

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
7 M
15 M

QVINTI SERENI Sammonici Poetæ

& medici clarissimi, de re medica siue morborum curationibus liber tum elegans tum humanæ saluti perquàm utilis, & diligenter emendatus.

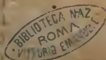
ITEM

Gabrielis Humelbergij Rauenspurgensis, medici, in Q. Sereni librum medicinalem, Commentarij.

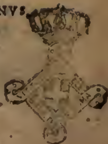

TIGVRI. M. D. XL.

G. H. R. M.

QVINTVS apollinea qui claruit arte SERENVS,
En tibi adest uates nobilis & medicus.
Corporis humani tetros depellere morbos,
Et ualidum robur qui reparare docet.
Ergo quisquis aues morbos auertere sæuos
Membris confectis, hunc eme, pellegito.

IOACHIMI EGELLII RAuenspurgensis medici Endecasyllabum.

INTER tot bona, quæ Deus superne
Donat munera, sanitas uel ipso
Momo iudice, principem meretur
Laudem, Nam satis est superq́ diues,
Clarus, nobilis, eloquens, uenustus,
Quisquis corpore uiribusq́ pollet.
Contra, quem grauior, ferociorq́
Morbus lancinat, omnibus licebit
Late diuitijs abundet ille,
Est pauper nihilominus, miserq́
Vt qui perpetuo dolore, cuncta
In lecto mala perferat supinus.
Quare rebus in omnibus diætam
Vt, noxa sine, uictitare longum
Possis, præstiterit bonam tenere,
Et languoribus obrutum uigorem
Doctis præsidijs, salubribusq́
Passim SAMMONICI leuare QVINTI,
Quem nuper carie, situq́ fœdum
HVMELBERGIVS ille clinicorum
Ornatissimus expoliuit, auxit,
Illum candide perlegas amice,
Nam frugi liber est, salutiferq́.

PRVDENTISSIMO CIVITATIS ISNENSIS SENATVI, GAbriel Humelbergius Rauenspurgensis, medicus. S. D.

VINTVM SERENVM DE MORBORVM *remedijs pridem à me castigatum & Commentario expositum calcographorum typis excudendũ daturus, summopere conuenire mihi uisum est, ut alicuius auspicio in hominum manus exiret. Cogitanti autem cui tam nobilis medicus potius dicaretur quàm prudentiæ uestræ, uiri consultißimi, melius se non offerebat consilium, idq; multis etiam nominibus: & in primis quidẽ, tum quo uestro munitus patrocinio tutior in lucem prodiret & ita legentibus commendatior redderetur, tum ut pro bene meritis hucusq; in me collatis gratiam aliquam referrem, & beneuolam erga me uoluntatem uestram & animum, licet aliàs pronum & perpromptum, plus mihi demererer. Hunc autem, cum locis aliquot subobscurior & nõ omnibus adeo patens & peruius uideretur, operæprecium duxi interpretandum & Commentario illustrandum, quo legentibus nõ quidem eruditis & doctis, sed rudioribus tantum consulerem, & faciliorem dictorum intelligentiã traderem, ut si quando ipsos corporali aliqua infirmitate molestari contingeret, haberent quo facilius sibi consulere, & salutaria ad morbos amoliendos, sanitatemq; deperditam recuperandam promptius desumere possent medicamẽta. Quod medicinæ, quæ cæteris artibus omnibus præstat, teste Hippocrate, officiũ est præcipuũ. Hæc enim munere suo fungens, uel incolumia corpora ne in morbos incidant, præcauet atq; præseruat, sanitatẽ quo ad potest tuendo & cõseruando: uel, quæ pars est potior, in deterius iã lapsa & ægrotantia, morbisq; uicta, ipsos propulsando eliminandoq; pristino uigori & sanitati restituit, ceu breuiuscule hoc distichо expreßimus:*

Quam DEVS *ipse dedit medicam mortalibus artem,*
Aegrotos sanat, seruat & incolumes.

Harum itaq; alteram, & maxime quæ morbis amoliendis operam suam delegat, præsenti carmine tum docto & eleganti tum mortalibus maxime utili, tradit & edocet nos SERENVS, *uir multæ ac uariæ eruditionis & doctrinæ, cuius mentionem facit Macrobius libro Saturnalium tertio*

dum ait: Nam repperi in libro V. reconditorum SAMMONICI SERENI *utrunq; carmen, quod ille se in cuiusdam* FVRII *uetustißimo libro repperisse profeßus est. Hunc Terentianus egregium ac nobilem facit poetam, & quidem Lyricum: inter quos etiam diuus Hieronymus cũ connumerat dum ad Paulinum ita scribit: David Simonides noster, Pindarus & Alcæus, Flaccus quoq;, Catullus &* SERENVS, *Christum lyra personat, & in decachordo psalterio ab inferis suscitat resurgentem. Huius quæ plurima conscripsit opuscula citant pluribus in locis multi, ceu Nonius Marcellus, Marcianus Capella & alij. Fuit autem Gordiani iunioris præceptor, illumq; usq; adeo dilexit, ut bibliothecam illi suam duum & sexaginta millium uoluminum testamento legauerit, uti traditur ab Aelio Spartiano, qui etiam inter alia ubi de Caracallæ truculentia scribit, sic infit: Occisi sunt & in balneis plures & in cœnis, inter quos* SAMMONICVS SERENVS, *cuius libri plurimi ad doctrinam extant. Superest hodie carmen hoc de morborum remedijs.* SERENVM *itaq; à tam multis tum doctis tum pijs atq; summis laudatum uiris, unà cum Commentarijs nostris in honorem uestrum & commodum prodeuntẽ benigna fronte, serenoq; uultu atq; animo candido synceroq; suscipite, & à Zoilis ipsis ac inuidorum impetu, linguisq; uirulentis defendite. Vestro enim patrocinio muniti prodibunt tutiores, si modo à talibus tutum quid esse potest. Diu ualeat, uiuatq; prudentia uestra uiri optumi. Ex Museo nostro ysnæ uestræ. Pridie Idus Aprilis.* AN. M. D. XL.

QVINTI SERENI SAMMONICI LIBER MEDICINAE.

PROOEMIVM.

PHOEBE salutiferũ, quod pangimus, adſere carmen,
Inuentumq; tuum prompto comitare fauore.

GABRIELIS HVMELBERGII RAVENSPVRGENSIS, IN LIBRVM MEdicinalem Quinti Sereni Sammonici COMMENTARII.

HOEBE.) Q. Serenus morborum rẽmedia, quibus humanæ ſaluti conſulat, traditurus, primũ præſenti procœmio, & præfatione, exordioq; libri, iure uatum, diuinum inuocat numen: quippe omnis medela, ſacris etiamnũ atteſtãtibus literis, à Deo eſt. Itaq; alijs alios & ſingulis ſingulos rei tractandæ præfectos, quorũ res, opera & conſilia dictaturi ſunt, inuocantibus, autor artis ſuæ, hoc eſt, medicinæ deos Phœbum & Aeſculapium inuocat. Dictus eſt autẽ Phœbus quaſi purus & ſyncerus, unus ac ſimplex, multitudinisq; neſcius, ſummus item ob idq; Apollo, id eſt, uniuerſalis, iuxta Pythagoram, Deus, quaſi ἁπλόος ἢ ἀπ' ἄλλων, hoc eſt, ſimplex ſeu ab alijs ſeiunctus. Cum itaq; ſanitas concordia & unitate, morbi uero diſcordia, multitudine & mutabilitate conſtent, non immerito morbos expellendi cauſa Phœbus inuocatur, ut hijs expulſis, unitas, ſanitasq; humano cor Phœbus. Apollo.

Pangere. pori restituatur. *Pangimus.*) Figimus, id est, scribimus. μεταφορὰ est. Nam olim quia ceris figebantur carmina, pangi dicta sunt. *Adsere.*) Defende à detractorũ iniuria. Carmen. *Carmen.*) Poema nostrum, uersus certo pedum numero constrictos. *Inuentumq́; tuum.*) Medicinæ artẽ. Hanc enim Phœbus medicinæ inuentor. ipse Apollo dicitur inuenisse. Quod & apud Ouidium libro Metamorphoseon primo de se testatur, inquiens: Inuentum medicina meum. *Prompto comitare fauore.*) Parato adesto & prosequere beneficio & obsequio, ut inuentę abs te artis laudem, honorem & commodum tueris.

Tuq́; potens artis, reduces qui tradere uitas
Noscis, & in cælum manes reuocare sepultos.

Aesculapius. *Tuq́; potens.*) Validus, gnarus, scius, habens cognitionẽ artis medicinæ. Aiunt Aesculapium Apollinis filium creditum, quod medicinam prius rudem & uulgarem, ut Celsus inquit, paulò subtilius excoluerit, in Deorum etiam numerum esse receptum: quare eum ipsum ut diuinũ numẽ, post Apollinem, cui ut patri prior debetur pietas, Reduces. nunc inuocat. *Reduces qui trad.*) Ab interitu seruatos uitales spiritus, noscis tradere & restituere pristino uigori. Reduces dicuntur à periculo imminenti seruati. Ausonius ad nepotem in genethliaco carmine, Vt reducem fatorum ad finem senectæ sospes agam. *Et in cælum.*) In has auras quibus uiuentes uescimur, in hunc mundum sensibilem, & machiam hanc quam uidemus, cælũ scilicet, & elementa, & quæ ex eis coagmentata sunt atq; cõflata. Mundus. Plinius libro de historia naturæ secũdo: Mundus & hoc quod nomine alio cælum appellari libuit: cuius circum-Cælum. flexu teguntur cuncta. Itẽ Pomponius Mela: Omne hoc quicquid est, cui mundi cæliq́; nomen indidimus, unum id est, & uno ambitu se cũctaq́; amplectitur. Porrò mundus à perfecta absolutaq́; elegãtia dictus, quemadmodũ κόσμος apud Græcos etiam ornamenti nomine κόσμος appellatus, sicq́; ab Aristotele in libro de mundo ad Alexandrũ definitus:

definitus: Κόσμος ἡ τῶν ὅλων τάξις τε καὶ διακόσμησις ὑπὸ θεῶν καὶ διὰ θ. ἀμφυλαττομένη, hoc est, Mundus est uniuersitatis ordo & exornatio, à deo & per deum custodita. At mundi forma in absoluti orbis speciē globata est, indeq́ à figurę rotunditate Orbis etiam appellatus. Cælum uero haud dubie cælati argumento, uti M. Varro interpretatur, autore Plinio. *Manes.*) Hominum umbras, animas, spiritus, de quibus incertum est bonorum ne an malorum sint meritorum. Nam si boni meriti fuerint, εὐδαίμονες & Lares dicuntur. Si uero male sint meriti, κακοδαίμονες & Laruę siue Lemures appellantur. *Sepultos.*) Sepositos, à corpore reuulsos. Lucanus libro 9. Si mihi contingat manes transferre reuulsos Ausoniam, *Reuocare.*) Ab inferis resuscitare, in lucem iam tartareis atritatibus mancipatos reuehere & suo corpori reddere. Traditur enim Aesculapius Hippolytum equis discerptum ab orco reuocasse, & pristinæ sanitati restituisse: propter quod cū à deis inferis apud Iouem accusaretur, ne plures à mortuis excitaret, fulmine ictus est & in deorum numerum relatus: quo honore, modo deum esse sit iuuare mortalem, maxime dignus fuit. Cum enim non modo beluas quasdam, *sed* & inanimata corpora pro deis habuerit antiquitas, quod mortalibus opem tulerint, multo magis homines in deorum numerum referre habuit: nec modo frugum, uini & aliarum rerum, uerum in primis uitæ nostræ autores, qua homini dulcius, chariusq́ nihil haben ti, maius dari quid potest? quippe quod non nisi deorū munus. De Hippolyti excitatione Vergilius Aeneidos lib. 7. & Ouidius Metamorphoseon. li. ultimo. Sed de hoc Diodorus Siculus antiquæ historiæ libro 5. sic ait: Aesculapius traditur Apollinis Coronidisq́ fuisse filius. Qui natura, ingenio præclarus, medicinæ opera impensa, plurima ualetudini hominum utilia adinuenit. Adeo autem peritia artis excelluit, ut quàm plurimos desperantes sanitatem liberaret à morbo, proptereaq́ creditus

Orbis.

Manes.

Eudæmones, Lares.

Cacodæmones.

Larue, Lemures.

Hippolytus ab Aesculapio resuscitatus.

Aesculapium mortuos resuscitasse quomodo intelligendum.

ſit nonnullis defunctis uitam reſtituiſſe. Hæc Diodorus. Ex quibus & etiã ex rei ueritate manifeſto apparet, mortuorum ſuſcitationem fabuloſe & non uere attributam Aeſculapio. Nam unius ueri Dei eſt mortuos reſuſcitare, non hominis, niſi eius cui Deus ſpeciali gratia hoc munus dilargitus fuerit. Nõ igitur Aeſculapius, ut ſtulta gentilitas fabulata eſt, manes orco eripere potuit, & ſuis corporibus reddere: Sed, quia homines ualetudinarios extreme laborantes, imò iam quaſi deploratos & mortuos creditos, utpote quaſi ſine ſenſu iacentes mortuis perſimiles, ſanauit, ut Lactantius diuinarum inſtitutionum lib. 1. cap. 10. ait, apud prophanum uulgus mortuos ſuſcitaſſe dictus eſt.

Qui colis Aegeas, qui Pergama, quiq; Epidaurũ,
Qui quondam placida tectus ſub pelle draconis
Tarpeias arces, atq; inclyta tecta petiſti,
Depellens tetros præſenti numine morbos,
Huc ades, & quicquid cupido mihi ſæpe loquutus
Firmaſti, cunctum teneris expone papyris.

Colis.) Habitas, frequentas, tuoq; præſentaneo numine foues. *Aegeas.*) Aegea Ciliciæ urbs eſt, ad quam diuino cultu & ſacrificijs religioſe uenerabatur Aeſculapius. *Pergama.*) Strabo in deſcriptione orbis lib. 13. Pergamũ inſignis Aſiæ ciuitas, inter Aeolicas principatũ quendam obtinens, quæ diu ſub Attalicis regibus fortunata fuit: hanc præterfluit Cæcius, per campũ qui Cæcius appellatur. Plinius lib. 5. cap. 30. Pergamum longe clariſſimum Aſiæ oppidum, quod intermeat Silenus, præterfluit Cęcius, profuſus Pindaſo monte. Apud Pergamum uero cultus fuit Aeſculapius, quod uel Galenus ipſe qui Pergamenus fuit, libro de ſanitate tuenda primo teſtatur inquiens: Eſt uero non ſpernendus huius ſententiæ teſtis, ipſum patrium nobis numen Aeſculapius. Statius item Syluarũ lib. 3. in coma Earini: Dicitur Idalios Ericis de uer

Aegea.

Pergamum.

Galenus Pergamenus.

de uertice lucos Dum petit, & molles agitat Venus aurea cycnos Pergameas intrasse domos, ubi maximus ægris Auxiliator adest, & festinãtia sistens Fata, salutifero mitis deus incubat angui. Ad hæc Herodianus lib. 5. in uita Antonini Caracallæ idem confirmat dum ait: His igitur *actis*, atq; urbibus, pro ut quamq; poterat, ordinatis, Pergamum adijt Asiæ ciuitatem, ut Aesculapij curationibus uteretur, quò postquàm peruenit, somnijs quandiu uoluit captatis, Ilium mox petijt. *Epidaurum.*) Epidaurus hæc est, non Dalmatica illa à qua Ragusium: sed Peloponesiaca, cuius celebrior ob Aesculapij templum fuit fama. Strabo lib. 8. Epidaurus non parum insignis est ciuitas, præsertim ex Aesculapij claritate nobilitata, quem uaria morborum genera curasse somniati sunt homines. Erat uero templum ægrotantium multitudine usquequaq; refertũ, pendentibusq; tabellis in quibus sanati languores erant inscripti, quemadmodum & in Coa fiebat insula, pariter & Tricca. Sita urbs est in ipso Sarrhonici sinus recessu intimo. Plinius item nat. hist. lib. 4. In sinu Sarrhonico Epidaurum oppidum Aesculapij delubro celebre. Et Pomponius Mela: Habitant, inquit, ab Isthmo ad Scylleon Epidaurij Aesculapij templo inclyti. Solinus item, Epidauro, ait, decus est Aesculapij sacellum, cui incubantes ægritudinũ remedia capessunt monitis somniorum. *Quondam.*) Fabio Gurgite & Iunio Bruto Scæua Coss. debellato Samnitico bello. *Placida.*) Grata aspectu & iucunda, pulchra, splendida, nitida. Lucanus: Vos quoq; qui cũctis innoxia numina terris, Serpitis aurato nitidi fulgore Dracones. *Draconis.*) Anguis, ut Valerius uocat. Ob id autem Aesculapio dicatus, ut Plinius nat. hist. lib. 29. tradit, quod multa illi inesse remedia credũtur. *Tarpeias arces.*) Vrbem Romam. Cum arx Tarpeia in ipsa Roma sit, arcem pro urbe posuit. Mons Capitolinus Ciceronis ætate Rupes tarpeia & Saxum tarpeiũ dictus est, à uirgine Tarpeia Sabinorum scutis eo loci ad-

Epidaurus. *Ragusium.*

Anguis cur Aesculapio dicatus.

Arx Tarpeia.

obruta & sepulta: de qua Propertius lib. 4. Is diuisus fuit olim in Capitolium & Arcem, nunc nihil memorabile habet, præter nomen. Cæterum Arces loca significant, & sola excelsa & munitissima ac urbium tutissima. Sic dictæ, ut Grāmatici quidam uolunt, ab arcendis hostibus: seu, ut Solino placet, ab Arcadibus, quoniam montiū excelsa & munitissimos quosq; habitabant colles. *Inclyta tecta.*) Domos, ædificia magnifica Romana. Aesculapius serpentis effigie, naui Romā Tyberino flumine subuecta, in Lycaoniam insulam, quæ in medio flumine est, à fundamentis quadrato lapide instar nauis extructa, ubi illi postea templum est cōstitutum, hodie diuo Barptolomæo sacrum, sua sponte transnauit. *Tetros morbos.*) Pestiferam luem, pestilentiam, qua Romani triennio diuexati cum nulla neq; diuina neq; humana ope finem imponi uiderent, Sibyllinisq; libris pellectis eam aduersam ciuitati tempestatē nisi ab Epidauro accersito Aesculapio sedari non posse animaduerterunt. Is igitur naui Romam delatus, pestiferam luem paulatim dispulit. Hanc præstigiosam historiam habes apud Valerium Maximum rerum memorabilium lib. 1. Plinium iuniorem in libro de uiris illustribus. Et Ouidium metamorphoseon lib. ultimo. Romam autem Aesculapius lubens concessit, ut dirum idolorum cultum, iam antea receptum, augeret, & īn stulta hominum corda impiam relligionem penitissime infigeret. *Præsenti numine.*) Præsentaneo auxilio, remedio. Est autem Numen, dei nutus atq; potestas. Varro: Numen dicunt esse imperium dei, ab nutu. Nutus autem fauor est ac numinum suffragatio. *Huc ades.*) In describendis morborum medicaminibus præsens adsis, & opē feras. *Teneris papyris.*) Tenuibus & subtilibus chartis, quæ ex papyro præparantur diuisæ acu in prætenues sed quàm latissimas phylliras. Papyrus autem frutex est ac iunci species, quam Græci βύβλον appellant. Nasciturq; in palustribus Aegypti, aut quiescentibus Nili aquis, ubi euaga-

Arces. *Lycaonia insula.* *Numen.* *Nutus.* *Chartæ.* *Papyrus.* βύβλος.

euagatæ stagnant, duo cubita non excedente altitudine gurgitum: brachiali radicis obliquæ crassitudine, triangulis lateribus, decem non amplius cubitorum longitudine, in gracilitatem fastigiatum thyrsi modo cacumen includens, semine nullo aut usu eius alio quàm floris ad deos coronandos. Nascitur & in Syria, circa quem odoratus ille calamus lacum. Nuper & in Euphrate nascens circa Babylonem papyrum intellectum est eundem usum habere quem chartæ. Et tamen adhuc malunt Parthi uestibus literas intexere. Verum ante usum chartarũ, quibus maxime humanitas uitæ constat & memoria, hominumq́ immortalitas, palmarum folijs primo scriptitatum est: deinde quarundam arborũ libris: postea publica monumenta plũbeis uoluminibus: mox & priuata linteis cõfici cœpta aut cæris. Nuncq́ eo genere chartæ utimur, quod ex contritis linteolis conficitur, nomenq́ à papyri frutice sumptum obtinet. Spectantur autem in chartis tenuitas, densitas, cãdor, leuor. Sed de hijs omnibus multa & copiose satis Plinius in naturalis historiæ suæ lib. 13.

Membrorum series certo deducta tenore
Vt stet, & assimilis medicinæ defluat ordo,
Principio celsa de corporis arce loquemur.

Membrorum.) Scilicet humani corporis. Membra, autore Galeno, corporis sunt particulæ, quæ nec omnino circumscriptionem habent propriam, sic enim particulæ non forent, sed corpora per se: nec omnifariam coniunctæ sunt alijs. *Series.*) Constitutio & digestio, sic dicta à serendo, hoc est, à florum ac frondium, è quibus serta primitus & coronæ fiebant, inuicem digestione. Sed de coronis & sertis plura Plinius lib. 21. *Certo tenore.*) Recta & ordinata colligantia & ordinatione. *Vt.*) Vt, similitudinem denotat. *Et.*) Et, scite ac eleganter pro etiam, ita, & sic, usurpatur. *Assimilis.*) Scilicet ordini membrorum.

Membra. *Series.* *Vt.* *Et.*

Medicinæ.) Medicamentorum & curationum morborum. *Defluat.*) Deriuet, & eodem modo ac ordine comitetur. *Ordo.*) Ordo à Serie differt: quia ille digestio est, qua suo loco quidq; collocatur: hæc uero continua quædam progressio atq; contextus continuus. *Principio.*) Ab initio & primum ante alia. *Celsa.*) Alta & sublimi. *Corporis arce.*) Vocat corporis arcem caput, tãquam præcipuum hominis membrum, & excelsiorem instar arcis locum in humano corpore obtinens. Synesius in laude Caluicij: A capite tanquam ab arce dependent funes morborum usq; ad reliquum corpus.

Ordo. *Series.* *Arx corporis caput.*

CAPITI MEDENDO.

CAPVT I.

BALSAMA si geminis instillans auribus addas,
Tum poteris alacrem capitis reparare uigorem.

Caput.

APITI.) Passionibus & doloribus capitis, quod corporis pars est nota: sic dicta, ut Varroni placet, quod inde initium capiãt sensus & nerui. Huius affectio quia non unica est & diuersas habet causas, diuersis etiam appellatur nominibus Græcis, sed apud Latinos usitatis, scilicet, Cephalea & Cephalalgia: quorum hæc aliquando ex sola intemperie, aliquando ex humorum copia superante, aliquando ex utrisq; contingit, interdum uero ab extrinseca causa ceu solis æstu, cuius in capitis huius fine meminit etiam autor: frigore, ebrietate, ictu, casu aut alia re extrinseca accidit. Cephalea uero, uti libro de locis affectis tertio scribit Galenus, cerebri morbus est, quod nemo dubitat. Est enim affectus hic, dolor diuturnus, difficulterq; solubilis, qui à parua occasione uehementes habet accessiones, ut neq; strepitum, neq; uocem, neq; luminis splendo-

Cephalalgia. *Cephalea.*

ſplendorem, neq; motum tolerare poſſit infirmus: ſed tranquillitatem, obſcurumq́ue cubiculum quęrat, idq́ue ob doloris uehementiam. Quippe nonnulli ueluti malleo, ſe percuti arbitrantur: alij caput frangi, diſtendiq́ue ſentiunt. Non paucis ad oculorum quoq; radices dolor extenditur. Verum huiuſmodi acceſſiones, ueluti in morbo comiciali, intermiſſiones habēt, interceditq́ue tempus, quo perfecte liberati uidentur. Igitur conſtat, huic morbo capitis, facilem affectionem, cum cephalalgia, id eſt capitis dolore, eſſe communem. Verum per cephaleam affectæ partes multo redduntur quàm in cephalalgia debiliores. Hactenus Galenus. *Balſama.*) Succum balſami qui & opobalſamum dicitur. Balſamum enim arbuſcula eſt, quæ lycij modo creſcit, in Iudæa eiuſq́ue conualle quadam tantum, & in Aegypto naſcitur, ut autor eſt Dioſcorides. Plinius arbuſculum eſſe dicit, quæ uiti ſimilior ſit quàm myrto, & uni terrarum Iudææ quondam conceſſam, & in duobus tantum hortis, utroq; regio. Aegeſippus libro excidij Hieroſolimitani primo, locum hunc in quo balſamum gignitur, uirgultisq́ue innaſcitur, quæ acutis lapidibus incidunt pueri agricolarum, prope urbem Hiericunta eſſe dicit. Inciditur autem uirgultum, ut aiunt, uitro, lapide, oſſeisue cultellis: et, ut Dioſcorides prodit, ferreis unguibus etiam. Oportet autem citra uitalium læſionem & in ſolo cortice artifici plaga id fieri. Nam ut Plinius tradit, ferro lædi uitalia, odit: emoritur protinus, quapropter incidentis manus libratur artifici temperamento, ne quid ultra corticem uiolet. Vnde Solinus etiam in ſolo cortice artifici plaga uulnerari dicit uirgulta, & ferro attrectata ſine mora mori. Cæterum ex inciſi plaga ſuccus ac humor manat, deſtillatq́ue, qui lachrymis pulcher rorantibus, ut Aegeſippi uerbis utar, Balſamum quoq; uocatur, & Græce cũ adiectione Opobalſamũ: idq́ue aut quia ὀπὸς idem eſt quod ſuccus, & hęc communis opinio eſt: aut, quia, ut Aegeſippus excidij Hieroſolimitani li. 4

Balſamum.

Opobalſamũ. ὀπὸς.

tradit, agricolæ cortice tenus uirgulas incidunt, eas in quibus balsama gignantur, ut per illas cauernas paulatim distillans humor se colligat. Cauerna autem Græco nomine ὀπὴ dicitur. Cæterum omnibus odoribus præfertur balsamum, præcipuaq́ gratia lachrymæ, secunda semini, tertia cortici, minima ligno. Lachrymæ probatio, ut sit pinguis, tenuis ac modice ruffa, & in fricãdo odorata. Sum̃a probatio est, ut lac coagulet & in ueste maculas non faciat. Sunt & aliæ synceri liquoris eius notæ, de quibus copiose Plinius & Dioscorides. Verum raro syncerus ad nos adfertur, qualem nos habemus ex munere honesti & probi deoq́ deuoti uiri Michaelis Humelbergij, parentis nostri pientissimi, qui illum modicũ quidem sed magno precio emptũ, è Hierosolymis, dum dominicum sepulchrum cæteraq́ sanctæ terræ Christi præsentia illustrata loca, non lucri aut ambitionis inanisue gloriæ causa, sed solo dei amore ductus uisitasset, secum redux in patriam attulit. Virtutis est efficacissimæ & egregia ad calefaciendum potestate, unde et capitis doloribus frigidis mirum in modum prodest. Nam, ut Strabo Geographiæ lib. 16. inquit, Balsami succus capitis dolores & suffusiones oculorum incipientes & hebetudinem mirifice soluit, quare preciosus est. Capiti itaq; utilis est & eidem medetur, sensusq́ oblæsos pristino uigori restituit, si temporibus illinitur, & una aut duæ ipsius guttæ cuilibet aurium instillantur. Animaduersione tamen dignũ est, ut quæ auribus imponuntur, ea sint actu tepida, non multum calida nec etiam frigida, nisi forte, quod uix accidit, caput uehementissimo præter naturam calore afficeretur. Ex frigore enim aut calore nimio auditus instrumentum & sensus facile oblęderentur, quod summopere cauendum est. *Geminis.*) Ambabus. Maior enim sequitur effectus & utilitas, si utriq;, quàm si uni soli immittatur. Binæ autem à summo rerum opifice creatæ sunt aures in capite, ne una oblęsa, auditus impediretur & tolleretur

ὀπὴ. *Canon.* *Aures cur binæ.*

retur

retur. *Instillans*) Stillatim & guttatim infundens. Ea enim quæ auribus imponuntur, non ubertim & in magna copia sunt imponenda, sed una uel duæ aut tres guttæ immissæ sufficientes sunt pro uice una. Cúmque uni aurium aliquid instillatū fuerit, super altera aliquandiu quiescere oportet, donec ad interiora aliquantisper penetrauerit medicamen, ne ex cita eleuatione foras egrediens, aut saltem non satis ad interna penetrans, effectum salubrem minus efficiat, nihilque proficiat. *Auribus.*) Quæ cerebri purgandi meatus existunt, per quos celerius medicinæ uirtus ad intima transit, quàm per spissa & solida corpora. Et quia audiendi locus siccissimus est, ideo etiā nihil illi obest, uehementissime exiccantis medicamenti adpositio, quale est Balsamū, de quo forte dubitasse quis poterit. *Tum.*) Tunc scilicet balsamo auribus instillato. *Alacrem uigorem.*) Integram sensuum firmitudinem & robur: sensus uiuidos & integros. Dicitur Alacris, autore Pediano, qui sensibus uiget uniuersis, & cui sensuū quisque suopte degit loco, proprium adimplens officium. *Reparare.*) Recuperare, ac pristino uigori & integritati sanitatique restituere.

Canon. *Aures cer. purgandi meatus.* *Audiendi locus siccissimus.* *Alacris.*

Vel quæ septenis censentur gramina nodis
Vtiliter nectes, uel Corno ex arbore sertum.

Septenis nodis.) Septē geniculatis internodijs: aliud enim alio pluribus serpit, ceu septem, tribus & pluribus. Nodus autem propie ligatura est solutu difficilis, unde in arbore & alijs terræ nascentibus, callus ille grossior nexum quendam ramorum & partium ostendens, nodus quoque dicitur. *Censentur.*) Quo aliquid præditum est & existit, eo censeri dicitur, hoc est, iudicari, preciumque & æstimationē mereri, imò & laudari. *Gramina.*) Gramen proprie singularis herba est, inter alias notissima, & iumētis nutriendo gratissima, ramulis constans nodosis & geniculosis uirgultis per terram expassis & serpentibus, à qui

Nodus. *Censeri.* *Gramen.*

bus radices ſparguntur dulces, nodoſæ & geniculatæ ſe- ipſas radicātes: folia habet acuta & acuminata, dura, lata ceu cannæ minoris. Autor Dioſcorides & Plinius. Vis herbæ mediocriter refrigerans & exiccans cum aliquali ſtipticitate mēbra confortante, quo adfluentes humores propellere poſſit. Vnde capitis dolori ab humore calido euaporante prouenienti medetur impoſitum, maximeq́ id quod ſeptem conſtat internodijs. Plinius lib. 24. ca. 19. Quod è graminum genere ſeptem internodia habet, efficaciſſime capiti contra dolores adalligatur. *Vtiliter nectes.*) Cum utilitate & commodo capiti annectes & impones. Hacce enim adalligatione dolor abigitur & ſanitas recuperatur, quæ maxima eſt utilitas. *Cornu ex arbore.*)

Cornus arbor. Ramuſculis arboris cum folijs & baccis. Eſt autem Cornus arbor ſpecioſa, ramos habens duritie & rigiditate cornibus ſimiles, fructum uero qui ueſcendo eſt, magnitudine oliuæ, ſed paulò oblongiorem, primo candidum, poſtea ſanguineum, foris parum carnis & intus plurimū oſſis habentem, unde lapidoſum uocat Vergilius, eſtq́ guſtu acerbus. Virtus & fructui & folijs frigida & ſicca, adtrahens & adſtringens, unde capiti ex ramulis eius impoſita corona, doloribus eius è calidis uaporibus & humoribus contractis medetur, illos quidem refrigerando & exiccando, cerebrum quoq́ confortando ne alios recipiat, ſed euaporaturis & impetentibus reſiſtat,

Sertum. eosq́ longius propellat. *Sertum.*) Coronam. Sertum corona dicitur à ſerendo, hoc eſt, digerendo inuicem flores ac frondes è quibus primitus coronæ fieri conſueuerant: de quibus plura Plinis lib. 21.

Pulegiúmue potens una ſuper aure locabis,
Aut illud mixto recoquas clementer aceto,
Aut à nare trahes. Seu uiſco lintea tecto
Induces fronti, ſeu tritæ gramina menthæ.

Pulegium. *Pulegium.*) Pulegium nota herba eſt. Duo eius genera: Satiuum

tiuum & Syluestre. Hoc simile origano, minoribus folijs quàm satiuum, sed efficacioris uirtutis: Illud adhuc duarum specierum: unum candido flore, masculum uocatum: alterum purpureum habens florem, quæ fœmina est & mare efficacior existens. Græci Glechona uocant: & quidam mutatis literis, ut Dioscorides & Plinius tradũt, Blechona, quoniam gustatum à pecore cum floret, balatum in eis quàm primum excitat. Siue, ut Apuleius scribit, eo quod sit balantum animalium floris sui tempore pascuosa. Hocq́ in se mirabile habet, ut inquit, quod hæc maximis æstatis caloribus floreat, cum ferè aliæ herbæ arescant. Vis illi calefaciens, attenuans & dissipans, capitiq́ perutilis, siue recens per se, siue ex aceto cocta capiti imponatur, siue olfactetur. Plinius lib. 20. cap. 14. Magna societas cum menta ad recreandos defectos animo pulegio cũ surculis suis in ampullas uitreas aceti utrisq́ deiectis: qua de causa dignior è pulegio corona uertigini quàm è rosis cubiculis nostris pronũciata est. Nam & capitis dolores imposita dicitur leuare. Quin & olfatu capita tueri contra frigorum æstusq́ iniuriam, & ab siti traditur. Neq; æstuare eos qui duos è pulegio surculos impositos auribus in sole habeant. Illinitur etiam in doloribus cum polenta & aceto. Apuleius: Ne æstus aut frigus capiti noceat, herbam pulegium tecum aut super aurem aut sub annulo portato: hoc & hyeme tota facias, nec grauedinem senties, nec perfrictionem. *Potens.*) Validum & efficax uirtute. *Vna super aure.*) Siue uni siue ambabus aut uniuerso capiti imposueris, nihil referet. Nam si uni impositum prodest, quanto magis proderit si ambabus, aut toto capiti imponitur? Sed si uni imponere uoles, tũc illi imponito iuxta quam dolor magis sęuit, nisi ad diuersum distrahere uelis, quo sic facilius euanescat. *Recoquas.*) Hoc est, coquendo in cataplasmatis modum redigas, & sic capiti imponas. *Clementer.*) Non impetuose, sed mediocriter igne paruo ac moderato. Nam si igne uehemen

tiore & ultra modum coqueretur, uis eius euanesceret, sicq; minus aut nihil prodesset. *Aceto*) Decoquitur in aceto propter uirtutem ipsius penetrantem, qua rerum qualitates adauget. Nam frigidis mediocriter additum rebus, ipsas frigidiores: calidis uero, calidiores reddit, quo signo uariæ uires eius deprehenduntur. *A nare trahes.*) Odorem ipsius naribus attrahes & olfacies. Nares nasi sunt foramina atq; meatus per quos cerebrum purgatur, & superflua eius excernuntur. *Visco.*) Viscum fit ex acinis arbusculæ cognominis, in quercubus & alijs arboribus nascentis folio buxi. Quomodo autem conficiatur, & quæ sint bonitatis eius notæ, dicetur infra capite 40. Sunt autem Plinio tradente, tria uisci genera. Vnum in abiete & larice, Cassitias dictũ. Alterum in Eubœa natũ, Stellis. Tertium Hyphear in Arcadia. Adnascitur autem in quercu, robore, ilice, pruno syluestri, terebintho, & alijs arboribus. Copiosissimum in quercu Dryos hyphear dictum. Satum nullo modo nascitur, nec nisi maturatum & per aluum auium maxime palumbium & turdorum redditum, prouenit. Et quoniam aues eo capiuntur, inde natum adagium Κίχλα χέζει αὑτῇ κακόν, hoc est: Turdus ipse sibi malum cacat. Virtus & natura uisco calefacere, discutere, mollire & extrahere. Vnde & capitis doloribus frigidis, & ab humoribus crassis ortis medetur, intemperiem frigidam calefaciendo & humores crassos resoluendo & foras educendo, quamuis aliquanto tardius uim suam & effectum exerceat & cõsequatur, ob nimiam quam actu possidet humiditatem. Vnde Auicenna: Non calefacit, nisi post moram longam: & in ipso quidem est humiditas superfluens non digesta: estq; calidum & siccum in tertio, humores crassos & profundos ob attractiuæ uirtutis fortitudinem resoluit & lenit. Et Auerrois, Viscus, ait, calidissimus est, superflua cum humiditate, à corporis profundo extrahens, multa tamen cũ tarditate, ob superfluentem in ipso humiditatem. *Lintea.*) Pannum lineum

Margin notes: Acetum. — Nares. — Viscum. — Lib. 10. ca. ultimo.

lineum, cui uiscū inuoluitur & imponitur, inducitur que. *Tecto.*) Intecto & operto, inuolutoque linteis, ne scilicet ui scida tenacitate sua cuti adhereat, unde postmodum difficulter amoueri posset: ad quod præcauendum linteis inuoluitur te operitur. *Fronti.*) Frons capitis pars est anterior, ab utroque latere temporibus, superius capillorum radice, inferius superciliis finita: hilaritatis & clementiæ, tristitiæ & seueritatis index. Sic ab oculorum foratu dicta, ut Varro uoluit. *Gramina.*) Gramen nonnunquam pro cuiusque herbæ foliis accipitur, ut loco præsenti & sæpiuscule in sequentibus, & apud Columellam in de Cultu hortorum, ubi ait: Serpentia gramina menthę. Et: Quamuis semihominis uesano gramine fœta Mandragoræ pariat flores. Proprie tamen singularis herba est, de qua iam paulo ante dictum est. Et Columella intelligit libro iam dicto dum infit: Atque habilis natura soli, quæ gramine læto Parturit. *Menthæ.*) Mentha omnibus nota herba est: sic dicta à Mintha puella, quam à Plutone amatam, & à Proserpina, cuius pellex erat in herbam sui nominis uersam fabulantur poetæ, & fabulæ meminit etiam Strabo geographiæ lib. 8. Græci herbam hanc ἡδύοσμον hedyosmon uocant, ab odoris suaueolentia, nam ἡδὺ suaue ὀσμὴ odor illis dicitur. Vnde Plinius ait eam mensas grato odore percurrere. Virtus illi calorifica, siccans & adstringens, cerebrumque confortans, unde capitis doloribus frigidis contusa & imposita medetur. Dioscorides: Mentha leniter fronti imposita, capitis dolores discutit et mitigat. Plinius: Illinitur & temporibus in capitis dolore. Lib. 20. cap. 1. Lib. 20. ca. 14.

Spongia cum tepidis annexa liquoribus imbris
Profuit, aut hedera ex oleo colata uetusto.

Spongia.) Spongia ex illorum numero est quę Græci ζωόφυτα uocant, hoc est, quæ nec animalium neque fruticum, sed tertiam quandam ex utroque mixtam naturam habēt. Sunt autem tria spongiarum genera, ut Aristoteles & Pli

Lib.9.ca.45. nius tradunt: Vnum spissum ac prædurum & asperum, quod Tragos uocatur: Alterum spissum & mollius: Tertium magis tenue densumq́, ex quo penicilli fiunt & Achilleon uocatur. Quæ genera quidã ex sexu distingunt, ut refert Dioscorides & Plinius. Aliasq́ mares uocant tenui fistula spissioresq́: & duriores quas tragos appellant tenuissimis fistulis atq; densissimis: fœminas uero contra quæ antedictis contrario sunt habitu, maioribus fistulis ac perpetuis. Nascuntur omnes ad littus in petris & saxis. Aluntur conchis, pisce, limo. Et quia ad auulsoris accessum, fluctuq́ pulsante contrahuntur, cõtractæq́ multo difficilius abstrahuntur, sensum illis inesse creditur. Animal autem esse, argumẽto & indicio est, inherens cruor, qui ipsis detractis, saxis adherere uidetur. Vis omnibus & natura calorifica desiccatoriaq́: maxime tamen recentibus, quibus maris salsedo fortior inest & uehementior: Nam quæ ante plures dies auulsæ sunt, hijs uirtus tẽporis progressu magis ac magis euanescit. Quare spongiarum si qua cõductura sit, omnino noua & recens est, talis enim discutit, mollit & mitigat. Vnde capiti imposita ex calida, frigidis eius doloribus medetur: imò & qui penicilli uocantur, super ægrum suspensi, quietiores faciunt noctes, autore Polybio. Quod si recentis copia nõ est: cuius erit, hanc uel sale, uel nitro, uel aqua lixiua lauabis, sic enim pristinam uim illi acquires. Quod si adhuc nullius copia fuerit, tunc sola aqua marina, aut saltem salsa eodem effectu caput perfundi potest, id quod Celsus docet medicinæ lib. 4. sic inquiens: Si frigus nocuit, caput oportet perfundere aqua calida marina uel certe salsa. *Tepidis.*) Calidis. Sic enim actuali calore poros & meatus adaperit, quibus apertis, medicamẽti uirtus ad interiora facilius descẽdit. Quod si frigida apponeretur, meatus potius occluderet, medicaminisq́ transitum præpediret. *Annexa.*) Adalligata & capiti superposita, præsertim circa caluæ commissuras, quo facilius per illas medicamenti

camenti uis ad intima penetret:ob quod etiam (nedum quod cerebro expurgando destinati sunt meatus) à natura creatæ sunt. Si enim citra illas continuum creasset cranium, cum densum sit ac durum, intusque cerebro obiecta sit crassa membrana, medicaminum quæ imponuntur uirtus antequàm ad interiora perueniret, resolueretur. Quare prouida natura, quæ nihil frustra & incassum facit, ne extrinsecus impositum pharmacũ, haud ullum adferret commodum, suturas in capitis osse creauit, quibus impositi phermaci tum qualitates tum substantiam, si tenuis est, facile intro transmittit, unde multa capitis uitia per extrinsecus adplicata remedia iuuantur. Et maxime quidem si ei adplicentur commissuræ quæ coronaria adpellatur, quo loco etiam tenuissimum & rarissimum est cranium. Quare qui medicamenti uim uehementer ad interiora descendere uolet, hoc maxime loco imponet. Verum commodius etiam fuerit si infrictione id fieret, aut tonsis capillis, aut etiam planè abrasis: quod si humidum sit, quod applicandum est, si id ex alto effunderetur, nam sic penitus intro ab ictu compelleretur, autore Galeno therapeutices lib. 13. *Liquoribus imbris.*) Humore & aqua pluuiali. Aquarum, ut scribit Hippocrates in libro de uulneribus capitis circa finem, leuissimæ sunt pluuiæ & dulcissimæ, clarissimæ & tenuissimæ, cuius ratio ex sole tenuissima quęque ac leuissima proliciente & sursum ferente. Galenus easdem leuissimas asserit & subtiles, puras ac bonas, gustuique prædulces. Educit enim sol & rapit tenuissimum quodque ex aquis. Paulus item Aegineta, Præcipuus, inquit, aquæ pluuiæ humor, uerum citissime putrescit: cuius causam uolunt, quod aquæ id genus à diuersis subleuentur humiditatibus: quod tamen Auicenna impugnat, sic enim uituperabilis esset: sed id prouenire ait excellentis extenuationis causa, quæ citius à non naturali terrestri aëreóue calore corrumpente patitur. Pluuia itaque aqua, quia subtilior & tenuior, cæteris

Cranei commissuræ.

Aqua pluuia.

in capitis dolore præſtat cum ſpongia impoſita, citius enim in profundum deſcendit. Quod ſi pluuiæ copia non eſt, quia diu non pluit, aut quæ habetur computruit & male olet, quare abhorretur, eius loco accipiat quæ inter cæteras melior eſt, fontana aut fluuialis potabilis, cũ qua calida et ſpongia maxime noua caput foueatur, quo frigidi capitis uapores euocentur & totum capitis temperamentum melius reddatur, non obſtante aquæ natura frigorifica & humectante, quæ ſpongiæ medio & calore acquiſititio mitigatur & remittitur euaneſcitq́. Nec modo ex aqua ſed & aceto utiliter imponitur ſpongia, idq́ maiore efficacia, uti ex Plinio colligitur, qui naturalis hiſtoriæ libro 31. ca. 11. de ſpongia inter alia ſic ſcribit: Nec uſquam diutius durare ſpiritũ medici affirmant. Sic & prodeſſe corporibus, quia noſtro ſuum miſceant, & ideo magis recẽtes, magisq́ humidas. Sed minus in calida aqua, minusq́ unctas, aut unctis corporibus impoſitas. Imponantur & ex aceto calido ad capitis dolores. De cætero recentes diſcutiunt, molliunt, mitigant. Ex aqua cœleſti imponuntur & integris partibus & fluctuatione occulta laborantibus, quę diſcutienda ſunt. Hęc ex Plinio loco allegato. *Imbris.*) Pluuiæ. Cuius generatio eſt à ſole & alĳs aſtris (ut Ariſtoteles in meteoris tradit) quorũ uirtute uapores ab aqueis locis eleuãtur. Eſt enim Vapor, aquæ halitus, qui diu in aere ſuſpenſus, ob mediæ regionis frigidę contactum, nã uſq; ad illam peruenit, denſatur et infrigidatur, deinde in guttas reſolutus aqueas, deorſum erumpit, fitq́ pluuia. Quæ ſi minoribus ſtillis dulciter & crebra deſcendit, imber: ſi maioribus et moderate, pluuia dicitur. Si uero impetuoſe, ſubito, & groſſioribus totis ſimul, ſcilicet nube tota ſimul ob uehemens frigus in aquã liquata, labrocera & nimbus, quæ frumentis & uitibus graui nocumento exiſtit. *Hedera.*) Plin. libro 16. cap. 35. Hederarum uiginti enumerat genera. Dioſcorides, tametſi, ſi ſingulæ numerantur ſpecies, hederam plures habere

Pluuiæ generatio. *Vapor.* *Pluuia.* *Imber.* *Labrocera.* *Nimbus.* *Hedera.*

bere differentias dicat, genere tamen præcipuas tantum tres esse ait. Candidam, quæ fructum seu semen fert candidum. Nigram, quę nigrum crocatúmue: quàm uulgus Dionysiam Bacchicamq́ uocat. Tertiam priuatim Helicem uocatam, quasi clauiculam, quæ sterilis est, sine semine, tenuibus uiticulis, breuibus, angulosisq́ & concinnioribus folijs. Hedera muris, sepulchris, arboribusq́ adnascitur, inimica satis omnibus, sepulchra et muros rumpens, arborumq́ incolumium succum exsugendo ipsas strangulans et enecans: tantaq́ crassitudine augetur ut et ipsa arbor fiat. Vnde & Theophrastus de historia Plant. libro 3. cap. 19. ait, Eius amplexus arbores omnes infestat, omnes enim necat, & exiccat, ablato alimento. Crassatur maiorem in modum, atq; arborescit intantum, ut per se ipsa arbor fiat. Racemus ipsius in orbē circumactus Corymbus uocatur. Adhæc mira hederæ ad uina experiēda proditur natura. Nam ut in libro de re rustica capite III. Cato inquit, Si scire uoles in uinū aqua addita sit, nec ne, uasculum facito de materia hederacea: uinū id quod putabis aquam habere eodem mittito: si habebit aquam, uinum effluet, aqua manebit. Nam nō continet uinum uas hederaceum. Virtus hederæ omnis, in medicina acris est & adstringens, ut tradit Dioscorides. Vnde Plinius, Natura, inquit, in medicina anceps. Nam eadē quæ & aceto ei est. Omnia genera eius refrigerant, unde & capitis dolores sedant. Insita enim frigiditate sua capiti circūpositæ meatus eius ita contemperant, ut ascendentes retundent & repercutiant uapores, grauitatesq́ capitis καρηβαρίας uocatas reprimant. Vnde etiam poetæ uino potati, quo ebrietatis uim restinguerent, minusq́ uini potentia afficerentur, capiti hedereas imponebant coronas, eoq́ nimio plus uino iam calens, hederæ ui frigorifica refrigesceret. *Oleo uetusto.*) Oleum oliuarum quo uetustius & pinguius, eo medicinæ utilius, ut refert Dioscorides.

Helix.

Corymbus.

Oleum uetus.

Quod si uetusti facultas non fuerit, diffusum ex præsenti oleo in uas quod probatius fuerit, ad crassitudinem mellis coquito & utere: pares enim prædicto uires acquirit. Et uetus quamuis calidius sit nouo, quod potius tepefacit quàm calfacit corpus, magis tamen etiam discutit & resoluit, uaporesque ex profundo euocat, & refrigerantibus poros & meatus patentiores reddendo, ad interiora penetrandi uim suggerit: unde cum eo cocta hedera capitis dolores mitigat. Plinius lib. 24. cap. 10. non simpliciter oleum sed rosaceum accipit & acetum addit, sicque medicinam instruit. Hedera capitis dolorem sedat: præcipue cerebro, continentique cerebrum membranæ utiliter mollibus impositis folijs cum aceto & rosaceo tritis & decoctis, addito postea rosaceo oleo. Illinuntur autem fronti, & decocto eorum fouetur os, caputque perungitur. *Colata.*) Colare, defecare est & mundare, atque impurum à puro segregare, nec non rem unam ab altera sequestrare, et extrahere. Vnde hedera ex oleo, in quo macerata aut cocta fuerit, colata & extracta, parumperque expressa, et sic capiti imposita, doloribus eius medetur, quamuis & oleũ ipsum sine illa inunctum, eundem præstare possit effectũ. Hic quo pacto olea medica & factitia fiant, rerumque uirtutibus inficiantur, non abs re fuerit adposuisse ex Galeni de sanitate tuenda libro quarto. Sunt enim qui per infusionem illa tantum conficiant, sunt & qui per coctionem. Vbi uero per infusionem fiunt, res quæ infunduntur, contundi debent priusquam in oleum inijciantur, sic enim qualitate & ui sua oleum citius inficient, quæ postquàm maceratæ fuerint, quod quadraginta & plurium dierum spacio fiet, abijciuntur, humidum uero linteo percolatur & usui seruatur. Qui uero diutinam macerationem illam rerum ferre non possunt, eas partim in oleo percoquere coguntur, igni certe lento, qualis prunarum est, quæ tamen nec ipsæ multæ esse debent: partim aquæ uiniue tantulum inijcere quãtum coquendo totũ uane-

Colare.

Oleorum factitiorum rationes.

uanescet. Is modus erit, si quadruplum eius aut quincuplum oleum sit. Vinum autem ad affectus podagricos & articulares, aqua uero ad alios utilior est. Et sic cautiores operantur, quo nec iniecta torreātur, nec oleū ustionem odore referat. Verum qui his magis sunt curiosi, in duplicibus uasis coquunt: quod fit cū in lebete in quo fit aqua feruens, inseritur exiguū uasculum, in quod fundi oleum debet. Et hic commodior coquendi est modus. Hactenus de oleorum infectione & compositione.

Profuit & cochleis frontem tractare minutis,
Si nocuit cerebro uiolentia solis aperto,
Sæpe chelidonia ex acido perducta liquore
Sanauit. Prosunt & amica papauera somno,
Si prius in lento madefacta terentur oliuo.

Cochleis.) Cochleæ aliæ terrestres, aliæ aquatiles. Omnes domicilio se exerentes & bina ueluti cornua protendentes contrahentesq́; oculis carent, ideo corniculis oculorum uice iter prætetant: terrestres uulgo limaces uocant. Sunt etiam cochleæ lapides ex flumine rotundi, à cochlearum effigie & similitudine sic dictæ, uulgo cochlacæ uocantur. Cochleæ contusæ et per se cinis inanium cochlearum discussoriam uim habet, unde & capitis doloribus remedio sunt hæc quæ nudæ inueniuntur nondum peractæ ablato capite, & his lapidea duritia exempta: est autē ea calculi latitudine, quæ alligantur & minutæ fronti illinuntur tritæ: autor Plinius. *Tractare.*) Frequentius trahere & fricare. Frictio enim poros & meatus exiguos patentiores facit, quibus patentibus medicamenti uis ualentius penetrat, uimq́ suam & effectum exercet potentius. Seu tractare, id est tangere et tangendo imponere illi nireq́. *Si nocuit cerebro uiolentia solis.*) Dolorum capitis & aliorum etiam quorumcunq; membrorum causæ, aliæ sunt quas Græci προηγουμένας uocant, nos internas siue antecedentes appellamus, quæ in ipso animalis corpore

Cochleæ. Pli. li. 9. c. 32.

Limaces. Lib. 30. c. 3.

Cochleæ lapides.

Cochlacæ.

Frictionis effectus.

Causa προηγουμένη, interna seu antecedens.

consistunt: aliæ uero quæ corpori ipso omnino non insunt, sed extrinsecus incidunt, quas externas siue primitiuas dicimus, Græci προκαταρκτικὰς nuncupāt: inter quas & solis ardor est intensus, qui dum nudo & discooperto capiti occurrit, et ipsum plus iusto excalfacit, intemperiē illi infert, & humores ad dissolutionem commouendo, illos resoluere non potens, inquietat, ex quo et dolor concinnatur, quod hijs potissimum accidit dum insolantur, quibus natura caput humectius est. Cui capitis dolori, adiuncta causa quod in prioribus non fecit, mederi nūc docet Serenus. *Cerebro.*) Capiti, cuius partes quæ dolore afficiuntur maxime sunt pericraneum, hoc est exterior caluariæ membrana: quam Galenus ita definit, Περίκρανος ἐστὶν ὑμὴν νευρώδης, περιειληφὼς πᾶν τὸ κρανίον, quod est, Pericranos est pellicula neruosa totum circundans cranium. Item μήνιγγες meninges, quæ sunt ambeuntes cerebrum panniculi: quos idem finit Galenus σώματα νευρώδη καὶ ἀρτηριώδη, hoc est, corpora neruosa & arteriosa. Ipsum autem cerebrum Galeno & Aristotele autoribus, insensile est natura et sensus omnino expers, quamuis sensuum sit organum, & à quo corporis particulæ omnes sensum habent ac motum. *Chelidonia.*) Herbarum ab animalibus repertarum cū primis percelebris est chelidonia. Cuius duo sūt genera. Maior fruticoso caule, altitudine cubitali & aliquādo maiore, gracili, adnatis multis foliosis, folio, ut Plinius ait, pastinacæ erraticæ ampliore: & ut Dioscorides tradit, ranunculo herbæ simili, molli, colore candicante, flore uiolæ simili & luteo. Succus illi croceus & acris, mordaxq́ & aliqualiter amarus. Radix illi superius una, inferius plures. Fructus cornuti papaueris modo gracilis, lōgus, pineæ nucis figura, in quo exigua semina sunt, papaueris seminibus maiora. Altera est minor, exigua herba, sine caule, folijs ex radice pediculis pendentibus hederæ figura, sed rotundioribus & minoribus, teneris & modice pinguibus. Dicta est autem chelidonia

Causa προκαταρκτική, externa siue primitiua.

Pericranium.

Meninges.

Cerebrum.

Chelidonia.

ἀπὸ

ἀπὸ τῆς χελιδόνος, hoc eſt ab hirundine, quod hirũdinum aduentu ex terra prodit, ut inquit Dioſcorides: ſeu ut Theophraſtus, Plinius & Apuleius referũt, quod eorum aduentu et quo prǫſto ſunt tẽpore, ſemper floret: diſceſſu uero eorundem marceſcit. Vel, ut quidam uolunt et Apuleius refert, quod nidis ſuis eandem hirundines ferant ob acuendos ſuccedentium uiſus. Vnde Plinius li. 8. cap. 27. Chelidoniam, inquit, uiſui ſaluberrimam hirundines monſtrauere uexatis pullorum oculis illa medentes. Et Dioſcorides: Tradiderunt aliqui, ſi quis ex hirundinis pullis in nido lucem amiſerit, matrem hanc herbam oculis admouentem cǫcitati eius mederi. Quæ tamen opinio à Celſo tanquam fabuloſa refutatur, libro 6. cap. 6. ubi de oculorum imbecillitate agens dicit: Extrinſecus uero interdum ſi ictus oculum lædit, ut ſanguis in eo ſuffundatur, nihil commodius eſt, quàm ſanguine uel columbæ uel palumbi uel hirundinis inungere. Neq; id ſine cauſa fit, cum horum acies extrinſecus læſa, interpoſito tempore in antiquum ſtatum redeat, celerrimeq́ hirundinis. Vnde etiam locus fabulǫ factus eſt, per parentes id herba reſtitui quod per ſe ſaneſcit. Nam ut Ariſtoteles de generatione animalium lib. 4. refert: Si quis nuper genitarum hirundinum oculos præpungat, rurſum incolumes reddentur. Cǫterum quod ad chelidoniæ herbǫ medicinam attinet, iubet eandem etiam Apuleius ad capitis dolorem ex aceto contritã fronti & capiti illinire. Eſt autem uirtus illi calorifica, ſed quǫ exiccet, euocet, et emundet. Vnde ex aceto impoſita capitis dolores perſanat. Humores enim craſſos & ſuperfluos à ſolis calore diſſolutos & cõmotos deſiccat, extrahit atq; reſoluit. *Acido liquore.*) Humore acetoſo & aceto ipſo, quod quamuis refrigerantis et reprimentis ſit naturǫ, admixtam tamen ſibi aliquam habet caliditatem, omniumq́ poteſtate refrigerantium, tenuiſſimarum eſt partium, quare & aliꝭs quorum uim in altum deſcendere cupimus, additur medicamẽtis: meatus enim

Libro 8.
De plã. hi. li. 8
Lib. 15. ca. 8.
Cap. 71.
Acetum.

adaperit & medicamenti uim quo uolumus præit atque deducit. Corpora etiam quæ contingit, ſiccat, quamuis actu ſit humidum: quam ob cauſam ad eos affectus quos humectare & refrigerare uolumus, eo ſolo non utimur.

Perducta.) Inducta & capiti impoſita ex aceto in quo prius fuerit macerata. *Amica.*) Somnum enim conciliant. Columella in libello de cultu hortorũ, Et profugos uinctura papauera ſomnos. *Papauera.*) Papauerum plura ſunt genera. Vnum ſatiuum: reliqua agreſtia. Satiui tria itidem genera. Vnum proprie, per ſe & uere ſatiuum dictum: quod Apuleius uſuale, Plinius candidum, Dioſcorides thylacite, id eſt utricularium, ab utris forma appellat: oblongo capite & uaſculo, ſemine albo: quod in ſanitatis uſu toſtum in ſecunda menſa cum melle apud antiquos edebatur, & panis ruſtici cruſtæ inſpergebatur adfuſo ouo inhærens. Alterum genus eſt quod ſylueſtre uocat Dioſcorides, & à dolij forma Pithite, quaſi doliare: Apuleius quod ex ipſo fluat ſuccus quem opion uocant; uel quod facile florem dimittat rhæada: Plinius nigrum appellat, è cuius ſcapo inciſo lacteus ſuccus exprimitur: eſtq́ hoc capite ſeu uaſculo ſeſſili, ſemine nigro. Tertium genus & hijs ſylueſtrius, medicamentoſius & capite ſeu uaſculo longiore. Et hoc Plinius, contra quàm Dioſcorides & Apuleius tradiderunt, rhæada à Græcis uocari dicit, à noſtris erraticum. Et hæc duo poſteriora genera, natura quidem agreſtia ſunt, humano tamen opere, ſtudio & uſu tantum ſatiua, nõ natura. Sunt & alia agreſtia quæ nũquam ſatiua fiunt, ceu quod Ceratites, id eſt corniculare, & aphrodes, id eſt ſpumeum, heracliumq́ dicitur. Omnibus & præſertim ſatiuis communis in refrigerando ſopiendoq́ uis eſt, ut tradit Dioſcorides: niſi quod nigri liquor maiore refrigerandi, craſſeſcendi & ſiccãdi ui, exigua menſura, erui ferè quantitate ſumptus ſomnificus eſt, & ſomno dolorem leuat: maiore copia potus nocet, lethargum, letalemq́ ſoporem faciens. Facit & ad capitis dolores

Papauerum genera.

dolores cum rosaceo inspersus. Verum colligendi liquoris huius ratio multiplex est. Quidam enim uascula cum folijs tundentes torculari exprimunt: mox in mortario terentes pastillos conformãt, uocaturq́ hoc meconium: uiribus liquore quem opion dicunt multo ignauius. In colligẽdo autem liquore oportet cum aruerint rores cultello stellulam in summo papauere sic scarificare ne altius ad interiora uulnus descendat. Oportet itidem & uascula ex obliquo rectaq́ in summa superficie secare: destillantemq́ lachrymã digito in conchulã detergere, rursusq́ non multo post redire. Inuenitur enim continue concrescens. Idemq́ sequenti die faciendum. Oportet praeterea in uetere mortario collectum liquorem terere, consormatumq́ in pastillos reponere. Oportet postremo in scarificandis, secandisq́ papaueribus retrogrado itinere ingredientes incidere, ne uestibus plagae plagisq́ inhęrens liquor deteratur. Hactenus Dioscorides. Pli. item lib. 20. cap. 18. de his sic prodit: E nigro sapor gignitur scapo inciso, ut Diagoras suadet cum turgescit, ut Iolas cum deflorescit hora diei sereni, hoc est, cum ros in eo exaruerit. Incidi iubent sub capite & calice. Nec in alio genere inciditur caput. Succus & hic & herbae cuiusq́ lana excipitur: aut si exiguus est, ungue pollicis aut lactucis: & postero die magis quod inaruit. Papaueris uero largus densatur, & in pastillos tritus in umbra siccatur, non ui soporifera modo, uerum si copiosior hauriatur, etiam mortifera per somnum: opion uocant. Cum capita ipsa & folia decoquuntur, succus meconium uocatur, multum opio ignauior. Fit autem probatissimum maxime apud Thebas Aegyptias opium, unde & Thebaicum dicitur. Verum non temere huiusmodi utendum medicamentis quae soporifera sunt anodina. Nam si alijs & innoxijs remedijs morbum sanare possumus, à somniferis abstinere debemus. Sin ob uigilias & uirium resolutionem ęgro mortis periculum immineat, tum profecto tempestiue sopori-

Liquoris papaueris colligẽdi ratio uaria.

Meconium.

Opium.

Meconium.

Opium Thebaicum.

Narcothicorũ & soporiferorum usus.

feris utemur, ad eorum usum necessitate coacti, non obstante quod corporis habitus nonnihil ex hijs lædatur, cum spacio, si admodum magnum nō sit, nocumentum emendare liceat. Quod si ita est immodicum, ut nec prolixo spacio sanari possit, potius tamen hoc ipsum eligendum quàm ut hominē perire sinamus. Læsio enim quàm mors præoptanda. Cæterum ubi talibus uti necessitas cogit, tutius est etiam ut uim eorū aliquatenus frangamus, & in emplastris potius quàm in potionibus, deinde in caputpurgijs ea administremus. Semperq; principiū membrorum curam & sollicitudinem habeamus, maxime cerebri, quod rationalis animæ ceu domicilium est, autore Galeno. *Somno.*) Somnus sensilis spiritus est remissio et tanquam laxatio: &, ut Aristoteles tradit, sentiendi quædam impotentia, ob alimenti uapores in cerebro refrigeratos & internum calorem ad cor reuocatū proueniens. Fit autem somnus hoc modo. Cum alimentum in uaporem soluitur, uapor ille sustollitur, (omne enim calidum, in sublime natura effertur) & cerebri frigiditate refrigeratur atque consistit, deinde reditū capescens, Euripi more refluit & descendit ad cor, cuius feruore refrigerato, obrepit somnus. *Lento.*) Leni, molli, pingui, humido & cui nihil aspredinis inest. Inter liquores enim non est alius qui aut æque leniat ac molliat cum corpori inungitur, quàm oleum, aut, qui tam late diffundatur aut serius siccescat. Vnde Homerus etiam, autore Plutarcho, inter tot liquores, oleum duntaxat appellauit ὑγρὸν, id est humidum seu liquidum. Est & tranquillitatis nomine commendata eius natura, adeo ut mare rem omnium sæuissimam tranquillare credatur. Vnde etiam natum adagiū, Oleo tranquillior, in eos qui taciti, minimeq; iracūdi, ac leni ingenio præditi sunt. Plautus in Pœnulo: Ita hāc ego canem faciam tibi oleo tranquilliorem. *Oliuo.*) Oliuarum succo & oleo. Plinius lib. 15. ca. 3. Suus quidem oliuæ succus est oleū. Ab oliuo autem oliuitas, pro legendarum ac

Cerebrum animæ domicilium rationalis.

Somnus.

Quomodo fiat somnus.

Oleum ὑγρὸν.

Adagio.

Oliuum.

Oleum.

Oliuitas.

ac cogẽdarum oliuarum tempore, hoc eſt, olei uindemia dicta eſt ueteribus. Columella, Media eſt oliuitas plerũq; initium menſis Decembris. Eadem oleitas dicitur. Cato: Vbi uindemia, & oleitas facta erit, prælа extollito. Eſt & oliuina olei prouentus & copia. Plautus in Pſeudulo: Quoius amatores domi oliuinam habent maxumam, ſi mihi non iam hucculleus oliui deportabitur. Olea item nunc arborem ſignificat. Cato: Olea ſi fructum non fert, ablaqueato: nunc uero baccam & fructum. Cato: Oleum uiride ſic facito: oleam quàm primum ex terra tollito. Varro. De olíueto, oleam, quam manu tangere poſſis è terra, aut ſcalis, legere oportet potius, quàm quatere. Et eadem oliua quoq; dicitur. Columella: Prius de conditu ris oliuarum præcipiemus. Conſtant autem oliuæ, ut Plinius ait, nucleo, oleo, carne, amurca: ſanies eſt hæc eius amara, fit ex aquis, ideo ſiccitatibus minima, riguis copioſa. Oliua itẽ, ut Caper grammaticus ait, arbor eſt, olea fœtus, oleũ liquor. Eſt item Oliuetum, quod & Oletum Cato uocat, locus olea conſitus.

Oleitas. Oliuina. Olea. Oliua. Amurca. Oliuetum. Oletum.

HEMICRANIO MEDENDO.

CAPVT II.

PORTIO ſi capitis morbo tentetur acuto,
Allia diuerſam lana contecta per aurem
Inducta proſunt. Et eodem balſama pacto.

HEMICRANIO.) Hemicranius ſiue hemicrania, morbus eſt capitis acutus & uehemens, dimidiam eius partem occupans atque infeſtans, ſæpius non cura ſed blandimento cum narcothicis & ſtupefacientibus indigẽs, ſcilicet ubi uehementiſſimus eſt dolor & pulſatio. Galenus hunc morbum in libro diffinitionum ſub nomine heterocra-

Hemicrania.

Heterocrania. niæ ſic diffinit. Heterocrania eſt cum in ſiniſtra dextráue capitis parte dolor fit: isq́ aliquando augetur & acuitur, aliquando remiſſus languet et minuitur. Qui ita laborāt,
Hemicranici. hemicranici uocantur, ἀπὸ τοῦ κρανίου, hoc eſt, à cranio,
Cranium. quod ſupernum capitis os eſt & hemiſphęriũ ſummum.
Calua. Latini caluam & caluariam uocāt, ἡμὶ uero Græcis idem
Caluaria. eſt quod ſemis & dimidium. Plinius eundem morbum heterocraniō nominat, ἀπὸ τοῦ ἑτέρου ἡμὶ κρανίου, ab altera hoc eſt dimidia cranei parte. Horum autē quibus ſic media capitis pars dolore infeſtatur, alij extra caluariam, alij in capitis intimis partibus dolorem ſentiunt, cuius diſcrimen ab oculorum radicibus ſumitur. Nam quibus intra caluariam eſt diſpoſitio, ijs ad oculorum uſq; fundamenta dolor extenditur, eoq́ & à cerebro & ab utraq; membrana, atq; à uaſis quæ in ipſis continentur, ueluti germi-
De locis aff. li. na quædam deducuntur, autore Galeno. *Portio.*) Me-
Portio. dietas, quarum una ad alteram portio eſt & pars proportionalis, eiuſdemq́ denominationis, ut quota aut quanta eſt una, totta & tanta fit etiam altera. Harum autem ca-
Eodem. pitis medietatum, ut tradit Galenus, dextram à ſiniſtra diſtinguit ſutura per longitudinem ipſius protracta, ſub qua intra capitis oſſa, linea medium cerebrum diuidens protēditur, ad quam etiam peruenit, anteriorũ duorum
Morbus. uentriculorum ſeptum. *Morbo.*) Morbus, operationis
Therap. lib. 1. læſio eſt ſenſibilis. Nam cum eorum quæ corporibus no-
Quatuor differentiæ eorum quæ humano corpori præter naturam accidunt. ſtris pręter naturam accidũt quatuor ſint differētiæ. Vna ipſius functionis actionisue uitiatæ. Altera eius qui hanc peperit affectus. Tertia cauſarum quæ ipſum præceſſerũt & excitarunt affectum. Quarta ſymptomatum quæ hũc neceſſario conſequuntur. Illum qui actionem lędit ac uitiat affectus, iure appellabimus morbum. Nec abſq; ratione morbi definitioni addita eſt dictio SENSIBILIS: niſi enim ad ſenſibilem magnitudinem perueniat & actioni officiat læſio, morbus non dicetur, aliâs nanq; perpetuæ paſſibilitatis dogma incurreremus, cũ null⁹ ſit qui omnes actiones

actiones optimas habeat. Sed de morborum dignotione & latitudine tum alibi tum in arte medicinali & in libris de sanitate tuenda, plura Galenus. *Acuto.*) Inter morbos qui acutos, uehementes, maximos atq; grauissimos inferunt cruciatus, est & capitis dolor, & is potissimum qui hemicranius dicitur: unde Mesue inquit, Hemicrania, est ægritudo de genere uehementium dolorum. Verum morborum alius acutus, aliùs diuturnus siue longus dicitur. Acuti uero sunt, ut Galenus tradit, qui præter id quod celeriter iudicantur, statim etiam magnitudinem habent. Vnde ephemeræ febres excluduntur, quæ licet cito finiantur, magnitudinem tamen non habent, quare nec acuti morbi uocantur. Magnitudo autem in morbis aut grauitas trifariam intelligitur: aut enim propter membri principatum & præcellentiam, aut propter affectus magnitudinem, aut propter ipsius cacoethian, id est, sanandi malignitatem, contumaciam atq; rebellionem, adeo ut omnibus rite decenterq; factis, tamen non sanetur affectus. Porrò duplex acutorum genus habetur. Siquidem nonnulli simpliciter ac primum, propriéq; uocantur acuti, quorum alij cum febre sunt, alij uero sine febre, ceu conuulsio, neruorum distentio & bilaris. Quidam uero acuti sunt ex cõuersione: & tales fiunt quoties inter initia acute ægrotẽt, tum autem quartodecimo die, aut etiam ante, non integre iudicẽtur: sed quia supersunt quædam reliquiæ ægrotationis ex quibus ad quadragesimum diem usq; morbus extenditur. Vertitur uero per iudicationes imperfectas acutorum morborum, nõ solum in hos, sed etiam in alios diutinos, maxime marcorem, quartanam, suppurationem, tabitudinem, aquam inter cutem. Sunt itaque quantum in ipsam temporis differentiam agitur, morborum genera omnia tria: aut enim acuti sunt qui quarto decimo finiuntur die, quibus diutini opponuntur, ambiguum uero & uelut in confinio positum tertiũ genus, cuius terminus decretoriorũ dierũ

Morbus acutus.

Aphor. lib. 2. Aph. 19.

Morbus magnus.

Therap. li. 4.

Progn. lib. 1.

Morbus acutus simpliciter, cũ febre, sine febre.

Morbus acutus ex cõuersione.

Aphor. lib. 2. Aph. 19.

quadragesimus dies est. Cęterum acutorum morborum duplex est natura: uel enim in humoribus calidis fiunt qui nullum proprium obsedêre locũ, sed ęqualiter in omnibus animalis partibus apti sunt ex sua natura generari, ut febres: uel uno loco aliquo proprio patiente fiunt, ceu pleuritis, peripneumonia, synanche, quibus semper continuæ adsunt febres. Rari enim sunt quibus febres non
Morbus lõgus. adsint, ut apoplexia et quidam paulo ante dicti. Morbi uero longi ab crassis, lentis ac frigidis fiunt humoribus, qui difficilis sunt concoctionis et patienti loco inhærent, ita quod eorũ dispositiones magis præduris tumoribus quàm inflãmationibus assimilantur. Quod si qui ex ipsis fiunt per compassionem, & absq; loco patiente, in quibus uenæ omnes æqualiter habent humores putrescentes, uel atræ bilis, uel pituitæ naturã præ se ferentes, pauci
Morbus peracutus. quidem hĳ sunt & rari. Adhæc ultra iam dictos, alĳ sunt morbi qui peracuti uocantur, qui statim in summo uigo
Aphor. li. 1. Aph. 7. re consistunt, scilicet circa primos quatuor dies uel paulo ulterius, in quibus statim morbi incidit uigor, qui nihil aliud est quàm morbi in casibus summum. *Allia.*) Allio
Allia. rum duplex genus est. Vnũ satiuum siue hortense: quod,
Lib. 2. ut Dioscorides scribit, in Aegypto concreto capite porri modo nascitur, dulce, colore ad purpuram inclinato, exiguumq;: reliquis locis grande allium multiceps & candidum est. Vocantq; in eo diuisiones spicas seu nucleos. Plinius uero libro 19. cap. 6. Allium, inquit, tenuissimis & quæ separantur in uniuersum uelatur membranis, mox pluribus coagmentatur nucleis et hĳs separatim uestitis. Asperi saporis, & quo plures nuclei fuerint, hoc est asperius. Tædium huic quoq; halitu ut cepis, nullum tamen coctis. Alterum genus est syluestre, quod Dioscorides &
Vlpicum. Galenus Ophioscorodon quasi anguinũ uocari dicunt. Quamuis Columella non ophioscorodon sed aphroscorodon
Libr. 11. cap. 3. rodon quasi spumeum à Græcis appellari dicat, cum ait: Vlpicum, quod quidam allium Punicum uocant, Græci

autem

autem ἀφροσκορόδον appellāt, longe maioris est incremen ti quàm allium. Et idem comprobare uidetur Plinius lib. 19. cap. 6. de eodem sic scribens: Vlpicum quoque in hoc genere, Grꝗci appellauere allium Cyprium, alŋ antiscoro don, precipue Aphricæ celebratum inter pulmentaria ru ris grandius allio: trito in oleo & aceto mirum quantum increscat spuma. Cæterum allio magna uis est, magnæ etiam utilitates. Somnos enim facit, medeturq́, ut Plinius testatur, temporum doloribus illitum elixum, & ut hic Serenus docet, hemicraniæ: idq́ à frigidis crassis & glutinosis humoribus factæ: calfacit enim, desiccat, incidit, attenuat, disŋcit, euocat & ad contraria distrahit. *Diuersam.*) Contrariam: quo uidelicet ad contrariam partem morbi fiat distractio, adeo ut si in dextra parte fuerit dolor, sinistræ imponatur medicamen: & si in sinistra, dextræ. Quo enim facilius euanescaht, ad contrarias partes distrahere oportet morbos atq; auertere. Quæ quidē ad contraria auersio fit aut secundum longitudinem, ut quæ supra & infra: aut secundum latitudinem hinc et inde, hoc est à dextris et sinistris: aut secūdum profundum, ante et retro. *Lana.*) Aut succida aut elota. Succida propter sordium suarū pinguedinē quæ œsypus est, egregie mollit, adspergines q́ facile combibit, ut inquit Dioscorides. Lota uero, si non aliter, tamen in hoc confert & utilis est, quod aliorum medicamentorum est materia: hac enim medicaminum liquor recipitur & infunditur, quo pacto dolenti loco melius applicatur et imponitur, ac medicamenti uis quæ aliâs facile euanesceret, hac etiam magis conseruatur in uigore donec operationem suam perfecerit. Oportet autem bina parata habere ē lana pittacia affecti loci longitudinem latitudinemq́ æquantia, & inuicem alterum in succo, alterum supra locum affectum, ut cum prius impositum exiccatum & amotum fuerit, iterumq́ in succo humectatur, statim alterum iam humectum ē succo imponatur. *Aurem.*) Per aurem etiam

Lana succida, elota.

tempora intelligas. *Balsama.*) De balsamo dictum iam est capite priori.

Allia uel ternis piperis terna addita granis,
Trita lines, certam dabit hæc tibi cura salutem.

Piperis tres differentiæ. Longum. Album. Nigrum.

Ternis piperis.) Ne forte, si plura acciperentur et in maiore copia, caput nimium excalfaciendo & aridum reddendo, noxam illi inferrent. Est enim piper qualitate calidissimum atq; siccissimum, plurimumq; mordens. Quod in India nascitur triplici differentia. Nam, ut libro 2. Dioscorides refert, à sui ortus initio fructum fert arbor ipsius siliquarum modo oblongum, quod longum piper est, clauditq; intra se quod exigui milij seminibus simile sit, integrum & absolutum mox futurum piper. Id per maturitatem legitimo tempore dehiscens, racemos ex se mittit, granis quæ nouimus onustos: alijs quidem maturis quæ nigrum piper sunt, alijs uero acerbis quæ candidum piper sunt. Inuenitur autẽ in nigro quod tabidum, inane, leueq; fit: uocaturq; id gentis eius uocabulo brasma quasi abortus. Idem tradit Plinius lib. 12. cap. 7. dicẽs: Siliquæ priusquã dehiscant, decerptæ tostæq; sole, faciũt quod uocatur piper longum. Paulatim uero dehiscentes per maturitatem ostendũt candidum piper, quod deinde tostum solibus colore rugisq; mutatur. Verum & his sua iniuria est, atq; cæli intemperie carbunculantur, fiuntq; semina cassa & inania, quod uocant brechmasin, Indorum lingua sic significante abortum. Commendatur autem piper autore Galeno, longum quidem quod integrum est, minimeq; foratum, & quod fractum grana sua iuncta & coherentia habet: item quod gustu piperis qualitates seruat, & in aquam missum totaq; die maceratum non liquatur nec soluitur. Nigrum uero nec exile nec rugosum nec crassi corticis esto, sed põderosum quod tum maximum tum plenissimum est. Item de albo simili modo eligatur, quod maximũ est atq; plenissimum. Verum

Brasma.

Brechmasi.

omni

omni piperi communis natura & uis est calefacere, extrahere & discutere. Somnum conciliat, somnoq; dolores leuat, autore Dioscoride.

PORRIGINI DEPELLENDAE CAP. III.

EST insensibilis morbus & noxia forma,
Cum caput immensa pexum porrigine ningit,
Copia farris uti frendentibus edita saxis.
Hanc poterit maluæ radix decocta leuare.

PORRIGINI.) Porrigenem Celsus duorum generum uidetur facere. Vnã humidam & cum exulceratione: alteram siccam et sine exulceratione. Nam libro 6. cap. 11. sic illam descri- Porrigo.
bit: Porrigo est ubi inter pilos quædam quasi squamulæ surgunt, eæq; à cute resoluuntur, & interdum madent, multo sæpius siccę sunt. Idq; euenit modo sine ulcere, modo exulcerato loco: huic quoq; modo malo odore, modo nullo accedẽte: fereq; id in capillo fit, rarius in barba, aliquando etiam in supercilio. Quarum siccam mederi πίτυρα.
nunc docet Serenus, & eam Græci à similitudine πίτυρα πιτυρίασις.
καὶ πιτυρίασιν uocant, hoc est, furfures, cum scilicet sponte Furfures.
sua ex capitis superficie tenues & furfuraceæ squamulæ citra exulcerationem decidunt, ut Paulus Aegineta tradit: idemq; malum fieri dicit subeuntibus in caput malo corporis humore, salsáue pituita, aut bilioso & melancholico sanguine. Plinius Græcorum πίτυρα nunc porriginem nunc furfures interpretatur. *Insensibilis.*) Indolens: sensum et dolorem cruciatumq; non inferens, aut si quis adest cruciatus, is tamen præsens, non magnus nec grauis, sed paruus & tolerabilis existit. *Morbus.*) Mor- Morbus.
bus hic non pro affectu accipitur qui actioni incõmodat

& officit, sed pro dispositione solum prętere naturam deformi. *Noxia forma.*) Species nociua, fœda & deformis.

Pectere. *Immensa porrigine.*) Pluribus & innumeris quasi squamulis & corticibus furfuri similibus. *Pexum.*) Pectere est explicare & ordinatim disponere capillos, ita ut nulli remaneant sed omnes extricētur flocci. *Ningit.*) Ad niuis mo-

Farina. dum à se proijcit & emittit. *Farris.*) Farinæ, quæ à farre nomen accepit: fractum enim & in tenuissimum pulue-

Frendere. rem commolitum far, farina dicitur. *Frendentibus.*) Frendere est collidere, frangere & conterere. *Edita.*) Eiecta et excussa. *Saxis.*) Lapidibus molaribus, quibus frumentum in farinam comminuitur. *Hanc.*) Porriginem, qua descripta, docet nunc eidē medicamentis detergentibus, nonnihilq́ reprimētibus mederi, præsertim ubi malum offendit: quod et prius innuit his uerbis, Immensa & Copia. Nam si leuior est, nihilq́ offendit, melius est illam nō omnino prohibere, sed pectendo solum repurgare, cum non citra corporis uitium, nec integro capite nascatur: quare etiam non omnino inutilis est, præstatq́ capite affecto, noxium extra ferri & cutem infici, quàm ad interiora et partes naturę actionibus magis necessarias uerti. Sed ne sine testimonio res agatur, haud abs re fuerit, quæ post descriptionem ipsius super hoc prodidit Celsus, subiungere, cuius hæc sunt uerba: Ac neq; sine aliquo corporis uitio nascitur, neq; ex toto inutile est. Nam bene integro capite non exit. Vbi aliquid in eo uitium est, non incommodum est, summam cutem potius subinde corrumpi quàm id quod nocet in aliam partem magis necessariam uerti. Commodius est ergo subinde pectendo repurgare, quàm id ex toto prohibere. Si tamen ea res nimium offendit, quod humore sequente fieri potest, magisq́ si id etiam mali odoris est, caput sæpe radendum est, dein id superadiuuandum aliquibus ex leuiter reprimentibus, quale est nitrum cum aceto, uel ladanum cum myrteo uino, uel myrobalanum cum uino: si parum per

hæc proficitur, uehementioribus uti licet, cum eo, ut scia mus utique in recenti uitio id inutile esse. Hactenus Celsus. *Maluæ radix.*) Malua herba est nota, à Græcis moloche & malache dicta, ab emolliendo uentre: μαλάσσειν enim subigere est & mollire. Hinc illud Martialis: Vtere la ctucis & mollibus utere maluis, Nã faciem durũ Phœbe cacantis habes. Huius folia tota die ad solem circumagi testis est Theophrastus, & Columella qui in carmine suo sic ait, Et moloche prono sequitur quæ uertice solem. Est autem duplex maluæ genus. Vna hortensis, quam in hortis ad cibos ut melioresceret quondam serebant. Vtebantur enim olim in cibo pro olere, quemadmodum ex Hesiodo colligitur in libro τῶν ἔργων καὶ ἡμερῶν operum & dierum, ubi ait, Νήπιοι, οὐδ' ἴσασιν ὅσῳ πλέον ἥμισυ παντὸς, οὐδ' ὅσον ἐν μαλάχῃ τε καὶ ἀσφοδέλῳ μέγ' ὄνειαρ, hoc est, Fatui, neq; sciunt quanto plus dimidium toto, Neq; quantum in maluaq; & asphodelo magna utilitas. Et Dioscorides hortensem syluestri magis edendo esse dicit. Altera est syluestris & in incultis locis nascens, à priore solo natali differens, & alia ab ea quæ arborescit & Ibiscus, Althæaq; uocatur. Porrò de hijs sic etiam scribit Plinius lib. 20. cap. 21. In magnis laudibus malua est utraq; & satiua et syluestris. Duo genera earum amplitudine folij discernuntur, maiorem Græci malopen uocant in satiuis, alteram ab emolliendo uentre dictam putãt malachen. E syl uestribus, cui grande folium & radices albæ, althæa uocatur, & ab excellentia effectus à quibusdam aristalthæa, à Latinis Ibiscus & maluauiscus appellatur. Cæterum maluæ radix decocta ex uino, aut aceto, aut, ut Dioscorides tradit, ex urina hominis, furfures & manantia capitis ulcera emendat & sanat.

Malua. *Moloche.* *Malache.* *Althea.* *Aristalthea.* *Ibiscus.* *Maluauiscus.*

Aut tu fœniculum, nitrumq;, & sulphura usua
Contere, deinde caput permixtis ablue cunctis.

Fœniculum.) Fœniculum ferulacei generis plãta est, Græ

Marathron. ci marathron dicunt, omnibus notũ. Nobilitauere id ser pentes, gustatu senectam exuendo, oculorumq́ aciem succo eius reficiendo. Vis illi calida, deficcans & abstergens. *Nitrum.*) Nitrum simile est sali, unde etiam cum adiuncto sal nitrum aliquando appellatur, Arabice baurach: aliud ab eo quod nunc sal nitrum & sal petrę uocãt, cuius in tormentis illis tonitruarijs, quas Bombardas uocant, usus est. Porrò nitri uaria sunt genera, de quibus copiose satis Mesue in de simplicibus, & Plin. nat. hist. li. 31. cap. 10. ubi de natura eius sic scribit: Non est differentia, et nitri natura non multum à sale distans. Optimum quod tenuissimum, et ideo spuma melior, cuius probatio est ut sit minime põderosa & maxime friabilis, colore penè purpureo. Nitri uero probatio ut sit tenuissimum & quàm maxime spongiosum fistulosumq́. In medicina calfacit, extenuat, mordet, spissat, siccat, exulcerat. Vtile ijs quæ euocanda sunt aut discutienda et lenius mordenda atque extenuanda, sicut in papulis pustulisq́. Dioscorides, Nitrum uires ex alto in summum euocandi habet. Item, Nitrum & nitri spuma uires habent sali æquales. Miscentur emplastris quę discutiendo, extrahendo, exterendo & extenuando sint. *Sulphura uiua.*) In terræ generibus, ut Plinius ait, uel maxime natura mira est sulphuris, quo plurima domantur. Genera quatuor. Viuum, quod Græci apyron uocant, hoc est, ut Celsus ait, quod ignem non expertum est. Nascitur solidum, hoc est, glebosum. Eo solo ex omnibus generibus medici utuntur. Cætera enim liquore constant et conficiuntur oleo incocta. Viuum autem effoditur, translucetq́ & uiret. Alterum genus appellant glebam, fullonum tantum officinis familiare. Tertio quoq; generi unus tantum est usus ad suffiendas lanas, quoniam candorem tantum molliciemq́ confert: Egula uocatur hoc genus. Quarto autem ad lychnia maxime cõficienda. Vires uiuo cuius in medicina usus, calefaciendi, discutiendi ac maturandi, cutisq́ uitia detergendi,

Margin notes: *Nitrum.* *Sal nitrum.* *Baurach.* *Sal petre.* *Spuma nitri.* *Sulphur.* *Sulphur uiuum.*

di, autore Dioscoride.

Furfuribúsue nouis durum miscebis acetum,
Vt uarios crines tali des unguine puros.
Prodest & tarda demptus testudine sanguis.
Et prodest cedro dimissus ab arbore succus,
Desinet interea glomerari farrea nubes,
Cessabitq; grauis crebræ porriginis imber.

Furfuribus nouis.). Furfur farinæ purgamentum est, detergentis naturæ præsertim nouum ac recens editum. *Durum.*) Forte, acre & multæ acetositatis. *Varios.*) Ob prauos in capitis cute humores, multiformes, inæquales, raros & hic inde dispersos. *Des.*) Facias. *Tali unguine.*) Huiusmodi unguēto prędicto. *Tarda.*) Tardigrada, pigra propter incessum: est enim tardi progressus testudo. *Testudine.*) Testudinum, quibus geminus & in terris & in aqua uictus est, plura sunt genera. Terrestres, marinę, lutariæ, quę in cœno et paludibus atq; in dulci aqua uiuunt, quas quidam è Græcis emydas appellant. Marinarum sanguine alopeciarum inanitas & porrigo, omniaq; capitis ulcera curantur. Inarscere autem eum oportet, lenteq; ablui, author Plinius lib. 32. cap. 4. *Cedro ab arbore.*) Cedrus arbor est grandis & procera, ex qua liquor colligitur cedrinus, è quo & oleum fit. Fructū fert iuniperi modo rotundum, myrtheæ baccæ magnitudine, qui cedrides dicitur: author Dioscorides. *Dimissus.*) Stillatus, siue per se siue incisa arbore is fluxerit. *Succus.*) Hoc est, liquor cedrinus, qui cedria, cedreáue & cedri mu dicitur: quamuis aliqui hæc inter se distinguant, cedriam esse dicentes crudam ex cedro arbore resinæ modo stillātem lachrymam seu gumi, quod alchitran uocant Arabes, & male picem liquidam interpretatur Simon Genuensis. Cedrium uero ex cedri materia concisa & in furnis accensa picis modo fluentem & exceptum liquorem. Sed quia horū idem usus est & æqualis in medicina uirtus, hinc fit ut illæ nūc

Furfur. *Testudo.* *Cedrus.* *Cedrides.* *Cedria,* *Cedrea.* *Cedrium.* *Alchitran.*

inter se misceantur appellationes. Cæterum probatur cedrinus liquor, ut Dioscorides tradit, qui crassus pellucet, & intenso firmoq; odore est, quiq; diffusus concretis stillicidijs seipsum continet nec diffluit. Natura & uis illi est uiuentia corpora corrumpere, defuncta incorrupta seruare, quam ob causam cadauerum uitam pleriq; eum dixerunt. Calefacit, siccat, & cutis uitia exterendo repurgandoq; emendat & sanat. *Interea.*) Dum hæc aguntur & dicta remedia applicantur. *Glomerari.*) Glomerari est accumulari et coaceruari. Vnde glomeramen & glomeratio, quasi aceruatio quædam et accumulatio: item glomer glomus & glomulus. Plinius nat. hist. libro 36. Si quis improperet intra labyrinthum sine glomere lini, exitum inuenire nequeat. Apuleius in Asino aureo libro 6. Et accepto frumento & ordeo & milio & papauere & cicere et lente & faba, commixtisq; aceruatim, confusisq; in unum glomulũ. *Farrea nubes.*) Quod prius dixit, Copia farris. Est autem nubes proprie crassior ille uapor in aëre suspensus ex quo pluuia generatur, ad cuius similitudinem, porriginem uocat nubem, tanquam nubis speciem prębentẽ, dũ crasso et denso agmine deuolant porriginis squamulæ. *Grauis.*) Magnus, molestus & noxius. *Crebre.*) Frequentis, dũ crebræ & frequentes decidunt squamæ, instar imbris, qui fit dum crebris descendit stillis pluuia. *Imber.*) Humor qui porriginem facit: seu squamulæ ipsæ instar imbris decidentes.

Cadauerum uita. *Glomeror.* *Glomeramen.* *Glomeratio.* *Glomer.* *Glomus.* *Glomulus.* *Nubes.*

CAPILLO TINGENDO.

CAPVT IIII.

QVOS pudet ætatis longæ, quos sancta senectus
Offendit, cupiunt proprios abscondere canos,
Et nigrum crinem succo simulare doloso,
His prodest acri contrita cupressus aceto.

Capillo

APILLO.) Docet hoc capite Serenus Cosmotica quædam medicamenta, quæ capillis uenustandis excogitata sunt à medicis. Quid autem sit capillus, superius indicio constat: cuius efficiens causa est frigiditas tum interior quæ in cute et capitis ossibus existit, tum exterior aëris nos ambientis, quę uaporem ab interioribus ascendentem, inque cutis meatibus detentum, durius crassescere cogit. Materia uero pilorum est uapor fumidus, crassus, humens & glutinosus per cutem transpirans, productus à natura triplicem ob causam: quarum una est necessitas, propter cerebri humiditatem & cranei commissuras, ut noxij humores è capite expellantur: altera causa est iuuamẽtum, quo pilorum frequẽtia caput à nimio ambientis aëris tum frigore tum calore defendat, ipsorumque iniuriam longius propulset. Tertia causa est ornatus & decor ne esset informe: unde interrogatus aliquando Charilaus cur comam nutriret? respondit hunc ex omni ornatu pulchriorem uenustioremque fore. Proinde capilli in homine educandi & laudandi, aliâs superuacaneum naturæ summique artificis opus esset, qui tamen nihil frustra & incassum facere solent. Verum inaffectatos, hoc est, nulla decoris affectatione excultos, non delicatos, nec ad lenocinium ornatos & comptos, quos affectatos uocant, decet esse capillos. De quorum honesto ornatu & decore, sic inquit Ouidius: Turpe pecus mutilum, turpis sine gramine campus, Et sine frõde frutex, & sine crine caput. Item diuus Ambrosius in hexamero libro 6. Coma reuerenda in senibus, uenerãda in sacerdotibus, terribilis in bellatoribus, decora in adulescẽtibus, compta in mulieribus, dulcis in pueris. Tolle arboris comam, tota arbor ingrata est. Tolle humani capitis capillum, tota pulchritudo flaccescit. Hic ornatus est capitis obuius omnibus & perspicuus, quo cerebrum munitur et uestitur, ne aut frigore uexetur aut ęstu. *Sed* quoniam in turpẽ ac effœminatã molliciem pessum

Cosmotica medicamenta.
Capillorum causa.
Capillorum materia.
Capillorum ratio triplex.
Necessitas.
Iuuamentum.
Ornatus.
Capilli inaffectati.
Capilli affectati.

fuerunt, non immerito à quibusdam uituperantur, ut qui mentem detegant, non ornent corpus. Vnde haud inscitum extat adagium, Nullus comatus, qui non idem Cynædus. Hinc contra Dionem qui comam encomio laudarat, Synesius caluitij laudem descripsit. *Tingendo.*) Inficiendo, fucum & alium à natiuo colorem inducẽdo. *Pudet.*) Verecundãtur & moleste ferunt annorum multitudinem atq; omnibus exoptandam senectutem, ob egregias illas animi dotes, consilium, rationem et prudentiã, quæ in senibus uigent. Sed stulta & peruersa mortalium natura semper deterioribus innititur, plurisq; æstimat corporis dotes quàm animi: unde plerisq; adeo onerosa est senectus, ut etiam senes iam effecti, semper iuuenes uideri malint quàm senes, dedecori ducẽtes corporis uires inualidas atq; infirmas, cutem rugosam, pilos canos cum prudentia & alijs animi dotibus iunctos in senibus: plurimum uero extollentes, maximiq; facientes corporis robur & uires præualidas, cutem prænitidam & bene curatam, formæq; pulchritudinem, pilos comatos, & id genus alia, quamuis nulla hijs adsit uirtus. Quo fit ut maximo oneri, maximeq; odiosa sit talibus senectus, & huius indicium ipsa canicies: unde sæpius etiam quo iuniores appareant, canos abscondere & fucũ, alienumq; colorẽ inducere student. Quo pacto aũt et quibus præsidijs in alios colores mutãdi sint cani, presenti ca. docet Serenus. *Aetatis lõgę.*) Vitę diuturnæ & senij. Aetates à uarijs uarie distribuunt. Galenus in libro cui titulus ὅροι ἰατρικοί, quatuor eas facit. Primam iuuenum, in quibus efflorescit sanguis, tãperaturæ calidæ & humectæ, ad modum Veris. Secundam uigentium, in quibus abundat flaua bilis, temperamenti calidi & sicci, instar æstatis. Tertiam mediorum, in quibus nigra efflorescit bilis, temperaturæ frigidæ & siccæ, instar autumni. Quartam senum, in quibus exuperat pituita, temperamenti frigidi atq; humecti, ad modum hyemis. Item Hippocrates in libro de uictus ratione

Aetatum discrimina.

ratione, diætáue sic easdem tradit, Modo autem hoc æ-tates inter sese differunt. Puer quidem calidis et humidis commixtus est, quoniam his constitit et creuit: nam calidissima & humidissima sunt, quæ proxima generationi sunt, plurimumq; crescunt, hisq; accedentia similiter. Calidus quidem est adulescens, quod ignis aquā superauit: siccus autem est, quod puerile humidum consumptum iam est, partim in corporis incrementū, partim in ignis motū, partim etiam laboribus. Vir autē siccus est & frigidus, quod calor amplius non superat, corpusq; non crescit, propterea friget: siccitas enim prioris ætatis inest, sequentisq;, & aquę accessus nullā habet humectationem, quod siccis et humidis superatur. Senes uero frigidi et humidi sunt, quod ignis discessit, aqua accessit, quæ sua humiditate sicca pepulit, humida confirmauit. Auicenna uero prima Fen primi libri Canonis capite de cōplexionibus, ętates ita distinguit: Aetates omnes sunt quatuor. Prima est ætas addendi, quam uocant adolescentiam, ad annum producta ferę tricesimū. Secunda est ætas consistentiæ, quæ & pulchritudinis ętas uocatur, ad annū fere tricesimū quintum uel quadragesimum. Tertia est ętas diminutionis occultę, in qua uirtus non amittitur, uocata senectus, quæ fere est usq; ad annum sexagesimū. Quarta est ętas diminutionis & interitus manifesti, cum uirtus manifeste minuitur: & hæc quidem est ætas senium & finis uitæ. Prima autem ętas quæ est adolescentię, subdiuiditur in ætatem infanitiæ, cum ad dimotiones & ambulandum adhuc inepti sunt pueri. Deinde in ætatem dentium plantatiuam, quæ est post ambulationē & antequā sit fortis, & illud est cum nondum omnibus dentibus repletæ sunt gingiuę. Postea est ætas concussionis post uehementiam & ortum dentium priusquam polluantur. Post hanc uero est ætas cum ab eo semen egreditur quousq; barbescat. Demum est ætas fortitudinis, donec crescere sinat. Hactenus Auicenna, à quo & illud optime ad-

iectum est aduerbium Fere. Non enim ubiq; nec semper eadē habetur ætatū mēsura, sed diuersa pro ratione cōplexionis, sexus, uictus, regionis & aliorum plurium. Quod & sexto de sanitate tuēda testatur Galenus cum ait: Non est ętates annorum numero circumscribere, ceu quidam fecerunt, nisi forte in latitudine quadam. Nam pubertatem aliqui incipiunt anno quartodecimo, alij uno post anno aut etiam amplius: item diminutionis initium quidam habent statim ab anno trigesimo, nōnulli post quintum & trigesimū. Robur uero omnibus minuitur post ipsam summi uigoris ætatem. Sunt adhuc qui aliter partiantur ętates, uidelicet aut secundum uniuersi ordinem illas distribuentes, aut in hebdomadas aut gradus quosdam diuidentes, aut aliter quoq;. Sed de hijs ne sim prolixior, tantilla nunc sufficiant. *Sancta senectus.*) Sanctum dicitur quod à prophanis usib' est segregatū, item quod incorruptum est. Vergilius: Tuq; ô sanctissima coniunx Fœlix morte tua. Et sic etiā sancta dicitur senectus incorrupta, quæ adolescentiæ honeste anteactæ fundamentis constituta est atq; firmata, omnis culpæ inscia, intacta & ab omni iniuria tuta. Vnde quib' huiuscemodi senectus conceditur, hij quoq; maxime autoritatem, & autoritatis fructus, salutationes, assurrectiones, deductiones, reductiones atq; consultationes cōsequuntur: quare etiam maximus honos olim habebatur talibus, ut qui cōsilio, ratione, sententia, prudentia, sapientia, omniq; alia uirtute uigerent aliosq; præcellerent: ob quæ soli in senatū admitebantur & accersebantur, à quo etiam summum consilium maiores appellarunt Senatum, quod eiusmodi uirtutes nisi in senibus raro aut potius nunquam reperirentur, ob quas etiam honore isto soli digni existimati & iudicati sunt. Quod autem senibus olim amplissimi sint exhibiti honores, testis est inter alios uel A. Gell. Atticarū noctium lib. 2. cum infit: Apud antiquissimos Romanorum neq; generi, neq; pecuniæ prę̄stantior honos tribui quàm

Sanctum.
Senectus sancta, & honoranda.

Senatus unde dictus.

quàm ætati solitus, maioresq́ natu à minoribus colebantur, ad deûm prope & parentum uicē, atq; omni in loco, inq́ omni specie honoris priores potioresq́ habiti. A cōuiuio quoq;, ut scriptū est in antiquitatibus, seniores à minoribus domum reducebantur: eumq́ morem accepisse Romanos à Lacedęmonijs traditum est, apud quos Lycurgi legibus maior rerū omniū honos maiori ętati habebatur. Hactenus Gellius de honore exhibito senibus à iuuenibus. Cuius rei etiā fuse & perpulchre meminit Valerius Maximus memorabilium rerū lib. secundo. Iubemur & nos uel in sacris literis senectuti honorem deferre. Leuitici nanq; 19. sic scriptum est: Coram cano capite cōsurge, & honora personam senis, & time dominū deum tuum. *Offendit.*) Apprehēdit, occupat, lædit. *Proprios.*) Inter pilorū colores senili ætati maxime proprius est albus. Pili enim humoris unde alimenta trahunt, colorem imitātur. Senum autem humor maxime frigidus est & immodice humectus ad albedinem uergens, quare & pili inde emergentes inalbescūt & cani fiunt. Porrò alius & scriptus codex qui mihi est, hic non Proprios habet sed Properos, id est, celeres, & festinos, qui legitimū ante tempus ob morbum aliquem aut curas aut aliunde cani facti, senes apparere faciūt. *Canos.*) Capillos albos & canitiē, quę bifida est: morbi et ętatis, morbi, ut quę ob uehementiorem siccitatis uim in persiccantiū ęgritudinum fine cōtingit: ætatis uero et senij canicies est, quæ caloris inopia contingit, frigiditatem & immodicā humiditatem indicans, humor enim & sublatus inde uapor, frigoris opera in albedinem uergunt & albos generant capillos. *Nigrum.*) Capillorum nigritia caliditatē indicat & adustionem quandam: humor enim et inde sublatus uapor caloris opera quodā modo aduritur, & in nigrorē uergit, unde & nigricantes efficiuntur capilli, eandē humoribus exprimentes qualitatē atq; colorē. Quo fit si cani in nigros mutādi sint capillos, ut medicamētis uti oporteat calidis

Capilli albi unde fiant.

Canicies duplex, morbi, ætatis.

Capilli nigri unde fiant.

et ficcis, quę humores frigidos calfaciant et quasi adurãt: quales sunt quas subsequẽter ponit Serenus. *Succo.*) Humore et liquore inficiẽte. Seu, ut scriptus codex habet, Fuco, id est, colore. Fucus enĩ herbæ gen⁹ est, à Græcis φῦκος appellatũ, de quo Dioscorides medicinalis sylvę lib. quarto, & Pli. libro 13. cap. 25. agit. Estq; herba hæc tingendis lanis utilis. Unde simpliciter fucus pro colore etiam accipitur, & fucare pro colorare: præsertim ubi nõ natiuus nec genuinus sed factitius & uelut adulterinus significatur, ut apud Horatiũ, nec amissos colores lana refert medicata fuco. Et inde medicamenta illa quibus capilli tinguntur, & quibus cuti superinductis mulierculæ uitia formæ dissimulant, fucos appellant. Plautus, Vitia corporis fuco occulunt. *Simulare:*) Simulare est aliud quàm ex se sit esse ostendere: quemadmodum dissimulare est, id quod est, non esse ostendere & fingere. Hic itaq; simulare per metaphorã pro inficere tingere & colorare sumitur. *Doloso.*) Fraudulento, fallente, decipiẽte, fictitio & aliud esse fingẽti, ostẽdentiq; quã ex ipsa rei natura existat. *Cupressus.*) Cupressus arbor perpetuo uirore, magnitudine, rectitudine, proceritate, robore & perennitate insignis: natu difficilis, &, ut Plin. ait, morosa, fructu superuacua, baccis torua, folijs amara, odore uiolenta, ac ne umbra quidem gratiosa. Huius semen (autore Teophrasto de causis plantarum lib. 2.) adeo minutum est, ut uix oculis percipi possit. Non enim totũ id quod pilæ speciem gerit, fructus est eius, sed quod cono innascitur, perquã tenue et exile laricis semini proximum, quod dehiscente pilula sua decidit, nec colligi, nisi ab experto potest. Natura cupresso, ut Dioscorides tradit, refrigerans. Cõtra quod tamẽ est Galenus, qui, ut Serapio refert, uim illi tribuit calefacientem. Verum quod de aceto mox dicetur, id etiam de cupresso nunc dicere liceat: uidelicet, mediocris inter calorem & frigus esse temperaturæ, magis tamen calore participare, licet mediocriter. Estq; uirtutis desiccantis, cum

Fucus herba. φῦκος.
Fucus color. Fucare.
Simulare.
Dissimulare.
Cupressus.
Lib. 16.

cum acredine & mordicatione moderata. Et ultra hęc est illi adstringendi facultas.& amaritudo non parua: quarum qualitas amara quidem præit & adstringenti uiam facit, et altera alterius uim uehementiorem minuit: quare huiusmodi medicinæ quibus adstringendi uis cum amaritudine est mixta, præstantiores sunt hijs quę tantum adstringunt. Aliæ itē qualitates eius omnes minus sunt uehementes. Nam si ualentiores essent & immodicæ, utiq; inutiles essent & magis noxiæ quàm salutiferæ. Nimia enim exiccatio non modo putrescentes & uitiatos depasceret atq; discuteret humores, sed alios quoq; utiles adtrahendo consumeret. Calor uero immodicus humores plus iusto adureret & incineraret, cumq́; acredine et mordicatione nimia cutē exulceraret: quę omnia summopere cauenda sunt in id genus dispositionibus. Valenter quidem siccantia, ne cum uitiato utilis quoq; confluens absumatur humor: calida uero imodice & acria, ne cutis exulceretur. Cæterum quod ex cupresso administratur in medicina, sunt folia, summitates & spheria, quas pilulas Plinius, alij conos & nuces uocant. Quodcunq; autem horum ex aceto contritum adhibueris, capillos inficit & denigrat. *Aceto.*) Quoniam ui stiptica & adstringente *Acetum.* prædita sunt medicamenta quæ nigros tingunt capillos, et ob eam in altū minus apta sunt descēdere, ideo optime admiscetur illis liquor aliquis qui meatus adaperiat & ea ad statutum locum deducat: inter liquores autem ad id maxime idoneum est acetum, quod mediocris inter calorem & frigus est temperaturæ, & maxime tenuium partium, præcipue acre & forte, quod magis & referat meatus & alia medicamenta ualentius penetrare facit.

Vel frons lentisci, uel tristia poma sabuci,
Lumbrici quoq; terrestres miscentur oliuo
Et iuuenem præstant rediuiuo flore capillum.

Frons lentisci.) Folia lentisci arboris, ex qua nascitur resina *Lentiscus.*

Masticha. quæ ab arbore lentiscina, à quibusdam uero masticheap pellatur. Totaq; arbor adstringendi uim habet: siquidem fructus, folia, ramorumq; & radicum cortex æquali potestate sunt, quamuis de folijs tantum quod capillos tingant, ab hoc & à Plinio traditum sit. *Tristia.*) Austera, acerba. *Poma.*) Acini. Arborum fructus omnis aut acinus est, aut bacca, aut nux, aut malum quod & pomũ dicitur. Inter acinos uero numerantur uua, morum, grana hederæ, sabuci, ebuli, mali Punici & id genus alia. Inter baccas autem, quæ maiores sunt acinis, minores uero pomis, fructus oliuæ, lauri, corni, myrthi, lentisci & similium. At nuces uocãt ea quæ foris duro teguntur cortice, & intus habent quod esui est. Contra uero quæ foris habent quod esui est, & intus dura includunt, ea mala uocant & poma. Sed hęc uocabulorum differentia non semper obseruatur, ut hoc loco manifesto apparet, ubi sabuci fructum non acinum sed pomum appellat Serenus. *Sabuci.*) Sabucus quid sit, notum est, huius interiora mire firma traduntur. Constat enim, ceu Plinius lib. 16. cap. 40. refert, ex cute et ossibus. Nam ut in animalibus, ita in toto arborum corpore, cutis, sanguis, caro, nerui, uenæ, ossa & medullæ intelligi debẽt. Acini eius eadem ratione qua uel cupressus uel lentiscus pilos inficiunt nigrosq; tingunt. Dioscorides, Inunguntur acinis sabuci ad nigrum colorem capilli: & Plinius libro 16. Sabuci acinos habent nigros atq; paruos, humoris lenti inficiendo maxime capillo. Nec modo illiti sed & poti quoq; id agunt, ceu Plinius etiam testatur libro 24. cap. 8. dicens: Acini sabuci tingunt capillum poti acetabuli mensura. *Lumbrici.*) Lumbrici uermes sunt à lubricitate sic dicti, multis ac uarijs morbis accomodi: temperatę inter frigus et calorem adurentem qualitatis, & qui humores unde pili tum gignuntur tum succrescendo augentur, uitiatos & locum iam occupantes, citra utilis confluentis absumptionem, digerendo discutiunt, & influentes inhibent, atque pilorum originem

Acinus. *Bacca.* *Nux.* *Malum.* *Sabucus.* *Lumbrici terrestres.*

originem corroborant. Vnde capillo tum gignendo & augendo tum flauo & pulchro colore tingendo sunt idonei. Accipiuntur autem lumbrici uiui, & in ollam, quo fricando se mundent, aliquandiu ponuntur, deinde lauantur, et loti cum tantũdem olei in duplici uase coquuntur, modo qui dictus est supra: cocti colantur, et oleum id usui seruatur, & oleum lumbricorũ appellatur, multi ac magni ad uaria morborum genera, usus in medicina. *Terrestres.*) Terreni & qui in terra repperiuntur, ad differentiam illorum qui aluum occupant et proprie lumbrici dicuntur, de quibus plura in sequentibus. *Rediuiuo flore.*) Florem rediuiuum uocat capillorum originem & radicem reflorescentem, quæ prius ob humores uitiatos languebat, marcebat et quasi emortua delitescebat, nunc autem ob eosdem pristinæ integritati medicaminis ui restitutos conualescit & reuiuiscit.

Oleum lumbricorum quomodo conficiatur.

Capillorũ flos.

Præterea niueum poterit depellere crinen,
Resina ex facili terra uiscoq; coacta.

Resina.) Resina est lachrymum et liquor crassus ex arboribus fluens & sæpius in ijsdẽ sua sponte siccatus ad solem residens. Nascitur autem ex terebintho, lentisco, cedro, cupresso, & quas in Europa Plinius lib. 16. cap. 11. cognatas dicit arbores, ex pinu, pinastro, picea, abiete, larice & theda. Suntq; omnis resinę summæ species, ut idem Plinius libro. 14. cap. 6. tradit, duæ. Sicca & liquida. Sicca quæ ẽ pinu & picea fit. Liquida ẽ terebintho, larice, lentisco, cupresso, & ut Dioscorides lib. 1. tradit, ex picea quoque & teda: qui etiam in siccæ genere abiegnã esse dicit & eam quę ex teda nascitur. Prę stat autem in arborũ differentia & omnes alias antecedit, ut Discorides ait, terebinthina, postquam lentiscina est, quam mastichen uocant, tum quæ ex picea destillauerit & abiegna. Post has numerãtur quæ ex teda fluxit & pinea. In omnib⁹ autem hijs eligenda quæ odoratissima, pellucens, nõ adeo ari-

Resina.

da, neq; humens, friabilis & ceræ similis. Natura resinæ omni, mollire, siccare, calefacere, discutere & repurgare & adstringere: uerũ discussoria uis maior est in terebinthina, adstringens uero in lẽtiscina. Præterea quanquam modice siccet resina, tamen immodice calfacit, uti Tera peu:ice lib. 3. tradit Galenus: & ideo ea nemo utetur sola, nec aliter, nisi cum leuiter refrigerãtibus admixtis, unum ex omnibus medicamentũ fecerit quod sit temperatum. Vnde Serenus hanc legem obseruans, terram quæ frigidæ est naturæ & capillo tingendo idonea, illi admiscet. *Facili.*) Molli & quę ad tractandũ sit habilis, in qua nihil est asperum aut lapidosum: quorum si quid inest, tollendum erit. Aut facili, id est, uirtutis non uehementis nec acris, sed temperatæ & corroborantis: quod si qua insit acredo, talis (ut pręcipit Galenus Therapeutice libro. 6.) elui debet. Omnis enim eluendo detrahitur acredo &

Terræ lotio. mordicatio. Lauatur autem terra omnis, ut Plinius libro 35. cap. 15. docet, aqua perfusa, soleq; siccata, ac iterum ex aqua trita & reposita, donec cõsidat & digeri possit in pa-

Terræ genera. stillos, coquitur in calicibus crebro cõcussu. *Terra.*) Plura sunt ad medicinas pertinentia terrę genera, ceu Samia, Chia, Selinusia, Cimolia, pnigitis, erethria, ampelitis, armenia, ochra, lemnia sphragis, rubrica sinopis, & fabri-

Terra ampelitis seu pharmacitis. lis et si quæ sunt alię. E quibus capillis tingendis maxime idonea est ampelitis, quam plerię; pharmacitim uocant. Vnde Plinius ait, Medicamentis additur, præcipue in calliblepharis & inficiendis capillis. Siccat, discutit & adstringit terra omnis cuius in medicina aliquis usus est: habetq;, ut Diosc. tradit, refrigerandi, glutinandiq; uim pręcipuã & supremã, citra omnẽ erodendi uim, nisi mixtam cõiunctamq; sibi aliam habuerit qualitatẽ ceu feruidam, quã tamen omnẽ lotura amittit. Videturq; autor nũc ad illud Martialis alludere: Quid faciem tingis? nam certe

Viscum. non potes illas Rhesina, Veneto nec resecare luto. *Visco.*) Cæterũ hic circa calorifica & adurentia illa medicamenta,

ta, quædam animaduersione digna sunt. Et inprimis cauendum, ne nimio & immodico talium usu in prauas incidamus ægritudines, quod sæpius incautis usu uenire solet: cuiusmodi sunt catarrhus, apoplexia, epilepsia, paralysis, & consimiles. Deinde præuidendum etiam cum huiuscemodi adurentia adplicãtur remedia, ut caute id fiat, ne cutem tangendo, ipsam exulcerent: quare semper cum pectine administrentur, intra cuius dentes primum molle quid ceu bombix seu linum seu spongiæ frustulum aliquod illigetur, deinde in medicamine pecten madefiat, & postea cum ipso madefacto caput pectetur, statimq; linteolo mundo fricetur, hocq; toties fiat donec optatus sequitur effectus. Adhæc antequam talia fiant, prius lauandi sunt pili ut sordes auferantur, ad quod maxime idoneum est lixiuium è cineribus uitis & alumine: quod quamcũq; rem lotam cum aqua eius omni colori inducẽdo aptam & idoneam facit. Cum autem ita loti fuerint capilli, bene siccentur, et post sufficientem exiccationem, medicamẽtum administretur, siue oleum id fuerit, siue succus, siue alius liquor quicunq; ad id idoneus. *Coacta.*) In unum acta & commixta.

Canones. *Alumen.*

In pulchram speciem nigros flauescere crines
Vnguento ciceris prædixit Tullius, autor
Si prægnans artus captiui soricis edit,
Dicuntur fœtus nigrantia lumina tingi.

In pulchram.) Splendidam et decoram, qualis esse solet flaua. Vnde Horatius in Odis Pirrhæ comam pulchram describere uolens, flauam illam uocat cum ait, Cui flauam religas comam. Est enim muliebrium capillorum epitheton Flauum. Cęterum manu scriptus codex noster, non In PVLCHRAM, sed Ad RVTILAM, scriptum habet. Est autẽ Rutilus color, rufi species, qui nigroris aliquid habet admixtum, quem quidam hyacinthinum etiam dicunt. Sed qualis proprie sit color is, docet nos ex Fronto

Rutilus color. *Hyacinthinus color.*

nis sententia A. Gellius Atticarũ noctium lib. ›. ubi Phauorino de colorum generibus differenti sic respondet Fronto: Non inficias imus, quin lingua Græca quam tu uidere legisse, prolixior fusiorq́ sit, quàm nostra. Sed in his tamen coloribus quibus modo dixisti, denominandis, nõ perinde inopes sumus, ut tibi uidemur. Nõ enim hæc sunt sola uocabula ruffum colorem demonstrantia, quæ tu modo dixisti, ruffus & ruber: sed alia quoq; habemus plura, quàm quæ dicta abs te Græca sunt. Fuluus enim, & flauus, & rubidus, & phœniceus, & rutilus, & luteus, & spadix, appellationes sunt ruffi coloris, aut acuentes eum, quasi intendentes, aut cum colore uiridi miscentes, aut nigro infuscantes, aut uirenti sensim albo illuminantes. Nam phœniceus, quem tu Græce φοινικοῦν dixisti, noster est, et rutilus et spadix phœnicei συνώνυμα, qui factus Græce, noster est, exuberantiam, splendoremq́ significat ruboris, quales sunt fructus palmæ arboris nõ admodum sole incocti, unde spadicis & phœnicei nomẽ est. Spadica enim Dorici uocant auulsum è palma termitem cũ fructu. *Speciem.*) Formam. Species unius cuiusq; rei forma, pulchritudo & decor est. Vnde & illud à Porphirio in libro prædicabilium repetitum, dictum est, πρῶτον εἶδος ἄξιον τυραννίδος, hoc est, primũ species digna imperio. Vbi multi perperam pro Primum, Priami legunt: quod uel ex Græcis uerbis manifestũ est. *Flauescere.*) Flauos fieri, qui color etiam ruffi species et appellatio est. De quo post fuluum sic etiam idem Fronto apud Gellium refert, Flauus contra uidetur ex uiridi & ruffo & albo concretus. Sic flauentes comæ, & quod mirari quosdam uideo, frondes olearum à Vergilio dicuntur flauæ. Sic multo ante Pacuuius aquam flauam dixit, & flauum puluerem. Cuius uersus (quoniã sunt iucũdissimi) libens commemini: Cedo tamen pedem, lymphis flauis flauum puluerem Manibus ijsdem, quibus Vlyssi sæpe permulsi, abluam, Lassitudinemq́ minuam manuum multitudine.

Ruffi coloris appellationes.

Phœniceus color.

Rutilus.

Spadix.

Species.

Flauus color.

Hæc

Hæc ille. *Vnguento.*) Vnguẽtum proprie uoluptuarium eſt, uoluptatis, delitiarum, elegantiæ, ſuaueolentiæ ac luxuriẹ cauſa ad ungenda corpora inuentũ. Cuius faciendi ratio, ut Plinius libro 13. refert, duplex eſt: Succus & corpus. Ille olei generibus ferè conſtat, hoc odorum: hæc ſtagmata uocant, illa hediſmata. Singuli quoq; ſucci nobilia unguenta faciunt. Siccis odoribus conſtant quẹ diapaſmata uocantur. Nam feces unguenti magmata appellant. Et hæc eſt materia luxus è cunctis maxime ſuperuacui. Verum talium uſus nunc aboleuit. Accipiturq́ unguentum modo pro compoſitione medicamentaria tenaci, qua ualetudinis cauſa chirurgi ad morborum et uulnerum curationem utuntur. Porrò unguentum Serenus pro unguine accipit, quod ſuccum ſignificat ex quo aliquid ungi poteſt. *Ciceris.*) Cicer leguminis genus eſt, cuius differentiæ plures, magnitudine, figura, colore, ſapore: de quibus libro 18. Plinius. Virtus & natura illi eſt calida cum abſterſione et mundificatione: unde pilorum ſordes detergendo ipſos mundificat & ſplendidiores efficit ſuccus & ius decoctionis ipſorum. *Tullius.*) Reijcit dicti iam medicamenti fidem in Tulliũ, qui quantus in omni doctrinarum genere claruerit, libri ab eo editi ſatis id monſtrant, ſi modo is eſt, qui Cicero appellatur. *Autor.*) Adſertor & inuentor non modo dicti de ciceribus medicamenti, ſed & eius quoq; quod ſequitur de oculorum infantium nigredine formanda. Autor nomen eſt, nõ uerbale, ut quidam exiſtimauerunt, ab augeo, ſed antiquum & primogenium, hoc eſt non ab alio, ſed à ſe natum, generis communis: & citra aſpirationem ſcribitur. Quamuis quidam etiam à Grẹco deductum uelint quod Grẹci αὐθέντην autorem dicant: quod ſi eſſet, potius utiq; per aſpirationem ſcribi conueniret, quod tamen non fit. Nec reprehendẽdus eſt Seruius, qui id primogeniũ eſſe autumat et aſſerit. *Prægnans.*) Mulier uterũ gerẽs et grauida, quẹq́ iã occupata eſt in generando, quod conceperit.

Vnguentum. *Stagmata.* *Hediſmata.* *Diapaſmata.* *Magmata.* *Cicer.* *Tullius.* *Author.* *Prægnans.*

Sorex. *Artus captiui soricis.*) Muris recens capti membra & corpusculum. Sorex mus est, à sono quem rodendo facit sic dictus. Aliqui à mure distinguunt: mures quidẽ domesticos, sorices uero syluestres esse dicẽtes. Et diuersa esse uel ex Columella manifestum est, dum ait: Si serpẽs aut mus sorexq́ in mustũ ceciderit. Plin. Sorices & ipsos hyeme cõdi autor est Nigidius. Quod ad medicamẽtum attinet, idem aliorũ autoritate, tacito tamẽ autore, Plin. refert lib. 30. cap. 5. dicens: Si oculi nigri nascentium placeãt, soricẽ prægnanti edendũ tradunt. *Fœtus.*) Partus in utero adhuc existentis. *Lumina.*) Oculi. Catullus, Vt simul ac nostros inuisent lumina colles. *Tingi.*) Colorari & nigros fieri. Et hoc uel causa quadam occultiore, uel prægnantis comedentis imaginatione fortiore.

PHTHIRIASI ARCENDAE.

CAPVT V.

NOXIA corporibus quædam de corpore nostro
Progenuit natura, uolens abrumpere somnos
Sensibus, & monitis uigiles incendere curas.

Phthiriasis. φθειρές. HTHIRIASI.) Phthiriasis morb' est pedicularis, ubi ex sanguine & humoribus malis et corruptis intra cutim pediculi generantur & uermes qui φθειρές uocãtur. Theophrastus de causis plantarum libro 2. Omnibus cognati nutrimenti desiderium est, quemadmodum pediculis sanguinis, ex cuius corruptione generatio eorum existit. Et Plinius lib. 26. cap. 14. Item phthiriasi, quo Sylla dictator consumptus est. Nascuntur quoq; in sanguine ipso hominis animalia exesura corpus. Qui hunc morbum patiuntur, à uermibus deducto uocabulo, σκωληκόβροτοι appellantur

σκωληκόβροτοι.

appellantur interdum: quo genere obijt Herodes, ceu diuus Lucas in Actis Apostolorum refert dicens: Καὶ γενόμενος σκωληκόβρωτος, hoc est, Et factus est obnoxius morbo, quo qui laborant, exedũtur à uermibus. Eodem morbo interiere Democritus, Alcman poeta, Mumius iureconsultus, Ennius belli Seruilis dux, & quos autor hic nominat Pherecides Syrus, & L. Sylla dictator. *Noxia corporibus.*) Nociua & corruptionem interitumq; adferentia corporibus nostris, hoc est, toti massæ corporeę ex artubus & mẽbris cõpactę & constitutæ. *Quædam.*) Animalia ceu uermes & pediculos, quos Plinius etiam nunc tineas nunc serpentes uocat. Tineas quidem lib. 11. cap. 33. dum infit: Nascuntur intra hominem tineæ tricenum pedum, aliquando & plurium longitudine, iam in carne ex animi, uiuentium quoq; hominum capillo: qua fœditate & Sylla dictator & Alcman ex clarissimis Græciæ poetis obiere. Serpentes uero lib. 7. cap. 51. dum ait: Morborum tam infinita est multitudo, ut Pherecides Syrus copia serpentium ex corpore eius erumpente expirauerit. Et Apuleius floridorum lib. 2. Quin etiam Pherecides Syro ex insula oriundus, qui primus uersuum nexu repudiato, conscribere ausus est passim uerbis soluto loquutũ, libera oratione: eum quoque Pythagoras magistrum coluit, & infandi morbi putredine in serpentium scabiem solutum religiose humauit. *De corpore.*) Hoc est, ex sanguine & carne corrupta. Corpus nũc totam massam corpoream, nunc carnem ipsam & sanguinem significat. Martialis, Viuebant laceri membris stillantibus artus, Inq; omni nusquã corpore corpus erat. *Natura.*) Natura uis quędã est diuina, mundi membris à se creatis indita. Aristoteles auscultationis physicę lib. 2. Naturam diffinit principium & causam mouẽdi & quiescendi eius in quo est, primum per se, & non secundum accidẽs. Hippocrates in libro de natura inscripto, Naturam uocat quod uti cũcta gignantur, ingenerentúrue, principia subministrat. Aliquando

Herodes. Democritus. Alcman. Mumius. Ennius. Pherecides. L. Sylla. Pediculi. Vermes. Tineæ. Serpentes. Corpus. Natura.

uero perfectionẽ denotat & consummationẽ atq; finem: in quo significato eam accipit Aristoteles Politicorum lib. 1. cap. 2. ubi inquit; Quale unumquodq; generatione eius perfecta & absoluta, hãc uniuscuiusq; naturã esse dicimus. *Volens.*) Velle et intẽdere dicitur natura quod nõ impedita produceret. *Somnos.*) Somnus sensuum ligamentum, defectus & impotentia, ob excessum uigilandi dicitur. Vigilia uero eorundem solutio, cum liberam functionibus suis intendere ualẽt operã. *Sensibus.*) Vbi enim sensus nõ est, nec somnus esse potest. Solis enim uiuentibus sensum habentibus cõuenit tum somnus tum uigilia. Et quicquid dormire contingit, idem contingit & uigilare. Est autem Sensus nunc substantiæ nomen ex forma sensationem efficiente et materia illam suscipiente compositæ: nunc uero sensationis, hoc est, in ipso sentiendi organo obiecti sensibilis deprehensio. Estq; duplex. Vna interior, hoc est, interioris organi, phantasia et imaginatio dicta. Altera exterior, organiq; exterioris, uidelicet, Auditio, soni in auditu perceptio, Visio, coloris in uisu, Odoratio, odoris in olfactu, Gustatio, saporis in gustu, Tactio, tangibilis qualitatis in tactu susceptio. Estq; nũc operationis, nunc potentiæ nomen. *Et.*) Expositio est prioris, nam quod non dormit, uigilat, modo uigilare & dormire aptum natum sit. *Monitis.*) Admonitis, scilicet per somni ablationem ob cruciatus præsentiam: nã quibus somnus aufertur, quosq; cruciatus aliquis infestat, tales ne dormiant sed uigilent, deq; rebus suis solliciti sint, admonentur & instruuntur. *Vigiles curas.*) Vigilias curarum & sollicitudinum plenas, ab effectu: curæ enim uigilias inducunt, hominemq; insomnem efficiunt. Quibus enim res quæpiam curæ est, hi solliciti & insomnes uigilesq; redduntur. Statius syluarum libro 1. Vigilesq; suo pro Cæsare curæ.

Naturam uelle. *Somnus.* *Vigilia.* *Sensus.* *Curæ uigiles.*

Sed quis non paueat Pherecydis fata tragœdi?

Qui

Qui nimio sudore fluens, animalia tetra
Eduxit, turpi miserum quæ morte tulerunt.

Quis.) Ac si diceret, nullus. Paueat.) Formidet, timeat, & abhorreat. Pherecidis.) Pherecides Syrus poeta tragicus & philosophus percelebris, Pythagoræ præceptor fuit, qui propter deorum contemptũ et iactantiam suam, quod deis se nunquam immolasse, nec minus iucunde semper uixisse prædicabat, tam diro fato tamq; exitiali morbo phthiriasi ab Apolline punitus perijt. Fata.) Mortem fatalem, quæ diuinæ prouidentię decreto, et suo ordine uti à deo prouisa est, euenit. Hic quęstio se ingerit, quæ apud Philosophos agitatur, uidelicet, An omnia ex fati præscripto, necessario eueniant? Cuius quæstionis uis in eo latet, ut quid sit fatum, pernoscatur. Sed quia uarie de hoc & diuersæ sunt philosophorũ opiniones, hinc euenit etiam ut diuersa de fati necessitate sentiãt, sintq; inter se ipsi discordes. Alij enim, è quorum numero est Tullius, fatum è medio tollunt, & nihil esse uolunt, quare & fato nihil tribuunt, neq; tribuere quid possunt. Alij uero fatum quidem admittunt, sed non idem de eo sentiunt. Chrysippus enim Stoicæ princeps philosophiæ, fatum definit naturalem quandam & sempiternam indeclinabilemq; per æternos consequentiæ ordines, ex quibus connexa est, seriem rerum. Plato uero & Platonici fatum appellãt uniuersalis naturæ rationem sempiternam, eternamq; legem, quando scilicet illa cœlestium causarum ratio ita digeritur, ut exquisitæ arti dominetur. Et quamuis hij omnia fato tribuant, tamẽ causam quoq; à nobis proficiscententem adhibent. Alij autem fatum appellant, diuinæ prouidentię decretum, seu decreti quendam effectũ. Prouidentiam autem nihil aliud dicunt quàm ordinis rerum rationem, quantum diuinæ inest menti, quæ omnia disponit, ordinat atq; prædeterminat. Eius uero ordinis quantũ mobilibus inest rebus, explicationẽ & effectum,

Pherecides Syrus.

Fatum.

uocant fatum. Et hij omnes cuncta ex fati & necessitatis, quam uocant, praescripto fieri uolunt, nihilque esse quod non fato regatur. Quibus tamen aliarum opinionum au tores ita reclamant, Si omnia fato gubernantur & nihil ei tra fatalem fit necessitatem, haud merito hominum delicta ipsis & uoluntatibus eorum imputantur. Item si non sponte sed necessitate quadam delinquũt & ad maleficia trahuntur homines, inique nocentium poenae legibus constituuntur, quod tamen cottidie uidemus fieri, ob liberam bene uel male agendi concessam nobis uoluntatẽ. Sed de hijs uide A. Gellium Atticarum noctium libro ϛ.

Tragoedi.) Tragici poetae, fuit enim Pherecides poeta tragicus & tragoediarum scriptor. Est autem tragoedia poematis genus grande, in quo heroes, duces ac reges introducuntur. Seu ut aliqui diffiniunt, Tragoedia est heroicae fortunae in aduersis determinata comprehensio, qua discitur quid in uita fugiendũ sit: habetque principia tranquilla, media suspecta, & exitus tristes atque funestos. Dicta uero est tragoedia, ἀπὸ τοῦ τράγου καὶ τῆς ᾠδῆς, hoc est, ab hirco & cantu. Nam olim Liberalibus (qui Libero patri festus erat dies) hircus cantus prȩmium proponebatur: hinc Horatius, Carmine qui traico uilem certauit ob hircum. Cur autẽ eo tunc hircus immolaretur Libero patri, causam habes apud Verg. georgicon libro 2. Seu ut alij nolunt, dicta est tragoedia à fece quã τρυγὰ appellant, eo quod olim personis nondum repertis, fabulas acturi ora fecibus perungebant. Vnde Horatius, Ignotum tragicae genus inuenisse camenȩ Dicitur & plaustris uexisse poemata Tespis, Quae canerent, agerentque peruncti fecibus ora. Sunt etiã qui à uino, quod τρύξ diceretur, dictam uelint, eam ob causam quod Liberalibus uinum cantoribus pro corolario dabatur. Dictum est autem τρύξ uinũ, à praecipua eius parte, hoc est, à fece: haec enim uini robur & perfectio est. Nam hac exempta facile degenerat, nec ita diu multis in locis uim suam obtinet, sed ante tem

Tragoedia. *τρύξ.*

pus

pus deperdit. Cæterũ tragœdia Libero patri sacra est, ceu Apollini comœdia, quæ priuatorum ac ciuium acta comprehendit. *Sudore.*) Sanguine & humore corrupto & putrido. *Fluens.*) Manans & diffluens: in uermes enim solutus interijt. *Animalia tetra.*) Vermes & pediculos fœdos, diros & noxios. *Miserum.*) Pherecidẽ calamitosum & infœlicẽ. Cum enim in omni uita semper iucũde uixisset, tandẽ à deis punitus miserabili ac fœda morte interijt. *Comœdia.*

Sylla quoq; infœlix tali languore peresus
Corruit, & fœdo se uidit ab agmine uinci.

Sylla.) De L. Cornelio Sylla Plinius iunior in libro de uiris illustribus, quem aliqui Suetonio Tranquillo adscribunt, inter alia hæc: Rep. ordinata dictaturam deposuit, unde spe deceptus Puteolos cõcessit, & morbo qui phthiriasis uocatur, interijt. De eodem Plinius naturalis historiæ lib. 7. cap. 43. sic etiam scribit inter alia: Age nõ exitus uitæ eius omnium proscriptorum ab illo callamitate crudelior fuit, erodente se ipso corpore & supplicia sibi gignente, quod ut dissimulauerit & supremo somno eius cui immortuus quodammodo est, credamus ab uno illo inuidiam gloria uictam. *Infœlix.*) Quamuis superbum fœlicis nomẽ sibi usurpauerit Sylla, fœlix tamẽ uere non fuit. Nam quem uitæ contumelia quæpiam afficit, cuiq; expetibile quid deest, fœlix esse qui potest? Syllæ uero si non aliud, hoc tamen nempe fœlicitati suæ defuit, quod ut ipse, Plinio libro 7. referente, confessus est, capitolium non dedicauit. Fuit etiam non citra uitæ contumeliã: ipse enim quanquam graminea (qua nulla nobilior in maiestate populi terrarum principis, prẽmijsq; gloriæ) donatus corona, ut Plinius lib. 22. scribit, eam tamẽ capiti suo proscriptione detraxit. Nam obsessus in toto orbe proscriptus fuit, & tandem fœdissimo morbo phthiriasi affectus in eodem computruit. Itaq; haud iniuria nunc à Sereno infœlix dicitur. Fœlix nanq; uere dici non potuit, *L. Corn. Sylla.* *Fœlix quis.*

licet falso fœlicis cognomen sibi adscripserit: merito supremum uitæ diem expectasset, antequam fœlicem se appellasset, iuxta Solonis sententiam, cuius meminit Ouid. metamorphoseon lib. 3. hijs uerbis: Sed scilicet ultima semper Expectanda dies homini est, diciq; beatus Ante obitum nemo, supremaq; funera debet. Quanquam Aristotiles uiuentes etiã dicit beatos, nam in operatione fœlicitatem ponit. Verum cui hominum præcipua fuerit fœlicitas, ut Plinij uerbis utar, non est humani iudicij, cum prosperitatem ipsam alius alio modo & suopte ingenio quisque terminet. Si uero facere iudiciũ uolumus, ac repudiata omni fortunæ ambitione decernere, mortalium nemo est fœlix. Abunde igitur atq; indulgenter fortuna deciditur cum eo qui iure dici nõ infœlix potest. Quippe ut alia non sit, certe ne laxescat fortuna metus est: quo semel recepto, solida fœlicitas nõ est. Porrò quia de fœlicitate sermo est, quid ipsa sit, de humana loquor, Aristotelem audiamus, qui Rhetoricorum libro 1. sic eam describit: Fœlicitas est fortuna secunda cum uirtute, uel pro re, sufficientia uitæ, uel uita tuta & iucũdissima, uel possessionum facultas, & corporis uires, cum factiua, conseruatiua, amplificatiuaq; horum uirtute. Omnes enim ferè, unum quoddam istorum aut plura, fœlicitatem esse fatentur. Quod si huiusmodi quid fœlicitas sit, necesse est partes ipsius esse nobilitatem, multorum atq; bonorum gratiam, diuitias, bonorum liberorum & multorum procreationem, commodam senectutem. Præterea, corporis commoda, ueluti sanitatẽ, formam, uires, proceritatem, robur ad certandum, gloriam, honorem, prosperitatem, uirtutem ac partes eius, prudentiam, fortitudinem, iustitiam, temperantiam. Sic enim sufficientissimus quispiam erit, si sibi adsint, quæq; in ipso, & quæ extra sunt bona, cum hęc præter alia nõ sint. Sunt autẽ in ipso quæ in anima, & quæ in corpore sunt. Extra uero, nobilitas, amici, pecuniæ, honores. Adhęc oportere arbitramur potentiã

Fœlicitas.

& fortunã non deesse: hoc nanq; pacto uita erit tutissima. Hactenus Aristoteles. D. Augstinus de Ciuitate dei lib. 5. fœlicitatẽ definit esset rerum omniũ optandarũ plenitudinẽ: quæ ex triplici bonorũ genere cõstat, uidelicet, bonis animi, corporis atq; fortunæ. Et Aristoteles Ethicorũ lib. 1. expetendarũ rerũ finẽ dicit fœlicitatem: & fœlicẽ uocat eum qui per uirtutẽ operatur perfectã, & bonis externis satis abũdat, & in uita perfecta, & ita est uicturus et secundum rationem moriturus. Sed de his, ne sim prolixior, nũc satis. *Tali languore.*) Defectione, dissolutione et morbo phthiriasi. Languorem proprie uocant morbũ leuem ac lentũ, qui quamuis lecto non adfigat, tamẽ quo minus firma simus ualetudine, efficit. *Peresus.*) Exesus à uermibus & consumptus. *Corruit.*) Cõcidit, defecit & mortuus est. *Fœdo agmine.*) Vermium & pediculorũ copia & multitudine immũda, spurca & fetida. *Vinci.*) Superari, consumi & morti tradi. Languor.

Sæpius ergo decet mordax haurire sinapi,
Vel nitro, ac sale permixtis, acidoq; liquore
Laxatis, ut sint simul allia, tangere corpus.
Aut lachrymis hederę, aut succo perducere cedri.

Sæpius.) Multoties & iterato. Nam cum morbus sit magnus & facile curam nõ admittat, sæpiusculè medicinam iterare oportet: unica enim & rara medicaminis administratio nihil efficiet. *Ergo.*) Quoniam phthiriasis ex magna humorum uniuersi corporis corruptione & putrefactione gignitur & morbus est exitialis: ideo illico adhibenda sunt medicamina quæ humorum putredinem persiccent, detergant & uacuent. Nam si in huiusmodi morbo cura tardabitur, hominis quoq; ac uitæ salus periclitabitur & interibit. *Decet.*) Conuenit, imò necessarium est si commodum aliquod sequi debeat. *Mordax.*) Acre, pungẽs & efficax, quale in hoc morbo desideratur medicamentum. *Haurire.*) Sumere & ubertim bibere.

Nam ficuti nec pauca ita nec parua quicquã efficit quantitas. Conuenit autem tritum femen ex mulfo bibi. *Sinapi.*) Sinapis herba eft nota, cuius feminis triti & melle conditi nunc frequẽs ufus eft ad intinctus. Hoc Pythagoras principatũ habere ex hijs quorum in fublime uis feratur, iudicauit, quoniam non aliud magis in nares & cerebrum penetret. Eo quidã utuntur cum rubrica ad alopecias, pforas, lepras & phthiriafes, ut refert Plinius lib. 20. ca. 22. *Nitro.*) De hoc dictũ eft fupra capite tertio. Porrò femper eligendum eft optimum quod tenuiffimarum eft partiũ, cuiufmodi eft berenicium fiue armenũ. Quod fi lapidofum fuerit, uri id atq; diligenter leuigari debet. Vritur autem in noua tefta feu olla diligenter operculata ignitis carbonibus donec candeat fuperpofitum. *Sale.*) Sal, ut Ariftoteles meteororum lib. 2. tradit, eft ut aduftæ terræ fpecies, quæ frigido & humido in humorem foluitur, calido autem & ficco cogitur et duratur: oppofito ad glatiem modo, quæ frigido & humido concrefcit, calido & ficco foluitur. Porrò fal omnis aut factitius eft aut natiuus: funtq́ plures eius differentiæ, de quibus copiofe Plinius libro 31. cap. 7. Diofcorides libro 5. & Mefue in de fimplicibus. Eft autem natura fali multiplex, et ut Plinus ait, per fe ignea, ignibusq́ inimica, fugiens eos, omnia erodens. Corpora adftringens, ficcans & alligans. Defuncta autem ac putrefcentia ita uendicans ut per fæcula durent. In medendo uero mordens, adurẽs, repurgans, extenuans, diffoluens. Stomacho tantum inutilis, præterquam ad excitandam auiditatem: idem noxia & tinearum genera pellit in uino potus. Cæterum fal qui ficciffimus, idem & falfiffimus, & quifquis facile liquefcit, humidiorq́ eft, idem quoq; ad obfonium & cibum utilior: minoris enim amaritudinis eft talis. Acer uero & ficcus feruandis carnibus eft aptior. Eftq́ fal omnis cibi primũ, maximeq́ commune condimentum, auiditatemq́ inuitans, fine quo uita humanior nequit degere, adeo neceffa-

Sinapis.
Nitrum.
Nitri aduftio.
Sal.

necessarium elementum est, ut transierit intellectus ad uoluptates animi quoq;, nam ita sales appellantur, omnisq; uitæ lepos & summa hilaritas, laborumq; requies, non alio magis uocabulo constat. *Acido liquore.*) Aceto. Acidum enim dicitur quod acetum factum est. Acetum autem quamuis ad imaginationem sit humidũ, corpora tamen quæ contingit, siccat. *Laxatis.*) Remollitis & dissolutis. *Vt sint simul.*) Hoc est, ut prædictis nitro & sali & aceto sint simul commixta allia. *Allia.*) Allium non modo cum nitro & sale acetoq;, ut autor hic docet, inunctũ, sed & per se tum potum tum inunctum phthiriasi medetur. Auicenna Canonis li. 2. Bibitur decoctio allij & interficit lendes & pediculos, & inungitur super eos. Plin. lib. 20. cap. 6. Phthiriases & prurigines potum curat allium, tusum item cum aceto & nitro. Dioscorides idem allium contra pediculos & lendes, sed cum origani decocto utiliter bibi tradit. *Tangere.*) Contingere & inungere, illinireq;. Nam si inunctio fieri debet, opus est tactione. *Lachrymis herdere.*) Gumi hederæ. Dioscorides libro 2. Depilat hederæ lachryma, pediculosq; inuncta necat. Plinius libro 24. cap. 10. Lachryma hederę psylotrum est, phthiriasimq; tollit. Galenus itẽ, uti Serapio refert, Gumi eius et proprie nigræ uirtus est quæ adurit adustione occulta & ideo occidit pediculos & abradit pilos. *Succo cedri.*) Plin. li. 24. cap. 5. Cedri succus defuncta corpora cõseruat, uiuentia corrũpit, mira differentia, cũ uitã auferat spirãtibus, defunctisq; pro uita sit. Et ibidẽ, Phthiriases perũgere eo nõ dubitauerim, itẽq; prurigines. *Perducere.*) Hoc est, manibus hinc inde ducẽdo atq; fricãdo inũgere corpus.

Acidum. *Acetum.* *Allium.* *Hederæ lachryma.* *Cedri succus.*

Quin etiam furfur mixto medicatur aceto,
Vnda maris lendes capiti deducit iniquas,
Et quicquid crebri defendit sylua capilli.

Quin etiam.) Insuper, adhęc. *Furfur mixto aceto.*) Furfur est farinæ purgamentum. Cuius duplex discrimen est et ge- *Furfur.*

nus. Vnum quod craſſioribus ramentis conſtat: & alterum quod tenuiore & quaſi pulueris tritura cõſtat, cuius uſus eſt, & uirtus illi calens, ſiccans & repurgans detergensq́. *Vnda maris.*) Aqua marina, quæ ſalſa eſt & uirtutis abſtergentis, qua lendes quoq; & tetra capitis animalia curãtur, autore Dioſcoride & Plinio. Quod ſi alicubi ut in mediterraneis haberi non poteſt, arte talẽ faciemus quæ eidem æquiualeat. Sed quo pacto fieri debeat, docet nos Plinius naturalis hiſtoriæ libro 31. cap. 6. dicens: Nec ignoro hæc mediterraneis ſuperuacanea uideri poſſe. Verum & hæc cura præuidit inuẽta ratione qua ſibi quiſque aquam maris faceret. Illud in ea ratione mirum, ſi plus quã ſextarius ſalis cum quatuor aquæ ſextarijs mergatur, uinci aquam, ſalemq́ non liquari. Cætero ſextarius ſalis cum quatuor aquę ſextarijs ſalſiſſimi maris uim et naturam implet: moderatiſſimum autem putant ſupra dictam aquæ menſuram octonis cyathis ſalis temperari. Et hæc non minoris eſt potentię quàm ipſa marina. *Lendes.*) Lens lendis eſt ex quo pediculus formatur. Fiunt autem lẽdes ex humoribus putridis ceu pediculi: ſed lendium materia magis groſſa eſt & minus apta ad motum, pediculorum uero materia ſubtilior eſt & ad motum habilior. *Iniquas.*) Improbas, fœdas atq; moleſtas. *Quicquid.*) Omnem capitis immunditiem & ſordẽ. *Defendit.*) Tuetur, obuoluit & contegit. *Sylua.*) Copia. Sylua proprie dicitur quæ cedua eſt, et ſi ſuccifa fuerit, rurſus ex ſtirpibus aut radicibus renaſcitur. Et metaphoricως quia ſylua ex frequentibus & copioſis conſtat arboribus, hinc etiam pro aliarum rerum congerie, copia & multitudine accipitur. Et aliquando pro ſubito illo ſcribendi genere quod quadam feſtinãdi uoluptate defluit, eſtq́ uelut prima materia, cuiuſmodi ſunt ſyluæ Statij Papinij, quas ipſe ſic quoq; deſcripſit, An hos libellos, qui mihi ſubito calore, & quadã feſtinandi uoluptate fluxerant, cũ ſinguli de ſinu meo prodijſſent, congregatos ipſe dimitterem.

Aqua maris.

Aqua factitia marinæ æquiualens.

Lendes.

Sylua.

Pru-

PRVRIGINI, PAPVLIS, ET SCABIEI ARCENDIS.

CAPVT VI.

ILLOTVS sudor, uel copia nobilis escæ
Sæpe graui scabie correptos asperat artus.

PRVRIGINI.) Prurigo (inquit Galenus) pruritus quidam est cum pauco dolore. Pruritus autē mordicatio est ex superfluo corrupto & putri pituitoso aut bilioso humore ad partes cutis deducto generata. Et à scabie (ut Auicenna dicit) differt in hoc, quod cum pruritu non sunt bothor sicut in scabie, quoniam ipsa est à materia subtiliore et minus declinante ad salsedinem. *Papulis.)* Scilicet maioribus, & quas Græci ἀγρίας, id est feras appellāt. Sunt enim & leues dictæ papulæ, de quibus post aget Serenus cap. 11. sub nomine impetiginis: suntq; cutis passiones, sed apud diuersos diuersis etiam nominibus appellatæ. Quare clarioris notitiæ causa, non ab re fuerit talium discrimina longius prosequi. Itaq; cutis passiones denotantia plura sunt nomina: ceu lichen, lepra, (accipiendo lepram in eo significato quo Græci, nō quo Arabes & medici iuniores accipiunt,) papula, impetigo, psora, & id genus alia. Vnde sciendum, quas Paulus Aegineta, Galenus et Græci omnes uocāt λειχῆνας, has Celso esse papulas: quarum bifida est ratio, Nam aliæ maiores & ἄγριαι, aliæ leues. De prioribus sub eodem papularum nomine agit Serenus capite præsenti: de alijs uero capite ut dictum est undecimo sub nomine impetiginis, sub quo etiam de lichenibus & papulis agunt Nicolus & Gentilis. Auicenna uocat impetiginē non excorticatā, nam excorticatam quoque facit. Vulgo uolatica dicitur. Et quam Græci λέπραν, (nam apud Arabes & medicos iuniores eum signi

Aphor. lib. 5. Aph. 25.
Prurigo.
Pruritus.
Scabies.
Libro 4. fen. 7 Tract. 3. ca. 6.
Cutis passiones
Impetigo non excorticata.
Volatica.
Lepra.

ficat morbũ, quem Gręci et eruditiores, ut Celſus et Serenus ac Plinius ελεφαντίασιν uocant: in quo nõ modo cutis ſed & caro & oſſa afficiuntur, eſtq́ uulgo notiſſimus, de quo poſt Serenus aget capite decimo.) Quam Græci inquam lepram, illam Celſus impetiginem, Auicenna impetiginẽ excorticatã uocat. Pſora uero natura haud multum à lepra diſtat, & ab Auicenna albaras nigra uocatur. Arabes enĩ ψώραν, baras interpretãtur, quod uel Raſis teſtimonio cõprobatur libro Cõtinentis 25. ubi autoritate Galeni dicit Cãtharides unguiũ baras ſanare ſi de eis fiat illinitio cum cerato: hoc autẽ unguibus pſorã patiẽtibus medicari ſcribit Gal. de ſimplici medicina lib. 11. Adprobãt dicta, tũ remedia quibus hijs morbis medicãtur, tum horũ definitiones, quas etiã maioris notitię cauſa lõgius adſcribere nõ pigebit. Inquit Caſſius Fœlix, ut refert Simon Genuenſis, Impetigo, Græci λειχῆνας dicunt, Latini Zernas. Naſcũtur ex melancholico humore rotũdo ſchemate, id eſt figura, in ſuperficie cutis cũ ingenti pruritu et aſperitate: atq; ubi id malum ſerpere cœperit, ſerpigo dicitur. De papulis Celſus libro 5. eadem, ait enim: Papularum duo genera ſunt. Altera eſt in qua per minimas puſtulas cutis exaſperat & rubet, leuiterq́ roditur, medium habet pauſillo leuius, tarde ſerpit: idq́ uitium maxime rotundum incipit, eademq́ ratione in orbem procedit. Altera autẽ eſt quam ἀγρίαν id eſt feram Græci appellant: in qua ſimiliter quidem ſed magis cutis exaſperatur, exulceraturq́: ac uehementius & roditur & rubet, interdum etiam pilos remittit: quæ minus rotunda eſt, difficilius ſaneſcit, niſi ſublata eſt, in impetiginem uertitur. Sed leuis papula, etiam ſi ieiuna ſaliua quotidie defricatur, ſaneſcit: maior cõmodiſſime murali herba tollitur, ſi ſub ea detrita eſt. Galenus item in libro cui titulus ὅροι ἰατρικοί, id eſt, definitiones medicinales, Lichen, ait, eſt aſperitas cutis cum magno pruritu. Lepra uero eſt tranſmutatio cutis ad contrarium naturæ habitum cũ aſperitate, dolore, atq;

Elephantiaſis. *Impetigo.* *Impetigo excorticata.* *Pſora.* *Albaras nigra.* *Impetigo.* *Lichen.* *Zerna.* *Serpigo.* *Papulæ.* *Lichen.* *Lepra.*

atq; pruritu & squamarum resolutione, et quãdoq; unã, quandoq; plures corporis partes depascitur. At Celsus *Impetigo.* de impetigine multa libro 5. ubi quatuor eius genera ponit, quibus cutis duritiem & asperitatem cum rosione & squamulis tribuit, quemadmodum etiam omnia in pedibus oriri tradit & manibus, atq; ungues quoq; infestare, *Vngues leprosi.* quos & Plinius item sæpius leprosos nominat. Quibus manifesto apparet impetiginem apud Celsum nihil aliud esse quàm lepram à Græcis dictam. De psora uero quod *Psora.* ob naturę cognationem parũ à lepra distet, testis est Paulus Aegineta dicens, Lepra & psora sunt in superficie cutis asperitates cum pruritu & resolutione ex melancholico humore ortum habentes: sed lepra quidem cutem *Lepra.* profundius depascitur, in orbem procedẽs atq; in ea quædam ueluti squamulæ resoluuntur: psora uero magis in summo consistit, uarijsq; modis figuratur, & furfuracea corpora abijcit. Auicenna Fen 7. libro 4. Et de impetigine est excorticata propter uehementiã siccitatis, & multitudinem profundationis, & est sicut albaras nigra & sicuti cortices: & de ea est non excorticata. Et de impetigine est ambulatiua maligna, & de ea est stans. Idem libro & Fen dictis tract. 2. cap. 9. Albaras nigra, est impetigo excorticatiua, & est scabiositas accidens cuti, aspera, uehemens, & *Albaras nigra.* facit squamas sicuti piscium cum pruritu, et est propter humorem melancholicum imbibentem de eo quod est iuxta ea imbibitione fortiore, quàm in colore imprimat tantum. Hijs itaq; simul collatis, satis cõstat dictorum ab initio ueritas, uidelicet terminorum inter se concordia & dissidium. *Scabiei.*) Scabies cutis infectio est, & ut Celsus ait, durior cutis rubicundior ex qua pustulæ oriuntur, *Scabies.* quædam humidiores, quædam sicciores: exit ex quibusdam sanies, fitq; ex hijs continuate exulceratio pruriens: serpitq; in quibusdam cito, atq; in alijs quidem ex toto desinit, in alijs uero certo tempore anni reuertitur. Quo asperior est, quoq; prurit magis, eo difficilius tolli-

Scabiei causa sudoris sordities. tur: itaq; eam, quæ talis est, ἄγρίαν, id est feram, Græci appellant. *Illotus sudor.*) Scabiei curam traditurus autor, morbi causas præmittit: e quibus una est sudor, qui dum non abluitur neq; detergitur, in sorditiem conuertitur, quæ deinde acredine sua & salsedine quam à sudore contrahit, cutim erodit & scabiem facit. Est autem sudor, ut Aristoteles ait, excrementi cuiusdam secretio. Et ut Auicenna dicit, sanguinis aquositas, cui pus cholericum est admixtum. Et Galenus de sanitate tuenda libro 1. sudorem dicit esse corporis excrementum halituosum, quod foris in corporis summo per cutis poros atq; meatus emergit atq; excernitur: à quo excremento originem habent sordes quæ circa omnium cutim semper aceruātur.

Sudor. *Probl. lib. 2.*

Sudoris modi. Porrò sudorum aliqui per se & sponte, non arte parati, emergūt & profluunt, & hoc ubi uirtus est ualida, super fluam euacuare potens humiditatem, ceu fit in crisi et diebus criticis, quando & optime iudicium fit. Vel ubi uirtus est imbecilla & corporis constitutio est praua: quod euenit aliquando plethoricæ copiæ ratione, interdum uero ob cibi ac potus exuperantiam & ingurgitationem. Et qui hijs modis fiunt sudores, affectarum partium euacuant humiditates. Aliqui uero ex uiolentis proueniunt causis & arte parantur: & id etiam duobus fit modis, aut enim balneo siue sudario, quod hemitybium Græce uocant, prolicit: aut sicco calore, qualis est qui insolatione, æstiuoq; calore secernitur atq; paratur, heliosin hanc uocant: aut qui clibani & furni æstu elicitur. Item qui harena mouetur calida, & à Paulo Aegineta psammismos uocatur, quod ψάμμος harena sit est sabulum. Adhæc qui exercitatione, aut labore, aut frictione, aut quoquo modo aliter citra balnei uim mouet aridus sudor, quē ξηρὸν ἱδρῶτα dicunt Græci. Et hij sunt modi quibus sudores fiunt. Sed quod exuperāt aliquando, hoc euenit aut corpore rariore laxioreq; existente, aut materiei abundātia, eiúsue subtilitate, aut uirtutis expultricis uehemētia, seu reten-

Hemitybium. *Heliosis.* *Psammismos.* *ψάμμος.* *ξηρὸς ἱδρὼς.* *Sudoris exuperantis ratio.*

retentricis imbecillitate. Cæterum in qua parte corporis sudor est multus & superfluens, siue calidus siue frigidus is fuerit, ibi significat morbum. Et sudor multus ex somno factus absq; causa manifesta, corpus uti pluri cibo significat: si uero cibum non accipienti hoc accidat, scire oportet quod euacuatione indiget, autore Hippocrate aphorismorum lib. 4. Vbi Galenus ait, Quod in præsenti aphorismo docetur, in uerbo Multus adiecto maxime existit. Si enim sudor multus non esset, posset & propter uirium imbecillitatē et corporis raritatē accidere. Ipsius uero multitudo, altera duarum causarum fit, uel propter ciborum qui sunt recenter assumpti immoderantiam, uel illorum qui antea. Quod si propter recenter assumptos, prohibere oportet ne plures assumant: quod si propter prius assumptos, euacuare. Sed de sudore nunc satis superq;. *Copia.*) Multitudo & usus superfluus, immodicusq;. Nam ubi multus ingeritur cibus, multæ etiam generantur superfluitates, quæ causa sunt non modo scabiei, sed & multarum aliarum quoq; ægritudinum. *Nobilis esce.*) Hæc altera scabiei causa est. Dicitur autem cibus nobilis, qui præ lautus atq; opiparus ad uoluptates atq; delitias cum speciebus alijsq; rebus aromaticis & saporibus apparatur, qualis ferè nobilibus atque diuitibus in continuo usu solet esse. Verum huiusmodi ciborum usus frequentior & immodicus sæpiuscule causa solet esse scabiei. Cuius rei testis est uel Auicenna inquiens: Scabies plurimum quidem generatur ab acceptione in commestione salsorum & acutorum & amarorum & specierum quæ pro condimento sunt cibis acutarum & similium. *Sæpe.*) Plurimum, non tamen semper. Possibile est enim aliquem continuo talibus uti cibarijs & copiose, & tamen nihilo setius corpus eius talis esse constitutionis aut exercitij, ut ab eisdem affici non possit, imò potius huiusmodi superflua consumendo, iuuari aptū sit. Non enim quod pluribus ceu otiosis accidit, idem alijs etiam omni

Scabiei causa cibus.
Cibus nobilis.
Lib. 4. fen 7. Tract. 3. ca. 6.

bus exercitio utentibus accidere oportet.

Ergo lutum prodeſt membris adhibere fricatis
Quod facit ex aſino ſiccatus corporis humor.
Nec pudeat tractare fimum quem bucula fudit.

Lutum.) Fimum, ſtercus, cuius uis eſt calfacere, ſiccare & diſcutere. *Fricatis.*) Scilicet mediocriter & ante medicamenti impoſitionem: per frictionem enim corpus calefit & meatus aperiuntur, ſicq́ præparato corpore medicamenti uirtus facilius penetrat & ſuſcipitur, efficatiusq́ effectum ſuũ exercet. *Ex aſino ſiccatus corporis humor.*) Hoc

Fimus aſini.

eſt, Aſini excrementum ſiccum per aluum redditum unà cum urina ſua commixta, quod fimum appellatur. De cu

Lib.28.c.10.

ius medico effectu Plinius ſic etiam tradit: Scabiem hominis aſininæ medullæ maxime abolent. Vrinæ eiuſdem

Bucula.

cum ſuo luto illitæ. *Bucula.*) Bucula cum ſimplici c. paruus bos eſt ſeu uacca. Vergilius Georgicon libro 1. Aut bucula cælum Suſpiciens patulis captauit naribus auras. Et Georgicon. 4. Aut errans bucula campo Decutiat ro-

Fimus bouis.

rem. Et huius fimus eadem ratione qua aliorum ſcabiei

Buccula.

prodeſt. Buccula uero per duplex cc. diminutiuum eſt à bucca, quæ aliquando pro ore accipitur, aliquando uero pro oris lateribus. Cicero: Et quicquid in buccam uene-

Buccæ.

rit, ad te ſcribam. Horatius, ut Iupiter ambas inflatus buc

Lib. 11.

cas. Sunt autem, ut Plinius ait, infra malas hilaritatem riſumq́ indicantes buccæ.

Stercoris ex porco cinerem confundito lymphis,
Sic pauidum corpus dextra parcente foueto.

Fimus porci.

Stercoris ex porco cinerem.) Hoc eſt, puluerẽ fimi ſuilli. Por-

Porcus.

cus enim ſuem ſignificat, eſtq́, ut Varro rei ſuæ ruſticæ li bro 2. ſcribit, Græcum nomen antiquum, ſed obſcuratũ,

χοῖρον.

quod nunc eum uocant χοῖρον. De cuius fimi medicina ſic tradit Plinius, Puſtulis ſuilli fimi cinis aqua illitus medicatur. Et exinde etiam ſcabiei in qua puſtulæ ſunt, ut di

Lympha.

ctum eſt. *Lymphis.*) Lympha dicitur aqua. Et inde uinũ

lymphatum

lymphatum,hoc est aqua dilutum, & morbus lymphaticus,id est,aquosus, qui aqua intercus etiam & hydropisis dicitur.Quamuis etiam lymphati et lymphatici pro furore perculsis, uesanis & bacchabundis accipiantur. Vnde Vergilius lymphatam uocat reginam,pro mente commotam.Et Catullus in argonautica, Qui tũ alacres passim lymphata mente furebant.Item à lympha fit uerbum lymphor,quod est lymphatico furore corripio uesanumq; facio. Valerius Flaccus, Deus ancipitem lympha uerat urbem.Priscianus,à lympha uerbum fit lymphor. Nam quicunq; effigiem nymphæ,à qua lympha dicitur, uiderit,furere non cessat.Quos Græci Νυμφολήπτους, Latini lymphatos uocant. Plinius fatuos, & animos uocat lymphantes libro 27.cap.12.dũ ait,Natrix uocatur herba,cuius radix euulsa uirus hirci redolet. Hac in Piceno à fœminis abigunt,quos mira persuasione fatuos uocant. Ergo species lymphantium hoc modo animorum esse credimus,qui tali medicamento iuuentur. *Pauidum.*) Timidum, formidulosum. Corpus enim ulceratum ad leuem quidem tactum,deinde etiam ad suspitionem tactus condolescit & expauescit. Dum enim refricatur & pustulæ uelluntur,ad uiuamq; carnem dilacerãtur,dolor quidam inducitur,cuius impatiens, pauidum ac timidum formidulosumq; redditur,fricationem et ortum indè dolorem expauescens. *Dextra parcente.*) Manu leuiter tangente,et ita ut pauci sint manuum circumactus,qui nullo compressu sint graues,& modice celeres,sed blande innitantur, medium inter molle & durum seruãtes modum, quatenus neq; coactum constrictumq; corpus fit, neque ultra quàm par est laxum remissumq; fiat, sed legitimum naturæ modum seruet:tum inducendum imponendũq; medicamentum. *Foueto.*) Fouere,calefacere est et calida, tum humida tum sicca corpori adplicare medicamenta. Indeq; fomenta dicuntur & fotus,calidorum et humidorum siue calidorum & siccorum ad corpus læsum appli-

Lymphatum uinum.
Lymphaticum malum.
Lymphati.
Lymphatici.
Lymphor.
Νυμφοληπτοι.
Fatui.
Fouere.
Fomenta.
Fotus.
Fomites.

cationes. Celsus libro 4. cap. 5. de dolore stomachi: Prosunt sicca & calida fomenta. Idem libro eodem cap. 5. de rigore & morbis ceruicis: Deinde opus est fomento humido & calido. Et hinc etiam fomites dicuntur, flammæ nutrimenta, & assulæ ex arboribus, & scintillæ ex ferro candenti malleis excussæ.

Proderit ex oleo puluis, quem congerit altum
Dulcibus è latebris patiens formica laborum,
Conuenit hinc tepido lita tradere corpora soli.

Oleum. *Oleo.*) Præsertim omphatio, seu quod ex oleastro fit, quod maiore adstringendi ui est & abstergit, furfuresque & manantia capitis ulcera, scabies & lepras exterit, ut autor est Dioscorides. *Puluis acerui formicarum.* *Puluis.*) Hoc est, aceruorum à formicis è cauernis suis egestorum terra puluerulenta. *Altum.*) Nomen est aduerbij uim obtinens. *Dulcibus latebris.*) Suauibus cauernis et domicilijs, quibus hyeme conduntur et à *Formica.* frigoris uiolentia defenduntur. *Patiens formica laborum.*) Frequens & assidua, laboriosaque in opere. Horatius, Exemplo est nobis magni formica laboris, Ore trahit quodcunque potest, atque addit aceruo. Plinius libro 11. cap. 30. de sedulitate illarum inter alia sic infit, Iam in opere qui labor? quæ sedulitas? silices itinere earum attritos uidemus, & in opere semitam factā, ne quis dubitet qualibet in re quid possit quantulacunque sedulitas. Apuleius libro asini aurei sexto, ipsam ruricolam uocat, quasi ruris cultricem diuinam & operariam sedulam, cum ait, Tunc formicula illa paruula atque ruricola certatim difficultatis tantæ, laborisque miserta. *Tradere soli.*) Insolare, & æstiuo calori, solaribusque radijs exponere, ut malus humor desiccetur & discutiatur.

Feruentes papulas sapyro curato liquenti,
Aut acido baccho miscebis farra lupini,
Atque hoc in calido percurres membra lauacro.

Fer

Feruentes papulis.) Ardentes: pruritu enim ſęuiunt ac urunt. Vergilius georgicon libro 3. Ardentes papulæ atq; immundus olentia ſudor Membra ſequebatur. Galenus λειχῆνας uocat, quæ ſi diu perſeuerauerint, tandem in lepram conuertuntur, in qua maior eſt cutis fœditas & de ſquamatio quàm in lichenibus. *Sapyro liquenti.*) Succo liquido herbę ſapyri. Sapyrus, ut exponit Pandectarius; eſt brionia, ſiue ut aliqui codices habent, duabus ultimis detractis literis, bryon. Vtrunq; enim in diuerſis codicibus ſcriptum repperitur. Verum utcunq; fit, certum eſt utraq; re papulas & congenera cutis mala paulò ante tractata ſanari. Siquidem brioniam & præſertim ſemen ipſius pſoris & lepris utiliter inungi & emplaſtri modo imponi tradunt Plin. & Dioſcorides: bryon uero ſimili modo adhibitum lichenas ſanare teſtantur ijdem. Porrò quid bryon, quid brionia, paulò altius repetendũ. Itaq; brionia duarum eſt ſpecierum: Vna, quam ampeloleucen Græci, Arabes feſceram, Latini uitem albam uocant: cuius ſarmenta longis & exilibus internodijs geniculata propinquos frutices & arbores implicando ſcandunt & clauiculis apprehendunt: folia pampinoſa ad magnitudinem hederæ diuiduntur ut uitium, piloſiora tamen: radix, quam quidam cucurbitã reptilium uocant, alba eſt et grãdis raphano ſimilis initio, ex qua prima informatione caules aſparagi ſimilitudine exeunt, cuius ſuccus ante ſeminis maturitatem colligi debet: ſemen in uua quam lupinam uocant aliqui, raris acinis dependent, ſucco rubente, poſtea croci, quo coria depilãtur. Altera eſt quam Gręci ampelon melan, Arabes feſcereſin, Latini uitem nigram dicunt: ſimilis priori præterquam colore: ſemen nigrum, aſparago ſimile: radix foris nigra, intus buxeo colore: naſcitur maxime in frutetis & arundinetis. Ambarum folia, fructus & radix acrimoniã habent, medenturq; ſcabiei, lichenibus, id eſt papulis et impetigini, ac reliquis conſimilibus cutis malis inuncta. Verum alba ma

Papulæ. *Lichenes.* *Sapyrus.* *Brionia.* *Ampeloleuce.* *Feſcera.* *Vitis alba.* *Cucurbita reptilium.* *Vua lupina.* *Ampelos mela.* *Feſcereſis.* *Vitis nigra.*

ioris efficatiæ est in hoc quàm nigra. Hactenus de brionia: nunc de bryo. Est autem bryon muscus, & hic in triplici differentia. Vnus qui in arboribus. Alius aquaticus quo lapides in fluminibus uestiuntur & muscantur, ut Columellæ uerbo utar. Tertius est herbosus, qui in saxis humectis & umbrosis locis nascitur, estq; aquatico illo crassior & procerior, & tum à Græcis tū à Latinis quod cognomini malo medetur lichen uocatus: de quo sic tradit Diosco. Lichena petris adhærentem sunt qui bryon, id est, muscum, Romani pariter Græcis lichena dicunt. Muscus roscidis petris adhęrens lichen est. Hic emplastri modo impositus sanguinis eruptiones sistit: inflammationes compescit & lichenas sanat. Inungitur idem utiliter ex melle ictericis: & in os linguāq; destillationes cohibet. Hæc ille. Plinius duplicē lichena faciens lib. 26. cap. 4. de eisdem inter alia lichenis mali remedia sic scribit: Lichen uero herba hijs omnibus præfertur, inde nomine inuento. Nascitur in saxosis folio uno ad radicem lato, caule uno, paruo, longis folijs dependentibus: hæc delet & stigmata. Teritur cum melle. Est aliud genus lichenis petris tantum adhærens, ut muscus, qui & ipse illinitur. Hic & sanguinem sistit uulneribus instillatus, et collectiones illitus. Morbum quoq; regium cum melle sanatore illito & linguæ: qui ita curantur, aqua salsa lauari iubentur, ungi oleo amygdalino, hortensibus abstinere. Hactenus Plinius de lichene, cui uis est mediocriter siccans et refrigerans, exterendoq; purgans et abstergens. Hāc quod hepati utilis esse debeat comesta, nunc hepaticam uocāt, sed falso, non enim hepati utilis est, quamuis ictericis qui plurimum hepatis uitio laborant, medeatur. Non enim intus sumpta cum melle morbum ipsum tollit, sed extra potius illita colorem naturalem ipsis restituit. Verum si qua herba est quę ob excellentem iuuandi hepar proprietatem, hepatica dici debeat, tunc illam eupatorium esse dixerim: non quidem illā quæ passim in fossatis nascitur,

Bryon. *Muscus.* *Lichen herba.* *Hepatica.* *Eupatorium.*

&

& nunc pro eupatorio accipitur, sed eam quam nunc, licet falso, agrimoniam appellamus: cuius semen & herba ipsa utiliter bibitur cum uino iocinorosis, teste Dioscoride. Nam, ut sexto de simplici medicina tradit Galenus, hepati bona est, & obstructiones eius expurgat, ipsumque cõfortat. Et idem in libro de antidotis, affectum hepar sæpius hac herba efficaciter adiutum asserit. Sed de hoc tantilla sufficiant. Demum ne id prætercam, scriptus qui mihi est codex, non Sapyro, sed Oleo scriptum habet. Quæ lectio minus mihi arridet, quoniam uti Galenus tradit, oleum per se inimicum est ulceribus, in papulis uero exulceratio est, quæ cum exiccatione indigeat, & oleum per se tale non præstet, sed contrarium potius, inutilis etiam erit eius administratio. *Acido baccho.*) Vino acetoso & aceto ipso uini, quod ut Dioscorides tradit, ad lepras & lichenas facit, cum aliquo eorum, quæ his malis accommodata sunt, mixtum. Et Plinius libro 23. cap. 1. Contra lichenas, inquit, & bibitur & imponitur. *Farra lupini.*) Farinam lupini. Far antiquitus de omni fructu dicebatur, quoniam id terra ferat. Et ab eo farina dicta est. Lupinus autem leguminis genus est, compressæ figuræ, amari saporis: quod, ut Plinius libro 18. cap. 14. tradit, cum sole, heliotropij more, quottidie circumagitur, horasque agricolis etiam nubilo demonstrat. Huius medicam uim, quam hic tradit Serenus, comprobat Plinius libro 22. cap. 25. dicens, Lupinorũ farina aceto subacta, papulas pruritusque in balneis illita cohibet, & per se siccat ulcera. Dioscorides uero lupinorum farinam simpliciter cutem purgare, & ipsos in cælesti aqua decoctos usque dum in succum lentescant faciem exterere dicit, papularum uero eruptiones utiliter foueri decocto eorum, sed additis pipere & ruta. *Percurres.*) Perduces, peruolues atque perunges. *Lauacro.*) Balneo. Lauacrum locus est ubi lauantur homines, balneum.

Agrimonia. *Oleum.* *Acetum.* *Far.* *Lupinus.* *Lauacrum.*

Pruritus autem salsos leuat humor aceti,
Siue maris rapidi sudor, cochleæq́ minutæ,
Quarum contactu perimetur acerba libido.

Pruritus salsus. *Pruritus salsos.*) Hoc est, ex humore acri & salso generatos, materia enim ex qua fit pruritus, phlegma est, siue pituita, non omnis, sed quæ acredine & salsedine participat. Pituita. Sunt enim plures pituitæ differentiæ. Verum pituita, ut Auicenna finit prima primi, sanguis est incoctus. Sed melius Galenus libro 1. præsagiorum Hippocratis, Pituita, inquit, excrementum est semicocti alimenti. Et de locis Pituitosi. affectis libro 3. cap. 5. ait: Cum simpliciter dicimus, pituitosos quidem eos nominamus, in quibus humiditas simul atq; frigiditas dominatur, quamuis magnæ peculiaresq́ interim differentiæ eius inueniantur. Pituitæ differentiæ. Pituitæ enim unum genus est, quod quottidie uel screando uel uomendo uel emungendo educitur, uaporoso scilicet spiritu plenum, ut ne sensum quidem lateat, ipsum esse dissimilare. Aliud uero genus, similare quidem uidetur, licet fortasse non sit, qualis est crudus humor, qui in urinis substat, à Praxagora uitreus appellatus. Atq; ex hoc genere esse uidetur saliua, quæ neq; fluida admodum est, neq; aquosa. Saliua. Verum saliua non unica duntaxat qualitate gustum afficit, nedum uniuersa pituita. Sæpenumero enim & acrem & acidam & salsam in ore saliuam manifeste deprehendimus, ueluti cum sani degimus, nulla qualitate infecta sed perinde quasi aquosa, saliua gustui offertur. Item de differentijs febrium libro 2. cap. 6. tradit se & eos qui Hippocratem imitari, & tum ueterum tum aliorum scriptorum consuetudinem seruare uoluerint, pituitam appellare humorem, quisquis in corpore frigidus simul & humidus fuerit. Cuius plures sunt species. Vna multũ frigida, quæ calido conclusa loco, maximos ac uehementissimos dolores concitet: & talis humor fuso uitro similis uidetur. Altera uero species pituitæ, est quàm excreantes sæpe expuunt

puunt quidam, sensibilem obtinentem dulcedinem: & hæc haud exacte frigida est. Tertia autem species est, alia quidem ipsis expuentibus acida apparens, quæ minus quàm uitrea, magis quàm dulcis frigida est: quemadmodum altera salsa habetur, aut ob putrefactionem, aut ob permixtionem salsę serosæ humiditatis. At uero uitrea pituita forsitã acidæ qualitatis particeps est, ita ut omnes differentiæ tres existant: acida, dulcis, salsa. Verum uitreum humorem idem Galenus de locis affectis libro 2. sic dictum tradit à Praxagna, eo quod fuso uitro tũ colore tũ substãtia haud absimilis sit, et quia frigidissimus existat: hoc aũt quod frigidissim⁹ est, haud obscure percipi sensu tactus, tum ipsorum qui illum excernunt, tum aliorum quoq; qui confestim ipsum tetigerunt. Sed de pituita & differentijs eius ex Galeno hactenus. Ex quibus quinq; distinctæ inuicem pituitæ species sic colliguntur autore Ioãnitio. Vna quæ salsa est cæteris calidior & siccior, cholerico humore infecta. Altera dulcis, humectationi & calori attinẽs, humore sanguineo infecta. Tertia uero acris & acida, frigida & sicca, humore infecta melancholico. Quarta, uitreus dictus humor, qui ex magna frigiditate & coagulatione nascitur. Quinta autem, quæ nulla qualitate affecta & saporem non habens, propriam retinet frigiditatem & humiditatem. *Leuat.*) Tollit, discutit & sanat. *Humor aceti.*) Acetum, quod autore Dioscoride, pruritus lenit & reprimit ac discutit. Aceto enim, ut Plin. tradit, cum summa uis sit in refrigerando, nõ tamen minor est in discutiẽdo. *Maris sudor.*) Hoc est, maris spuma, quę in extremis littoribus maris ac scopulis relicta inuenitur uirtutis siccæ detergentis & mundificãtis. Auerrois, Spuma marina uirtutem habet absterfiuam & mundificatiuam cũ qualitate calida, quibus uiribus, pruritibus, psoris, lichenibus et similibus medetur affectib⁹. Et quod hic cõtra pruritũ de maris spuma traditur, id Dioscorides et Plin. cõtra eosdẽ pruritus & psoras & lichenas de maris

Acetum.

Spuma maris.

Maris sudor.

Spuma. aqua testantur. Porrò quia de spuma nunc agitur, sciendum spumam quamlibet ex duarum substantiarum permixtione consistere: altera aëria & spirituosa, altera humida & pituitosa: mixtio autem earum fit, ambabus in multa perfractis, & multis mutuo complexu paruis ampullis ab ipsis effectis. Ambarum uero substantiarũ confractum & mixtionem facit nonnunquam motus uiolentus uel utriusq; uel alterius tantum, ut in mari ex uehementi & uiolento uentorũ afflatu in multas & exiguas partes attrita aqua: nonnunquam uero caliditatis copia & fortis calor id efficit, ut in polentis atq; lebetibus. Et hanc duplicem spumæ generationẽ non solum in exteris rebus, uerum etiam in animalium corporibus inuenire licet. Cũ enim adsunt ex morbo comiciali conuulsiones, uehemẽtia motuum solet spumã generare. In capris uero ira percitis, calor. In equis autẽ currentibus utraq; causa uigorem habet. Cæterum spuma solutu difficilis fit, aut ratione humoris, aut ratione humoris simul & spiritus. Quoties enim is qui perfringitur & quo spiritum circum plectente ampullas contingit generari, tenacem habuerit humor cõsistentiã, non facile solubilis sed stabilis perficitur spuma. Potissimum aũt quoties ambo cõcurrunt, tum humor qui spiritum intra se claudit, crassus ac glutinosus, tum aër seu spiritus etiam qui includitur turbulentus ac nebulosus. Autor Galenus in expositione aphorismorum & prognosticorum Hippocratis. *Rapidi.*) Aestuantis, furiosi, trucis et uesani. Horatius, Qui fragilem truci commisit pelago ratem. Catullus, Rapidum salum tulistis, truculentaq; pelagi. *Cochleæ minutæ.*) Idem testatur

Cochleæ. Plinius libro 30. cap. 3. dicens: Sedant pruritum cochleæ minutæ latæ cõtritæ illitæ. *Contactu.*) Attactu, approximatione & illinitione. *Acerba libido.*) Grauis & molesta scalpendi fricandiq; cupiditas, quam pruritus inducit.

Libido. Est autem libido generale uocabulum omnis cupiditatis, autore Augustino. Plinius libro 17. cap. 18, Neq; enim anima

animalium tantum est ad coitũ auiditas, sed multo maior est terræ ac satórũ omnium libido, qua tempestiue uti plurimum interest conceptus, peculiare utiq; in insitis, cum sit mutua cupiditas utrinq; coëundi.

PHRENESI ET CAPITI PVRGANDO.

CAPVT VII.

EX uitio cerebri phrenesis furiosa mouetur,
Amissasq; refert frendens amentia uires.

HRENESI.) Per phrenesin intelligit omnem mentis uacillationem & alienationem, insaniæq; genera omnia. Sunt enim plura ipsius genera, præcipua tamen phrenesis, mania & melancholia. Quorum phrenesis proprie cerebri passio est, principales actiones eius lędens, mentemq; commouens & insanire faciens, à pallida seu flaua bile proficiscens. Suntq; differentiæ ipsius, ut tradit Galenus de locis affectis libro 5. cap. 1. simplices quidem duæ, & ex hijs composita tertia. Quippe sunt phrenetici quidam, qui de hijs quę oculis offeruntur, recte (quantum ad sensitiuam notitiam, et imaginandi potentiam pertinet) iudicant, cogitando uero et discernendo à naturali iudicio aberrant, animoq; desipiunt. Alij contra cogitatione & mente quidem non falluntur, sed imaginatione & sensibus difformiter mouentur. Tertij uero sunt qui ubi mens imaginibus addicta est, simul & sensus & cogitationis uitio laborant, & talium perfecta est phrenesis. Aliud insanię genus est Mania, cerebri etiam uitio contingens, furorem & ferina deliramenta inducens: taliter enim affecti, audaces, præcipites, tumultuosi & cõtumeliosi fiunt. Cuius causa est flaua bilis in cerebri corpore abundans, præassata ta-

Phrenesis.

Phrenesis species.

Mania.

men & ad atræ bilis naturam accedens. Tertium cerebri uitium & insaniæ genus est, quod ab atra bile seu melancholico, frigido turbidoq; humore contrahitur, & melancholia appellatur, à Paulo Aegineta sic definitum, ἡ μελαγχολία, παραφροσύνη τίς ἐστιν ἄνευ πυρετοῦ ἐπὶ μελαγχολικῷ μάλιστα χυμῷ γινομένη, hoc est, Melancholia est insania quædam sine febre à melancholico maxime humore proueniens. Et taliter affecti melancholici dicũtur, quorum præter naturam uisa nõ semper eodem genere continentur, uariæq; sunt ipsorum imagines, timorq; nunquam illos deserit, sed timent omnes, mœrẽt, uitam damnãt, et odio habent homines, de quibus plura Galenus libri tertij de locis affectis siue de interioribus capite sexto. Et hęc de insaniæ generibus quatenus propria primariaq; cerebri affectione fiunt. Nunc de his quæ non primo & per seipsa sed per compatiendi rationem fiunt, quales sunt alienationes et deliria in febribus accidentia, quæ nec maniam, nec melancholiã aut phrenesim, sed paraphrosynen potius nuncupamus. Estq; delirium tale acutissimæ febris accidens, ex multis calidis ad ipsum cerebrum elatis uaporibus proueniens, unde etiam talium affectus subito accidunt & quiescunt, & quoties morbus declinat, delirium quoq; mitigatur, quod non fit in alijs. Mania enim & melancholia citra febrem accidunt, phrenesis uero quamuis cum febre fit, eius tamen delirium, etiam febrium mitigato uigore, non quiescit. Phreneticis enim, febris, unum quoddam accidens dispositionum cerebri censetur, nec subito etiam nec affatim, sed paulatim & accidit & quiescit hic affectus, & antequã inualescat, ipsum non pauca præcedunt accidentia, phrenetica uocata indicia, quorum copiosius meminit Galenus libro 5. de locis affectis. Vbi etiam docet quomodo phrenesis dignoscatur à delirio, quod ob septi transuersi affectum accidit, & à phrenesi non multum distat, iugiter enim infestat, quod ob nullius alterius partis uitium fieri solet: atque adeo

Melancholia.

Alienationes per consensum.

Paraphrosyne.

Delirium à septo transuerso.

adeo continuum delirium id est, ut hac parte inflammatione affecta phreneticos euadere putauerint ueteres, quare eam φρένας, hoc est, mentem appellauerunt, tanquã sapiẽti parti quid acciderit. Est et aliud delirij genus quod ob oris uentriculi uitium accidit, uidelicet, ubi uitiosus humor in eo exaugetur aut neruosæ partes inflammantur. Solet enim neruosis partibus inflammatis prôptius quàm reliquis, delirium superuenire, idq́ ascendente ad caput interdũ per cõtinuas partes solo calore, interdum uero spiritu uaporoso, uel fumoso, aut fuliginoso. Adhęc sunt & aliæ quibus per consensum caput afficitur, delirio rum causæ, quas Serenus in textu recenset, de quibus suo loco mox dicemus. Demum solet à uentriculo proficisci hypochondriaca flatuosaq́ pręcordiorũ uocata affectio, quam melancholica tristitia, desperatio & mœstitia sequitur, & quæ ad melancholiæ accidentia nihil reliqui facit. In huiusmodi autem affectu, uidetur quidem in uentriculo ipso esse inflammatio: sanguis autem in parte inflammata contentus, & crassior & atræ bili magis conformis: unde sublata ad cerebrum ab atra bile euaporatione, melancholica eueniunt in mente accidentia, ceu metus & mœstitia. Sed de hijs nunc satis. *Capiti.*) Cerebro, cuius phrenesis proprie affectio est, & reliqua insaniæ delirijq́ genera ad idem referuntur. *Purgando.*) Emundãdo, euacuando & sanando. Differt autem ab euacuatione purgatio: quoniam hæc proprie alienæ materiæ & humorũ qui sua qualitate molestant & affligunt, eductio est. Euacuatio autem ubi propria materia quantitate exuperans & humores omnes æqualiter uacuantur. *Ex uitio cerebri.*) Hoc est, propter cerebri affectum et actionum ipsius lęsionem. *Phrenesis.*) Huius dictionis penultimam alij breuẽ, ut hic Serenus, alij uero longam proferunt. Iuuenalis: Cum furor haud dubius, cũ sit manifesta phrenesis. Martialis: Declamas in febre Mathon, hanc esse phrenesim. *Furiosa.*) Quæ furit seu furorem insaniamq́ facit. Nullus

Phrenes. *Delirium ab ore uentriculi.* *Hypochondriaca affectio.* *Purgatio.* *Euacuatio.* *Phrenesis penultima syllaba anceps.* *Desipientia omnis pericu-*

enim furor, nulla insania, nulla desipientia non furiosa, nulla secura, nulla nō periculosa est: alia tamen alia leuior est & securior: minus enī periculosa est, quę cū risu est: periculosior uero, quæ serio fit & cum studio: & omniū periculosissima, quæ temeraria. Vnde Hippocrates in aphorismis ait, Desipientiæ quæ cum risu fiunt, securiores: quæ uero cum studio, periculosiores. Fiunt autem omnes (ut ibidem Galenus docet) patiente cerebro, siue primo & per seipsum, siue per compatiendi rationem. Differunt autem inuicem per causas ipsas efficientes. Alia enim ex sola fit caliditate sine humore uitioso, similis quodammodo ei quæ ex ebrietate contingit: alia uero ex flaua bile, cum studio perficitur: alia uero satis furiosa ex flaua bile multum exusta, ut iam ad atræ bilis naturam accedat. Vbi animaduertendum est, quod atra bilis quędam ex flaua bile superassata gignitur, quę omnino molestissima est. Quædam uero ex sanguinis fece, quę crassior quidem est illa secundum substantiam, sed plurimum differens prauitate qualitatis. Et hanc quę est ueluti fex sanguinis, cum quis proprie loqui uoluerit, nondū atram bilem, sed humorem melancholicum nominabit: ex nominum uero abusu & improprie aliquando atra bilis uocabitur: quoniā si non prius euacuetur, paulo post atra futura est. *Mouetur.*) Agitatur, concitatur, furit & insanit: seu causatur, oritur & generatur. *Amissas uires.*) Virtutes animales tum motus cōpotes tū imaginatiuā, cogitatiuam & memoratiuā facultates deperditas. *Refert.*) Reuocat & renouat: id tamen apparenter solū: nā reipsa omnibus tum corporis tum animi uiribus sanis destituti sunt: quamuis aliquando et agiles et prudentes sibi uideantur cum tamen nihil horum illis firmum & sanum sit. *Frendens.*) Fremens, tumultuans & stridens. Tales enim furore & rabie perciti, dentibus aliquando frendere solent: quo signo præsente, mors haud procul abesse dignoscitur, uel Hippocratis testimonio præsagiorum lib. 1. cum ait,

Lib. 6. Aphor. 53.

Atra bilis duplex.

Humor melancholicus.

ait, Si quis delirans dentibus ſtrideat, admodum exitioſum iam eſt, hoc eſt, uti Gal. ait, ualde exitioſum, quod eſt quidem non multo poſt, ſed cito moriturum ægrum. *Amentia.*) Dementia, furor, inſania, alienatio, uehemens mētis commotio et perturbatio. Sic dicta ab A priuatiua particula, quaſi ſine mente, hoc eſt, ſine conſilio, diſcretione, & quo ſapimus animo. *Amentia.*

Siue calens febris iactatos exedit artus,
Siue meri guſtus, ſeu frigoris efficit aura.

Calens.) Ardens. Eſt enim calida & ſicca paſſio febris. Nā ad igneam natiuę caliditatis conuerſio. *Febris.*) Inter inſaniæ, quæ non primaria cerebri affectione ſed per compatiendi rationem accidit, cauſas, una eſt febris ipſa. Et hoc bifariam: Primo quia per eam calidi uapores ad cerebrum aſcendentes, ipſum perturbant & animæ actiones corrumpendo, furorem & inſaniam faciunt. In confeſſo autem iam eſt tum apud medicos tum apud philoſophos etiam ſummos, quod & humores & omnino corporis temperatura, animæ actiones uariare poſſūt: & quod animæ potentię, corporis temperaturam ſequuntur. Et non modo febris, ſed alij plurimi quoq; morbi calidi & bilioſi, phreneſim, inſanias atq; furores efficiunt, quando ſcilicet multos uapores ad caput tranſmittunt & eiſdem cerebrum conturbant. Secundo, quia calor in febribus prę ſertim ardentibus & cauſone, omnium membrorum humiditates deſiccat atq; conſumit, per quarum & maxime earum quæ in cerebro ſunt, conſumptionem atq; deſiccationem, ſæpius etiam deſipientiæ cōtingere poſſunt, præ ſertim ubi uigiliæ adſunt. Vigiliæ enim, uti Galenus in aphoriſmorum expoſitione teſtatur, ex hijs ſunt quę maxime euacuant & exiccant, atq; ideo deſipientiam faciūt, immodicæ ſiccitatis ratione, & quia in longis etiam uigilijs bilioſior redditur ſanguis. Ex quibus manifeſtum eſt non omnes inſaniarum ſpecies à repletione fieri, ſed ali-

Febris quid. *Febris inſaniæ cauſa.* *Vigiliæ inſaniæ cauſa.*

quando etiam ex defectu. *Iactatos artus.*) Membra inquieta & hinc inde mota. Solēt enim in huiusmodi febribus ardentibus & calidissimis, membra quoq; inardescere, & inde inquietari, ex qua inquietatione inordinate mouentur & iactantur. Vbi uero febris non fuerit talis, & æger nihilominus membra non ex more componit, sed inæqualiter dispergit, hoc non inquietationis modo, sed & malitiæ signum est, teste Hippocrate præsagiorum libro 1. ubi infit: Vbi pedes nudat æger, & hos non admodum calidos, ac ubi manus, ceruicem, & crura inæqualiter dispergit, malum est, & angoris, inquietationisq; signum. Et paulo post sic ait, De manuum motione huiuscemodi notas perpende. In acutis febribus, in peripneumonia, phrenitide, capitis dolore, si quis manus faciei admouerit, ut inde quippiā superuacue uenetur, aut festucas carpat, aut à ueste floccos, aut à pariete stipulas auellat, id omne malum & exitiale est. In phrenitide quidem quia princeps sedes affecta est, in alijs uero propter magnitudinem eorum. *Exedit.*) Depascitur, exhaurit & exiccat.

Vini potus insaniæ causa.

Meri gustus.) Hoc est, uini & pręsertim meratioris potus et ingurgitatio. Quod autem uini potus desipiētiam faciat et mētem commoueat, testis est uel Hippocrates in aphorismis dicens: Ex multa potatione, rigor & desipientia, malum. In cuius aphorismi expositione Gale. ait, Quod quidem multa potatio, non aquæ sed uini potionē significat, unicuiq; manifestum. Desipiunt autem ex talibus potionibus aliqui capite oppleto plurimo sanguine ac spiritu calido, ob hanc ipsam uero causam, & calidiores redduntur, præcipue quidem caput, sed & corpus uniuersum.

Lib. 7. Aph. 7.

Frigus aeris, insaniæ causa.

Frigoris aura.) Hoc est, aër & uentus frigidus. Et hoc est quod Hippocrates tradit libro aphorismorum tertio dicens: Autumno uero & plurimi, uel æstiui morbi fiūt, & furores, & atræ biles. Quomodo autem id accidat, docet nos in eiusdē aphorismi expositione Galenus dicens, in autumno & æstiuorum morborum permultos fieri, ma-

manente adhuc æstiuo humore flaua bile scilicet in ipso: frigidum enim exiſtit hoc tempus, & bilem ipſam æſtiuo tempore exaſſatam excipit. Neq; , ſicuti æſtas ueri ſuperueniens humores euacuat, ita & autumnus æſtiuos: ſed contrarium ex toto accidit. Nam ex partibus extimis, cutem duriorem efficiendo & ſubſtantiam eius condenſando, difflari prohibet & ad intimas ducit: qui deinde intus detenti, & cerebri actiones lædentes, phrenitides & alia inſaniarum genera efficiunt.

Conueniet calidis pecudum pulmonibus apte
Tempora languentis medica redimire corona.

Calidis.) Naturali calore adhuc præditis. Accipitur enim ex ouillo genere ſiue mas ſiue fœmina fuerit pecus, & iugulatur, ſemineciq; adhuc pectore aperto pulmo extrahitur, qui extractus natiuo calore nondum extincto ſed calẽs adhuc capiti utiliter adplicatur & imponitur. Non quod actuali illo calore membrum & cerebrum calefieri debeat, cum aliâs ſit nimis calefactum, ſed quo meatuum capitis obſtructiones reſerando, facilior uirtutis medicamenti ad interiora fiat tranſitus. Si enim frigidus applicaretur, cutem condenſando, meatus occluderet, quo minus uirtus ſua ad interiora penetrare poſſet, præſertim cum poteſtate frigidus ſit pulmo & humidus, ſoporiferusq; quibus uiribus maxime opus eſt in huiuſmodi ægritudinibus calidis, teſte Galeno qui, therapeutice libro 13. ſic ait: In phrenitide, ſopire ac ſtupefacere principem facultatem oportet, cerebrũ ſcilicet quod ſupra modum incaluit refrigerando. Cæterũ ſi talis cum natiuo calore pulmo haberi nõ poterit, tũc coquẽdo calefaciendus, qui habetur, in decoctione capitis & pedum ſuorum ſeu in aqua ſimplici, & ſic calens capiti imponẽdus, toties quoties opus fuerit iterando. Et dictæ decoctioni, ſi libitum fuerit, addi poterunt cortex papaueris albi, Hyoſcyami, flores uiolarum, roſarum, nymphææ, & anethum. Et hu

Caloris uis.

Pulmonum natura frigida & humecta.

iusmodi remedio plurimũ utuntur tempore nostro medici Bononienses,& ego sæpius usum eius cõtulisse uidi.

Pecuus. *Pecudum.*) Ouium. Pecus pecoris seu pecudis, utrunque enim dicitur, proprie omne animal quod sub hominis imperio e terræ pabulo pascitur, significat: quamuis aliquando etiam pro omni animali præter hominem accipiatur, autore Capro grãmatico. In presentia tamen pro

Pulmones. ouilli generis animali accipitur. *Pulmonibus.*) Pulmones multitudinis numero dixit, non quod plures sint in animali: nam unicum tantum habet unumquodque: sed quia diuisus in duas fibras, quemadmodum ungula bubula: quam diuisionem nos etiam tum ex hominis ac reliquorum animaliũ anatome, tum ex Aristotelis & Auicennæ, ut alios interim omittamus, testimonio agnoscimus. Aristotelis uerba, quæ libro de historijs animalium primo scribit, hæc sunt: Bipartitus pulmo omnium, sed in animal generantibus distinctio non æque apparet, minimeq; in homine, est enim hic simplicior, nec ita multifidus ut nonnullorum generantium animal, est. Auicenna uero decima fen canonis libri tertij, Pulmo, inquit, duas habet diuisiones, quarum una tendit ad dexteram, & altera ad sinistram: et hoc ideo ne cesset anhelitus propter nocumentum adueniens uni duarum partium. Porrò quod ad multitudinis numerum & prolationem eius attinet, sic etiam eodem protulit Plautus in Curculione dicens: Pulmones distrahuntur, cruciatur iecur. Et Cato in lib. de re rustica, capite de brassica, Si bilis atra est, inquit, & si lienes turgent, & si cor dolet, & si iecur, aut pulmones, aut precordia, uno uerbo omnia sana faciet, quæ intro dolitabunt. Quod si quis ipsum nõ diuisionẽ hanc sed reipsa plures intellexisse uelit, id ita accipiendum erit, ut illi non unius sed plurium sint animalium, ut uno refrigerato, alius simili modo applicetur. Quod autẽ pecudis pulmo capiti sic applicatus phreneticis profit, Plinius etiã non abnegat, sed confirmat potius, cum naturalis historiæ

ftoriæ libro 30. cap. 3. sic ait, Phreneticis prodesse uidetur pulmo pecudum calidus circa caput alligatus. *Tempora.*) Tempora proprie partes sunt capitis oculos interiacentes & aures ac uerticem, ex quibus ut plurimum canities oritur, eo quod priores capitis partes posterioribus sunt humectiores & pituitosiores. Aliquãdo tamẽ, ut hic pro toto capite accipiuntur & præsertim parte eius anteriore, & ubi sunt commissuræ cranei: quæ (ut supra dictum est) à natura creatæ sunt, tum ut per eas cerebri superflua expurgentur, tum quo medicamentorum uirtus necessitatis tempore ad penitiora penetrare possit. Sunt autem quinq; numero, quarum una fronti communicans, quia coronæ præfert imaginem, dicta est coronalis. Altera directe ab osse anteriore per medium in longitudinem ad os dictum lambda pergens, caput diuidit in duo media, & hæc à figura sagittalis nuncupatur. Tertia uero à Græcæ literæ figura lambda uocatur, quæ talis est Λ, & hæc inter occiput & basim ipsius communis existit, cuius puncto, cum sit secundum figuram anguli, extremitas sagittalis cõtinuatur. Et heæ tres, eo quod ab extimis ad intima directe per integram ossium spissitudinem producuntur, ueræ nuncupantur. Reliquæ uero duæ non ueræ & mendosæ uocantur, non quia ad intima non perueniant, sed quoniam directe ut priores non penetrant, nam quod extrinsecus ab imo exorditur, intus desinit superne: & has Galenus alicubi uocat agglutinationes, suntq; inter ossa capitis lateralia atq; præcipua, & ossa petrosa, quæ superiacent eis, coherentq; corticis imagine quadam, unde & corticales & squamosæ uocantur, de quibus etiam therapeutice libr. 6. sic ait Galenus, Os quod sincipitis ossi protinus succedit, temporis os uocatur, in quo ipsas squamatim compactas cõmissuras esse accidit. Suntq; à sagittali æque distantes, quæ profunditate integra in ossibus non profundãtur, profundatione scilicet directa, uti priores. Quod non intelligens Mundinus, manifesto errore illas

Tempora.

Commissuræ siue suturæ cranei.

ad intima non penetrare adcredidit. Inquit enim in anatomice sua, Mendosę sunt duæ, scilicet in utroq; tempore una: & dicuntur mendosæ, quia non penetrant interius, sed tantum apparent exterius, hæc Mundinus, sed falso. *Medica.*) Medicante & salub[illegible]tem adferēte. *Redimire.*) Circundare & illigare & imponere.

Illotis etiam lanis suffire memento,
Cerritum, sæpe horrendi medicantur odores,
Atq; ideo sanos primum curarier est par.

Lana succida. *Illotis lanis.*) Lanis succidis, quę quales sint docet nos Varro rusticæ rei libro 2. circa finem dicens, Tonsuræ tempus inter ęquinoctium uernum et solstitium, cum sudare cœperint oues, à quo sudore recēs lana tonsa succida est appellata. Quæ probatissima est, autore Dioscoride, quæ mollis est & ex collo, femoribusq; pecoris detonsa: talis enim adspergines facile combibit, & sordiū suarum pinguedine quæ œsypus est, egregie mollit. Estq; succidis omnibus, ut Plin. tradit, usus medicatus, plurimaq; præstant remedia. Quin ipsæ sordes pecudum, sudorq; fœminum & alarum adhærentes lanis, œsopon uocant, innumeros prope usus habent. Vnde si succidæ lanæ, cui magna propter œsypon in medicinis utilitas, non fuerit facultas, eius loco, ipsius œsypus accipi poterit, autore Galeno, & præsertim Atticus, qui cæteris præstat: melior tamen ad præsentem usum contra phrenesim est ipsa lana succida, quam cum Sereno Plinius etiam suffitu phreneticis prodesse testatur. Verū quia de œsypo agimus, sciendum quod & œsypus dicitur & œsypon. Ouidius libro de arte amandi 3. Oesopa quid redolent quamuis mittantur Athenis, Demptus ab immundę uellere succus ouis. Non autem dicēdum est Isopus, ut perperam nostri temporis medici faciunt, et ad differentiam hyssopi herbæ addunt dictionem humida, qua omnino nihil opus est si recte proferatur. Quomodo autem fiat œsypus, docet nos

Lib. 2.

Oesypus.
Lib. 9. c. 48.
Lib. 29. c. 2.

Simp. lib. 10.

Oesypus, œsypon, œsopon.

Error medicorum recentiorum pro œsypo, hyssopum humidam dicētium.

nos Dioſcorides medicinalis Syluæ libro 2. Plinius naturalis hiſtoriæ libro 29. cap. 2. & Meſue in ſuo Grabadin. *Suffire.*) Suffumigare, ut grauis odor ad ægri nares pertingat. A uerbo ſuffio fit ſuffitus, & ſuffimentum & ſuffitio, id eſt, ſuffumigatio. *Ceritum.*) Lymphatum, inſanum, furore perculſum, et quaſi Cereris ira uexatum, ceu laruatus dicitur qui laruarũ occurſatione uexatur. Plautus, Certe laruatus es, aut ceritus. Horat. Ceritus fuit aut commotæ crimine mẽtis. Lymphatus uero dicitur quaſi Nympharũ ſpiritu correptus, unde etiã lymphationes apud Plinium. Et huiuſmodi inſanos & commotę mentis homines Græci *νυμφολήπτους* uocant, de quibus iam antea dictum eſt, capite ſexto. Qui tamen nõ ex morbo ſed naturali intemperie tales fiunt, cum ſcilicet atra bile agitantur, quæ melancholia dicitur. Qualibus autem ingenijs huiuſmodi intemperies accidere ſoleat, docet nos ex Phauorini ſentẽtia A. Gellius Atticarum noctium lib. 18. cap. 7. cuius hæc ſunt uerba: Scitote intẽperiem iſtã, quæ *μελαγχολία* dicitur, non paruis, nec abiectis ingenijs accidere, *ἀλλὰ εἶναι χεδόντι τὸ πάθος τοῦτο ἡρωϊκόν*, & ueritates plerunq; fortiter dicere, ſed reſpectum non habere, *μήτε καιροῦ, μήτε μέτρου.* *Sæpe horrendi odores.*) Quod prius ſpeciatim de ſuccidæ lanæ ſuffitione, id nunc generatim de omnium graueolentium rerum odore teſtatur medicamentum. Agunt autem id huiuſmodi odores, non quia calefaciunt, ſed potius quia meatuum obſtructiones adaperiunt, & humores in cerebro congeſtos & commotos attenuant, diſſipant & ſternutamento educunt: quanq̃ id etiam haud perpetuo agant, præſertim ubi morbus firmas fixerit radices: quare etiam nõ perperam adiecit dictionem SAEPE. Contingit etiam aliâs aliquando ubi caput uel ſanitatis tempore multum oppletum eſt humoribus, non modo graues odores, ſed & aromatum quoq; & omnium ſatis calefacientium rerum odores ui ſua calorifica caput petente & humores ac ſpiritus commouẽdo

Ceritus. *Laruatus.* *Lymphatus.* *νυμφολήπτος* *Melancholia quibus peculiaris.* *Ordo grauis.*

perturbandoq́;, capitis grauitatem facere, ut in aphorismis testatur Hippocrates: cuius libro 5. uerba sunt hæc, Suffitus aromatũ muliebria ducit, sæpius uero & ad alia utilis esset, nisi capitis faceret grauitatem. *Sanos.*) Incolumes, non quidem simpliciter [illegible]s, sed qui sanitatis latitudinem egressi, iam ægrotare cœperunt, & in quibus ægritudinis initium factum est, nondum tamen confirmatum. Quot uero modis dicatur sanum, & ægrum, & si inter hęc sit medium, docet Galenus in libro μικροτεχνῆς, id est, artis paruæ. *Primum.*) Ab initio ęgritudinis, cum iam afficere & lędere incipit, nondũ tamen radices fixit. Nam ut paulo post inquit, Non semper præsens dolor est sanabilis: esto. Cura magis prodest uenturis obuia morbis. Quare Galenus, uti in libris de affectorum locorum notitia siue de interioribus refert, cum ardẽti febre correptus floccos euellere & festucas colligere se intelligeret ex amicis astantibus, timens ne ex delirio illo phreneticus euaderet, dixit illis, Ne phrenitis me accipiat, auxilio estote. Si enim in phrenitin transisset delirium, uix et cum difficultate curari potuisset. *Curarier.*) Curari. Adiecta est syllaba Er, per proparalepsin: quæ figura est, ut Diomedes grammaticus inquit, quando aliquid ad nouissimam partem dictionis accedit, ut admittier orat, pro admitti. *Est par.*) Par cum uerbo substantiuo & nullo sequente casu, idem est quod decens, idoneum, rationi consentaneum, utile & proficuum.

Er syllaba in fine adiecta.

Proparalepsis figura.

Par.

Purgatur cerebrum mansa radice pyrethri.
Vngitur & succis dederit quos parua sabucus.

Purgatur.) Vacuatur, exoneratur, alleuiatur et ab humoribus noxĳs emundatur. Est aũt purgatio proprie, ceu iam paulo ante dictũ est etiã, humorũ sua qualitate molestantium euacuatio. Porrò cerebrum non una purgatur uia. Sunt enim purgandi ipsum meatus multi. Nam cum rationalis animæ sit ceu domiciliũ, uti Galenus de sanitate tuenda

Purgatio.

Cerebri purgãdi meatus.

tuenda libro 1. tradit, & osse solido undiq; sit septum, plurimis maximisq́; canalibus expurgatur. Primum per nares & palatum. Secundo per utranq; aurem. Tertio per caluæ commissuras. Nec absimile est etiam aliquid ab eo confluere ad oculos. Verum insanientium cerebrum Serenus hic potissimum per nares, palatum, & caluæ commissuras purgare docet, quamuis auribus etiam medicamentorum aliqua instillari possint, per quæ cerebrum expurgetur. *Mansa.*) Masticata & dentibus confecta atque comminuta. Est enim mandere, cibum dentibus comminuere: unde nutrices pueris cibum præmandere dicuntur. Et cibus mansus, hoc est, dentibus confectus atque comminutus, ex quo digestionis initium sumere creditur. Mandendo autem res ad id idoneas, cerebrum per os, palatum & canales illos atq; meatus à superfluis et noxijs expurgatur humoribus. *Radice.*) Hæc enim plantæ pars sola nunc in medico usu est: unde Auicenna, Plurimum quod de hac planta administratur, est radix eius, melius autem est illud quod est acutum, mordicans linguam. Nam uis illi est feruens, masticatum ceu reliqua feruida, copiosam oris saliuā proritat: cerebri enim meatus obstructos aperiendo, & pituitam per palatum & os trahendo caput purgat, quemadmodū cæteri caput purgantes apophlegmatismi, hoc est, medicamenta quibus per os capitis pituita purgatur. *Pyrethri.*) Pyrethrō herba est, quæ, ut libro 3. tradit Dioscorides, caulem & folia agrestis dauci & fœniculi modo ex se profert. Vmbellam anetho similem et rotūdam habet, radicem pollicis crassitudine, longam, sapore maxime feruido: qua mansa, in ore saliua abundat, & capitis pituita purgatur. *Paruus sabucus.*) Sabucus minor, humilis & humi depressa, quæq́; in altum non surrigitur, unde & chamæacte à Græcis dicitur. Nam χαμαὶ humi depressam significat, ἀκτὴ uero sabucus est. Latini Ebulum uocant. Huius succus, ut Plinius etiam libro 24. cap. 8. tradit, cerebri collectiones, pri-

Mandere.
Radix pyrethri.
Apophlegmatismus.
Pyrethron.
Sabucus parua.
Chamæacte.
Ebulum.

uatimq́ membranæ quæ circa cerebrum eſt, lenit infuſus. Vis illi ſiccans & refrigerans.

Expreſſusq́ hedera mandatur naribus humor.
Aut mixtum rutæ cerebro ſtillatur acetum.
Non ſemper præſens dolor eſt ſanabilis, eſto,
Cura magis prodeſt uenturis obuia morbis.

Hedera. *Hedera.*) Id eſt ex hedera ſuccus præſertim ex folijs & corymbis eius: qui, ut Plinius tradit, naribus infuſus caput purgat. *Mandatur.*) Immittitur, infunditur & inſtillatur. Ruta. *Rutæ.*) Ruta duorum generũ eſt. Vna ſatiua & hortenſis, cui latiora folia, rami fruticoſiores: altera ſylueſtris, quæ maiore acrimonia eſt & ideo in cibis damnata. Quæ fico arbori adnaſcitur, melior edendo eſt. Succus exprimitur tuſa ea & aſperſa modice aqua, & in pixide Cypria aſſeruatur. Feruentis naturæ utraq;, & in præcipuis medicaminibus, guſtu acris & amara: meatus occluſos referans, humores diſcutiens & ex imis partibus euocans, unde & inſanientibus medetur. Celſus, Conuenit etiam offerre naribus rutam ex aceto contritam. Plinius, Rutæ ſuccus & phreneticis ex aceto tritæ inſtillatur in tempora & cerebrum. Acetum. Admiſcetur autem acetum, quoniam aliorum medicaminum ad membra, ad quæ aliàs pertranſire ſine eo non poſſent, uehiculum eſt atq; delator: pręterea refrigerandi ui qua rutę feruori reſiſtit, dotatum eſt. *Cerebro.*) Scilicet per nares, ut apertis meatibus ſternutamenta moueantur, per quæ materia expurgetur. Plurimum enim prodeſt in hoc morbo ſternutamenta mouere medicamentis in id efficacibus: quæ tamen facienda ſunt in hijs, quibus, ut Celſus tradit, uires non deſunt. *Non ſemper eſt ſanabilis.*) Scilicet ubi nimia facta eſt impreſſio. Nã, ut Meſue dicit, cura huius ægritudinis ſi iam impreſſit, caſſa eſt: ſi autem adhuc ſit præparamentum ut imprimat, ſed adhuc non impreſſit, curatur: ſed non apud negligentes Dolor. & ſtolidos. *Præſens dolor.*) Impreſſus et iam confirmatus affe-

affectus. Dolor, uti Gal. ait, tristis est sensus. Aliquando uero dispositio ipsa in qua dolemus, & quæ cum dolore natura apta est fieri, quemadmodum Erisypelas, inflammatio, uulnus, fractio, ruptura, conuulsio & similia. Et in huiusmodi significato accepit dolorem nũc Serenus, & Hippocrates in libro epidemiarum sexto, ubi inquit, In Cranone dolores antiqui, frigidi, noui, calidi, sangui nolenti plurimi fuerunt. Et in aphorismis lib 2. Quicunquæ, ait, dolentes parte aliqua corporis omnino dolorem non sentiunt, his mens ægrotat. *Esto.*) Ponit curæ possibilitatem. *Cura obuia.*) Curatio & medicatio morbo imprimere & radicẽ figere uolenti occurrẽs, ipsumque præueniendo auertens. *Venturis.*) Futuris & firmam impressionẽ molientibus, cum scilicet adhuc est in principio, & nondum in uigore constitutus morbus: postquam enim omnino radices fixerit, tunc difficilis, imò, ut dictum est, imposibilis est curæ. Hinc Persius, Venienti occurrite morbo. Et Ouidius, Principijs obsta, sero medicina paratur, Dum mala per longas inualuere moras.

DE FLVORE CAPILLORVM
ET MACVLIS CAPITIS TOL.
CAPVT VIII.

DEFLVIT expulsus morbo latitante capillus,
Seu raro ablueris, seu uis epota ueneni est,
Seu salamandra potens, nullisque obnoxia flammis
Eximium capitis tactu deiecit honorem.

DE FLVORE *capillorum.*) De casu & defluuio capillorum. Decidunt autem capilli uel uia naturæ ob alimenti inopiam, & fit caluicies, de qua nihil in præsenti, nam incurabilis est passio: uel propter uitium aliquod accidẽs in humoribus ex

Defluuij capillorum causa.

Caluicies.

quibus nascuntur. Qualis autem sit humor ex quo generantur, & ex cuius corruptione corrumpuntur, docet nos Galenus tuendæ sanitatis libro 1. ubi de corporis excrementis agens, dicit illorum unum esse siccum quod per aluum deÿcitur: alterum humidũ quod per uesicam excernitur: tertium uero halituosum quod in singulis animalis nascitur particulis, ex ipso unde aluntur succo. Cui excremento quamuis nullus certus ut aliÿs à natura præscriptus est meatus, expellitur tamen ipsum partim actum per ipsa molliora corpora, quæ fluentis eius uiolentiæ cedunt, potissimum cum à spiritu maiore impetu irruente, impellitur: partim etiã per exiguos omnes quos poros Græci uocant, corporis meatus, quorum non modo reliquum corpus uniuersum, sed etiam tota cutis plena est. Porrò huiusmodi generis excrementum tenuissimum facile sanè eÿcitur, partim quidem in speciem halitus ab insito calore solutum, partim uero uiolento motu confertim erumpens. Cæterum quod ita excernitur, SVDOREM appellant. Alterum uero cui nullũ publice nomen est, & quod uulgo etiam quoniam uisum prę tenuitate effugiat, haud cognitum est ab ÿs qui id ratione contemplati sunt, Gręce ἄδηλος ἀίσθησις διάπνοι uocatur, hoc est, insensibilis & sensum latens trãspiratio, in qua etiam crassioris excrementi nonnihil excernitur, cui tamen & uehementiore calore, & fluoris impetu maiore opus est, ne ante itineris finem sistatur, saltem ad cutim: à quo excremento etiam tum sordes quæ circa omnium cutim semper adseruantur, tum pili ipsi originem habent. Et non solum ab huiusmodi per cutim transpirante excremento, à principio pili gignuntur, sed & de cætero ueluti succrescendo, ut idem therapeutice libro 14. scribit, augentur. Cæterum quoties id uel prorsus periÿt, uel redditum est uitiosum, toties pilos corumpi est necesse: quemadmodum & stirpes ipsę aut nutriente succo destitutæ, aut non idoneo usæ, corrumpuntur. Verum quando

Corporis excrementa triplicia.
Sicca.
Humida.
Halituosa.
Pori.
Sudor.
Insensibilis transpiratio.

do prorsus deperditur qui pilos alit succus, caluities ori- *Caluities.* tur, passio insanabilis. Quando uero uitiatur, tum ophiases tum alopeciæ proueniũt: in quibus omnibus particulæ quæ utilis fuerat, amissio est. Vtraq; uero ab animali nomen adepta est. Alopecia quidem quod uulpina sit pas- *Alopecia.* sio, id est, quæ uulpibus sæpe accidere consueuit. Ophia- *Ophiasis.* sis uero à serpentis similitudine nomine ducto. Quorum malorũ alopeciam Galenus in diffinitionibus suis dicit esse natiui coloris in capillo mutationem, qua ad aurum inclinato colore capillus à radicibus fluit. Ophiasim uero similem huic in capillo natiui coloris in magis uarium et uersicolorem mutationem, quo uitio circumactis & obliquis spatijs capitis partes glabrescunt. Celsus hæc mala Areas uocat, & de ijsdem libro 6. sic scribit: Arearum duo *Areæ.* genera sunt. Commune utrisq; est, quod emortua summa pellicula pili primum extenuantur, deinde excidunt: at si ictus is locus est, sanguis exit liquidus & mali odoris, increscitq; utrũq; in alijs celeriter, in alijs tarde. Peius est quod densam cutem & subpinguẽ & ex toto glabram fecit: sed ea quæ alopecia nominatur sub qualibet figura dilatatur, fit & in capillo & in barba. Id uero quod à serpentis similitudine Ophiasis appellatur, incipit ab occipitio, duorum digitorum latitudinem non excedit, ad aures duobus capitibus serpit, quibusdã etiam ad frontem, donec se duo capita in priorem partem committãt. Illud uitium in qualibet ætate est, hoc ferè in infantibus. Illud uix unquam sine curatione, hoc per se sæpe finitur. Hæc Celsus. *Maculis.*) Capillorum et capitis defedationibus, areis, glabretis & inanitatibus, præsertim ijs quę in ophiasi fiunt. Nã quod serpẽtinis maculis fit assimilis, ophiasis dicta est. *Defluit morbo latitante.*) Ponit primo fluoris capil- *Morbus defluuij causa.* lorum causas, quarum una est aliquando morbus. Solet enim post morbum ferè semper capillorum contingere defluuium, humores enim sub cute latentes à quibus nutriuntur, & subinde succrescunt capilli, tunc maxime cor

2 rumpi solent: quamuis etiam citra morbos id aliquando
Sordes & rarior capitis lotio. fiat. *Seu raro ablueris.*) Alia fluoris capillorum causa est ra
rior capitis lotio, cuius intermissione sordes circa cutim
aceruantur, qui tandem putrescentes capillorum radices
3 etiam corrũpunt, unde & decidunt. *Vis epota ueneni.*) In-
Venenum. ter defluuij capillorũ causas una etiam est uel assumptum
uenenum: cuius signum est, coloris in uniuerso corpore
mutatio, aut enim liuens est, aut nigricãs, aut uarius. Nec
refert siue in cibo siue in potu fuerit assumptum: quãuis
facilius fallere, celeriusq; in uenas & uniuersas corporis
partes permanare, præcipueq; cor ipsum pertingere pos-
Venenũ quid. sit in potu quàm in cibo sumptum. Est autem uenenum
quicquid assumptum aut attactum nocet, & naturã eius
cui approximatur, immutat. Quod, ut Auerrois docet, in
corpore operatur, aut qualitatibus primis, aut à tota sub
4 stantia, aut fortitudine attractionis, aut uitæ calorem re-
Salamandra. mouendo *Salamandra.*) Alia fluoris capillorum causa &
efficax quidem est, ut inquit, salmandræ attactus. Est au-
tem salamãdra, ut Dioscorides tradit, ignauum animal,
in lacertarum censu & genere, colôre uario. Et ut Plinius
scribit libr. 10. Salamandra animal est lacerti figura, stella-
tum, nũquam nisi magnis imbribus proueniens, & sere-
nitate deficiens. *Potens.*) Efficax in nocendo et præsens.
Estq;, ut Plinius libro 29. cap. 4. tradit, inter omnia uene-
nata salamandræ scelus maximũ. Cætera enim singulos
feriunt, nec plures pariter interimunt, ut omittam, quod
perire conscientia dicuntur homine percusso, neq; am-
plius admitti ad terras. Salamandra populos pariter ne-
care improuidos potest. Nam si arbori irrepserit, omnia
poma inficit ueneno, & eos qui ederit, necat frigida ui, ni
hil aconito distans, quinimo si contacto ab eo ligno uel
pede crusta panis incoquatur, idem ueneficium est, uel si
in puteum cadat. *Nullis obnoxia flammis.*) Hoc est, ignis ca
lori & consumptioni non subiecta, sed ab igne, in quo ui
uit, inuicta, ãimo tantus huic rigor est, tradente Plinio li-
bro

bro 10. cap. 67. ut ignem tactu extinguat, non alio modo quàm glacies. Quamuis alibi, libro scilicet 29. idem neget uerum. Inquit enim, Ex ipsis quæ magi tradunt contra incendia, quoniam ignes sola animalium extinguat, si forent uera, iam esset experta Roma. Sestius negat restingui ignem ab hijs. Hęc Plinius. Dioscorides item libro 2. igne non cremari salamandram, falsum esse dicit. *Capitis honorem.*) Capillos, qui à summo illo rerũ opifice ornamenti & honoris causa in capite ueluti in eminente ædificij culmine procreati sunt. Non obstante quod Aristoteles capillorum rationem ad duas tantum referat causas, uidelicet ad necessitatem ipsam, & ad præsidij rationem: quarum necessitas est propter cerebri humiditatem ac caluæ commissuras: ubi enim plurimum est humoris atq; caloris, ibidem pilorũ ortus ut copiosior sit, necessum est. Pręsidij autem ratio est, ut pilorum copia caput à nimio tum frigore tum calore defendat. Et quamuis heæ duæ præcipuę capillorum sint causæ, nihilominus tamen et in ornatu est tertia, qui uelut in ædificij culmine miri decoris speciem ostentat. Vnde Charilaus aliquando interrogatus, cur comam nutriret? respõdisse fertur, Quoniam ex omni ornatu is pulchrior, uenustiorq; ac minimi sumptus esset. Sed de hijs antea quoq; dictũ est ca. 4. Cæterum hominis caput inter cętera animantia cuncta maxime pilosum esse, rei ipsius indicio satis cõstat, nec argumẽtis ad id opus est. *Tactu.*) Præsertim saliuæ. Nam, ut Plin. lib. 10. ait, Eiusdẽ saliua quæ lactea ore uomitur, quacũq; parte corporis humani contacta, toti defluũt pili, idq; quod contactum est colorem in uitiliginem mutat. Et libro 29. Quippe cũ saliua eius quacunq; parte corporis, uel in pede imo respersa, omnis in toto corpore defluat pilus. *Capillorum causæ.*

Nonnũquam uariant maculæ, paruisq; parumper
Orbibus aspersum ducit noua uulnera tempus.

Nonnunquam uariant.) Ostensis Alopecię & defluuij capillo-

rum causis, describit nunc alteram arearum speciē, quam *Tiria.* ophiasin siue tiriam uocant aliqui. *Variant maculæ.*) Areæ & depilationes uarie & tortuose fiunt & serpunt. Vnde Abinzoar libro 1. Theizir ait, Tiriam à serpentis nomine ita nominari, eo quod depilatio cutis fit per uiam tortuosam. Et Galenus in primo memiri capite primo, demonstrat alopeciam non differre à tiria (quam ipse serpiginem uocat) nisi in sola figura. Alopecia enī, ut Celsus tradit, sub qualibet figura dilatatur, non sic autem altera ut iam patuit. *Orbibus.*) Circuitibus & tortuositatibus maculosis in orbis formam factis. *Noua uulnera.*) Vlcera recētia, per quę tiria siue ophiasis differt ab alopecia. Vnde Auicēna canonis libro 4. dicit: Et differentia quidem inter alopeciam & tiriam est, quod in tiria non tantum cadunt pili, imò excoriatur cum ea cutis tenuis, sicut accidit serpenti, & fortasse accidit in ea figuratio proueniens sicut figura serpentis. *Tempus.*) Ophiasis enim, ut Celsus ait, ab occipitio incipiens, ad aures duobus capitibus serpit, quibusdam etiam ad frōtem, donec se duo capita in priorem *Tempora.* partem committant. Tempora autem partes sunt capitis oculos ac aures interiacentes.

Vipereæ pellis cineres his addito rebus,
Roboreásue pilas ursino iungito seuo,
Vel testudineo mala permulceto cruore.

Vipera. *Viperea.*) Vipera serpētis genus est, sic dicta, ut aliqui uolunt, quod ui pariat, non obstante quod & reliqua animantia fermè omnia ui quadam partum suum edere soleant. Alij hanc nominis rationem ueluti frigidiusculam refutantes, uiperam, eo quod uiuum, hoc est, animal pariat, quasi uiuiperam dictam aiunt, idq́ ex feræ proprietate colligunt. Nam, ut Aristoteles & Plinius tradunt, sola uipera ex omni serpentium genere animal parit. Sunt & alij qui ideo dictam uolunt uiperam, quod ui pereat, eo quod tum mas in coitu, tum fœmina in partu pereat. Sed

quæ

quæ potior sit sententia, iudicent alij. Verum uiperam Græci, marem quidē Echin, fœminam uero Echidnam uocant, sicq; dictam uolunt παρὰ τὸ ἔχειν ἐν ἑαυτῇ τὴν γονὴν ἄχρι θανάτου, quod ad interitum & mortem usq; fœtum intus contineat. Nam dum pariendi tempus adest, fœtus exeso parentis utero in hæc uitalia prorumpit: idq; pœna, ut uolunt, iustissima, quo scilicet talionem reddat. Nam coēuntibus mare & fœmina, hæc coēuntis maris præ dulcedine caput abrodit. Quod & Nicander testatur dum inquit, Vipera sæua caput lætali dente mariti Mordicus abscindit, sed nata è semine proles, Viscera dilaniat matris, lucemq; requirit, Sic patris interitum sub primo ulciscitur ortu. Et Galenus in libro de Theriaca ad Pisonem ex Nicandri sententia ait, Vipera præ alijs animalibus omnibus caput ad perniciem habet idoneum: nam, ut ferunt, maris semen aperto ore excipit, quo deinde suscepto, eiusdem caput abscindit: tali uiperarum exitiali existente complexu, demum ex semine geniti catuli quodam naturæ instinctu uterum matris abrodunt, atque in lucem erumpunt patris mortem uindicantes. Sed contra hæc Appollonius apud Philostratum, Viperam esse uisam refert, serpentes, quos peperisset, lambentem quasiq; expolientem. Non enim assentior, inquit, impudenti eorum sermoni, qui uiperarum fœtum absque matre prodire autumant: id natura non patitur, nec recipit experientia. Sed hijs omissis, ad alia progrediendum. Itaq; quam nos uiperam, Græci echidnam uocant, Arabes ex Græcorum lingua detorto & corrupto uocabulo Tyrū appellant, generis nomine speciei imposito. Nam uipera theriu species est. Theriō θηρίον autem Græcis & præsertim poëtis, fera est & noxia bestia, ceu lupus, leo, ursus. Apud medicos uero pro uenenata bestia accipitur, quæ morsu aut ictu uenenum relinquunt, & ueneni sui ui & maleficio nocent, maximeq; uiperam significat: & in hoc significato peculiariter utitur Gal. Et quę de Tyro

Echis. Echidna. θηρίον.

tradit Serapio, eadem de uipera scribunt Dioscorides, Paulus atq; Galenus. Et quos hÿ trochiscos, seu, ut Plin. uocat, pastillos appellant theriacos, quoniam ex therio, id est, uipera componuntur: eosdem Auicenna in mentione theriaces Andromachi, trochiscos uocat tyri. Verum quæ medicorum uulgus narrat hodie de serpente quodam alio à uiperis & peregrino, qui proprio nomine Tyrus appelletur, & quē nō nisi peregre ex Aegypto usq; petitum, nobili illi antidoto theriacæ addere oporteat, fabulosa sunt, & à ueritate maxime aliena. Vipera enim est quæ theriacæ admiscetur, & non modo in Aegypto, sed & uniuerso orbe reperitur, quare etiam ex ubique reperta confici potest theriaca: quamuis nō inficias eam, uno in loco repertam efficatiorem & utiliorem esse quàm in alio. Nam, si Theophrasto credimus, plurima sunt quæ tum loci in quo agunt, tum uictus quo uiuunt causa, uiribus aut efficatiora aut deteriora redduntur. In Arabia enim si quem momorderit uipera, uulnus facit, sed ac si ferro illatum fuerit, citra ueneni timorem, quod cibi ratione quo alūtur contingit: cum enim odoratis ac medicatis ceu balsami succo, qui ubertim illic nascitur, plurimum alantur, uirus aliâs letale, mitiore permutant potestate. Alimenta enim uim habent non minimā tum mitigandis tum accendendis uenenis. Vnde etiam in Phœnicia, uti tradunt, uel halitu solo uiperæ pernecant hominem, ob radicum quæ illic nascuntur uim atque uenenositatem. Quare non mirum est, unam theriacam altera meliorem credere & esse, ob uiperas, uipercósue pastillos aliunde conquisitos & additos. Neq; uipera quæ trochiscos theriacos ingreditur, pro aliȷs accipitur serpentibus, quàm de quibus paulo ante dictum est ex sententia Galeni atq; Nicandri: quamuis diuersum manifesto errore tradat Gētilis haud paruę autoritatis medicus, dū in expositionibus suis in quintū Auicēnæ librum sic ait, Vt apparet Vipera sumitur pro communibus serpentibus

tibus, non pro illis quæ caput masculi in specie sua præscindũt quando coit cum ea, unde filij facientes matris uindictam eas scindũt. Sed erroris causa, reor, fuit, quod eosdem serpentes aliquando uiperas aliquãdo tyros nominauit Auicenna. Cæterum sunt qui uiperam non alium credant quam quem uulgo marassum uocãt, à Marsorum populis ducta nomenclatura, quia id genus maxime consectarentur, circumferrentq́ Marsi. Quod & Galenum significare dicunt in libro ad Glauconem, et libro de simplicibus. 11. Et Plinium quoq; qui libro 7. Marsos à Circes filio ortos testatur, & ob id ingenitam cõtra serpentes uim illis fuisse. Cuius sententiæ autores sunt cum primis Nicolaus Leonicenus medicinæ decus præcipuum & parens optimus, qui primus labefactatã funditusq́ euersam medicinam reparare & è tenebris Aesculapij more reuocare aggressus est, barbaramq́ illam medicinã Latinitati restituit. Alter huic subscribens est Ludouicus Cælius, uir eruditus & in omni disciplinarum genere exercitatus. Quorum permulta de uiperis & de illarum in pariendo natura, & an Plinius & Aristoteles de hoc inter se concordent, discordéntue, tradit uterq;, hic quidem in antiquarũ lectionum libris, ille uero tum in proprijs tum in his quos de Plinij & aliorum medicorum erroribus conscripsit: cuius tamen ueracia scripta mordere haud puduit Pandulphũ quedã Collenutium, uirum & si aliàs non indoctũ, tamen, ut est in prouerbio, ἑαυτὴν ὠλλύν. Sed de his satis. Nunc quia theriacæ facta est mentio, sciendum theriacam proprie dici ἀπὸ τῶν θηρίων, hoc est à feris uenenatis quæ ictu aut morsu uenenum relinquunt. Et hoc aut quia aduersus theria, id est, feras uenenatas præsens sit remedium: & sic accipit Plinius libro 20. cap. ultimo, ubi theriaces compositionem describit, nulla uiperæ facta mẽtione, qua magnus rex Antiochus aduersus omnia uenena usus traditur. Et libro 29. cap. 1. dicit: Theriace uocatur excogitata compositio luxuriæ: fit

Theriaca.

ex rebus externis, cum tot remedia dederit natura, quæ singula sufficerent. Aut dicitur theriaca, quoniam therion, id est uipera, compositionem eius ingreditur: unde quoque eandem ob causam trochisci siue pastilli theriaci uocantur: de quibus Plinius libro iam dicto cap. 4. sic scribit, Fiunt ex uipera pastilli, qui theriaci uocātur à Græcis, quaternis digitis utrinq; amputatis, exēptisq; interaneis & liuore spinę adhęrente, reliquo corpore in patina ex aqua & aneto discocto, spinisq; exemptis & addita similagine, atq; sic in umbra siccatis pastillis, quibus ad multa medicamenta utuntur. Significandum uidetur è uipera tantum hoc fieri. Hactenus Plinius. Quod autem ad extremarum partium amputationem attinet, fatentur id etiam medici, sed in amputationis causa adserēda non conueniunt: aliqui enim id fieri debere uolūt, quoniam in his partibus & in ore potissimum uenenum gestitent: quod tamen tanquam fabulosum non acceptat Dioscorides, sed eò causam reijcit quoniam partes illæ sint osseæ & sine carne, quare etiam inutiles. Verba eius libro secundo, sunt hæc: Oportet detracta pelle caput & caudā, quod nulla in hijs caro est, amputare. Fabulosa enim ad mensuram extremarum uiperæ partium amputatio est. Sed hoc ultimum Dioscoridis dictum ad amputationis causam tantum, quia uenenū in hijs partibus lateat, referendum est, non simpliciter ad amputationem ipsam in qua omnes conueniunt. Demum theriaces nomine uocantur aliquādo sine permixtione id genus simplicia quoq; uenenis aduersantia, ut apud Auicennam canonis libr. 2. cap. de opopanace, Cum aristolochia pota, theriaca est. Et capite de Scylla, Theriaca est, inquit, aduersū uenenosa. Plinius item libr. 32. cap. 4. Et algam maris theriacen esse Nicander tradit. Sed de uipera & theriaca satis superq;. *Pellis.*) Membranę & cutis exuctæ ac aridę et inanis, quam renouando iuuentam, quottanis exuunt, & exuuium spoliumq; dicitur. Plinius senectam, senium

Exuuiū Spoliū Serpētis. Senecta,

&

& senectutem appellat: interdum uero quia uerno tempore potissimum hanc exuunt, uernationem. Græci lebe rida & aliquando syphar dicunt. Huius cremati cinerem alopeciam sanare testatur etiam Plinius libro 29. cap. ultimo dicens, Pellium uiperinarum cinis alopecias celerrime explet. *Cineres.*) Cinis combustę materiæ puluis est. Modus uero cõmunis cremandi res omnes præter ligna est, ut in testaceum & fictile uas coniĳciantur & operculentur, tum carbonibus obrutæ dimittantur usq; dum exustæ sint. *His addito rebus.*) Areis, alopeciæ et ophiasi apponito & inungito. *Roboreas pilas.*) Idem medicamentum hoc testatur etiam Plinius libro 24. cap. 4. dicens, Roboris pilulæ ex adipe ursino alopecias capillo replent. Est autem Robur glandifera arbor, de qua inter alia idem Plinius libro 16. sic scribit: Robur præter fructum plurima alia gignit. Nanq; fert & gallæ utrũq; genus, et quædam ueluti mora, ni distarent. Nascuntur in eo & pilulæ nucibus non absimiles, intus habentes flocculos molles, lucernarum luminibus aptos: Nam & sine oleo flagrant sicuti galla nigra. Fert & aliam utilem pilulam cum capillo uerno tempore tamen. Gignunt & alĳ ramorum eius pilulas corpori non pediculo adhęrentes. Necnon & e folĳs conuolutas pilulas. Ferunt robora & cachryn: ita uocatur pilula in medicina urendi uim habens. Continet nucleum pineis similem, is crescit hyeme, aperitur uere pilula tota: cadit cum folia cœperint crescere. Et hæc pilula est aduersus capillorum defluuia efficax. Qualis autem hæc ipsa seu cachry sit, & quæ eius forma & figura, clarius nos docet Theophrastus de plantarum historia lib. 3. hĳs uerbis: Harum unaquæq; ex paruis particulis squamarum modo deinceps constat eadem qua pineæ nuces forma, eousq; ut non dissimilis nouæ & uiridi pineæ nuci figura sit, oblongior tamen forma & æqualiter per totũ crassa. Augetur hoc hyeme, uere aperitur: flauescuntq; tunc squamæ illæ, & in trium digitorum longitudinem

Senium. *Senectus anguiũ.* *Vernatio.* *Leberis.* *Syphar.* *Cinis.* *Adustionis rerum modus communis.* *Robur.* *Pilulæ roboris.*

Vrsi adeps. extenduntur:& cum uere folium prodierit,decidunt.Hactenus Theophrastus. *Vrsino seuo.*) Adipe ursi, qui, ut Dioscorides tradit,capillos nutrit, & auget, alopeciasque emendat & explet. Et Plinius libro 8. Vrso,inquit, sunt adipes medicaminibus apti,cõtraque defluuium capilli tenaces. Quod autem ad seuum attinet, sciendum quod quemadmodum Dioscoridi unum & idem totius animalium omnium pinguis nomen est στέαρ,ita Sereno sub diuersis,seui,adipis,& pinguis nominibus, unum & idem pingue est,idque à renibus potissimum detractum, à quibus omne laudatissimum. Quamuis Aristoteles libro de historia animalium tertio,seui & adipis ex animalium genere & eorum partibus corporumque temperamentis & pinguium ipsorum habitu,sua fecerit discrimina. Quorum alterum apud Græcos στέαρ, alterũ πιμελή uocatur, hoc Latine adipem, illud seuum seu mauis sebum dixeris.Quorum seuum pinguedo est durior,plusque terrestris naturæ participans, & cum refrixit glaciatur & fragilis est,& in fine carnis semper existit,& in animalibus alteræ tantum parte dentatis, & naturæ temperamento magis terrestribus repperitur:adhæc seuum ægre liquefit,liquatum uero celerrime densatur, duriusque adipe uel sensu ipso deprehenditur.Adeps autem contrario modo se habet.Nam liquidior est,minusque duratur, ac inter carnem & cutem inuenitur, & in animalibus utrinque dentatis & naturæ temperamento humidioribus,celerrimeque liquatur. Et hæc seui ac adipis autore Aristotele differentiæ. Nec obstat quod Plinius libro 11. tradit adipem concretum & cum refrixit fragilem,semperque in fine carnis.Sed quàm bene id dicat,iudicent alij. Vulgus hodie Aristotelis sententiam sequitur, & differentiam illam ab eo præscriptam obseruat. *Testudineo cruore.*) Sanguine testudinis.Caper grãmaticus sanguinẽ dicit,dũ manat:effusum uero,cruorẽ.Sed nõ obseruatur hæc proprietas. Testudo autẽ animal est quadrupes,ut Pacuuius illã describit,tardigrada,

[Margin notes: στέαρ. — Seuum. στέαρ. — Adeps. πιμελή — Sanguis testudinis. — Sanguis. — Cruor. — Testudo.]

digrada, agreſtis, humilis, aſpera, capite breui, ceruice an guinea, aſpectu truci. Et ut Græci dicunt ἀμφίβιον, hoc eſt, aqua terraq́ ceu rana uictitans. In quibus & naturæ ſpectabilis potẽtia eſt, ut Plinij uerbis utar, qui etiã lib. 32. poſt caſtorũ medicinas & obſeruationes de teſtudine ſic quoque ait: Geminus ſimiliter uictus in aquis terraq́ & teſtudinũ, effectusq́ par in honore habendo uel propter excellẽs in uſu pretiũ naturęq́ uere proprietatem. Et paulo poſt in medicinæ ipſius obſeruatione, Teſtudinum, inquit, marinarũ carnes ammixtæ ranarũ carnibus contra ſalamandras pręclare auxiliãtur. Neq; eſt teſtudine aliud ſalamandræ aduerſius. Sanguine alopeciarũ inanitas, & porrigo, omniaq́ capitis ulcera curantur. Inareſcere aũt eum oportet, lẽteq́ ablui. Dicta eſt autẽ teſtudo, ut Varro ſentit, quod teſta tegatur. Suntq́ genera ipſius plura, de quib⁹ dictũ eſt ſupra. *Permulceto.*) Permollito & inũgito. ἀμφίβιον.

HVMORIBVS ET PERFRICTIONIBVS MEDENDIS.

CAPVT IX.

SAEPE ita peruadit uis frigoris ac tenet artus,
Vt uix quæſito medicamine pulſa recedat.
Si ranam ex oleo decoxeris, abijce carnem,
Membra foue, parili pellet ratione rigorem
Vrticæ ſemen, perceptaq́ frigora uincit.
Et ceruina poteſt mulcere medulla rigorem.

HVMORIBVS.) Scilicet frigidis et craſſis, qualis eſt pituita craſſa & uiſcida in corpore collecta & concreta, cuius exuperantia & ſuperfluitatis redundãtia fiunt capitis, ſtomachi & artuum dolores, debilitates, grauitates et diſpoſitiones ægritudinesq́ alię. *Perfrictionibus.*) Id eſt, algoribus & fri *Frigoris noxa.*

goribus & ex hijs neruorum ac artuũ cõtractionibus. Frigus enim neruis & mẽbris neruosis inimicũ, illa cõgelãs et cõtrahens ac meatus constringendo spiritibus transitũ intercipiens, unde à soliti muneris functione destituit, & sensus aut motus aut utriusq; difficultatem inducit, aut horum alterum uel utrunq; simul auferunt. Acciduntq́ ægritudines qualis est paralysis, spasmus, stupor & id genus si quæ sunt aliæ. *Peruadit.*) Pertrãsit ac penetrat. Vergilius, Penetrabile frigus adurit. *Vis frigoris.*) Violentia & acuties ipsa frigiditatis & aeris ambientis frigidi. Horatius, Geluq́ flumina constiterint acuto. *Tenet.*) Detinet & congelando contrahit, et per hoc ultra frigoris noxam, duritiem quoq; neruorum nobis insinuat et motus difficultatem. Nam quæ frigent membra, horrent etiam et durescũt quodam modo, subindeq́ sensu et motu non nihil destituuntur. *Artus.*) Artus proprie dicuntur partes corporis inter iuncturas connexæ: sic dictæ quod inter se arctentur: & per diminutionem articuli partes minores ceu digitorum. Differuntq́ à membris, quoniam artus dicuntur ossa cum neruis et uenis: membra uero caro quæ artus tegit. Silius, Et uenis male iuncta trementibus ossa, Extant cõsumptis uisu deformia membris. Sed ista sæpius confunduntur nec semper isthæc obseruatur proprietas. *Quæsito.*) Conquisito & requisito atq; exquisito. *Ranam ex oleo.*) Hoc est oleum in quo coctæ sunt ranæ. Coquuntur autem donec caro ab ossibus separetur, quibus deinde proiectis, quod reliquum est, usui seruatur. Tale uero oleum neruos refrigeratos calefacit, & induratos mollit, dolores lenit, & membris sensum ac motum restituit, imò ut inferius tradit, articularijs morbis et neruis contractis est quàm utilissimũ. *Carnem.*) Totam ranarum materiam crassam, scilicet, carnem, ossa, & quicquid crassioris est substantiæ. *Membra.*) Artus, ubi ab externo frigore fuerint affecti. Nam ubi ab interiore causa ceu humoribus superfluis propter obstructionem meatuum

Artus. *Articuli.* *Membra.*

Oleum ranarũ.

tuum cerebri & originis neruorum acciderit affectio, tūc alibi applicanda erunt medicamenta, ceu in occipite, nucha et primis uertebris. *Rigorem.*) Frigus et duritiē: Nam quæ frigent membra, horrent etiam & durescunt quodammodo. Rigorem pro frigore accipit M. Cato in libr. de re rustica cum ait, Ni rigore peruratur. Pro duritiæ uero Vergilius inquiens, Tū ferri rigor. *Vrticæ semen.*) Vrtica omnibus nota herba est, qua quamuis nihil inuisius nascatur ob igneum pruritum quo urit & unde nomen habet, tamē nihilo secius plurimis etiam scatet remedijs, multisq; medetur morbis: & semen quidem quod efficatius est, ex oleo membris frigore rigentibus inunctum: calorificum enim est & discussorium. Nec modo rigentibus algore membris, sed & articularibus morbis te podagricis cum oleo uetere plurimi imponunt, ut refert Plinius. *Ceruina medulla.*) Medulla ceruina omnium probatissima est & laudatissima, mox uitulina, post hanc taurina, tum caprina & ouilla, ut tradit Dioscorides. Sed Plinius post uitulinam proximam laudat hircinam & deinde caprinam. Est autē medulla, pingue id quod in ossium medio latet, de quo sic scribit Dioscorides, Crassescit medulla omnis ultima æstate appetente iam autumno, reliquis temporibus sanguineo colore & ueluti fluida caro in ossibus inuenitur. Cognitu difficilis medulla est, nisi aliquis à seipso exossatam roposuerit. Molliunt medullæ omnes, rarefaciunt, calefaciunt & ulcera explent. Curantur, ut Plinius docet, ante autumnum recens lutæ, siccatæq; in umbra per cribrum, deinde liquatæ per lintea exprimuntur ac reponūtur in fictili locis frigidis. *Mulcere.*) Delinire, mollire & mitigare.

Rigor. Vrtica. Medulla ceruina. Medulla.

Decoctum raphini semen cum melle uorabis.

Decoctum raphani semen.) Pituita & noxij humores capitis & totius corporis, quoniam sæpiuscule uentriculi ratione proueniunt, ideo nūc autor ante capitis purgationem

docet mederi uẽtriculo iuxta doctrinã Galeni, qui micro technes libro tertio unum commune præceptum obseruandum sub oculos nobis proponit: scilicet, ut unam quanq; prius quæ efficit causam rescindamus: deinde ita ad illam quæ ab eadem causa facta est, ægritudinem accedamus. Cũ itaq; à uentriculo & excremẽtis eius uapores quidam subleuantur ad caput & id implendo aggrauãt, necessum est in primis uentriculum à talibus excremẽtis purgari. Quod bifariam fieri potest: aut uentrem subducendo, de quo nulla est ambiguitas: aut uomitũ ciendo, de quo Auicẽna quarta primi dicit, quod uomitꝰ euacuat pituitam et bilem: ipse nanq; nõ habet quod ipsum mundet, sicut intestina habent bilem ruffam quæ ad ea descendit et mũdat ea, et remouet grauitatẽ quę accidit capiti, & aufert fastidium, & confert lassitati corporis, & epilepsiæ stomachicæ & tremori et paralysi. Est autẽ maxime post cœnã utilis, ut Celsus tradit, hoc est, post assumptũ cibũ. Vnde nostri temporis medici fermè omnes in hoc consentiunt, & præcipiunt, uomituros primo uentriculum uarijs replere cibarijs, deinde uomitum ciere: quod tamen periculosum est, multi enim hoc pacto strangulantur, sæpiusq; mors inde sequitur: id quod sæpiuscule se uidisse testabat̃ præceptor noster LEONELLVS VICTORIVS, æui sui BONONIAE medicus clarissimus: quare ab huiusmodi uomitus prouocatione semper dehortari solebat discipulos. Sed unusquisq; quod rationi cõsentaneum & sine periculo fore censuerit, id sequatur. *Rhaphani.*) Raphanus duũ generũ est. Vnus satiuus, qui etiã radix uocatur & radicula. Celsus libro 3. cap. de resolutione linguæ. Nonnunquam multam esse radiculã oportet, deinde uomere. Alius uero agrestis est, armoracea dictus. Dioscor. Agrestis raphanus quã Romani armoraceã uocant. Palladius libro 11. Item betã locis siccioribus nec nõ armoraceã seremus, uel transferemus ad culta, ut melior fiat, nam hæc agrestis est raphanus. Raphano uis

Vomitus. *Rhaphnus.* *Radix,* *Radicula.* *Armoracea.*

&

& natura est, ut tradit Dioscorides, colligēdi flatus. Calefácit, in cibo gratus ori, sed stomacho parum accommodatus, ructus cit, bonam facit aluum, sed oportet à cibo eum sumere, sic magis digestioni conferentem: præsumptus enim cibum in stomacho supra se suspendit. Præsumptus itidem uomitionibus accommodatus est, sensus exacuit. Cortex raphani ex aceto mulso sumptus, maiore efficacia ad uomitiones est. Et hæc de plantæ radice dicta sunt: de qua Plinius etiam libro 20. sed cōtra quàm hic, ait: Vomituris summo cibo esse raphanos utilissimū est: purgant enim stomachum, pituitamq; extenuant raphani. *Semen.*) Quod, ut Gale. lib. simpl. 8. tradit, fortius est omnibus partibus plantæ, & agrestis quidem fortior est domestico: cuius uirtus est calida & sicca atq; attenuatiua, quæ in uomitu prouocando desideratur. Et de semine Dioscorides ait, Vomitorium etiam semē raphani est. Et Auicēna quarta primi, Res quoq; quę uomitus sunt præparatoriæ, sunt eruca & raphanus cum melle, & quæ sunt eis similia, & eorum semina. *Vorabis.*) Degluties. Vorare est cibum non confectum dentibus deglutire. *Vorare.*

Siue fel ursinum tepefacta dilue lympha,
Proderit hoc potu. Seu cassis ostrea testis
Vsta dabit cinerem, qui pro sale sumptus in escis,
Decutiet gelidum calefacto uertice uirus.

Fel ursinum.) Ponit nunc uentris subductiuū medicamentum. Est autē fel nihil aliud quàm pessimi sanguinis purgamentum. Et inter omnia communia animalium pręstantius in effectu: habetq; omne acrimoniā, et calefacit: differtq; hoc ab illo maiore tantum minoreue efficatia. Proritat omne fel deijciendæ alui cupiditatem: imò & solutiuum est, ita etiamq; fel porcinum, quod inter alia est debilius. Curatur omne hoc modo: Sumito recens & filo crasso ore eius præligato in feruentem aquam demit *Fel ursi.* *Fel quid.* *Fellis curandi modus et ratio.*

tito:finitoq; illic semihora, seu tandiu dum trium stadiorum spatium quis decurrat: deinde extractum ex aqua mox sine sole in umbra, & sine humore locis siccatũ seruato. Quod uero fel oculorũ medicinæ seruandum erit, filo pariter præligatum in uitreum uasculum melle plenum demittito, filiq; capite ex uasculi ore religato operculatum reponito, autor Dioscorides, Auicenna, Plin.

Thera. lib. 10. *Tepefacta lympha.*) Aqua calida. Nam, uti Galenus testatur, neq; ipsam frigidæ substantiam (scilicet per se solam) neq; eius qualitatem omnino integram, usq; ad uiscera pertingere, est salubre. *Dilue.*) Luere est soluere. Inde reluere, resoluere: et diluere, dissoluere: ac, uti Agretius inquit, temperare est. Persius, Diluis helleborum. Vergilius, Cui tu lacte fauos, & miti dilue baccho. Hinc uinum dilutum, id est, aqua dissolutum & temperatũ. Martialis, Diluti bibis unciam falerni. Celsus uinum præcipit pueris dilutius, senibus meracius esse bibẽdum. *Cassis testis.*) Inanibus, uacuis & amotis tegumẽtis. *Ostrea.*) Ex aquatilium & siliceo conchiliorum genere sunt & ostreæ, sic dictæ quod scabram & asperam habent testam. *Vsta dabit cinerem.*) Per adustionem nanq; omnis fit cinis: qui calefacit, siccat & secundum rerum ex quibus fit diuersitatem diuersificatur, ut tradit Auerrois. *Pro sale.*) Loco salis cibo insperfus & comestus. Est enim & ipse salsedinis particeps, terrestrium partium naturæ calidæ & desiccantis. *Gelidum uirus.*) Hoc est, frigus et humores capitis frigidos. Virus multa significat, proprie tamen asperitatẽ odoris, ut uirus alarum: aliquando uero asperitatem saporis. Plinius lib. 31. Aqua marina uetustate uirus deponit. Et lib. 34. Stannum illitum æreis uasis saporem gratiorem facit & compescit æruginis uirus. Item coloris asperitatem. Idem de sanguine purpuræ: Tum superadditum decoquitur uirus. Significat & geniturã. Idem libro 28. Virus uerrinum è scropha à coitu exceptum priusquam terram attingat, contra dolores aurium ualet. Accipitur etiam inter-

Marginalia: Thera. lib. 10. — Aqua calida. — Luere. Reluere — Diluere. — Georg. lib. 1. — Ostreæ. — Cinis ostreæ. — Virus.

Interdum pro ui naturali. Idem libo 34. cap. 14. ut legit Perottus: Sola hæc materia uirus ab eo lapide accipit retinetq; longo tempore, aliud apprehendens ferrum. Ni malis pro uirus hoc loco legere uires, ut aliqui codices habent. Demum accipitur etiam pro ueneno & quicquid humanæ naturæ cōtrarium est, ut hic. Vergilius, Ille malum uirus serpentibus addidit atris. *Calefactio.*) Morbus frigidus calefactione indiget, si abigi debeat. Contraria enim contrarijs curantur. Vnde Galenus microtechnes lib. 3. Curatio, inquit, unam præcipuam, ac communissimam habet intentionem, ad id quod est dispositioni auferendæ contrarium. Ex hoc siquidem genere sunt causæ illæ omnes quæ sanitatem efficiunt. Secundum partem uero, ex unicuiq; dispositioni contrarijs. Calido igitur affectui, causa frigida contraria existit, frigido autem calida, eademq; in cæteris proportione. Etenim si omne immoderatum est præter naturam, moderatum uero secundum naturam, necesse est omnino, ut immoderatum ab immoderato contrario ad mediocritatem redigatur. At manifestum est quod secundum potentiam, non autem imaginationem, & calefaciens, & refrigerans, & quæcunque alia huiuscemodi oportet assumere. Voco autem secundum potentiā, quod reipsa uere tale existit, quale esse dicitur. Secūdum imaginationem aūt, quod ex prompto quidem sensu tale esse imaginamur, cum tamen uere tale non sit. Hæc ille. *Vertice.*) Vertex, autore Quintiliano, est contorta in se aqua, seu quicquid aliud similiter uertitur: unde summum capitis ob capillorum flexum, uertex quoq; dicitur, & pro ipso toto capite nonnunquam accipitur, ut hic. Adhęc montium & herbarum summitates, uertices appellantur. Vergilius, Accipiens sonitum, saxi de uertice pastor. Columella de lactuca, Tertia quæ spisso, sed puro uertice pollet.

Secundum potentiam. *Imaginationē.* *Vertex.*

Nonnullus liquidum sumit mulsumq; sinapi,
Atq; palato agitat, pariter retinensq; uomensq;.

Liquidum.) Molle, tritum & liquore solutum. *Mulsum.*) Hoc est, melle seu mulso temperatum & contritum liquatūq́. *Sinapi.*) Sinapi uis & natura est, ut tradit Diosco. calefacere, extenuare & extrahere. Commanducatum pituitas capitis per os ducit & purgat Et Plinius, Sensus, inquit, atq; sternutamenta capitis purgat. Item, Contra pituitam tenetur in ore donec liquescat, aut gargarissatur cum aqua mulsa. Amplius Auerrois, Sinapi, ait, calidum est & siccum, mundificat humiditates quæ sunt in capite, & est de medicinis aperientibus colatorij oppilationem. Corn. Celsus item libro 5. sinapi inter ea quę gargarissando humores euocant, connumerat, dum inquit: Gargarissationes autem, aut lauandi causa fiunt, aut reprimēdi, aut euocandi. Lauant lac, cremor uel ptisanæ uel surfurum: Reprimit aqua in qua uel lenticula uel rosa uel rubus uel cotoneum malū, uel palmulæ decoctæ sunt: Euocant, sinapi, piper. *Palato agitat.*) Ore mouet & gargarissat. Palatum oris pars est. Aristoteles de historia animalium libro 1. Oris partes sunt palatum, fauces, lingua, tonsillæ & dentes. *Retinens.*) Detinens in ore dum mouetur & gargarissatur in eo. *Vomens.*) Euomens et expuens scilicet post gargarissationem.

Sinapis.

Gargarissationum causæ.

Oris partes.

Allia nonnulli mandunt, oleiúe liquore
Perfundunt calido cerebrum, nasiq́ latebras.
Quidam lactucæ credunt prodesse sapores,
Curandi modus hic & suauis & utilis idem est.

Allia.) Allium omne acrimoniam habet, unde & cerebri pituitas purgat masticatum non minore utilitate quàm sinapi. Prodest & comestum contra pituitas, eo quo Plinius docet modo præparatum, uidelicet, sub pruna coctum potum & cum mellis pari modo sumptum. *Olei liquore.*) Hoc est, oleo ipso. Plinius libro 12. Arbores postea grandioribus fruge succis hominem mitigauere: ex hijs recreans membra olei liquor: qui etiam, ut Dioscorides tradit

Allium.

Oleum.

tradit, calefaciendi & discutiendi uim habet, præsertim uetus. *Perfundunt cerebrum.*) Caput in quo cerebrum situatur, inungunt. *Nasi latebras.*) Narium intima & foraminum nasi profunda, quo facilius per colatorij meatus uis eius ad cerebrũ ipsum pertingat. *Lactucæ.*) Lactuca nota planta est, sic dicta, ut Palladius ait, quod abundantia lactis exuberet: seu, ut Dioscorides tradit, quod lactis abundantiam facit. Suntq́; plura eius genera, de quibus in sequentibus. Virtus omni lactucæ refrigeratrix & humectans, soporiferaq́; & ebrietati aduersa: unde capitis grauitates quas Græci καρηβαρίας dicunt, & à nimio uini potu ac ebrietate propter uapores eorum sursum leuatos & caput opplentes contingunt, insita frigiditate sua illos prohibendo, retundendo & discutiendo sanat, uel Ruffo teste, qui ait: Lactuca curat ægritudines quæ fiũt ab ebrietate, quando sumitur: succus enim eius in detentis à crapula, humores qui uinosi crudiq́; existunt, in aluum detrahit, ac corpus refrigerãs eosdem discutit, uinum enim humidum est & calidum, replens & obstruens, Lactuca uero inter acrepala connumeratur, hoc est, ea quæ ebrietati obluctantur, eamq́; prohibent: et ideo quoq; antiquitus in cœnæ fine sumebatur: post uero ad conciliandam appetẽtiam in cœnæ principio sumi cœpta est. Vnde Martialis inquit, Claudere quę cœnas lactuca solebat auorũ Dic mihi, cur nostras inchoat illa dapes? Diuersas itaque ob causas, diuerso etiam tempore fuit eius usus. In tantumq́; commendata est olim post diuum seruatum Augustum, lactuca, ut seruari etiam in alienos menses eam oxymelite repertum sit, ut tradit Pli. Fuit autẽ uarius conditurę eius modus & operosus etiam. Nam ut Columella rei suæ rusticæ libro. 12. cap. 9. docet, Caules lactucæ ab imo depurgatos eatenus, qua tenera folia uidebuntur, in alueo salire oportet, diemq́; unum, & noctẽ sinere, dum muriam remittant, deinde muria eluere, & expressos in cratibus pandere, dum assiccescant, tum substernere ane-

Lactuca. *καρηβαρία.* *Acrepala.* *Lactucæ conditura qualis.*

thum aridum,& fœniculum,rutęq; aliquid & porri concidere,atq; ita miſcere, tum ſiccatos coliculos ita componere,ut faſeoli uirides integri interponantur,quos ipſos ante dura muria die & nocte macerare oportebit. Similiterq; aſſiccatos cum faſciculis lactucarum cõdi, & ſuperfundi ius,quod fit aceti duarum partium, atq; unius muriæ: deinde arido ſpiſſamento fœniculi ſic comprimi, ut ius ſupernatet: quod ut fiat, is, qui huic officio præerit, ſæpe ſuffundere ius debebit,nec pati ſitire ſalgama,ſed extrinſecus munda ſpongia uaſa pertergere,& aqua fontana quàm recentiſſima refrigerare. Et hunc condiendi modum breuibus innuere uidetur Dioſcorides cum ait, Condiuntur lactucæ muria, ſeruanturq; aliorum ſalgamorum modo.Sed noſtro tempore raro in alienos menſes illas condimus, ſed recentibus ſimpliciter & ſine impendio in acetarijs utimur cum ſale,oleo & aceto,adiunctis aliquando naſturtio, bugloſſo,mentha aut alijs herbis,aut ſuccidijs,aut ouis duris inſectis, piſcibúsue aſſatis,& alijs rebus cõpluribus. *Sapores.*) Sapor guſtus obiectum eſt, & ſic ab Ariſtotele deſcribitur:Sapor eſt à terreo ſicco in humido facta paſſio,alteratiua guſtus de potentia ad actum. Eſtq; nunquam non coniunctus humori ſapor,neque ſine ipſo percipi poteſt. Si quid enim guſtandi ſenſum afficere debet, neceſſum eſt, ut humidum ſit illud aut actu aut potentia. Et hinc etiam ſapores dicuntur conditurę & ſalſamẽta, quæ liquore aliquo aut ſale condiuntur,ut uel in alienum tempus ſeruari poſſint. Item ſucci & humores ſiue liquores quibus panem uel obſonia quo commendatioris ſuauiorisq; ſint ſaporis,intingimus.Vnde etiam à tingendo,id eſt,inficiendo & madefaciendo immergendoq; intinctus dicuntur: Græci embammata uocant,ἀπὸ τοῦ ἐμβάπτειν,quod intingere eſt:qua dictione Latini quoq; utuntur.Columella libro 12.Hoc ſinapi ad embammata non ſolum idoneo,ſed etiam ſpecioſo uteris.

Sapor. *Sapores.* *Intinctus.* *Embammata.*

Ele-

ELEPHANTIASI PROPELLENDAE.

CAPVT X.

EST elephas morbus, tristi quoq; nomine dirus,
Non solum turpans infandis ora papillis,
Sed cito præcipitans funesto fata ueneno.

LEPHANTIASI.) Elephantiasis apud diuersos autores, diuersos etiam morbos significat. Rasis etenim, Auicenna & Arabes, & hos sequuti medici recētiores, morbum ita uocāt, eum in quo pedes & crura supra modum intumescunt: sed de hoc nihil in præsentia. Galenus uero, Paulus Aegineta et Greci & Latini uetustiores, ceu Plinius, Celsus & noster Serenus, eum intelligunt morbum, quem Arabes & medici iuniores uocant lepram, qui ex crassa pituita & atra bile ortum traxit, nomen uero ab animalis similitudine. Nam ut in libro de causis accidentium sexto scribit Galenus, Hoc morbo laborantes carnem habent nigram, & tuberibus plenam, qualis est cutis elephantum. Aliqui tamen sic dictum putant ob morbi magnitudinem, qui nulli ferè remedio succumbit. Alij uero ob id, quod sicut elephas præ cæteris animalibus diutissime uiuit, ita hic humor longissimus est. Est autem non solius cutis, ceu λεπρὰ uocata à Græcis, passio, sed in eo cutis, carnes & ossa quoq; uitiantur: quod uel Celsus ipse testatur medicinæ libro 3. ita scribens, Ignotus penè in Italia, frequentissimus aūt in quibusdā regionibus is morbus est, quē elephantiam Græci uocāt: isq; longis annumeratur. Totum corpus afficitur, ita ut ossa quoq; uitiari dicātur. Summa pars corporis crebras maculas, crebrosq; tumores habet. Rubor harum paulatim in atrum colorē con- Elephantiasis.

uertit. Sũma cutis inæquabiliter crassa, tenuis, mollisq́ quasi squamis quibusdam exasperatur, corpus emacrescit, os, suræ, pedes intumescunt. Vbi uetus morbus est, digiti in manibus pedibusq́ sub tumore cõduntur. Pli. item nat. historiæ libro 26. cap. 1. eundem morbum sic describit: Diximus Elephantiasin ante Pompei magni ætatem non accidisse in Italia, & ipsam à facie sæpius incipientem. In nare prima ueluti lenticula, mox inualescente per totum corpus maculosa uarijs coloribus & inæquali cute, alibi crassa, alibi tenui, dura ceu scabie aspera, ad postérum uero nigrescente, & ad ossa carnes apprimente, intumescentibus digitis in pedibus, manibusq́. Aegypti peculiare hoc malũ, & cum in reges incidisset, populis funebre. Quippe in balneis solia temperabãtur humano saguine ad medicinam eam. Hic morbus quod eo affecti faciem habent similem Satyris, nasum simum, crassa labra, aures leuigatas, Græce Satyriasis etiam uocatur, ut scribit Galenus de causis morborum libro 2. suntq́ tales, utidem in lib. de tumoribus præter naturam dicit, aspectu horribiles, & male olentes. Porrò Satyriasis non sem per hunc morbum illis significat, sed & priapismum aliquando. *Est elephas.*) Describit elephantiasin. Dicitur autem & elephas & elephantia & elephantiasis. *Tristi.*) Hoc est, tristitiam adferente. *Dirus.*) Crudelis, funestus & quasi deorum ira missus. Horatius, Crescit indulgens sibi dirus hydrops. *Infandis.*) Nefandis, turpibus & fedis, quibus uel quęcunq; mors præferenda sit: qui enim huiusmodi morbo affecti sunt, tanquam à communi hominum conuersatione seiunguntur, ne alios quoq; inficiant, cum morbus sit contagiosus. *Ora.*) Vultum & faciem in qua primum sese ostentat, quamuis per totum corpus serpat. Est enim, Paulo Aegineta autore, cancer totũ corpus occupans, à facie tamẽ sępius incipiens, quã obrẽ & inter capitis affectus de illo nũc agit Serenus. *Papillis.*) Tuberculis & paruis papulis, tumoribusq́, quibus

Satyriasis.

Elephantiasis est cancer universalis.

bus plenum eſt corpus. *Funeſtus.*) Funeſtũ dicitur triſte, cruentum, funebre & mortiferum, hoc eſt, quod funeris ac mortis cauſa eſt. *Fata.*) Mortem diuina prouidentia deſtinatam & ineuitabilẽ. Eſt enim morbus ubi radices fixerit, incurabilis, ſed non acutus, imò potius inter longos et diuturnos cõnumeratus: de quo Paulus Aegineta libr. 4. cap. 1. ſic tradit, Si cancer unum tantũ membrum infeſtans, tamen ſecundum ſententiam Hippocratis inſanabilis eſt, quanto magis elephas, qui cancer quidam eſt uniuerſalis, omnem curationem ſuperabit. Et hoc intellige de eo qui iam confirmatus eſt. Nam qui primum incipit morbus, non omnino deſperatus eſt. *Veneno.*) Humoribus per uniuerſum corpus corruptis & putridis, imò & toto corpore putrefacto: et pernicie uitę. Quicquid enim naturæ & uitæ contrarium eſt & aduerſatur, ipſis perniciem adferens, id eorum uenenum eſt. *Funeſtum.* *Venenum.*

Huic erit aduerſus cedri de cortice ſuccus.
Muſtelæue cinis, uel fuſus ſanguis ab illa.
Nonnulli dixere ſerum prodeſſe bibendo.

Aduerſus. Cõtrarius, amolitur enim & ut hoſtis propulſat ac abigit morbũ. *Cedri de cortice ſuccus.*) Hoc eſt, cedrinus liquor, qui per corticis inciſi cauernas ex arbore defluit, ſeu cruda cedri lachryma quę per ſe ex arbore gumi modo per corticẽ fluit et cedrea ſiue cedrium uocatur, de quo dictum eſt ſupra cap. 3. & 5. De hoc ſic tradit Dioſcorides, Illinitur elephantijs, & linctu ijſdem pariter medetur. Plinius etiam libro 24. cap. 5. In elephantiaſi ulcera ſordida & excreſcẽtia in ijs, ſi cedrio illinãtur, facilius per ſanari teſtatur. *Muſtelæ.*) Muſtelarum duo ſunt genera, magnitudine diſtantia. Vnum uulgare & minus, quod domeſticum uocatur, quia in domibus noſtris oberrat, & catulos ſuos (ut autor eſt Cicero) quotidie transfert, mutatq; ſedem. Vnde Plautus in Sticho ait, Certum eſt muſtelæ poſthac nunquã credere, nam incertiorem nul- *Cedrium.* *Muſtela.*

Iam noui beſtiam, quin & ipſa decies in die mutat locum.
Gale. Græci γαλῆν galen uocant: hæc felium modo mures ue-
natur. Plinius libro. 8. cap. 27. Muſtela ruta in muriũ ue-
natu cum ĳs dimicatione conſerta. Homerus in libello
cui titulus βατραχομυομαχία, id eſt, ranarum & murium
pugna, idem teſtatur, ubi pſicharpax mus de ſe ſic refert:
Ἀλλὰ δύω μάλα πάντα τὰ δείδια πᾶσαν ἐπ' αἶαν, Κίρκον καὶ
γαλέην. οἵ μοι μέγα πένθος ἄγουσιν, Καὶ παγίδας στονόεσσαν
ὅπου δολόεις πέλε πότμος, Πλεῖστον δ' ἢ γαλέην περιδείδια ἥ τις
ἀρίστη, ἣ καὶ τρωγλοδύνοντα κατὰ τρώγλην ἐρεείνει hoc eſt, At
duo ualde ſunt omnia quæ timeo in uniuerſam terram,
circũ ſiue accipitrẽ & galen, qui mihi magnũ luctum in-
ducũt, Et decipulam ſuſpirioſam, ubi doloſa ineſt mors.
Plurimum uero galen pertimeo, quæ optima eſt: quæq́
foramen ingredientem me in foramine inueſtigat & quę
rit. Alterum genus eſt ſyluestre, domeſtico longe maius.
Ictis. Græci uocant ictides. Ariſtoteles: Ictis ſylueſtris muſtelæ
genus eſt magnitudine melitenſis. Syluestrium etiã duo
Mars animal. genera ſunt. Vnum quod ſub uentre ruffeſcit, martem ap
pellant. Martialis, Venator capta marte ſuperbus adeſt.
Suntq́ huius pelles hodie magno in precio. Alterũ can-
Viuerra. didius eſt, quod uiuerram uocant: cui magna propter le
porum uel cuniculorum uenatum gratia eſt, ut Plinius
lib. 8. refert: Inĳciunt eas in ſpecus qui ſunt multifores in
terris, unde et nomen animali, atq; ita eiectos ſuperne ca-
piunt. Meminit eiuſdem animalis Ariſtoteles quoq; lib.
de naturis animantium 9. cap. 6. quanquam leporibus
insidiari nõ indicet, ſed auibus & aluearibus. Itẽ Suidas
Cinis muſtelæ. idem animal piſcibus inſidiari tradit. *Cinis uel ſanguis.*) I-
Sãguis muſtelæ dem teſtatur Plinius lib. 30. cap. 3. Elephantiaſin curat ſan
guis & cinis muſtelę. *Vel.*) Diſiunctiua coniunctio eſt.
Vel. Accipitur tamen interdũ pro etiam. Vergilius, Carmina
uel cœlo poſſunt deducere lunam. Et ſic etiam accipere
Serum. potes hoc loco. *Serum.*) Serum eſt aqua lactis. Dioſcori-
des, Habet omne lac cõiunctum ſibi ſerum, quod à lacte
ſepara-

ſeparatum efficatius in purgãdo eſt. Datur hijs quos ſine acrimonia purgare uoluerimus: quales eruntatra bile laborantes, comitiales, lepræ, elephantiaſes, & toto corpore papularum eruptiones. Datur autem bibendum hemi nis per interualla temporis uſq; ad quinas. Verum à potu eius ſpatiari bibentes per interualla illa temporis oportet. Plinius de eodem ſero libro 18. cap. 9. ſic quoq; ſcribit: Bibitur efficaciſſime heminis per interualla ſingulis uſq; ad quinas à potu illius ſolitis geſtari. Datur comitialibus, melancholicis, paralyticis, in lepris, elephãtijs, articularibus morbis. Et Meſue, Aqua lactis eſt medicina bona infectionũ cutis, quarũ materia eſt cholera, & humor aduſt⁹, ſicut eſt impetigo, & ſerpigo, & ſcabies ſicca, & puſtulæ, & pruritus, & ulcera mala ſicca, & lepra, et ſimilia. Per lepram autem intelligit morbum quem Græci & hic Serenus noſter uocãt elephantiam. Melior eſt autem ſumpta ex lacte iuuenum caprarum & nigrarum & boni paſtus & recenter fœtarum. Poſt iſtam uero eſt ouium: & cum primis recens, boni odoris & ſaporis, in quam nulla cecidit corruptio.

Mentaſtri folium potu appoſituq; ſalubre eſt.
Nec fruſtra bulbos & ſulphura iungis aceto.
Præterea nitrum debes cum melle iugatum
Spargere lacte bouis, uarias ſic ungere frontes.

Mentaſtri.) Plinius naturalis hiſtoriæ libr. 20. cap. 14. Mentaſtrum, inquit, ſylueſtris mentha eſt, differens ſpecie foliorum quaſi figura ocymi, pulegij colore, propter quod quidam ſylueſtre pulegium uocant, ijs commãnducatis & impoſitis ſanari elephantian, ſicut Magni Pompei ætate fortuito cuiuſdam experimento propter putorem in facie illita compertum eſt. Apuleius, Ad elephantioſos, Herbę mentaſtri folia frequenter commanducato, ſanarẽ certum eſt. *Nec fruſtra.*) Imò cum profectu & commodo maximo. *Bulbos.*) Bulborum, qui ex ceparum genere *Mentaſtrum.* *Bulbi.*

ſunt & illis ſimiles, plura ſunt genera, quæ differunt magnitudine, colore & ſuauitate. Alicubi enim, ut Theophraſtus tradit libro de plãtis octauo, adeo dulces naſcuntur, ut per ſe ſine condimento alio edantur, quales in Taurica Cherſoneſo ſunt. Poſt quos maxime laudant in Africa nati, et cum primis à Catone celebrati Megarici, à Megaris ciuitate Græciæ. Et hij præ cæteris Venerem maxime ſtimulant. Columella: Quęq́ʒ uiros acuunt, atmantq́ʒ puellas, Iam Megaris ueniant genitalia ſemina bulbi, Et quę ſicca legit Getûlis obruta glebis. Et hinc pluribus in locis ſalaces eos uocat Martialis, quod demortuam excitent Venerem. Et eandem ob cauſam in nuptijs edendos præcipit Varro, cui & Apicius ſubſcribit: ſed is nucleos addit pineos, erucę ſuccum & piper. Sic enim ſeptimo culinariæ artis libro ſcribit: Varro ſi quid de bulbis dixit iniquum, qui Veneris hoſtium quęrunt, deinde ut legitimis nuptijs in cœna ponuntur, ſed & cum nucleis pineis, aut cum erucæ ſucco & pipere. Pythagoras philoſophus tanti fecit bulbos præſertim Megarenſes, ut de ipſis & uiribus eorum in medico uſu, uolumen condiderit. Habent omnes acrimoniam, & quam nunc cum reliquis ſibi iunctis uim eorum ad elephantiam tantum contrahit Serenus, illam generalius & ſimpliciter contra faciei uulnera efficacem tradit Plinius dicens: Bulbi ex aceto et ſulphure uulneribus in facie medentur. Sed hæc de bulbis priuatim ſic dictis ſufficiant. Alioqui bulbus generaliter pro omni radice rotunda accipitur, quales lilij, croci, narciſſi & cannarum bulbos legimus. Et Cornelius Celſus medicinæ libr. 2. bulbos innuit uocari omnia olera capitata, uel quorum radices eſui dantur. De alimentis nanq; pertractans, poſt ualentiſſimorum, hoc eſt, in quibus plurimum alimenti eſt, ciborum enumerationem, In media, inquit, materia numerari ex oleribus debere ea, quorum radices uel bulbos aſſumim⁹. Et paulo poſt, Ex oleribus, ait, ualentior rapa, napiq́ʒ, & omnes bulbi, in quibus cepam

pam quoque & allium numero, quàm pastinaca, uel quæ specialiter radicula appellatur. *Sulphura.*) De sulphure et generibus eius dictum iam est in præcedentibus. Vis illi discutere & siccare: lepras, impetigines, scabros ungues, uitiligines & omnes corporis exulcerationes tollit, autore Dioscoride. *Nitrum.*) De hoc dictum est etiam supra cap. 5. Plinius libro 31. In facie, inquit, exulcerationes sanat cum melle & lacte bubulo nitrum. *Melle.*) Quæ mellis natura sit, docet nos Plinius libro 22. dicens, Mellis ipsius natura talis est, ut putrescere corpora non sinat, iucundo sapore atq; non aspero, alia quàm salis natura. Et Columella libro 12. Ea mellis est natura, ut coerceat uitia, nec serpere ea patiatur, qua ex causa etiam exanimum corpus hominis per annos plurimos innoxium conseruat. Dioscorides, Melli uis & natura est exterere, aperire, & humores in summum proritare. Ideoq; sordidis ulceribus & sinibus utiliter infunditur. *Lacte bouis.*) Lac medicatius est bubulum, maxime recens: quod cum melle crudo & modico sale prurigines, papularum eruptiones, & omnes malos corporis humores medicatur. *Varias.*) Hoc est, uarijs maculis & exulcerationibus uariegatas et defœdatas. *Frontes.*) Faciem. Frontem aliqui à ferẽdo dictam uolunt, quod animi indicia pręse ferat. Nam frons, ut Plinius libro 11. ait, homini tristitiæ, hilaritatis, clementiæ, seueritatis index in assensu eius. Varro tamen dictam existimat à foraminibus potius oculorum.

Sulphur. *Nitrum.* *Mel.* *Lac bubulum.* *Frons.*

Cerussam & chartam quam gens Aegyptia mittit
Tunde simul, misceq; oleum quod flore rosarum
Conditum est, line sic faciem, sic redde salutem.

Cerussam.) Cerussa color est quem Gręci ψιμύθιον uocant, hoc quondam meretrices, nunc honestæ etiam, si dicere fas est, matronæ sese fucant, faciemq; oblinunt, quo senectam ac formæ uitia dissimulent, quemadmodum & purpurisso eandem ob causam sese fucant, sed hoc ruborem

Cerussa. *Psimythion.*

addunt uultui, cerussa uero candidant ipsum. Est autem factitia res Cerussa. Nam ut libro 34. Plinius tradit, Psimythium hoc est cerusam plumbariæ dant officinæ. Fit autem ramentis plumbi tenuissimis super uas aceti asperrimi impositis atq; ita distillantibus, quod ex eo cecidit in ipsum acetum arefactum molitur & cribratur, iterumq; aceto mixto in pastillos diuiditur, & in sole siccatur æstate. Fit & alio modo addito in urceos aceti plumbo obturatos per dies 10. derasoq; ceu situ ac rursus deiecto, donec deficiat materia: quod derasum est teritur & cribratur & coquitur in patinis, misceturq; rudiculis, donec ruffescat, & simile sandarace fiat: deinde lauatur dulci aqua, donec nubeculæ omnes eluantur: siccatur similiter postea, & in pastillos diuiditur. Est autem letalis potus, sicut spuma argenti. Palladius libro 9. Cerusa plumbo creatur attrito, quæ corporibus nocet humanis. Nam ut Dioscorides testatur, letalis est, & ueneni maleficium habet pota. Cæterum in usu medico Cerusa, tradente therapeutices libr. 3. Galeno, siccat & adstringit modice, uulneribusq; medicatur, si emplastici similis sit, uel etiam humidioris cuiusquam medicaminis: humiditatem enim desiderat, qua uis eius ad ima pertrãseat: cineris nãq; ritu si circa uulnus eam insperges, nihil proficies: non enim ad fundum medicamenti uis peruenit, quod ita sit siccũ. *Chartam.*) Scilicet adustam & incineratam. Charta ex papyro fiebat, ut dictum est supra in proœmio. Ipsa cremata inter caustica est, ut Plinius tradit libro 24. cap. 11. Eandem combustam inter ea quæ adurunt, ponit Celsus, Dioscorides. Potest crematæ papyri cinis quæ in ore aliisq; partibus pascendo serpunt cohibere: ueruntamen in eo efficacior factæ ex eo crematæ chartæ cinis est. *Quam gens Aegyptia.*) Hoc est, quæ ex Aegypto, ubi papyrus, ex qua fit, nascitur, ad nos uenit. Nã quæ alibi nascitur papyrus, chartis & huic medico usui minus est habilis aut efficax. Est autem Aegyptus Asiæ pars prima inter Catabathmõ et Arabas, ut tradit

Charta usta. *Lib. 5.* *Aegyptus.*

tradit Pomponius Mela: quamuis Ptolemæus illam tribuat Aphricę. Sed latius de hoc uide Plinium lib. 5. cap. 9. Strabonem libr. 17. & Herodotum libro 2. *Oleum rosarum.*) Simplex hoc est rosaceum: quod, ut tradit Dioscorides, sic fit: Rosæ (desectis prius forfice unguibus, quæ in imo folio candida pars sunt) insolatæ pondere unciarum sex in olei sextarium demerguntur, dimissæq; in eo diebus octo madere, mox quadraginta diebus tertia rosarum adiectione insolatę sic reponuntur & seruantur. Et tale oleũ cataplasmatis etiam utiliter miscetur, nedum quod per se tantum adspergitur & illinitur. Estq; uis illi adstringẽdi, refrigerandiq;, & ulcera malefica, quæ cacoëthe uocant, mitigandi. *Conditum.*) Confectum & compositum. *Oleũ rosarum.* *Vngues in folijs.*

CVTIS ET FACIEI VITIIS PROPELLENDIS.

CAPVT XI.

LIVIDA si maculat faciem lentigo decoram,
Nec prodesse ualent naturæ dona benignæ,
Erucam atq; acidum laticem simul illine malis.

VTIS *& faciei uitijs.*) Cutis & faciei uitia & defœdationes, de quibus hoc capite agit Serenus, sunt cum primis lẽtigo, quam Celsus lenticulam uocat, liuores, cicatrices, impetigo siue papula leuis, & hijs similes cutem ac faciem deturpantes maculæ. *Liuida lentigo.*) Macula nigricans aut rubicunda, liuoreq; perfusa, qualis color esse solet plumbi aut qui ex percussione fit, & ad lentis similitudinem prouenit, unde & nomen habet: cui non absimiles sunt uari & ephelides, omnes in fœminis præcipue se depromentes. De quibus Celsus medicinæ libro 6. sic scribit: Penè ineptiæ sunt, curare uaros & lenticulas & ephelides, *Cutis uitia.* *Lentigo.* *Lenticula.* *Vari.* *Ephelides.*

ſed eripi tamē fœminis cura cultus ſui non poteſt. Ex hijs autem quas ſupra propoſui, uari lenticulęq; uulgo notæ ſunt, quamuis rarior ea ſpecies quā φάκον Græci uocant, cum ſit ea lenticula rubicundior & inæqualior. Ephelis uero à pleriſq; ignoratur, quæ nihil eſt, niſi aſperitas quędam & durities mali coloris. Cætera non niſi in facie, lenticulæ etiam in alia parte nōnunquam naſci ſolent. Hæc ille. *Faciem decoram.*) Facies in homine tum capitis tum uniuerſi corporis ornatus eſt uel præcipuus: hac nihil pulchrius, nihil ornatius, magisúe decorum: hac mētis arcana produntur. Facies ipſa, Caſſiodoro in lib. de anima tradente, quemadmodum prudentiæ ſuæ patefecit indicia, in effigiem noſtram exeunt occultę cogitationes, & ex parte cognoſcitur, qualis intus animus uoluntasq; uerſetur. Vultus ſiquidem noſter, qui à uoluntate nominatur, ſpeculum quoddam eſt animæ ſuæ, & quod ſubſtantialiter non cernitur, per eius habitum euidentiſſime declaratur. Et quia ſolus omnium animalium, teſte Ariſtotele, erectus eſt homo ac ſolus anteuerſus proſpicit, uocemq; mittit: hinc Græce πρόσωπον dicta eſt facies, ut uolunt, nomine ab re indito. Adhæc uultus & facies aliquando pro rerum apparentia, & ſpecie ſiue forma, poſita repperiūtur. Columella, Nec omnibus annis eodem uultu uenit æſtas aut hyems. Plinius, Parum eſt ſingulas herbarum ætates pingi, cum quadripartitis uarietatibus anni faciem mutent. *Nec prodeſſe ualent.*) Facies enim deformis & uitiata neq; decori neq; uoluptati eſt homini, ſed labori potius & faſtidio & deſpectui. Integra uero & pulchra, decor eſt corpori & honos non paruus. *Naturæ dona benignæ.*) Inter naturæ dona non minimum eſt ipſa corporis forma integra & pulchritudo ipſius decora, iuxta illud, πρῶτον εἶδος ἄξιον τυράννιδος, hoc eſt, primum ſpecies digna eſt imperio. Hanc autem non noſtro merito, ſed liberaliter ſua ſponte & gratuito nobis largitur conſummatiſſimam. Cum enim nihil faciat fruſtra, ſemper

quod

Facies corporis ornatus.

Cap. 11.

Vultus.

De part. lib. 4.

Proſopon.

A. Gell. lib. 13 cap. 18.

Pulchritudo naturæ donum.

quod optimum est & perfectissimum, operatur, non prę pedita. *Erucam.*) Eruca herba est calida, frigorum contemptrix, & diuersæ quam lactuca naturæ, quare & illi in cibis fere iungitur, ut nimio frigori par feruor immixtus temperamentũ æquet. Est item Veneris concitatrix. Columella, Excitet ut Veneri tardos eruca maritos. Dioscorides, Stimulat Venerem multus crudæ erucæ cibus. Potest idem & semen, quod confectionibus etiã additur διὰ σατυρίων, id est, dia satyrion uocatis, hoc est, quæ ex Satyrij radice, à qua nomen habent, ad Venerem excitandam componuntur. Huic in cõdiendis obsonijs tanta est suauitas, ut Græci εὔζωμον appellauerint. Cuius semen etiam cutis uitia in facie cum melle illitum arcet: lentigines ex aceto: cicatrices nigras reducit ad candorem cum felle bubulo, ut autor est Plin. *Acidum laticem.*) Hoc est, humorem & liquorem acidum & acetum ipsum, cui nequitiæ inest uirtus. Nam uini uitium est: fitq́ ex uino. Si enim uini, quod calidum est, uas uacuum fuerit, nec clausum, aër uim eius ex uacuo elicit, quare uapidum fit & in uitium transit, quod acetum dicitur, hocq́ in remedia, magnosq́ ad usus, & sine quo uita mitior degi non posset. Cibos enim & sapores non alius magis succus cõmendat aut excitat. Plurimum fotu medetur post uredines, item lepris, furfuribus, ulceribus manantibus. Contra lichenas & impetigines et bibitur & imponitur. Quo modo autem arte conficiatur acetum, docet Columella lib. 12. cap. 5. Cæterũ latex proprie dicit̃ de aqua, eo quod intra terræ uenas lateat. Consequenter uero & de omni alio liquore, sed cum adiũcto, ceu hoc loco, cum acetum dicere uellet, acidum dixit laticem. Et Vergilius, Regales inquit, inter mensas, laticemq́ lyeum: uinum intelligens. Ouidius item Palladios latices uocat oleum. *Malis.*) Faciei quæ lentigene infecta est, Malæ faciei pars sunt infra oculos homini tantum, quas prisci genas uocabant. Pudoris sedes: ubi maxime ostenditur rubor: infra eas hila-

Eruca. Plin. lib. 19. cap. 8.

διὰ σατυρίων

Εὔζωμον.

Lib. 20. cap. 13.

Acetum.

Pli. lib. 24. ca. 1.

Latex.

Malæ.

Genæ.

Buccæ.

ritates risumq; indicantes buccæ. Autor Plinius libro 11.

Proderit & bulbus mellis dulcedine uictus,
Crudáue dulcacido miscebis rapa liquori.
Sanguine uel leporis morbus delebitur oris.
Frons salicis cum flore suo contrita medetur.

Bulbus. Mel. *Bulbus.*) Idem testatur Plinius dicēs: Bulbus in melle contusus, & faciei illitus, lentigini medetur. *Mellis dulcedine.*) Hoc est, melle cui dulcedo inest, & in omni genere quo dulcius, eo probatius: estq; illi uis exterere, qua in hijs uitijs opus habemus. *Victus.*) Superatus & mitigatus dulcoratusq; per admixtionem mellis: habent enim acrimoniæ nonnihil bulbi etiam qui edendo sunt. *Cruda.*) Coctura enim nōnihil absterfionis illi adimit. *Dulcacido liq.*)

Dulcacidus liquor. Dulcacidus dicitur liquor, qui dulcissimis rebus est conditus & acidis ceu melle & aceto, è quibus duobus & aqua & sale potus conficitur, qui oxymel dicitur, id est, acetum mulsum.

Oxymel. Acetū mulsum. Quod sic conficitur, ut tradit Dioscorides, Sumito aceti sextarios quinq;: marini salis pondo unum: mellis pondo decē: aquę hemias totidem, mixtaq; simul omnia coquito usq; dum decies inferbuerint, tum refrigerata omnia in dolia diffundito. Sunt & alij conficiendi oxymelitos modi & rationes, de quibus uide Gal. libro de sanitate tuenda quarto, & Plinium libro 14. cap. 17. & libro 23. cap. 3. *Rapa.*)

Rapum. Congyle. Rapum siue rapam: utrunq; enim dicitur, Gręci à rotunditate congylen uocant: ipsis enim γόγγυλον significat στρόγγυλον, id est, rotundum. Vtitur dictione Columella, Gōgylin illustri mittit quam Nursia campo. Sunt autē duo raporum genera. Vnum satiuum in latitudinem fusum aut in rotunditatem globatum. Alterum agreste, in aruis maxime nascens, fruticosum, radice in longitudinem procurrente raphani similitudine, semine foris nigro, intus albicante, duplo maiore quàm papaueris. Cæterum quod hic simpliciter de crudis rapis dicit Serenus, id de satiuorum radice, quæ in

communi

communi uitæ usu est, intelligendum est: non obstante quod Plinius & Dioscorides eundem effectum de syluestris semine testentur, & aliter etiam medicinam illam instruant. Dioscorides siquidem de syluestri loquens, Additur, inquit, semen id his quæ ad exterendam faciem reliquumq; corpus, lupinorum, triticiúe, aut lolij, aut erui farinis conficiuntur. Plinius uero, Semine, ait, ad albicandam cutem in facie, totoq; corpore utuntur mixta urina pari mensura. *Sanguine leporis.*) Idem testatur Dioscorides libro 2. cap. 18. de utroq; lepore, dicens: Vitiligines, lentigines, ephelides, id est, aspera & discolor ceu ab æstiuo sole cutis, calido leporis sanguine utiliter inūgūtur. Idem eiusdem libri cap. 70. de sanguinibus: Emēdat leporinus sanguis lentigines, ephelides, si calente eo inungantur. Sextus item Platonicus, Leporis, inquit, sanguis, lentiges de facie purgat perunctus. *Oris.*) Faciei. Vergilius, Os, humerosq; deo similis. Ouidius, Os homini sublime dedit. *Frons.*) Frons frondis arborum et herbarum folia significat. *Salicis.*) Adstringunt salicis flores, folia, semē, cortex et succus: estq; omnium uirtus desiccans sine mordicatione, ualidior tamen cortici, quemadmodum & omnium corticum natura est: foliorum & florum succus lentiginem cæteraq; cutis in facie uitia purgat & emendat: imò & corticis è ramis primis cinis, magisq; admixto succo suo, ut tradit Plinius libro 24. cap. 9. Est autem trium generum. Vnus quem arbor ipsa exudat gumi modo. Alter, qui manat in plaga cum floret exciso cortice trium digitorum magnitudine. Et tertius, qui detruncatione ramorum à falce distillans est.

Sanguis leporis. *Frons, dis.* *Salix.* *Salicis succus triplex.*

Sepiolæ cineres ex ossibus, omnia sanant,
Cycneos adipes hilari misceto lyeo,
Omne malum propere maculoso ex ore fugabis.

Sepiolæ.) Sepiola diminutiuum est à sepia, quę piscis est inter eos qui sanguine carent connumeratus. Quorum ut

Sepiola. *Sepia.*

libro nono tradit Plinius, tria sunt genera. In primis quę mollia appellantur: deinde contecta crustis tenuibus: postremo testis conclusa duris. Mollia sunt lolligo, sepia, polypus & id genus reliqua. Hijs caput inter pedes & uentrem situatum est. Pediculi octoni omnibus, sepię & lolligini, pedes duo ex hijs longissimi & asperi, quibus ad ora admouent cibos, & in fluctibus se ueluti anchoris stabiliunt, cæteri cirrhi quibus uenantur. Mares sepiarum generis, uarij & nigriores, constantiæq́ maioris. Percussis tridente fœminis auxiliantur. At fœmina icto mare fugit. Ambo autem ubi sensere se apprehendi, effuso atramẽto, quod pro sanguine hijs est, infuscata aqua abscondũtur. Quod & Oppianus halieuticωn libro 3. testatur dum inquit: Quin & natiua fœcunda est sepia fraude. Est liquor in tumida concretus turbidus aluo, Qui fuscus piceam superat caligine massam, Conditus hic humor nutritur corpore, præsens Auxiliũ miseræ, subita formidine capta Atras emittit guttas, & polluit æquor, Obscuratq́ uias ponti tenebrosa cruore Permixto sanies piscantis lumina turbans Auertit uisum & prospectum surripit omnem, Hæc facili cursu pertinctas æquoris undas Effugit horrendos pisces hominemq́ sagacem. *Ossibus.*) Sepia duabus constat partibus. Vna quæ duriore testa clauditur: & altera quę hanc foris claudit testa. Cuius etiam duplex rei substantia, una interior pumicosa & tenera, qua aurifabri ad formarum insculptiones utũtur: altera exterior silicea, durior, crustacea, & in qua cũ asperitate aliqua est leuor: & hui⁹ cinis est qui lentiginẽ et alias similes corporis defœdationes purgat & exterit. Plin. Medetur lentigini, cæterisq́ uitijs ex ossibus sepiarum cinis: idem & carnes excrescentes tollit, & humida ulcera. *Cygneos ad.*) Cygnus Græce, Olor Latine, Auis est candida atq; canora, quæ instante morte mirandos quosdam edit cãtus, quod uel omnium poëtarum literis est celebratum. Martialis, Dulcia defecta modulatur carmina lingua Cantator cygnus

Os sepiæ. *Sepiæ partes.* *Cygnus. Olor.*

gnus funeris ipse fui. Etiamsi nemini contigit hunc audire cantum. Nam Lucianus negat se uel uidisse cygnos cum in Pado flumine nauigaret. Aelianus addit eos non canere, nisi flante Zephyro uento, qui & Fauonius dicitur. Cuius rei causam etiam philosophi reddere conantur, aiuntque id accidere propter spiritus per collum procerum & angustum erumpere laborantes. Vnde prouerbium etiam fertur, Κύκνειον ᾆσμα, hoc est, cygnea cantio, de his qui suprema senecta facunde disserunt, aut suauiloquentius scribunt. Et alterum quum indocti & ἄμουσοι falsæ doctrinæ iactantia, uiris eruditis & ἐμμούσοις imprudenter obstrepunt, Anser inter olores. Vergilius: Sed argutos interstrepere anser olores. Cæterum de cygnis ad medicum usum idoneis sic etiam tradit Plinius libro 30. cap. 3. Præcipue faciem purgat atque erugat cygni adeps. **Adagio.**

Hilari.) Ab effectu, hilares enim ac lætos reddit bibentes uinum. Horatius, Natis in usum lætitiæ scyphis. Et, Ades lętitię Bacchus dator. Tibullus: Adde merum, uinoque nouos compesce dolores. Propercius: Curarumque tuo fit medicina mero. *Lyeo.*) Baccho & uino, quod omnis ulceris, qua ulcus est, optimum est medicamentum, autore Galeno, detergit enim & mūdat. Dictus est autem Lyeus à uerbo λύω quod est soluo, eo quod & corpus & mētem dissolutam reddat uinum. **Vinum hilare.** **Lyeus.** **λύω.**

Si liuor torrebit atrox, aut nigra cicatrix,
Attritos appone genis, purgare memento,
Rutarum succos lentisci mastiche tundens.

Si liuor torrebit atrox.) Intelligit ephelidas quæ proprie cutis uitium sunt, ubi ipsa multo sole tosta candore & lentore suo amisso, nigritiam & asperdinem contraxit: quarum nigrorē Serenus per liuorem, qui nihil aliud quàm cutis macula liuida & nigricās est, intelligit: asperdinem uero per uerbū torrebit. Quæ enim torrentur, dura fiunt & aspera. Ephelides itaque dictæ sunt à sole, quasi ἐφ' ἡλίου, **Ephelides quid.** **Liuor.** **Ephelides unde dictæ.**

id est, sub sole: & hæc prima nominis origo fuit & causa: licet postea etiam de similibus à quacunque causa contractis cutis uitijs dictæ sint ephelides. Hoc uitio à sole adustos Plinius aliquãdo solatos uocat. *Cicatrix.*) Cicatrix stigma est & nota quæ curato uulnere uel ulcere remanet in corpore, hoc est, membrana & tegumentum carnis cuti quàm simillimũ: cutis enim non est, quando & densior ea uisu tactuque sentitur: & ratione, ex eo quod pilos non edit, intelligitur. Vnde ad cicatricem ducere ulcus, ut tradit Galenus, est tegere carnem naturali aliquo tegumento, hoc est, cutem generare, aut summã carnem cuti similem efficere. Est autem duum generum cicatrix. Vna simplex & plana: altera quæ in tumorem excreuit & callum duratum, cuiusmodi sunt uari, qui tubercula sunt et exigui ac duri tumores siue calli ex male curatis puerorũ cum in toto corpore tũ in uultu pustulis relicti. *Purgare memento.*) Hæc uerba per parenthesin interiecta sunt, & medicamẽti uim, quæ est purgare & mũdare, exprimunt. Est autem parenthesis, diuisæ sententiæ interposita ratiocinatio, autore Diomede grammatico. *Rutarum succos.*) Hanc rutæ contra cicatrices uim, radici eius maxime tribuit Plinius dicens, Radix rutæ sanguinem oculis suffusum, & in toto corpore cicatrices aut maculas illita emendat: exterit enim & attenuat. Sunt autẽ duo rutæ genera: de quibus et quomodo succus illarum exprimatur, dictũ est in præcedentibus. *Lentisci mastiche.*) Lachrymo quod ex arbore lentisco gumi modo sudat. Nam ut in naturalis historiæ libro 12. cap. 18. tradit Plinius, gemina est mastiche, quoniã in Asia Græciaque herba repperitur è radice folia emittens, & carduum similem alo, seminis plenum, lachrymaque erumpit incisa parte summa uix ut dignosci possit à mastiche uera: nec non & tertia in Ponto est bituminis similior. Laudatissima autem Chia cãdida. Adulteratur thure aut resina. Verum mastiche lentisci uera, miscetur, autore Dioscoride, hijs quæ exterendis dentibus con-

Solati. | Cicatrix. | Ad cicatricem ducere ulcus. | Cicatrix duplex. | Vari. | Parenthesis. | Ruta. | Mastiche lentisci.

conficiuntur & circumlitionibus uultus nitorem adferens. Et Plinius libro 24. cap 7. Mastiche lentisci, inquit, ad exterendam cutem in facie & stygmata adhibetur.

Si uero uitium est, quod ducit ab impete nomen,
Hoc matutina poteris cohibere saliua,
Seu folio platani quod mansum mane uorabis.

Si uero uitium.) Docet nunc mederi impetigini, quæ Celso leuis est papula, Græcis lichen, & si serpere ceperit, serpigo dicitur: de quibus dictum iam est supra capite 6. *Ducit ab impete nomen.*) Hoc est, uocatur impetigo, ab impetu & ortus sui celeritate: cito enim uenit. Dixit autem impete pro impetu, per antithesin, hoc est, per literæ commutationem, ut Impete nunc uasto ceu concitus imbribus amnis. *Matutina saliua.*) Saliua ieiuna quæ impetigini medetur illita. Auicenna, Fricatur impetigo cũ saliua hominis ieiuni. Celsus, Leuis papula etiã si ieiuna saliua quotidie defricatur, sanescit. Plinius, Credamus ergo & lichenas leprasq; ieiuno illitu assiduo arceri. Adhæc Paulus Aegineta sic scribit, Ad impetiginem fortis operationis est saliua famelici hominis, & ieiuni, & proprie cuius cõplexio est calida. Et interficit uenena omnia. Porrò duplex est saliua. Vna quę à capite destillat pituita, de qua nihil in præsenti. Altera quæ generatur in carnibus glandosis circa radicem linguæ, ubi multa principalium membrorum uirtus cõcurrit, estq; in ea magnum complexionis siue caloris, cuius est, uestigium, unde & ad cibi concoctionem iuuat: & ideo etiam quia unus homo habet complexionem alteri non conformem, propterea quoq; saliua unius respectu alterius est permutatiua, & habet rationem ueneni, nedum quod cæteris animantibus ceu scorpioni & aliis sit uenenum. *Cohibere.*) Ne longius serpat inhibere, & sanare. *Folio platani.*) Platanus insignis arbor est, sic dicta Græcis à latitudine, quod sit πλατύφυλλος, hoc est, latissimorum foliorum, quę umbram præstēt

Impetigo. *Papula leuis.* *Lichen.* *Antithesis.* *Saliua ieiuna.* *Saliua duplex.* *Platanus.*

uel opacissimam: cuius gratia tantū petita orbe est ijs qui σκιατροφούμενοι dicuntur, ut autor est Theophrastus. Et hinc etiam umbrantes platanos uocat Palladius. Tantæ autē magnitudinis aliquando repertæ sunt, ut intra ipsas domicilij modo cauas, multi epulati fuerint, ramis mensas ac scamna præbentibus. Cuius rei non unum extat exemplum, & præsertim illud quod Caius princeps in Veliterni ruris platano, cuius tabulata, laxisq; ramorum trabibus scamna patula miraculo fuerāt, epulatus est, quam cœnam ipse Nidum appellauit. Sunt & alia huius rei exempla quæ apud Plinium repperies libro 12. Qui tantum etiam honoris increuisse platanis tradit, ut mero infuso enutrirentur, quoniam compertum foret id maxime prodesse radicibus, sicq; edoctas uel arbores uina potare. Sed de foliorum large thoros etiam præbentium insigni, & ramorum mensis ac scamnis idonea amplitudine, uiniq; infusione, paucis sic etiam meminit Palladius, Insignes folijs platanos, fœlicia mensis Brachia, gaudentes uitis honore comas. Amplius de Platano Nicāder in theriacis sic scribit: σφαίρῃσι θερελχίος πλατάνοιο, hoc est, Sphæraq; thorum præbentis æstate platani: ubi interpres, illud θερελχίος pro umbrosa accipi posse tradit, quoniam latissima sint eius arboris folia, ut opacissime contegant æstiuo tempore. Vel, inquit, quia thorus ex numerosis folijs confici abunde possit tempore eodem. Additq; platani fructum esse sphæria quædam trachea, id est, orbiculos asperos, & propterea à Nicandro dici sphæram. Plinius Latine pilulas reddidit. Præterea platanum Græci platanistum etiā uocāt: & sic apud Homerū semper accipitur: quandocunq; enī platanistū nominat, platanū intelligit. Estq; paronymon siue denominatiuū, primitiuo nihil plus minúsue significans. Neq; est per diminutionem dictum, tūc enim in σκος exire deberet sicut Satyriscus, Calamiscus, Pyrgiscus & reliqua. *Mansum mane uorabis.*) Matutino tempore dum adhuc ieiunus est uenter dentibus con-

Platani fructus sphæria, & sphæræ, pilulæq; dicitur. Platanistos.

confectũ & masticatum platani folium degluties & comedes, si impetigini & aliis cõsimilibus morbis consultum uoles: frigiditate enĩ sua platani folia sanguinis & humorũ ex quib⁹ fit impetigo, adustiones refrigerãt, desiccant & emendant, morbumq; sanant: quemadmodũ et pilulę eius in uino potæ lentiginẽ curãt, teste Plin. lib. 24. cap. 8.

Fœda fluunt curui quæ purgamenta cameli
Vrentur, cineremq; dabunt, iungentur aceto
Mascula thura simul, diuinaq; cura ualebit.

Fœda purgamenta.) Stercus fœtidũ quod à corpore excernitur atq; expurgatur cameli, quod ulcera cum alia tum impetiginosa & serpiginosa detergit & mundificat, imò quod plus est, uerrucas etiam magnas destruit, et resoluit scrophulas fortiter, autore Auicenna. *Curui.*) Camelorũ corpora quia distorta & gibbo montuosa sunt, curua dicuntur atq; praua. Prauum nanq; intortũ est. Hinc diuus Hieronymus in exhortatoria ad Exuperantium, Camelorum corpora prauitates appellat, cum ait, Ne quęras diuitias quę camelorum prauitatibus comparantur. *Cameli.*) Camelos inter armẽta pascit oriens. Quorum duo genera, Bactriæ & Arabiæ. Differũt, quod illi bina habẽt turbera in dorso: hi singula, & in pectore alterum cui incubant. Dentium superiore ordine ut boues carent in utroq; genere. Homines autem iumẽtorum in hiis terris dorso funguntur, atq; etiam equitatu in prœliis. Velocitas inter equos: sed sua cuiq; mensura, sicut uires: nec ultra assuetum procedit spatium, nec plus instituto onere recipit. Odium aduersus equos gerũt naturale. Sitim et quatriduo tolerant. Implentur cum bibendi occasio est, & in præteritum & in futurum, obturbata cõculcatione prius aqua: aliter potu non gaudent. Viuunt quinquagenis annis: quidam & centenis: autor Plinius historiæ suæ lib. 8. capite. 18. *Mascula.*) Plinius lib 12. cap. 15. Quod ex eo rotunditate guttæ pependit masculum uocamus,

Stercus cameli *Prauum.* *Camelus.* *Thus masculũ.*

cum aliàs non ferè mas uocetur, ubi non sit fœmina. Religioni tributum ne sexu alter usurparetur. Masculum aliqui putāt à specie testium dictum. *Thura.*) Inter principales Arabiç diuitias, quæ cognomē illi fœlicis atq; beatæ dederunt, thus quoq; habetur: quod etiam, ut Plinius lib. iam dicto testatur, prçter Arabiam ipsam nullis, ac ne Arabiæ quidem uniuersæ, sed ei tantum parti quæ Saba appellatur, quod significare Græci mysterium dicunt. Vergilius idem testatur dicens, Solis est thurea uirga Sabēis. Creditur nouellæ arboris candidius esse, sed ueteris odoratius. Præcipua gratia est māmoso, cum adhærente lachryma priore consecuta alia miscuit se. Singula hæc manum implere solita. Græci stagoniam & atomon tali modo appellant: minorem autem orobian. Thuris concussionem & purgamentum siue puluerem & micas concussu elisas antiqui thuris pollinem & mannam uocauerunt. Trifariam enim omnis thuris substantia diuiditur, in thus, corticem thuris, & dictam iam mannam: quæ magis quàm thus adstringit, quamuis leuis etiā sit mannæ uis adstringens, quam à cortice habet, qui illi paululum admiscetur, unde etiam thure ipso ad nōnulla utilior existit. Ipse uero cortex thuris, tū adstringit, tum siccat insigniter, ut tradit Galenus. Adulteratur autē thus resinç candidç gēma perquàm simili. Probatur candore, amplitudine, fragilitate, carbone ut statim ardeat, item ne dētem recipiat potius quàm in micas frangatur. Vsus illi medicatus. Præterea de thure sic scribit Dioscorides, In Arabia quæ ob id thurifera dicta est, nascitur thus. Primum bonitatis honorem masculum habet: quod stagoniam quasi stillicidiare uocant natiua guttç rotunditate, & atomon quod nullas sectiones habet: candido prætera colore: fractumq; intus pingue est: & incēsum quàm primum ardet: Indicum subruffo & liuido colore est. Rotundum opere & artificio humano thus fit: sectum enim in quadrangula fragmenta, tum coniectum in fictile aliquod

Thus in Arabia & Saba tantū nascitur.

Manna thuris.
Thuris pollin.

aliquod, multa uolutatione donec rotundum fiat circum agitur. Vetustate quod tale fuerit ruffescit: uocãtq; id stageron aut entomon. Secundæ bonitatis est quod Orobiam, & melioton appellãt: quantitate minimum, colore uero maxime ruffum. Vocatur & thus aliquod amomite: candidũ quidem, sed cũ fricatur mastiches modo lentescens. Adulteratur omne thus pinea resina, & gumi artificiose conformatum: facillime tamẽ deprehenditur. Gumi enim incensum non agit flãmas. Resina in fumum euanescit. Thus uero quàm primum ardet. Indicat fraudem præterea & odor. Potest thus omnia hæc: calefacit, adstringit, purgat, explet, & ad cicatricem perducit. Incipiẽtes formicas et impetigines tollit, additis aceto & pice inunctum.

AVRIVM VITIIS SVCCVRRENDIS.

CAPVT XII.

QVVM sæuus teneras dolor alte sauciat aures,
Fraxínea in flammis fundit quem talea succum
Instilles, siue obscœnos ex uirgine rores,
Aut succum ex folio dederit quem populus alba.

VRIVM *uitijs.*) Aures cartilagineę ac sinuosæ in sublimi corporis, et ut Auerrois tradit, in osse petroso collacatæ sunt, & ideo Arabum lingua uocantur Agari. Quarum pars infima, quam imam uocant auriculam & in qua memoriæ dicatus est locus, Lobus nuncupatur: quanquã superior portio etiam, & omnia summa ita nominari possint, ceu iecoris lobi, & ciceris uas aut fabæ, & quod Plinius ait, milij panniculæ. Aurium uero sordes, autore Plinio, mar- *Aures.* *Agari.* *Auricula ima.* *Lobus.*

S

Marmorata. Cerumina. morata dicuntur, recentiores Cerumina uocãt: quæ quia sudoris qui computruerit ratione censentur, amarulenta sunt. Alij biliosa cerebri censent excrementa, cuius indicium quoque uolunt colorem luteum: quemadmodum enim per oculos melancholicum expurgatur excrementum, & per os pituitosum atq; sanguineum, ita etiam per aures biliosum excerni dicunt. In auribus item primum rectus ac simplex est meatus, mox tortuosus & flexuosus, qui subinde iuxta cerebrum in multa & tenuia diducitur foramina, per quæ fit auditio. *Aurium meatus cur tortuosus.* Tortuosus autem & non rectus est anfractus, ne, ut Auicenna tradit, subita aëris irruptio frigiditate uel caliditate cerebrum male afficeret, uel soni excessus neruum quo fit auditus oblæderet atq; disrumperet. *Vnda uocalis.* Cum ergo peruenit unda uocalis, sic aerem sonum deferentem uocat Auicenna, ad illud quod est illic, comprehendit eam auditus. *Auditum dupli ci aere perfici.* Ex quo colligitur Auditum non tãtum exteriore aẽre perfici, sed & interno quodam qui auribus inest congenitus, quod uel Aristoteles in libris de anima scriptum reliquit. Auditui enim connaturalis congenitusq; inest aer, qui exteriore aere moto excitus, meliorem præstat auditionem. Est enim aer ille internus & auribus insitus, de se immobilis, & cum mouetur, id ab aere fit exteriore, placide tamẽ & tranquille, citra turbationem aliquam et strepitum auris, ut non percipiatur quando mouetur, & quando non. Et hinc membra contectus & cõuolutus est, & auris iter cochleatum, flexuosum atq; anfractuosum factum est, ne lædatur aut turbetur, aut à tranquillitate sua dimoueatur. Cum enim membrana illa læditur, præpeditur auditio: ceu læsa cuticula pupillam obuoluente, præpeditur uisio. *Auditus incolumis argumentum.* Incolumis autem auditus argumentum est, si auri admota manu aut cauitatibus illato digito, sonitus & tinnitus quidam aeris ceu cornu sonantis, introrsus auditur. Qui tamen sonus insito aeri non est proprius, sed alienus. Qui etiam si non auditur, læsi auditus indicium. *Aures cur binæ.* Cæterum quod ad aures

aures etiam attinet, binæ à summo rerum opifice creatæ sunt, ne una oblęsa, auditus omnino præpediretur. In lateribus autem collocatæ & non in parte anteriore, propter uisum, gustum, & olfatum, qui commodissime in ea fuerunt positi: nec in posteriore, ne à sensu communi longius abessent. Et quamuis binæ sint aures, simplex tamen illis hauritur sonus: quemadmodum enim in uisu nerui optici coniunguntur, ne species appareat duplex, ita et in auditu, nerui ἀκουστικοὶ, in origine concurrũt, unde etiam formarum audibiliũ fit unio. Amplius aures, ut Plinius scribit, homini tantum immobiles. Quod si quis moueri dixerit, sciat perparuum quidem esse motum eiusmodi. In alijs tamen animantibus mirum in modum moueri aliquando uidentur. Ratio autem est non ex aurium motu intimo, sed per expulsionem musculi mandibulam mouentis, qui quandoq; ita auribus admouetur, ut contingat. Cæterum morbi & uitia, quæ auribus accidunt, sunt comprimis dolor & inflammatio, humores, pus & sanies profluens, ulcus sordidum, uermes in ipsis generati, foraminum compressio, auditus grauitas, auriũ intra se ipsas sonitus, & res quæ in ipsas ciciderunt ceu lapilli, aqua, pulices aut aliorum animalium quoddam: de quibus post capitis & faciei morbos nunc primum agit Serenus, subinde ad oculos transiens: non quod aurium usus sit potior, hunc enim natura, ut Celsus ait, proximũ à luminibus nobis dedit, sed quia maius aliquãto in hijs periculum est. Nam uitia oculorum intra ipsos nocent, aurium inflammationes, doloresq́;, interdum etiã ad dementiam mortemq́; præcipitant, quo magis inter initia protinus succurrendum est, ne maiori periculo locus sit. Quoniam, Auicenna teste, dolores eius quandoq; perniciosi sunt. Sed antequam ad localia medicamenta procedatur, ubi corpus nimijs & malis repletum fuerit humoribus, ipsum ab eiuscemodi prius alleuiandum est. Et si per consensum fuerit affectio, membro cui cõsentit prius

Aures cur in lateribus.

Nerui ἀκουστικοὶ.

Aurium mobilitas.

Aurium uitia.

Lib. 6. cap. 7.

Aurium usus proximus à luminibus.

Aurium dolor periculosior.

Canones generales circa curationem.

subueniẽdum, capitis etiam dolorem, si quis adest, prius mitigando. Quibus peractis localia tum demum administranda sunt remedia, semper etiam à leuioribus inchoando, & ante medicaminis immissionem, aures à sordibus aut prius impositis medicamentis, si quę insunt, mundando. Nam, ut Paulus Aegineta tradit, Audiẽdi facilitatem præstat in primis purgare meatũ à sordibus. Adhæc præcipiente Celso, medicamentum quod imponendum est, semper ante tepefieri conuenit, commodissimeq; per strigilem instillatur. Vbi auris repleta est, super lana mollis addenda est, quæ humorem intus contineat. Idem de calidis imponendis medicamentis testatur Mesue dicens, Post hæc autem non prætermittimus quod medicamenta quæ distillantur in oculis, semper actualiter frigida mittenda sunt: quæ aũt in auribus, tepida aut calida sunt apponenda, siue sint ad ægritudines calidas siue frigidas. Primo tamen antequam quicquam in aures imponatur, ob periculum quod ex auditoriorum meatuum obstructione contingere posset, cura prius tentanda est cum sacculis, suffitibus & cataplasmatis: quibus adhibitis, si nulla sequatur salus, tum primum iniectiones & instillationes fiant, quæ post tertiam, ut aliqui uolunt, seu, ut alijs placet, post sextam horam iterum ab aure extrahantur. Sint autem quæ iniiciuntur quantitatis modicæ, utpote, unius aut duarum guttarum, ne meatus obstruant. Sint item liquida. Nam, quod Celsus ait, illud perpetuum est, quotiescunq; crassius medicamentum est quàm ut in aurem instillari possit, adiiciendum eum esse humorem, ex quo id componi debet, donec satis liquidum fit. Vbi autem immissum est medicamentum, patiens per horæ spacium sanam super aurem iaceat. Tandem, operationes in auribus ob magnam auditiui nerui sensibilitatem, suauiter & citra dolorem fiant, ne læsio contingat. Nec illud omittendum, ubi exulceratæ sunt aures, siccissimis opus esse medicamentis, ut tradit Galenus therapeutice libr. 5.

quo-

quoniam audiēdi locus etiam ſicciſſimus eſt. Cum enim particula cui medetur ſicciſſima eſt, neceſſe eſt ut ualentiſſime ſiccetur. Indicat enim ueluti uitium ipſum ut curetur, ſibi applicandum eſſe contrarium: ſic particula ipſa quod ſit ſibi ſimillimū. *Seuus.*) Crudelis, magnus & uehemēs, qui uel ſomnum tollere ſoleat, ſiue calidus ſiue frigidus is fuerit. Vtriſq; enim medicari docet. *Teneras.*) Graciles, molles ac lenes. Eſt enim auris, ut Auicenna tradit, creata cartilaginea, habens cum conſeruatione figuræ lenitatem & reflexionem. *Alte ſauciat.*) Profunde, intime, et uehemēter uulnerat & afficit. *Fraxinea talea.*) Hoc eſt, fraxini lignum & ligni ſectiones atq; præſegmina. Talea enim proprie ligni fruſtum dicitur quod ſerendi aut plantandi gratia præſcinditur. De fraxino uero, quæ inter arbores quas materiæ cauſa natura genuit, copioſiſſima eſt, Plinius libro 16. cap. 14. inter alia ſic ſcribit: Fraxinus procera arbor eſt, ac teres et pennata folio, multumq́; Homeri præconio & Achillis haſta nobilitata: materies eſt ad plurima utilis. Græci duo genera eius fecere: longam, enodem: alteram breuem, duriorem, fuſcioremq́;, laureis folijs. Alij ſitu diuiſere. Campeſtrem enim eſſe criſpam: montanam, ſpiſſam. Folia earum iumentis mortifera: cæteris ruminantium innocua Græci prodidere. In Italia nec iumentis nocent. Contra ſerpentes uero ſucco expreſſo ad potum, et impoſita ulceribus opifera, ac nihil æque repperitur. Tantaq́; eſt uis, ut ne matutinas quidē, occidentésue umbras quamuis ſint longiſſimæ, ſerpens arboris eius attingat, adeo ipſam procul fugat. Experta prodimus. Si fronde ea gyro claudatur ignis & ſerpens, in ignes potius quàm in fraxinum fugere ſerpentem. Mira naturæ benignitas, priuſquam hæ prodeant florere fraxinum, nec ante conditas folia dimittere. *In flammis fundit ſuccum.*) Hoc eſt, liquorem: &, ut Meſue uocat, oleum fraxininum, quod ignis ui ex conciſo ligno elicitur, hoc modo: Accipiuntur ollæ, iuſtæ magnitudinis,

Auris tenera et lenis. *Fraxinus.* *Talea.* *Oleum fraxininum.*

binæ, una orificij arctioris, altera latioris: quarum hæc extra luto figuli bene inducta, in terræ foueam ponitur: illa uero conciso ligno impleta priori ollæ inuerso orificio superponitur, ita tamen ut ambabus interponatur lamina ferrea tenuis & multorum foraminum instar cribri triticei, quæq; amplitudine sua ollam latiorē undiq; cooperiat: sicq; præparatę ollæ, luto exacte ut nihil ex alterutra euaporare & exhalare possit circumliniātur: quo facto, lignorum congeries ipsi superposita accendatur, & duabus horis ardere sinatur: sic enim succus & oleum manabit, quod usui seruetur. Et eodem modo fit oleum iuniperinum: quod ego sic feci. Primo accepi ollam grandem ex una parte lati orificij, ex altera rotundatam & paruis foraminibus plenam, quam ligni frustulis paruis impletam cum cooperculo & luto circumlito bene clausi, deinde clausam alteri ollulæ paruæ in terram locatę cum parte perforata imposui: sicq; ambabus dispositis & undiquaq; luto ne quid exhalare posset, bene illitis, postea cum igne, ut dictū est, operatus sum. *Obscœnos rores.*) Hoc est, humorē corporis qui per partes obscœnas expurgatur. Et is quidem est lotium siue urina, quæ auribus frigore affectis opitulatur, maxime etiam si exulceratæ fuerint. Nam, ut Auicenna tradit quarta tertij, cum multiplicatur pus ualde, tunc necessariæ sunt distillationes ex urina infantium. Plinius hanc cōtra pituitas & uermes, sed cum porro utilem tradit libro 28. cap. 6. dum infit: Vrina impubium puerorum contra aurium pituitas, uermiculosq; si decoquatur ad dimidias partes cū porro capitato nouo fictili. Nec modo auribus sed & uniuerso corpori urinam impubium prodesse testatur Sextus Platonicus dicens: Pueri uel uirginis inuestis lotium infusum auriculis quę pus habēt, curat, et remediū est totius corporis. *Virgine.*) Per uirginem intelligit puerum siue masculus siue femella is fuerit, qui adhuc incorruptus est & Veneris usum nondum expertus. Dicitur autem & de alijs rebus

Lotium impuberis. *Vrina.* Cap. 22.

bus illibatis, intactis & incorruptis uirgo: unde Martialis chartam nondum contrectatam inuulgatamq́ uocat uirginem. Et Plinius terram uirginem dixit synceram & intactam, neq; à metallicis refossam aut attaminatam. *Succum ex folio pop.*) Diosco. lib. primo: Tepidus foliorũ succus cõtra aurium dolores utiliter instillatur. Item Plinius libro 24. cap. 8. Foliorum populi albæ succus calidus aurium dolori prodest. *Populus alba.*) Plinius lib. 16. cap 24. Populi tria facit genera, albam, nigram, & quæ lybica appellatur. Alba folio bicolor, superne candicans, inferiore parte uiridi. Mirũ in primis id quod ulmo, tiliæq́, & oleę, populo albæ & salici euenit. Circũaguntur enim folia earum post solstitium, nec alio argumento certius intelligitur sydus confectum. Populus.

Sæpe chelidoniæ rapidum sociatur acetum
Adiunctoq́ nitro procedit cura salubris.
Mentastri liquor expressus conducere fertur.
Infectum uiolis olium bene consulit auri.
Annosa rubros si legeris arbore uermes
Ex oleo tere, sic tepidos infunde dolenti.

Chelidoniæ.) Qua ratione capitis, eadem et aurium dolori medetur chelidonia: cuius uirtutes dictæ sunt superius capite primo. Chelidonia. *Rapidum acetum*) Hoc est, citũ & quod uim suam cito exercet: quale est maxime quod forte est et acre. Acetum. Scriptus codex habet SAPIDVM, hoc est, proprio sapore & saporis aciditate ualidum & efficax. Aceti calidi uaporatio, ut tradit Auicenna, confert difficulati auditus et acuit ipsum. Et, ut Dioscorides testatur, Acetum instillatum necat aurium uermes. *Nitro.*) Dioscorides, Nitrum medetur purulentis auribus, earũq́ inflationibus & tinnitibus, cum calida aqua uel uino illis instillatum. Purgat & sordes cum aceto ijsdem instillatum. Plinius libro 31. cap. 10. Nitrum auribus purulẽtis uino liquato infun- Nitrum.

ditur. Sordes eiusdem partis erodit ex aceto. Sonitus & tinnitus discutit ficcum additum. Et exinde doloribus illarum medicina est efficax, præsertim ubi humor est tenax & causa frigus. *Mentastri liquor.*) Succus mẽtastri aurium dolorẽ frigidum sanat:& maxime eum cuius causa sunt uermes, ipsos ui ignea & amaritudine sua occidẽdo. Hinc Apuleius herbæ mentastri succum cum uino austero auriculis iniectum, uermes natos necare dicit. Et Plin. libro 20. cap. 14. Succus, inquit, auribus uerminosis instillatur. Porrò quem hĳ mentastro, eum Dioscorides calamentho tribuit effectum dicẽs: Verminosas aures sanat enectis uermibus instillatus calamẽthi succus. *Cõducere.*) Conducere inter alia significata sua aliquando idem est quod prodesse & utile esse, ut in hoc loco. *Infectum.*) Inficere proprie est tingere & colorare: μεταφορικῶς uero, polluere, maculare & corrumpere. Vnde oleum infici dicitur, quando per alterius rei admixtionem natura eius corrumpitur & admixtæ rei naturam accipit. Est autem & infectus quarti ordinis nomẽ, & tincturã significans. Plinius libro 8. De lanarũ infectu suis locis dicemus. *Violis oleum.*) Oleum uiolarum, quod fit floribus earum in oleo maceratis & expressis: hocq́ autore Auicenna, magis sedatiuũ est doloris quàm oleum rosaceum, propter mollificationem quæ est in ipso: conuenitq́ in dolore uehementi & à causa calida proueniente. *Consulit.*) Prouidet & opitulatur. *Annosa.*) Vetusta & cariosa. *Rubros uermes.*) Plinius libro 29. capite 5. testatur idem, dicens: Vermes ex arboribus rubri cum olio triti, exulceratis & ruptis auribus præclare mendẽtur. Detergunt enim & dolores permulcent maxime ex oleo quod etiam mitigando lenit.

Mentastrum. *Conducere.* *Inficere.* *Infectum.* *Oleum uiolarũ* *Vermes rubri arborum.*

Si uero obstrusa sensus moreretur in aure,
Lumbricos terræ, seuumq́ ex ansere rauco
Excoque, uel ueterẽ poteris dissoluere morbum.

Si uero obstrusa.) Docet nunc aurium dolori, quem auditus grauitas comitatur, mederi, ubi scilicet cum dolore grauius quis audire cœperit: quod maxime post lõgos & uehementes aurium et capitis dolores euenire consueuit ex meatuum auditoriorum obstructione, quę uel à sordium coitu accidit, uel ab humorũ copia, uel à crusta qualis sup ulcera innascit. *Lumbricos terræ.*) Vermes terrenos, quos Dioscorides γῆς ἔντερα, id est, terrę intestina uocat, traditq́ cũ anserino adipe elixa auriũ uitijs utiliter instillari: quod Plin. etiam lib. 29. cap. 5. testatur inquiens, Constat deplorata aurium uitia sanari si terreni uermes adipe anseris decocti infundantur. Celsus eosdem ex oleo coctos adhibere docet cum ait, Medicamentum est oleum in quo lumbrici cocti sunt. *Seuum.*) Seuũ quid sit & quo pacto differat ab adipe, dictũ est supra. Sed huiusmodi dictionum proprietas nõ semper obseruatur, pręsertim in carmine, quod uel ex præsenti capite, ne longius testimonia conquiram, manifestum est. Nam quod nunc anseris seuum nominat, paulò post adipem uocat, dum inquit, Anseris aptus immittetur adeps. A seuo fit seuosum, quasi seuo plenum: et seuare, hoc est, seuo cõcinnare. Columella lib. 2. cap. 22. Ferijs ritus maiorum etiam illa permittit, far pinsere, faces incidere, candelas seuare: ni mauis dicere sebare, utrunq; enim dicitur, & seuum & sebum. Dicitur item sepaceum à sepo. Apuleius in asino aureo lib. 4. Nec mora cũ numerosæ familiæ frequentia domus tota completur, tedis, lucernis, cereis, sepaceis, nocturni luminis instrumẽtis. *Ansere.*) Dioscorides, Adeps anserinus facit ad aurium dolores. Auicenna lib. 2. Adeps anseris sedat dolorem auris. *Rauco.*) Male sonoro, obstrepero. *Vel.*) Etiam. *Dissoluere.*) Discutere. Hinc medicamentum discussorium, quod Gręci diaphoreticum uocant, quod discutit atq; dissoluit humorum crassitudinem. Et diaphoresis discussio est, hoc est, digestio & euaporatio, humorumq́ per insensibiles meatus eductio.

Lumbrici terræ
Intestina terræ.
Seuum.
Seuosum.
Seuare.
Sepaceum.
Medicamentũ discussorium
Diaphoreticũ.
Diaphoresis.

Fella bouis surdis etiam prodesse loquuntur,
Si iungas olidæ graue quod minxere capellæ.

Fel bouis. *Fella bouis.*) Fella bubula uel taurina, quæ cæteris, testante Dioscoride, sunt efficatiora. Et Auicenna, Fortiora fella quadrupedum sunt, fel uaccinum siue taurinũ. Plinius libro 28. Si grauitas sit audiendi, fel bubulum cum urina capræ uel hirci, uel si pus sit. Surdus. *Surdis.*) Surdus proprie dicitur qui nihil audit, aut qui male audit. Dicitur etiam de eo quod non auditur. Iuuenalis, Surda nihil gemeret graue buccina: & herbæ surdæ, quorum nomina nõ audiuntur, quia non sunt. Transfertur autẽ & ad alia. Vitruuius Architecturæ libro 5. Etiam diligenter est animaduertendum, ne sit locus surdus, & ut in eo uox quàm clarissime uagari possit. Plinius libr. 36. Adhoc quibusdam incurrit umbra, surdusq́ color fit. Et, Hebescunt ni color surdus repercussu angulorum excitetur. Persius, Seu spirent cinnama surdum. Serm. lib. 2. Horatius, Feruida quod subtile exsurdant uina palatum. *Olidæ.*) Fœtidæ. Sunt enim grauis ac fœtidi odoris capræ, quarum graueolentem odorem & uirus nunc tragum nunc hircum uocãt. Tragus odor seu hircus, aut caper. Catullus aũt caprum, Lædit te, inquit, quædã mala fabula qua tibi fertur Valle sub alarũ trux habitare caper. *Graue quod minxere capellæ.*) Lotium caprinum. Hoc est, excrementitium illum uesicæ caprarum humorem graueolẽtem, ac tetrum fœtidumq́ odorem reddentem. Huiusmodi autẽ humorem & urinam aurium doloribus conferre, autor est Dioscorides, dicens: Vrina caprina aurium doloribus medetur instillata.

Si uero in patulas animal penetrauerit aures,
Proderit admixto pauidi fel muris aceto,
At si lympha potens peruaserit, anseris aptus
Immittetur adeps, ceparum non sine succo,
Qui grauis est oculis, sensum tamẽ auribus auget.

Patulas.) Semper enim aperti sunt aurium meatus & an-

fractus

fractus. *Animal.*) Ceu pulex, aut aliud tale animal paruum. *Pauidi.*) Trepidantis & periculum semper pertimescentis. Ad omnem enim sonitum & strepitum expauescunt mures & fugiunt. *Fel muris.*) Fella remedio esse si quod animal in aures ceciderit, testis est Auicenna fen quarta tertij. Et Plinius libro 29. cap. 5. Si quod animal, inquit, in aurem intrauerit, præcipuum remedium est murinum fel aceto dilutum. *Lympha potens.*) Aqua multa & copiosa. Solet enim nonnunquã aqua aures intrare quæ multitudine & frequẽtia sua potenter & uiolenter nocumẽtum eisdem adfert. *Peruaserit.*) Intrauerit & ad intima usq; penetrauerit. *Anseris adeps.*) Plinius libro 29. cap. 5. Si aqua intrauerit, adeps anserinus cum cepæ succo remedium est. Sextus Platonicus, Aqua in aurem si introierit, anserinus adeps cum cepæ succo mixtus bene, auriculæ infundatur, prodest. *Ceparum non sine succo.*) Hoc est, cum succo ceparum: cui tamen non anserinum sed gallinaceorum adipem iungit Dioscorides, dicẽs ceparum succum cum gallinaceorum adipe utilem esse ad grauitatem aurium, incertos earum sonos, purulentas ex eis destillationes, & exhauriendas quæ in eis coierunt aquæ. Quamuis per se etiam tum gallinaceum tum anserinum adipem ad aurium dolores facere testetur Auicenna. Distillatur, inquit, cepę succus in aurem, propter grauedinem capitis & tinnitum & putredinem in auribus & aquam. Plinius libro 20. cap. 5. Multos in auriculis sonitum & grauitatem emendantes, syluestrium ceparum succũ unà cum anserino adipe in easdem stillasse scribit. *Qui.*) Ceparum succus. *Grauis est oculis.*) Id est, oculis nocet præsertim sanis. Nam male affectis sæpenumero auxilio est. Nocet autem comestus quidem, quoniam uaporosus est. Omne autem uaporosum, oculis noxium. Unde Iesus Hali dicit, Omnes concordati sunt, quod comestio salis debilitat uisum, lac, cepe, porri, caules, lentes, fabæ, & uniuersaliter omne uaporosum. Nocet etiam oculis imposi-

Fel muris.

Anseris adeps.

Cepa.

Vaporosa oculis nocentia.

tus ui sua acri & exulcerante. Imò odor ipsius oculis noxius est, lachrymas ipsis excutiendo. Vnde quia lachrymas mouet, prouerbio etiam cepas edere aut olfacere iubemus eos quos flere iubere uolumus. Lachrymosam cepam uocat Columella. Et Plinius, Omnibus odor est lachrymosus, inquit. *Sensum auribus auget.*) Hoc est, aurium sonitus & surditatem auferendo, auditũ recuperat, iuuat, & corroborat, bonamq́ facit auditionem.

Adagio.

Vis & phœbigenæ diuinam discere curam,
Sitq́ uel annosis confecta doloribus auris,
Allia tum septem numero, septemq́ lupinos
Muriceam dabis in testam, tum Delphica frondis
Addatur, mixto totum feruescat aceto,
Doctus eris tepidos illinc immittere rores.

Phœbigenæ.) Phœbo geniti Aesculapij. *Confecta.*) Affecta, saucia & læsa. *Allia.*) Auicenna fen quarta tertij cap. 8. Oleum instillari iubet in quo coctum sit allium. Plinius uero libro 20. cap. 6. alliorum succum cum adipe anserino. *Lupinos*) Lupinus legumen est notum, cuius succum instillare iubet Auicenna. *Muriceam.*) Murex conchilijs adnumeratur ceu purpura, quorum sanguine uestes tinguntur infectu precioso. Per se autem, ut Plinius tradit libro 32. cap. 4. conchilio infecta lana magnopere prodest auribus. Inest autem & testis uirtus deficcans atque detergens auribus utilis, quam & medicamenta illis imposita ad se rapiunt, quare illa cum eadem coqui et prępparare iubet nũc Serenus. Ni pro testam legere malueris textam, ut lanam intelligas murice infectam, ex qua & fasciolæ fieri possunt quibus capilli in capite alligantur & textæ dicuntur. Et forte non male, ut Plinij sententiæ iam relatæ cõcordet. Verum in scripto codice pro muriceam legitur Puniceam: ubi per testam Puniceã intelligito malicorium quod Punici mali cortex est, & is quidem in magno usu. Et in quo decoctũ ex porri succo efficaciter sanat aurium

Allium. Lupinus. Murex. Texta.

aurium dolores, ut libro 30 ad finem tradit Plinius, & libro 23. ait, Ad aurium dolorẽ utile est ex Delphica oleum in mali Punici cortice tepefactum. *Delphica frondis.*) Folia laurus Delphicæ. Sunt enim duo genera laurus, ut Cato tradit: Vnum Delphicum, sic dictum quod eo uictores Delphis olim coronarentur, & est uiridior laurus: Alterum Cyprium, folio breui, nigro, per margines imbricato, crispum. Sed de lauri generibus plura Plinius libr. 15. ca. 30. Vis lauro excalfactoria & folijs & cortice & baccis: ualenterq́ siccant, molliunt, & discutiunt, ac contra aurium dolorem & grauitatem ualent. Vnde Auicenna inquit, Faciunt ad dolores auris frigidos & elongationem auditus & conferunt tinnitui. Plinius item libro 23. cap. 8. Aurium, inquit, dolori et grauitati instillatur succus cum uino uetere & rosaceo. Et, Ad aurium dolorem utile est ex Delphica oleũ in mali Punici cortice tepefactum. Celsus porri succo cum laureo oleo utitur. Adhæc habet & contra uenena remedium laurus, unde in prouerbium abijt, ut qui fœliciter è periculo effugisset, & tutum se asse rere uellet, is diceret, δαφνίνην φορῶ βακτηρίαν, hoc est, Lau reũ gesto baculũ. Et quia hæc arbor fulmine non icitur, ideo & aduersus fulmẽ uis eius tueri creditur. Vnde & Tiberius Cæsar, qui tonitrua, autore Suetonio, præter modum expauescebat, turbatiore cęlo nunqam non coronã lauream ceruice gestauit, quod fulmine afflari negetur id genus frõdis. Est autem Apollini sacra, uaticinaq́ arbor laurus. Nam quia nihil crepitantius uritur, unde etiam δάφνη daphne dicitur, ab particula δα quę intẽtionis uim habet, & φωνεῖν quod loqui est & canere, hinc ueteres rerum euentus ex crepitantis modo aucupabãtur. Si enim crepuisset abunde & sonantius, fœlix auspicium existima batur. Vnde Tibullus, Laurus ubi bona signa dedit, gau dete coloni. Quod si tacita conflagrasset, infœlix habeba tur. Hinc Propertius, Et tacet extincto laurus adusta foco. Alij uero laurum Apollinis tutelæ adscribunt, ideo

Laurus.

Adagio.

quia si noctu dormientibus ad caput puluillo subieceris, uera somnia uisuri sunt, uti Fulgentius recitat mythologiarum libro primo. *Frondis.*) Frondis in recto casu posuit, quemadmodum infra quoque capite 19. ubi ait, Persica frondis.

OCVLORVM DOLORI MITIGANDO.

CAPVT XIII.

SVMMA boni est, alacres homini contingere (uisus
Quos quasi custodes, defensoresque pericli
Prospiciens summa natura locauit in arce,
Sic tamen ut nullos paterentur desuper ictus,
Atque supercilio pauidi tegerentur opaco.

OCVLI. Libro.11.

CVLORVM *dolori.*) Oculos humani corporis partem esse preciosissimam, ut qui lucis usu uitam distinguat à morte, scriptũ est à Plinio. Hos Galenus nunc uisiuæ potentiæ uocat organum lucidum, nunc solarẽ animalis particulam, & diuinum quoque membrũ, ut cuius pręcipue inexplicabilis & mira sit subtilitas, si quid aliud in animantiũ natura. Vnde Auẽzoar theizir sui lib. 1. Oculus, inquit, membrum est subtile & delicatũ præ cæteris membris. Huius particulæ sunt humores contenti tres. Tunicæ uero continentes ab aliis aliter statutę. Sunt enim qui quatuor eas faciunt, quarum summam & ęxtimam uocant Consolidatiuam, robustã, solidam & pinguem, quaque oculi constitutio tueatur uniuersa. Alteram quæ huic subest Græci Ceratoidẽ appellãt, uulgo Cornea dicitur, eo quod pellucida sit ut cornu attenuatum, quo sit speciebus peruia. Tertiam uocãt Vueam, ab nigrore uuę, ut obscuretur in ea humor

Oculorum partes. *Humores 3.* *Tunicæ 4. uel 7.* 1 *Consolidatiua.* 2 *Cornea.* 3 *Vuea.*

eã humor in quo uisus facultas uiget, aliàs enim species
in eo se non ostentarent: estq́ densa, ne si laxior esset, in-
clusus humor se promeret: habet tamen in anteriore par
te orbicularem pupillæ meatum, qua se uisibilium insi- 1
nuant species. At intra tunicam hanc humorẽ statuunt *Humor albu-*
albidum, ouorum albugini similem ac pellucidum. Gla- *gineus.*
cialis enim omnium humorum est intimus, glaciei assi- 2
milis: quem bifariam diuidunt, in partem scilicet anterio *Glacialis.*
rem & posteriorẽ, quam uitream uocant, quæ glacialẽ fo- 3
ueat & alat. Et hijs circũiecta est tunica quarta tenuissima *Vitreus.*
quam araneã dicunt, & Herophilus arachnoiden nomi- 4
nauit. Et sic tres sunt in oculis humores, et tunicę quatu- *Tuni aranea.*
or. Alij tamen septẽ constituũt tunicas. Primam coniun- *Alia tunicarum*
ctiuam siue consolidatiuam. Corneã quam à dura matre *diuisio.*
oriri dicunt, bifariam diuidunt, & anteriorem corneã uo *Coniunctiua.*
cãt, interiorẽ uero scleroticã. Consimiliter uueam, quam *Cornea,*
à pia matre oriri tradunt, in duas secernũt, & partem an- *Sclirotica.*
teriorem uueam, posteriorẽ secundinam uocant. Idem in *Vuea,*
aranea faciũt, eandemq́ bifariã diuidunt, & anteriorẽ ara *Secundina.*
neam, & posteriorẽ retinã appellant. Sicq́ decẽ sunt quas *Aranea,*
intimas uocant oculorũ particulæ, uidelicet, tunicæ con *Retina.*
tinentes septem, & humores tres contenti. Diuidunt &
aliter tunicas quidam, sed illos nunc finamus. Omnium
autem harum utilitatem & operationẽ difficile & quasi
impossibile est tradere. Vnde Abinzoar theizir libro 1.
sic scribit: Et scire debes oculi partes esse multas, & scire
atq; cognoscere utilitatem seu operationem cuiuslibet ea
rum difficile ualde tẽpore Galeni erat, adeo quod Galen.
in corde suo proposuit, nõ reddere rationem singillatim
de prædictis, nec earum causas & utilitates declarare in
libro suo de iuuamẽto membrorũ. Et Auerrois sui Col-
liget libro 2. maiorem partem iuuamentorum arbitrij iu
dicij esse scribit. Cęterũ uirtus uisuum, ut tertia tertij tra-
dit Auicẽna, & materia spiritus uisibilis procedit & pene
trat ad oculũ per uiam duorũ neruorũ cõcauorũ, quos *Nerui optici.*

ὀπτικοὺς uocant Græci, ab eo quod uisiuum spiritum ad oculos per ipsorum spiracula deuehant. Qui nerui à cerebro ad oculos producũtur effigie in primis literæ Græcæ χ, qui in contactu ad crucis modum intersecare se uidentur, quod tamẽ neutiquam fit, si acrius atq; solertius quis inspiciat. Sed à cerebro exorientes ad eundem tendunt locum, donec iungantur ita, ut meatus, qui antea duplex uisitur, unus et communis fiat: mox iterum disiuncti resiliunt, & qui à dextris oritur, dextrum item oculum petit, & qui à leua, itidem ad leuum tendit oculum, autore Galeno de utilitate particularum libro 10. Vnde Auicenna prima primi ait: Ille qui à sinistra oritur, dextratur: & ille qui à dextra oritur, sinistratur: deinde sibi super sectionem cruceam obuiant: postea ille qui à dextra oritur, ad pupillam dextram penetrat: & qui nascitur à sinistra, ad sinistram pupillam: quorum adeo dilatantur orificia, donec humorem qui uocatur uitreus, comprehẽdant. Quoniam itaque utriusq; oculi ex neruorum illo congressu, unum fit deferẽs, & uisibilium species in communi coeunt cõceptaculo: hinc fit quod sensibile utroq; haustum oculo, simplex & non geminum se ostendat, quod aliâs dubio procul contingeret: hinc etiam quod spiritus uisiuus, altero oculorum oblęso, ad reliquum delabitur totus, & roboratur, ualidiorq; promitur in actum, ut clarum est, alterũ claudentibus oculum. Quod in oculi meditullio nigricans uisitur, pupilla dicitur, in qua qui sunt humorum medius est glacialis, & ipse quidem clarus sicut grando. Et situs est in medio, quoniam est dignior locis qui sunt cum custodia, autore Auicenna. Idem humor glacialis dicitur & crystallinus & grandineus. Et in hoc pręcipue uidendi facultas uiget. Vnde Abinzoar: Humor grandineus est radix & subiectũ sensus uisus, recipiens spiritum uisibilem per neruum opticum uenientem à cerebro. Et Iesus Hali: Humor crystallinus est nobilior partibus oculi, quia per eum fit uisus, et reliquæ

Visibile utroq; haustum oculo cur simplex & non geminum appareat.

Pupilla.

Humor glacialis, crystallinus, grandineus.

Videndi facultas in quo humore consistat.

reliquæ partes oculi sunt paratæ ut seruiant illi humori nobili, aut expellant nociua aut prebæant ei utilitatem. Galenus item therapeutices libro 7. Ipsum uisus instrumentum, inquit, est crystallinus humor. Et lib. 2. eiusdem tractationis, Visio, ait, non oculi totius, sed crystallini in ipso humoris est, cuius causa reliquæ oculi partes sunt factæ, quarum etiam singulæ aliquam seorsum actionem sunt nactæ. Ac uena quidem & arteria & neruus toti animanti communem: membranulæ oculi omnes, cum sint nutrimenti participes, omnino naturalibus facultatibus sunt preditæ, ac perinde etiam functionibus, quæ ab hijs proficiscũtur. Sed qui perficiatur uisus, an intus per aeris media suscipiendo simulachra, an extra ab oculis profluẽtibus radijs, autorum inter se est discordia. Plato enim & Academici uisum ab oculis emanare & extra prodire uolunt: contra quos pugnant Aristoteles & ipsi Peripatetici, qui uisum fieri intus suscipiendo dicunt. Sed quia harum opinionum scrutinium, &, ut inquit Auicenna, uerificatio certioris in his duobus sermonibus pertinet ad sapientes, non ad medicos, ideo de his nunc non plura.

Visus instrumentum.

Quod reliquum est, Oculorum cuique duo sunt anguli quos Lachrymalia uocant medici recentiores, Auicenna Almacheni, Græci uero Canthos: de quibus sic scribit Aristoteles, Κοινὸν δὲ τῆς βλεφαρίδος μέρος τῆς ἄνω καὶ κάτω, κανθοὶ, δύο μὲν πρὸς τῇ ῥινὶ, δύο δὲ πρὸς τοῖς κροτάφοις, hoc est, Communis uero pars palpebræ superioris & inferioris, canthi, duo quidem iuxta nasum, duo uero iuxta tempora. Quorum hos syluestres uocant recentiores, illos uero domesticos. Græci πηγὰς, id est pagas nuncupant, quasi lachrymarum fontes quosdam: hinc enim lachrymæ fluunt, singularis in homine admirationis. De quibus ab oculis emanantibus sic scribit Plinius: Hinc illæ misericordiæ lachrymæ, hinc fletus, & rigantes ora riui. Quis ille humor est in dolore tam fœcũdus & paratus, aut ubi reliquo tempore? Sunt autẽ nihil aliud lachrymæ quàm

Oculorum anguli, Lachrymalia, Almacheni. Canthi, domestici, syluestres. Pagæ. Lachrymæ unde fluunt. Lachryma quid.

aquosus humor siue sudor quidam ab oculis profluens. Aristo. τὸ δὲ δάκρυον, ἱδρώς τίς ἐστι, διὸ καὶ γίνονται ὑπὸ θερμασίας ἄμφω ταῦτα, καὶ ἁλικά ἐστιν ὁμοίως, hoc est, Lachryma autem sudor quidam est, quapropter & à calefactione fiunt ambo hæc, & salsa sunt similiter. Hinc etiam quæ acriorem ac mordaciorem odorem ex se reddunt, oculis quoq; lachrymas mouēt, si cum acredine lentitiam quandam etiam habuerint, ceu de oleo cōstat & cepis. Oleum enim quamuis leniter mordeat, subintrans tamen suam ob lentitiam atq; subtilitatem, mouet dolorem, & subinde humorem ac lachrymas elicit. Cepe uero quod et humore & uapore est calido, tenui, & lento, acriter oculos mordendo, lachrymas commouet. Et hinc prouerbijs quoq; locum fecit, ut si cui fletum imperare uolumus, iubemus hunc cepas edere aut olfacere. Sed dicet aliquis, Cur allium lachrymas nō itidem mouet ut cepe, cum sit etiam calidum, acre, & humoris quid continens? Respondetur, quoniam lentitia illi non inest, quare et lachrymas mouere non potest. Nam, ut Aristoteles tradit, si quod lachrymas moueat, id mordax esse debet, humidum quoq; & lentum, quod ultimum allio deest. Sed hijs omissis ad oculorum affectiones & earundem curationes procedendum. Ingentibus autem, ut Celsus libro 6. ait, & uarijs casibus oculi nostri patent, qui cum magnam partem ad uitæ simul & usum & dulcedinem conferant, summa cura tuendi sunt. Affectionum autem oculos infestantiū, quædam uniuersum oculum male afficiunt, quædam particulis quibusdam sunt propriæ: de quibus omnibus singillatim scribere prolixum esset, neq; Serenus omnium sed paucissimarum tantum curam tradit. Quę igitur communis affectionum oculorum curatio requirit, subscribam. In primis autem, si cū oculorum affectu capitis dolor affuerit, is prius sedandus est, ubi ab oculis non procedit, & oculorum dolor non sit uehementior. Item si alteri membro compatiatur oculi, id quoq; prius medicandum

Lachrymas quæ moueant.

Allium cur lachrymas non itidem moueat ut cepe.

Canones generales circa curationem.

dum. Amplius cognita ægritudine et ex medicamentis salute non cito succedente, nihilominus continuanda cura est, accidit enim aliquando uel uentositatem aliquam uel crassum difficilis resolutionis humorem in meatibus contineri strictis. Duabus item ægritudinibus acuta & chronica in oculo coniunctis, ab acuta inchoandum quousq; remoueatur, chronicam nõn negligẽdo, ne fortificetur, deinde redeundum ad causam chronicæ: autor Iesus Hali. Adhęc, medicandi sunt oculi, ut inquit Canamusali, cum ferro & sine ferro. Qui uero medicandi sunt cum ferro, cum maxima subtilitate & sapientia medicandi sunt. Aliqui uero medicãdi sunt cũ puluere, aliqui cum aqua, alij cũ unguento, alij cũ coctura, alij cũ medicaminibus, et alij cũ purgationibus, & ita liberantur. Oportet autem, ut Iesus inquit, quod eligatur de medicinis quod fuerit bonum, recens, non uetus, nõ sophisticatum, & quod teratur quælibet earum separatim, non simul, quia error est: quia ex medicinis quædam sustinent longam triturationem sicut minerales, quædam modicum sicut succi, & quædam teruntur magis quàm expedit & elongantur à natura sua. Omnes autem terendæ sunt quatenus nulla relinquatur in eis asperitas, qua oculis nocumentum inferri possit. Est enim multi sensus membrum. Vnde Auicenna etiam inquit tertia tertij: Oportet penitus ut nõ sit in medicina administrata in oculo & proprie in ophthalmia asperitas, neque qualitas saporis acetosi aut acuti. Et oportet quidem ut conterantur ualde, quatenus ipsius remoueatur asperitas, & quanto tibi plus est possibile ut sis contẽtus insipidis odore priuatis, nam illud est bonum. Quod si tactus fuerit necessarius, oportebit ut sit cũ facilitate. Exigitur enim propter membrũ ipsum superflua facilitas. Nam, uti Galenus therapeutices libro 13. tradit, uehementior etiam humoris casus in oculis non conducit, nam quæ feriũtur in hijs membranosa quædam imbecillaq; corpora sunt. Et quod feritur non est diuersum ab eo

quod curatur: sed idem ipsum quod est curandum ualenter icitur. Adhæc oculus acerrimi est sensus, Ergo infundere huic medicamenta oportet, primum superiorem genam blandissime attollentes, mox minime incutientes. Inueniendi præterea humores mitissimæ minimeq́ue mordentis naturæ, qui cum medicamentis sint infundendi. At mihi quidem magna cum consideratione uidentur ueteres ad oui deuenisse humorē, electo scilicet ex eo quod & mordēs minime esset, & glutinosum. Nam ex eo quod minime rodit, modo dictam indicationem ijs compleuit. Ex lentore autem, ad indolentiam nonnihil confertur. Quippe lenire eiusmodi humores possunt, asperitates omnes, quascunq; acris fluctio excitat. Accedit quod crassus ac lentus humor, constantius quàm tenuis & aquosus in loco permanet. Sane quod lentum id quod absque rosione sit, cum modice incaleat, dolorē maxime leniat: id profecto ex rodentibus in aluo deiectionibus didicisti, in quibus iniectum seuum illico dolorem mitigat. Quod autem permanere quoq; in laborante particula eiusmodi humidum expediat, manifestum est. Siquidem in ijs quæ in uentre accidūt, per clysterē assidue infundere molestū est: in his quæ in oculis, genā attollere. At uero exquisitus membri sensus lene esse quod injcietur, nihilq́ue in se asperum sabulosumúe habere omnino indicat. Hinc igitur excogitatum commode est, tum humido oui utendum, tum quæ terrea ocularijs medicamentis miscenda sunt, ea esse cum summa diligentia ad unguem leuigāda. Quoties tamen dolores hijs accidunt uehementes, repetitis hijs quæ de omnium dolorum generatione accepisti, disquires quo nam ex his affectu dolere oculos in phlegmone contingat. Nā aut ex uehementis acris cōfluentis humoris rosione, aut quod eorum tunicæ plenitudine distendūtur, aut propter crassorum humorum, flatuosiúe spiritus extensionem, uehementes in his excitantur dolores. Hactenus Galenus. Huiusmodi autem oculorum dolores,

Oui albumen.

ſores, ut Hippocrates libro aphoriſmorum ſexto prodidit, meri potio, aut balneum, aut uenæ ſectio, aut medicamentum epotum, ſoluit. Meri quidem portio, ut in eiuſdem aphoriſmi expoſitione tradit Galenus, ubi ſine plethorica in toto corpore diſpoſitione, ſanguinis copia craſſioris in oculorum uenulis continetur, ipſum diffundendo, & euacuando, ſuiq; motus uehemẽtia obſtructiones aperiẽdo. Balnei uero uſus dolorem ſedat, ubi humores acres ad oculos influunt, citra tamen corporis uniuerſi plenitudinem, quæ nec uinum, nec balneum, ingens citra detrimentum, tolerat. Et hæc fortia ſunt doloris oculorum remedia. Securiſſimum autem fomentum eſt, & omnino aliquam adferens utilitatem, uel tanquã ſignum ad dignotionem, uel tanquam cauſa ſanitatis oculorum. Quando enim nihil omnino influit in oculos, fomẽtum diſſoluens eam quæ in ipſis cõtinetur ſuperfluitatem, eis ſanitatem reſtituit. Adhuc autem influente humore, cum primum adhibetur ſuo calore, uſq; ad aliquid dolorem lenit et leuamen adfert mediocre, ſed paulo poſt dolorem auget, & alteram fluctionem attrahit, ex quo tanquam ſigno dignoſcitiuo qualis nam ſit diſpoſitio certius comprehendendo, ad uniuerſi corporis euacuationem perue nimus, ipſo quidem ſanguine redũdante, per uenę ſectionem, ſed humorum malitia infeſtante, per purgationem: neq; enim difficile admodum eſt diſtinguere alteram ab altera. Demum circa narcothicorum, quibus audaculi ſæpius utuntur, uſum, illud quoq; non omittendum, quod talia, uti Galenus loco iam dicto tradit, ab initio materia exiſtente influxu, ſunt ſuſpecta. Neq; enim uehementes reprimunt fluctiones, ſed excerni prohibent: atq; ideo ſi humores fluentes acres extiterint, corneam erodi contingit: ſi uero multi, magis irritari, ac uehementer extendi, ac ſi rũperetur, ex quibus niſi medicamentũ fuerit uehementer ſtupefaciens, dolores impatibiles excitantur. Si uero fuerit adeo uehementer ſtupefaciens, ut ex eo oculi

Narcothicis et ſtupefacientibus quando utendum.

maximam inflammationem nõ sentiant, necessarium est simul quidem uim uisoriam offendi, adeo quod cessante inflãmatione, uel debiliter, uel nihil omnino uideant, simul autẽ & quandam prædurani dispositionem & quæ difficulter sanari possit, in oculorum tunicis derelinqui. Quare cauere oportet, ut Iesus Hali pręcipit, ab huiusmo di medicamentis stupefacientibus, quia uisum debilitant & forte destruunt. Quemadmodũ contigit duobus Velt kirchij, quos noui, & quos huiusmodi stupefaciẽtibus ex cęcauerat nobilis quidã impostor. Quare talibus nõ utẽ dum est nisi in forti necessitate & in re modica. Maxima enim sunt oculorũ pernicies, uti therapeutices libro 3. te-
Ther. lib. 12. statur Galenus, utpote quæ nulla re alia illius ad præsens leniminis speciẽ pręstant, quàm quod ipsum sensum enecant. Vtendum autem hijs, ut iam dictũ est, non nisi cum maxima necessitas urget. Illud minime ignorando, parti culas ipsas nõ nihil lædendas, imbecilliores\q; in reliquã uitam ex frigore futuras. Cæterum saluti hominis in pręsens, ipsam futuram noxam posthabendo. Siquidem nõ pauci eorum qui his utuntur, eò infirmitatis ueniunt, ut ferè nihil omnino uideant. Itaq; si quando cogimur his uti, postmodum in sanitatis tempore, particulas ipsas ex calfacimus oculis collyria quæ tantum excalfaciant infundentes. Vnde Mesue quoq; ait, Si accidit nocumẽtum propter narcothicum, utendum est et embrocis ex rebus in quibus sit uirtus maturans uirtutem narcothici. Vltimo illud etiam non omittendũ, quod medicamenta quę distillantur in oculos semper actualiter frigida immittenda sunt, quemadmodum quæ auribus immittuntur, debent esse tepida, ut dictũ est capite priore. *Summa boni est.)* Inter bona naturæ & corporis nõ est maius neq; precio sius quod homini contingere potest, quàm oculi sani & uisus incolumis, qui ad uitam transigendam maximum pręstant usum & dulcedinem pręcipuam, uitam\q; à morte distinguunt. Cæterũ oculus ipse nõ tanquã primatum

aliquem inter partes obtinens, sed uelut qui purus esse omnino postulet, quo uidelicet probe munus suum obeat, per euidẽtes meatus eijcit, quicquid in eo excrementi gignitur, nempe per nares & genas, ut autor est Galenus de sanitate tuenda libro 1. *Alacres uisu.*) Oculos uegetos & uiuidos, incolumesq́, qui uisiuç potẽtiæ sunt organũ & instrumentum, quorumq́ permagnus est usus. *Custodes defensoresq́ pericli.*) Stipatores & ministros obseruantes custodiam, ne quid aduersi & nocumenti accidat corpori. Vnde Iesus Hali lib. 1. Vtilitas, inquit, est cõseruare corpus ab occasionibus uenientib⁹ ab extrinseco, & dirigere illud quo uoluerit, & ideo positus est in superiori corporis parte sicut custos uiridarij. Operatio autẽ eius est cognoscere colores & figuras & corpora, & quod est minus & quod est maius, quia est membrum sensibile. Et Auicenna prima tertij, Comparatio, inquit, oculi ad corpus est propinqua comparationi speculatoris ad exercitum, & locorum quidem qui speculatoribus est melior & conuenientior locus est altus. *Prospiciens natura.*) Natura prouidens, & de rebus humanis sollicita, quæ nihil facit frustra, cum in contemplatione naturæ, ut Plin. ait, nihil possit uideri superuacuum. Et Aristoteles polyticorum libro 1. ἡ φύσις, inquit, οὐδὲν ποιεῖ περίεργον οὐδὲ μάταιον. Sed plus utilitatis causa genuit etiam quàm uoluptatis, autore Plinio. *Summa arce.*) Summo corporis loco & capite, quod corporis arx esse dicitur. Vnde etiam in libri proœmio dicebat Serenus, Principio celsa de corporis arce loquemur. In alto autem constituti sunt, quod locus eiusmodi custodibus maxime cõueniens sit. Nam qui in sublimi constitutus est, undequaq; imminentia pericula melius præuidere potest. Et oculi custodum uicem gerunt. *Sic tamen ut nullos pat.*) Ea industria ut aduersus occursantia tuti essent. Superne enim superciliis & fronte prominentibus, inferne uero malis protuberantibus tanquam uallo obsepiuntur & sinuosa conualle re-

Oculorum utilitas et operatio

Natura prouidens.

Lib. 11. cap. 2.

Lib. 11. cap. 1.

Arx corporis caput.

Oculi cur in sublimi positi.

conduntur. Vnde Plinius naturalis historiæ libro 11. sic scribit de palpebris: Alia de causa hoc natura dederat ceu uallum quoddam uisus, ac prominens munimentũ contra occursantia animalia aut alia fortituto incidẽtia. *De super.*) Superne ab extrinsecus occursantibus. *Ictus.*) Casus & incommoda. *Supercilio.*) Supercilia, inquit Plinius, homini sunt & pariter & alterne mobilia. Et in his pars animi. Negamus, annuimus: hæc maxime indicant fastus. Superbia aliubi conceptaculum, sed hic sedem habet. In corde nascitur, hic subit, hic pendet. Nihil altius simul abruptiusq́ inuenit in corpore, ubi solitaria esset. Subiacent oculi pars corporis preciosissima, & qui lucis usu uitam distinguant à morte. Hæc Plinius. Oculis autem superposita sunt supercilia, quo humores à capite demanantes aliorsum corriuent, uelut imbricamentum quoddam siue grunda uel γείσωμα: quanquam γεῖσον proprie dicitur quod in superciliis prominet. Quod autem à capite ad oculos demanent humores, testis est Galenus de differentiis febrium lib. 2. dicens: Fluctio decumbens oculis, ut omnes concedunt, ab ipso capite decurrit. Et de sanitate tuenda libro 1. ait: Nec absimile est etiam aliquid à cerebro cõfluere ad oculos. Amplius Cilia quæ ab palpebris prominent, creata fuerunt, quo minutarum rerum ad oculos incursum tanquam stipatores quidam repellant, simulq́ uisiuum dirigant spiritum. Palpebræ autem oculorum sunt munimentum & membranæ oculos integentes, ad hoc cõstitutæ & creatæ à natura, ut, autore Auicẽna, expellant quod ad oculũ uolat & descendit ad ipsum de capite, & ut æquent lumẽ sua nigredine. Verum membranas huiusmodi, quas Celsus & Theodorus Gaza palpebras uocant, Plinius genas nuncupat, Græci uero βλέφαρα quasi ὀμματόφυλλα, hoc est, ocularia folia, παρὰ τὸ φάρος καλυμμάτιον εἶναι τοῦ βλέποντος, quod oculorum sint indumẽtum. Pilos uero de membranarum extremitatibus ortos, Græci βλεφαρίδας, Plin. palpebras uocat,

Supercilia. Libro. 11.

γεῖσον.

Ciliorum ratio

Palpebræ.

βλέφαρα.

uocat, Theodorus uero cilia. Sed Cilium apud Plinium aliud significat. Nã extremũ, inquit, ambitũ genæ superioris antiqui cilium uocauere, unde & supercilia. *Pauidi.*) Timidi propter palpitationẽ & nictationẽ perpetuã, quæ timiditatis nota est, tradẽte Aristotele libro priorum analyticorum 2. capite de syllogismo physionomico, dum inquit, Oculi nictantes nigri, ac cæsij, timidum significant. Et Plinius lib. 11. Plerisq; ait, naturale est, ut nutare non cessent, quos pauidiores accepimus. Et mox post, Lubrici sunt, inquit, et mobiles oculi, propter incursantia. *Opaco.*) Denso & umbratili, quod lumen opacitate & pilorum nigricia fouet egregiæ atq; contemperat. *Oculi nictãtes.*

Sed dolor immeritum lumen si forte lacessit,
Lana madens oleo noctu connectitur apte,
Viuentisúe nepæ sumen gestatur amictum.

Sed dolor.) Quoniam sæpius in quàm plurimis dispositionibus, adeo uehemens excitatur dolor, ut curã ad se uertat, & affectui summouendo intentos esse non sinat, sed magis de se quàm de affectu ipso sollicitos nos reddat, ideo primum doloris oculorum uehementiam mitigare docet Serenus, ceu priori quoq; capite de aurium dolore fecit, mox ad alias trãsiens dispositiones. Si enim aliquando, Doctore Galeno, occasione aliqua prohibemur, ut affectui summouendo intentos esse non liceat, tunc uehementiam doloris mitigare debemus, ne maius succedat periculum. Dolor enim sæpius fluctiones proritat, & affectus ipsos adauget. *Immeritum.*) Quod nihil mali promeruit, imò quàm optume de nobis meritum est, utpote, quod à plurimis periculis nos defendit ac tuetur, et quod prius etiam dictum est non semel, lucis usu uitam distinguit à morte lumen & oculus. Neq; ulla ex parte maiora indicia animi cunctis animalibus, sed maxime homini, id est, moderationis, clementiæ, misericordiæ, odij, amoris, tristitiæ, lætitæ. Profecto in oculis animus inhabitat *Oculi animi indices.*

ardent, incenduntur, humectant, cohibent: hinc illæ misericordiæ lachrymæ: hos cum osculamur, animũ ipsum uidemur attingere: hinc fletus & rigantes ora riui. Quis ille humor est in dolore tam fœcũdus & paratus? aut ubi reliquo tempore? Animo autem uidemus: animo cernimus. Oculi ceu uasa quædam uisibilem eius partem accipiunt atq; transmittunt. Sic magna cogitatio obcæcat abducto intus uisu: autor Plinius. *Lana.*) Aut lota, aut succida. Lota in hoc confert quod materia est recipiendi humorem quando in eo infunditur, humores enim sine adminiculo aliquo minus apte applicari possunt. Verum si lanę facultas non est, linteolo excipi possunt. Nam, ut Celsus inquit, Linteolo an lana excipiatur medicamentum, nihil interest. Succida autem prodest, quia sordium ratione ad penetrationem faciliorem facit, & oculis contra inflammationes utilissima, doloresq; mitigans. Et hac etiam Plinius uti docet, qui oleo uinum etiam addit, dum infit: Superimponi oportet lanam succidam ex oleo et uino. *Connectitur apte.*) Commode, rite & conuenienter uti decet annectitur & superimponitur, extra quidem clausis palpebris, non autem intra oculos, potius enim obesset quã prodesset, si intra ipsos mitteretur. *Viuentis.*) Ad differentiam signi cœlestis hoc ponitur, quod inanime est, & nepa etiam dicitur. Columella, Sed trepidus profugit chelas & spicula phœbus Dira nepę. *Nepæ.*) Nepa scorpium significat. Cicero de finibus libro 5. Serpere anguiculos, natare anaticulas, uolare merulas, cornibus uti uideas boues, nepas aculeis, suam cuiq; naturam esse ad uiuendum ducem. Plautus item in Cassina, Recessim cedam ad parietem, imitabor nepam. Est autem duplex scorpius, terrestris, & marinus, qui piscis est, & cuius fel oculorum suffusionibus, albuginibus & hebetibus oculis utile est, autore Dioscoride. *Sumen.*) Plinius in historia naturæ libro 11. Sumen, inquit, quod antiqui abdomen uocabant. Abdomen autem uentris pars est, quę ab umbilico

Lana lota, succida. *Nepa. Scorpius.* *Sumen. Abdomen.*

umbilico ad inguina inter cartilaginem & pellem ducitur: ut ex Celso colligitur libro 7. dum infit, Interdum enim uel ex ictu aliquo uel retento diutius spiritu uel sub graui fasce interior abdominis membrana superiore cute integra rumpitur. Item libro 4. Ab ilijs ac pube abdomen sursum uersus ad præcordia peruenit, ab exteriore parte euidenti cute, ab interiore leui membrana inclusum, quæ omento iungitur. Verum per suminis adiectionem intelligi datur, quod nepa hic pro scorpio accipi debet pisce, cuius sumen et ipsius pingue oculis superimpositum, dolores eorum medicatur. *Amictum.*) Circundatū, circumligatum & superimpositum.

Ex folio caulis cineres, confractaq; thura,
Et laticem Bacchi, fœtæ cum lacte capellæ
Desuper induces atq; una nocte probabis.

Ex folio cineres.) Quod hic de foliorum Serenus, id de sti- *Cinis caulium.*
pitum cinere prodit Auicenna dicens, Cinis quidem stipitum eius est fortis exiccationis, et habet proprietatem in sedando dolorem. *Caulis.*) Caulis dicitur in herbis *Caulis.*
robur ipsum siue stipes, sæpius tamen ob sui caulis ac *Braßica.*
thyrsi magnitudinem pro brassica sumitur: quæ omnibus oleribus, ut Cato dicit, antistat, & ad salutem temperat comesta sese semper cum calore, & rigore arido, simul et humido, & dulci, & amaro, et acri. Tria earum genera, Prima est leuis, quæ nominatur λεία, grandibus & latis folijs, caule magno: ualidam hæc habet naturam, & uim magnam habet. Altera est crispa, quæ à similitudine apij, σελινοειδὴς uocatur: hęc est & aspectu, & natura bona ad curationem, ualidiorq; est quàm quę suprascripta est. Item est tertia, quæ κράμβη uocatur, minutis caulibus, tenuioribus folijs, & acerrima omnium est istarum, tenui succo uehementissima. Et primum scito, de omnibus brassicis nulla est illiusmodi medicamentosior. Et hæc brassicę genera sunt à Catone relata. Est autem peculiaris

Brassica uino aduersa.

quædam uis illi cõtra uina. Nam, ut Dioscorides tradit, ebrietatis & crapulæ noxas tollit brassica à cibo sumpta: imò & Plinius historiæ naturalis libro 20. Græcorum opiniones referẽs, scribit brassicam uino aduersari, ut inimicam uitibus: antecedente quidem in cibis, caueri ebrietatem: postea sumpta, crapulam discuti. Vnde M. Cato, Si uoles, inquit, in conuiuio multum bibere, cœnareq́; libenter, ante cœnam esto crudam quantum uoles ex aceto. Et item, ubi cœnaueris, comesto alia quinq; folia, reddent te quasi nihil ederis, biberisq́; bibesq́; quantum uoles. Cuius quidem rei rationem uel ex Aristotele colligere licet, sic enim in problematis tradit: Crapulam sedat brassica, quoniam frigida sit, & succum habeat dulcem et discutientem: unde fit, ut succus eius uinosos ac crudos humores in aluum detrahat, & ui sua diuretica tenues ad urinæ meatus perducat, ipsa uero superius in uentriculo remanens, corpus refrigeret. Quo fit, ut humoribus utrinq; deductis, & refrigerato corpore ac euidente facta discussione, crapula cesset. Amplius de brassica scribit Plinius libro 19. cap. 8. quod cum ipsa corrumpatur in dolio uini sapor, odore betæ folijs demersis restituitur. Item libro 17. cap. 24. idem sic scribit, Quorundam natura non necat quidem, sed lædit odore, aut succi mixtura, ut raphanus & laurus uitem. Olfactrix enim intelligitur, & tangi eam odore mirum in modum. Ideoq́;, cum iuxta sit, auerti & recedere, saporemq́; inimicum fugere. Hinc sumpsit Androcydes medicinam, contra ebrietates raphanum mandi præcipiens. Vbi per raphanum brassica intelligitur, quod uel hinc manifestum est, quod ea quæ Plinius scribit, transumpta sunt ex Theophrasti de historijs libro 4. circa finem: ubi raphanum ille quoq; nominat, sed ita, ut brassicam intelligat: cui etiam interpres Theodorus astipulatur, uti in lectionibus antiquis annotauit Cælius. Et idem quod raphanus sit brassica, testatur Iulius Pollux libro 6. dum ait: Raphanus est crambe,

Raphanus pro brassica apud ueteres.

hoc

hoc eſt, braſſica. Item Ariſtoteles in de animalibus libro quinto ſic ait, ῥάφανος, ἣν καλοῦσι τινὲς κράμβην, id eſt, raphanus, quam uocant nonnulli cramben. Mos autem eſt Plinio frequens, uti etiam Nicolaus Leonicenus annotauit, ut res eaſdem nunc Græcis, nunc Latinis appellet nominibus, ut paulo imperitioribus uideri poſſint diuerſæ. Et quamuis ita ſit quod raphanus apud antiquiores Græcos cramben id eſt braſſicam ſignificet, poſteriores tamen tum Græci tum Latini radicem quæ comeditur per raphanum intelligunt, quam Celſus radiculam uocat. Porrò apud Atticos, ut Heſychius ſcribit, differũt ῥαφανὶς rhaphanis, & ῥάφανος rhaphanus: hoc enim crambe eſt, illud uero apud nos raphanus. Tryphon ait apud Dores paruas, rhaphanidas dici, magnas uero rhaphas. Demum raphanum à braſſica diuerſum etiam facit Palladius libro nono cap. quinto. Et nihilo ſecius utrunque uitibus aduerſari, dum ait: Rhaphanum tamen, ſicut braſſicam, conſtat eſſe uitibus inimicum. Nam ſi circa ſe ſerantur, natura diſcordante refugiunt. Præterea ut illud etiam addamus, Solebat antiquitus, ut Suidas ſcribit, in cõuiuijs adhiberi crambe, ſed recocta adeo nauſeã adferre, ut Græcis in faſtidij prouerbiũ abierit. Quoties enim rem iterum atque iterum repetitam non ſine moleſtia ſignificabant, dicebant, Δὶς κράμβη θάνατος, id eſt, bis crambe mors, de quo copioſius Germaniæ noſtræ decus Eraſmus ille in adagiorũ chiliade prima, cẽturia quinta. Demum ſunt in braſſica cymę ſiue cymata, teneriores coliculi, quos appetente uere in prima florum germinatione & in ſumma ſtirpe profert braſſica, Græci κῦμα cyema dicunt, in quo floris primũ, mox ſeminis fœtus clauditur. Theophraſtus libro 7. de plantis, ὅτι τὸ κῦμα καὶ ἐν ᾧ τὸ ἄνθος ἢ καὶ ὁ καρπός, id eſt, cyema & in quo flos aut & ſemen. Plinius lib. 19. cap. 8. Cyma, inquit, à prima ſectione præſtat proximo uere: hic eſt quidam ipſorũ caulium delicatior teneriorq́ꝫ cauliculus Apitij luxuria. Et pereũ

Raphanus pro radicula apud poſteriores.
Raphanus.
Raphanis.
Raphanides.
Raphe.
Cyme.
Cymata.
Κῦμα.

Druso Cæsari blanditus nõ fine castigatione Tiberij patris. *Confracta thura.*) Thus subtilissime puluerisatum, adeo ut nihil asperdinis in ipso reliquatur. Potest aũt thus omnia hæc, testante Dioscoride: calefacit, adstringit, purgat quæ claritati oculorum officiunt: concaua explet ulcera, & ad cicatricem perducit. Idem tradit Iesus Hali dicens, Thus calidũ & siccum est ac stipticum, dissoluit materiam grossam de ulceribus oculi, & abstergit ea, & implet ulcera concaua, & sigillat ea, & enudat faciem pupillæ. Vnde Galenus etiam therapeutices libro 5. Collyrium quod ex thure cõficitur, exulcerato oculo expedire scribit. Ad quorum omnium sanationem, doloris sequitur mitigatio. *Laticem Bacchi.*) Vinum quod doloris mitigatiuum est, & ut Iesus inquit, oculum confortat & dissoluit humores crassos uiscosos. Bacchus autem pro uino accipitur, quoniam Iouis & Semeles filius uini repertor & Deus habitus est. Martialis in xenijs: Nomentana meum tibi dat uindemia Bacchũ. Dictus est autem Bacchus, uti ab Eustathio scribit, ἀπὸ τοῦ βαχχεῖν ab incondito ululatu, quo furentes bacchæ personãt. Postea quo tetri & immanioris soni fieret expressio, inserta est litera K, quemadmodũ ex iacho quoq; iacchus factus esse uidetur. *Fœtæ.*) Fœtu liberatę et exoneratę atq; enixæ. *Lacte capellæ.*) Auicẽna canonis libro 2. de lacte sic scribit: Lac facit euenire tenebrositatem uisus & caliginem, ueruntamen cum mulgetur in oculo confert ophthalmiæ & nocumento materierum calidarum effusarum ad oculum & asperitati. Est enim, ut idẽ alibi sen tertia tertij tractatu 1. cap. 4. tradit, medicina oculi leniens. Et iterum capite 9. Quondoq; ait, administrantur in ea glutinatiua & commensuratiua materierum acutarũ, & genera lactis sunt ex summa eorum: & non est cõueniens ut dimittatur distillatio eius in oculo tempore longo, imò oportet ut remoueatur, et remoueaẽ oĩ hora. Itẽ, oportet ut oculus assidue mũdificetur à lippitudine ex lacte distillato in ipsum.

Nam

Thus. Vinum. Bacchus. Lac.

Nam in lippitudinis mũdificatione est doloris alleuiatio & absterfio oculi, & medicinis adest possibilitas operandi. Iesus itẽ Hali: Lac refrigerat, & in eo est absterfio propter aquositatem eius. Et quamuis in summa, omnes species lactis, ut scribit Auerrois, ualent ophthalmiæ oculorum quę accidit ex rheumate calido, maxime tamẽ quod facit ad oculos est lac mulieris, & lac capræ, ut autor est Canamusali. Et de hominis lacte dicit Diosco. quod addito thure cruentis ex ictu oculis instillatur. *Lac humanum, caprinum.*

Hyblæi mellis succi cum felle caprino
Subueniunt oculis dira caligine pressis.
Vettonicæ mansus siccabit lumina succus.

Hyblæi mellis succi.) Hoc est, mel ipsum quod succosum est & liquidum, idq; Hyblæum quod post Atticum primam bonitatis laudem habet. Nam, ut Dioscorides refert, Primam bonitatis æstimationem habet mel Atticum, & in hoc quod ab Hymeto eius regionis monte Hymetion appellant. Probatur deinde ex Cycladibus insulis; & ex Sicilia, quod Hyblęum ab insulę eius ciuitate Hybla dicunt. Idem testatur etiã Plin. natura. historiæ libr. 11. cap. 13. Ibi optimum semper, ubi optimorum doliolis florum cõditur, Atticę regionis hoc & Siculæ, Hymeto et Hybla ab locis. Meminit utriusq; etiam Martialis libro 11. Cum dederis Siculos medijs de collibus Hyblæ, Cecropios dicas tu licet esse fauos. Laudantur autem huiusmodi mella maxime propter thymum, quo his locis pastæ apes mel optimum conficiunt. Nam, ut Columella rei rusticæ lib. 9. tradit, Saporis pręcipui mella reddit thymus. Vnde Plinius lib. 21. cap. 10. Mellis, inquit, Attici in toto orbe summa laus existimatur propter thymum. Et Varro rei rusticæ lib. 3. Aptissimum, ait, ad mellificium thymum: propter quod Siculum mel fert palmam, quod ibi thymum bonum & frequens est. Itaq; quidam thymum contun- *Mel & eius genera.*

duntin pila, & diluunt in aqua tepida, ea conſpergunt omnia ſeminaria conſita apium cauſa. Cęterum quod ad mellis bonitatem adhuc attinet: Probatius in omni genere, ut Dioſcorides tradit, quod dulcius, odoratius, acre, colore rutilo, non liquidum, ſed ponderoſum firmumq́ eſt, & quod tractum digitos ſequaci lentore ſequitur. Adhæc primam habet bonitatis æſtimationem mel uernum, ſecundum æſtiuum, hyemale quia craſſius ideo deterius, ceragini faciendæ aptius. Vis melli & natura exterere, aperire, & humores in ſummum proritare. Purgat quæ claritati oculorum officiunt. Et, ut Auicenna dicit, Mel uiſus tenebroſitatem abſtergit. Ieſus item Hali, Mel, inquit, utile eſt principio aquæ & obſcuritatibus. *Felle caprino.*) Idem teſtatur Auicenna, dicens: Omne fel confert obſcuritati uiſus, & fel caprinum confert cæcitati, & maxime admixto melle. Celſus libro 6. eiſdem cōtra aſpredines uti docet inquiens, Si compoſita medicamenta nō adſunt, felle caprino, uel quàm optimo melle ſatis commode aſpritudo curatur. Et Plinius libro 28. aliorum ſententiam referens ait, Fel caprinum pluribus modis aſſumunt cum melle cōtra caligines. Sed Dioſcorides contra oculorum uitia uim hanc felli ſylueſtris capræ tribuit, dicēs: Sylueſtris capræ fel incipientibus oculorum ſuffuſionibus, caliginibus, albuginibus & ſcabris palpebris priuatim confert, et luſcioſos inunctum ſanat. Sextus Platonicus item: Ad caliginem oculorum, Fel capreæ (quę ſylueſtris capra eſt) cum melle Attico mixtum inunges, caliginem potenter diſcutit & claritatem præſtat. Et ex hijs autoritatibus manifeſto apparet, capris fel eſſe, quod & rei ueritas comprobat: quamuis Plinius naturalis hiſtoriæ libro 11. cap. 37. dicat, Equi, muli, aſini, cerui, capræ, apri, cameli, delphini non habent fel. Quod autem hoc loco equis etiam fel adimit, in hoc alibi ſe etiā coarguit. Nam libro 28. cap. 9. Sic ſcribit: Damnatur fel equinum tantum inter uenena, Ideo flamini ſacrorum

Fel capræ.

equum

equum tangere non licet cũ Romæ publicis facris equus etiam immoletur. *Caligine preſſis.*) Caligantibus. Solent autem, ut Celſus tradit, caligare oculi, nonnunquam ex lippitudine, nonnuquam etiam ſine hac propter ſenectutem imbecillitatemúe aliam. *Vetonicæ.*) Vetonica herba eſt nota, quã deſcribit Dioſco. lib. 4. cap. 1. & Plin. libr. 25. cap. 8. ubi etiã ait, Folia ſiccantur in farinã plurimos ad uſus. Fit uinũ ex ea & acetũ ſtomacho & claritati oculorũ. Tantumq́; gloriæ habet, ut domus in qua ſata ſit, tuta exiſtimetur à piaculis omnibus. Quod aũt folia ferè lapathi ſerrata habere ſcribit, aut mendũ eſt eo loci, aut quod uériſimile uidetur, alteram betonicam, quæ alio nomine britannica appellatur pro hac pinxit. Nam Dioſcorides britannicam folia lapathi, betonicam uero folia quernis ſimilia habere tradit. Idemq́; de uetonica teſtatur Augu-ſti medicus inſignis & archiatrus Antonius Muſa in libello de hac edito & à nobis nuper recognito & emendato: Et quod plus eſt, ambobus ſenſus etiã aſtipulatur. Sed Muſam audiamus, qui poſt multiplices ipſius apud diuerſas gentes appellationes de ipſa ſic ſcribit: Herba uetonica naſcitur in pratis & montuoſis locis, mundis & opacis circa frutices. Animas hominum et corpora cuſtodit, & nocturnas ambulationes à maleficijs & periculis, & loca ſancta & buſta etiam à uiſibus metuendis tuetur & defendit, & omni rei ſancta eſt. Ceſtron uocatur etiam pſychotrophon, ſiquidem frigidis repperitur in locis, radicibus tenuibus, thyrſo tenui ultra cubitum quadrangulo, folijs querci ſimilibus, boni odoris, ſemine in ſummitate thyrſi ſpicato, modo thymbræ. Hactenus Muſa, qui etiam de uirtutibus eius quatenus oculis prodeſt ſic ſcribit: Ad dolores oculorum. Herbæ uetonicæ radices ex aqua ad tertias coquito, & ex ea aqua oculos foueto: Ipſa autem folia eius trita ſupra frontem & oculos imponito. Item ad caligines oculorum: Vetonicæ drachmam unam, aquæ calidæ cyathos 4. ieiunus bibat: deducit ad

Caliginis oculorum cauſæ.

Vetonica.

inferiorem partem eum sanguinem qui caliginem oculorum facit. Item ad lachrymosos oculos: Vetonica manducata aciem oculorum clariorẽ facit. *Siccabit.*) Per hoc dat nobis intelligere quod medicina hæc ualet contra caliginẽ quę ex lippitudine nascitur. *Lumina.*) Oculos lachrymosos & lippientes atq; ex lippitudine caligantes.

Si tenebras oculis obducit pigra senectus,
Expressæ marathro guttæ cum melle liquenti
Detergere malum poterunt, uel uulturis atri
Fella, chelidonio fuerint quæ gramine mixta.
Hæc etiam annosis poterunt succurrere morbis.

Tenebras obducit.) Caliginem & uisus obscuritatem inducit, ac si tunicula quædam & uelamen obuolutum & superpositum sit. *Pigra senectus.*) Oculos propter senectutem aliquãdo caligare, dictum iam est ex Celsi sententia. *Senectus pigra.* Dicitur autẽ pigra senectus, hoc est, tarda & multos post annos adueniens, aut quia pigri lassiq; sunt ad obeunda corporis munia senes. *Expressæ marathro guttæ.*) Succus fœniculi expressus. *Marathron.* *Fœniculum.* μάραθρον Gręce, Latine fœniculus est: de quo in historia naturæ libro 20. cap. 23. Plinius sic scribit: Fœniculum nobilitauere serpẽtes, gustatu senectam exuendo, oculorumq; aciem succo eius reficiendo: unde intellectum est hominum quoq; caliginẽ præcipue eo releuari. Colligitur hoc, caule turgescente. In sole siccatur. Inungitur ex melle. Dioscorides itẽ, Ex folijs, inquit, & caulibus expressus tum in sole siccatus succus, oculorum medicinæ & remedijs utilis quæcunq; ad eorum claritatem conficiuntur. Exprimitur & ex uiridi semine succus cum folijs ramulisq; ad eadem omnia. Radix præterea eodem modo in prima foliorũ germinatione exprimitur. In occidentali Hiberia gumi similem ex se liquorẽ mittit fœniculum: medium cum floret demetentibus incolis caulem, igniq; admouentibus, ut ui caloris ueluti exsudatũ gumi illud ex se mittat. Estq; in oculorũ medicina multo quàm

ſuccus liquor hic efficacior. Hæc ille. Sed, ut Meſue tradit ex autoritate Democriti, Fœniculum ſecundum omnem adminiſtrationis modum oculum detergit & uiſum clariorem facit. Eſt enim ex rebus, autore Auicēna, quarum uſus confert oculo & conſeruat uirtutem eius, quare facere collyrium omni hora ex aqua fœniculi, eſt mirabile & magni iuuamenti. Item ad caligationem oculorum, ex ſententia Pauli Aeginetæ, mirifice prodeſt, ſi perpetuo mēſe quotidie huiuſcemodi aqua oculis inſtilletur, quæ quidem ſic præparanda eſt: In uas fictile extrinſecus pice illitum, fœniculum uirentem, aquamq́ pluuialem inijce, deinde extracto fœniculo, quod reliquum eſt, ſeruato. *Liquenti.*) Puro & defecato. Vergilius lib. 4. Georgicon: Dulcia mella premes, nec tantum dulcia, quantum Et liquida. *Vulturis fella.*) Qualis auis ſit uultur, dicetur inferius cap. 45. Nunc quam preſtet oculis medicinam ex aliorum autoritate ſolū dicemus. Vnde Auicēna fen tertia tertij de cura debilitatis uiſus, Ex fellibus, inquit, conferentibus cum ſunt ſingularia, eſt ſicut fel uulturis: & ex iuuatiuis cum hoc eſt chelidonia. Sed Sextus Platonicus, marrubij non chelidoniæ ſuccum commiſcet, dum inquit: Vulturis fel cum ſucco marrubij, omnem caliginem diſcutit, incipientem ſuffuſionem pariter inſiſtit. Plinius uero porri ſuccum cum modico mellis, dicens: Eadem uis & in uulturino felle eſt cum porri ſucco & melle exiguo. Vbi quidem porri loco marrubiū potius ponere debuiſſet Plinius. Nanq; medicamentum hoc, ſicuti etiam pleraq; alia, ex Græcis tralatum cenſeo, apud quos quia uicina ſunt nomina, porrum atq; marrubium ſignificantia, ipſe alterum pro altero expoſuit, uti ſæpe etiam alias facit, nominum uicinitate deceptus. Apud Græcos autem πράσον eſt & πράσιον, quorum hoc marrubium, illud porrum ſignificat. Quod autem marrubium oculis conferat, dictum iam eſt ex Sexti Platonici autoritate, et idem Dioſco. etiā teſtatur dicēs: Marrubij ſuccus ſiccat, melle

Fel uulturis.

Plinij locus animaduerſus.

πράσον, porrum.

πράσιον, marrubium.

& uino addito caliginem oculorũ detergit. Et Auicenna, Succus eius cum melle est conueniens ad acuendum uisum. De porro autem hanc uim non inuenio scriptã, sed bene quod oculis noceat & uisui. *Atri.*) Nigri, cuius uis minus uehemens est, autore Plinio lib. 29. cap. 4. dum inquit, Annotandum quoq; minus uirium esse nigris pennarum. Dictum est autem prius, ocularia medicamenta uirtutis esse debere non nimis acutæ aut uehementis, ne nocumento sint potius quàm iuuamento. *Chelidonio gramine.*) Succo foliorum chelidoniæ: quam hirundines monstrauere. Plinius libro 25. cap. 8. Animalia quoq; inuenere herbas, in primisq; chelidoniam: hac enim hirundines oculis pullorum in nido restituunt uisum, ut quidam uolunt etiam erutis oculis. Genera eius duo: florent aduentu hirundinum, discessu marcescunt: florentibus succus exprimitur, & in æreo uase cũ melle Attico leniter cinere feruenti decoquitur, singulari remedio contra caligines oculorum. Vtuntur & per se succo in collyrijs, quæ chelidonia appellantur ab ea. Dioscorides, Prodest oculorum claritati maioris chelidonij herbæ succus in æneo uase in carbonibus addito melle decoctus. Exprimitur autem succus ex folijs, radicibus, et caule incipiente æstate, siccatusq; in umbra conformatur in pastillos. *Hæc.*) Iam dicta. *Annosis.*) Inueteratis nedũ recentibus.

Chelidonia.

Fel quoq; de gallo mollitum simplice lympha
Exacuit puros dempta caligine uisus,
Siue columbarum fimus miscetur aceto,
Seu fel perdicis parili cum pondere mellis,
Vina chelidoniæ simili ratione iugantur,
Efficiuntq; suo præclaros unguine uisus,
Aspera quin etiam mulcent & rupta reducunt.

Fel galli.

Fel de gallo.) Auerrois Colliget sui libro 5. Fella ponuntur in collyrijs quæ faciunt abstersionem, & proprie uolu-

crum

ctum fella, & est necesse eligere fella animalium quæ non sunt infirma, & fella marium, & quod plus quæritur in medicinis est fel galli ueteris. Pli. lib. 29. c. 6. Vis est in gallinacei felle alligato ad argema & ad albugines ex aqua diluto: itē ad suffusiones oculorū maxime cādidi gallinacei. *Mollitum.*) Remollitū, dilutum & resolutum. *Simpli: e lympha.*) Aqua communi pura, cui nihil alieni admixtū est, in qua ocularia medicamēta dissoluere possumus si alius non assit humor. Vnde Celsus ait: Quotiescunq; non adiicio quod genus humoris adiiciendum sit, aquam intelligi uolo. *Columbarum fimus.*) Præcipue si adsit fistula seu albugo aut cicatrix et altarfati, ut uocat Auicenna, qui tertia tertii sic ait, Fit emplastrum de foris ex stercore columbino cum aceto aut uino. Et Plinius, Fimus columbarum ex aceto ad Aegilopas, similiter & ad albugines & cicatrices. *Fel perdicis.*) Plinius historiæ suæ libro 29. cap. 6. Laudatur oculis contusis fel perdicum cum mellis æquo pondere, per se uero ad claritatem. *Aspera mulcent.*) Ponit dictorum medicamentorum uirtutes, quæ sunt aspredines lenire & scabricies leuare, ac ruptas partes unire & sanare. Vbi illud sciēdum est quod Celsus scribit, scilicet, Vbi medicamenta composita non fuerint, scabros angulos leuant & mel & uinū. Succurritq; & his & aridæ lippitudini si quis panem ex uino subactum super oculum imponit. Nam cum ferè sit humor aliquis qui modo ipsum oculum, modo angulos aut palpebras exasperat: sic & si quid prodit humoris, extrahitur: & si quid iuxta est, repellitur.

Aqua.

Fimus columbarum.

Fel perdicis.

Si genus est morbi miserum quod lumen adurit,
Hic calor infuso mitescet lacte canino.
Anguibus ereptos adipes erugine misce,
Hi poterunt ruptas oculorum iungere partes.

Si genus est mor.) Hoc est, si morbus est calidus & adurens, qualis est phlegmon & inflammatio oculorum, quæ in-

gens aliquando tanto impetu erumpit, autore Celso lib. sexti capite sexto, ut oculos sua sede propellat: προπτωσιν id, quoniam oculi procidunt, Græci appellant. Solent etiā Carbunculi ex inflammatione nasci, nonnunquam in ipsis oculis, nonnunquam in palpebris, & in hīs ipsis modo ab interiore, modo ab exteriore. Pustullæ quoq; ex inflammationibus interdum oriuntur: & ex pustulis ulcera interdū fiunt. *Lacte canino.*) Imò & alio quocunq; lacte. Refrigerat enim lac omne & lenit inflammationes. Celsus: Quo grauior quæq; inflammatio, eo magis leniri medicamentum debet, adiecto uel albo oui uel muliebri lacte. At si neq; medicus neq; medicamentum præsto est, sæpius utrumlibet horum in oculis penicillo ad id ipsum facto infusum id malum lenit. Auicenna libro 2. Lac cum mulgetur in oculo, confert ophthalmiæ & nocumēto materierum calidarum effusarum ad oculum & asperitati. Idem tertia tertīj: Lactis genera sunt ex summa eorum quæ materierum acutarum sunt commēsuratiua. *Anguibus erep. adipes.*) Plinius libro 29. cap. 6. Anguium adeps ærugini mixtus, ruptas oculorum partes sanat. Et membrana siue earum senectus uernatione exuta, si adfricetur, claritatem oculorum facit. Dioscorides aliud ex uiperino adipe conficit medicamentum hoc pacto: Adeps uiperæ contra hebetes oculos, eorumq; suffusiones efficax est, admixtis illi cedrino liquore, Attico melle, ueteriq; oleo, & omnium pari portione. *Aerugine.*) Aerugo ab rubigine differt, quoniam rubigo proprie ferri est et segetum. Plinius libro 18. cap. 17. Cæleste frugum uinearumq; malū nullo minus noxiū est rubigo. Moxq; post, Rubigo, inquit, maxima segetum pestis. Et lib. 34. cap. 15. A rubigine uindicatur ferrum cerusa & gypso & liquida pice. Aerugo autem æris est & argenti: sed alterum pro altero nōnunquam accipitur: quod uel hac Plinīj libro iam dicto sententia colligitur, dum infit: Aera extersa rubiginē celerius trahunt, quàm neglecta, nisi oleo perunguantur.

[Margin notes: προπτωσις. — Lac caninum. — Adeps anguiū. — Aerugo. — Rubigo.]

gantur. Serenus æris æruginem intelligit, quæ ad oculos medicam uim in se habet. Nam uis illi sicca, adstringens & consolidans. Quin & in æris fodinis immorantium eruentiumque oculi à uapore exhalante iuuātur eximie. Oculos enim contingens uapor occulte rheumata sistit & fluctiones, lachrymasque manātes retundit. Quod si uapor id agit, quāto magis æs ipsum & ærugo eius: cuius quoque magnus est usus, sed pluribus fit ea modis, quos Plin. describit lib. 34. cap. 11. & Dioscor. lib. 5. cap. 47. Lauatur aūt ærugo, ut Plin. tradit, sicut cadmia. Vis eius collyrijs oculorū aptissima, & delachrymationibus mordēdo proficiens. Sed ablui necessariū penicillis calidis donec rodere desinat. Cruda autem ærugo uulnerarijs emplastris miscetur. Potest autem ærugo omnis, ut tradit Dioscorides, adstringere, calefacere, oculorum cicatrices exterere & extenuare, lachrymas ducere, quę pascendo serpunt sistere, uulnerum inflāmationes arcere, & uulnera cum cera & oleo ad cicatricem perducere.

Si uero horrendū ducent glaucomata plumbum,
Spiritus alterius prodest, qui grana cumini
Pallentis mandens uisus exhalat in ipsos.
Si tumor insolitus tusis & duror inhæret
Turgentes oculos uili circumline cœno.

Horrendum.) Horridum, deforme & propter curę difficultatem pertimescendum, maxime si inueterauerit. Nam, ut Celsus dicit, Suffusio quam Græci hypochysin nominant, interdū oculi potētiæ qua cernit se opponit. Quod si inueterauerit, manu curandum est. Inter initia nōnunquam etiā certis obseruationibus discutitur. *Glaucomata.*) Glaucoma oculorū uitium est, quo uisus impeditur aut saltem uidendi perspicua claritas, & in pupilla concipitur. Celsus Suffusionem appellat, Græci Hypochysin. Porrò recentiores medici hæc ab inuicem discriminant: & glaucoma uocant lęsionem humoris crystallini, ubi in

Glaucoma. Hypochysis. Suffusio oculorum.

glaucam demutatur qualitatem: hoc eſt, uti autor Libri definitionum dicit, Glaucoma eſt oculi uitium & naturalis humoris in glaucum colorem mutatio: &, ut in Iſagoge ſcribitur, cryſtallini humoris in glaucum & aquoſum colorem mutatio. Hypochyma uero ſiue ſuffuſionem dicunt humoris inter corneam & cryſtallinam portionem ſtatuti, concretionem & gelationem. Vnde Paulus Aegineta dicit antiquos glaucomata & hypochymata unũ & idem mali genus eſſe exiſtimaſſe: poſteriores aũt Glaucomata tantum dixiſſe cryſtallini humoris in oculo uitia ex humiditate in glaucum colorem tranſeuntia, Hypochymata uero humorum ſuffuſionem, qui inter corneam & cryſtallinam concreſcentes uiſum impediant: additq́ incurabilia eſſe glaucomata omnia, ſuffuſiones uero curari ſed nõ omnes. Fiunt autẽ uitia hæc ob frigiditatem aut infirmitatem ſpiritus quo uiſus peragitur. Ideoq́ ſenibus, aut poſt longam ualetudinem frequentius accidunt. Sed de his ſatis. *Plumbum.*) Plumbũ oculorum uitium eſt. Plinius libro hiſtorie naturalis 25. cap. 11. Naſcitur uulgo molibdena, id eſt plũbago, etiã in aruo, folio lapathi, craſſa radice hiſpida. Hæc commanducata, ſi oculis ſubinde religatur, plumbum, quod eſt genus uitij, ex oculis tolit. Poteris autem per plumbum utranque ſpeciem intelligere, tum cryſtalini læſionem, ubi in glaucũ demutatur colorem, tũ humoris inter corneam & cryſtalinam ſiti congelationem: hanc quidem propter ſubſtantiæ plumbi, illam uero propter coloris ſimilitudinem quandã: huiuſmodi enim uitij ceu plumbi color eſt, glaucus à Græcis uocatus. Vnde & γλαύκωσις, glaucoſis id uitium. Latini Cæſium dicũt, à colore cæli quaſi Cælium. De quo plura A. Gellius Atti. noctium libro 2. Cæterum ſcriptus codex habet peplum, id eſt, pellem & tuniculam. *Spiritus.*) Halitus, & inſufflatio. *Grana.*) Semen, quo maxime utimur in uſu medico. *Cymini.*) Dioſcorides, Ori gratum & ſuaue eſt Cyminum: &, ut Plinius

Plumbum oculorum uitium.

Plumbago ſiue molibdena herba.

Glaucus color. *Cæſius.* *Glaucoſis.*

Lib. 19. cap. 8. *Cyminum.*

nius dicit, condimentorum ac omnium fastidijs amicissimum. Vis illi calefaciens & desiccans discutiensq́ꝫ; uarijs oculorum uitijs & uarie etiam approximatum utilissimum. *Pallentis.*) Ab effectu. Pallorem enim inducit corpori potum inunctúmue, autore Dioscoride. Plinius lib. 20. Veruntamē omnem pallorem bibentibus gignit. Ita certe ferunt Portij Latronis clari inter magistros dicendi adsectores similitudinem coloris studijs contra æmulos imitatos: Et paulo ante Iulium Vindicem adsectorem illum à Nerone libertatis captatione testamentis sic lenocinatum. *Duror.*) Duricies & tumor durus. *Turgentes.*) Tumidos siue cum duricie siue citra ipsam fuerint. *Vili cœno.*) Terra & luto communi quo figuli ad figlina conficienda utūtur, et testis ollarum nouarum siccarum non coctarum, quæ autore Iesu Hali, desiccant, abstergunt & confortant. Et hoc est quod absolute lutum dicitur uirtutis refrigerantis & desiccantis, glutinantisq́ꝫ, autore Dioscoride. Nullamq́ꝫ erodendi uim habet, nisi mixtam sibi aliam & feruidam habuerit qualitatem, quæ tamen lotura aufertur. Nihil autem refert siue lutum siue terram appellaueris.

Cap. 14.

Cyminum pallens.

Lutum commune.

DENTIVM VITIO ET ORIS FOETORI MEDENDO.

CAPVT XIIII.

HAVD facile est acrem dentis tolerare dolorem,
Quo magis est æquum medicā pernoscere curam.

DENTIVM *uitio.*) Per dentium uitia Serenus aliarum etiam oris partium uitia intelligit. Dentium autem uitia sunt corrosio, commotio, fœda coloris mutatio, sordes adhęrentes, quibus aliquādo fœtor accedit & dolor, de quo quæ-

Dentium uitia.

stio est, an propriæ substantię ratione doleant dentes nec ne: de qua re uide Auicennam fen prima primi, doctrina 5. summa 1. cap. 5. Et septima tertij cap. 1. & 4. Gignuntur autem dentes ultimo loco, ut tradit Hippocrates in libro de carnibus, quod de capitis ossibus, maxillarumque pinguis glutinosi quod inest, incrementum fit & augetur, caloreque siccescit, peruritur, & absumitur: dentesque redduntur duriores & densiores quàm cętera ossa, quod in his nihil frigidi inest. Sunt autem à summo rerum opifice homini contributi tum loquutionis, quo exactior literarum fiat enunciatio, tum cibi molliendi, quę digestionum prima aut digestionis initium est, causa: ut Auerrois sentit qui sui Colliget libro 2. sic ait: Propter cibi masticationem positi fuerunt dentes, ut faciant ad hoc conueniens præparamentum: dentes quidem anteriores ut incidant, maxillares ut frangãt, molares ut molant. Et scias quod in ore est aliquantula digestio. Dentium autem, ut scribit Plinius libro 11. qui digerunt cibum, lati & acuti: qui conficiunt, duplices: qui discriminant eos, canini appellantur. Nec cibo tantum & alimentis necessarij sunt in homine, quippe uocis sermonisque regimen primores tenent, concentu quodam excipientes ictum linguæ, seriemque structuræ, atque magnitudine mutilantes, mollientésue aut hebetantes uerba: & cum defluxere explanationem omnem adimentes. Cæterum editis primores septimo mense gigni dentes, priusque in supera ferè parte haud dubium est: septimo eosdem decidere anno, aliosque suffici. Sunt autem in homine dentes numero triceni bini. Contingit tamen quosdam non habere quatuor extremos, quare tunc non erunt nisi uiginti octo. Dentium autem primores quatuor quia secant τεμνικοὶ à Græcis nuncupantur: qui quatuor caninis dentibus ex omni parte cinguntur, sic dicti, quoniam in acutũ producti caninos præferant dentes. Vltra hos uero gomphij siue molares, post quos postremi sophronisteres, quos dentes sensus uoca

Dentium numerus et nomina.

uocat Auicenna, quoniam post geniturae profusionem ante consistentiam, quae circa annum contingit tricesimum, nascantur: hos Aristoteles Cranteras uocat & molaribus adnumerat libro 2. de historia animalium dicens, φύονται δ' οἱ τελευταῖοι τοῖς ἀνθρώποις γόμφιοι οὓς καλοῦσι κραντῆρας. Plinius genuinos uocat. Ex omnibus autem priores, ut Celsus scribit libro 8. singulis radicibus, maxillares utiq; binis, quidam etiam ternis, quaternisúe nituntur, ferecq; longior radix breuiorem dentē edit, rectiq; dentis recta etiam radix: curui, flexa est. Exq; eadem radice in pueris nouus dens subit, qui multo saepius priorem expellit, interdum tamen supra infráue eum se ostendit. Hactenus de dentibus, iuxta quos sunt gingiuae oris multifida compago, de quibus Lactantius libro de Opi. sic scribit: Dentes autem ipsos ne magis horrori quàm ornamento essent gingiuis mollibus, quae à gignendis dentibus nominantur, ac deinde labiorum tegminibus honestauit. Inde gingiuula. Apuleius, Complanatorem tumidae gingiuulae. In quibus etiam iuxta dentes solent interdum tubercula quaedam oriri dolentia, quas *parulidas Graece appellari tradit Celsus: licet perperam pro parulidibus parotides legatur. Oriuntur etiam plerunque alia quoq; ulcera in gingiuis, quibus similiter ut alijs oris ulceribus succurritur. Amplius dentes cum decore contegunt labia, quae etiam ad loquendum sunt necessaria, quoniam locutionem prǽstant magis articulatam, quam ob causam etiam mollia & carnosa à natura creata sunt, & hostij uice adiuncta sunt ori. Sed de labijs sic scribit Auicenna fen octaua tertij: Duo labia creata sunt ad cooperiendum os & dentes, & ad decorem, & ad retinēdum saliuam, & in hominibus ad loquendum. Et creata sunt ex carne & neruis, quae sunt partes lacertorum qui continent ea. Et accidunt labijs fissurae, quae si in labio inferiore frequentes fuerint mulieribus, indicio sunt uterum esse siccum & qui rorari appetat, & cōsequenter tales esse

Gingiuae.

Parulides.

** Aliâs, parodontidas.*

Labia.

Fissurae labiorum.

petulantes & coitus appetentes: item in febribus acutis post signa concoctionis labiorum fissuræ, bonum sunt signum: indicant enim naturam morbo dominari & materiam eius ad exteriora propelli: & labia cum sint mollia & tenera, facile etiam materiei sunt susceptiua. Porrò in lingua huiusmodi accidere fissuras, haud boni, imò mali potius est nota, maximum enim cauma & calorē in uentriculo & spiritualibus membris indicant. *Oris fœtori.*) Per oris fœtorem intelligit etiam ulcera eius & pustulas, quæ fœtoris quoq; nonnunquam causa sunt. Os autem, quod Apuleius animi uestibulum, orationis ianuam, & cogitationum comicium uocat, est id quod intra maxillas & labra describitur, autore Aristotele de historia animalium libro 1. Partes autem eius sunt de quibus hic agitur, gingiuæ, labia, lingua & palatum. Sed oris primum iuuamentum, ut Auerrois tradit, est masticatio cibi. Et, ut Auicēna scribit, os est membrū necessariū, ad hoc ut perueniat cibus ad concauitatem inferiorem, et communicat in hoc ut perueniat aēr ad cōcauitatem superiorē, & confert in expulsione superfluitatum aggregatarum in ore stomachi cum elongatur et fit difficilis earum expulsio ad inferiora. Et est uas uniuersale membrorum locutionis in homine & uociferationis in reliquis animalibus uociferantibus ex sufflatione. Cæterum uitia quę ori accidunt, maxime sunt ulcera: quorum ea longe periculosissima sunt, autore Celso libro 6. quas aphthas Græci appellāt, sed in pueris, hos enim sæpe consumunt. In uiris & mulieribus idem periculum non est. Hęc ulcera à gingiuis incipiunt, deinde palatum, totumq; os occupant, tum ad uuam, fauces q; descendūt, quibus obsessis non facile fit, ut puer conualescat: ac miserius etiam est, si lactans adhuc infans est, quo minus imperari remediū aliquod potest. Continentur autem huiusmodi ulcera tribus generibus autore Paulo Aegineta. Vnum enim subalbidū est, aliud subrubens, tertium uero nigrum ut eschara, quod et pessimum

Fissuræ linguæ. *Os* *Aphthæ.* *Vlcera oris triplicia.*

mum est & maxime letiferum. Suntq; omnia, nisi cito resistatur, facile dilatabilia: & hoc ideo, ut tradit Auicenna, quoniam locus est calidus, cui calor nunquam deest, qui maxime talium causa est ulcerum, & quia cutis oris etiam est humida & lenis. Plurimum autem accidunt propter calorem qui in uentriculo aut in capite superfluit per uapores eorum calidos & humidos corrumpentes superficiem cutis oris. Quæ si admodum sunt humida, curātur medicamentis uehementer siccantibus, maximeq; si prope ossa fuerint, propter ossium naturam siccam: simpliciora uero, modice siccantia commode sanare possunt. Fœtor autem curatur medicamētis quæ proprie bonum reddunt odorē ori ac uniuerso corpori, qualia sunt myrtus, thus, mastiche, uinum odorum & alia: quibus semper commiscenda sunt aromatica quædam ad id idonea, causa quidem existente frigida, ea quæ calfaciunt: calida uero existente causa, quæ refrigerāt: & non semper utendum est calidis. Contraria enim cōtrarijs curanda sunt: quare decipiuntur qui semper calidis utuntur. Sed hactēnus de ore, inter cuius partes præcipuas est lingua, quæ reliquis in suo genere semper absoluta, homini tantum ita sæpe cōstricta uenis, ut intercidi eas necesse sit, alioqui usui loquendi inepta. Quantum autem ad substantiam eius attinet, lingua est caro rara, fungosa, & ut Auicenna dicit sexta tertij, mollis & alba. Et in ipsa est ex neruis & uenis ultra quàm credatur esse in suo simili. Et in radice eius sunt duo orificia, quæ saliuæ fontes & hauritoria dicuntur à medicis, quorum munus est linguæ rorem conseruare, quo tum lingua tum os uniuersum humescat. Et orificia illa contingunt ad carnem glandosam, quæ est in radice linguæ & saliuæ generatrix appellatur, cuius iuuamentum est saporatarum rerum gustum manifestare. Verum saliua est tanquam pituita aquosa, tum à stomacho corriuata tū à cerebro per ossis meatus, quod colatorium uocant, defluxa. Sed linguæ munus est, animi conceptus

Fœtoris curatio communis.

Lingua.

Saliuæ fontes seu hauritoria.

Saliuæ generatrix caro.

Saliua.

Linguæ munus & officium.

enunciare, saporumq́ uim presentire, atq; cōtritos cōmolitosq́ dētibus cibos colligere, et collectos ui sua deprimere atq; transmittere ad uentrē. Vnde à ligando cibo linguam dictā putat Varro. Et de utilitatib⁹ linguæ sic scribit Auicēna: Lingua quę membrū est oris, est ex instrumētis cōuersionis cibi masticati, et incisio uocis, & extractio literarū, & ad ipsam pertinet discretio gustus. Et Auerrois, Linguæ, ait, iuuamentū est manifestū, quod illa & nerui sui non fuerunt facti nisi propter operationem gustus, quamuis huic adiungatur alia res propter electionē meliorem, hoc est, ad proferendum literas loquutionū. Est

Saporis sensus ubi percipiatur

itaq; lingua ipsa gustandi uim obtinens, & qua sapores sentiūtur, uti testatur Aristoteles in de historia anim. lib. 1. cap. 11. inquiens, Ori inest pars sentiens saporē lingua, uim istam sentiendi præcipue obtinens parte sui priore. Nā si interiore tāgat, minus sentiet. Qui uero saporis sensum palato inesse arbitrantur, tales falli putat Lactantius, quoniam linguæ inest, quamuis non toti. Nam partes eius quę sunt ab utroq; latere teneriores, saporem subtilissime percipiunt. Plinius tamen libro 11. Intellectus, inquit, saporū est cæteris in prima lingua, homini & in palato. Cæterum neruus quo tactus utitur, non est alius ab eo quo utitur gustus. Sed de hoc plura Galenus libro 4. de locis affectis. Accidunt autem linguæ sicut & reliquis partibus oris ulcera & pustulæ, quæ etiam ut reliqua cu-

Palatum.

rantur. Quare de hijs non plura. Nec aliud dicetur hic de palato & oris interioris cauitate superiore, cuius utilitas est, ut uocis fiat intonatio, & cibi quando dentibus

Dolores asperrimi.

teritur, reuolutio agilis. *Haud facile.*) Imò difficillimum. Quamuis enim inter asperrimos cruciatus enumerētur, qui sunt calculorum à stillicidio urinæ, stomachi ac capitis, & suus cuiq; ad presens quisq; atrocissimus uideatur: inter eos tamē ob quos uix ac minus deploratur homo, & qui uix aliquem interimunt, non est acrior neq; atro-

Acre.

cior quàm is qui dentium est dolor. *Acrem.*) Acre proprie

prie dicitur de sapore acido, qualis esset aliquando tum in uino & aliis tum in aceto maxime. Columella libro 5. Radice tenus uitem præscindito, plagā acri aceto pariter ac lotio permixta terra linito, eodemq́ radices irrigato. Trāsfertur tamē & ad alia, ceu hic acrē uocat Serenus dolorem, qui acutus est & uehemens, qui ipse quoq́ maximis, ut Celsus ait, tormentis annumerari potest.

Cum Baccho uiolas decoxeris, ore teneto,
Mansus item prodest succis oleaster acerbis,
Hinc oscedo fugit, linguæ quoq́ uulnera cedunt.

Baccho.) Vino quod discutit, & si ulcus est, detergit illud & repurgat. Oportet autē huiusmodi liquores, cum quibus os colluitur, diutius in ore continere, præsertim qui contra dentium dolores adhibentur, ut docet Auicēna. *Vinum.* *Violas.*) Violæ hæc sunt, quas purpureas uocat Dioscorides libro 4. cap. 113. Sicq́ describit: Viola folia habet minora tenuioraq́ quàm hedera: nigriora itidem nec dissimilia. Medii inter folia coliculi à radice exeunt, in quibus flosculi sunt egregii odoris, colore purpureo. Nascitur umbrosis & asperis locis. Refrigerādi uim habet, ob quā & calidos dentium dolores sedat, & eorundem inflammationes extinguit. Et hæc est quę nūc simpliciter uiola dicitur, & cuius pręcipuus usus est contra calores febriles & iecoris: conditurq́ zucchararo tum flos ipse tum floris succus. *Viola nigra.* Est autem & aliud uiolarū genus quod Gręci leucoïon dicunt: cuius generis etiam differentia est, & ipsa quidem in flore: qui in aliquibus candidus, in aliquibus luteus, in aliquibus purpureus uidetur. Probatissima in medicinæ usu quæ luteum habet florem: qui cum melle oris ulcera, quas aphthas dicunt, sanat, ut autor est Dioscorides libro 3. cap. 30. Hunc tempore nostro communiter Arabico nomine Keyri uocāt. *Leucoia.* *Succis acerbis.*) A maris & adstringentibus, pręsertim qui ex foliis sunt succi. Vergilius Georg. lib. 2. Infœlix superat foliis oleastęr *Keyri.*

Oleaster. amaris. *Oleaster.*) Oleaster est olea syluestris. Verg. libro 2. Georgicon: Indicio est tractu surgens oleaster eodem Plurimus, & strati baccis syluestribus agri. Est autem uis illi & natura adstringens, qua opus est in dentiũ ac oris uitijs, maximeq́ ubi humorum est defluxus. Vnde Auicenna septima tertij dicit, Quando dens pręparatus est fluxibus, oportet ut teneatur in ore decoctio rerum stipticarum diu. Et quia dentium substantia est sicca, idcirco medicinæ conuenientes quæ conseruant sanitatem & reducunt eos ad id quod oportet, secundum plurimũ sunt exiccatiuæ commensuratæ in duabus qualitatibus. Et Mesue, In principio doloris, inquit, administrentur medicinæ quæ cõfortent dentes & repellant rheumatisationes materiæ. Quod autem oleastri succus talis sit, & contra iam dicta oris ac dentiũ uitia profit, testis est Auicenna lib. 2. dicens: Oleum de oliuis syluestribus confert gingiuæ sanguineę, colluendo os ex eo: & confirmat dentes motos: & gumi syluestrium cõfert dolori dentium corrosorum quando implentur eo. Sed de his copiosius scribit Dioscorides, hijs uerbis: Oleastri folia uim habent adstringendi. Commanducata oris ulceribus, & hijs quæ aphthas dicunt, medentur. Idem potest succus & decoctum eorum. Oleum autem colluendis flaccidis & cum infirmitate humentibus gingiuis utile est. Mobiles confirmat dentes. Fouentur eodem calido etiam utiliter in gingiuas destillationes: oportetq́ lanam specillo circumponẽtes in oleum demergere, gingiuisq́ admouere, usq; dum candido colore gingiuæ uideantur. Plinius lib. 23. Oleaster purgat ulcera, alienata explet, excrescentia leniter erodit, siccat & ad cicatricem perducit: Oleo os colluitur. Ad dentiũ infirmitatem imponũtur folia. *Oscedo.*)

Oscedo. Oscitare. Inter oris uitia numeratur & oscedo, quę oscitandi uitiũ est. Oscitare uero, est os cõmouere & aperire totum, ceu fit præ somno aut tędio. Meminit huius A. Gellius Atticarum noctium libro 4. hijs uerbis: Deliberatum est de

nota

nota eius qui ad cēsores ab amico aduocatus est, et in iure stans, clare nimis ac sonore oscitauit. Atq; inibi prope ut plecteretur fuit, tanquam illud indicium uagi animi foret & hallucinantis, & fluxæ atq; apertæ securitatis. Sed cum ille deierasset inuitissimum sese & repugnantem oscitatione uictum, tenerique eo uitio, quod oscedo appellatur, tum notæ iam destinatæ exemptus est. Est autem oscitatio siue oscedo proprie halycum species. Halice uero, quā multi halen, Latini anxitudinem siue etiam pandiculationem nominãt, est affectio tum in sanis tum maxime in affectis & iam decumbentibus, cum scilicet toto corpore quis extenditur. Fiunt autem halices, ut Auicenna fen tertia primi doct. 2. c. 13. scribit, propter superfluitates quæ in musculis congregantur, ob quod à somno frequenter accidunt: cumq; humores illi abundantiores fuerint, horripilatio inde fiet ac tremor. At si nimio plus abundarint, febrem inducent. Oscitatio uero siue oscedo, motus est halicum, quæ accidit in musculis mandibularum atq; thoracis. Quæ cū sanis in primis citra causam accidit et non in hora cum multa fuerit, malum erit: melior autem est quæ peracta digestione accidit, talis enim propter superfluitatum fit expulsionem. Nonnunquā uero & propter frigus accidunt halices & oscitationes, aliquando etiam propter cutis densitatem, aut resolutionem paucam, aut excitationem à somno immaturam. Vinum uero ad medium temperatum halicibus & oscitationibus est conueniens, cum non est ibi alia prohibēs causa. Quod uel Hippocratis testimonio comprobatur, qui libro 7. aphorismorum sic ait, Halyce, anxitudo, oscitatio, horror, uinum æquale æquali potum soluit ægritudinem. Vbi illud scire oportet, ut inquit Galenus, quod halycen nominauit, quàm multi Græci halen appellant, deinde & quæ sit faciens hunc casum dispositio. Dicunt igitur ἀλύειν, id est, anxitudinem habere illos sanos, qui semper præsenti bus molestantur, & ab uno negotio atq; actione ad aliud

Oscedo. Oscitatio. Halyce. Hale. Anxitudo. Pandiculatio. ἀλύειν.

Aa

transeunt. Eodem modo & ægros illos anxios esse aiunt qui accubitum non perferentes, figuras euariant, quia semper præsens aggrauat eos. Hoc uero pręcipue illis eue nire consueuit, qui in ore uentriculi, quod nos abutentes uocabulo sępe solemus stomachum nominare, humoris aliqua propria qualitas continetur, uentriculo molesta, quæ neq; plurima est, neq; in uentriculi fluitat cauitate, sed eam ipsæ imbibere tunicę. Sed & oscitare sicuti & pan diculari, contenta aliqua in musculis per quos tales fiunt motus quos pandiculationes & oscitationes nominamus, uel humiditate flatuosa, uel spiritu flatuoso fieri est à nobis demōstratum. Horror autem prauis humoribus per cutem currentibus accidit. Liquet autem quod nunc à nobis habetur sermo de horrore, qui ex corpore proue nit insalubri, et non de illo qui causam extrinsecus habet. Singula igitur hæc quæ dicta sunt, potus uini meracioris sanat. Moderatam autem temperaturam ipse monstra uit inquiens, Vinum æquale ęquali potum: aqua enim ui delicet uult uinum æqua portione temperari, ut hæc qui dem pellat, & euacuet ex materia infestante quicquid cesserit uini motui cum impetu lati, reliquū temperet. Calefacit enim uinum, ut nouimus, corpus totum, & cito mo uetur ad omnes partes, cum hoc quod omnes humores optimos reddit. Hactenus Galenus. Hic uiderint quid di cant qui oscedinem interpretantur oris graueolentiam.

Cum nitro piper & uinum tepidum iniice denti,
Sæpe chelidoniæ succo, uel lacte capellæ,
Sanescunt dentes, aut tauri felle iuuantur,
Aut acidi latices clauso uoluuntur in ore.
Manditur apta rubus gingiuis & bona labris.

Nitrum, piper, uinum. *Cum nitro piper & uinum.*) Idem medicamentum tradit Plinius in historia naturæ lib. 31. cap. 10. dicens: Nitrū prodest dentiū dolori ex uino si cum pipere colluātur. Et hoc ma

maxime ubi doloris causa fuerit humor frigidus pituitosus crassus & uiscidus, quem singula iam dicta calefaciūt, siccant, attenuant, extrahunt, detergunt & discutiūt, sicq; dolorem sedant. *Tepidum.*) Canon enim est in doloribus istis, ut medicamēta resoluentia et aperientia sint actu tepida aut calida, non tamen in excessu. Repercussiua uero in causa nimis calida ad duos uel tres dies sint actu frigida, deinde fiant tepida, ne poros atq; meatus claudendo, materia intus detineatur & occludatur: autor Auicenna. *Chelidoniæ.*) Maxime radicis eius. Nam, uti Galenus & Dioscorides aiunt, Radix chelidoniæ commanducata dentium dolores finit. *Lacte capellæ.*) Plinius lib. 28. cap. 10. Efficax habetur & caprino lacte collui dētes. Sextus Platonicus, Ad motionem dentium, Capræ lacte mulgeat & dentes colluat, sæpius faciat. Nam cum substantiæ sit ab omni acumine & mordicatiōe sequestratæ, ut Auerrois scribit, dolores ibi existentes mitigat gargarisatum et in ore detentum. Quamuis Auicenna dentibus nocere tradat, ipsos corrodendo, concauando & consumendo, & proprie cum dens frigidæ sit cōstitutionis, quare post ipsum os colluere iubet cum melle & uino & oxymelite. *Tauri felle.*) Idem testatur Plinius inquiens, Efficax habetur & felle taurino collui dētes *Acidi latices.*) Acetū. Dioscorides: Acetum prodest dētium doloribus si calido colluantur: Et Mesue in capite corrosionis & perforationis dentium de eodem aceto sic tradit: Collutio oris cum eo est sublimis. Porrò usus eius conuenientior esset si aliis commisceretur medicamentis quàm cum solitarium administratur, sua enim essentia dentibus nocet. Vnde de usu eius & uirtute sic scribit Auicēna fen 7. tertij: Acetum quidem quamuis sua essentia noceat dentibus, tamen quandoq; ponitur in medicinis dentium infrigidantibus & calefacientibus simul. In refrigerantibus quidem, quoniam refrigerat sua substantia & non penetrat. In calefacientibus uero, quoniam penetrat, & quoniā adiuuat

Canon. *Chelidonia.* *Lac caprinum.* *Fel tauri.* *Acetum.*

cum incisione ad resoluendum. Eius uero nocumentum est tunc fractum cum medicinis dentium quæ eis admiscentur. Quod autem dicit in refrigerantibus non penetrare, hoc non simpliciter intelligi debet, quod nullo modo penetret cum penetrandi uim subministret, sed non tantum penetrat mixtum refrigerantibus eorum frigiditate penetrationem prohibente, quantum penetrat mixtum calefacientibus. *Rubus.*) De rubi generibus dicetur infra. Siccāt rubi & adstringunt: ideoq; uitijs oris accommodi. Vnde Auicenna, Rubi folia, inquit, quando masticantur, stringunt gingiuam & sanant alcola: & similiter fructus eius maturus, & succus fructus eius & foliorum ipsius sanat dolores gingiuæ, & succus foliorum eius sanat os calidum. Idem, medicinæ conuenientes alcola quę sunt acuta, sunt sicut masticationes foliorū rubi. Et Dioscorides, Gingiuas confirmant, & oris sanāt ulcera commanducata folia. Quin etiam succus ex folijs caulibusq; expressus, mox in sole densatus dictis efficacius medetur. Fructus præterea succus in integra maturitate expressus, ad oris medicamenta accommodatus est. Sed & Plinius libro 24. cap. 14. de rubis sic scribit: Nec rubos ad maleficia tantum genuit natura, ideoq; ex eis mora bestijs uel hominibus cibos dedit: uim habent siccandi, adstringendi, gingiuis, tonsillis, genitalibus accommodatissimi. Et, caules eorum tunduntur teneri, exprimiturq; succus, mox sole cogitur in crassitudinem mellis, singulari remedio contra mala oris potus aut illitus. Et oris uitijs etiam folia commanducata prosunt & ulceribus manantibus. Et, per se in cibo sumpti, cymæ modo, aut decocti in uino austero, labantes dentes firmant. *Labris.*) Labijs. Labrum proprie fluminis, lacus & similium quæ aquæ superficie perluuntur, margo dicitur & extremitas: & per metaphoram labra quoque dicuntur tum oris tum aliarum rerum extremitates, quæ in homine etiam labia uocantur.

Rubus. Labrum.

Len

Lentiſcus, myrthusq́; emendant oris odorem.
Quod uero aſſumpſit nomen de dente fricando,
Ceruino ex cornu cinis eſt, aut ungula porcæ
Torrida, uel cinis ex ouis, ſed non ſine uino,
Muricis aut toſti, uel bulbi extincta fauilla,
Ambitioſa putas, ſunt iſta ſalubria cunctis.

Lentiſcus.) Dentium ac oris malis & fœtori quomodo me deatur lentiſcus, docet nos Dioſcorides dicẽs: Foliorum decocto utiliter mobiles dentes colluuntur. Et uiridibus ex lentiſco dentifricijs pro arundinea acu fricatione dentes utilius exteruntur. Reſina eius quę maſtiche uocatur, miſcetur hijs quæ exterendis dentibus conficiuntur. Cō manducata oris halitum commendat, & gingiuarum tu mores reprimit. Item Plinius libro 24. cap. 7. Decoctum lentiſci gingiuas colluit, folia dentibus in dolore atterun tur, mobiles decocto colluuntur. Item ex lentiſco dentifri cium fieri cōſueuit, & dentiſcalpia, hoc eſt, cuſpides quæ dam purgandis dentibus accommodę. Martialis in apophoretis: Lentiſcum melius, ſed ſi tibi frondea cuſpis De fuerit, dentes penna leuare poteſt. Sed quia dentium cura olim ut delicatis probro dabatur, hinc quibus dentiſcalpium ſemper eſt in ore, σχινοτρῶγες, id eſt lentiſci arroſores dicūtur. *Myrthus.*) Myrthus duplex eſt, agreſtis al tera, de qua inferius dicetur cap. 31. Altera ſatiua perpetua ſeruans folia: cuius etiam duo genera ſunt, ut tradit Columella libro 12. quorum alterum eſt nigrum, alterum al bum: quorum etiam nigrum, ut tradit Dioſcorides, medicinæ utilius eſt quàm album, & in eo genere multo ma gis montanum, ſemen tamen infirmius fert. Plinius lib. 23. cap. 9. Myrtus ſatiua candida minus utilis eſt medicinę quàm nigra. Semen odorem oris commendat uel pridie commanducatum. Meſue item, Medicinarū, quarū pro prietas eſt generare in ore & uniuerſo corpore odorē bo nū, ſunt ſicut proprie teneritas myrti et thus et maſtiche.

Lentiſcus.

Dentiſcalpia.

Myrthus.

Huiuſmodi autē omnia aromatica ſunt, qualia eſſe oportet ea quæ tum oris tum aliarum partium fœtorē emendare & bonum odorem reddere debent. Quod ſi talia nō eſſent, ipſis tamē aromatica permiſceri debēt, in cauſa quidem calida quæ refrigerant: in frigida uero quæ calefaciunt, non ſemper calefacientia, ccu quidam aberrantes faciunt cauſam aliquando adaugentes. *Emendant oris odorem.*) Hoc eſt, Oris halitū tetrum ac fœtidū, grauceolentiamq́; corrigunt, & commendatiorem beneq́; redolentem efficiunt odorem. *Quod uero nom.*) Hoc eſt, dentifricium, quod à dentium fricatione ſic dictum eſt: & puluiſculus quidam eſt candidandis dentibus comparatus, hoc eſt, quo dentes fricātur ut candidi fiant. Sunt autem omnia huiuſmodi dentifricia uirtutis detergētis. *Ceruino ex cornu cinis.*) Quomodo in cinerem cremandū ſit cerui cornu, docet Dioſcorides lib. 2. ſic: Secatur in fruſta cornu, ſectumq́; in fictile crudum primo, mox luto circumlito operculo in fornacem conijcitur, uriturq́; uſq; dum albeſcat. Et huiuſmodi cinis dentifricium eſt leuigandis dentibus utile, in quem uſum confricandi eo ſunt. Imò, ut Plinius libro 28, cap. 10. teſtatur, dentes mobiles confirmat ceruini cornus cinis, doloresq́; eorum mitigat, ſiue infricētur ſiue colluantur. Quidā efficaciorem ad omnes eoſdem uſus crudi cornus farinā arbitrātur. Dentifricia utroq; modo fiunt. Item Sextus Plat. Cornu, inquit, cerui cōbuſtū, dentes qui mouentur firmat, ſi eo pro dentifricio quis utatur. Celſ⁹ lib. 6. Cornu raſum in aceto rite coctū cōtra dolores utile tradit. *Vngulæ porcæ.*) Hoc eſt, oſſa ex ungulis ſuū. Plin. lib. & capite nunc dictis: Oſſaq́; ex ungulis ſuum combuſta eundem uſum præbent. *Torrida.*) Cōbuſta & incinerata. Torrere proprie eſt urere. Vergilius: Iam rapidus torrens ſitientes Syrius Indos. Plinius, Si radicem betæ in pruna toſtam ſuperederint, odorem extingui. Dicitur aliquando etiam de frigore ſiccatis & arefactis. Varro, Frigore torret. *Cinis ex ouis.*) Plin. libro

Dentifricium quid & unde ſit dictum.

Cinis cornus ceruini.

Cinis ungulæ porcinæ.

Torrere.

Cinis putaminis ouorum.

libro 29. cap. 3. Membrana putaminis ouorum detracta siue crudo siue decocto, labiorum fissuris medetur. Putaminis cinis in uino potus, sanguinis eruptionibus. Comburi sine membrana oportet: sic fit & dentifricium. *Sed non sine uino.*) Postquã fricati sunt dentes, colluere etiam oportet ipsos cum uino maxime austero: hoc enim sordes per fricationem solutas detergit & abluit & dentes etiam confirmat, siq́ exulceratũ quid adest, illud quoq; purgat atq; emendat. Nam, ut Celsus ait lib. 6. Simul atq; uero pura ulcera esse cœperũt, lenis humor, interdũ etiã quàm optima aqua ore continenda est, prodestq́ assumptum purum uinum. *Muricis testi.*) Cinis muricis. Plin. libro 32. cap. 4. Muricum cinis dentifricium est. Est autem murex è conchiliorum genere ceu purpura, è quorum sanguine tinguntur uestes infectu precioso. *Bulbi extincta fauilla.*) Hoc est, bulbi cinis, qui etiam ceu aliorum cineres detergentis est naturę. Fauilla aũt nihil aliud est quàm cinis igne extinctus & desertus: sic dicta, quasi fouilla q̃d tectum ignem foueat: quum scintilla ardens sit quæ è silice exilire solet cum cæditur. Verg. Ac primũ silicis scintillam excudit Achates. Oportet autem res ipsas quas autor hucusq; recensuit, adurere & in cinerem redigere, si dentifricij usum prębere debeant: nec modo in dentifricij usu, sed & in alijs quoq; permultis necessaria est & per quam utilis rerum adustio. Adurũtur autem, ut Auicenna canonis libro 2. scribit, propter unum quinq; accidentium. Quorum primum est rei acuitas, ut illa frangatur & minuatur, ceu fit in adustione atramenti & colchotar. Secundum est rei uirtus non acuta, sed debilis, ut uigoretur illa & acuitatẽ acquirat, uti manifestum est in lapide qui in calcem comburitur. In lapide enim nulla est acuitas, postquam uero calx effecta est, acuitate participat, & illa nõ modica. Tertium est substantiæ crassities, ut illa attenuetur & subtilietur, ceu fit in adustione cancrorum & cornus ceruini. Quartum est contritionis ineptitudo,

Vinum.

Cinis muricum

Cinis bulbi.

Fauilla.

Scintilla.

Causæ adustionis rerum.

ut ad conterendum præparetur, ceu fit in ferico, quod in cordis confortatione exhibetur: quamuis enim incisum sit efficacioris uirtutis adusto, tamen quia incisum non sequitur minorationem partium sufficientē nisi cum labore, ideo potius aduritur. Quintum est substantiæ uis maligna & uenenosa, ut illa destruatur & amoueatur, & propterea comburuntur scorpiones, quos adustos contra lapidem exhibemus.

Exesos autem dentes si forte quereris,
Vre fimum muris, patulis & hiatibus adde,
Vel cinerem dentis ceruini extinguere aceto
Conuenit, atq; cauis immittere partibus apte.
Prodest & puluis lumbrici corpore tosto.

Causæ corrosionis dentium. *Exesos.*) Corrosos & excauatos: quod fit aliquando propter usum rerum adurentium, aut dulcium ceu mellis, sacchari & similium: aliquando uero propter tabem pituitámue. *Cinis fimi murini.* *Vre fimum muris.*) Plinius lib. 30. cap. 3. testatur idem: Cinis è murino fimo inditus dentibus confert. Et hoc pituitam desiccando & dentē forte frangendo, sicq; ad facilem exitum præparando. Quamuis sine causa eximendi non sint, ut Celsus tradit libro 6. dicens, Si exesus dens est, festinare ad eximēdum eum nisi res coegit, non est necesse. Quod si dolor eximi eum cogit, & piperis semen cortice liberatū, & eodē modo bacca hedere cōiecta in id foramen, dentem findit, isq; forte stans excidet. Sed quia periculosa sunt talia & fallacia, melius est illa omittere. Nam, ut Guido de Cauliaco chirurgiæ suę lib. 6. ait, medicinę citra dolorem dentes eradicantes, multas dant promissiones, operationes autem paucas. *Patulis hiatibus.*) Cauitatibus & foraminibus dentium patentibus & apertis. *Patulum. Patens.* Differt tamen patulum à patente, quoniam patulum dicitur quod semper patet, ut arbor. Verg. Titire tu patulæ recubans sub tegmine fagi: & aures patulæ, ut supra, Si uero in patulas animal penetrauerit aures. Patens uero

uero dicitur quod ad tēpus patet & apertū est. *Adde.*) Inde & immitte, ita tamen ne uicinos dētes attingat. *Cinerem dentis ceruini.*) Et hoc uirtute eadem qua prius dicta, uel ui quadam occultiore. *Apte.*) Rite, conuenienter, & ut Mesue dicit, cum cautela, ne alijs dētibus noceat, distinguendo inter dentem & dētem cum cera uel aliquo alio quod fit sicut ipsa. Vnde etiam Auicenna septima tertij ait, Et quandoq; ponitur in circuitu eius cera aut massa aut aliquid aliud distinguens inter dentem & inter dentes qui sunt in circuitu eius & carnes rubeas. Et hinc etiam Celsus alumen scissile administraturus, dicit id inuolutum in lanula demitti commodius esse: quia sic dente seruato dolorem leuat. Similiter & plani piscis, quæ pastinaca est et à Græcis trygon dicitur, aculeum tostum, deinde contritum, resina excipere & ita denti circundare iubet. *Puluis lumbrici corpore tosto.*) De hoc Plinius libro 30. cap. 3. sic prodit: Vermium terrenorum cinis exesis dentibus cōiectus ex facili cadere eos cogit. Integros dolentes illitus iuuat. Comburi autem oprtet in testa.

Cinis dentis ceruini.

Cinis lumbricorum.

Ora perusta cibo sanabis lacte canino,
Sæpe etiam gelida gingiuas collue lympha,
Dentibus ut firmum possis seruare uigorem.
Si uero infandum proserpit ad intima uulnus
Permisceto salem parili cum pondere thuris,
Hinc tractato locum, miram experiere medelam,
Hæc siccata dabit molles & fracta farinas,
Huius & attritu tetrum mulcebitur ulcus.

Ora perusta cibo.) Solet nonnunquam cibus calidissimus comesturis apponi, qui si per imprudentiam sic calidissimus assumatur, os & partes eius adurit, & pustulas, exulcerationesq; efficit non sine dolore, quibus nunc mederi docet lacte canino. Et idē etiā testatur Plinius inquiēs: Si feruentia os intus exusserit, lacte canino statim sanabitur.

Lac caninum.

Aqua frigida. *Gelida lympha.*) Si quis dentes firmos & incolumes seruare, et à corruptione atq; dolore tutus esse uoluerit, is quottidie in matutinis cum frigida os colluat: utile enim hoc erit & dentes incolumes conseruat, quemadmodum & halitum custodit, orisq; odorem commendat, si uino quàm optimo quando dormitum itur, colluantur ora. Vnde Plinius libro 28. cap. 4. inquit: Mero ante somnos colluere ora, propter halitus: frigida aqua matutinis impari numero ad cauendum dentium dolores. At dicet aliquis: Quid agam, si dolor iam adest, num eadem frigida uti possum? Respondeo quod præsente dolore in causa calida & maxime in doloris principio ut confluxus humorum arceatur, uti possumus aqua non modo frigida, sed & frigidissima, quæ repellat & stupefaciat. Ex eorum enim summa quę stupefaciunt absq; nocumẽto, ut inquit Auicenna, est aqua infrigidata cum niue in ultimo, & ponitur in ore acceptio post acceptionem donec stupefiat dens, quare quiescit dolor omnino, quamuis quandoq; sit addens in principio. Sal. *Salem.*) Quam uim contra oris uitia habeat sal, docet nos Dioscorides medicinalis syluę libro 5. dicens: Vtiliter inungitur sal contra tonsillas, columellamq; oris cum melle tostus, ulceraq; itidem quas aphthas uocant. Humore diffluentes gingiuas & ulcerũ phagedenas cum polenta emplastri modo imponitur. De eodem Plinius libri 31. capite 9. sic tradit: Sal ulceribus oris manantibus in linteolo concerpto, gingiuarum tumori infricatus. Et contra scabriciem linguæ frictus, comminutusq;. Aiunt dentes nõ erodi neq; putrescere si quis quottidie mane ieiunus salem contineat sub lingua donec liquescat. Sed quid de hoc tradat Celsus, haud abs re fuerit etiam subiungere, qui libro 6. cap. 15. sic scribit de cancro oris, ubi penitus malum descẽdit: Quidam etiam in acris aceti heminam frictum salem conijciunt donec tabescere desinat, deinde id acetum coquunt donec exiccetur, eumq; salem contritum inspergunt. Quoties autem me

dicamentum inijcitur, & ante & post, os diluendum est uel cremore lenticulæ, uel aqua in qua aut eruũ, aut oleæ, aut uerbenæ decoctæ sint, sic ut cuilibet eorum paulum mellis misceatur. Sed & diu continere utrumlibet, & id bis aut ter die facere, pro ut uehemens malum est, necessarium est. *Thuris.*) Thus, ut inquit Auicenna, consolidat ualde & proprie uulnera recentia, & prohibet fraudulenta dilatari, & est cõueniens ulceribus factis ex adustione. Nec obstat quod calidum est, id enim modicũ est. Nam, ut Galenus tradit, thus modice calet. *Tractato locũ).* Hoc est, locum ulceratum & ulcus ipsum cum dicto medicamento conspergito & cõfricato. *Siccata.*) Oportet enim sicca esse & quæ in puluerem redigi debent, & quę huiuscemodi ulceribus inspergenda sunt medicamenta. Cum enim humida sint ulcera, haud conueniens est illa madefacere, et humidum quid, excepto uino, infundere. Quod & Hippocrates docuit in libro de ulceribus dicẽs, Vlcera madefacere quæcunq; ea fuerint, nisi uino, non oportet. Nam siccum sano uicinius est, humidum uero non sano. Vlcus enim humidum est, sanum aũt siccũ. *Molles farinas.*) Puluerẽ mollem et subtilẽ, qualis est farina. Oportet enim medicamẽta ulceribus imponenda, in subtilissimũ puluerem ac pollinem frangi, conteri & leuigari, ne asperi quid insit. *Mulcebitur.*) Delinietur, mitigabitur & sanabitur. *Thus.*

VVAE, FAVCIBVS, COLLO, ET QVAE MOLLIENDA sunt, medendis.

CAPVT XV.

VVAE.) Vua & malum et locum in quo id fit, indicat. Est autẽ uua, quæ alio nomine columella quoque dicitur, pars oris inter tonsillas ultimo palato dependens, & non in faucibus collo *Vua.* *Columella.*

cata, ut quidam uolũt: quod uel ex Galeno palàm eſt, qui libro primo de differentijs morborum uuam abſciſſam palati & non colli uel gutturis paſſionem eſſe oſtendit. Et idem aperte pronunciat libro de utilitate partium 11. Eſt autem, ut nona tertij ſcribit Auicenna, ſubſtãtia carnoſa pendens ſuper ſupremam partem epiglottis ſicut uelamen: cui ex morbis accidunt inflammatio & abſceſſus atque relaxatio. *Faucibus.*) Quemadmodum per uuam, ita etiam per fauces & malum & mali locus indicatur. Sunt autem fauces, quas Græci φάρυγγα dicunt, oris pars, & proprie ſpatium illud, quod eſt ante guttur & gulam, ut autor eſt Galenus libr. de affectorum locorum notitia quarto, ubi ait: Fauces uoco internum oris locum, ubi ſimul conueniunt & gulæ & gutturis partes extremæ. In quo ſignificato dicit etiam accipi ab Homero dũ ait Vinum & fruſta carnis humanæ per fauces Cyclopis erumpere. Neq; aliud apud Hippocratem ſignificare tradit. Nã præſagiorum libro 3. exponens uerba illa Hippocratis, Angina autem grauiſſima eſt, celeriterq́ enecat, ſi neq; in faucibus, neq; in ceruice quicquam apparet. Per ceruicem, inquit Galenus, collũ intelligit: Fauces uero, aperiendo os, ac linguam comprimendo deorſum, euidentem amplitudinem, in qua gemina hoſtiola uiſuntur, tum gulæ, tum etiam gutturis. Neq; etiam aliud per fauces intelligit Galenus libro de utilitate partium 7. cum ait: Tracheam arteriam per larynga, id eſt guttur, pharyngi id eſt faucibus copulari: quanquam poſtea idem circa eiuſdem tractationis libri octaui initia ſcribat, tracheam arteriã pharynga æquiuoce illi quæ eſt ante larynga nominari. Sed hic de proprio & uſitato pharyngos ſignificato loquimur. Amplius quid ſint fauces, ubi agit de muſculis faucium, hijs etiam uerbis declarat, dicens: Spatium quoddam præiacet, commune gulæ ac gutturis, ad quod commune ſpatium utrunq; orificium terminatur. Vocant autem ſpatium quidem ipſum ἴσθμον, quoniam anguſtum eſt, & ob-

Fauces. *φάρυγξ.* *Iſthmus.*

oblongum. Corpus aũt ipsum comprehendens φάρυγγα nominant, id est fauces, quibus utrinq; unus est musculus, qui & deglutitioni & locutioni obseruit. Cæterũ pro faucibus Arabicæ translationes guttur habere solent, & sic etiam accipit Auicenna Canonis libro 3. fen 9. cap. 1. dum ait, Per guttur intelligimus spatiũ illud in quo sunt meatus anhelitus & cibi. Per quos etiam meatus anhelitus & cibi intelligere oportet orificia ipsa tracheæ arteriæ atq; meri, non autem tota corpora. Certum enim est fauces non continere utrunq; meatum anhelitus & cibi, si per meatum anhelitus totã tracheam arteriam: per meatum uero cibi, totum meri intelligamus, quæ ad collum, non ad fauces attinent. Porrò canonis libro 1. ęquiuoce utitur hoc nomine guttur. Primum enim cum dicit guttur duo habere paria, quæ ipsum ad inferiora trahunt, per guttur intelligit tracheam arteriam: cum uero postea in fine capitis dicit, Gutturis uero musculi sunt duo musculi gutturosi apud gulam positi, in transglutiendo adiuuãtes, per guttur intelligit pharynga, id est fauces, quas gurgulionem uocat Hali abbas. Hęc autem nominis gutturis hic ęquiuocatio probari potest ex hĳs quę Galenus in suis de anatomice libris de quatuor musculis tracheæ arterię scribit, qui ipsam contrahunt angustantq́;, & duobus faucium, qui tam uoci quàm etiam deglutitioni obseruiunt. Verũ si proprie loqui uoluerimus, guttur non pharyngi aut faucibus accommodabimus, sed laryngi potius, id est, parti extremæ os uersus tracheæ arterię, quę pars extrema ad pharynga & fauces terminatur. In gutture autem, ut Galenus tradit, est lingula quam epiglottida Græci uocant, & à Plinio minor lingua, à recentioribus uero sublinguium, & ab Auicenna lingua fistulę appellatur. Et hæc maxime proprium uocis instrumentum est. Etenim cum moderate & apperitur & cõmittitur, uocem efficit: quãquam uocem reddi impossibile est, nisi uehementer spiritus egrediatur, id uero ad intercostales per

Guttur.
Epiglottis.
Lingua minor.
Sublinguium.
Lingua fistulæ.
Vocis instrumentum.

tinet musculos. Porrò apud Auicennam prima primi doct. 5. sum. 2. capite 11. epiglottis non est lingua minor à Plinio uocata, sed larynx, hoc est membrum cartilagineum, creatum, ut inquit, ut sit uocis instrumentum, quod quidem ex tribus compositum est cartilaginibus. Et hoc etiam de larynge Galenus libro de sanitate tuẽda 6. non autem de lingua minore dicit. Neq; membrũ hoc bronchus à Græcis, sed bronchi caput nominatur: quoniam, ut lib. 1. de locis affectis inquit Galenus, & ipsam arteriã bronchum nominant. Suntq́ tum gulæ tum tracheæ arteriæ pori & orificia, non colli, sed oris partes, quoniam in faucibus continẽtur. Fauces autem licet sint in confinio oris & colli, ad os tamen magis uidentur pertinere, quemadmodum & palatum. Demum fauces Plinius summum gulæ nominat, quemadmodum postremum cui uenter adnectitur, stomachum. *Collo.*) Colli notio manifesta est. Fuit autem à summo rerum opifice creatum collum, gulæ causa & tracheæ arteriæ, quæ partes eius sunt: hæc anterior, illa posterior: hanc qua spiritum trahunt redduntq́ animantia, Celsus asperam arteriam, Hali abbas iugulum, M. Varro libro de re rustica 2. gurgulionem uocat, dum ait: Hircus molliori pilo & potissimum albo, ac ceruice & collo breue, gurgulione longiore. Alij fistulam spiritalem, nonnulli arteriam uocalem, aliqui cannam pulmonis, alij canalẽ animæ, multi guttur appellant. Illam uero posteriorem, quæ inter fauces & os uentriculi media est, & qua cibus potusq́ deuoratur, aliqui cibalem uocant fistulam, Plinius gulam, Celsus & qui post Aristotelis sæculum scripserunt, stomachum apellant, Aristoteles uero & ueteres Grçci œsophagon, Auicenna & Arabes & horum imitatores nostrates, merin. Vbi animaduertendum est apud Plinium in omnibus ferè codicibus male trãspositas esse has duas dictiones interior & exterior: sicq́ legendum esse, ut exterior ad arteriã, interior uero ad gulam referatur: eritq́ hæc

Bronchus. *Fauces* COLLVM. *Colli partes.* *Trachea arteria.* *Aspera arteria.* *Iugulum.* *Gorgulio.* *Fistula spiritalis.* *Arteria uocalis* *Cãna pulmonis* *Canalis animæ.* *Guttur.* *Fistula cibalis.* *Gula.* *Stomachus.* *Oesophagus.* *Meri.*

hęc genuina et syncera Plinij lectio, Sub ea minor lingua epiglossis appellata. Opera eius gemina duabus interposita fistulis, exterior earum arteria ad pulmonem atq; cor pertinens, hanc operit in epulando, ne spiritu ac uoce illac meante, si cibus ac potus in alienum deerrauerit tramitem, torqueat. Altera interior est, appellatur sane gula qua cibus atq; potus deuoratur: tendit hæc ad stomachum, inde ad uentrem: & reliqua. *Quæ mollienda sunt.*) Hoc est, ceruicis & colli & horum neruorum duricies, conuulsiones & rigores. Estq; in triplici differentia hoc malum, de quo Celsus medicinæ libro 4. sic scribit: A capite transitus ad ceruicem est, quæ grauibus admodum morbis obnoxia est: neq; tamen alius importunior acutiorq; morbus est, quàm is qui quodã rigore neruorum, modo caput scapulis, modo mentum pectori annectit, modo rectam & immobilem ceruicem intendit: priorem Gręci opisthotonon, insequentem emprosthotonon, ultimũ tetanon appellant: quamuis minus subtiliter quidã indiscretis his nominibus utuntur. Ea sępe intra quartum diem tollunt: si hunc euaserunt, sine periculo sunt. Omnia eadem ratione curantur, idq; conuenit. Hęc ille.

Ceruicis rigoris

Opisthotonos.

Emprosthotonos.

Tetanos.

Aegrescunt teneræ fauces, cum frigoris atri
Vis subijt, uel cum uentis agitabilis aër
Vertitur, atq; ipsas flatus grauis inficit unda.
Vel rapidus clamor fracto cum forte sonore
Planum radit iter, sic est Hortensius olim
Absumptus, causis etenim confectus agendis
Obticuit, cum uox domino uiuente periret,
Et nondum extincti moreretur lingua diserti.
Ergo omni studio quæres inhibere dolorem.

Aegrescunt.) Inter uerborum formationes est & illa quæ Inchoatiua dicitur uerborum species, quæ rem inchoatam, futuram tamen significat, & uim incipiendi dun-

Aegrescere.

Verba inchoatiua.

taxat in effectu habet. Hæc Sco sylaba terminantur, quorum quædam deducũtur ex appellationibus: sic, ex igne, est ignescit, ex flamma flammescit, ex dumis dumescit, ex herba herbascit, ex ægro ægrescit. Et hæc perfecta non habent omnino, suntq; coniugationis tertiæ: autor Diomedes. *Teneræ.*) Molles, & quæ facile à leui causa afficiuntur atq; lęduntur. *Cum frigoris.*) Enumerat primo causas aliquot affectionũ quæ faucibus accidunt, inter quas potissimum est frigus, quod occurrens & fauces offendens, ipsarum substantiã condensat, humores in unum cogit ac comprimit, & membrum ipsum refrigerando & desiccando alterat, duriciemq; & asperitatem, nonnunq̃ uero & tumores efficit non citra dolorem. Et hoc sæpius fit ubi cibus & potus assumitur frigidus, aut ubi aër occurrit frigidus, ceu fit hyeme: quæ, ut Celsus testatur lib. 2. quicquid in faucibus mali contrahitur, irritat. Et quod Hippocrates libro 6. de epidemijs ait, Magnum frigus uenas frangit, tussesq; ciet: quemadmodum & nix geluq; & glacies cõuertit, angitq; adeò uti tonsillæ, præfocationes, collectionesq; duræ creentur. Et in constitutionibus aquilonijs, ut idem tradit Hippocrates, qui aphorismorum libro 3. sic prodit: Si aquilonia præualuerit tempestas, tusses, fauces, alui duræ. Quem aphorismum exponens Galenus ait, In aquilonijs fiunt tusses, propter ui delicet instrumentorum respirationi obseruientiũ intemperiem, & propter faucium asperitatem, de qua nobis insinuauit adiungens uerbum illud FAVCES, ut subintelligeremus, patiũtur. Nam solet hoc modo loqui aliquando. Licet autem & simul duo coniungentes legere, fauces, alui duræ: ut nonnulli expositores legendum existimarunt. Nam fauces in aquilonijs constitutionibus apparent duræ, quoniã exiccantur ac refrigerantur, et uenter inferior dura excernit, & propter temporis constitutionis temperaturã quę uergit ad siccitatem toto corpore exiccato. Nam, ut post idẽ inquit Galenus, cum frigidus

Frigus.

Aquilo.

ac

ac ficcus uentus sit aquilo, omnes corporis consumit superfluitates. Amplius Celsus libro 2. Ex tempestatibus, inquit, aquilo fauces exasperat. *Atri.*) Nigri, ab effectu: membra enim quæ afficit, adurendo ad nigrorem perducit. Celsus libro 1. Frigus summam cutem facit pallidam, aridam, duram, nigram. *Vis.*) Violētia & intemperies. *Subijt.*) Intrauit, penetrauit, & penetratione sua adussit. Vergilius Georgicon lib. 1. Aut boreæ penetrabile frigus adurit. *Ventis agitabilis aër.*) Ponit nūc aliam affectionum faucium causam priori contrariam. Hæc autem est constitutio austrina, quæ humida est natura & calida, propter quod faucibus grauis est, & maxime quidem propter humiditatem, conferente tamen ad idem & caliditate. Cum enim humectet, ob id, quando fauces offendit, humiditatum excessus, superfluitatumq; multitudo ad ipsas colligitur. Et quia calefacit, ob id etiam humiditates in capite collectas dissoluit & ad partes inferiores tum alias tū fauces colliquādo fluere facit, ubi postea collectæ fluctiones atq; firmatæ, ipsas inflammant, & intumescere faciunt, doloreq; afficiunt. Nec modo fauces ipsæ & partes adiacentes talia patiuntur ab austro, sed & caput ipsum et sensuum instrumenta, imò & uniuersum corpus, & mens quoq; ipsa male afficitur ab eodem, ut autor est Hippocrates libro aphorismorum 3. cum ait, Austri auditum hebetantes, caliginosi, caput grauantes, pigri, dissoluentes: quādo huiuscemodi tempestas præualuerit, talia in morbis patiuntur. Et post, Quottidianæ autem constitutiones, austrinę dissoluunt corpora, & humectant, auditum obtundunt, capita aggrauant, & uertigines faciunt, oculis atq; corporibus difficilem motum præstant. Item Vergilius Georgicorum libr. 1. Verum ubi tempestas, & cœli mobilis humor Mutauere uias, & Iupiter humidus austris Densat, erant quæ rara modo, & quæ densa, relaxat, Vertuntur species animorum, & pectora motus Nunc alios, alios dum nubila uentus agebat Concipiunt. Cæ-

Auster.

terum quod dicit Serenus, VENTIS AGITABILIS AER, ex hoc manifesto patet non unum & idem esse uentum et aëre̅m, ut falso putauerunt aliqui, sola ratione distinguentes ista, non autem substantia, cum tamen diuersa sint & substantia & ratione. Aër enim corpus est simplex & unũ ex quatuor elimentis mundi. Ventus uero est exhalatio calida & sicca, à sole & astris eleuata, & lateraliter transuersecp̃ nunc hac nuc illac mota & à nube debiliter repercussa. Et ex hoc nubem etiam aliud à dictis esse, cõtra eosdem, clarum est. Nubes autem ex uapore fit qui calidus est et humidus, ut potentia aqua et facile à frigido densante & constringente in aquam conuertibilis. Sed de hac re copiosius Aristoteles meteororum libro 3. qui uolet, illic requirat. *Vertitur.*) Conuertitur & ad aliam ceu austrinam permutatur constitutionem. *Ipsas.*) Scilicet fauces & partes uicinas. *Flatus.*) Ventus. *Inficit unda.*) Hoc est, humiditate afficit et humectat. *Rapidus clamor.*) Tertia causa quæ fauces lædit, est uelox, concitus, uehemens & impetuosus clamor. *Fracto.*) Rupto, & qui non in eodem statu permanet, sed uariatur, & nunc cum impetu more eorum qui ira & furore concitantur, erumpit: nunc paulisper intermittitur: demum iterum in nulla permanens cosistentia, nunc impetuose agitatur, nunc quietius fertur, & continuo interpellitur, frangitur & interrumpitur, ad modum sonitus tubæ. Vergilius Georgicon libro 4. Et uox auditur fractos sonitus imitata tubarum. *Forte sonore.*) Sonitu magno, graui & uehemente. Vergilius: Magno ueluti cum flamma sonore Virgea suggeritur co̅stis undantis aheni. *Planum iter.*) Fauces, guttur, & asperam arteriam, quæ spiritus uia sunt ac iter per quæ commeat. Et quãuis trachea arteria ex parte exteriore sit aspera, ut Celsus ait, ex interiore tamen, stomachi modo, leuis est. *Radit.*) Corradit, lacerat & exasperat. Idem refert Lucretius libro de natura rerum quarto dicens: Corpoream quoq; enim uocem constare fatendum est, Et sonitum

AER. Ventus. Nubes. Clamor fortis.

tum, quoniã possint impellere sensus, Prẹterea radit uox fauces sæpe, facitq; Asperiora foras gradiens arteria clamor. Vbi etiam neutro genere usus est dictione arteria, sic dicta, ἀπὸ τοῦ ἀέρος καὶ τηρεῖν, hoc est, ab aëre & seruando. *Sic.*) Propter nimium clamorem & uociferationẽ. *Hortensius.*) Q. Hortensius is est, qui suis tẽporibus, uti Valerius Maximus tradit libro 5. ornamentum Romanæ eloquentiæ fuit: de quo idem libro 8. sic etiam scriptum reliquit, Q. autem Hortensius plurimum in corporis decoro motu repositum credens, penẽ plus studij in eodem laborando, quàm in ipsa eloquentia affectanda impendit. Itaq; nescires utrum cupidius ad audiendum eum, an ad spectandum concurreretur, sic uerbis oratoris aspectus, & rursus aspectui uerba seruiebant. Constat Aesopum, Rosciumq; ludicræ artis peritissimos, illo causas agente, in corona frequenter astitisse, ut foro petitos gestus, in scænam referrent. A. Gellius uero Atticarum noctium libr. 1. de eodem quoq; sic refert: Hortensius omnibus ferme oratoribus ætatis suæ, nisi M. Tullio, clarior, qui multa cum mundicia & circumspecte compositeq; indutus & amictus esset, manusq; eius inter agendum forent argutæ admodum & gestuosæ, maledictis, compellationibusq; probrosis iactatus est, multaq; in eum quasi in histrionem, in ipsis causis atq; iudicijs dicta sunt. Sed cum L. Torquatus subagresti homo ingenio & infestiuo, grauius, acerbiusq; apud consilium iudicum, quum de causa Syllæ quæreretur, non iam histrionem eum esse diceret, sed gesticulariam Dionysiamq;, eum notissimẹ saltatriculæ nomine appellaret. Tum uoce molli atq; demissa Hortensius, Dionysia, inquit, Dionysia malo equidem esse, quàm quod tu Torquate ἄμουσος, ἀφροδίσιτος, ἀπροσδιόνυσος. Hactenus ille. Existimatus est autem aliquãdo Hortensius Ciceronis ẹmulus, eius tamẽ scripta intra famam fuerunt. Meminit uiri clarissimi Cicero in oratione pro P. Sylla, Et memoriam eius, quẹ maxima fuit in homine,

Q. Hortensius.

concelebrant Quintilianus & Seneca, neq; silentio præteriit Cicero in quæstionibus Tusculanis, & maxime in Bruto ad finẽ, ubi multa de eo reperies. *Absumptus.*) Consumptus, defatigatus et uiribus destitutus. *Causis agendis.*) Causis tutandis & tractandis apud iudices. Martialis: Declamas belle, causas agis Attale belle. *Confectus.*) Fatigatus, deficiens, & quasi suffocatus, interfectusq́. Conficere enim proprie interficere est. Vergilius: Nunc uulnus acerbum Conficit. *Obticuit.*) Conticuit & obmutuit, propter læsionem quæ ex uehementi uociferatione, faucibus & uocis instrumentis infertur. Ingens enim clamor similem inflammationi circa membranã quæ faucibus & gutturi communis est, atq; gutturis musculos, parit affectum, propter quem cum immobiles redduntur uel claudentes uel aperientes guttur musculi: qui sic afficitur, obmutescet: cum uero uel difficulter mouentur, uel uibrant, uel tremunt, pro affectionis ipsius modo, uocis etiam fiet læsio. *Vox.*) Vox, inquit Aristoteles in hijs qui sunt de anima, est sonus aëris ab anima respirati, percussi ad uocalem arteriam, cum alicuius significationis imaginatione. Estq́ solius animalis, tametsi non omnis. Est etiam uox uocalium instrumentorum munus. Instrumenta uero uocis sunt guttur, & musculi ipsum mouentes, atq; nerui, qui à cerebro ipsis uim deferunt. Nec eadem res est uox & sermo siue loquela. Loquela enim, autore Galeno de locis affectis libr. 4. munus est instrumentorum quæ sermoni deputata sunt, inter quę lingua principatum obtinet, cui non parum conferunt, & nares, & labra, & dentes. *Domino.*) Hortensio. *Viuente*). Ad uocis nanq; defectum, non statim etiam uita tollitur. Vocis etenim usus haud necessarius est ad uitam. *Nondum extincti.*) Adhuc uiuentis. Quemadmodum enim ad uocis, ita etiam & multo minus ad loquelæ defectum, non statim uita tollitur: neq; etiam ad loquelæ defectũ, uox ipsa aut aliarum expirationum aliqua tollitur, sed bene ad

Causas agere. *Conficere.* *Clamor ingẽs.* *Vox.* *Vocis instrumenta.* *Sermo uel loquela.*

ex

expirationis alicuius aut uocis uitium, loquela quoq; deperditur. *Moreretur.*) Propter nimiam uociferationem lassata langueret & à loquelæ munio deficeret. *Lingua.*) Hæc enim loquelæ & sermonis instrumentum est præcipuum, articulatim uocem distinguens et loquendi usum præstans. *Diserti.*) Eloquentis & uiri clarissimi Hortensij. *Ergo.*) Propter mali periculum. *Inhibere.*) Comprimere & sedare. Differt autem à Prohibere, quoniam hoc commune est etiam ante rei inchoationem: illud uere de reiam inchoata dicitur. *Lingua.* *Inhibere.* *Prohibere.*

Simplicibus lymphis confunditur aëreum mel,
Additur excussus niuea similagine furfur,
Decocta hæc clauso simul exercentur in ore.
Præterea fauces extrinsecus ungere prodest
Vrsino & tauri seuo cærisque remissis.
Omnia quæ geminis æquabis lancibus ante.

Simplicibus lymphis.) Aquæ puræ cui nihil alieni permixtũ est, qualis est ea quæ in communi hominũ usu est, & bibitur, quę maxime probata haberi debet, uti Columella scribit, sine qua nemo nostrum uel prosperæ uel aduersæ ualetudinis uitam proroget. Subiungit autem nunc Serenus faucium malis medicamenta, quorum primum intus applicãdum & gargarizandum, est liquor & cremor furfuris ex aqua & melle simul coctis. Cuius utilitas est mollire, lenire, detergere, discutere & dolorem mitigare. *Aqua simplex.*
Aëreum mel.) Quod ex aëre decidit, & cuius materia ros est, & humor sublucanis temporibus in arborum folijs concretus roscidus & sapore melleus. Estque duum generum. Vnum in aluearibus apium opera congestum & elaboratum, & de quo agunt rusticæ rei scriptores, Varro, Columella, & Vergilius, qui de eo dicturus quartũ Georgicon librum sic inchoat: Protinus aerei mellis cælestia dona Exequar. Et de hoc naturalis historię libro 11. cap. 12. sic scribit Plinius, Venit hoc ex aere & maxime syderum *Mel aerium.*

exortu, præcipueq́ in ipso Syrio exsplendescente fit, nec omnino prius Vergiliarum exortu sublucanis temporibus. Itaq; cum prima aurora folia arborũ melle roscida inueniuntur, & si qui matutino sub diuo fuere, unctas liquore uestes, capillumq́ concretum sentiunt, siue ille est cæli sudor, siue quædam syderum saliua, siue purgantis se aëris succus, siue aquæ est, & purus ac liquidus & suæ naturæ, qualis defluit primo. Nunc uero è tanta cadens altitudine, multumq́ dũ uenit sordescens, & obuio terræ halitu infectus, præterea à fronde ac pabulis potus & in uterculos congestus apum, ore enim uomunt: ad hæc succo florum corruptus, & alueis maceratus, toties q́ mutatus, magnam tamen cælestis naturæ uoluptatem adfert. Hactenus Plin. de melle aereo ab apibus congesto & elaborato: quod faucium uitijs, ut lib. 2. testatur Dioscorides, & tonsillis medetur & anginis: imò, ut libro 22. tradit Plin. omnibus oris desiderijs utilissimum est, in quem usum gargarissatur & eo colluunt os. Alterum roris uel aëris mel quod super plãtas coagulatur est quod in uascula tale excipitur & colligitur quale ex aëre decidit: Idq́ etiã in duplici quasi differentia, Vnũ durius sculum & saccharum ab antiquis appellatum: Alterum liquidius & mel roris aut aëris à Galeno uocatum, & de quo in tertio de alimentis libro sic scribit idem: Fit hoc in plantarum folijs, neq; tamen succus earum, neq; fructus, neq; pars est, sed eiusdem cum rore generis, nõ ita tamen assiduo, nec copiose prouenit. Memini uero aliquando in æstate super arborum, fruticũ, herbarumq́ folia mellis quàm plurimum repertum fuisse, ut ludentes rustici dicerent, Iuppiter melle pluit. Præcesserat aut nox, ut per æstatẽ, satis frigida: nam tum anni æstiuum tempus erat, pridieq́ calida & sicca fuerat aëris constitutio. Quam ob rem peritis naturę interpretibus halitus è terra atq; aquis prodeuntes, solis calore exacte attenuati ac cocti à frigore secutæ noctis in unum coacti & densati uidebantur.

Mel roris uel aëris duplex.

Sed

Sed apud nos raro id accidit, in mõte autẽ Libano quot annis persæpe, adeo ut expansis super terram uelleribus, mel à concussis arboribus decidens excipientes, ollas ac fictilia plena referant, uocantq́ id roscidum mel, aut aẽreum. Proinde liquet materiam ex qua mel generatur, rori congenerem esse. Videtur autem & ex plantis, in quarum folijs mel colligit, boni maliúe quidpiã posse acquirere. Ideoq́ laudatissimum in locis thymo alijsq́ herbis ac fruticibus sicci temperamenti prædense consitis inuenitur, quia tenuioribus partibus constet mel in huiusmodi plantis collectum. Quoniam autem tenuium partium est, necessario etiam acre sentitur, ideoq́ aluum ad excretionem proritat. Hæc ille. Ex cuius uerbis liquido constat mel aẽreum, de quo ait, esse id quod Arabes & illos sequuti nostri temporis medici mannam uocant, & à Mesue ita quoq; describitur: Manna est ros supra plantas & lapides cadens, cuius materia est uapor qui eleuatur, cui accidit digestio & maturatio in aẽre, quando est æqualis & fœcundus lætis aspectibus. Diuersificatur autẽ secundum diuersitates rerum super quas cadit. Cadens enim super lapides est sicut guttæ paruæ quæ congelantur & fiunt sicut semen. Et cadens super plantas suscipit de uirtute plantarũ et est cũ permixtione particularum foliorum & florum. Educit choleram cum facilitate, & ipsa quidem lenit guttur & pectus & uentrem, & est sedatiua sitis. Hucusq; Mesue, cuius uerbis Arabum mannã idem esse cum Galeni melle aẽreo, manifesto patet. Dico autẽ Arabum mannam, apud Græcos enim longe aliud significat, utpote, thuris pollinem. Porrò duriusculum illud quod saccharum ab antiquis appellatur, mellis speciem esse, uel Dioscoridis autoritate manifestum est, qui libro 2. cap. 73. post mellis tractationẽ sic ait, Vocatur & quoddam saccharum mellis genus existens in India Fœlicíq; Arabia concreti. Inuenitur id in harundinibus concretione sua sali simile, & quod dentibus subiectum salis

Mel aereũ Galeni idem cum manna Arabũ.

Manna Arabũ aliud à manna Græcorum, ut quæ thuris pollin.

Saccharum mellis species.

modo friatur. Cui & Galenus non dissona scribit libro de simplici medicina 7. inquiens: Sed & sacchar, ut uocant, quod ex India atque Fœlici Arabia conuehitur, in calamis, ut aiunt, concrescit. Est uero & ipsum mellis species. Nec idem Plinius ignorauit, qui libro naturalis historiæ 12. ca. 8. de eo sic prodit: Saccharon & Arabia fert, sed laudatius India. Est autem mel in harundinibus collectum, gummium modo candidum, dentibus fragile. Amplissimum nucis auellanæ magnitudine ad medicinę tantum usum. Et hoc est quod Archigenes mel harundineum & salem Indum uocat. Quo Indici salis nomine & à Paulo Aegineta libro 2. cap. 54. de asperitate linguæ uocatur cum ait: Et sal Indicus colore quidem & concretione similis communi sali, gustu autem melleus. Et Auicenna Canonis sui fen prima quarti tract. 2. capite 23. de eodem sic ait: Et teneant in ore suo salem qui asportatur de India, & est in colore salis, & dulcedine mellis. Et sumat de eo, secundum quod dixit Archigenes, quantitatem fabæ unius. Sed hactenus de mellis speciebus & saccharo quod mellis species est, aliud tamē à nunc uocato zuccaro. Quod quale sit & de omnibus mellis speciebus ac manna ipsa, qui plura uolet, is legat quæ hac de re copiose satis scripserunt reconditæ eruditionis & exquisiti iudicij uiri & medici celeberrimi Ioannes Manardus epistolarum medicinalium libro 2. & post hunc Leonhartus Fuchsius paradoxorum libro 1. *Niuea similagine.*) Simila candida & alba, quæ ex tritico fit laudatissima. Est autem simila siue similago, candor & deliciæ farinæ triticeæ, ut Plinius scribit libro 19. Cuius laudes nec Martialis ipse tacuit hoc carmine: Nec dotes poteris similæ numerare, nec usus: Pistori toties cum sit & apta coquo. *Furfur.*) Triticeæ farinæ purgamentum. Plinius libro 22. capite 25. Tritici furfures tonsillis, faucibusque gargarisatione prosunt. *Vrsino & tauri seuo.*) Hæc enim refrigeratas partes calfaciunt, aspredines leniunt, duricies molliunt

Mel harundineum.
Sal Indicus.
Saccharū aliud à zuccaro nostro.
Simila
Similago.
Furfur.
Adeps ursi & tauri.

liunt & humores discutiunt. *Ceris.*) Ceræ usus ad multa necessarius, nec usus eius quos mixta alijs præstat, enumerare medicina possit. Estq́ aliorum medicamentorum materia. Discutit autem atq; emollit: unde Celsus libro 5. inter discussoria medicamenta ipsam quoq; cõnumerat, inter mollientia uero tum ceram tum seuum & adipem. Sed quomodo fiat cera, docet Columella libro 9. cap. ult. Plinius libro 21. cap. 14. & Palladius lib. 7. cap. 7. *Remißis.*) Dissolutis & liquefactis. Vergilius: Nã frigore mella Cogit hyems, eademq́ calor liquefacta remittit. *Geminis.*) Binis. Libra enim binas habet lances, unde & bilances aliquando dicuntur. *Aequabis.*) Aequo pondere mensurabis & accipies. *Lancibus.*) Lances libræ sunt partes, quibus pondus & res ponderanda imponuntur. Persius Satyra 4. Scis etenim iustum gemina suspendere lance Ancipitis libræ, rectum discernis, ubi inter Curua subit, uel cum fallit pede regula uaro. Libra autem instrumentum est quo res cum lancibus ponderantur, & alio nomine bilancem uocant. Instrumentum uero quo res sine lancibus ponderantur, statera dicitur. Attrutina proprie foramen est in quo examẽ regitur. Persius: Examenq́ improbum in illa castiges trutina. Examen uero dicitur proprie lingua qua trutina regitur. Vergilius: Iuppiter ipse duas æquato examine lances. Accipitur etiam lanx, quę & langula à latitudine dicitur, pro uase escario. Iuuenalis: Aspice quàm magno distendat pectore lancem. Est deniq; uas diuinis aptum lanx. Ausonius: Thuribula & pateræ, quę tertia uasa deûm? Lanx. *Ante.*) Scilicet priusquam simul commisceas.

Cera. Lances. Libra. Bilanx. Statera. Trutina. Examen. Lanx. Langula.

Disce etiam miram ex humili medicamine curam,
Ac cyatho mellis iungas agreste papauer,
Decoctumq́ simul mandes, mansumq́ uorabis.
Crinitæ porri radices quinq; coquantur,

Hínc aqua non feruens uoluatur fauce ſonora,
Nec tamen ín ſtomachũ deſcendat gutta patẽtem.

Humili.) Non precioſo, ſed quaſi uili & plebeio, quod uel pauperrimo cuiq; ad manus ſit citra expenſas magnas. *Cyathus.* *Cyatho.*) Hoc eſt uncijs duabus & ſemis, quę faciũt drachmas uiginti: licet Plinius naturalis hiſtoriæ libro 21. cap. ultimo, cyathum pondere in ſe cõtinere dicat drachmas decem, quũ ait, Cyathus pendet per ſe drachmas decem. Sed ſi Aphricano credimus, cyathus non tantum decem ſed plures etiam continet drachmas, easq́; non una differentia, ſed diuerſis iuxta rerum diuerſitatem. Nã cuiuſq; materiæ menſurarum pondere plurimæ ſunt differentię. *Congius pro chus.* Vnde cum Congius ſiue chus ſextariorum ſex ſit, pondere autem, ut Aphricanus tradit, uini quidem quatuor & decem librarum, olei uero nouem, mellis autem quinque & decem, Sextarius autem cyathos contineat duodecim. Nam queadmodum uncia libræ, ita cyathus ſextarij *Sextarius.* pars eſt duodecima. Hinc eſt quod ſextarius uini pondere facit libras duas & uncias quatuor: olei, libram unam *Cyathus.* & ſemis: mellis, libras duas & ſemis. Cyathus uero uini facit uncias duas, drachmas duas & ſcrupulos duos, hoc eſt drachmas decem & octo & ſcrupulos duos. Cyathus olei unciam unam & ſemis, quæ ſunt drachmæ duodecim. Cyathus mellis uncias duas & ſemis, hoc eſt drach-*Vncia.* mas uiginti. Vncia ſiquidem drachmas continet octo, *Drachma.* drachma uero ſcrupulos tres. *Agreſte papauer.*) De papa-*Papauer agreſte.* uerum generibus dictum eſt in ſuperioribus. Agreſte illorum, ut Plinius etiam teſtatur libro 18. in miro uſu eſt melle decoctum ad faucium remedia. Et, ut idem libro 20. inquit, papauer ſylueſtre decoquitur & bibitur contra uigilias, eademq́; aqua fouet ora. Et hoc quoniam in fauces *Porrum.* deſtillationes cõpeſcit. *Crinitæ porri radices.*) Vocat porri radices crinitas, quaſi capillatas, quoniam multas paruas radiculas tanquam crines et pilos ex ſe habent dependentes

tes. Quod autem ad naturam eius attinet, Porrũ, ut Dioscorides libr. 2. tradit, purgat fauces & animæ canalem in cibo sumptum. Verum stomacho nocet. Quare Serenus decoctum eius gargarisari tantũ iubet, & ita quidem nequid de ipso in stomachum transmittatur propter nocumentum quod illi infert. *Non feruens.*) Sed egelida & tepida. *Stomachum patentem.*) Ventriculum apertum & amplum, hoc est, corporis cauitatem quę cibum recipit & in qua prima concoctio perficitur. In quo significato stomachi uocabulo utuntur etiam nostri temporis medici: necnon Plinius quoq;, & interdum Celsus, licet hic etiam pro gula accipiat. *Stomachus.*

Si uero adflictam languor deiecerit uuam,
Tunc horas aliquot pronus recubare memento,
Aut illam puluis tosti releuabit anethi,
Aut cinis ex cochlea, uel torrida brassica flammis.
Ast angina nitro mixtum sale poscit acetum,
Quod refert clauso uersatum agitare palato.

Si uero adflictam.) Docet nunc affectionibus & relaxationi uuæ medicari. Descendit enim aliquando cum inflammatione & dolore, tuncq;, quoniam sine periculo præcidi non potest, terrori est: quod Celsus etiã testatur libr. 6. dicens: Vuę uehemens inflammatio terrere quoq; debet. Aliquando uero omnem citra inflammationẽ est, tuncq; si ultra iustum modum deducitur, pituita causa est, hęcq; leuior est prima & curæ facilioris. *Pronus.*) In uentrem ac faciem uersus, estq; pronus contrarius supino. Plinius libro 28. Supini cubitus oculis conducunt, at proni tussibus, nec modo tussibus sed & uuulę relaxatiõi, ut hic nos docet Serenus. *Puluis tosti anethi.*) Cinis anethi. Plinius libro 20. Cinis anethi uuam in faucibus leuat. Imò suffumigatio, ut nona tertij scribit Auicenna, cũ ramis anethi, est ex eis quæ constringunt uuam ualde. *Cinis ex cochlea.*) Idem testatur Plinius lib. 32. Testę ostreorum cinis uuam *Pronus cubitus.* *Supinus.* *Cinis anethi.* *Cinis cochlearum.*

Cinis brassicæ. sedat & tonsillas admixto melle. *Torrida braßica flammis.*) Hoc est, igne combusta & in cinerem redacta brassica, id est, cinis brassicæ. Plinius libro 20. cap. 9. Radicum cinis
Angina. uuæ in faucibus tumenti tactu medetur. *Ast angina.*) Ponit nunc remedium cõtra anginam, quę quid fit & quot eius genera, paulò altius repetendum ex Galeno, qui de locis affectis libro 4. cap. 5. sic scribit: Præterea in pręsagiorum libro uidetur Hippocrates anginæ nomine appellare omnes affectus gutturi accidentes, quos spirandi difficultas comitatur. Inquit enim: Angina periculosissima est, celeriterq́ue enecat, si neq; in faucibus, neq; in ceruice quicquam apparet, si dolor uehemens est, si uix spiritus trahitur, etenim eodem die iugulat, licet interdum usque ad alterum aut tertium aut etiam quartum protrahatur. Quæ uero in reliquis, non minore quidem dolore afficit, in faucibus uero tumorem, ruboremq́ue excitat, superiori nõ minus periculosa est, sed longius spatium habebit, prę cipue si uehemẽs fuerit rubor. Sed tum præcipue malum prolongatur, cum non solum fauces, sed ceruicem quoq; rubor occupat. Maxime uero potest ab ea secunda ualetudo contingere, si rubor simul & ceruicem & pectus comprehendat, neq; ad interna reuertatur erysipelas. Igitur ex hijs uerbis haud dubia coniectura est, omnes affectus qui huic loco accidũt, si spirationem quoquo modo red-
Cynanche. dant deteriorem, ab ipso cynanchas (id est, anginas) no-
Synanche. minari. Nondum solitis medicis cynanchen per c. synan
Paracynanche. chen uero per s. nominare: tantum abest, ut uel paracy-
Parasynanche. nanchen uel parasynanchen dicerent. Quippe tum pri-
Nomina quæri mum homines res ipsas neglexerunt, cum nimio studio
& res negligi. nomina quærere inciperent. Itaq; quatuor inuentis nominibus, quatuor affectus significari dicebant. Ac notas ipsorum tradere aggressi, genus illud quod supra tractauimus, quum sermonem ex libro uulgariorum morbo-
Anginæ genera rum secundo explicaremus, omnino dereliquerunt. Atq;
quatuor. 1 hæc sunt quatuor eorum genera. Primum ubi fauces inflam

flammantur. Fauces uoco internũ oris locum, ubi simul Fauces.
conueniũt & gulę & gutturis partes extremę. Alterũ cum 2
neq; fauces, neq; reliquæ oris partes, neq; etiam externarum partium ulla inflammata uidetur, laborans tamen suffocationis periculum in gutture sentit. Tertium ubi ex 3
trinsecus circa fauces inflammatio apparet. Quartũ ubi 4
gutturis partes, tum externæ, tum interiores similiter affectę sunt. At superest adhuc alius ceruicis affectus, quem 5
ipsi silentio præterierunt, ubi ad anteriores partes uertebræ luxantur, & quidem solis interdum musculis, qui cũ ipsis communicant, tumore præter naturam affectis, uel nato ibi tuberculo, interdum etiã faucibus pariter uitiatis. Nonnunquam musculis quoq;, quibus fauces gutturi iunguntur. Quinetiam proprijs aliquãdo gutturis musculis, qui ipsum aperiunt oblęsis. Per omnes id genus affectus, spirandi quidem difficultas oboritur, sed citra suffocationis periculum, laborantes difficulter degluriunt atq; dolore afficiuntur, idq; præcipue, cum potus eis per nares resilit. Hactenus Galenus. *Nitro sale.*) Quid sit sal Sal nitrum.
nitrum, dictum est in superioribus. Est enim nihil aliud quàm nitrum quod sali easdem uires habet, quare etiam non minus quàm sal ipse ad anginas ualet. Vtiturq; nitro cum alijs tum suffumigando tum gargarissando Hippocrates libro 2. de morbis. De sale sic tradit Plinius libr. 31. Sal quicunq; ad anginas ualet, amplius cum oleo & aceto, eodem tempore extra fauces illitus cum pice liquida. Item Corn. Celsus libr. 4. Efficacissimusq; est hic quoq;, ait, salis calidi succus. *Acetum.*) Auicenna fen 9. tertij: Et Acetum.
scias quod inceptio gargarisando cum aceto cum incipit passio uuæ aut synanches est ex eis quæ repellunt & prohibent attractionem humiditatis plurimæ, & est cum eo prohibitio eius quod eueniet.

At si ceruices, durataq; colla rigebunt,
Mira loquar, geminus mulcebitur unguine poples,

Hinc longum, pariter neruos medicina sequetur.
Anseris aut pingui torrentia colla fouebis.
Illinitur ualido multum lens cocta in aceto.
Aut capræ fimus ex bulbo, aut ceruina medulla,
Hoc etiam immotos flectes medicamine neruos.

Ceruix. *At si ceruices.*) Docet nunc ceruicis & colli affectionibus mederi. Est autem ceruix colli pars altera, grauibus admodum morbis obnoxia, de quibus iam dictum est. *Rigebunt.*) Rigere est frigere, & metaphorice indurari, contrahi & distendi. Nam quæ frigent, ea quoq; horrent & indurescunt. *Mira.*) Rem admirandam, propter medicamenti uim & loci qui dolet & eius qui inungitur distantiam & conuenientiam. *Geminus.*) Vterq;. *Mulcebitur unguine.*) Illinietur, & inungetur. Vnguen dicitur omne illud quod succum habet, siue omnem succum, ex quo ali quid ungi potest. Plinius, Epiphoras bubulo seuo cum oleo cocto illinũt: ceruini cornus cinis scabricies eodem unguine sanat. Aliquando tamen pro axungia uel seuo accipitur. Palladius: Sumes tantundem unguinis, quod uocamus axungiam uel seuũ. De axungia sic scribit Plin. lib. 28. cap. 9. Tantaq; est uis anxungiæ, ut genibus etiam adalligata redeat in os sapor, ea quæ expuere uideantur. Mollit autem, excalfacit ac discutit. Nec modo unguen hoc poplitibus inunctum ceruicis dolores sanat, imò sine unguine aliquo sola fricatio etiã poplitum idem agit, si Plinio credimus, eiusdem libri capite 6. dicenti, In ceruicis dolore poplites fricare, aut ceruicem in poplitum dolore, prodest. *Poples.*) Poples dicitur genu ipsius posterior incuruatio: sic dicta, ut uolũt, quod post plicetur. Vnde & Plinius poplites alternis genibus imponi dicit. Dicuntur etiam poplites, nerui crurum posteriores, flexuræq; suffragium. *Hinc longum.*) Hoc est, magnum est interuallum & distantia longa à ceruice ad poplites, & è conuerso: quare nõ immerito mirum cuipiam uideri po

Rigere.

Vnguen.

Poples.

test, quomodo medicamentũ in uno membro quopiam inunctũ, in alio tamen multum distante effectum suum producere possit et uim suam exercere, illudq́ persanare. *Pariter neruos med.*) Hoc est, similiter quemadmodũ nerui à collo ad poplites descendũt, ita eadẽ uia per neruos medicina à poplitib' ad collũ ascendit, & è conuerso. *Anseris pingui.*) Docet nũc qua re collum ipsum inungendum sit: & hoc cũ adipe anserino: qui tenuium est partiũ & ob id altius descendit. Calefacit aũt, mollit & discutit, quemadmodum & alij adipes omnes. Quod si quis anserinũ adipem habere nõ poterit, is Celsum sequat, qui uetere oleo: si id non est, Syriaco: si ne id quidẽ est, adipe quàm uetustissima ceruicẽ & scapulas & spinas perfricare iubet. Frictio enim cũ omnibus in homine uertebris utilis sit, tum ijs pręcipue quæ in collo sunt. Ergo die nocteq́ interpositis tamen quibusdã temporibus hoc remedio utendum est. Dum id intermittitur, imponendũ malagma aliquod ex calefacientibus. Cauendum uero præcipue frigus: similiter utilissimum esse tradit humido sale fouere ceruices. Porrò ubi leuatus est dolor, moueriq́ ceruix cœpit, scire licet cedere remedijs morbum. *Torrentia.*) Rigentia & indurata. *Fouebis.*) Inunges. *Valido.*) Acri & multum acido, & ut Plauti uerbo utar, acidissumo. *Lens.*) Lens, tis, legumen est uile ac plebeium, pauperum ac tenuiũ cibus. Lens in aceto decocta duricies discutit, autore Diosc. lib. 2. *Capræ fimus ex bulbo.*) Idem testatur Plin. lib. 28. cap. 10. dicens: Dolorem inflexibilem, opisthotonõ uocant, leuat urina capræ auribus infusa: aut fimũ cũ bulbis illitũ. An autem sine menda opisthotonõ hoc loco legi possit, iudicent alij: ego tetanõ potius legendum censeo: in quo æqualiter & ante & retro fit tẽtio, & is maxime et proprie inflexibilis est. *Capræ.*) Capras à carpendo dictas autor est M. Varro lib. de re rust. 2. ca. 3. cũ ait, Studiose enim de agrestibus fruticibus pascunt, atq; in locis cultis uirgulta carpũt: itaq; à carpendo caprę nominatæ. Ob hoc in le

Anseris adeps.
Lib. 4. cap. 3.
Lens, tis.
Capræ fimus ex bulbo.
Capræ unde dictæ.

ge locationis fundi excipi solet, ne colonus capra natum in fundo pascat. Harum enim dentes inimici sationis: quas etiam astrologi ita receperũt in cœlum, ut extra limbum duodecim signorum excluserint. Sunt duo hædi,

Medulla cerui. & capra nõ longe à tauro. *Ceruina medulla.*) Plinius, Ad omnia eadẽ ualet medulla ceruina illita: calefacit enim, discutit & mollit. *Immotos flectes.*) Hoc est inflexibiles, rigentes & cõtractos induratosq; reddes mobiles et flexibiles.

Quos autem uocitant Tolles, attingere dextra
Debebis qua grillus erit pressante peremptus.

Tolles, tonsillæ. Glandulæ. Amygdalæ. Antiades. Paristhmia. *Tolles.*) Ponit nunc remedium cõtra tonsillas quas ipse tolles uocat, Celsus glandulas, Auicenna & recentiores medici amygdalas, Græci autem antiades, & ab isthmo paristhmia. Sunt autem tonsillæ à lateribus hypoglottidis, quæ sub adhærente lingua est, prominentes carnes, quibus subiacent, rubedine quidem consimiles, uerum

μῆλα, mala. auctiores, orbiculatioresq;, μῆλα, id est mala, uocata. Et nõ solum partes has indicant, sed & malum quoq; ipsas infestans. Vnde Galenus in expositione aphorismi Hippocratis, cuius initium est, Cum uero iam magis adoleuerint, tonsillæ. Tonsillæ, ait, sunt locorum ad isthmum

Isthmi. attinentium inflammationes. Hic autem per isthmum oportet intelligere partem illam quę os et gulã interiacet, quæ per metaphorã quandã ita nominaẽ ab his qui proprie dicũtur Isthmi. Sunt aũt anguſti quidam terræ transitus inter duo maria sitæ. Hę autem tonsillę sunt nõnunquam solius tunicæ, uẽtri ac gulæ, & faucibus, totiq; ori cõmunis inflammationes, nõnunquam uero & subiecto

GRILLVS. rum ipsi musculorũ. *Dextra.*) Manu. *Grillus.*) Grillo, ut Plin. in hist. naturalis lib. 29. circa finem tradit, magnam autoritatem perhibet Nigidius, maiorem magi, quoniã retro ambulet, terramq; terebret, stridat noctibus. Is, ut idẽ Plin. capite tertio libri trigesimi prodit, fauciũ asperitatẽ et destillationes lenit extra infricatus. Aut si quis manibus quibus eũ cõtriuerit, tonsillas attingat, sanabitur.

Tussi

TVSSI ET CHOLERAE MEDENDIS.

CAPVT XVI.

NOXIA si penitus choleræ sæuire uenena
Perspicies, cocta lactucæ fronde leuabis,
Proderit & caules assumere sæpe madentes.

TVSSI.) Tussis est motus naturæ expellere conantis nociuum à pulmone & membris illi continuis atq; propinquis, è quorum numero inter alia sunt guttur ac fauces, quarum asperitate & exulceratione nonnunquam tussis accidit. Vnde Celsus ait, Tussis ferè propter fauciũ exulcerationem molesta est, quæ multis modis contrahitur. Itaq; illis restitutis, ipsa finitur. Solet tamen interdum per se quoq; male habere, & uix cum uetus facta est, eliditur: ac modo arida est, modo pituitam citat. Estq; tussis pectori, ut Auicenna dicit, sicut sternutatio cerebro: & completur cum dilatatione pectoris & constrictione eius & motu uelaminis. A tussi fit tussedo & pertussis, id est continens tussis & inueterata, quæ uix unquam curationẽ admittit, & qua plurimi intereunt. *Cholera.*) Choleram Galenus acutissimum malum esse scribit, quod cum multa & immodica bilis deiectione & uomitu fit, & in quo suræ contrahantur, & membrorum algeant extrema, & uenarum pulsus fiãt exigui & incerti. Fitq;, ut Paulus Aegineta dicit, ex cõtinua ciborum cruditate in stomacho inherẽte ob ingurgitationes nimias, aut prauos redundantes humores. Hoc malum Celsus libr. 4. longius describit hijs uerbis: Cholera commune stomachi atq; intestinorum uitium uideri potest. Nam simul & deiectio & uomitus est, præterq; hæc inflatio est, intestina torquentur, bilis supra infraq; erumpit, primũ aquæ similis, deinde ut in ea recens

Tussis. *Decima tertij.* *Tussedo.* *Pertussis.* *Cholera.*

caro lota esse uideatur, interdum alba, nonnunquam nigra uel uaria. Ergo eo nomine morbi hūc choleram Graeci nominarunt. Praeter ea uero quae supra comprehensa sunt, saepe etiam crura manusq; cōtrahuntur, urget sitis, anima deficit: quibus concurrentibus non mirum est, si subito quis moritur, neq; tamen ulli morbo minori momento succurritur. De hac etiam copiosius Auicenna fen 16. tertij, apud quem tamen corrupto uocabulo Colirica legitur pro cholera. Et aeui nostri medici bilem quae Graece χολὴ chole dicitur, perperam uocant choleram. *Noxia uenena.*) Humores prauos & perniciosos choleram efficientes. *Penitus.*) Omnino & uehementer. *Cocta lactucae fronde.*) Folijs lactucae coctis. Refrigerat enim lactuca & bilem efferuescētem compescit: aguntq; id tum folia ipsa tum caules eius, quare etiam subiungit, Proderit & caules assumere saepe madentes, hoc est, thyrsos ac stipites lactucae humentes & coctos. Et idem etiam testatur Plinius nat. hist. libro 20. cap. 7. dum inquit, Lactucas in cholera coctas patellis dederunt: ad quod utilissimę quàm maxime caule, sed amarae. Quidam lacte infundunt: deferuefacti hij caules & stomacho utilissimi traduntur.

Interdum fauces tussi quatiuntur atroci,
Allia tum sumis decocta & melle peruncta,
Semina uel raphani permixto dulcia melle,
Aut si fraxinea semen de fronde reuellis,
Integriora uora, uetitus contingere dente,
Ouum melle teres domitum feruentibus undis,
Marrubiúmue potēs, haec faucibus optima sumes,
Frenabisq; grauem facili medicamine tussim.

Quatiuntur.) Concutiuntur, & exasperātur. *Atroci.*) Graui, molesta & uehemente. *Allia.*) Allium, ut Hippocrates libro 4. de ratione uictus in acutis tradit, pectus calefacit. Porrò quod hic Serenus de allijs ex melle, id Plinius

de

Marginal notes: χολὴ. — Lactuca. — Allium.

de ijsdem cum adipe uetusto uel lacte decoctis & assumptis contra tussim testatur. Dioscorides uero, simpliciter fauces ad uocem clariores reddere, et ueterem tussim tum crudum tum coctum lenire tradit. Et Celsus, ubi sicca tussis est & uehemētissime urget, prodesse dicit sorbere cum spica allij contriti duos uini cyathos, & aliquādo cibum acrem ut lac cum allio coctum. *Perunctis.*) Illita, intincta & immersa. *Semina raphani.*) Nam fortius quod est in ipso, ut tradit Auicenna, est semen ipsius. Verum quod Serenus specialiter de semine, id alij simpliciter de radice referunt. Dioscorides, Estur elixus utiliter contra ueterē tussim, & quę crassa in pectore concrescunt. Plinius, Ad tussim etiam mane ieiunis raphanus prodest cum melle. *Fraxinea semen de fronde.*) Fraxini semen quod frondi ac folijs adnascitur. Nam, ut Plinius etiam tradit, semen folijs fraxini inest. *Integriora.*) Hoc est, integra & non fracta: quare subdit etiam, Vetitus cōtingere dente. Nisi ut manu scriptus codex habet una sublata litera legere malueris Interiora, quo amoto cortice interior nucleus solum deuorandus esse intelligatur, & nihilo secius idem quoq; integer dētibus non fractus aut commolitus. *Ouum melle teres.*) Idem medicamentū docet Plinius libr. 29. cap. 3. dicēs: Dātur oua & tussientibus cocta & trita cū melle. Amplius, eodem autore, prodest tussiētibus per se luteum de uoratum liquidum, ita ut dentibus non attingatur, thoracis destillationibus, faucium scabricie. Et Auicenna, Conferunt, inquit, oua sorbilia asperitati pectoris & pulmonis & gutturis & tussi & pleuresi & ethicis et raucedini uocis ex caliditate & strictura anhelitus & sputo sanguinis, proprie cum sorbetur uitellus eorū tepidus. Nam melius, quod est in eis, est uitellus qui ad caliditatem temperatam tendit. Sed hæc medicina potissimum ualet ubi febris abest, teste Celso qui ait, Si abest febris, & molle quoq; ouum dari potest potui. *Domitum feruentibus undis.*) Hoc est, coctum. *Marrubium.*) De marrubio sic tradit

Semen raphani.
Fraxini semen.
Oua.
Marrubium.

Dioscorides libro 3. Dantur cum melle tabidis, tussientibus, suspiriosisq́ siccata marrubij folia & semen tum in aqua decocta, aut ex uiridibus expressus succus. Et Plinius libro 20. cap. 22. Marrubij folia, inquit, & semen contrita prosunt contra tussim ueterem. Et, Arida farina cum melle ad tussim siccam efficacissima est. Celsus item marrubij succum cõtra siccam tussim assumere iubet. Et Apuleius, Herbam marrubium, ait, decoque cum aqua, et dato bibere eis qui grauiter tussiunt, sanabuntur mirifice.

DIGESTIONI ET STOMACHO.

CAPVT XVII.

QVI stomachum regem totius corporis esse
Contendunt, uera niti ratione uidentur.

DIGESTIONI.) Quoniam nec alit, nec in corpus it cibus, ni prius exuperãti extraneaq́ qualitate omni sit exutus, ideo quàm maxime necessaria est eius digestio & concoctio, quæ triplex est. Vna & prima quæ in ore habet initium, fit autem in stomacho, & perficitur in intestinis, à qua superfluitas secernitur crassior & feculentior. Altera et secunda incipit in meseraicis: fit autem in hepate, & perficitur in uenis crassioribus, à qua sequestratur superfluitas aquosa in urinam. Tertia uero incipit in uenis minutis, & fit in capillaribus, completur autem in capillarium extremitatibus, cuius superfluitas subtilior etiam per sudores seuocatur. Fit autem in prima digestione ex cibo chylus: in secunda ex chylo chymus: in tertia ex chymorum globo humiditas prima & ἀνώνυμος, id est innominatus humor. De prima harum agit hoc loco Serenus, & per digestionem intelligit concoctionem, qua cibus à natiuo calore in stomacho coquitur. Aliâs enim digestio Galeno est quam

Digestio triplex.

Digestio.

quam Græci ἀνάδοσιν uocant, hoc est, concocti iam cibi distractio ac distributio quæ à natiuo calore in totum corpus eiusque partes, cum propria mutatione et confectione fiat. Cæterum nostra ætate hos diuersos naturæ motus miscemus, et digestionem pro cõcoctione, quoniam eam sequitur, quotidie & passim appellamus: quamuis, uti Galenus docet, diuersam in natura finem habeant concoctio & digestio. *Stomacho.*) Dolori stomachi, qui inter grauissimos cõnumeratur à uetustioribus: quamuis, ut Plinius libro 25. ait, Qui grauissimi ex morbis sint discernere, stultitia prope uideri potest, cum suus cuique ad præsens quisque atrocissimus uideatur. Et de hoc tamen iudicauere aui experimento asperrimos cruciatus esse calculorum à stillicidio uesicæ, proximũ stomachi, tertium eorum qui in capite doleant. Intelligit autẽ Serenus per stomachum, non gulam aut os uentriculi, uti Galenus, Plinius & aliquando Celsus, sed uentriculum ipsum, cibi receptaculum, duabus maximis constantem partibus, quarum altera superior gulæ continua ex multis contexitur neruis sensificis, altera uero huic continua, ad intestinorum usque exortum extenditur, quod intestinorum primum est: sic dictum, quia ex pyloro primum exoriatur, aliâs quia ad longitudinem 12. digitorum extenditur δωδεκαδάκτυλον, id est duodenum uocatum. Pyloron autem, quod Auicenna portanarium uocat, ima uẽtriculi pars est, cui ἔκφυσις hoc est exortũ intestinorum primum continuatur. Et in dicta iam significatione stomachum nostra quoque ætate accipimus. *Qui stomachum regem totius &c.*) Haud perperã nec absurde, sed quã optime et cum ratione sentire illos qui stomachũ uniuersi corporis regẽ adstruũt, uel ex analogia persuaderi nobis poterit. Quemadmodũ enĩ rex bene gubernaturus, quo uniuersis & singulis æque consulere & prouidere possit subditis, regiã in medio regni orbe collocat, & sedulus non segnis optimas semper & suis commodissimas leges ex-

Concoctio. *ἀνάδοσις.* *Dolores grauissimi qui.* *Stomachus.* *Exortum intestinorũ primum.* *Duodenum.* *Δωδεκαδάκτυλον.* *ἔκφυσις.* *Pylorus,* *Portanarium.* *Analogia stomachi.*

cogitat, minusq́ue utiles emendat, aut in uniuersum tollit, quo subditi circa munia sua obseruãtiores & citra tumultũ tranquille pacificeq́ue uiuere & in aduersis erigi possint. Qualis enim rex fuerit, qualesq́ue leges sanxerit, tales etiãnum subditi tum populares tum nobiliores euadunt, & omnia ad eius exemplũ susq́ue deq́ue agunt. Nam mobile, ut Claudianus inquit, mutatur semper cũ principe uulgus. Hunc etiam in modum res se habet stomachi ad reliquum corpus. Is enim in medio corpore situs, omnibus & singulis æque prouidet, suũ cuiq; distribuens alimentum: quod quo melius acceperint, eo melius operationes suas perficiũt, citraq́ue offensam sana & incolumia permanent: sin malum, deterius operabuntur & ægre se rẽt aduersis casibus & morbis semper obnoxia. Et quemadmodum in regno periclitante rege aut incolumi perseuerante, subditi quoq; periclitantur aut salui permanent: ita etiam bene ualente stomacho, reliqua ualent & ad eius uigorem firmantur: cõtra uero, ipso male affecto, illa quoq; male afficiuntur, & ad casum eius proprijs uiribus destituuntur, non solum quæ inter ignobiliora ceu uulgus censentur, sed & principantia ipsa, maxime sensuum organum cerebrum & sensus ipsi, ni statim ab initio suppetiæ illi ferantur, unde perquàm bene à poëta dictum est, Principijs obsta, sero medicina paratur.

Huius enim ualidus firmat tenor omnia membra,
Et contra eiusdem franguntur cuncta dolore.
Quin etiam nisi cura iuuet uitiare cerebrum
Fertur, & integros illinc auertere sensus.
Lactucæ semen nigræ quod lignea pila
Triuerit admixto ieiunus sumito melle,
Sed cochlear trino gustu tibi sufficit unum.

Huius ualidus tenor.) Stomachi constitutio ualida & firma atq; ualetudo prospera. *Contra.*) E contrario, ex parte contraria. *Franguntur.*) Rumpuntur, male afficiuntur & læduntur

lædantur. *Quin etiam.*) Atq; etiam, insuper. *Cerebrum.*) Hoc enim stomacho facile compatitur. Nam, ut Auicenna tradit, menbrorum cõmunicantium ipsi primum & dignius eorum est stomachus. *Integros sensus.*) Vim sensoriam, quæ in cerebro consistit, integram, incorruptam & incolumem. *Lactucæ semen nigræ.*) Lactucarũ plura sunt genera, quæ alij aliter discernunt. Græci enim, ut Plin. tradit, tria fecerunt genera, unum lati caulis, alterum rotundi caulis siue crispum, tertium sessile. Alij à colore & satus tempore illas diuisere, esseq; nigras quarum semen mense Ianuario seratur, albas quarum Martio, rubentes quarum Aprili. Sunt item alijs quoq; distinctæ nominibus lactucæ, aliæ enĩ Ceciliæ, aliæ Cappadoces, aliæ Tartesiacæ, aliæ Paphiæ siue Cypriæ appellantur. Sed de generibus earum Columella rei rusticæ suæ libro 10. sic scribit: Iamq; salutari properet lactuca sapore, Tristia quæ releuat longi fastidia morbi. Altera crebra uiret, fusco nitet altera crine, Vtraq; Cecilij de nomine dicta Metelli. Tertia, quæ spisso, sed puro uertice pallet, Hæc sua Cappodocæ seruat cognomina gentis. Et mea, quam generant Tarthesi littore Gades. Candida uibrato discrimine, candida thyrso est. Cypros item Paphio, quam pingui nutrit in aruo Punicea depexa coma, sed lactea crure est. Quot facies, totidem sunt tempora quanq; serendi. Cæciliã primo deponit aquarius anno, Cappadocamq; premit ferali mense Lupercus. Tuq; tuis Mauors Tarthesida pange calendis, Tuq; suis Paphien iterũ iam pange calendis, Dum cupit, & cupidæ quærit se iungere matri, Et mater facili mollissima subiacet aruo. Hactenus Columella de generibus eius & satus tempore. Vis & natura omnibus refrigeratrix: quam ob causam æstate à stomacho fastidium auferunt, cibiq; appetentiam faciunt. Diuus certe Augustus, ut Plinius refert, lactuca cõseruatus in ægritudine fertur prudentia Musæ medici, cum priores eam ob relligionem minime commanducarent: nec

Lactucæ genera.

Lactucæ uis & natura.

mirum, cum & concoctionem adiuuet, &, quod Paulus Aegineta testatur, boni succi sanguinem faciat. Est insuper soporifera, somnumq́ concilians: quam ob causam & Galenus sero ea uescebatur, eratq́ ipsi solum uigiliarũ medicamentum sero commesta lactuca, uti ipsemet scribit libr. de alimentis secundo. Vbi addit etiam quod ipsa quatenus olus est, satis nutrit, neq; nocumento est ut alia olera: & quia stipticitatem non habet neq; salsedinẽ neq; acuitatem, ideo neq; uentrem stringit neq; laxat. Laudat autẽ hic ad medicinæ usum Serenus semen eius, ut quod minus humidũ sit & ad siccitatem declinãs, qua de causa etiam stomacho conuenientius. Solet enim aliquando humiditas ipsa nescio quid malignitatis annexũ habere. Iubet uero illud ex melle assumere, sed oportet ut id sit co-

Mel crudum. ctum ac despumatum. Crudum enim omne & non despumatum, inflat aluum & tussim proritat, autore Dioscoride. Et quamuis lactuca per se calido uentri accommoda sit, medicina tamen hæc ex semine & melle frigido conuenit. Semen enim minus frigidũ est, & frigida quæ in ipso est quantulacunq; qualitas, melle frangitur, operaturq́ potius siccitate sua quàm frigiditate. Est & mel

Mel despumatũ ipsum despumatum, ut tradit Galenus therapeutices lib. 7. frigido uentri utilissimum, calido uero inimicissimum. Atq; hæc ambo meminisse in primis oportet, utiq; à plerisq; medicis ignota. Ac neq; aliquid frigido corpori melle potius expetere, neq; ad calidum magis respuere. Ergo mel optimum esto, sed quod prius super prunas ex quercu seu uite ad summũ cãdentes, fuerit decoctum & curiose despumatum. *Lignea.*) Ligneam esse cõuenit pilam, ne mali quid contrahat medicamentum: quod facile fieret si metallica esset, quales ætate nostra cõmuniter habentur. Tales siquidem malignam quandã naturam

Pilæ significationes. relinquũt in rebus pisatis ac tritis, quæ obesse solet, quod ex ligneis non est ita timendum. *Pila.*) Pila dicitur res

Pilulæ. sphærica, rotunda & globata. Et per diminutionẽ pilulæ dicitur

dicitur parua pila. Vnde et catapotia à rotunditate pilulæ dicuntur medicis. Aliquādo tamē pila pro columna accipitur qua ædificia sustentantur. Horatius: Nulla taberna meos habeat neque pila libellos. Et ad huius similitudinem pinsendi instrumentum in columnæ speciem longum effigiatum, quod alio nomine à pinsendo pistillum dicunt, pila quoq; appellatur, ut hoc loco. Aliquando tamen uas ipsum concauum in quo medicamina pinsunt et mortarium uocant pigmentarij, pila etiam dicitur. Varro: Itaq; quidam thymum contundunt in pila. Demum pilæ, uti Sexstus Pompeius scribit, effigies quædam erant tum uiriles tum muliebres ex lana, quæ compitalibus suspendebantur in compitis, quod deorum inferorum, quos Lares uocant, esse putarent: quibus tot pilæ, quot capita liberorum, seruorum, mulierum circa compita habitabant, ponebantur: ut his pilis & simulachris contenti, uiuis parcerēt. Hijsce uero imaginibus, nullius omnino pretij uestes circumponebantur. Proinde Martialis pannosos & uestes laceras, pertritas atq; conscissas aliquando pilas uocare solet, ceu epigrammatum libr. 2. cum ait: At mea, quæ passa est furiosi cornua tauri Noluerit dici quàm pila prima suam. Et libr. 10. in Laurum: Sed qui primus erat lusor, dum floruit ætas, Nunc postquam desijt ludere, prima pila est. *Cochlear.*) Cochlear siue cochlearium, utrunq; enim dicitur, mensuræ genus est, & ut Aphricanus tradit, mystri dimidium, estq; mensurarum minima. Et pondere pendet uini drachmas duas & scrupulum unum, olei drachmam unā & semis, mellis drachmas duas & semis. Et hoc iuxta dimensum quo sextarius & cyathus supra capite 15. ex sententia Aphricani in sua pondera dimensi sunt. Porrò sunt qui cochlearium mellis sex drachmarum esse dicant, medicinarum uero drachmarum duarum & semis: minimum autem cochlearij pondus esse drachmam dimidiam. Sed Aphricani doctrinam nos cæteris præferimus, ut quæ tum Hippocratis

Serm. lib. 1. Sat. 4.

Pistillus.

Mortarium.

De re rust. li. 3.

Cochlear.

Cochlearium.

tum Latinorum medicorum medelarum ponderibus & mensuris magis conueniat.

Aut tritum semen raphani, mulsumque iuuabit.
Siue duæ partes absinthi ac tertia rutæ
Decoctis potantur aquis. Siliquæque madentes.

Raphani semē. *Semen raphani.*) Fortius enim quod est in ipso, est semen ipsius, autore Auicenna. Et quamuis uomitorium quoque sit, ut Dioscorides ait, uentositates tamen, ut scribit Auicenna, resoluit, & in ipso est subtiliatio fortis, & resoluit inflationem in uentre, & facit facilem egressionem cibi, et facit appetitum. Cæterum Plinius satiuorum semen tostum quidem & commanducatum ad lagaroponon utile scribit lib. naturalis historiæ 20. *Mulsum.*) Hoc est, mel le confectum, conditum atque permixtum. *Absinthi.*) Absinthium omnibus notum est. Probabilius tamen et quo præstantius nullum, imò omne aliud bonitate antecedēs est quod in Ponto & Cappadocia monte Tauro nascitur, ut autor est Dioscorides, Plinius & Apuleius. Est autem absinthio calefaciendi uirtus: et ultra hanc aliæ duæ et quidem contrariæ, uidelicet detergens atque adstringens, quemadmodum Galenus de sanitate tuenda libro 6. testatur, inquiens: Absinthio uis est detergendi adstringendique ac talis quæ tunicarum uentris sordes detergeat, non si quid altius in eo imbitum est, foras extrahat & expellat. Et huiusmodi duplicem naturā in absinthio Mesue quoque fatetur, cum duplicem illi substantiam esse scribit, Vnam calidam amaram & nitrosam, opilationum aperitiuam & naturæ solutiuam: alteram terream stipticam, membrorum confortatiuam, & laxarum partium aggregatiuam, sed stipticitas plus est amaritudine sua. Et hoc uerum est si de Pontico intelligatur. Nam cum duplex in omni absinthio facultas & qualitas sit, uti Galenus therapeuticæ libro 11. scribit, utique in Pontico adstringendi facultas non parua est: in reliquis omnibus amara quidem

Absinthium.

quali-

qualitas est uehementissima. Astrictio uero, quam saltem gustu agnoscas, aut plane obscura, aut prorsus nulla sentitur. Proinde Ponticum ad iocinoris & uentris phlegmonas eligi prestat. Porrò id est tum folio tum uero flore longe quàm cætera absinthia minore. Odor quoq; huic non modo non insuauis, uerum etiam aromatum quid præferens, reliquis omnibus plane est fœdus, quare hæc fugere conueniet, uti aūt semper Pontico. Hęc ille. Nunc ex hijs quæ Plinius naturalis historiæ lib. 27. cap. 7. de absinthio scribit nonnulla subiungam: Nam, ut inquit, de usu eius conuenit dicere, herbæ facillimæ atq; inter paucas utilissimæ. Stomachum corroborat, & ob hoc sapor eius in uina transfertur. Bibitur & decoctum aqua ac postea nocte & die refrigeratum sub diuo decoctis sex drachmis foliorum cum ramis suis in cælestis aquæ sextarijs tribus. Oportet & salē addi. Vetustissime in usu est. Bibitur & madefacti dilutum. Ita enim appellatur hoc genus. Diluti ratio, ut quisquis fuerit modus aquę, tegatur per triduum. Decoctum stomacho saluberrimum. Nāq; astringit stomachum, bilemq; detrahit. Aluum mollit & in dolore sanat. Concoctiones adiuuat. Cruditates detrahit cum ruta & pipere & sale. Habet & alias uirtutes quā plurimas, quas longum esset nunc recensere. Id solū nunc addatur, quod Dioscorides quoq; ait, ipsum calefacere & adstringere, concoctiones adiuuare, purgare quæ in stomacho & aluo biliosa hærent, quin etiam urinam ciere, & præsumptum crapulas arcere. Et alia quæ nunc omittuntur. *Rutæ.*) Ruta omnibus nota. Estq; duum generum, Vna syluestris & montana: altera satiua & hortensis, feruentis naturæ utraq; & calefacientes ambæ, aluum sistunt siue in cibo siue in potu dentur, autore Dioscoride libro 3. cap. 48. Et, ut Plinius nat. hist. libro 20. cap. 13. ait, in pręcipuis medicaminibus ruta est, cruditates discutit, mox inflationes, dolores stomachi ueteres. Ad crapulæ grauedines decoquuntur folia poturis. Et in cibo uel *Ruta.*

Siliqua. *Siliqua dulcis,* *Græca.* *Cerationi.* *Xylocerata.* *Panis sancti Ioannis.* *Carnubium.* *Carobe.* *Ceratonia arbor*

cruda uel decocta, conditáue prodest. *Siliquæ.*) Siliqua dicta est communi aliis siliquis nomine, sed ut ab aliis distinguatur, nunc dulcis, nunc Græca siliqua cum adiuncto appellatur. Græci Cerationi uocant, à cornu facto nomine quo in frugibus & leguminibus aliquot longiores siliquas dicũt: iidem quoq; ex lignosa soliditate, cornuq; longitudine & flexura facto nomine Xylocerata appellauerunt, quę dictio apud recentiores Latinos medicos adhuc in usu est, sed deprauata: non enim xylocerata, sed xylocaracta perperam ab eis appellatur, & uulgo panis sancti Ioannis. Arabes Carnubium, aliqui Carobe uocant. Est autem siliqua fructus arboris, quam paulo deflexa uoce à ceratiis Ceratoniam uocat Paulus Aegineta. Estq; illi digitorum hominis longitudo & interim falcata pollicari latitudine, cuius & cortex ipse manditur. Estq; similis Casiæ fistulę. Nam utriusq; corticis color idẽ, medulla dulcis & similibus distincta seminibus, quod tum sensus ipse, tũ Serapionis autoritas manifesto cõprobat. Hic enĩ capite de casia fistula inquit, Intra cannas casiæ, sunt laminę ex carne nigra, & parietes diuidẽtes inter eas, et inter laminã et laminã sunt grana sicut grana xylocaractę, et eiusdẽ magnitudinis, quorũ color est inter glaucedinẽ & ruborẽ. Hęc ille. Adhuc eadẽ est illis proprietas. Nã utriusq; medulla recens uentrem laxat, exiccata uero & arida, potius contrahit, euaporata quidem humiditate, terrestri autem remanẽte substantia. Porrò siliquæ huius usum damnauit in cibo Galenus: sed hoc maxime de recentibus intelligendum est. Nam, ut Dioscorides libro 1. tradit, stomacho inutiles in cibo recentes & aluum soluunt, sistunt contra siccatæ, stomacho tunc utiliores fiunt & ciendæ urinæ accommodatæ. Eadem comprobat & Dioscoridi subscribit Plinius libro 23. cap. 8. sic inquiens: Siliquæ recentes stomacho inutiles, aluum soluunt: eædem siccatæ sistunt, stomachoq; utiliores fiunt, urinam ciunt. Syriacas in dolore stomachi ternis in aqua sextariis decoquũt qui-

quidam ad dimidium, eumq; succum bibunt. Et hoc est quod Serenus hic ait Madentes, hoc est, madefactæ & in aqua decoctæ, uti ex Plinio iam patuit.

Semina uel marathri fœtæ cum lacte capellæ.
Pulegium quoq; decoctum curabit amice.
Et potu & fotu stomacho conducit anethum.

Semina marathri.) Marathron Græce, Latine fœniculum, nota planta, de cuius semine sic ait Plinius libr. 20. cap. 23. Semen stomachum dissolutum astringit uel in febribus sumptum. Nauseam ex aqua tritum sedat. *Fœtæ.*) Hoc est, iam haud multo antea enixæ & partu liberatæ atq; lactantis. Nam, ut Auerrois ait, Lac melius est illud quod est prope partum, id est, post duos menses. Varro libro 2. in fine, A mulgendo atq; ortu optimum est lac, quod neque emunctum longe abest à mulso, neq; à partu continuo est sumptum. *Lacte capellæ.*) Lac caprinum inter alia stomacho conuenientius esse testantur alij quoq; autores. Vnde Plinius nat. hist. libr. 28. cap. 9. inquit, Stomacho accommodatissimum caprinum, quoniam fronde magis quàm herba uescuntur. Et Dioscorides libro 2. Aluum, inquit, minus tentat caprinum, propterea quod cà præ multo adstringente pabulo utuntur, quercu, lētisco, olea & terebintho, quam ob causam stomacho etiam utile est. Et paulo post, Minore, ait, inflandi ui est quod semel decoctum fuerit lac. *Pulegium.*) Nota omnibus herba pulegium. Virtus illi calefaciens & extenuās: hæc stomachi ex aqua intercisiones sistit, autore Plinio lib. 20. cap. 14. Et concoctiones, ut Dioscorides libr. 3. tradit, adiuuat. Nauseas & erosiones stomachi potum cum posca lenit, nigram per inferna trahit bilem. Apuleius item, Pulegium, inquit, tritum uel in aqua maceratum cū aceto potui dabis, nauseam stomachi sedat. Amplius ad inflationem stomachi uel intestinorum, pulegium ex aqua calida tritum, uel ex uino, uel per se dato, rem miraberis illico.

Marathron. Fœniculum.

Lac capræ fœtæ.

Pulegium.

Amice.) Blande, suauiter, iucunde & citra molestiam aliquam. *Anethum.*) Anethum ut, Plinius tradit, sumptum ex aqua sedat cruditates. Et, ut Dioscorides scribit, inflationes finit. Aluum, neq; ex alto surgentes uomitiones sistit, singultus lenit. Et quia cibi appetentiam facit, uocari etiam tradit à quibusdam Anicetum, cōmuni omnibus quæ cibi appetentiam faciunt appellatione. Sic etenim à Græcis ea uocantur. Verum in scripto codice legitur Acetum: de quo mox dicetur.

Anethum. *Anicetum.*

Seu cochleas undis calefactas ac prope uictas,
Suppositis torre prunis, uinoq; garoq;
Perfusas cape, sed prodest magis esse marinas.

Cochleæ *Cochleas.*) Hunc cochlearum usum medicum Plin. quoq; attestatur libro naturalis historiæ 30. hijs uerbis: Medetur præcipue uero cochlearū cibus stomacho. In aqua eas subferuefieri intacto corpore earum oportet, mox in pruna torreri nihil addito, atq; ita è uino garoq; sumi, præcipue Africanas. Nuper hoc cōpertū plurimis prodesse. Id quoq; obseruant, ut numero impari sumant. Cæterū ultra medicum hunc usum delicatorum ganeam quoq; implebāt olim cochleæ, quod & nūc etiam faciunt. Quo modo aūt uarie ad delicias illas instruebantur olim, satis copiose docet nos Apitius Culinariæ artis suæ lib. 7. qui Polyteles inscribitur: quare locum tātum signasse nobis satis sit. *Vino.*) Quod medię ætatis esto, & albū & tenue, purū item, et omnē citra alienæ rei cōmixtionē, & natura austerū. Tale enim, autore Dioscoride libr. 5. cōmuniter hæc præstat, calefacit, facillime digeritur, stomacho utile est, cibi appetentiam excitat, corpus alit, somnum conciliat, uires corroborat, & amabili colore cutis bonitatem commendat: facit & ad inflationes diutinas & stomachi resolutionem. Neq;, ut Plinius lib. 14. cap. 5. scribit, uiribus corporis utilius aliud, neq; aliud uoluptatibus perniciosus, si modus absit. Sed quæ maior uino laus tribui

Vinum.

potest

potest, quàm quod hominis cor lętificat: ut sacrę etiã attestantur literæ. *Garo.*) Garũ est liquamẽ ex pisce factũ, hoc est, salitorum piscium liquor. De quo Plinius lib. 31. cap. 7. sic scribit: Aliud etiamnum liquoris exquisiti genus est, quod garũ uocauere, intestinis piscium cæterisq; quæ abijcenda essent, sale maceratis, ut sit illa putrescentium sanies. Hoc olim conficiebatur ex pisce, quem Græci garon uocabant. Nunc e scombro pisce laudatissimum in finibus Carthaginis spartarie & cetarijs, sociorum appellatur. Vitium huius est Alex imperfecta nec colata fex. Cœpit tamen & priuatim ex inutili pisciculo minimoq; confici: Apuam nostri, aphyen Gręci uocant, quoniam is pisciculus e pluuia nascitur. Foroiuliẽses piscem ex quo faciunt lupum apellant. Transijt deinde in luxuriam, creueruntq; genera ad infinitum, sicut garum ad colorem mulsi ueteris, adeoq; dilutam suauitatẽ ut bibi possit. Aliud uero ad castimoniarum superstitionem, etiã sacris Iudæis dicatum, quod fit e piscibus squama carentibus. Sic Alex peruenit ad ostreas, echinos, urticas, gammaros, mullorum iocinora. Innumerisq; generibus ad saporem gulę cœpit sal tabescere. Hęc obiter indicata sint desiderijs uitæ, & ipsa tamen nonnulli usus in medendo: uti Serenus in præsenti quoq; testatur. Cæterũ quemadmodum Plinio, sic etiam Dioscoridi, Garum est, non ut alijs quod feculentum carnosumq; in eo subsedit, sed quod liquidum & aquæ modo fluens supernatat. Etamplius Dioscoridi non in piscibus tantum, sed & in animalium carnibus garum quoq; dicitur, quod ex earum salsura exsudatum: siue, ut Columella ait, exsaniatum fluxerit. Inquit enĩ Dioscorides, Sistit omne ex salsis piscibus, itemq; animalium carnibus garũ quæcunque pascendo serpunt, si eo foueantur. *Cape.*) Accipe, assume & comedito. *Marinas.*) Non refutat autor terrestres, sed tamen accommodatiores tradit marinas: quod Plinius etiam fatetur libro 30. cap. 3. his uerbis: Contra marinæ stomacho

Garum. *Alex.* *Aphya piscis.* *Apua piscis.* *Libro 2.* *Cochleæ terrestris, marinæ.*

utiliores, efficacissimæ tamen in dolore stomachi. Porrò de utriusq; tum terrestris tum aquatilis cochleæ in medicina usu sic scribit Diosc. Stomacho accõmodata est terrestris cochlea, difficilime eadem corrumpitur. Marinæ etiam stomacho accommodatæ facillime excernuntur: fluuiatiles uirus habent. Quæ uero syluestribus frutetis & sentibus hærentes inueniuntur, quas sesilos aliqui nominant, aluum & stomachum turbãt, & ad uomitiones mouent. Item in uiuentibus cochleis exempta caro, Afri canisq; præsertim, stomachi dolores hausta lenit.

At male digestis si crapula seuiet escis,
Ex pipere & calida florem de rore marino
Ebibe. Seu salibus piper adde & tenue cuminum,
Quæ coctis tinges epulis, & rapta uorabis.

Male digestis.) Hucusq; stomachi doloribus ac cæteris prauis eius affectibus mederi docuit Serenus, consequenter uero uirtuti eius digestiuæ læsæ, nec non & cerebri consentientis passionibus subuenire docet. Consentit enim stomacho cerebrum aliquando, propter cõmunitatem inter ea per neruos plurimos qui à cerebro ad stomachũ ueniunt, autore Auicenna, decimatertia tertij, tract. 1. ca. 16. Male autem digeritur cibus cum aut nullo modo aut ægre concoquitur, uocanturq; huiusmodi cibi in stomacho cõcoctiones à Græcis ἀπεψίαι & δυσπεψίαι, à Latinis uero uno nomine cruditates, quæ cõmuniter ex frigiditate aut superfluenti ingurgitatione proueniunt: hocq; uitium quotidianũ fere & populare est nostris temporibus, adeo intemperanter ubiq; uiuimus. Est & tertium digestionis uitium, maleq; digeritur cibus, cum scilicet uitiatur & corrũpitur in stomacho: cuius corruptionis ciborum primas ac ueluti generalissimas differẽtias tres ponit Galenus lib. de locis affectis, qui aliâs de interioribus inscribitur, primo: Vnam quidem quæ per proprios uentriculi morbos fiat. Alteram ab humoribus uitiosis in

Mala digestio.

ἀπεψία. δυσπεψία. *Cruditates.*

Corruptionis ciborum tres differentiæ.

in ipso accumulatis. Tertiam ab alimentorum qualitate inductam, quæ cum ad huiusmodi dispositionem deducũtur uel suapte natura, uel uaporosa, uel acida, uel aliâs corruptioni obnoxia, aut ex præparationis modo, certũ est ea in uentriculo corrumpi, atq; hoc modo cruditatem fortasse fieri quis dixerit. *Crapula.)* Crapula quę & κραιπάλη à Græcis dicitur, omnem capitis noxam à uino factam apud eosdem significat, uocabuli ethymo ducto à Carenon, quod significat caput, & pallesthe, concuti: autor Galenus. Estq; crapula nihil aliud quàm capitis fluctuatio & agitatio, ab eo quod capitis dolorem & uertigines facit, sic dicta, uti Plinius libr. 23. cap. 1. tradit. *Pipere.)* Quamuis trium generum est piper, longum, album, & nigrum, omnibus tamen, Diosco. teste, cõmunis natura & uis est calefacere, concoctiones adiuuare, somno capitis dolores leuare, somnum & appetentiã cibi conciliare. Eligendum autem piper quod ponderosissimum sit, plenum, nigrum, nec adeo rugosum, recens præterea, nec furfurosum. Nigrum quidem, ut quod maiore acrimonia sit quàm candidum, gratius in cibis, & quod tempestiue maturuerit, odoratius, condiendisq; obsonijs utilius. Candidum quod acerbum est ob immaturitatem suam alijs ignauius: uerum in medicinæ usu & pręsertim uentre corroborando, autore Galeno, utilius hoc & efficacius. Libro etenim de sanitate tuẽda quarto sic ait: Longum piper flatuosi spiritus crassitudinem soluit, & quæ in præcordijs pigra cessant, ad uentrem depellit, & concoquendis quę sumpseris subuenit, pro communi piperum ratione. Quod si huius copia nõ est, utiq; albo utendum, quippe quod supra duo reliqua genera uẽtrem roborat. Sin hoc non adest, optimum nigrum petendum est: id uero fuerit, quod pondere præcellit. Amplius eiusdem tractationis libro 6. idem sic scribit: Si pituitosus succus à capite in frigidum natura uentrem decurrat, facile his succurritur, si mane aliquid simplicis medicamenti sumpse-

Crapula. *Κραιπάλη.* *Carenon.* *Pallesthe.* *Piper triplex.*

rint, quod dia trion pipereon dicitur. Sed & piper solum ad exactum contritum leuorem aquę mixtum bibere his licet, ad quem usum melius stomachoq́ aptius album piper est. *Florem de rore marino.*) Quem Latini rorem marinum, Græci libanotida dicunt, plures eius differentiæ. Nam, ut Dioscorides tradit, duum generum libanotis est, Vna fœcunda & fructum ferens, quæ secunda diuisione duo item genera facit, eam quę Zea aut Campsanema uocatur, cuius fructus canchrys uocatur, similiaq́ fœniculo folia habet, crassiora tamen & latiora, rotæ modo in orbem circumagētia se, & per terram strata, odorataq́, caulem altitudine cubitali, & aliquando maiorem, alarum concauitatibus multis, & in summo umbellā, in qua copiosum semen est, cādidum, uerticillo simile, circinatum, angulosum, acre, resinosum, et quod comanducatum gustum incendit, cui radix est candida, gracilis, odore thuris. Altera deinde in cunctis huic similis, quæ semen fert latum, nigrum, odoratum, uerticillo simile, sed gustum non incendens. Radicem foris nigram, contusam uero albam. Quæ autem ex prima diuisione sterilis & sine fructu libanotis dicitur, antedictis tota similis nec caulem nec florem nec semen ex se profert. Nascitur autem petrosis & asperis locis. Est & quartum libanotidum genus, Coronalis à Sorano, ut Apuleius tradit, appellata libanotis. Quæ quatuor genera, Paulus quoque Aegineta in sexto ponit. Nec quartum genus Dioscorides omisit. Sed quoniam frutex magis quàm herba, ramos habet, & à terra erigitur, aliæ uero caulē, & quæ fructiferæ inter eas sunt, umbellam etiam habent, & per terram folia spargūt, ideo separatim proprio capite post dictas de coronaria libanotide egit hijs uerbis: Libanotida, Romani rosmarinum dicunt, quo coronarij utūtur, tenues uirgę sunt, circa quas folia item tenuia sunt, densa, oblōga & gracilia, inferiore sui parte candida, superiore uirentia, cum grauitate odorata. Calefaciendi uires habet, medetur ictericis si quis in aqua

Ros marinus. Libanotis.

Canchrys.

Libanotis coronaria.

aqua decoxerit, decoctumque id biberit. Suntque huius flores maxime caput & cerebrum confortantes, eorumque contra capitis affectiones ætate nostra quottidianus & efficax usus est, ad quem & saccharo condiuntur. *Salibus.*) Salis differentiæ ex Plinio & Mesue satis dictæ iam essent in prioribus, nisi electio earum nonnihil repetere cogeret. Vnde ne prolixius à diuersis ea coaceruentur, cōtenti erimus ea tantum recensere quæ Dioscorides super hac re prodidit, cū ait: In toto salis genere efficacissimus fossilis est, communiterque in hoc qui candidus, pellucidus, densus, concretione sua æqualis nec lapidosus est. Priuatim uero genere hammoniacus, id est harenarius scissilis, uenis per longitudinem rectis. In marino probādus maxime dēsus, candidus & sine asperitate æqualis. Optimus hic in Cypro et Cypri Salamine. Fit in Sicilia etiam sal, fit Megaris & Libya. Inter prædictos autem palustris anteferendus cunctis est. Validissimusque in hoc genere Phrygius, quem tateum uocant. Multiplicem cōmuniter prædicti sales uim omnes habent. Adstringunt, exterunt, repurgant, discutiunt, reprimunt, extenuant. Confert item sal, ut Auicenna testatur, doloribus stomachi frigidis. Nec obstat quod Plinius dicit, Sal stomacho tantum inutilis, præterquam ad excitandam auiditatem, cuius causa, ne insulsa uideātur obsonia, in quottidiano usu salem habet mensa: nec sibi tantum parāt, sed & pecori suo eandem ob causam ad lambendum aliquando proponunt homines. Hactenus de sale. *Cyminum.*) Cuminū notum est, stomacho ualde utile & capiti. Est autem duum generum, Vnum satiuum, de quo sic scribit Dioscorides, Ori gratum, suaueque cyminum est, & in eo Aethiopicum magis, quod Hippocrates regium appellauit: secundæ bonitatis laudem habet Aegyptium, tum reliquum omne. Habet autem calefaciendi, siccandique uires. Et in hoc, ut Plinius libro 20. cap. 14. ait, magnus usus in stomachi præcipue remedijs, discutit pituitas & inflationes: imò &

Sal.

Cyminum.

contra capitis passiones utiliter estur, siue cum cibo siue per se ante aut post cibum assumatur. Alterum uero est syluestre prętenue, & ad omnia efficacius: sistitq́, ut Plinius inquit, uomitionem & nauseas ex uino, quantum apprehenderint tres digiti. Estq́ maiore in gustu acrimonia quàm satiuum, bibiturq́ cum uino et contra humentem stomachum, ut Dioscorides tradit. *Tenue.*) Paruum, exiguum & gracile. Columella, Gracili melanthia grata cumino. *Tinges epulis.*) Hoc est, cibo insperges & cum comederis.

Aut cubitum pergens cyathum cape tristis aceti,
Ventriculus mergi tactus sale, granaq́ thuris,
Tosto pane super, piperis quoq; puluere multo
Miscentur, capies diuinum munus in istis,
Proderit hoc stomacho, uictas & concoquet escas.

Cubare. Cumbere. Recumbo. Accumbo. Decumbo. *Cubitum pergens.*) Dormitum uadens & dormiturus. Cubare & cumbere ad ægrotos proprie pertinent, ut uolũt Grammatici. Horatius, Cubat hic in ualle Quirini. Hinc fiunt composita, recumbo, accumbo, decumbo. Recumbit autem quiescens & supinus. Accumbitur in cõuiuio. Et decumbit ægrotus lecto iacẽs. *Cyathus.* *Cyathum.*) Hoc est, unciam unam semis pondere. *Cape.*) Accipe, ebibe. *Acetum.* *Tristis aceti.*) Acerbi & tristifici. Acetum enim cæteros inter humores liquidissimum, tanto quoq; acerbius est, ut sit acore etiam tristificum. De quo aceto inter cætera libro 23. cap 1. sic scribit Plinius, Cibos quidem & sapores non alius magis succus commẽdat aut excitat. In quo usu mitigatur tosto pane aut uino, uel accenditur pipere ac lasere, utiq; sale compescitur. Et paulo ante, Acetum, inquit, per se haustum, fastidia discutit, singultus cohibet. *Mergi uenter.* *Ventriculus mergi.*) Quamuis difficilis coctionis sint omnium animalium uentriculi, non tamẽ obstat, quin & quorundam aliquando remedio esse possint, præsertim ubi humores

miores superfluunt membris: sicca enim est uentriculorum natura omniū, unde et humenti stomacho perutiles sunt, & præcipue mergi uentriculus sale tactus, id est con spersus & salitus. Est autem Mergus ex anatum genere auis aquatica. Verg. Geor. libro 1. Cum medio celeres re uolant ex æquore mergi. *Thuris.*) Thus calefacit, siccat & adstringit, stomachoq; perutile est. Nam, ut autor est Auicenna, stomachum calefacit & digestionem adiuuat. Sed alijs miscere id oportet medicamentis, & ægrotantibus, non sanis: neq; multum, sed parum de ipso exhibendum est, si conferre debeat, autore Dioscoride, qui sic tradit de ipso: Miscetur utiliter faucium remedijs & hijs quę ad splanchna, id est interanea, cōficiuntur. Bibitur idem sanguinem expuentibus utiliter. Veruntamen in sanitate potum, maniam facit. Quin etiam si maiore copia cum uino bibatur, hominem perimit. *Tosto pane.*) Non modo ad faciliorem medicamēti assumptionem facit panis, sed & contra morbos uim quoq; præstat, præsertim si ex tritico fuerit uetustus & siccus, igneq; torrefactus, talis enim fluores sistit & siccat per se & alijs mixtus: torretur autem igne, ut euanescat si quæ illi insit humiditas, sicq; maiorem desiccādi uim præstet. *Victas.*) Transglutitas & in stomachum receptas.

Mergus auis aquatica.

Thus.

Panis.

Grana peregrini piperis diffindito quinq;.
Hibleo melli quæ mane inserta capesses.

Peregrini.) Hoc est eius quod ex Barbaris affertur. Cuius probatio est, longi quidem ut gustu piperis qualitates seruet, nec in humore maceratum resoluatur, sitq; non perforatum. Nam quod factitium est et adulteratum, si per integrum diem in humore maceretur, illico liquatur ac soluitur. Quod etiam duplex est, Vnum quod apud Alexandriam maxime conficitur: alterū quod herbæ cuiusdam germen est. Nigri uero probatio est, ut sit neq; exile neq; rugosum neq; corticis crassi, sed ponderosum, & id tum

Piper.

maximum tum pleniſſimum eſto. Itemq́; de albo ſimili modo quod maximum eſt atque pleniſſimum, eligatur.

Mel Hybleum. *Diffindito.*) Frangito & cõtundito. *Hybleo.*) Optimo. Dicitur autẽ Hyblæũ, ab inſulæ Siciliæ ciuitate Hybla, quod primę poſt hymetium bonitatis exiſtit. Verum quoniam genera iſta nõ ſemper nec ubiq; haberi poſſunt, ex omni genere probatius accipi debet, hoc eſt, quod dulcius, adoratius, acre, colore ritilo, non liquidum, ſed ponderoſum firmumq́; eſt, & quod tractum digitos ſequaci lentore ſequitur. Oportet autem non crudo, quod inflat aluum & tuſſim proritat, ſed cocto ac deſpumato melle uti: autor Dioſcorides. *Mane.*) In aurora, dum adhuc uacuus à cibo eſt ſtomach⁹. *Inſerta.*) Immixta. Inferor inſertus et inſitus facit. Et tradũt quidã Inſitus arborũ et pomi eſſe: Inſertus hominis uel alicuius rei: autor Diomedes. *Capeſſes.*) Sæpius atq; frequentius iteratoq́; accipies. Eſt enim iteratiuum ſiue frequentatiuum uerbum, quorum qualitas aſſiduam in agendo uim habet, unde & appellationem ſubit, quoniam frequenter agendi iterat affectum: autor Diomedes.

Inſitus.
Inſertus.
Verba iteratiua ſeu frequẽtatiua.

FELLIS VOMITVI ET PHTHISI ARCENDIS,

CAPVT XVIII.

Fel. Choledochus. Bilis flaua.

FELLIS *uomitui.*) Fel peſſimi ſanguinis purgamentum eſt, inferiori iecoris parti aſſidens, cuius chyſtis ſiue folliculus à Græcis choledochus dicitur, qui flauum contineat humorem, palleſcentem quandoq; à Galeno uiſum, uel coloris cyanei, aut iſatidis herbæ. Et quamuis ſubſtãtia flauæ bili idem ſit fel, tamen ut ſimplex nec aliis humoribus commixtum & in proprio iecoris folliculo conſtitutum eſt; bilis uero in toto corpore & qualibet eius parte gignitur

gnitur & spargitur, idq; alijs humoribus mixta, cum fel etiã si quando graui hominis periculo aut simplici saltem aurigine à sede sua suffunditur, ipsum quidem per se spargatur. Aristoteles de partibus animalium lib. 4. cap. 2. Vt bilis quæ qualibet alia corporis parte gignitur, excrementum quoddam liquamentumq; est: sic fel iecori adiunctum non rei cuiquam delegatum, sed excrementum esse uidetur, quomodo & alui intestinorũq; sedimẽ. Cęterũ duplex est fellis utilitas, Vna ut excalfaciat, coctionemq; foueat secundam, iecoris natiuum fulciendo calorem. Altera quo bilem ad intestina transmittat, ut sua extimulatione, fecum celerior fiat excretio. Nec est tertia quæ stomachi coctionem confortet ponenda utilitas, uti Mundinus & sequaces sui faciunt. Nihil enim ex felle ad stomachũ transmittitur, neq; uia est quæ aliquid deferat. Quod autem natura non æque meatum & uiam fecit bilem importantem ad uentriculum pertingentem, sicuti ad exortum siue duodenum: hoc utiq;, ceu Galenus de utilitate partium lib. 5. tradit, non est negligentiæ naturæ adscribendum, sed potius benignitati, quæ paruo commodo, quod ex tali meatu uentriculus erat assecuturus, aliud multo maius incommodum noluit corrogari, continuam scilicet ciborum euomitionem, quos flauæ bilis acritudine uentriculus irritatus non posset eo, quo concoqui debent, tẽpore retinere. Et Auicenna decimaquinta tertij, Non fuit, inquit, creata in pluribus fellibus uia ad stomachum, ut lauarentur humiditates cum cholera sicuti lauantur humiditates intestinorum, nisi quia stomachus læditur per eas, & patitur nauseam, & corrumpitur digestio in ipso, per illud quod miscetur cibo de humore illo. Et quamuis ita sit, nihilominus tamen effunditur aliquando ad uentriculum ipsum: quod cum fit, haud citra graue hominis periculum accidit. Est autem talis effusionis locuples testis non modo præsenti capite SERENVS, sed & Galenus quoq; libro technes secundo

Fellis utilitas duplex.

dum infit, Alterum uidi cuius totus habitus pituitã præ se ferebat, quotidie tamen bilẽ rufam euomebat. Censui igitur inspicienda alui excrementa, in quibus minimum bilis apparebat. Quare coniectura quadam cõprehendi eum meatum qui biliosum egurgiat humorem, non minimam eiusdem partẽ ad imum uentriculi locum, quem Græci pyloron, id est hostiarium, uocant, effundere: ut in quibusdam apparet animalibus, ex quibus id constat, quod plurimum ad eorum quæ latent sensum, confert cognitionem, ea quæ ex sectionis inspectione habetur peritia, & operationum atq; utilitatum inuentio. Hæc Galenus. Porrò huiusmodi felleæ & biliosę ad uentriculum suffusionis causa est aliquando uentriculi dolor aut compressio uehemens, aliquando uero descensus cibi tarditas & uirtutis expultricis debilitas, nõnunquam ira seu tristitia, animalisúe passio materiam commouens & ad uentriculum effundẽs. Cæterum non semper ex materiæ ad ipsum effusione fit uomitus biliosus, sed & in ipso nõnunquam generatur materia biliosa, cuius mordicationem ferre nõ ualens, ipsam uomitu eijcit: cuius causa est uentriculi feruor cum cibum uelocis ad fumositatẽ conuersionis offendit. Huiusmodi autem fellei ac biliosi uomitus, ni præsens feratur auxilium, ad perniciem ducunt laborantẽ, autore Hippocrate, qui prępagiorum lib. 1. sic ait, Syncerę pituitę bilisúe uomitus periculosus est. Succurritur uero bifariã huiusmodi uomitibus, Primũ per uentris subductionẽ: deinde per uomitũ: quoniam, ut Auicenna testatur Canonis libro 3. fen 13. tract. 1. cap. 16. mordicatio eius non remouetur nisi uomitu, & tract. 5. ca. 21. Vomitus etiam multoties abscindit uomitũ cum est à materia. Sanãtur enim ex uomitu cũ euomit illã materiam propter effusionem eius cum uomitu. Est autem
Vomitus. uomitus rei noxię in uentriculo detentæ per os ad exteriora expulsio. *Phthisi.*) Phthisis est pulmonis exulce-
Phthisis. ratio, cui leuior quædam febricula, tussisq́ frequentior accedit

accedit, cum extenuatione corporis, ac puris sanguinisque excreatione: quibus in ignem proiectis, si fœtor inde exhalat, mortiferum est. Vnde Hippocra. aphorismorum libro 5. ait, Qui phthisi molestantur, si sputum quod extussiunt graue olet iniectum carbonibus, letale. Fit autem huiusmodi phthisis maxime quando à capite in pulmonem acris destillat fluctio, ipsum exulcerās. Porro phthisin Celsus tabem Latine nominat, quamuis & latius ad atrophian & cachexian utatur ea libro 3. ubi post duas illas species de tertia sic tradit: Tertia est, longeque periculosissima species, quam Græci phthisin nominauerūt. Oritur fere à capite, inde in pulmonem destillat, huic exulceratio accedit, ex hac febricula leuis fit, quæ etiam cū quieuit tamen & repetit: frequens tussis est, pus excreatur, interdum cruentum aliquid: quicquid excreatum est, si in ignem impositum est, mali odoris est. Itaque qui de morbo dubitant, hac nota utuntur. Cæterum Hippocrates lib. 7. aphorismorum ubi inquit, A sanguinis sputo, puris sputum: à puris sputo, phthisis. Phthisin nominat eam, ut Galenus docet, quam proprie Græci & præsertim Athenienses nominant phthoen, id est, quæ pulmonis ulcera insanabilia consequitur, totius corporis, cum febre parua, extenuationem: quam purulenta sputa, quæ ἐμπυήματα dicunt, aliquando præcedunt. At communiter phthisis omnem corporis maciem & diminutionem significat, à uerbo φθίνειν quod est diminuere. Vnde & aliarum partium ceu in oculo pupillę affectio aliquando phthisis dicitur. Et nonnunquam νεφριτική quoque phthisis appellatur: item & quæ prope sacrū os concipitur ἰσχιακή phthisis quædam ab Hippocrate dicitur.

Tabes. Phthoe. ἐμπύημα.

Lutea si crescunt & cunctis noxia fella,
Allia parua nouem, piperis tot permole grana,
Quæ cyatho diluta gari mandesque bibesque,

Hæc iterum ſeptena capis, poſt deniq; quina,
Præterea caules ſi frondet parua ſabucus
Decoctos ſale permiſces ac iungis oliuum,
Tum capis, ac tali auxilio fella horrida purgas.

Color luteus. χολὴ. *Lutea fella.*) Humor felleus, qui Græce χολὴ dicitur, coloris lutei, qualis eſt cum dilutis humore aliquo croci capillamentis luteſcit, & ut Gellius inquit, Color luteus, ruffus color eſt dilucidior. Vnde ei quoq; nomẽ eſſe factum uidetur. *Creſcunt.*) Vltra modum augẽtur. *Noxia.*) Scilicet quando ſuperabundãt. *Allia.*) Docet nunc Serenus fellis uomitui ſuccurrere per medicamenta quædam compoſita, quæ ſuperfluẽtem materiam per alluum expellunt & purgãt: & primo per id quod conſtat ex alliorum nucleis numero nouem, totidemq; granis piperis, et gari cyatho uno: et hoc prima die, ſecunda uero diminuto numero, ut ſcilicet ſeptem tantum accipiendo tum allia tum piperis grana, & tertia die quinq; tantum: ſemper tamen integro accepto gari cyatho. Sicq; hoc modo tribus diebus continuandum eſt medicamentum hoc: quod uel ſimplicium ratione huiuſmodi effectum habere, ſatis liquet. Nam de allio ſic ſcribit Dioſcorides, Habet omne allium acrimoniã, calefacit in cibo, erodit, excernit. Et Hippocrates de ratione uictus lib. 2. Allium, inquit, calidum eſt, uentrem & lotium mouet, quod res eſt, quæ purgat: coctum infirmius eſt quàm crudum. De pipere uero & garo dictum eſt in ſuperioribus. *Parua.*) Vt intelligatur de ſatiuo ſiue hortenſi, quod in Aegypto concreto capite porri modo naſci, dulce, colore ad purpuram inclinato exiguumq;, ſcribit Dioſcorides. Nam reliquis locis grande allium multiceps & cãdidum eſt. Ni malueris per parua intelligere ſpicas ſeu nucleos, ſic enim diuiſiones in eo quod grande eſt, uocant: ne tot integri accipiantur bulbi, qui forte iuſtam quantitatem excederent. *Tot.*) Scilicet nouem. *Permole.*) Contere, & contunde. *Diluta.*)

Allium.

Tem-

Temperata & commixta. *Praeterea.*) Docet nũc alterum contra fellis uomitum componere medicamẽtum, quod constat ex teneris sabuci uel ebuli caulibus & folijs decoctis, sale & oleo: quorum omnium uis est idonea ad bilem deijciendam. Siquidem de sabuco siue ebulo sic tradit Dioscorides libro 4. Eadem sabuco & ebulo uis est, siccant, adstringunt, refrigerantq́, & aquam ex corpore pellunt. Item, purgant pituitam et bilem elixa olerum modo utriusq́ folia. Quin etiam teneri adhuc caules in fictili elixi eadem praestant. Et Plinius libro 24. cap. 8. Foliorũ mollissima, inquit, ex oleo & sale edũtur ad pituitam bilemq́ detrahendam: ad omnia efficacior quę minor. Sal item & oleum ambo calfaciunt & aluum molliunt, ijsdem Plinio & Dioscoride autoribus. *Caules.*) Stipites, ramulos et germinationes. Verum caules proprie in singulis plantis ceu in lactucis, betis & similibus, sunt singulares, & ante floris ac seminis ortum surgunt. Is enim in pluribus naturae ordo est, ut antequam flos & semen prodeant, prius caulis proferatur, imò proferri oportet. Ramuli uero & frutices in fruticoso genere, quale est absintium, ruta, serpillus et similia, sunt conferti et plures qui ab uno principio oriuntur & eadem ferè altitudine inter se crescunt. *Frondet.*) Cum iam frondere incipit & folia nascuntur & teneritatem adhuc habet. *Paruus.*) Minor, quę ebulus est et ad omnia efficatior, autore Plinio. *Oliuum.*) Oleum oliuarum. *Horrida.*) Aspera & mordicantia, naturaeq́ inimica. *Purgas.*) Per aluum deijcis & expellis. Est aũt purgatio proprie humorum qualitate sua peccantium, ut tradit Galenus: quamuis etiam pro euacuatione, quae omniũ est humorũ quantitate peccantiũ, aliquãdo accipiat.

Sabucus. *Ebulus.* *Caules.* *Ramuli.* *Frutices.* *Purgatio.*

Profunt & pelagi latíces, quos pondere iusto,
Dulcibus assocías lymphis mellíq́ liquentí.
Et niueus prodest ex ubere succus asellae
Sí tepido uínum infundas ac mella piperq́.

Prosunt & pel) Hoc tertium est contra fellis uomitum medicamentum, quod Thalassomel uocant, de quo sic scribit libr. 5. Dioscorides: Creditur thalassomel hoc egregie purgare. Conficitur mellis, cælestis aquæ, marisque æquis portionibus per colum traiectis & in picato uase per canis æstum insolatis. Sunt qui decoctæ maris aquæ partibus duabus unam mellis miscentes in dolia diffundunt. Estque hoc ad purgandũ marina aqua leni⁹ & mitius, hæc enim quamuis bilem & pituitam trahat, acris tamen & stomacho noxia est. Vnde Plinius etiam ait, Aqua maris bibitur quoque, quamuis non sine iniuria stomachi, ad purganda corpora. De thalassomelle uero sic pronunciat: Prodest ad purgationes, maxime sine stomachi uexatione & sapore grato & odore. *Pelagi latices.*) Aqua marina. Pelagus enim mare est, Latex uero aqua. *Pondere iusto.*) Aequis portionib⁹. *Dulcibus lym.*) Aquę dulci, suaui & in potu amabili, maxime autem cælesti, de qua dictum est supra. *Liquēti.*) Liquido, defecato, puro sine sordibus. Vergilius: Dulcia mella premes, nec tantum dulcia, quantum Et liquida, et durum Bacchi domitura saporem. *Et niueus ex ubere succus.*) Lac quod succus est & liquor candidus ut nix ex ubere extractus. Docet autem nunc quartum ac ultimum contra fellis uomitum per inferna purgans medicamentum, quod ex lacte asinino, melle, uino, pipereque mixtis conficitur: quæ omnia uel per se sumpta molliunt aluum: quod & autorum comprobatur testimonijs. Et primo de lacte sic tradit Dioscorides: Habet communiter omne lac saporis & succi bonitatem, idem egregie nutrit, aluũ tamen mollit. Et Auerrois, Lac, inquit, dulce quod est boni saporis inquantum est medicina, ualet cõtra discursum humorum acutorum mordentium, quia lauando membra, & adhærendo eis prohibet malorum humorum contagium. Et compositum est ex substantijs diuersis, quarum propter aqueam, ut omittamus aeream & terrestrem, quæ ad subtilitatem ali-

Thalassomel. *Aqua marina.* *Pelagus.* *Latex.* *Mel liquidum.* *Lac.* *Libro 2.*

aliquantulũ declinat, abſtergit naturam, & nõ ſolum abſtergit, uerum etiam laxat uentrem bona laxatione, quia mundificat lauando ſuperfluitates putridas. Mel etiam, præſertim crudum, aluum proritat, ut ſcribit Dioſcorides. Vinum item maxime album, mollit aluum. De pipere dictum eſt capite priori. *Aſellæ.*) Aſinæ: in lactis enim genere, ut Dioſcorides tradit, inter cætera quę aluum magis ſoluunt, eſt aſinum quoq;. **Lac aſininum.**

At uomitum radix narciſſi pota mouebit.

At uomitum.) Hucuſq; Serenus fellis ſiue bilis uomitum per alui deiectionem medicari docuit, nunc uero eidem per uomitionem ſuccurrere docet, id autẽ quoniam uentris os petit humor. Nam niſi id fit, uomitio, uti Galenus therapeutices libro 11. tradit, prouocanda non eſt. Et ideo quoq; ut naturę feratur auxilium, iuxta Hippocratis conſilium, qui aphoriſmorum lib. 1. ſic ait, Quæ ducere oportet, quo maxime natura uergit per loca cõferentia, eo ducere. Quippe natura operans, medicus uero miniſter ſolum, qui in artis operibus illam recte operantem imitari debet, idoneum eius adiuuando motum, qualis eſt qui ad principantia membra non mouetur, quiq; confert & leuiter fertur: unde iterum Hippocrates inquit, In perturbationibus uentris, & uomitibus ſpontinis, ſi talia purgentur, qualia purgari oportet, confert, & leuiter ferunt. Sin minus, contra. Nam qui contrario modo ſe habet, non modo non utilis eſt, ſed & maxime noxius, nec talis quidem iuuandus, ſed prohibendus eſt & auertẽdus. *Radix.*) Hæc enim pars eius eſt quæ præcipuum in medicina uſum præſtat, ut teſtantur medici. Hinc Auicenna libro 2. Vomitum citat radix eius ſicut eſt comeſta aut ſuccus eius epotus. Et Dioſcorides libro 4. Radix, inquit, uomitiones cit elixa tum in cibo ſumpta aut pota. *Narciſſi.*) Narciſſus ſi non eſt lilium, certe lilio tamen congener eſt aut ſaltem ſimilis: quod uel hinc colligi poteſt, quod qui- **Vomitus quando prouocandus.** **Narciſſus.**

dam lirion etiam uocant, ceu Theophrastus qui de plantarum historia lib. 6. sic ait: Narcissus autem aut lirion. Sunt enim qui hoc & qui illo nomine apellent. Liliũ aũt à Græcis liriõ dici solitum testatur Dioscorides cum ait, Quidam etiam hunc nõ minus quàm liliũ lirion uocãt. Et hinc etiam uideri potest ex Græcorum lirio suum fecisse lilium Latinos, una mutata litera, utpote r. in l. Dictus autẽ est Græcis Narcissus, non à fabuloso puero ut poëtę finxerunt, sed quoniam dolores & torpidas capitis grauitates faciat, à narce, qua uoce Græci torporem intelligunt. Et huius deductionis uocabuli testis est etiam Plin. libro 21. capite 19. Et Plutarchus symposij commentario 3. cap. 1. hijs uerbis: Et narcissum appellauerũt quasi neruos hebetantem & torpidas facientem grauitates. Quapropter & Sophocles magnorum deorum, id est subterraneorum coronamentum eum uocauit, quod scilicet defuncti & morte torpidi torpido flore merito coronentur. Amplius uocatur à quibusdam bulbus uomitorius, nõ quia idem sit bulbo uomitorio, de quo secundo libro agit Dioscorides, sed quia bulbosæ radicis est & uomitorius ut ille, quem usum præcipuum habet in medicina. Cæterum habet narcissus, ut Dioscorides tradit, folia porracea, multo tamen tenuiora minoraq́ et angustiora, caulem concauum sine folijs altitudine supra dodrantem, in quo candidus flos est in medio croceus, in aliquibus autẽ purpurę aspectu. Radix illi intus candida, rotunda, bulbosaq́. Semen ceu in membrana clausum, nigrum & oblongum. Nascitur probatissimus montanis locis, grato odore. Reliquum genus porraceũ & herbæ halitum ex se mittit. Verũ quæ Plinius & Theophrastus de hoc tradunt, & ut Dioscoridi respondeant, breuitatis causa nunc omittuntur, quæ tamen copiosius tractat in annotationibus suis super Dioscoridem Marcellus Vergilius Florentinus.

Bulbus uomitorius.

Si uero phthisis annoso sedet improba morbo,
Intritas uino cochleas hausisse iuuabit.
Proderit atq; adipis ueteris pila sumpta suilli.
Carne asinæ, seuoq; capræ medicina salubris.

Phthisis improba.) Ponit nunc autor ad phthisin remedia. Dicitur autem phthisis improba, quasi magna et pessima longeq; periculosissima & quasi incurabilis, maxime cum inueterauerit: tunc enim, ut Celsus ait, non facile euincitur, quare inter initia protinus occurrere necessarium est. *Annoso morbo.*) Hoc est, tabe & consumptione diuturna, quæq; longo tempore durauit. *Sedet.*) Hęret, habitat, fixa & consuetudinaria facta est. *Intritas.*) Infer tas & commixtas. *Vino.*) Propter faciliorem in uniuersum corpus penetrationem, quam uinum præstat, & etiã quia confortat. *Cochleas.*) Cochleæ quamuis difficiles sint coctu, stomacho tamen accommodatæ sunt, multiq; ac copiosi nutrimẽti, propter quod tabidis ac phthisicis utilissimæ, præsentiq; sunt remedio, pręsertim exsudatus igne succus: hacq; medicina plurimum ætas nostra utitur. *Adipis suilli.*) Huius medicinæ sic meminit Plinius libro 28. cap. 9. Axungia uetus etiam phthisin in pilulis sumpta sanat, quæ sale inueterata est. Et eiusdem libri ca. 10. hijs uerbis, Phthisicis medetur macræ suis fœminæ herbis pastæ lardum. *Pila.*) Pilula, orbiculus ac globulus. *Carne asinæ.*) Sic Plinius lib. iam memorato, Phthisicis medentur carnes asininæ ex iure sumptę. *Seuo capræ.*) Per seuum, esculentũ adipis ius intelligit, de quo sic tradit Dioscorides: Vtile pręterea tabidis in sorbitione esculentũ adipũ ius est, loquitur aũt de adipe caprino. Porrò Plin. lib. paulo ante dicto, de hoc sic scribit: Capræ seuo in pulte halicacia & phthisin & tussim sanari tradunt.

Vinum.
Cochleæ.
Adeps suillus.
Caro asinina.
Adeps caprinus.

MAMMIS SANANDIS VEL STRINGENDIS.

CAPVT XIX.

VBERA fœcundo multum lactantia succo
Sæpe sibi noxa nimium manando fuerunt,
Fece igitur ualida duri reprimentur aceti.

Mammarum mala.

MAMMIS.) Vberibus male affectis, cuiusmodi sunt quæ dolent, tument, indurantur, exulcerantur, inflammantur, ultra modum excrescunt & propendulæ fiunt, aut nimis exiles sunt, similiter quæ lactis copia abundant & illud continere non ualentes superflue manant, aut eius defectu constringuntur & lactare non possunt. Cęterum à mamma fit diminutiuum mamilla, & mammosa siue mammeata mulier dicitur quæ magna habet ubera. Plautus, Cuius amicam mãmeatam uidimus: à mamilla uero fit mamillare, quod amiculi genus est quo mulieres ubera tegunt siue mammas. Vbi illud sciendum, non semper obseruari proprietatẽ hanc quâm Caper tradit, cum ait: Mammas esse hominis scito, at pecudis ubera: nec eam Serenus hoc capite obseruat. Sunt autẽ mammillæ mulieribus datæ lactis causa, ut illo donec ad solidioris cibi coctionem idoneus fit infans enutriatur. Viris uero tum decoris tum propter laxam earum carnem euaporationis cuiusdam gratia concessæ sunt. Verum mammarum capitula siue apices papillæ uocantur, eo quod papularum, quæ pustulæ sunt, similes existant: quamuis etiam pro mammis ipsis aliquando accipiantur. *Sanandis.*) Curandis, & per hoc ad mammarum passiones et morbos se refert. *Stringendis.*) Constringendis, reprimendis, coartandis & colligendis hijs quæ sparsæ sunt atq; diffusæ: & per hoc se refert tũ ad lactis exundantiã & fluorem, tum

Mamilla. Mammosa. Mammeata. Mamillare. Vbera. Mammillarum causa. Papillæ.

&

et potissimũ ad mãmas excrescẽtes atq; propendẽtes, doloris interim nõ obliuiscẽdo, qui ad omniũ quasi pręsentiã, uel ipse præsto est: quãuis nonnunquã citra omnem dolorem aut aliam malam affectionem magnę et propendulæ fiant. *Vbera fœc.*) Docet primo mederi mammis quæ lactis sui sunt impatientes, hoc est, quæ lactis copia abundant & idem propter superantiã à fluore continere non possunt, quibus tumor & inflammatio, dolor item & alia praua accidẽtia nonnunquã iungũtur. *Fœcundo.*) Vberi & superfluente. *Lactantia.*) Lacte manantia. Lactans enim dicitur quod lac reddit & præbet: Lactens uero cui præbetur & quod lac sugit. *Succo.*) Lacte, quod naturaliter & suo tempore in hijs quę utero gerunt, generatur ex sanguine qui ad mãmas fertur, & deinde ab adenibus qui inibi sunt in lac transmutatur. Queadmodum enim in alijs animalis partibus, autore Galeno, uirtus est alteratiua per quam assimilant alimentũ sibijpsi: sic etiam in mammis sunt adenes qui uim habent id quod ad eos influit alterandi. Cum ergo natura sint exangues & albi, proprium efficiunt humorem, talem qualis est lac, quando plus alimenti defertur ad ipsos: quod fit communiter et proprie in hijs quę utero gerunt, nec quidem in primis in quibus naturaliter non generatur, sed octauo & nono mense conceptionis quando abundanter oppletæ sunt uenæ communes quæ à mammis pertingunt ad uterum, quæ etiam magis implentur quando minimum absumit fœtus propter imbecillitatem suam. Cum itaq; ad fœtus nutritionem ordinatum lac superabundat, mammas intumescere facit, & intus contineri non potest, sed omnino effluit & aliter uarie afficit, mammisq; noxium est. Cæterum colligitur aliquando lac in hijs quæ utero non gerunt, nec unquam pepererunt, quando uidelicet ad similem peruenerint uenæ repletionem ex menstruorum retentione, uti testatur Hippocrates libro 5. aphorismorum hijs uerbis, Si mulier quæ neq; grauida est, neq;

Lactans. Lactens. Lactis generatio.

peperit, lac habet, huic menstrua defecerunt. Cōuertitur enim materia, ut inquit Auicenna duodecima tertij. cap. tertio, quę non inuenit uirtutem expellentem per matricem propter paruitatem ipsius, & peruenit in ubere & fit lac. Quod autem subiungit, Et quandoq; aggregatur lac in corporibus uirorum & proprie in puberibus, ita ut rotundentur mamillæ ipsorum. Hoc non intelligendum est, ut expositor eius dicit Gentilis, de lacte proprie sumpto & in nutritionem fœtus ordinato, sed de substantia quadam dealbata in mamillis, & hoc modo lac in uiris præsertim carnosis generari posse confirmat. Et adducit etiam aliud Auicennæ dictum ex libro 3. de animalibus cap. 3. ut dicit, Et uiri emittūt ex mamillis suis lac, & si continue de suis mamillis exprimeretur lac, abundaret multum in eis. Et de quodam recitat masculo qui habuit lac, de quo factus est caseus. Et idem testatur scribere Aristotelem libro 3. de historijs animalium cap. 20. Quæ si uera sint alijs consideranda relinquo. *Noxæ.*) Nocumento et damno, hoc est noxam & perniciem adferētia. Quod autem lactis copia & fluor nimius incommodo sint & nocumento, id uel Auicennæ testimonio comprobatur, qui Canonis libro 3. fen 12. cap. 3. sic ait, Lac quando superfluit, nocet & apostemat & affert etiam ægritudines. *Nimium.*) Nimis & superflue. Nimium enim & excessum & superantiam significat, ab eo quod est nimis, quamuis nonnūquam amplitudinem rei quoq; significet & idem sit quod ualde, ut, O nimiū dilecte deo. *Fece aceti.*) Quē admodum uini sic & aceti sedimentum, fex dicitur, cuius in medicina usus est, homini aliâs inutilis. Vis eius & natura, ut Dioscorides tradit libro 5. ualidissime adurere, exterere, ad cicatricem perducere, adstringere & siccare. Vtendum autem recente est & cruda: hæc enim est quæ per se tumores reprimit, & quę contra lactis copiā, eiusq; impatientes mammas ex aceto inungitur, oportet autem ut fex sit aceti quæ acriore ui est & intensiore: quod Plinius

An lac in uiris generari poßit.

Noxæ.

Nimium.

Fex aceti.

nius etiam comprobat libro 23.cap.2.his uerbis, Fex aceti mammas lactis sui impatientes extinguit. Quod si aceti fex non habetur, accipiatur ea quæ uini est, & ex aceto, ut Dioscorides docet, inungatur. Cæterum Auicenna Canonis lib. 2. contra papillarũ ex sanguinis constrictione inflammationem, utilem tradit, dum inquit: Fex nõ adusta extinguit inflammationem capitis mamillarum in quo constrictus est sanguis. Non solum enim lac in mamillis aliquando abundat, sed & sanguis ex quo lac generatur, qui propter multitudinem suam aliquãdo corrumpitur & ad lactis naturam non bene alteratur, sed multus existens obtinet uestigium sanguinis: propter quod etiam Canonis lib. 3. fen 21. cap. 2. idem Auicenna inquit, Et multitudo fortitudinis eius non elongatur, quin sit ideo quod sanguis propter uehementiam multitudinis suæ inobedit operationi naturæ, quare non patitur ab ea & accidit naturæ defectus in conuertendo illum propter coartationem quam fecit ipsi. Aliquando uero colligitur in mammis sanguis qui non solum non bene mutatur in lac, sed omnino intransmutabilis manet: quod cum accidit, malo est. Nam, ut Hippocrates tradit libro 5. aphorismorum, quibuscunq; mulieribus ad mammas sanguis colligitur, furorem significat. Quod tamen accidisse, Galenus se nunquam uidisse testatur, & si quando eueniat, ex hijs esse, quæ raro eueniunt.

Post partum tumidas iniuste assurgere mammas
Interdum aspicies, harum mala commemoratur
Murinus fimus ex pluuio sedare liquore.
Sin autem penitus clausas dolor angit acerbus,
Lumbricis terræ turgentes unge corymbos.

Post partum tumidas) Hoc est, post editum in has uitales auras fœtum, ob lactis copiam & redundantiam tumentes & grauatas atq; obturatas. Prius mammis lac intra se con

tinere non ualentibus, citra tumoris et aliorum accidentium partusq; mentionem mederi docuit, nũc uero hijs quæ post partum tument, citra fluoris mẽtionem, quamuis & hijs quoq; fluor iũctus esse possit, quemadmodum & prioribus tumor & alia. Solent autem à partu nonnunquam ob maiorem lactis impetũ, eius copiam ferre non ualentes mammæ tumere ac inflammari, quales σπαργῶντας Græci uocant, ceu quæ in grumos densato ac concreto lacte indurantur χονδριῶντες ab eisdem appellantur. *Iniuste.*) Plus iusto ac æquo & ultra modum conuenientem. *Assurgere.*) In tumorem eleuari & intumescere. *Murinus fimus.*) Idem medicamentum ponit Kirannus, nisi quod non pluuiam sed simpliciter aquam accipit, sic inquiens, Stercus muris cum aqua dissolutum & inũctum, dolorem, duriciem & tumorem uberum perfecte dissoluit. Siquidem omne fimum calefacit, siccat & discutit. *Pluuio liq.*) Aqua pluuiatili, quæ si haberi non potest, accipiatur aqua simplex. *Sin autem.*) Hoc est, sed si, uel, si uero. Et non significat, si non, quasi in sin includatur negatio. Docet autem nunc medicari mammis quæ lactis copiam non ferentes, idem intra se in grumos coagulãt, unde & meatuum papillarum obstructio accidit, nec reddere ualentes lac mammæ turgent, dolent atq; duriciæ afficiuntur, quales paulo ante χονδριῶντας à Græcis appellari diximus. *Penitus.*) Omnino et totaliter. *Clausas.*) Obstructas mamillas & lac propter coagulationem & meatuum obstructionem reddere non ualentes. *Angit.*) Excruciat & dolore afficit. *Lumbricis terræ.*) Vermibus terrenis. Lumbrici à lubricitate dicti, terreni uero ad differentiam eorum qui aluum occupant & proprie lumbrici dicuntur. Græci γῆς ἔντερα, hoc est, terræ intestina nuncupant, eo quod in terra generãtur et in ea quasi immobiles uiuunt, quiq; aliorum animaliũ modo non incedunt, sed in seipsis & circa seipsos quodam modo mouentur. Quorum teres & pedalis aliquando longitudo: qui si digitis pre

Mammæ σπαργῶντες. *χονδριῶντες.* *Stercus muris.* *Sin.* *Lumbrici.* *Vermes terreni.* *γῆς ἔντερα.*

premantur, instar fimi terrestris ex animali progredientis, intestinorum imaginem faciunt. Et hæc nominum apud Græcos & Latinos quantum ad natales, formam, naturamq́ causa. Verum quod ad medicinã attinet, pro sunt huiusmodi lumbrici terrestres mammarum dolori, duriciei & obstructioni. Sunt enim inter frigus & calorẽ adurentem qualitatis temperatæ, solentq́ affectis membris inuncti, dolores lenire ac mitigare, duricies mollire, & obstructiones meatuum adaperire. Oportet autẽ ipsos prius purgari ac coqui in oleo, modo qui dictus est supra cap. 4. aut tostorum cinerem oleo misceri, & deinde oleo illo membra inungi affecta. *Turgentes.*) Propter materię exuperantiam tumentes, affligentes & agitantes nec loco quiescere permittentes. Est autem transumptum uocabulum ab animalibus ad coitum concitatis: quemadmodum enim illa loco stare non possunt, quodam modo titillantia, & impulsa, concitataq́ à passione, sic & materiæ copia atq; humores superfluentes plerũq; in motu uehementiore atq; transfluxu ab una parte ad aliam, in morbis hominem infestant mouentes & quiescere non permittentes, propter quod & medicamenta quæ noxia pellant ac morbum curent, adhibere cogunt. *Corymbos.*) Mammarum summitates, quæ & papillæ dicuntur. Possunt autem & omnia summa, corymba dici. Vnde & hederæ racemus in orbem circumactus, corymbus dicitur. *Turgere.* *Corymbi.*

Si castigatas studium est præstare mamillas
Ex hedere sertis ambas redimire memento
Protinus & raptas fumis mandare coronas.

Si castigatas.) Docet nunc emendare mammas iusto maiores et propendulas, quales etiam pannosas, pannuceasq́ uocant, hoc est, rugosas & aranearum telis similes: tales enim corrigere & minores horridulasq́ efficere conuenit, quo æquæ magnitudini restitutæ, ornatiores, magis

Castigatum. decoræ, & honestiores existant. Castigatum enim dicitur quod correctum & emendatum est, quasi probum castum & honestum. *Studium.*) Conatus, intentio & uoluntas. *Præstare.*) Reddere, efficere. *Hederæ sertis*) Dioscorides, Natura omnium hederarũ in medicina acris est & astringens: & per hoc contrariarũ uirtutũ esse intelliguntur. Nam acredo quæ gustu sentit, caliditatem: adstrictio uero frigiditatem indicat, ut tradit Gal. Quibus uirtutibus calore scilicet desiccante & adstrictione coadunante, mãmas magnas & propẽdulas flaccidasq́ colligit, & minores horridulasq́ efficit circũdata hedera, stantes uero ne inclinent aut propendeant, seruat. Oportet aũt ipsam quàm primũ deponitur cõcremare, uti docet Ser. Sed hoc superstitionẽ sapit. Quid enĩ refert siue cõcremetur siue nõ postquã deposita est & effectum suũ produxit Nisi quis cõcremationẽ illã cò referre uoluerit (q̃d tamen ex litera nõ colligitur) ut per illam post circundationẽ suffumigarentur mamillæ: & hoc rationi magis consentaneum esset, quàm ut solum citra mamillorũ suffumigationẽ quomodolibet cremaret. Porrò meo iudicio maioris fuerit efficatiæ si contusa hedera, cum succo suo mammis imponeretur, & alligaretur, donec uim suã exercuerit. *Sertis.*) Coronis à serẽdo sic dictis, hoc est, à contexendo & ordinando, quæ ab initio ex floribus & frondibus inuicẽ digestis, ordinatis & cõnexis fieri solebãt. *Redimire.*) Ornare, coronare, circũdare & circũponere. *Raptas.*) Reuulsas, depositas. *Fumis mandare.*) Igni tradere & concremare.

Hedera.

Serta.

Anseris aut seuum pariter cum lacte tepenti,
Aut ouũ impositum tulerit quod garrula perdix,
Præterea pluuio decocta papauera rore
Hærebunt multis post dissoluenda diebus.

Anseris aut seuum.) Ponit nuc medicamen quod mammis prodest, quę ob lactis exundantiam & coagulationem intumescunt, durantur & magnæ efficiuntur. Adeps enim

Adeps anserinus.

dura emolliendo, densa rarefaciẽdo & attenuando & collecta discutiendo, lactis superantiam minuit, coagulationem dissoluit, quorũ causa & tumor discedit & duricies emollitur, unde tandem molles, rariores, inanes & propendulæ fierent mammæ: quod tamen ne accidat, lac efficit, quod ultra dictas iam uirtutes, exundantia absumit, & diffusa, sparsaq́ coadunat & adstringit. Porrò inter adipes cõuenientior est anserinus, qui maiorem alijs tenuitatem habet & altius descendit. Lac uero medicatius est bubulum, quod etiam coctum esse oportet, ut quod tenue & serosum est in eo absumatur. Coquitur autem aut ignitos calculos in ipso extinguẽdo, aut lento igne & continuo lactis motu, donec crassius & dulcius euaserit quàm antea crudum fuerat, ubi id etiam summopere cauendum est ne uel exuratur seu caseus fiat & coaguletur. Lac. Lac.

Aut ouum impos.) Oua temperatæ sunt qualitatis, humano tamen temperamento nonnihil frigidiora. Siccant humecta, coadunant & colligunt sparsa, diffusa & laxa, collecta uero & adunata ne se inclinent aut laxentur prohibent & in sua consistentia cõseruant: unde mãmis emendandis imposita sunt idonea, præsertim perdicum oua, quæ singularẽ quandam præ cæteris proprietatem & uirtutẽ huic effectui producendo idoneã habent. Accipiendũ aũt luteũ cum albumine & imponendum, aut putamẽ ipsum quod arefaciẽdo maioris efficaciæ est siue crudum siue ustum adplicetur. Verum quia aridum est, ideo molli cuipiam rei, quo melius impositum adhęrere possit, commiscendũ. Sic crudi puluere cũ cera utitur Kirannus cum ait, Testæ ouorũ perdicis tritæ & cum cera citrina & cadmia ualde commixtæ & inunctæ, mamillas laxas & cadentes erigunt. Plinius uero libro 30. cap. 4. usti cinerem commendat his uerbis: Ouorum perdicis putaminum cinis cadmię mixtus cerę stantes mammas seruat. Putant & ter circundatam ouo perdicis non inclinari. Oua perdicis.

Tulerit.) Protulerit, produxerit, ediderit. *Garrula perdix.* Docilem Perdix garrula

uidetur intelligere perdicem & quæ humano sermoni enunciando fit apta: quemadmodum Papinius etiam syluarum libro 2. in Psittaco Melioris, eandem inter doctas connumerat aues, & quibus nobile fandi ius natura dedit, cum ait: Quiq; refert iungẽs iterata uocabula perdix. Hanc etiam loquendi docilitatẽ in perdice comprobant, ni fallor, Plutarchus in sympoſiacis, & Athenæus in dipnoſophiſtis. Cęterum quæ ſit noſtra ætate auis, perdix, ambigunt aliqui. Nam Papinium olim enarrans præceptor meus omnigenæ doctrinæ eruditiſſimus Hieronymus Aleander, dicebat, Quoniam loquacitatẽ in ea aue quam nunc perdicem dicimus, non eſt inuenire, per eam intelligere uidetur Papinus auem quam coturnicem appellamus. Et Marcellus Virgilius ſuper Dioſcoridem, de perdice, inquit, Nõ ſatis compertũ nobis eſt quo nomine noſtra ætate indicetur hæc auis, tam multiplex diuerſis

Papauer. locis earum auiũ genus & ſeminium eſt. *Papauera.*) Dioſcorides, communis refrigerandi uis omnibus eſt papauerum generibus, ualentq; contra inflãmationes & deſtillationes tum folia tum uaſcula & ſemina, idq; ui refrigerante, craſſeſcente, ſiccante & adſtringente. Vnde cum mamillæ ob calorem ſuperantem lacte exundant & intumeſcunt ac dolent, confert eis ex papauere & pluuiatili aqua impoſitum emplaſtrum. Calorem enim reſtinguit, lac deſiccat, tumorem comprimit & laxa adunat, doloremq; arcet. Quod ſi quis dicat autoritate Auicẽnæ, papaueris ſemen lac augere & ideo non deſiccare, huic reſpondetur quod hoc agit intus ſumptum & per operationem à materia, non autẽ extra applicatum nec à qualitate manifeſta. *Pluuio rore.*) Aqua pluuiatili quę cæteris

Ros. tenuioris eſt ſubſtantiæ. Ros proprie, ut inquit Apuleius in libro de mundo, nocturnus humor eſt quem ſerenitas tenuiter ſpargit. Porrò cum adiuncto, humorem ſig

Rorulentus. nificat adiuncti. Fit autem à rore rorulentus & roſcidus

Roſcidus. hoc eſt rore conſperſus. *Herebunt.*) Impoſita manebunt

bunt. *Multis.*) Nõ uno,sed pluribꝰ,ut duobus aut tribus aut quatuor, donec effectũ suũ compleuerint. Si enim cito amouerentur, effectum intentum producere non quirent,quare lõgiore mora ad id opus est. *Dissoluenda.*) Deponenda,amouẽda. *Post.*) Postea. Præpositiones enim postpositę,aut metri causa etiam præpositæ, si casum mutent,significationem suam & uim nominis & legem propriam non habent sed Aduerbia fiunt. Autor Donatus, Seruius. *Præpositiones.*

Vis & Phœbigenæ cælestia sumere dona
Vbera cum tetris laniata doloribus urgent,
Nauis ramentũ,& quæ nomine prassion herba est,
Et quæ uulgari sermone Insana uocatur.
Græcus hyoscyamon propria scit dicere lingua,
Necnon & calami radix,lapathiq; legumen.
Mixta dabunt miras,experto crede,medelas.

Vis & Phœbigenæ.) Aesculapij Phœbo geniti et in deorum numerum relati. Sic supra,cap.12. Vis & Phœbigenæ diuinam discere curam. Tradit autem nunc medicamẽtum ultimum mammis sanandis conueniens & utile,præsertim hijs quæ tument,inflammationem patiuntur & exulcerantur, quibus malis & dolor comes est nõ minimus, maxime ubi serpentia & exedentia fuerint ulcera. Componitur autem uarijs ex rebus, quarũ prima est nauium derasa pix,quę pus & saniem,omnemq; sordiciem in ulceribus siccat,discutit & euanescere facit. Optima hæc,ut Plinius libr .24. cap.7. ait, à tyrocinio nauium : additur autem in malagmata ad discutiendas collectiones. Secunda est marrubium,quod,ut Apuleius tradit, contra duricias efficax est. Inquit enim sic, Ad omnem duriciã, herba marrubium tunsa cum axungia & imposita, mire sanat. Idem et præsertim folia eius tantum ex melle illita for dida purgant ulcera, cohibent et quę serpendo pascunt, ut autor est Diosco. qui & de Apollinari siue hyoscyamo *Pix naualis.* *Marrubium.* *Hyoscyamus.*

etiam tradit quod semen eius mammis à partu tumentibus tritum & ex uino emplastri modo impositum cõfert. Et paulo post, Recentia itidem folia emplastri modo imposita, omnium aliorum remediorum efficacissime dolores omnes arcent.

Calamus. Lapathon. Calamus item & Lapathon purgandi atq; discutiendi uires habent. Ex hijs itaq; simul mixtis medicamentum efficitur quod mamillarum tumorem et inflammationem discutit et restinguit, serpentia cohibet, pus & saniem, sordesq́; purgat atq; dolores sedat, sanitatemq́; restituit, uti se expertum testatur Serenus, quare illi confidendum audentius. *Laniata.*) Lacerata, exasperáta & exulcerata. *Vrgent.*) Molestant, & excruciãt.

Nauis ramentum. Zopissa. *Nauis ramentum.*) Hic corruptus fuit textus & pro nauis male nãbis legebatur. Est autem nauis ramentum, quã Zopissam uocant, hoc est, ut Dioscorides libro 1. ait, derasa nauigijs cũ cera resina, & à plerisq; hypochyma appellatur, quod marino sale maduerit discutiendi uires habens. Plinius item Zopissa, inquit, eraditur nauibus cera marino sale macerata. Porrò ramentum à radendo dicitur, quasi rasura, & est id quod deraso ligno uel re alia decidit, hoc est, tenuis cuiusq; rei particula derasa. *Nomine.*) Scilicet Græco. Latini enim marrubium dicũt. *Est.*) Id est, uocatur.

Praßium. Marrubium. Herba insana. *Praßion.*) Quàm Græci πράσσιον uocant, Latini marrubiũ dicunt. *Vulgari sermone.*) Nomine communi, à uulgoq́; trito & usitato scilicet Latino. *Insana.*) Ab effectu quo insaniam facit. Pota enim aut in cibo sumpta ebrietati similem amẽtiam facit, ut Dioscorides tradit.

Symphoniaca. Apuleius & Palladius symphoniacam uocant. Macer autem Caniculatam, ubi mutatis literis paucis legendum potius censeo calicularem, quemadmodum etiam legitur apud Apu-

Calicularis. Pilisa. leium, qui Pilisam quoq; uocari scribit. Insignitur & alijs nominibus, quæ copiose satis refert Apuleius. Et quamuis herba sit uulgaris & omnibus nota, nihilominus tamen paucis describitur. Est autẽ frutex crassis coliculis, folijs latis, oblõgis, incisis, colore nigris & hirsutis, habetq́;

per

per caules deinceps flores puniceæ cytinorum figura cli-peolis in medio obstrusos, semine ceu papaueris plenos. Plura eius genera. Vnum flore purpureo, semine nigro. Alterũ flore luteo, semine subflauo: insaniã ambo gignentia, infelicis in usu euentus. Tertium flore & semine albo, utile, & ad medicinam placidissimum. Nascitur in maritimis hoc & inter ruinas & rudera. Quod si hoc uti non licebit, utendum eo quod lutei seminis est. Nigrum quod omnium pessimum ex omni usu abdicãdum. Colligitur ex tenero semine folijsq; & coliculis succus, in quẽ usum tundũtur omnia, expressusq; in sole siccatur succus. Vsus eius ad annum tantum, facile enim putrescit. Colligitur priuatim etiam succus ex semine iam sicco, adfusa cũ tunditur calida aqua & expressus. Est aũt sic expressus succus priore illo innocentior: autor Diosco. Cæterum semini eius, ut Plinius tradit, natura uini, ideoq; mẽtem caputq; infestans. Vsus seminis & per se & succo expresso: exprimitur separatim, & caulibus folijsq; utuntur, & radice temeraria in totum (ut arbitror) medicinæ. Quippe etiã folijs constat mentem corrumpi, si plura quàm quatuor bibantur. Hæc Plin. *Hyoscyamoni*) Id est, fabam porcinam, ὗς enim suem, κύαμος uero fabam significat. Sic dicta à maleficio eius, eo quod pastu eius, ut autor est in historia sua Ælianus, cõuellantur sues præsenti mortis periculo, nisi copiosa aqua statim se foris & intus proluerint. *Calami.*) Harundinis. Cuius uariæ sunt differentiæ. Quædã enim nastos, id est, toto internodio concreta & plena uocatur, ex qua sagittæ fiunt. Quædam contra femina appellatur, ex qua tibijs lingulę conficiunt. Quædã itidem syringias quasi fistularis dicta, carnosa, densis geniculis, scribendis libris accommodata. Crassior quædam etiam & concaua prope profluentes aquas nascens, quæ donax dicitur: ab aliquibus autem cypria. Est & alia quàm uallis sepibusq; utilem phragmiten Græci, nos uallarem uel sepicularem dicamus, gracilis, cãdidaq;, omnibus notissima, cuius ra

Hyoscyamus. *Calamus.* *Harundo.*

dix & folia tum aliarum partium tum mammarũ inflammationibus medentur. Poteſtq́ eadem quæ et Cypria dicitur, autore Dioſcoride. *Lapathi.*) Lapathon, Romani rumicem dicunt. Plura eius genera, inter quæ oxylapathon quaſi acuta rumex dicitur, paluſtribus locis naſcens, duris & in cacumine acutis folijs. Eſt & hortenſis huic omnino diſſimilis. Eſt & tertia agreſtis, breuis, plantagini ſimilis, mollis & in terra iacens. Quarta poſtremo quam quidam ab aciditate ſaporis oxalida appellãt, ſunt qui eandem etiam anaxyrida aut agreſtem rumicem uocent, cuius folia tertio generi ſimilia ſunt. Eius caulis non adeo grandis eſt: ſemen acuminatũ, colore rubro, ſapore acri, quod in caule & adnatis naſcitur. Eſt & quæ hippolapathos, id eſt, grãdis rumex à Græcis dicitur. Naſcitur in paluſtribus. Cunctarũ uires eædem, autore Dioſco. Diſcutit aũt lapathon omne, & apoſtemata mirifice aut ſpargit aut collectionẽ facit & aperit uulnus atq́ perſanat impoſitum quaſi malagma, uti teſtatur Apuleius, qui axungiam illi permiſcet. *Legumen.*) Hoc eſt, ſemen ſeu euulſa cũ ſemine et radicibus herba. A legendo appellata ſunt legumina, quia ita legũtur, hoc eſt ẽ terra uellũtur, ceu faba, lens, cicer, linum: non autem ſubſecantur ceu triticũ, far, ordeum & frumentorũ reliqua. Cũ enim duo prima frugũ ſint genera, frumenta & legumina, illa quidẽ ſubſecantur, hæc uero uelluntur: autor Plin. lib. 18. cap. 7. & 17.

Lapathon. *Rumex.* *Legumen.*

REIIECTIONIBVS CIBI AVT SANGVINIS ABſtinendis.

CAPVT XX.

SI ſtomachus nondum concoctas expuit eſcas
Et magis atq́ magis uitium reuomendo ualeſcit,
Allia cedemus, crebrumq́ trahemus odorem.

Re

REIECTIONIBVS.) Reiectio, quę & re- Reiectio.
iectus dicitur, est rei per os expulsio: sic dicta à Reiectus.
uerbo reÿcio, quod inter alias significationes Reÿcio.
suas aliquando idem significat quod retro ia-
cio ac sursum & extra fero & expello. Vnde & quæ uomitu eÿciuntur reÿci dicuntur. Plinius, Vini plusculum si à ieiuno sumatur, deinde reÿciatur. Idē, Et uernatio utilis erit, si postquam sorpta fuerit, statim reiectio sequatur. Potest autem uariarum rerum esse huiusmodi reiectio & uomitus, utpote, cibi, sanguinis, pituitæ, & aliorū corruptorum exuperātiumq́ humorum. Verum hoc capite Serenus non omnibus horum mederi docet, sed illi tantum quæ (ut ait) cibi est, non aliorum: nec tali semper, sed tantum quæ superfluit & nocet. Accidit enim ut profit aliquando uomitus, magnoq́ fit iuuamento, ubi rarus fuerit & moderatus. Vnde Auicenna Canonis libr. 3. fen 13. tract. 5. cap. 8. inquit: Et in administratione quidem uomitus cum æqualitate est iuuamentum maximum. Celsus item medicinæ lib. 1. Et reiectus cibi, ait, non erit inutilis, si raro fiat. Et lib. 1. ca. 3. Solet etiam prodesse post uarium cibum frequentesq́ dilutas potiones uomitus. Fit aūt uomitus cibi aut ob multitudinem & uarietatem suam, aut satietatem nimiā, quæ ut Celsus lib. 1. cap. 3. ait, nunquā utilis est, aut quia uis cōcoctrix est uitiata, aut stomachus quomodolibet perperā affectus, ut alias interim causas omittam. Cæterum dicuntur & ea quæ ex pectoralibus efferūtur reÿci, præsertim si sanguinis fuerit expulsio, de qua in præsenti agitur capite: quod uel hinc (ne quis pro uomitione tātum accipi credat, quū sanguis etiā uomitu aliquando eÿciatur) patere potest, quod aperte Serenus pectus nominat. Solet etenim à uariÿs partibus per os expelli sanguis. Aliquando enim (ut inter medicos conuenit & autor est Gale. lib. de affect. locorum notitia 4. cap. 6.) è gula uentriculoq́ uomitione expellitur, aliquādo uero ex spiritalibus partibus tussi, ex faucibus & gurguliōe

ſcreatu, ex ore ſimplici expuitione. Vbi illud etiam diligentius animaduertendum eſt, quod quamuis ex ſpiritalibus inſtrumentis nihil ſine tuſſi expui poteſt: quia tamē ſubito gutturi irruentia, tuſſim mouere poſſunt, ideo nō ſemper ex ſpiritalibus membris eiecti ſanguinis nota eſt tuſſis. Solet enim interdū à cerebro, ad gurgulionis partes internas quæ faucibus præpoſitæ ſunt, affatim deſcendere et tuſsiēdo educi ſanguis. Sed huius certior nota eſt capitis uel dolor uel grauitas ſiue præſens ſiue præterita, aut capitis ictus percuſſúsue. At de hoc nihil ad præſens, ſed de eo tantum qui ex ſpiritalibus effertur: quod bifariam accidit, aut enim ex pulmone educitur, cuius indicium eſt quod cōfertim & plurimus, tum ruber tū feruens reiicitur, & maxime ſpumoſus, quod efficaciſſimū ſignum eſt excretionis ex pulmone factæ: cuius teſtis etiā eſt aphoriſmorum lib. 5. Hippocrates inquiens, Quicūq; ſpumoſum ſanguinē expuūt, hiis è pulmone eductio fit. Aut ex pectore & thoracis parte quapiam reiicitur: cuius nota eſt pectoris dolor & ſanguis non confertim reiectus, nec multus, minusq; tum ruber tum calens, ſed nigricās & grumoſus. Suntq; uariæ huiuſmodi reiectionum ſanguinis ſpecies: de quibus Galenus therapeutices libro 5. & de locis affectis lib. 4. cap. 9. *Stomachus.*) Stomachum pro uentriculo accipit, in quo cibi recipiuntur & concoquuntur. *Eſcas nondum concoctas.*) Hoc eſt, nondū digeſtum, ut nunc loquimur, ſed crudum adhuc cibum. *Vitium.*) Scilicet uomitio. *Reuomendo ualeſcit.*) Nō rarum ſed frequentem uomitū indicat: qui non utilis ut rarus, ſed noxius eſſe ſolet, teſte Auicēna, qui decimatertia tertii, ſic ait, Aſſiduatio eius maxime debilitat uirtutē ſtomachi, & facit ipſum lacunam ſuperfluitatum. *Allia.*) Quamuis cibi reiectionibus allium comeſtum mederi poſſit, ſtomachum refrigeratum & humectum calfaciendo & deſiccando, ac ſuperflua excernendo: tamē quia ui quadam comprimente dotatum eſt, quam tuſi ipſius efficacius exhibet

Allium.

hibet

hibet odor: ideo creber olfatus eius, os stomachi, quo magis receptum cibum contineat, corroborat, ac cibi reiectiones compescit. *Cædemus.*) Cæsum enim fortiorem ac magis adstringentem præbet odorē. Cædo cum diphthongo scriptum ut hic, excidere est, frangere & contundere. Sine diphthongo tamen & prima breui cum accentu in ultima modo da, modo dic significat. Plautus in captiuis: Cedò manum. Idem in cistellaria: Cedò quid tam abhorret hilaritudo te obsecro? *Trahemus odorem.*) Odorabimus, olfaciemus, ac per os etiam nedum per nares solum, trahemus halitum & inspirabimus. Cædo. Cedò.

Sin etiam rutilus referetur pectore sanguis,
Sorbitium menthæ, raphanus uel cocta iuuabit.
Sæpe lapis teritur specularis nomine dictus
Et mixtis hauritur aquis, sistitq; cruorem.

Sin etiam rutilus.) Ruffus. Docet nūc mederi sputo sanguis qui expellitur ex partibus maxime pectoris. *Referetur.*) Retro & extra feretur, reijcietur & expelletur. *Sorbitium.*) Succus & decoctionis eius liquor. *Menthæ.*) Nota omnibus herba est mentha, calefaciendi, adstringendi, desiccandiq; uires obtinens: ideoq; sanguinem sistit, maxime ubi frigidus humor ad uenarum extensionē concurrit. Plinius, Datur mentha sanguinē excreantibus in sorbitionem. Et Auicenna, Mentha prohibet fluxum sanguinis & sputum eius. Verum Dioscorides acetum succo miscet: & id forte propter penetrationem suam, cum ait, Sanguinē sistit potus cum aceto succus eius. *Raphanus.*) Raphanus, quę & radix, & radicula dicitur, q̄d sanguinē reijcientibus prosit, hoc etiā ex Plinio colligitur, qui Medium autorem id comprobantem citat inquiens, Medius & sanguinem excreantibus coctos dari iubet raphanos. Et hoc uirtute sua desiccante & tussim contra quā elixa estur, sedante. Solet enim nonnunquam tussis ipsa re- Mentha. Raphanus. Lib.20.cap.4.

iectionis sanguinis causa esse: qua sedata, sanguis quoque facilius sistitur. Habet adhæc comprimentem uim qua sanguinem sub se ac cibum quoque præassumptum comprimit. *Cocta.*) Elixa. Sic enim temperatior est, autore Auicēna, minusque inflans: uis enim inflatiua per decoctionem tollitur. *Lapis specularis.*) Humorē hunc terræ quidā autumant crystalli modo glaciari, & in lapidem concrescere manifesto apparet, quod cum feræ decidere in puteos tales medullæ ex ossibus earum in eandem lapidis naturam post unam hyemem figurantur, uti libro 36. ca. 22. tradit Plinius. Sanguinem sistit ui sua refrigerante & adstringente.

Lapis specularis.

Vritur interdum raptus de subere cortex
Et cinis è calido prodest epota lyeo.
Aut platani pilulas acri infundemus aceto:
Nullus erit sanguis quem non cibus iste moretur.

Suber.

Vritur.) Incineratur. *Subere cortex.*) Suber, inquit Plin. minima arbor, glans pessima, rara, cortex tantum in fructu præcrassus ac renascēs, atque etiam in denos pedes undique explanatus. Vsus eius anchoralibus maxime nauium, piscantiumque tragulis, & cadorum obturamentis. Præterea in hyberno fœminarum calciatu, quam ob rem non infacete Græci cortices arborū appellant. Sunt qui fœminam ilicem uocent, atque ubi non nascitur ilex pro ea subere utuntur. In carpentariis præcipue fabricis ut circa Elin & Lacedæmonem: nec in Italia tota nascitur, aut in Gallia omnino. Cæterū uirtutis est adstringentis, qua sanguinis reiectionibus medetur: quod Plinius etiā lib. 24. ca. 4. attestatur his uerbis, Corticis suberis cinis ex uino calido sanguinem excreātibus magnopere laudatur.

Cinis corticis suberis.

Platani pilulæ.

Platani pilulas.) Fructum qui in paruæ pilæ ac globuli modum nascitur. Idem medicametū habes apud Plinium naturalis historiæ lib. 24. cap. 8. his uerbis, Platani pilulæ tusæ cū aceto acri magisque Scyllitino, sanguinē omnem sistunt.

sistunt. Sunt enim uirtutis adstringentis multum partici pes. *Aceto.*) Et hoc maxime in principio ubi sanguinis cõngelatio suspecta est. Acetum enim, autore Auicenna, sanguinem fluentem adstringẽte ui sistit: spiritalia membra à sanguine detẽto purgat, ac cõgelationi resistit. Administrandum est autem cum adstringentibus & conglutinantibus, adstrictione etenim hic maxime opus est, cui si mundificatio accedit, præsentissimus sanitatis effectus consequetur. Sed animaduersio habenda est ad tussim: quę si recens affuerit, ab aceto cauendum est, & eius loco adstringentibus comiscendum potius uinum aut aqua: non ita tamen in ueteri tussi, quam potum acetum lenit. Vnde Dioscorides de aceto sic scribit: Adstringit & refrigerat acetum: sanguinis eruptiones omnes potum compescit, contra sanguinis grumosas in stomacho concretiones, ui opis & auxilij pręcipua. Potum ueterem tussim lenit, recentem prorítat. *Nullus.*) Quantumcunq; multus uel acutus & impetuosus effrenisq;. *Moretur.*) Tardet, detineat & sistat. Acetum.

IECORIS ET LATERIS VITIIS MEDENDIS.

CAPVT XXI.

SI molles iecoris fibras dolor hauriet acer,
Protinus ex mulsa potanda elelisphagos herba est.

IECORIS.) Hepatis: quod membrum est principale, cuius operationes à seipso producuntur citra aliorum membrorum in ipsum influentiam, ut autor est Auenzoar theizir libro 1. Hinc Hippocrates uitæ bonitatem hilaritatemq; à perfecta hepatis sanitate prouenire tradit. Estq; naturalium uirtutum fons & principium, à quo ipsę in uniuer- IECVR.

sum corpus propagantur & operationes suas exercent. Suntq; generatim in qualibet corporis nostri parte quatuor, autore Galeno de locis affectis libro 5. cap. 7. Prima quidem attractrix uocata, quæ peculiares parti succos, alendi ipsam gratia, & appetere et attrahere potest. Altera deinde est quæ alteratrix dicitur, qua succus attractus similis euadit parti quæ alitur. Huic aliæ duæ ministrāt: Retentrix, quum pars attractum succum coquit, donec in suam ipsius naturam eam mutauerit: Et expultrix, quando à coctione, quod inutile est, excernit, idq; excrementum uocatur. Cæterum est etiamnum hepar præcipuum sanguinis organum & uenarum principium. Siquidem cibum in stomacho iam in succum transmutatum et chilum ab ipso per uenas meseraicas suscipiens, ipsum in sanguinem, sine quo uita consistere nequit, conuertit. Sanguinis etenim generatio hepatis munus est & facultas propria, ut tradit Galenus: & propriā uocat propter alias tres quę omnibus corporis nostri partibus communes sunt, ceu attractiua, retentrix & expultrix. Nā quarta generatim quidē alteratrix, speciatim uero sanguifica uocatur. Situ est aūt hepar à dextra parte sub præcordiis ab ipso septo ortū, intrinsecus cauū, extrinsec⁹ gibbū, quod prominens leuiter uētriculo insidet, & in quatuor fibras diuiditur, quas Auicenna additamēta uocat. Porrò morbum patitur quem hepaticum Græci, Latini iecorarium uocant, & à Plauto in Curculione hepatarius dicitur, dū infit, Tum te igitur morbus agitat hepatarius. Qui hunc patiuntur hepatici & iocinorosi uocantur: suntq; tales, quibus hepatis uires sunt imbecilles, nunc quidem ob solam intemperaturam citra tumorem præter naturam: aliquando uero ubi unà cum intemperatura tumor quoq; infestat. Estq; modo longus, modo acutus morbus: doletq; hepar (non quidem de se, quum nullus per totum corpus eius dispersus sit neruus, sed ratione membranæ adiacentis & qua tegitur, per quam neruus dispergitur) in

Virtutes naturales quatuor.
Adtractrix.
Alteratrix.
Retentrix.
Expultrix.
Sanguinis organum iecur.
Venarum principium iecur.
Iecoris officiū.
Iecoris fibræ et additamenta.
Morbus hepaticus,
Iecorarius,
Hepatarius.

in longo quidem propter obstructionem à crassis & uiscosis humoribus in extremis uasorum partibus, quæ ex uenę ipsius portis exoriuntur: uerum mediocriter et cum quodam ponderis sensu potius quàm uehementis doloris. In acuto autem dolor uehemẽs est, qui propter flatuosum spiritum, uel inflammationem, quæ scilicet maxima est aut suppurata, accidit. Cæterum hepatis patientis indicia sunt potissimum in dextra pręcordiorum parte grauitas, tumor, præcipue grandis & duricies, quę si in gibba parte fuerint, perfacile solo tactu dignosci possunt. Doloritem non modo is qui in eo ortũ habet, uerũ et ille qui cõpatiendi ratione prouenit: hepatis enim dolor, si quispiam alius, uicina corpora ad consensum inducit. Nam & ad iugulum usq; porrigitur, & spirandi difficultatem creberrime affert, atq; interdum tussim quoq;, neq; raro nothas costas infestat, item sitis, uomitus biliosus, linguæ color in primis quidem ruber deinde uero niger, ac corporis color malus. Hepate enim uitiato, & linguæ & uniuersi corporis color alteratur. *Lateris.*) Omne id quod in anteriore homine spatium est, & utrinq; à superiore parte qua brachium humero iungitur ad imas pertinet costas, cui ex interiore parte costæ subiacent: Latini latus, Græci nunc fœminino, nũc neutro genere πλευρὰν καὶ πλευρὸν dicunt. Quæ pars morbis tentatur nunc grauioribus, nunc leuioribus. Græci grauius malum πλευρῖτιν, leuius πλευρᾶς πόνον, Latini uero, ueteres quidẽ utrunque lateris & lateralem dolorem, nullo inter illa facto discrimine: recentiores autem pleuritin, hac tamen facta differentia ut grauius malum pleuritin ueram, & leuius non ueram appellarint. Porrò uerã & exquisita pleuritis fit, autore Galeno de locis affectis libro 5. cap. 2. ubi ex inflammatione cingẽs ex interiore parte costas membrana, aut musculi illi continui primario affectu laborant: cuius accidentia inseperabilia sunt, febris uehemens & acuta, quia sedes affecta & parum distat à corde, & cum

Latus. *πλευρά.* *πλευρὸν.* *Pleuritis.* *Laterum dolor.* *Pleuritis uera & exquisita.*

panniculo ipsum inuoluente ac septo transuerso cognationem habet. Cæterum afficiatur ne magis cingẽs membrana an musculi ipsam contingentes, à pulsu indicium petere oportet: nanque musculi minus, cingens uero membrana magis & tendit & indurat arteriam: dolor perinde ac si locus uel intendatur uel pungatur, qui modo ad iugulum superioribus eius partibus affectis, modo ad præcordia, ubi inferiores afficiuntur, peruenire uidetur. Spiratio frequens & exigua difficilisque. Tussis magna ex parte cum sputis coloratis: nonnunquam uero sine hijs, & has incoctas pleuritides nominant, quæ uel celeriter hominem rapiunt uel longo temporis spatio finiũtur. Sunt præterea alij costarum cum febre dolores, per quos spirationem exiguam reddi necesse est, sed nullũ redditur sputum, ut in ea re nihil à pleuritide sine sputo constante differre uideatur. Verum hij facile ab illis discerni possunt. In hijs enim nulla omnino tussis est: illi uero qui sine sputo pleuritide laborãt, sicca tussi molestãtur: deinde quod neque tensionẽ, neque duriciem ullam refert pulsus: postremo quod non æque acuta febri laborant, neque adeo difficulter spirant. Adhæc pleuritin etiam uocant & illam ueram, ubi in septo transuerso fit inflammatio, cuius dolor acutissimus est, cito interimens: & hunc Serenus forte intelligit morbum quem in capitis fine TELVM appellari tradit. Demum pleuritin non ueram uocant lateris dolorem, quem Græci πλευρᾶς πόνον dicunt, qui siue in membrana costas ex interiore parte cingente & musculis contingentibus, siue in exteriore pectus cooperiente & cum cute communicante fiat, sine febre sentitur: fitque, ut Celsus ait, uel ex frigore uel ex ictu uel ex nimio cursu uel ex morbo, aliáue huiuscemodi causa. *Fibræ.*) Fibræ proprie præcordiorum et omnium rerum dicuntur extrema. Unde quæ in hepatis extremitate pinnulæ sunt à medicis uocatæ, fibræ dicuntur: Auicenna additamenta uocat. Aliquando uero fibræ dicuntur arborum uenæ, quæ in folijs fila-

Pleuritis incocta.

Telum morbus.

Pleuritis non uera.

Lateralis dolor.

Fibræ.

filamentorũ instar conspiciuntur. *Hauriet.*) Exhauriet, uiribus destituet & exinaniet. *Ex mulsa elelisphagos.*) Idem prodit Macer in libello de uiribus herbarum hijs uerbis: Saliua cui nomen elelisphacos est apud Argos Cum mulsa iecoris prodest potata querelis. Est autem elelisphacos quam nos saliuam appellamus. Plinius, Nostri qui nunc sunt herbarij elelisphacon Græce, Latine saliuam uocãt. Notus apud omnes frutex, affecto hepati utilissimus. *Elelisphacos.* *Saliua.*

Sumitur & semen quod fraxinus alta profudit,
Vulturis atq; iecur: uel ius perdicis apricæ,
Præterea simili drachma pix dura, piperq;
Franguntur, sic in mollito puluere cuncta
Egelidis miscentur aquis, recreantq; bibentem,
Absinthi quoq; decocti potabitur humor.

Semen quod fraxinus.) Fraxini semen, quod folijs inest, ut Plinius tradit lib. 24. cap. 8. Est autem fraxini uirtus refrigerans & extenuans. Vnde & iecoris inflammationibus, et tumoribus remedium est efficax, præsertim semen. Plin. cum semine folia etiam ex uino utilia tradit inquiens, Semen folijs fraxini inest, quę medentur iocinoris & lateris doloribus ex uino. *Alta.*) Celsa, & ut Vergilius ait, fraxinus ingẽs. *Profudit.*) Protulit, produxit & progenuit. *Vulturis iecur.*) Et hoc à singulari quadam proprietate sua & occulta, naturęq; tantum percognita. Multarũ etenim rerum abditę & occultæ sunt proprietates, quarũ causa à medicis reddi nõ potest. *Ius perdicis.*) Aqua decoctionis eius & succus, hepatis uim corroborãdo. *Apricæ.*) Sole gaudentis. Vergilius, Et apricis statio gratissima mergis. Dicitur & locus soli expositus apricum. *Simili.*) Aequalit tantum de uno quãtum de alio. *Drachma.*) Scilicet una. Est aũt drachma, id est δραχμή, ponderis genus & octaua pars unciæ: uncia uero est duodecima pars libræ. Continetq; drachma in se scrupulos tres, Scrupulus uero granis triticeis siue ordeaceis constat uiginti: quorum sexa- *Fraxinus.* *Iecur vulturis.* *Ius perdicis.* *Apricum.* *Drachma.*

Denarius. ginta drachmam cōstituunt, quæ alio nomine etiam Denarius dicitur. Est etiam nummi genus drachma, & semper scribendum est drachma, non autem dragma, ut perperam uulgo nunc fieri solet. Estq; longe aliud dragma, utpote, manipulus siue fasciculus nūc dict⁹, hoc est, quantum sinistra manu cōprehendit metēs, autore Hesychio. Inuenitur & drama, id est δράμα, idq; etiā in alio significatu. Sed de hijs fusius à nobis dictū est in enarratione herbarij de Vetonica Antonij Musæ: quare nunc nō plura.

Dragma.

Drama.

Pix dura. *Pix dura.*) Spissa: quæ fit, ut Dioscorides docet, decocta liquida, et uocat à plerisq; palimpissa, quasi iterata uel iterum cocta pix. Et hæc durior est, & in puluerē redigi potest. Sunt enim duo picis genera, spissum ac liquidum: de quibus etiam Plinius libro naturalis historiæ 14. capite 7.

Piper. *Piper.*) Hoc hepati utile esse, Celsus etiā testatur, sed cum absinthio et melle id exhibendum docet cum ait: Neq; alienum est absinthium cōtritum ex melle & pipere, eiusq; catapotium quotidie deuorare. *Egelidis.*) Calidis. Nam, ut Celsus tradit, abstinendum utiq; est ab omnibus frigidis: neq; enim res ulla magis iecur lædit. *Recreant.*) Refocillant, corroborant, & pristino uigori restituunt infirmum. *Absinthi.*) Præsertim Pontici, quod Galeno therapeutices li. 11. autore, ad iecoris phlegmonas eligi præstat.

Frigida iecori nociua.

Absinthium.

Si latus immeritum morbo tentatur acuto,
Accensum tinges lapidem stridentibus undis,
Hinc bibis: aut aceris radicem tundis, & unà
Cum uino capis, hoc prę sens medicamē habetur.

Si latus.) Postquam morbis iecoris auxiliari docuit, tradit nūc medicamenta quibus dolori lateris medicemur. *Immeritum.*) Citra ius & nō promeritum: nec dirum aut ab infesto numine immissum, uti scelerum suorum conscij cum huiusmodi malo afficiuntur, existimant, iuxta illud Iuuenalis Satyra 13. Præterea lateris uigili cum febre dolorem Si cœpere pati, missum ad sua corpora morbum

Infesto

Infesto credunt à numine. *Accensum lapidem.*) Maxime si- licem candentem & ignitum. *Tinges.*) Intinges, immittes & extingues: idq́ non semel, sed bis, ter, quater, aut sæpius iterando: quo maior ipsi aquæ uirtus acquiratur. *Stridentibus undis*) Aqua stridente & sonante: dum enim ignitus lapis in ipsa extinguitur, stridorem & sonitum ex se reddit. Ni malit quispiam per stridētes undas intelligere eas quæ fluminum sunt lapidosorum: quæ cursu suo per lapides decurrentes, stridere etiam solent. *Aceris.*) Acer arbor est operū elegantia ac subtilitate cedro secundum. Plura eius genera, de quibus Plinius libro 16. capite 15. & 17. Qui alibi etiam libro 24. capite 8. radicem eius contusam iocinoris doloribus utilissime imponi tradit. Ex quo facile colligi potest, quum iecori prosit, nō minus utilem fore uel lateris doloribus. Sunt enī uicini morbi & membra sæpius compatientia: amborumq́ eadem quasi doloris regio, ut sæpius uno affecto, alterum tantum affici existimetur. *Vnà*) Simul. *Capis.*) Accipis & bibis, seu loco dolenti imponis. *Præsens.*) Præsens siue præsentaneum dicitur remediū, quod mox sine cunctatione & citra moram auxiliatur: quemadmodum uenenum præsentaneum, quod rapidissimum est, & præsentem subitariamq́ sine ulla tardatione mortem adfert.

Lapis ignitus. *Aqua lapidata.* *Acer.* *Præsens.*

Quid referam multis composita philonia rebus?
Quid loquar antidotum uarijs? quis ista requirat?
At nos pauperibus præcepta feramus amica,
Nec non & iecoris quæretur fibra lupini.
Iunguntur q́ simul costum, foliumq́ piperq́,
Quæ diluta mero dantur potanda lyeo.

Quid referam.) Quoniam non diuites solum sed & pauperes morbis aliquando tentantur, qui preciosa & quæ uel Deorum manus iuxta adagionem uocāt pharmaca, comparare nequeunt: ideo uiliora quædam se traditurū

præfatur, quæ sola (ut Plinius libro 24. scribit) naturæ placuerat esse remedia, parata uulgo, inuentu facilia, ac sine impendio. Non autem preciosa ex officinis illis, quas hominum fraudes & capturæ ingeniorum inuenere, in quibus sua cuiq; homini uenalis promittitur uita, & statim cōpositiones mixturæq; inexplicabiles decantātur, quæ hominum ingenijs constant, ut alibi quoq; scilicet libro 22. cap. 24. à Plinio scribitur: Nō enim fecit cerata, malagmata, emplastra, collyria, antidota, parens illa ac diuina rerum artifex. Officinarum, imò uerius auaritiæ commenta sunt. Naturæ quidem opera absoluta atq; perfecta gignuntur. Paucis ex causa non ex coniectura rebus absumptis, ut succo aliquo sicca temperantur ad meatus aut corpore alio humentia adnixus. *Philonia composita.*) Hoc est, ex uarijs rebus coaceruatas & curiosas compositiones, cuiusmodi à Philone confici solebant. Fuit autē Philo medicus, cuius meminit Galenus & Celsus. *Antidotum.*) Antidota quamuis etiam in laterum doloribus

Antidota. recte dentur, sunt tamen preciosa, maximeq; contra uenena quocūq; modo corporibus nostris illata, desiderāda: non obstante quod alijs malis grauissimisq; casibus in-

Lib. 5. cap. 23. terdum opitulantur & necessaria sunt, ut tradit Celsus. Dicitur autem antidotum & antidotus genere neutro ac fœminino. *Varijs.*) Diuersis ac multis inuicem congestis & cōmixtis rebus: in quib[9] coniecturā sæpe fallacē esse apparet: nulli satis custodita in mixturis cōcordia naturę ac repugnantia, cum in simplicibus naturam esse appareat,

Lib. 22. cap. 25. imò etiā uere cōstet, ut Plin. ait. *Quis.*) Quasi dicat, Nullus. *Amica.*) Grata & sine impendio acquisibilia. *Præcepta.*) Documenta, consilia & remedia. *Necnon.*) Duæ negationes, ut Logici tradūt, affirmationis sunt loco. *Ie-*

Iecur lupi. *coris fibra lupini.*) Hepar lupi. Accipit autem partē pro toto: Quælibet enim iecoris pars utilis est, nedū fibræ solū, quæ extremitates eius tantum existunt. Et non solum lateris sed & iecoris doloribus cōfert omnibus, uti testatur Auicen-

Auicēna. Cōmuniterq́ʒ omnia quæ laterū doloribus prō sunt, eadem & hepati prodesse poterunt, ac è diuerso. *Costum.*) Costum peregrina res est, utpote ex Arabia, India, Syriaq́ʒ ad nos allata: cuius radix medicū usum nunc pręstat. Est autem uirtutis calorificę atqʒ discutientis, ualetq́ʒ contra lateris dolores, maxime eos qui ex humore fiunt frigido ac uiscido aut spiritu flatuoso. *Folium.*) Quod & malobathren dicitur, è quo unguētum olim fiebat quod foliatum & malobatrinum dicebatur. Multi Indicę nardi folium esse opinati sunt: sed falso. Nā, ut Dioscorides tradit, propriū genus est in Indiæ lacustribus locis nascens, nihil aliud quàm folium in aquis lacustris lentis modo fluitans & nullis radicibus hærens. Cuius loco in officinis nunc alio arboroso folio utimur, quod forte arboris Syriacę, quam malobathron etiam uocat Plinius, folium est, à uero folio uirtute parum & nihil differens. Prodest autem folium inflationibus, iocinorosis & laterum doloribus. *Piper.*) Quod, ut uere Macer inquit, notius ipsa coquina, quàm medicina facit, et cuius nemo potest omnes describere uires. Nāqʒ piper fermè medicamina cuncta requirunt. Antidotisq́ʒ solet preciosis pluribus addi. Hinc puto tam paucas laudes de simplice dictas Quodq́ʒ sit in numeris hoc dignū laude medelis. *Diluta mero lyco.*) Temperata et mixta uino meraciore.

Costum. Folium. Piper.

Est & uis morbi quod Telum commemoratur,
Cum subito dolor insanus furit incitus ictu,
Persicus huic potu è nuce traditur interiore,
Quæ mihi cura satis casu monstrante probata est.

Est & uis.) Docet nunc alteri malo mederi, quod telum appellat, & in septo fit transuerso, et à recentioribus pleuritis quoqʒ uera nuncupatur, morbus acutus ac cito interimens. Sic dictus ab acutie teli, quod nūc gladium nunc quicquid longe iaci potest, significat. Hic enim morbus ægrotum affligit ac si telo aut gladio traijciatur & punga

Telum morbus.

tur: nec minus distantia membra ceu caput & mentem affligit. Vtitur autem locutione qualis est illa apud Sallustium, Est locus in carcere quod appellatur Tullianum. *Insanus.*) Ad insaniam ducens: mentem enim sensumque perturbat, & continuum ferè delirium inducit, adeò ut ueteres putauerint hac parte inflammatione affecta, homines phreneticos euadere, atque ob eãdem suspitionem, phrenas (id est mentem) eam appellauerunt, tanquam sapienti parti acciderit quippiam, uti de locis affectis lib. 5. autor est Galenus. *Persicus.*) Hoc est, nucleus ossium persicorum. *Nuce interiore.*) Nucem uocat os mali persici, quod soliditate sua nuci simile est & intra pomũ ipsum continetur, & adhuc intra se nucleum habet qui edendo est & huic morbo medicatur.

Persicus.

SPLENI CVRANDO.

CAPVT XXII.

QVANDO lien tumido circumligat ilia uinclo,
Et plenum splenis demonstrant membra rigorem,
Mollibus ex hedera tornantur pocula lignis,
Hinc trahit assuetos æger quoscunque liquores.

Splen. *Lien.*

PLENI.) Lieni, hoc est, ęgritudinib' eius. Est autem splen siue lien membrum in sinistra parte aduersus iecur situm, natura molle & rarum, simile spongiæ, longitudinis & crassitudinis modicę. Cuius officium est melancholicum sanguinem quo nutritur ex hepate ad sese attrahere. Afficiturque uarijs modis. Aliquando enim attrahendi uis & facultas imbecillior redditur, quare sanguinẽ ex iecore non attrahit: ob quod idem impurus in uniuersum corpus transmittitur & corporis colorẽ efficit nigriorem. Aliquando uero accidit illi meatuum obstructio. Interdum autem in

flam-

flammatio, aut alius tumor & duricies, quę facile tactu deprehenduntur. Et, ut Celsus scribit, Lienis ubi affectus est, intumescit, simulq; cum eo pars sinistra, eaq; dura est, & prementi renititur, uenter intentus est, aliquis etiam cruribus tumor est, ulcera aut omnino non sanescunt, aut certe cicatricem uix recipiunt: in intenta ambulatione cursuq; dolor & quædam difficultas est. Et taliter affecti, maxime quibus, ut Galenus tradit, post inflammationem lien in antiquum non restituitur habitum, sed tumor permanet & duricies, splenetici & lienosi uocantur. Cæterũ lienis cura proxima est curæ iocinoris: nisi quod lien ualidioribus & magis penetrabilibus indiget medicinis, quibus semper, ne uirtus eorũ exhalet, uiscida quædam propria sunt admiscenda, siue intus assumantur siue extra applicentur. Est enim in profundo situm, minusq; nobile membrum, humor etiam crassior, magisq; resistens. Vnde Abinzoar theizir libr. 1. Et scire debes quod splen sustinere potest fortiores medicinas ualde ipso hepate. Sed res calidæ ualde (ut inquit Auicenna) non sunt multum conuenientes spleni, propterea quod indurant & exiccant & prohibent à resolutione. Nec tantum relaxantibus lienem, uti Galenus ait, curare oportet, cum hic quoq; ex iocinore, quicquid limosum et melancholicum est, expurget: propterea scilicet, quod ex eo humore nutritur. Iccirco quoties obstructio in eũ incidit, aut phlegmone, potissimum quæ scirrosa sit: tũ ea quæ obstructiones eximant, tum quæ dissecent uehementiora exigit. *Tumido uinclo.*) Tumore intẽdente & uinciẽte. Lien enim nonnunquam adeo intumescit ut uiscera quasi zona cingere uideatur. Hinc illud Plauti in Curculione, Quasi zona liene cinctus ambulo. *Ilia.*) Ilia dicuntur partes illæ quæ respiratione in lateribus concutiuntur, & quæ super umbilicum, ut Aristoteles scribit, constitutæ sunt. Inter quæ sumen & abdomen pubesq; intercluditur. Et quia chondro, sub ore uẽtris quod in condri meditullio

Therap. li. 13. *Splenetici.* *Lienosi.* *Ilia.*

dicitur, autore Galeno, in superficie exteriore subijciuntur: hypochondria etiam quasi subcartilagia appellãtur. Et ab inanitate Ceneona, hoc est partes inanes. Est enim in more, uti Galenus in prognosticorum expositione scribit, partes illas uocari inanes, quæcunq; inter extremam thoracis costam & femoris ossa habentur. Atqui inanis uidetur omnis talis sedes si eam cum supernis infernisq; partibus utrisq; osseis, cõferas. At uero omnis talis pars, quoties non fuerit aliquis paulò ante repletus esculentis poculentisq;, flaccida habetur. Vnde & Lagona uocant Græci, & Homerus Lapara à flacciditate. Cæterum ὁμωνύμως interna uiscera, quoniam sub chondris etiã notharum costarum existunt, hypochondria quoq; & Ilia uocantur: ueluti ieiunum & lactes & intestina tenuiora: item arteriæ quæ inter uesicam & aluum ad pubem tendunt, ut Plinius ait, Ilia appellãtur. Celsus item ubi de interiorum membrorum situ loquitur, Ipsa autem ilia, inquit, inter coxas & pubem imo uentre posita sunt. Dicuntur item uiscera hæc in homine præcordia & exta, ut Plinius scribit. *Plenum rigorem.*) Duriciem intentam & tumidam. *Mollibus.*) Teneris. *Hedera.*) Frequentem ex hederaceo uase potum spleneticis mederi testatur etiam Plinius libro 24. cap. 10. inquiens, Huius quoq; ligni uase spleneticos bibentes sanari inuenio. Et ab facultate hac qua lieni medetur, dicta est ab aliquibus asplenos. Apuleius item lieni utilem tradit, sed aliter hijs uerbis, Hederæ nigræ grana primo, 3. secundo, 5. tertio, 7. quarto, 9. quinto, 11. sexto, 13. septimo, 15. octauo, 17. nono, 19. decimo, 21. in uino bibantur diurnis diebus: si habet febrem in aqua calida, maximo auxilio lienosis auxiliatur. *Tornantur.*) Cælantur & fabricantur. *Pocula.*) Vasa è quibus bibitur. Poculum enim quoduis uas dicitur quo bibitur, à potando sic dictum, quemadmodum ποτήριον apud Græcos: cuius species est calix, Græce κύλιξ dictus. *Hinc.*) Ex poculo hederaceo. *Trahit.*) Haurit & bibit. *Assuetos quos*

ci. n.q;

Hypochõdria. *Ceneona.* *Lagona.* *Lapara.* *Præcordia.* *Exta.* *Hederaceum poculum.* *Poculum.* ποτήριον. *Calix, κύλιξ.*

cunq; liq.) Hoc est humorem & potum, quem in consuetudine & usu bibendi continuo familiarem habet, siue aqua siue uinum id fuerit: lignum enim uim suam illi administrat & miscet.

Aut uiridis oleris potabitur unda salubris.
Proderit exsucto fluuialis hirudo cruore.
Siue myrica recens, Seu ros cum pane marinus,
Aut hederæ succus potu appositucꝙ iuuabit.

Viridis oleris.) Per olus uiride uidetur betam intelligere, quæ uiridi folio est, & duum generum. Nigra altera quæ aluum sistit: & candida altera quæ mollit, & nigrę præfertur: quæ differētia in radice est, uti Columella docet, dum infit, Sic & humo pingui ferratæ cuspidis ictu Deprimitur folio uiridis pede candida beta. Vbi per pedem intelligit radicem. Et olus hoc est quod Celsus quoq; ex aceto sumptum contra lienis affectus laudat. Ni malit quis per olus uiride intelligere brassicam, quæ etiam (ut Cato tradit) si bilis atra est, & si lienes turgent, & si cor dolet, aut pulmones, aut præcordia, uno uerbo omnia sana faciet, quæ intro dolitabunt. *Vnda.*) Succus & aqua decoctionis eius. *Hirudo.*) Sanguisuga, cuius ad extrahendum sanguinem usus est. Sed uitium, ut Plinius attestatur libro 32. cap. 11. quod admissæ semel, desiderium faciunt circa eadem tempora anni semper eiusdem medicinæ. Verū postquam satietate & sanguinis pondere plenæ tument, quo facilius decidant, sale uel cinere aspergendæ sunt. Postcꝙ casum earum locus sycia fugatur ad tollendam morsuræ malitiam, uti quarta primi capite 21. docet Auicenna. Et si sanguis fluxerit, adminiſtrētur res adstringentes ceu gallæ & similes. Solent etiā aliquādo capita adfixa relinquere: quæ causa, ut Plin. scribit, uulnera insanabilia facit & multos interimit: sicut Messalinum è consularibus patritijs cum ad genua admisisset. Inuehunt uirus re

Olus uiride.

Hirudo.

medio uerso, maximeque ruffæ ita formidantur. Ergo fugientia ora forficibus præcidunt, ac ueluti Siphonibus defluit sanguis, paulatimque morientiũ capita se contrahunt nec reliquuntur. Hæc ille. *Fluuialis.*) Quæ in aqua degit fluuiatili, & cæteris præstat. Sunt etiam aliæ bonæ hirudinis proprietates, uidelicet, ut sit coloris hepatici, rotunda, minuta, capitis parui, similis locustis paruis & caudæ muris, fila habens duo similia colori arsenici, cuius uenter sit rubeus, dorsum uiride. Contra mala est & ueneno sa quæ in aquis degit cœnosis & limosis nigris & fœtidis et in quibus ranę abundãt malæ ceu ruffę grossæ & diuersorum colorũ: nam quæ cum ranis uiridibus, quas comedunt, uersantur, non omnino inidoneæ aut malę sunt. Mala est item nigra, uiridis ac liuida, filum habens nigrũ, caputque magnũ: & lanuginosa: autor Auicēna. *Exucto cruore.*) Extracto & euacuato sanguine. Et hæc sanguinis extractio ualidior est, magisque ex profundo attrahit quàm ea quæ cucurbitarũ medicinaliũ est, quas sycias uocãt & uẽtosas: quamuis eadẽ utrarunque sit ratio, scilicet, meatus quos poros dicunt, laxare, & corpora sanguine alleuiare. *Myrica.*) Id est, μυρίκη Græce, Latine tamarix, arbor est quæ nascitur prope paludes & in stagnantibus aquis: fructum fert, quemadmodũ & florem concretione sua muscosum. Cuius folia in uino coquuntur, potumque eorum decoctum lienem minuit. Fiuntque ex ligno eius calices à quibusdam, quibus lienosi in bibendo utũtur utilissimo eis, ut credunt, in hac materia potu, autore Dioscoride, cui Auerrois & Auicenna subscribũt. Plinius item lib. 24. capite 9. Myrice, inquit, quam & tamaricem uocat Leneus similem scopis amerinis, ad lienem pręcipua est, si succus eius expressus in uino bibatur. Adeoque mirabilẽ eius antipathian contra solum hoc uiscerum faciunt, ut affirment si ex ea alueis factis bibant sues, sine liene inueniri. Et ideo homini splenetico cibum potumque dant in uasis ex ea factis. Et quod ad sues attinet, de eo sic tradit Columella

Sanguinis extractio per hirudines ualentior ea quæ per cucurbitas fit.
Cucurbitæ medicinales,
Syciæ uentosæ.
Myrica.
Tamarix.

mella rei rusticę lib.7.ca.10.Solet etiam uitiosi splenis dolor eas infestare,quod accidit, cum siccitas magna prouenit, & ut Bucolicon loquitur poema,strata iacent passim sua quæque sub arbore poma. Nam pecus insatiabile est. Sues enim dum dulcedinem pabuli consectantur, supra modum æstate splenis incremento laborant. Cui succurritur, si fabricentur canales ex tamaricibus,& rusco, repleanturque aqua, & deinde sitientibus admoueantur. Quippe ligni succus medicabilis, epotus intestinum tumorem compescit.Hæc ille. *Ros cum pane marinus.*) Medicamen hoc impositum lieni medetur,& maxime quidem inflammationibus eius ob duriciem.Panis enim,ut Dioscorides inquit,loquitur aūt de triticeo,in aqua mulsa coctus, nec minus etiam crudus maxima molliendi refrigerandique ui quā habet, omnes inflāmationes illitus lenit: præsertimque admixtis succis herbisúe aliquibus ad id facientibus. Cuiusmodi est ros marinus:qui, ut idem testatur, ueteres tumores discutiente ui præditus est. *Hederæ succus.*) Prius ex hederaceo uase bibentes spleneticos sanari prodidit: nunc uero succo eius epoto aut imposito eundem effectum tribuit: quod & Dioscorides quoque testatur cum ait, Medētur lieni hederæ tenera folia in uino decocta, aut cruda cum pane coacta. Plinius item,Lieni, inquit & pota & illita prosunt folia. Et, Corymbi quoque poti uel illiti lienem sanant.

Ros marinus. **Panis triticeus.** **Hedera.**

Nec non intactam ferro cum uideris alnum,
Hinc liber eripitur ferro sine, decoquiturque
Donec uictarum pars tertia subsit aquarum,
Hinc medico potu pulsus dolor omnis abibit.
Nonnulli memorant consumi posse lienem
Quique ferum semper ieiuno sumpserit ore.

Intactam ferro.) Ferrum non expertam & ab eo illęsam,nec abscisam et arentem,sed uiuam in terra adhuc hærentem **Alnus.**

Alnus. & crescentem, quę succulenta est & ui efficaciore. *Alnum.*) Quod hic cortici tribuit Serenus, id de folijs testatur Plinius lib. 24. cap. 10. inquiens: Folia alni ex feruenti aqua certissimo remedio sunt tumori. *Liber.*) Cortex medianus ligno adherēs qui proprie liber dicitur: hinc delibrare uerbū quod est corticē detrahere. *Sine ferro.*) Absq; ferri contactu & incisione. Et hoc superstitionē sapere uidetur. *Victarū.*) Coctarū. *Subsit.*) Desit. *Quicq;.*) Pro quicunq;. *Serum.*) Aquam lactis. Hęc enim, ut Musue docet, splenis oppilationibus & grossitiei confert. Et hoc ratione transpositionis atq; euacuationis humorū crassorum ac melancholicorum lieni insertorum. Cuius causa Hippocrates in aphorismis dicebat, Lienosis difficultas intestino superueniens, bonum.

Liber.

Delibrare.

Serum.

Arida ficus item feruente domatur aceto
Et trita illinitur: uel splen apponitur hædi.
Marrubium in uino potu prodesse putatur.
Præterea piper, ac nepetæ cum flore & anethum,
Capparis atq; apium, bulgossaq; iungitur una,
Horum decoctos latices potare salubre est.

Ficus arida.

Carica. *Arida ficus.*) Ficus siccata, quam caricam Latini uocāt: quę spleni extrinsecus imposita medetur, uti Celsus quoq; libro 4. cap. 9. testatur inquiens: Fit & unguentum ex arida ficu. Et Plinius lib. 23. cap. 7. Siccæ fici semper utiles lienū uitijs. Et hoc maxime ubi duriciem patitur lien. Nam, ut Dioscorides tradit, siccatę ficus coctæ mox concisæ ad discutiendas duricies illinūtur. *Feruente domatur aceto.*) Hoc est, in acri aceto decoquitur. Acetum enim & præsertim acre, nec modo cum alijs mixtum, sed & per se haustum lieni utile est: nec acetum solum, sed & omnia acida maxime conueniunt, autore Celso libro 4. De aceto item sic scribit Auicēna, decimaquinta, tertij. tr. 2. c. 6. Scias quod acetum multum ingreditur in curis spleneticorum. Inest enim ei proprietas in resoluendo apostemata et duriciem eius.

Acetum.

eius. Item Abinzoar libro 1.tr.15.cap.5. Et non tradas hæc obliuioni, ſcilicet quando uis dare medicinas pro ſplene ut admiſceas eis ſemper ea quæ habeant acetoſitatem, eo quod iſtud membrum proprie nutritur iſto ſapore, & propter hoc attrahit acetoſitatem & rapit eam uiolenter. Et hac de cauſa miſcenda ſunt acetoſa medicinis ſplenis, ut deferant uirtutes earum citiſſime ad ipſum. Et acetum habet dictas medicinas ipſi ſpleni ferre et deportare. *Splen* Splen hædi.
hedi.) Idem tradit Plinius libro 28.cap.10. his uerbis: Prodeſt item hædorum lien impoſitus. *Marrubium.*) Quod Marrubium.
plerique inter primas herbas commendauere, ut ſcribit Plinius libr.20.cap.22. Cuius multus in medicina uſus, præſertimque in ſplene laxando & obſtructiones aperiendo. *Vino.*) Idque etiam per ſe, nedum cum aliis. Celſus, Poteſt Vinum.
dari uinum tenue auſterum, omniaque in cibis & potionibus quæ urinæ mouendæ ſunt. *Preterea piper ac.*) Docet Piper.
nunc compoſita quædam medicamẽta & potiones, quorum ſimplicia per ſe quoque ſunt cõuenientia ſpleni & utilia. Inter quæ piper ex aceto tum bibitum tum illitũ ſplenis apoſtematibus bonum eſt, autore Auicenna, idque uirtute diſcutiente & imminuente. *Nepetæ.*) Nepeta quæ & Nepeta.
calamintha ſeu montana menta dicitur, lienoſis conue- Calamenthum.
nit ui ſua mictuali, qua humores deducit. Nam, ut Celſus tradit, quæ urinæ mouendæ ſunt ceu apium, nepeta & alia, in cibis & potionibus dari poſſunt: hæc enim inde commodiſſime uidentur humorẽ deducere. *Flore.*) Hic enim reliquis partibus tenerior eſt & ſubtilior. *Anethum*) Anethum.
Et hoc humores craſſos per urinam deducẽdo, ceu de nepeta iam dictum eſt. *Capparis.*) Capparis quẽ cynosba- Capparis.
ton, id eſt ſentem canis, aliqui appellant, ſpinoſus frutex Cynosbatos.
eſt in girum per terram ſtratus: hamatas habet rubi mo- Sentis canis.
do ſpinas: folia rotunda cotonei mali foliis ſimilia: fructũ oliuæ figura, qui dehiſcens candidum profert florem: eoque defloreſcente ſupereſt ueluti oblonga glans, quæ dehiſcens grana punicæ modo intra ſe oſtendit exigua,

rubentiaq́:habet radices multas lignosas & grãdes,quarum siccatus cortex, ut Dioscorides tradit, lienosis prodest, & cum hordeacea farina hydrelæo subacta emplastri modo imponitur, duriciesq́ discutit: & semen eius lienem minuit quadraginta diebus pondere drachmarum duarum cum uino potum. Estq́, ut Celsus testatur, multis modis cappari aptum. Nam & ipsum cum cibo assumere, & muriam eius cum aceto sorbere, cõmodum est. Quin etiam extrinsecus radicem contritam uel corticem eius cum furfuribus aut ipsum cappari cum melle contritum imponere expedit. Plinius itẽ, Spleneticis, inquit, prodest in uino potus radicis cortex duabus drachmis dempto balneorum usu. Feruntq́ trigintaquinq; diebus per urinam & aluum totum lienem emitti. Adhæc quale medicamentum iocinori est absinthium, tale est lieni capparis cortex. Siquidem similia genere medicamenta, ambo uiscera postulant. Cæterum tanto ualentiora lienis, quanto crassiore utitur alimento. *Apium.*) Apium spleneticis conuenire, testis est Auicenna canonis libro 2. Et hoc ideo, quia crassos humores per urinam trahit ceu nepata & anethum. Est autem apium herba, quam nunc petroselinon uocant, aliud ab eo quod nunc apium appellamus. *Buglossa.*) Buglossam Latini bouis seu bubulam linguam, à boum linguæ similitudine, nuncupant. Et Plinius ab animi lætia quam facit Euphrosinon quoque uocari tradit. In uinum etenim deiecta, uoluptates animi & lætitiam, hilaritatemq́ conuiuis facere dicitur: autor Dioscorides, Galenus, Paulus Aegineta, Plinius, Apuleius. Et hęc quia crassis ac melancholicis, ex quibus tristitia gignitur & splenis uitia oriuntur, humoribus aduersatur, accommodatissima est lienosis. *Latices.*) Succos & aquam decoctionis illorum.

Apium. Buglossa.

Pulegium, abrotonum, nitida cũ mastiche coctum,
Ac thymbræ speciẽ, quã cõmemorant cephaloten,

Præ

Prædixit spleni Deus Idæ posse mederi,
Dulcia Plautus ait grandi minus apta lieni,
Splen tumidus nocet, et risum tamē addit ineptum,
Vt mihi sardois uideatur proximus herbis,
Irrita quæ miseris permiscent gaudia fatis.
Dicitur exectus faciles auferre cachinnos,
Perpetuoq; æuo frontem præstare seueram.

Pulegium.) Puleium lienosis accommodum esse, testis est Apuleius inquiens: Ad splenis dolorem, herbam puleï decoque ex aceto, & idem acetum calida permixtum potui dato. Nam, ut Dioscorides tradit, potum cum posca nigram per inferna trahit bilem. Et quia inflammationes & duricies discutit, eodem autore, cum sale impositum etiam lienosis confert. *Abrotonum.*) Abrotonum duum generum frutex est, Alterum enim fœmina quod arborescit, albicātibus folijs, incisuris minimis seriphij absinthij modo circa ramulos diuisis, floribus plenum: comantibus in summo fulgore auri ueluti corymbis quibusdam. Nascitur æstate odoratum cum grauitate aliqua & in gustu amarum. Alterum uero mas uocatur, sarmentosum absinthij modo fruticosum. Cæterum abrotonum humores per urinam deducendo lienosis prodesse creditur, quemadmodum & apium & alia paulò ante dicta. *Nitida mastiche.*) Dioscorides, Nascitur ex lentisco resina quæ ab arbore lentiscina, à quibusdam uero mastiche appellatur: quæ plurima & probatissima nascitur in Chio insula. Bonitate in ea antecedit quæ pellucet & thyrrenæ ceræ candore suo similis est, crassa, friabilis, & odorata. Quæ contra uiridis, deterior. Adulteratur mastiche admixtis pinea resina aut thure. *Thymbræ speciem cephaloten.*) Videtur hic autor duo plantarum genera simul miscere, uidelicet, thymbram & thymum, quod quidem Dioscorides Cephaloton, id est capitatum, à quibusdā appellari

Pulcium. Abrotonum. Mastiche. Thymbra cephalotes.

tradit, non autem thymbram, quæ etiam cumila & satureia dicitur. Potuitq; hoc facile fieri ex uirium notarūq; earum similitudine. Nam, ut Dioscorides testatur, nascitur thymbra thymo similis, potestq; thymo eadem, similiter sumpta. Suntq; ambo pro condimento in sanitatis usu grate ac utiles. Nascunturq; ambo locis asperis & incultis. Valent item lienosis tum intus assumpta tum extra imposita. Intus quidem, quia humores crassos per inferna ducunt & ciendæ urinæ uim habent: Extra uero, quia nouos corporis tumores ex aceto emplastri modo imposita discutiunt, & concretos sanguinis grumos disijciūt.

Deus Idæ. *Deus Idæ.*) Aesculapius, qui apud Pergamum sub monte Ida numinis uice ac tanquam sanitatis autor & deus habebatur ac colebatur. *Dulcia.*) Tradit nunc à quibus generatim abstinere debeant lienosi, & talia ait esse dulcia: unde Celsus ait, Dulcia omnia lieni sunt inimica, acida autem maxime coueniunt. Et Gale. Nouimus, inquit, dulcibus omnibus, tum iecur, tum lienem maxime intumescere. *Nocet.*) Officit. Quo pacto aūt noceat, ipse mox subiungit, estq; id quod risum efficit intemperantem, & quem uocare possis sardonium: quo qui afficiuntur, ad interitum usq; ridere solent: ceu contigit Zeusi pictori & Crysippo, qui immoderato risu obiere. *Risum ineptum.*) Risum petulantem, immodicum, insanum & dementem: qui non minus indecorus est uiro graui quàm muliebri more eiulatus. Risus autem sedes in splene collocatur, ad cuius magnitudinem, risus intemperantia sequitur, & ad paruitatem eius atq; ablationem, risus etiam minuitur & aufertur. *Addit.*) Efficit. *Sardois herbis.*) Hoc est, hijs qui herbam sardoniam gustati risu intereūt. Dicta est autem Sardoa siue sardonia herba, quia plurimum in Sardinia nascitur. Estq; secunda batrachij siue ranunculi species. Quæ, ut Dioscorides tradit, in cibo potúue sumpta, mentis alienationem & cum labiorum contractione eas conuulsiones facit ut risus speciem præbeat. A quo euentu etiam

Marginal notes: Deus Idæ. — Dulcia. — Risus sedes. — Herba sardoa.

etiam Sardonius risus miserabili dicterio inter homines iactatur. Hanc multi apium risus uocant: Apuleius uero Sceleratam. Porrò de risu sardonio plura Erasmus Roterodamus in adagiorũ chiliadibus. *Dicitur exectus.*) Post enumerata magni lienis nocumenta & effectus, nũc eius dẽ exempti & ablati uitia tradit, quæ sunt risus ablatio & uitæ seueritas atq; tristitia. Hinc Plin. Et per uulnus etiã, inquit, exempto uiuere animalia tradũt. Sunt qui putent adimi risum simul homini, intemperantiamq́; ioci constare lienis magnitudine. *Faciles cachinnos.*) Risus leues & ineptos. *Perpetuo æuo.*) Vita uniuersa. *Frontem seueram.*) Vultum & faciem tetricam, tristitiæq́; plenam. *Splen exectus.*

PRAECORDIIS SANANDIS.

CAPVT XXIII.

LANGVIDA si duro turgẽt præcordia morbo,
Miscetur mulsæ farris sextarius unus,
Necnon & lini tunsum siliquæq́; legumen,
Hæc decocta simul nondumq́; tepentia nectes.

RAECORDIIS.) Quamuis nonnunquam succingens mẽbrana quæ diaphragma dicitur, quia cordi prætẽditur, præcordiorum nomine censeatur, ut Plinius testatur libro 11. Hic tamen à Sereno præcordia appellantur exta in homine. Et sic etiam interpretatur Plinius libro 30. cap. 3. cum inquit, Præcordia uocamus uno nomine exta in homini. Græci quoniã sub chondro, id est cartilagine, sint, hypochondria quasi subcartilagia uocant. *Duro turgent morbo.*) Hoc est, tumore & abcessu apostemateq́; duro afficiuntur. *Mulsæ.*) Scilicet aquæ: quæ & melicraton & hydromeli dicitur. Quamuis hydromeli à melicrato nõ nunquam discrepet: non quidem substantia ipsa, sed æta *Præcordia.* *Exta.* *Hypochondria.* *Aqua mulsa.* *Hydromeli.* *Melicraton.*

tis ratione tantũ, uti colligitur ex Plinio & Dioſcoride. Et quia molliendi uim habet, ideo duris pręcordiorũ abſceſſibus perutilis eſt, illos emolliendo diſcutiẽdoq́; pręſertim ſi cum alijs idoneis temperetur & imponatur. *Farris.*) Far frumenti genus eſt, quod adoreum ueteres appellarunt. Valet et hoc uel per ſe, nedũ alijs mixtũ, ad pręcordiorũ duriciã emolliendã & diſcutiendã illitũ. *Sextarius.*) Sextarius menſuræ genus eſt, & ſexta pars chus: diuiditurq́; in duas lances, cotuláſue, quas heminas uocamus. Lanx uero in duo acetabula, oxybapháue diuiditur. Acetabulum aũt in tres cyathos. Cyathus uero myſtra quatuor facit. Cochlearium uero myſtri dimidium eſt. Sextarius ergo in chochlearia ſex & nonaginta ſoluitur. Dictusq́; eſt ſextarius quod eũ ſexies capit cõgius, qui chus Latine dicitur: autor Aphricanus medicus. *Lini.*) Notum omnibus linum. Cuius ſemen omnes intus & foris inflammationes diſcutiendi & emolliendi uim habet, autore Dioſcoride. *Siliquæ.*) Siliqua cõmuniter pro leguminum folliculo & theca qua claudũtur accipitur. Plinius, Siliquæ rotũdæ ciceri, cæteriſq́; leguminum longæ & ad figurã ſeminis latæ, piſo cylindraceę. Aliquando uero arboris ceratiæ fructus Siliqua dicitur, de qua habitum eſt ſupra capite 17. Nõnunquam uero proprium leguminis genus eſt quod Siliciam uocat Plinius, & fœnũ Græcum quoq; appellatur teſte Varrone & Columella. Et in hoc ſignificatu hic accipit Seren. Cuius ſiliquę farina, ut autor eſt Dioſcorides, molliendi diſijciendiq́; uires habet, & ad collectiones facit, quæ intus foriſq́; colligũtur, cum decocta aqua mulſa ſubacta. *Legumen.*) Semen, quod ſiliquis hoc eſt thecis & folliculis includitur. Sic dictum à legendo, quod terra uellitur, non ſubſecatur. *Nondum tepentia.*) Hoc eſt, calore ſuo nondum deſtituta nec algida, ſed adhuc calentia & feruida. *Nectes.*) Annectes & impones.

Far. | Sextarius | Linum. | Siliqua | Legumen.

Aut quæ poma Cydon Creteis miſit ab oris

Cocta

Cocta lines, durum ut possis mollire tumorem.
Ocyma præterea bulbiue linuntur amari.
Proderit & lymphis corpus mersare marinis.
Quin etiam catulum lactentē apponere membris
Conuenit, omne malū transcurrere fertur in illum,
Cui tamen extincto munus debetur humandi,
Humanos quia contactus mala tanta sequuntur,
Et iunctus uitium ducit de coniuge coniunx.
Quod superest tritæ iunges ramenta carinæ,
Quodq́ decē ex rebus* consit simul atq; uocatur, *decatorthomarite
Masticis addentur cum puluere mollia farra,
Talibus auxilijs præcordia tuta resistent.

Poma Cydon.) Describit mala quæ uocamus cotonea, & Græci Cydonia ex Creta insula aduectat, quorum plura sunt genera, de quibus Dioscorides, Plinius & cęteri. Cydon autem amplissima illustrissimaq́ Cretæ insulę ciuitas est, de qua plura Strabo libro 10, à qua ciuitate & mala Cydonia nomē adepta sunt. *Creteis ab oris.*) A regione et insula Creta, centum urbibus clara fama: de cuius situ & claritate plura Strabo libro 10. & Plinius libro 4. *Ocimi.*) Ocimum, quod & basilicon dicitur, uim habet maturantem & discutientem: quare & contra præcordiorum duriciam mammis illinitur, ut Plinius tradit libro 20. cap. 12. *Bulbi amari.*) Maxime qui edendo sunt & saporis inter hos amarioris. Et hunc effectū eorum Plinius etiam testatur lib. 20. ca. 9. hijs uerbis: In uino cocti, illiti uentri, duriciā præcordiorum emolliunt. Quamuis etiam alijs qui edendo nō sunt, & medicamini tantū nascuntur, ad hunc affectum uti quis posset, inter quos nobilissima est etiā Scylla. *Lymphis corp. mers. mar.*) Maris enim aqua per sese discutiendis tumoribus efficax est. Vnde, ut Plinius etiam libro 31. ca. 3. testatum reliquit, Præcordia maris piscinæ corrigunt. *Catulum lactentem.*) Idē tradit Plinius hijs uer-

Mala Cydonia. *Cydon.* *Creta.* *Ocymum.* *Bulbi amari.* *Aqua marina.* *Catulus lactens*

bis: Præcordia uocamus uno nomine exta in homine, quorum in dolore cuiuscunq; partis si catulus lactens ad moueatur, adprimaturq; ijs partibus, transire in eũ mor bus dicitur. Idq; exenterato, perfusoq; uino deprehendi ui tiato uiscere illo quod doluerit hominis et obrui, alijs reli gio est. *Cui extinctio &c.*) Est enim morbus letalis & contagiosus, qui quem corripit, ni statim succurratur, actutum interimit. *Humanos quia.*) Reddit nunc causam propter quàm humari iussit catulum mortuum. Et est hæc, quia morbus quo infectus obijt, est cõtagiosus, quem unus ab alio facile contrahit et per contagionem inficitur. Si enim Catulus per contactum inficitur, quanto magis homo infici potest, qui cutis & substantiæ est tenerioris. *Quod superest.*) Ponit nunc ultimum medicamentũ quod cõstat ex pice nauali, mastiche, farre, & medicamento ex decem rebus, ut ait, composito. *Ramenta carinæ.*) Intelligit picem naualem quam zopissam uocant, de qua supra etiam habitum est, & quæ additur in malagmata ad discutiendas collectiones, autore Plinio libro 24. cap. 7. qui & optimã esse ait quę fit à tyrocinio nauiũ. Porrò ramentũ à rado dicitur, tenuis cuiusq; rei particula, quasi rasura. Carina uero infima pars est nauis, & pro tota naue aliquando accipitur. *Quodq; decem.*) Videtur intelligere cõ fectionem illam theriacæ & compositionẽ medicaminis Antiochi, quam refert Plinius naturalis historiæ libr. 20. circa finem hijs uerbis: Sed ante discessum ab hortẽsibus unam compositionem ex ijs clarissimam subtexemus aduersus uenenata animalia, incisam lapide uersibus in limine ædis Aesculapij. Serpilli duum denariorum pondus. Opopanacis & milij tantundem singulorum. Trifolij pondus denarij. Anethi & fœniculi seminis, & anisi & mei, & apij denariorum senum ex singulis generibus: eruij farinæ duodecim. Hæc tusa cribrataq; uino quantũ possit excellenti digeruntur in pastillos, uictoriati pondere. Et hijs singuli dantur ex uini mixti cyathis ternis.

Ramẽta carinæ. *Zopissa.* *Pix naualis.* *Ramentum.* *Carina.* *Medicamentũ x. rerum.*

Hac

Hac theriaca magnus rex Antiochus aduersus omnia uenena usus traditur. Hactenus Plinius. Verum loco horum uerborum, Confit simul atq;, aliqui codices sic scriptum habent, decatorthoma rite. Vbi per decatorthoma intelligendum est medicamentum ex decem rebus recte confectum, à δέκα quod est decem, & ὀρθὸς, id est rectus.

LVMBIS ET RENIBVS SANANDIS.

CAPVT XXIIII.

CVM saeuit penitus haerens iniuria lumbis,
Igne lapis candens datur exultantibus undis,
Hoc poteris potu tristem superare dolorem.
Aut pice cum dura, mel, nitrum, sulphur, acetum,
Succida lana rapit contacta calentibus ijsdem,
Proderit hanc aegris crebro perducere membris.

VMBIS.) Lumbi dicuntur pars illa ab cinctura usq; ad nates, ubi & renes situati sunt: sic dicti, ut quidam uolunt, à lubidine, hoc est, libidine: antiquitus enim & lubido dicebatur et libido, sicut lubet & libet. Porrò lumborum uitium & debilitas lumbago appellatur: quamuis etiam renum dolor, qui nephritis dicitur, ad lũbos referatur, & de utroq; mixtim praesenti capite agit Serenus, potissimum tamen de eo qui affectis renibus accidit. *Renibus.*) Dolori renum affectorum: qui duo sunt in animali, &, ut Celsus ait, diuersi, qui lumbis sub imis coxis inherent à parte ea rum resimi, ab altera rotũdi, qui & uenosi sunt, & uentriculos habent, & tunicis supercõteguntur. Quorum munus & officium est ut, concocto in iecore & ab humore aquoso superfluo sequestrato & in corpus penetraturo

Lumbi. *Lumbago.* *Nephritis.* *Renes.*

sanguine, eius serosum, ne corruptioni locum præbeat, ab iocinore adtrahant. Suntq́ue, ut uolunt, dicti renes ἀπὸ τοῦ ῥεῖν, hoc est à defluxu humoris obscœni, id est sedimentorum urinę. *Penitus hærens.*) Omnino & multū infixus, unde et longo tempore affligit. Nam, ut Celsus ait, Renes ubi affecti sunt, diu male habēt. *Iniuria.*) Malum & morbus. *Candens.*) Ignitus. Quamuis enim candens proprie candidum dicitur, quia tamen ea quæ ignescunt, candidiora fiunt, ideo aliquādo pro ignito accipitur. Sic etiam ferrum candens & carbo candēs dicitur. *Datur.*) Immittitur & extinguitur. *Exultantibus undis.*) Aquæ bullienti. Cum enim ebullit aqua, effertur & exilit quasi saltare uideatur. *Aut pice cum dura.*) Docet nūc conficere malagma quod extra lumbis iniiciendū est, & frigido dolori conuenit. Estq́ue medicamenti huius uis & natura calefacere, discutere & extrahere, quibus hic opus est: unde Celsus ait, At super quoq; recte quędam malagmata iniiciantur, maximeq́ue ea quę humori extrahendo sunt. Per picem uero duram, intelligit Serenus picem siccam. Duplex enim est picis genus, liquidum & siccū siue spissum. Fit autem pix sicca, decocta liquida, & à multis palimpissa uocatur, quasi iterum cocta pix. Cui uis est calefaciens, molliens et discutiēs. Mel autem aperit & humores in summum prorritat. Nitrum uero uires ex alto in summū etiam euocandi habet. Sulphur calfacit & discutit. Acetum autem reliquis ad interiora penetrandi uim addit: & quamuis frigidum sit, habet tamē admixtam sibi aliquam caliditatem, autore Galeno therapeuticæ libro 10. *Succida lana.*) Lana succida quid & qualis & unde sic dicta sit, docet nos Varro rei rusticæ libro 2. hiis uerbis: Tonsuræ tempus inter æquinoctium uernum & solstitium: cum sudare inceperint oues, à quo sudore recens lana tonsa succida est appellata. Quæ, ut Dioscor. tradit, probatissima est, mollis & ex collo femoribusq́ue pecoris detōsa: præbetq́ue duplicem utilitatem, Vnam, quod natura sua & sordium suarum

Candens. *Aqua lapideata.* *Pix dura.* *Palimpissa.* *Mel.* *Nitrum.* *Sulphur.* *Acetum.* *Lana succida.*

pin-

pinguedine, quæ œsypus est, egregie mollit & ad omniũ partium dolores facit imposita. Alteram, quod res liquidas cito dilabentes suscipit & combibit, ut diutius adhæreant.

Aut caput asparagi cum uino sume uetusto:
Seu mauis appone: modus conducit uterq;.
Aut adipe mixtum lumbis inducito sulphur.
Sæpe chelidoniam cum succo Palladis addes,
Farraq; quæ tremulis prosunt sudantia flammis.
Fertur amygdaleæ succus nucis esse bibendus:
Pinsitur hæc tepidisq; absorbitur addita lymphis.
Aut tres ex uino cochleas feruescere coges
Cumq; suis domibus franges, piperis quoq; grana
Ter quinq; adijcies, potuq; iuuaberis illo.

Caput asparagi.) Radicem asparagi caput uocat, eo quod ex ea tãquam capite & fonte initioq; frutici uniuerso uis sua influit. Hæc decocta cum uino & bibita lumborũ ac renum dolores sedat: quod & Apuleius testatur inquiens, Ad renum dolorem: Herbę asparagi radix trita cum uino & potata proficit. Nec modo hausta, sed & extra lumbis imposita eiusdẽ uirtutis habetur: cuius rei testes sunt etiã tum Plinius tum Dioscorides. Id autem agit uirtute qua urinam cit et per eam renes purgat. *Adipe sulphur.*) Ponit idem Plinius libro 35. cap. 15. hijs uerbis: Rhenibus quoq; et lumbis in dolore cum adipe mire prodest impositũ sulphur. *Succo Palladis.*) Succo oliuę, hoc est oleo oliuarum, cuius inuentrix Pallas perhibetur, quæ & disciplinarum dea est habita, unde & oliua illi consecrata fuit tum propter olei inuentionem, tum quia lucubrationibus & lucernarum oleo disciplinę perdiscuntur. Quod & Marcianus Capella in hymno testatur cum ait, Hinc nam uerni comę frondent tibi munera oliuæ Ars & cura uigil per te quo discat oliuo. Item de oliua Mineruæ sacra Ouidius

Asparagus. *Succus Palladis.* *Oleum oliuarum.* *Pallas.*

etiam libro metamorphoseon sexto. Columella in hortulo palladiam baccam uocat dicens, Rutaq; palladię baccę uictura saporem. *Tremulis.*) Propter radios ignis scintillantes & motu trementes. *Amygdaleæ nucis.*) Pręsertim amaræ. Vnde Plinius libro 23. cap. 8. Amygdalæ amaræ sanant renum dolores ex aqua potæ. Et hoc maxime obstructionem renum aperiendo, autore Auicenna, & urinam mouendo. Opus enim est, autore Celso, quæ maxime inde urinam mouere consueuerũt. Et inter nephretica medicamenta eandem amygdalam sed alio utpote nucis Græcæ nomine, connumerat. *Pinsitur.*) Contunditur. Docet autem modum extrahendi succum. Hunc nostro ęuo propter coloris candorē & albedinem, lac amygdalarum uocamus. *Tres ex uino cochleas.*) Hoc idem medicamentum comprobat Plinius libro 30. cap. 3. dum infit: Cochleæ tres contritæ cum testis suis atq; in uino decoctæ cum piperis granis 15. lumborum dolori bibuntur. *Feruescere coges.*) Decoques. *Domibus.*) Testis, quibus pro domo utuntur. Vnde & domiportam uocauit cochleam Cicero, more Græcorum qui φερέοικον ipsam appellant. *Piperis.*) Hoc libro 4. cap. 10. Celsus etiam in renum morbis modo cibo modo potioni adijcere iubet.

Amygdala amara. *Lac amygdalarum.* *Cochlea.* *Cochlea domiporta.* *Piper.*

Furfur item parca fuerit cum feruidus unda,
Post oleo madidus succis immittitur aptis,
Quæ uix passuris urentes addito membris.
Prodest ceruinæ uehemens natura medullæ.
Nec nocuit ciceris cocti potasse liquorem.
Aut mixtam teneris maluam contundito porris,
Contritumq; simul, cum mastiche, cōfer anethum,
Quodq; decem rebus cōponi ex nomine clarũ est,
His contingę locũ, Deus hæc mihi certa probauit.

Furfur.

Furfur.) Malagma ex furfure, aqua & oleo non modo renum, ut hic docet autor, sed omnium etiam dolorum mitigatorium est impositũ. *Parca.*) Modica. *Feruidus.*) Co

ctus

ctus. *Ceruinæ medullæ.*) Inter medullas probatissima est ceruina, autore Dioscoride: molliunt autem omnes, rarefaciunt & calfaciunt. *Vehemens natura.*) Virtus fortis et efficax. *Nec nocuit.*) Imò prodest & iuuat: modo renum & uesicæ ulcerationem non patiatur: tunc enim læderet potius quàm prodesset, autore Dioscoride. *Ciceris liquorem.*) Hoc est, ius ciceris: aperit enim renum obstructiones, et eos per urinam purgat. *Aut mixtam teneris.*) Hoc ultimum est lumborum & renum affectorum medicamentum ex uarijs rebus compositum: quod autor diuino munere probatum testatur. Cuius uires ex simplicium quæ compositionem eius ingrediuntur, natura haberi potest. Malua etenim mollit & lenit. Porrum urinam cit: quod & mastiche facit cum discussione. Anetum mollit, lenit & urinam mouet, quod & alterum ex decem rebus medicamentum facit, de quo dictum est capite præcedenti. *Contingе.*) Inunge & impone. *Deus.*) Aesculapius.

Medulla ceruina. *Ciceris liquor.* *Malua.* *Porrum.* *Mastiche.* *Anetum.* *Medicamẽtum decem rerum.*

VENTRIS DOLORI MITIGANDO.

CAPVT XXV.

SI dolor insanus tota desæuit in aluo,
Heminis tribus in lympha ualidam coque rutam,
Aut apiun, donec pars duplex desit aquarum,
Potus erit medicus non detrectante palato.

ENTRIS.) Venter multifariam accipitur. Primo pro eo quod à pectore ad pubem apparet, id est, quod inter abdominis membranam interiorem et cutem exteriorem interiacet: hoc est, pro abdomine seu sumine, quod Græce epigastrium dicitur: & sic accipitur cũ dicimus uentris musculos esse octo, de quibus Galenus libro de locis affectis quinto: sic

Venter & eius acceptiones.

etiā accipit Cel.lib.4.ca.16.cū ait, Sub hoc uēter indurescit, dolorq́ꝫ eius est. Secundo accipitur uenter pro ijs quæ in fra abdominis membranā interiorē continentur, hoc est, pro uentriculo, intestinis & cauitate infra abdomē in pro fundo existēte, ut apud Hippocratem prognosticorū lib. 2. cum ait, Si talis excernitur, inferior uenter bene ualet. Vbi dictionem INFERIOR solius thoracis causa adiecit, qui aliquando superior uenter ab eodē appellatur, quod & Galenus in huius loci expositione testatur inquiēs, At uero bene ualere uentrē dixit inferiorem, conferens cum cum thorace ut inteligamus uētriculum ipsum, & item ie iunū simul cum intestino omni, per uentrem inferiorem. Tertio per uētrem intelligimus partes iam dictas utrasq; & interiores & exteriores simul. Et sic accipit etiam Hippocrates aphorismorum libro 6. cum ait, Dolores uentris sublimes, leuiores: qui uero non sublimes, fortiores. Pro cuius clariore notitia Galeni hunc locum exponentis uerba subijciam. Inquit autem, Sublimes nunc audiendi sunt, nō secundum longitudinem corporis, sed pro funditatem. Interstinguuntur aūt hij in locis ad uentrem attinētibus membrana interiore abdominis: adeò quod quicunq; supra hoc fiunt, sublimes uocantur: qui uero infra, hoc est, in ipsis intestinis, atq; uentriculo, & in pro fundo, non sublimes dicuntur. Et in hijs duabus significationibus accipit etiam uentrem hic Serenus. Quarto accipitur uenter pro ut comprehendit uentrem inferiorem & superiorem, & sic accipit Hippocrates in libro de ulceribus cum ait, Purgatio per aluum plerisq; ulcerum prodest: præterea uulneribus quæ in capite sunt accepta, item quæ in uentre & articulis. Sed ne quis de significatu hoc dubitet, testatur id Galenus lib. therapeutices quarto hijs uerbis: Ventrem autem hoc loco non solum inferiorem intelligendum esse, sed etiam superiorem, patere cuiuis arbitror. Diuiso nanq; quod inter collum & crura est trunco, in duas capacites maximas, prior sub thorace, secunda

cunda sub membrana quę abdomini subtenditur, peritoneon Græci uocant, continetur. Quinto accipitur uenter pro eo qui cibi receptaculum est, ut apud Pliniũ cum ait præcordijs subesse uentrem in quo conficiuntur cibi, & hinc in aluum delabũtur. Sexto pro tota cauitate quæ est infra thoracem. Sic Hippocrates aphorismorum libr. 7. accipit cum ait, Quibus hepar aqua plenum in omentum eruperit, his uenter aqua repletur & moriuntur. Secundum quod significatum, uentrosi nominantur. Septimo uenter pro omni cauitate accipitur, ceu apud Hippocratem aphorismorum libro 6. Si in uentrem sanguis præter naturam effunditur, necesse est suppurari. Et ultimo uenter accipitur pro utero, quemadmodum et aluus. Vnde mulieres dicuntur gestare uentrem, id est, uterum. *Dolor insanus.*) Magnus, acutus, & quasi ad insaniam ducens prę uehementi afflictione. *Deseuit.*) Furit, & magno cruciatu torquet & infestat. *Aluo tota.*) Vniuerso uentre. Alui nomine Plinius lib. 11. portionem illam intelligit in quam medio adnexam umbilico cibi iam in uentre confecti delabuntur. Serenus alui & uentris nomine idem intelligit. Dicitur item & qua sordes effluunt & eluuntur aluus. *Heminis.*) Hemina duplex est. Vna ponderis, quæ & libra dicitur, uncijs constans duodecim, pręsertim Italica. Altera est hemina mensurarum frugum & liquidorum, quæ & Cotyla dicitur, Sextarij dimidium. Continet aũt acetabula bina, cyathos uero sex. *Validam rutam.*) Rutam efficacem, qualis maxime est siccata, & id quidem modice. Vt enim si plusculum siccetur, acris amaraq́ redditur, & supra quàm par est calida: sic si prorsus non siccetur, excrementitium quędam humorem retinet, nondum ex toto concoctum, cuius uitio flatum discutere minus potest: autor Galenus de sanitate tuenda libr 4. Plin. libro 20. capite 13. Ruta, inquit, cruditates discutit, mox inflationes, dolores stomachi ueteres. *Apium.*) Vt quod inflationes discutiat. Est autem apium herba quæ nunc uulgo petrosilinum uocatur: quod uel ex Plin. colligitur,

Aluus.

Hemina.

Ruta.

Apium.

qui ait, apium gratum esse iuribus. *Pars duplex.*) Scilicet respectu eius quod remanet: ita ut tertia pars aquę solum remaneat, & duæ per decoctionē absumantur. Erit enim sic uirtute magis efficax. *Medicum.*) Medicinalis & salubris. *Non detrectante.*) Non abhorrente, nec fastidiente palato: in quo etiam saporum intellectus quidam est, autore Plinio.

Præterea niuei sterilis testa uritur oui,
Quæ postquam in tetram fuerit conuersa farinam
Ex calidis potatur aquis & pota medetur.
Nec non iungenda est utero noua uirga myricæ,
Illæsa hæc ferro terraꝙ intacta geratur.
Aut medio uentris prodest aspergere terram,
Quam signauerunt uestigia pressa rotarum.
Proderit & puluis facili sub cardine raptus.
Quin etiam ex lymphis tritum potare cuminum
Cōueniet, quod iam nobis documenta probarunt.
Mēta quoꝙ hoc pacto medicos dabit hausta sapores

Testa oui. *Sterilis testa oui.*) Hoc est, putamen oui inane & uacuum, & maxime à quo pulli exierūt, & sine membrana interiore. *Tetram farinam.*) Id est, pollinem & puluerem mollissimum nigrum. Per ustionem nanq; candidus color in nigrum mutatur. *Vterus.* *Iungenda utero.*) Id est, uentri imponenda. Vterum enim pro uentre accipit. *Myrica.* *Noua uirga myricæ.*) Recens decerptum uirgultum myricæ, quæ & tamarix dicitur: de qua dictum est supra. Porrò medicinæ huius Plinius quoq; meminit libro 24. capite 9. his uerbis: Grauis autem autor in medicina uirgam ex eadem fractam, ut neq; terram neq; ferrum attingeret, sedare uentris dolores asseuerauit impositam, ita ut tunica cinctuꝙ corpori apprimeretur. *Geratur.*) Ventri circūcincta portetur. *Medio uentris.*) Circa umbilicum. *Terram quam signauerunt. &c.*) *Terra orbitæ.* Hoc est, terram ex rotarum orbita desumptam, quæ exiccando

cando & discutiendo est. *Puluis sub cardine.*) Hoc est, scobes & puluis uel terra quę circa portas & ianuas à calceis cadens colligitur. *Cuminum.*) Inflationes enim discutit & pituitas, autore Plinio lib. 20. cap. 14. *Mentha.*) Dioscorides, In uniuersum uentri accommodata est mentha. *Medicos sapores.*) Liquores & potus salubres. *Terra ianuaru* *Cuminum.* *Mentha.*

Cœliacos autem recreabis pane salubri,
Quem madido farre efficies ac mollibus ouis,
Quorum testa prius sparso euanescet aceto,
Refert & teretes bulbos mollire terendo,
Cumq; his lenei durum potare fluentum.

Cœliacos.) Κοιλία Graecis uenter est, hinc cœliaci qui morbum patiuntur quem Gręci cœliacum etiam uocant, uentriculo & intestinis simul affectis eueniens, teste Galeno, qui de locis affectis libro 6. sic ait, Sunt alia quoq; accidentia, quæ quidem haud absurde & intestinis & uentriculo simul affectis euenire creduntur, ut quas lyenterias & cœliacas nominant, cum uidelicet materię nequaquam sunt mordaces. Nam ut mordaces, ob mordendi uim, omnia intestina ad excretionem excitant: ita non mordaces, intestinorum imbecillitatem sequi consueuerunt, quia retinere contenta, ne exiguo quidem tempore possunt. Siquidem illico excernunt ea, perinde ac si graue aliquod onus deponerent. *Recreabis.*) Refocillabis & confortabis. *Pane salubri.*) Idem medicamentum & panem conficere & cœliacis prodesse docet etiam Plinius lib. 29. cap. 3. hijs uerbis: Ouorum maceratorum in aceto molliri diximus putamen. Talibus cum farina in pane subactis, cœliaci recreantur. *Madido farre.*) Farina tritici aqua madefacta ut subigi possit. Panis uero tritici, teste Dioscoride, fluentem aluum sistit: quemadmodum & acetum, quod etiam, eodem autore, adstringit & cibarijs concoctum alui fluctionibus utile est. *Refert.*) Commodum, utile et salubre est. *Bulbos.*) Qui scilicet edendo sunt: tales enim, *Κοιλία.* *Cœliacus.* *Panis cœliacorum.* *Panis tritici.* *Acetum.* *Bulbi.*

autore Dioscoride, stomacho in cibo utiles sunt, & dolores eius sedant, concoctionesq; adiuuant. *Fluentium durum Lenei.*) Id est laticem & liquore uini, hoc est uinum ipsum austerum siue acerbū. Vtrunq; enim utile stomacho resoluto, uires firmans, & in aluum, intestinaq; destillationes compescēs, ut autor est Dioscorides. Lenon, id est ληνὸν, & hypolenion, id est ὑπολήνιον Græcis lacuna dicitur & torcular atq; uas in quod uuarum liquor & uinum excipitur. Vnde Bacchus poëtis Leneus dicitur, & transsumptiue pro uino ipso accipitur. Verg. Geor. libr. 2. Profuit inserto latices infundere cornu Leneos.

Vinum austerum, acerbum. *ληνὸν. ὑπολήνιον.* *Leneus Bacchus.*

HYDROPISI CVRANDAE.

CAPVT XXVI.

CORRVPTI iecoris uitio, uel splenis acerbus
Crescit hydrops, aut cum siccatæ febre medullæ,
Atq; auidæ fauces gelidum traxere liquorem:
Tum lympha interius uitio gliscente tumescit,
Secernens miseram proprio de uiscere pellem.

HYDROPISI.) Hydrops siue hydropisis Græce, Latine aqua intercutē dicitur. Cuius tres sunt species. Vna quæ ab utris similitudine ascites uocatur, in qua plus humoris continetur, spiritus autem minus. Altera tympanites, eo quod summus uenter percussus sonitum edit qualem tympana: & in hac plus spiritus est, humoris uero minus. Et hęc ab Hippocrate sicca nominatur hydropisis, teste Galeno. Hoc enim genus non humidum est sicut ascites, in quo materia collecta non est flatuosus aër, sed humor aquosus. Videtur autem à maiori frigiditate generari aquosus hydrops quem asciten uocant, quoniam ueluti in utre quodam

Hydropisis. *Ascites.* *Tympanites.* *Hydropisis sicca.* *Aphor. lib. 4.*

quodam in membrana abdominis interiore humor continetur: à minore autem tympanias. Neq; enim humida substantia in flatuosum aërem sine calore aliquo potest transmutari. Et in his duobus generibus cibus in aquam conuertitur, & in locum iam dictum diffunditur: nec in alio differunt quàm in spiritus & aquæ maiore aut minore quantitate. Tertia species est quæ hyposarcidios, hyposarca & anasarca dicitur, quæ solidis partibus in aquæ naturam resolutis per totum fit corpus. Et hanc quidam leucophlegmatian etiam, hoc est, albam pituitam uocãt: quasi uidelicet, uti Galenus scribit, sit etiã pituita liuida, uel tanquam sui quidem ratione sit semper alba, sed propter mixtionem quorundam aliorum humorum uerum mutet colorem. Quamuis etiam simpliciter absq; distinctione albi potest esse facta adiectio. Cæterum Hippocrates libro de uictu acutorum 4. duo tantum aquæ intercutem genera facit, Vnum nunc dictum hyposarcidion, quod etiam incurabile tradit, Alterum quod ex flatibus constat, quod multa, eaq; bona fortuna indiget. Et sub hoc duo priora genera, asciten & tympanian, quia eiusdem naturæ sint, comprehendit: non enim differunt, nisi (ut iam dictum est) spiritus & aquæ maioris minorisúe ratione. Porrò omnium, uti Celsus lib. 3. cap. 21. ait, communis est humoris nimia abundãtia. Estq; cuiusuis aquę intercutem communis genitura, autore Galeno, ubi sanguificationis officium intercidat. Demum omnis hydropisis initium traditur esse malus corporis habitus, quem Græci καχεξίαν uocant. Causæ uero sunt uariæ, quarum & si non omnes, potiores tamen & magis communes, frequentiusq; contingentes autor ponit in textu. *Corruptiie causę, coris uitio.*) Inter hydropiseos causas præcipua est iocinoris uitium, siue per sese & suapte ui, siue per aliarum partium consensum afficiatur iecur: nisi enim hoc aliis consenserit, aliorum nullũ hydropisim efficere poterit. Nam cuiusuis hydropiseos communis genitura est, ubi sangui

Hyposarcidios. *Hyposarca.* *Anasarca.* *Leucophlegmatia.* Aphor. lib. 7. *Hydropis communis genitura.* Prog. lib. 2. *Kachexia.* *Hydropisis* 1. *Iecur.*

ficationis officium intercidit & sanguinis generatio frustratur: quod iecoris uitio accidit, natiuo eius calore utcunq; extincto. *Splenis.*) Altera hydropisis causa est lien,

2. Splen.

sed consentiente iocinore: nisi enim ad hoc transmittatur malũ, hydropisis subsequi potest minime. Vnde per longos morbos indurato seu obstructo, aut ex tumore uel aliter refrigerato splene, ad consensum agit iecur, perq; tale medium uniuerso corpori aquam intercutẽ & hydropisim concinnat. *Acerbus.*) Molestus & dirus. Horatius in Odis: Crescit indulgens sibi dirus hydrops, Nec sitim pellit, nisi causa morbi Fugerit uenis, & aquosus albo Corpore languor. *Crescit.*) Generatur. *Siccatæ febre medullæ.*) Febrem hydropisis causam esse bifariam intelligere possumus. Primo cum febrilis calor corporis humiditates consumit: quod maxime in longis & diuturnis accidit febribus, potissimumq; in quartana, cum iecur, membra & uniuersum corpus extraneo calore excalescit & desiccatur, natiuusq; calor extinguitur & resoluitur. Vnde iecur natiuo calore destitutũ et refrigeratum, extraneo uero accẽsum et siccatũ arescens, uis eius cõcoctrix afficitur, suoq; munere destituitur, quare cibus in sanguinẽ transmutari nequit, sed aquosus efficitur humor, sanguisq; pituitosus, qui et aquam intercutem hydropisimq; concinnat. Secundo hydropiseos causa est febris, cum iecur in febribus calida & sicca intemperatura tam grauiter afficitur, ut consumpto corporis humido & arescẽtibus membris, sitim inducat non minimam, quam infirmus sufferre non ualens, & refrigerium refocillationemq; quęrens ad frigidæ aquæ potũ recurrit, qua intempestiue pota & hepate affatim refrigerato, statim aqua inter cutem inducitur. Et sic febris mediante frigidæ aquę potu, hydropisis causa dici poterit. *Medullæ.*) Medulla pingue id est quod in ossium medio reconditur: hic autem pro omni corporis succulentia sumitur indifferenter. *Auidæ.*) Siticulosæ propter humorũ desiccationẽ & frigidi humidiq; deside-

Sine iecoris uitio hydropisis nunquam fiet.

3. Febris, quo modo hydropisis causa.

Medulla.

desiderium & appetitum. Sitis enim frigidi & humidi appetitus dicitur. *Fauces.*) Fauces enim ex membris sunt quæ per colligantiam siti afficiuntur. *Gelidum liquorem.*) Aquam frigidam & eius potum. Ex intempestiua etenim aquæ frigidę potatione iecur affatim refrigeratum, statim aquam intercutem concinnat, autore Galeno de locis affectis libro 5. cap. 6. & alibi. Et hæc est quarta hydropisis causa à Sereno proposita. Sunt & aliæ, quas tamen ceu minus occurrentes, ipse obmittit, & ad curationem progreditur. *Tum.*) Post causas iam relatas. *Lympha.*) Humor aquosus. *Interius.*) In uentre & membris subcutaneis. *Gliscente.*) Crescente & pinguescente, incrementumq́ accipiente. Gliscere enim crescere est, & aliquando idem quod pinguescere. Columella libr. 8. cap. 7. Gallina quæ prima luna saginari cœpta est, uigesima pergliscit. *Tumescit.*) Tumesit & in tumorem attollitur. *Secernens.*) Diuidens, diuellens & separans. *Miseram pellem.*) Cutem infelicem & inualidam, infirmamq́. *Viscere.*) Ventre et carne cui adnectitur cutis ipsa.

Sitis. *Fauces quomodo siti afficiantur.* *4. Aqua frigida hydropis causa.* *Gliscere.*

Conueniet teneræ radix decocta sabuci
In geminis calidi cyathis potanda lyæi,
Fraxineum semen cum Bacchi rore bibendum est,
Necnon apposito curantur dropace membra.

Conueniet.) Vtilis erit & cōmoda. Enumeratis causis quibusdam, ponit nunc autor morbi curam per medicamenta, tū quæ intus assumuntur & hydragoga dicuntur, hoc est, quæ aquositates purgant & aquam intercutem proliciunt atq́ educunt, tū per cataplasmata & alia quę extra adhibentur & aquositates siccant & discutiunt. *Radix sabuci.*) Idem hoc medicamētum ponit Plinius lib. 24. hijs uerbis: Radicis sabuci in uino decocti duo cyathi poti, hydropicos exinaniunt. Dioscor. potus quantitate omissa, eundem sabuci effectū testatur cum ait: Radix in uino decocta, hydropisi auxiliatur. Aquas eni ex corpore pellit.

Hydragoga medicamenta. *Radix sabuci.*

Semen fraxini. *Fraxineum semen.*) Plinius, Semen folijs eius ineſt, quæ aquam, quæ ſubit cutem, extrahunt. *Bacchi rore.*) Id eſt, uino. *Appoſito dropace.*) Exterius impoſito & illito unguēto illo. Eſt aūt Δρῶπαξ, hoc eſt dropax, unguenti genus & medicamentū ruptorium deſiccatoriumq́, quale ſinapiſmus. Oportet enim, autore Celſo, ubi inflatio & ex ea dolor creber eſt, fomētis ſiccis calidisq́ uti, & crebri⁹ in uentrē imponere ſinapi, donec cutē erodat, & ſeruare ulcera diutius. Vtiliter etiā ſcylla cocta delinit cutis, ſi ualens eſt qui id accipit. Hęc ille. *Membra.*) Tumentia et hydropica,

Dropax.

Aut calido filicis radicem mollis Iaccho,
Vnguine quo frangis uires languoris aquoſi.
Nec non in tepidis conuoluere corpus harenis.
Appoſitu lenes nepetæ, guſtuq́ iuuabunt.
Sæpeq́ ſcyllino pelluntur noxia Baccho.

Calido Iaccho.) Per calidum intelligit, quod coqui debeat ut molleſcat, ſimiliter quod calidum actu imponi debet. Per Iacchum uero Bacchum & uinum. Dictus eſt autem Iacchus à uerbo ἰαχῶ quod eſt clamo et uocifero, quoniā Baccho ſacrificantes clamare ac uociferare ſoleant. Et ſicut per Bacchum ita etiam per Iacchum uinum intelligitur. *Filicis radicem.*) Dioſcorides libro 4. Filix, inquit, folia ſunt ſine caule, ſine flore, ſine ſemine, ex uno pediculo cubitali magnitudine: inciſuris diuiſa, & alarum auium modo explicita, in quibus odoris grauitas aliqua eſt. Radicem habet filix in ſumma terra nigram oblongam: ex qua plures ueluti adnatæ progrediuntur aliæ quadantenus in guſtu adſtringentes. Naſcitur montanis & ſaxoſis locis, imò ut Plinius tradit, ubiq;, ſed maxime frigido ſolo. Effodi debent Vergilijs occidentibus. Vſus radicis in trimatu tātum, neq; ante neq; poſtea. Deſiccatoriū uero eſt ceu dropax ſi extra imponit: ſi uero intus aſſumitur, aluum ſoluit, primo bilem trahens, mox aquam. Cæterum quia ſine ſemine eſt, ut probati teſtantur autores omnes

Iacchus. Radix filicis. Lib. 27. cap. 9.

mnes, falsum esse conuincitur, quod superstitiosius à quibusdã iactatur cõmentum, scilicet, una solstitiali, seu ut aliqui, natali diui Ioãnis Baptistæ nocte, florere filicem, eademq́ hora cum defloruit maturum in terram semen cadere, ideoq́ nisi aliquis tunc adfuerit, nec uideri florem, nec cólligi semẽ posse. *Mollis.*) Decoquendo & dein contũdendo in uino mollem reddis & cataplasma inde conficis & tumentibus membris imponis. *Vnguine.*) Vnguento, cataplasmate. Vnguen proprie omnẽ succum significat ex quo aliquid ungi potest. *Frangis.*) Destruis et tollis. *Vires lang. aquosi.*) Vim noxiam & morbum ipsum aquosum hydropisis. *Harenis.*) Scilicet littorum maris. Plinius libro 31. cap. 6. Nec non harena littorum maris precipue tenuis & solibus candens in medicina est siccandis corporibus coopertis hydropicorum. Et Dioscorides lib. 5. capite 100. Exiccat corporis aquas littoralis harena sole feruens obrutis usq; ad capita in ea hydropicorum corporibus. *Nepeta.*) Nepeta est herba, quæ & chalaminthe dicitur. Hæc & pota & emplastri modo imposita hydropicis subuenit, idq́ eadẽ ratione qua & reliqua proxime iam dicta. *Scyllino Baccho.*) Vino scyllite siue scyllitico. Cuius concinnandi modos uarios quia perlongũ & molestum esset recensere, ideo loca ubi hos, qui uolet, requirere poterit, signasse tantum, contentus ero. Docet autem id Columella rei rusticæ libro 12. capite 33. Palladius libro 8. mense Iulio, Titulo. 6. Dioscorides medicinalis syluę libro 5. capite 18. Qui etiam id cutem subeuntibus aquis & hydropisi utile esse, & uetustate bonitatem acquirere tradit. Et lib. 2. ca. de scylla, Additur, inquit, scylla potionibus medicamentisq́ quæ rarefaciẽdo fint. Daturq́ his in quibus urinã ciere uolumus. Facit ad cutem subeuntes aquas. Cæterũ Apuleius scyllæ medicinã contra hydropisin sic instruit. Bulbus scyllitides torretur, deinde circumpurgatur, & medium eius in aqua decoquitur, cũ bene decoctũ fuerit eximit, et ex eo tres oboli dãtur

Vnguen. Harena littorum maris. Nepeta. Vinum scyllinũ.

potui cum melle & aceto hydropico, & euacuatur per urinam. Et si folium aliquãtulum sub lingua quis habuerit, sitim compescit hydropicorum, eodem autore.

Elleboro bene purgatur lymphaticus error,
Aut huius uice quod fert semen lenta genista,
Miscetur mulsis & cautis ducitur undis.
Est qui prævalidum nitro, sale, miscet acetum,
Atq; olei succo refricant albentia membra.

Elleborus. Veratrum. Lib. 25. cap. 5. Libro. 4. Aphor. lib. 4.

Elleboro.) Ellebori, quod ueratrum Latini uocant, duo genera faciunt Plinius & Dioscorides. Vnum candidum, alterum nigrum. Quorũ coloris discrimen in radice ipsa intelligitur. Vterq; sanas carnes habentibus periculosus, autore Hippocrate. Porrò albus per superna uomitionibus purgat, morborumq; causas, humores diuersos & multiplices extrahens: sed ut Mesue scribit, corporibus nostri temporis est sicut uenenum proprie præfocans. Nigri uero usq; ad tempora nostra uirtus tolerabilis est, licet adhuc difficilis. Purgat autem per inferna, medeturq; hydropicis. Hoc multi melampodion & polyrhyzon et melanorhizon uocant. Nascitur autem probatissimum in Anticyra. *Lymphaticus error.*) Hoc est, uitium & morbus aquosus, id est, hydropisis & aqua inter cutem. Lympha enim aqua dicitur, hinc lymphaticus, id est, aquosus, & uinum lymphatius, autore Perotto, quod plus satis habet aquæ. Quod contra Beroaldum est, qui non uult dicendum esse uinũ lymphatum pro aqua diluto. Et lymphatos solum dici autumat laruatos & insaniẽtes, de quibus dictũ est in superioribus, quibus etiamnum succurrit elleborus: ob quod & in prouerbium abiit una cũ insula in qua nascitur, de quibus Erasmus Roterodamus in adagiorum chiliadibus. *Huius uice.*) Loco ellebori. *Lenta genista.*) Id est spartum tenax & infragile. Virg. Georg. lib. 2. Molle siler, lentæq; genistæ. Quid autem sit Genista & quæ uirtus eius quantum hic nobis satis est docet Dioscorides

Lymphatici. Lympha. Vinum lymphatum. Lymphati. Lib. Tuscu-lan. 3.

Genista. Spartum.

rides medicinalis syluæ libro 4. inquiens, Sparton, sunt qui lobon id est siliquam, qui lygon id est uimẽ, Romani spartum uel genistam, dicant. Frutex est, breues, duras & sine folijs uirgas habens, easdemq́ natiuo lentore infragiles, quibus uites ligãt. Siliquas phaselorum modo fert, in quibus semen ceu lentis est. Florem luteũ qualem uiolę habent, quas leucoia appellant. Bibuntur flores, semenq́ eius in mulsa aqua pondere obolorum quinque: purgantq́ per superna egregie ueratri modo sine periculo. Solum semen itidem per inferna purgat. Hæc ille. Est autem aliud à sparto quod in Hispania nascitur & à Plinio lib. 19. cap. 2. describitur. *Mulsis undis.*) Aquæ mulsæ. *Cautis.*) Hoc est, cum cautela summaq́ cura & diligentia prę paratis, præsertim si elleborus exhibendus est, cuius potio, ut Hippocrates docet, est drachma uel eius dimidium cum aceto mulso: tertiam autem huius partem cum helleboro misceto, & minus præfocat, strangulátue. Quibus autem & quo modo, tempore & pondere dandus sit aut non dãdus elleborus, docet idem Hippocrates cum alibi sparsim, tum in libro de elleborismo ad Democritum collectim. *Ducitur.*) Hauritur & bibitur. *Est qui preual. &c.*) Tale medicamẽtum tradit etiam Corn. Celsus, nisi quod aquam & non acetum accipit, quo tamen uel per se calente eo uaporari docet hydropicos Dioscorides, qui etiam horum tumores sale ac oleo inungi testatur. Verum cui speciei maxime conueniat & quomodo administrãdum sit hoc medicamentum, docet etiam Celsus cum ait, At si id uitium est cui leucophlegmatias nomen est, eas partes quæ tument subijcere soli oportet, sed non nimium, ne febricula incidat. Si is uehementior est, caput uelandum est, utendumq́ frictione, madefactis tamẽ manibus aqua cui sal & nitrum & olei paulum sit adiectũ, sic ut aut pueriles aut muliebres manus adhibeantur, quo mollior earum tactus sit: idq́ si uires patiuntur ante meridiem tota hora, post meridiem semihora fieri oportet. *Albentia*

membra.) Per hoc intelligit speciem illã quæ leucophlegmatias, hoc est alba pituita, dicitur & hyposarca.

VENTRI MOLLIEDO.

CAPVT XXVII.

SAEPE cibi specie, uitio uel corporis ipso,
Potibus aut duris restricta morabitur aluus:
Vincetur talis mora gramine Mercuriali,
Cuius aquam coctam minimo cum melle bibemus.
Prunaq́ conueniunt quæ mittit clara Damascus.

Causæ uentris adstricti.

ENTRI *molliendo.*) Leniendæ uentris duriciæ, aluo duræ atq; adstrictæ, quæ fecales reddere nequit superfluitates, imò fecibus ipsis induratis & remoratis: cuius adstrictionis uariæ solent esse causæ, quarum nõnullas autor à capitis initio ponit. *Cibi specie.*) Qualitate cibi, præsertim duri & constipantis, quales sunt castaneæ, sorba, mala cydonia, pira acerba, & id genus alia. Cum enim talis estur cibus, communiter uenter induratur, potissimum si ante alium cibum assumitur: nam post comestus comprimendo soluit potius uentrem adstrictum. Et hæc est una astricti uentris causa. *Vitio corporis.*) Malitia membrorum, presertim iecoris & intestinorum. Iecoris quidem, cum nimio calore exiccatum ab intestinis & aluo humidum illud in ipsis & fecibus contentum fugit & extrahit, unde feces exiccatæ et induratæ exitum habere nequeunt. Intestinorum uero ratione alui excremẽta retinentur, cum affectis ipsis naturales actiones & uis expultrix læduntur. Et hæc est altera duræ alui causa. *Potibus duris.*) Tertia causa propter quam uenter & aluus adstringitur, est potus exiccans & adstringens. *Morabitur.*) Cunctabitur, detinebitur & ni hi

1. Cibus adstringens. *2. Iecur calẽs arensq́.* *Intestinorum imbecillitas.* *3. Potus adstringens.*

hil reddet nec egeret. *Vincetur.*) Superabitur & emollietur. *Talis mora.*) Fecum & alui cunctatio & adstrictio. *Gramine Mercuriali.*) Herba Mercuriali, quam aliꝭs nominibus linozostin & parthenion uocant Græci, & Hermupoan, id est Mercurij herbam. Latini Mercurialem appellant, ab inuentore Mercurio, ut autor est Plinius libr. 25. cap. 5. & Dioscorides libro 4. Folia habet omnino similia, ramulos geminatis geniculis & alarũ cauis multis. Eius duo genera, Masculus, quam masculatam id est testiculatam uocat Apuleius, minor est atq; rotunda & ueluti testiculis binis paruis circa exordium ornata. Semen fert, autore Dioscoride, iuxta folium exiguum, rotundũ, binum testiculorum specie pendens. Fœmina uero quæ maior est, racemosum & multum. Totus frutex dodrantalis, & aliquando maior est. Soluit aluum utraq; olerum modo in cibo sumpta. In aqua itidem elixa si ea bibatur aqua, bilem & aquosa trahit. Porrò quo pacto ad aluum soluendam coquenda sit herba Mercurialis, apertius docet Plinius, qui sal etiam addit, inquiens: Aluo quidem soluendæ decoquitur quantum manus capiat in duobus sextarijs aquæ ad dimidias, bibitur sale & melle admixto. Apuleius tum folijs tum semini uim hanc extrahendi & purgandi tribuit, sed ex passo dandum præcipit. Nostro æuo hac herba communiter utimur in enematibus quæ molliendi uentris causa adhibemus. *Pruna.*) Pruna aluum molliunt, sed copiosius recentia, minus siccata. Quod & Galenus testatur de simplici medicina libro 7. Vbi et Dioscoridem siccata aluum cohibere tradentem, demiratur, idq; non immerito, cum manifestum sit uel hæc mollire aluum, licet minus quàm alia, idq; quottidiano usu uel expertissimum habemus. *Quæ clara Damascus.*) Hoc est, Damascena, & ut Plin. lib. 13. cap. 5. ait, in Damasco monte nata. De quibus idem etiam libr. 15. cap. 13. sic scribit: In peregrinis arboribus dicta sunt Damascena, à Syriæ Damasco cognominata, iam pridem in Italia nascentia, gran

Mercurialis. *Pruna Damascena.* *Damascus.*

diore quanquam ligno & exiliore carne. Damascus autem Syrię urbs est insignis, omnium ferè nobilissima quę in ea sunt regione, Persiæ uicina, ut autor est Strabo geographiæ libro 16.

Multos præterea medici componere succos
Assuerunt, preciosa tamen cum ueneris emptum,
Falleris, frustraq́; immersa nomismata fundes:
Quin age & in tenui certam cognosce salutem.
Aut igitur tectum lana supponis alumen.
Aut edis in patinis teneræ decocta sabuci.
Vel cum lacte capræ salsum mulsumq́; capessis,
Crede tamen potum meliorem lactis equini,
Dicitur hic ualidos asinæ præuincere succos.

Contra impostores quosdā. *Multos succos.*) Hoc est, uariarum rerum mixturas & compositiones uarias. Inuehitur autem nunc contra Libr.29.cap.1. attonitas quorundam, ut Plinij uerbis utar, persuasiones, qui prodesse nisi preciosa non putant. Cum sola natu- Lib.24.cap.1. ræ placuerit esse remedia, ut idem inquit Plinius, parata uulgo, inuentu facilia ac sine impendio, ex quibus uiuimus. Verum postquam fraudes hominum & ingeniorum capturæ officinas inuenere istas, in quibus sua cuique homini uenalis promittitur uita, statim compositiones & mixturæ inexplicabiles decantantur. Arabia atque India in medio æstimantur. Vlceriq́; paruo medicina à rubro mari importatur, cum remedia uera quotidie pauperrimus quisq; cœnet. *Frustraq́; &c.*) Hoc est, pecuniarum dispendium facies, nullo inde consecuto emolumento aut commodo. *Quin age.*) Imò potius agito & rem tuam commodumq́; & utilitatem curato. *Tenui.*) In re parua & nullius quasi impēdij. *Cognosce.*) Intellige & inquire. *Igitur.*) Propter causam iam dictā, ne pecuniariæ rei dispendium facias. *Tectum lana.*) Linteolo inuolutum, quod in balani uel paruæ pilulæ modum fit

sit effigiatum & concinnatum: oportet autem, ut inuolui possit, ipsum prius conterere & in puluerem redigere, & quo facilius intromitti possit, oportet ipsum prius paru-mper in oleo intingi. Nostra ætate utimur eo integro in balani formam disposito & in oleo intincto. *Supponis.*) In anum submittis. Hinc nostri æui medici suppositoria appellant, quos eruditiores balanos & glandes uocant. *Alumen.*) Aluminis plura sunt genera, sed in medicina usum habent, autore Dioscoride, scissile, rotundum & liquidum. Omnia calfaciunt, adstringunt atq; repurgãt. Sed dicet quispiam: Si adstringunt, quo pacto igitur uentrem subducunt & molliunt? Aio id fieri non ui sua subducēte, quam non habet, sed membrorum hoc est intestinorum uim expultricem læsam & officio suo fungi non ualentem corroborante & ad expulsionem irritante: & hoc quotidiano usu nobis satis compertũ est. Quis enim ex uulgo ferè non est qui non eo in balani formam effigiato in astricta aluo utatur? quamuis non omnes eo iuuentur, præsertim ubi ob nimiam fecum duriciem citra intestinorum læsionẽ adstrictio contigerit: feces enim mollire non poterit, quod uel hinc manifestum est quod ubi læsa intestina ipso corroborata feces reddunt, eædem non mollitæ sed duræ eijciuntur, id quod experimento quotidie fieri uidemus. *Patinis.*) Patina uasis genus est quo dapes elixæ & iurulentę in mensam feruntur, Teutonice *Ein schüssel.* Nunc communiter pro uase accipimus in quo coquimus, et Teutonice uocatur *Ein pfann.* *Teneræ sabuci.*) Hoc est, sabuci minoris. Idem testatur Plinius lib. 24. cap. 8. inquiens, Caules teneri minoris sabuci in patinis cocti aluum soluunt. *Lacte capræ.*) Ex lactis commodis, autore Galeno, est uentris moderata deiectio. Quod aũt uentrem soluat, pręsertim caprinum, asininũ & equinum, licet minus caprinũ, reliqua uero magis, testis est etiam Diosco. & Hippocrates de uictus ratione lib. 2. SALSVM MVLSVMQVE.) Hoc est, lactis potũ salis adie-

Suppositaria.
Balani, glãdes.
Alumen.
Patina.
Sabucus.
Lac caprinum.
Equinum.
Asininum.

ctione salsum, mellis uero mulsum effectū. Additur aūt sal ut citius subducatur, mel uero ne in uētriculo cogatur. Et quāto recentius mulctū bibitur, eo utilius, magisq; profi cuum erit. Vnde Galenus therapeutices libro 5. ait, Hoc de lactis usu pro maximo præcepto habendum est, ut hij quibus eo est opus, omnino id adstante animali stati mul ctum bibant, etiā melle iniecto, si cui cogi in uentriculo solet: quod si ipsum descendere ad aluū citius cupis, etiā sale. *Meliorem equini.*) Equinum simul & asininum lac ca prino magis esse uentris subductiuum, hoc ideò est, quo niam capræ multo adstringente pabulo utuntur, quare etiam minus tenue est. Equinum uero tenuius, & asini- num tenuissimum & minime coagulatur: uti tradit Gale nus therapeutices libro 7. Et lib. de sanitate tuenda. 5. asi- ninum caprino comparans, Asinæ, inquit, lac tenue sero sumq; est, capræ mediocris substantiæ est. Itaq; hoc nu- triet magis, ubi uidelicet nutritione opus est. Illud omni no tutius est. Nam & si quādo solum cum pane sumitur, tum citius subducitur, tum minime est flatulentum, sed nec in uentre cogitur, potissimum si prius salis aliquid, & mellis immiseris. Hæc ille. *Hic.*) Potus lactis equini. *Va lidos.*) In molliendo uentre potentes & efficaces. Cum e- nim cęteris omnibus sit tenuius lac asininum, ideo etiam merito magis alui suductiuum. *Asinæ succos.*) Lac asini- num. *Præuincere.*) Maioris esse uirtutis & efficacię in mol lienda & subducenda aluo.

Syluestris fici lachrymam prodesse loquuntur,
Quodq; satis melius uerbis dicemus Horati,
Mytilus & uiles pellent obstantia conchæ,
Sed cochleas prius est urtica aut furfure pasci,
Purior hinc gustus noxa sine mouerit aluum.
Sæpe thalassomeli adiecto cumulabimus imbri,
Hæc purgant parili fuerint si pondere mixta.

Ficus satiua. *Syluestris fici.*) Duplex ficus est, Satiua & Slyuestris, quę ca prificus

prificus etiam dicitur, utraq; aluũ mollit. Plinius, Aluũ soluit caprificus. Dioscorides, Syluestris & satiuæ fici lac animaliũ coaguli modo lac coagulat: idem coagulatum aceti modo soluit, aluum subducit. *Lachrymam.*) Succum quem à coloris lacteo candore lac nominare solent. *Horati.*) Q. Horatius Flaccus poëta nobilis diui Augusti imperatoris tẽpore floruit, multaq́; præclara scripsit opera, præsertim Artem poëticã, libros Odarum, Epistolarum ac deniq; Sermonum, in quorũ secundo, satyra quarta, Epicureorum præcepta recẽsens, hoc quoq; ponit, Si dura morabitur aluus, Mytilus & uiles pellent obstãtia conchæ. Quem uersum huc transferens Serenus, ne furto su stulisse coargui possit, autorem à quo profectus est, indicat. *Mytilus.*) Mytili sunt, autore Plin. quas Græci myacas dicũt, & hunc sequut⁹ Diosco. interpres Florentinus, Myacas mytulos traduxit, quanquã de myacis quod aluum molliãt apud Diosco. nulla fit mẽtio, licet Plin. id asserat, inquiens, Purgant & myaces: quorum natura tota in hoc loco dicetur. Aceruantur muricũ modo, uiuuntq́; in algosis, gratissimi Autumno, & ubi multa dulcis aqua miscetur mari, ob id in Aegypto laudatissimi: procedẽte hyeme, amaritudinem trahunt, coloremq́; rubrum. Horum ius traditur aluũ & uesicas exinanire. Et paulo post, Degenerãt, inquit, in duas species, in mitulos qui salem uirusq́; recipiunt, myiscasq́;: quæ rotũditate differunt, minores aliquanto atq; hirtæ tenuioribus testis, carne duriores. Porrò aluum molliendi uim Dioscorides Tellinis attribuit cum ait, Bonam faciunt aluum recentes præsertimq́; coctarum ius esculentum. Et idem testatur Paulus Aegineta, tum sub tellinarũ titulo, tum ubi de omni esculento agit iure. Et has esse quos mitulos uocent Romani, autor est Athenæus. Cæterum mitulis ad aluum deijcien dam inter alia utitur etiam M. Cato libri de re rustica capite 158. Quibus etiam herbam Mercurialem & cochleas iungit. *Conchæ uiles.*) Hoc est, conchæ minus preciosæ. Sunt enim preciosiores quædã quæ siccant potius quàm

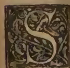
Syluestris. *Lac fici.* *Horatius.* *Mytilus.* *Myaces.* *Myiscæ.* *Tellinæ.* *Conchæ.* *Cochleæ.* *Conchulæ oẽs.*

Ex tali præparatione. *Noxa.*) Nocumẽto. *Thalassomeli.*) Quid sit thalassomeli, & quæ eius confectio ac uirtus, docet Dioscorides libro 5. hijs uerbis: Creditur thalassomel hoc egregie purgare. Conficitur autem mellis, cælestis aquæ, marisq́ʒ æquis portionibus per colum traiectis, & in picato uase per canis æstum insolatis. Sunt qui decoctę maris aquæ partibus duabus unam mellis miscentes in dolia diffundunt. Estq́ʒ hoc ad purgandum maris aqua lenius & mitius. Hęc ille. Cui non dissona prodit Plinius naturalis historiæ libro 31. cap. 6. inquiens: Inueteratur quod uocatur thalassomeli æquis portionibus maris, mellis, imbris. Ex alto & ad hũc usum aduehunt, fictiliq́ʒ uase & picato condunt. Prodest ad purgationes maxime sine stomachi uexatiõe, & sapore grato & odore. *Imbri.*) Aqua cælesti & pluuiatili. *Cumulabimus.*) Augebimus, diluemus & temperabimus, quo scilicet lenius & mitius sit in purgãdo uentre. *Parili pondere.*) Aequis portionibus. *Thalassomeli.*

SOLVTIONI VENTRIS ET DYSENTERIAE COMPEscendæ.

CAPVT XXVIII.

TAM uarij casus mortalia sæcla fatigant,
Vt sint diuersis obnoxia corpora morbis:
Sæpe etenim nimio cursu fluit impetus alui.

SOLVTIONI *uẽtris.*) Alui et intestinorum fluori, qui duorum est generum. Vnum cum defluxio liquida & longa infestat, quæ fit cum nutrimentum, cibusúe solus putrefactus subterfluit, autore Hippocrate libro de uictu salubri 3. & hæc diarrhœa dicitur: putrefactum autem uocat, teste Galeno *Diarrhœa. Ventris fluor.*

aphorismorum lib. 6. quod nos coctum, seu, ut nunc loquimur, digestum dicimus. Et tales copiosi sunt alui sine inflammatione exulceration eque fluores. Alterum uero profluuiorum uentris genus est quod Grçci lyenteriam, hoc est intestinorum leuitatem appellāt, intestinis & uentriculo simul affectis eueniens: quę, ut Galenus tradit, est cibi & potus sine aliqua transmutatione uelox excretio, hoc est, earum quæ comeduntur & bibuntur uelox exitus, quæ talia deijciuntur qualia fuere deuorata. Idque ob coctionis carentiam, cum neque secundum consistentiam, neque secundum colorem uel odorem, uel ullam omnino qualitatem in uentriculo facta fuerit eorum mutatio. Porrò huiusmodi excretionum uelocium causæ sunt, aut exulceratio in superficie uētriculi aut intestinorum, uel uirtutis retentricis imbecillitas: quorum primum ex mordacibus & substantiam tenuem habētibus fit humoribus: secundum uero ex magna corporum uentriculi atque intestinorum intemperatura, seu propter humorem aliquem in uéntriculo atque intestinis contentum prouenit, ex quibus humoribus unus est pituita: unde hæ partes cibis tanquam graui onere quodam grauatæ, ipsos confestim excernunt atque deijciunt, etiam doloris citra sensum. In ea uero quæ ob humorum fit mordacitatem & exulcerationem, quamuis uis ipsa contentiua non multum patiatur, tamē permeantibus cibis, partes exulceratæ dolorem sentiunt, atque ideo illos propellunt atque à seipsis citissime emittunt, quo in omnibns partibus facto, uelocitas exitus subsequetur, & nullum fiet coctionis initium: uerum tali intestinorum leuitati cuiusdam morsus inerit sensus. Et talis etiam, cessante humorum malignitate statim sanatur, cibis ac potibus quæ uīm habent densandi. Quod si longiori tempore perseueret, in alteram passionem quæ dysenteria nominatur, transmutatur: quamuis etiam ex dysenteria nonnunquam intestinorum leuitas oriatur, teste Celso, cum ait: Ex torminibus (sic dysenteriam uocat)

Lyenteria. Intestinorum leuitas.
Lib. Aph. 3. 6.

cat)interdum inteſtinorum leuitas oritur, quæ contine-re nihil poſſunt,& quidquid aſſumptũ eſt, imperfectum protinus reddunt. Id interdum ægros trahit, interdum præcipitat. *Dyſenteriæ.*) Inteſtinorum difficultati, quæ duum eſt generum. Vna quæ proprie ita dicitur: altera uero quam cum adiuncto cruentam ſiue ſanguineam & hepaticam uocant: quæ,autore Galeno aphoriſmorum libro 6.ſanguinis eſt euacuatio per inteſtinum abſq; exulceratione,ſic ob excrementorum ſpeciem dicta. Nam interdum ſyncerus plurimusq; ſanguis, interdum ueluti limus ipſius & fecis non parua quantitas excernitur. Ea uero per quam ſyncerus plurimusq; ſanguis excernitur, uniuerſum corpus plerunq; euacuat, haud ſecus quàm hæmorrhoides aut muliebre profluuim. Quæ uero proprie dicta eſt dyſenteria, nominata eſt ita ab ἔντερον quod eſt inteſtinum, & à particula δυς, quę aliis humani corporis mala deſignantibus dictionibus addita, ſemper ferè grauitatem,difficultatem,laborem, dolorẽ & tormẽtum indicat. Et hanc à tormento Celſus libro 4. inteſtinorum tormina uocat. In huiuſmodi etenim fluore aluus & inteſtina maximo afficiuntur & torquentur dolore, imò & uentriculus ipſe cõpatiendo torquetur & ad concoquendum offenditur, quæ quidem tormenta non ita fiunt in aliis fluxibus. Fit autem ab humoribus acribus, qui primum ſumma occupantes, inteſtina abradunt: poſtea uero temporis progreſſu profundiora etiam petentes, exedunt,adeo quod exulcerentur, & tunc primum dyſenteria uocatur. Nam, uti Galenus libro 6. de locis affectis tradit, Dyſenteria proprie ex appellatione ipſa inteſtinorum ulcus ſignificat. Neq; enim affatim fit huiuſmodi affectus ceu qui hepatis uitio accidit & proprias habet notas. Etenim protinus ab ipſius initio, bilis mordax ſecernitur, quam deinde interaneorum abraſiones ſequũtur, poſtea paulum cruoris ſimul excerni uidetur, quando uidelicet affectus ipſe iam dyſenteria debet appellari. Quum

Dyſenteria duplex.
1. Sanguinea uel hepatica.
2. Proprie dicta.
Tormina. δυς.

itaq; huiusmodi abrasiones solæ excernuntur, considerandum est, num pingue quippiam simul cum ipsis deijciatur, ita enim in crassis intestinis ulcus consistere credendum est. Vbi uero cruorem quoq; excerni uideris, intueri oportet, utrum is reliquis excrementis ita sit admixtus, ut uniuersus misceatur uniuersis, an pars eius aliqua reliquis supernatet: eteni si admixtus est, in superioribus, si uero supernatat, in humiliorib⁹ intestinis ulcus esse portendit. Ac idem quoq; in abrasis excrementis uidere est. Verum non ita manifeste ut in cruore. Similis etiam deramentis ratio est: nam & ipsa, quod intestinum fuerit oblæsum, declarant, tum ab essentia propria, tum ex modo, quo uel commisceri reliquis excrementis, uel uni eorum parti supernatare uidentur. Cæterum non mediocriter conducit ad curationem, nosse in qua intestinorum parte consistat ulcus. Nam si in superioribus intestinis est, ab epotis medicamentis præsidium petendum est: si uero in humilioribus, clysterem subijcere magis conuenit. At huiusmodi dysenteriæ, ab his quæ ab hepate profluunt, ita discernuntur. Nam ab initio tenuis sanies sanguinis ab hepate deijcitur: deinde aucto malo, crassus humor, fecibus uini haud absimilis. Præterea quod in hepaticis excretionibus nihil abrasum expellitur, atq; interdum duorum, aut trium dierum interuallo, supprimitur euacuatio: deinde rursus redit malum, atq; excernuntur excrementa prioribus multo peiora, id uero per intestinorum ulcera haudquaquam apparet, quippe in ijs neq; affatim, neq; ex longis temporũ interuallis, laborãtes deijcere cõsueuerunt. Hactenus Galenus. *Casus.*) Passiones et morbi. *Fatigant.*) Molestant & turbant atque cruciant. *Obnoxia.*) Subiecta. *Nimio cursu.*) Fluxu immodico & superfluo. Nam qui moderatus est, non statim constringi debet. Quia, Celso autore, uno die fluere aluum, sæpe pro ualetudine est: atq; etiam pluribus, dum febris absit, & intra septimũ diem id conquiescat: purgatur enim corpus, &

Dysenteria hepatica.

Lib. 4. cap. 9.

& quod intus læsurum erat, utiliter effunditur. Verum spacium periculosum est: interdum enim tormina ac febriculas excitat, uiresq; consumit. *Impetus.*) Immoderata deiectio.

Frenat commixto cum feruet brassica uino.
Aut cerasi uictum longo iam tempore pomum.
Succus Amineæ uitis cum pane medetur.

Frenat.) Compescit, constringit & sistit. *Feruet brassica.*) Caulis coquitur, coctio enim mediãte feruore & igne feruefaciente completur. Dat aũt sic nobis intelligere quod non simplici coctura opus est brassicã coquendo, sed pluribus potius, ita ut per iteratam decoctionẽ uis eius mollitiua magis euanescat & alia adstringens illi acquiratur. Vnde & Celsus medicinæ lib. 2. inter ea quæ aluũ adstringunt brassicam bis decoctam etiam connumerat. Dioscorides item aluum sistere tradit coctã, multoq; magis bis. Quibus & Plinius ex Græcorum autoritate subscribit. *Vino.*) Maxime austero & adstringente. *Cerasi pomum.*) Hoc est, Cerasia quæ in triplici sunt differẽtia. Dulcia quę recentia stomacho inutilia, aluũ molliunt citoq; dilabuntur: siccata uero, ut hic Serenus asserit, & idem Plin. cum Dioscoride testatur, aluum sistunt. Alia sunt austera, stomacho utiliora. Sunt & acida quæ ob incidendi uim, autore Paulo Aegineta, pituitosis & excrementosis stomachis prosunt. Et hęc duo genera stomachũ corroborant, uentrẽq; adstringunt, præsertim sole siccata: sitim deniq; sedãt ac cibi appetentiã prouocãt. Vulgo marena & amarella uocantur. *Victum.*) Sole aut aliâs siccatum. *Succus Amineæ uitis.*) Vinũ Amineum quod & Falernum. Sic dictum à regione Aminea, quę fuit ubi nunc Falernum est, teste Macrobio. Falernus autem ager, ut Plin. lib. 14. ca. 6. scribit, à ponte Campano leua petentibus urbanam coloniam Syllanam nuper Capuę contributam incipit. Summis collibus Gauranum gignitur, mediis Faustianum,

Braßica bis cocta. *Cap. 29.* *Cerasia trium generum.* *Dulcia.* *Austera.* *Acida.* *Marena.* *Amarella.* *Vinũ amineum* *Ager Falernus* *Vinum Gauranum.* *Faustianum.*

Falernum.

imis Falernum, cui inter generosa uina Italiæ secunda nobilitas erat, imò quod in Italia, uti Dioscorides tradit, primam bonitatis æstimationem habet. Et hoc aluum sistit præsertim si cum pane sumatur: quod Celsus etiam testatur, inquiens, Via est ubi uelis supprimere, panis circa selibram ex uino Amineo mero sumere, imò ut idem docet, Tritici hemina in uino Amineo austero decoquitur, idq; triticum ieiuno ac sitienti datur, superq; id, uinum id sorbetur, q̃d iure ualentissimis medicamẽtis annumerari potest. *Pane.*) Scilicet triticeo, siue qui ex tritico fit siligineo, similaceóue. Celsus lib. 2. cap. 29. Adstringũt, panis ex siligine uel ex simila, magis si sine fermento est, magis etiam si ustus est, intenditurq; uis eius etiam si bis coquitur.

Panis triceus. Siligineus.

Vel bene permixtum calida potatur acetum,
Vile quidem, facili facto tamen utile opinor.
Si lædent modicum tum purgatoria dextra,
Adiecto piperis medicatur puluere calda.
Sin autem longo decurrent intima fluxu,
Atq; immane malum multo iam tempore gliscit,
Torridus ex uino cortex potabitur oui.

Acetum cum calida.

Permixtũ calida acetum.) Hunc aceti & aquæ potum aluos sistere, uel ex simplicium natura manifestum est. De aceto siquidem testatur id Hippocrates de ratione uictus libro 2. cum ait, Acetum frigefacit: & quia humidum corporis cõsumit, sistit potius quàm moueat. Et idẽ testatur etiam Plinius & Dioscorides. De aqua uero Corn. Celsus lib. 2. capite 29. dicens, Aqua, uel tepida, uel præfrigida dura, id est, ea quæ tarde putrescit, ideoq; pluuia potissimũ aluum adstringit. *Vile.*) Plebeium & non preciosum. *Facili facto.*) Facile ad faciendum, compositionis leuis & nõ operosæ. *Si lædent.*) Solet nõnunquam ex pharmaci purgatorij substantia stomacho & intestinis nonnihil adhærere, cuius ratione uenter ultra modum soluitur, si non resistatur: nec sistitur donec id ablutum & extra corpus expulsum

expulsum fuerit: cui fluori sistendo & rei adhęrenti expellendo, nunc medicamenta accõmoda tradit autor. *Modicum.*) Parum. Nam si multum lęserint, adeo ut tormina maximosq́ dolores & febres ac ulcera excitarint, uiresq́. consumpserint, periculosum est, & timendum ne incurabilis morbus, hominẽ tollat. Sunt qui non modicum sed medicatum, hoc est medicina purgatum, legant, nec etiã contemnenda est lectio: unicuiq; in hoc suũ sit iudicium, nobis indicasse hoc, satis erit. *Tum.*) Tum inter alia significata sua nonnunquam etiam, ut hic, significat Aliquando. *Purgatoria.*) Medicementa uentris subductiua, qualia sunt Scamonium, agaricus, cucumer syluestris, elaterium, esula, elleborus, & id genus alia. Dicuntur uero purgatoria à purgando, hoc est corpus mundando. Purgare enim mundare est, & Purgatio, mundatio ac prauorum humorum euacuatio, & proprie humorũ qualitate sua peccantiũ eductio, autore Galeno. *Dextra.*) Dextrum aliquando ualidum significat & efficax, ut hic, purgatoria dextra, id est medicinę purgantes, ualidę, fortes & efficaces. *Piperis.*) Piperi enim, ut autor est Dioscorides, uis est extrahendi & uentrem roborandi: unde medicinę malignę substantiam stomacho & intestinis adhærentẽ & læsionem inferentem, secum extra corpus extrahit & expellit, idq́ potissimum si ex calida sumatur. Hæc enim est de qua Mesue in canonibus uniuersalibus autoritate Galeni sic scribit: Et dixit Galenus, uerificatur aquam calidam lauatiuam atq; mundificatiuã uirtutem habere, atq; solutiuam & omnem adhærentiam remouere: qua remota, remouetur etiam effectus quem inducebat. Remota enim causa, remouetur & effectus. Et ita medicari oportet, et in omnibus hoc unum pręceptum obseruare, autore Galeno technes libro 3. ut unamquanq; prius quæ efficit causam rescindamus, deinde ita ad illam quę ab eadem causa facta est, ægritudinem accedamus. *Sin autem longo.*) Ponit nunc medicinas dysenteriæ, non quidẽ factæ & con-

Tum.

Purgatoria.

Purgare.

Purgatio.

Dextrum.

Piper.

Aqua calida.

Dysenteria duplex.

Fiens. *Facta.* firmatæ, quæ curam non recipit, sed ei quæ adhuc in fieri est & curam admittit. Vbi illud etiam adnotatu non indignum erit, quod Galenus aphorismorum libr. 4. scribit in commento aphorismi Hippocratis, qui talis est: A difficultate intestinorum habito, si ueluti carunculæ exeant, letale est. Quem aphorismum exponens Galenus sic ait: In difficultatibus intestinorum, cum adhuc constituuntur, quædã corpora pinguia excernuntur, post hęc autem, nisi finiri anticipauerint quædã ramenta ipsorum intestinorum abiecta horum superficie interiore, quæ membranosa existit, & densa, illi quæ cutem exterius con tegit membranulæ proportionalis. Post hanc aũt & aliquid ex ipsa abraditur substantia intestinorũ, in quo tempore non adhuc fieri difficultatem intestinorum, sed iam factam, atq; constructam dicimus esse. Quando igitur partes adeo magnæ intestinorũ excernuntur in difficultate intestinorum, ut possimus eas carnes nominare, letalem ait esse morbum, cum neq; caro concrescere, neque cicatrix obduci in tali possit exulceratione. Hactenus ille. *Decurrent.*) Defluent & expellentur. *Intima.*) Hoc est interiora, ceu corpora pinguia et intestinorum ramenta: non quidem quæ ex substantia ipsorum, sed ex superficie solum interiore membranosa abijciuntur. *Gliscit.*) Cresscit & augetur. Talis enim naturæ est huiusmodi fluxus, ut nisi ab initio resistatur, indies crescẽdo in deterius uergat, ac demum in tantum firmetur, ut nullis amplius sit medicabilis herbis aut medicinis. *Torridus cortex oui.*) Hoc est, cinis corticum oui. Plinius medicamen hoc generalius facit, & omni sanguinis eruptioni mederi tradit lib. 29. ca. 3. inquiens: Medetur putaminis cinis in uino potus sanguinis eruptionibus.

Cinis corticum oui

Ramentum niuei credunt prodesse Elephantis,
Arbore piramea cortex direpta coquetur
Axe sub æthereo, sic nigro mixta lyeo,
Immensum poterit potu retinere fluorem.

Ramen-

Ramentum.) Puluerem quem Plin. scobē appellat:quam- *Scobes.*
uis scobes fit priuatim quæ lima aut serra detrita cadunt. *Ramentum.*
Ramentum uero magis se extēdit & generalioris est signi
ficationis.Nam quidquid radendo,secando,incidēdoúe
ex materia aliqua decidit, ramentum dicitur. *Niueis ele-* *Ebur.*
phantis.) Eboris quod albi coloris existit.Ebur autem os
est dentium Elephantis, cui ut Dioscorides testatur, ad-
stringendi natura & uis est. *Arbore piramea.*) Hoc est,mo *Arbor pira*
ro. Sub qua Piramus adulescens Memphiticus Thisbes *mea.*
amore ardens seipsum interemit,ut fabulosa,ad quam au *Morus.*
tor alludit,narrat historia, & ab Ouidio Metamorpho-
seωn libro 4. descripta est.Porrò quod ad morum attinet,
arbor est nota:poma ferens quibus succus in carne uino
sus:trini colores,candidus primo,mox rubens, maturis
niger:quamuis & albo colore nonnunquā maturescere
quidam tradant,ut Ouidius:& præsertim si albę populo
inseratur morus: quemadmodum & Cerasa albicantia
uidimus aliquando matura. Mora item in nouissimis flo
rent, sed inter prima maturescunt. De uiribus eorum &
medicinis plura Dioscorides atq; Galenus. *Cortex.*) Nō *Cortex mori.*
quidem radicis,quam soluere aluum dicunt, sed arboris
& trunci ipsius: & hanc etiam non recentem & uiridem,
sed sole siccatam: sic enim humido absumpto & arefacta
uim acquirit adstringentem magis. *Coquetur.*) Torrebi-
tur & exiccabitur. *Axe sub æthereo.*) Hoc est,sub cœlo,dio *Axis.*
& in sole. Axis enim pro cœlo accipitur: quanquam pro
prie sit linea quæ mundum dimetitur, sic dictus quod
quod circa ipsum agatur & moueatur cælum. Cuius li- *Poli, cardines,*
neæ,puncta & termini,poli, cardines & uertices dicun- *uertices.*
tur, quoniam circa ipsos cælum uertatur. Quorum duo
sunt,borealis siue arcticus quem nos aspicimus,& austra
lis siue antarcticus nostro hemisphærio prorsus abscon
ditus, licet Lusitanis nautis Indiam nauigantibus in usu
esse dicatur. Aristoteles in lib. de mūdo ad Alexandrum
Signa uocat circa quæ totus mundus mouetur. De hijs

Vergilius sic scribit: Hic uertex nobis semper sublimis, at illũ Sub ped:bus styx atra uidet manesq; profundi. Sunt tamen qui polum & axem idem esse existimẽt sed de hoc

Aethereum. aliorum esto iudicium. Cæterum æthereum nunc pro puro, nunc pro igneo, interdum pro alto et sublimi, non nunquam pro sydereo, cælesti & lucido accipitur. Dici-

Aether. turq; ab æthere, qui aliquando pro aëre sumitur. Vergilius, Resonatq; fragorib⁹ æther. Et Cicero de natura deorum libro 1. Locus quidem, ait, hijs etiam naturis quę sine animis sunt, suus est cuiq; proprius, ut terra infimum teneat, hanc inundet aqua, supremum æther, ignibus altissima ora reddatur. Aliquando uero pro igne accipitur, sicq; dicitur quasi ardens uel urens. Item dicitur aliquando æther quasi semper currens: & sic quod perpetuo moueatur cælum dicitur æther. Ouidius, Altoq; sub æthere fixis incursant stellis. Idem, Sic habites terras & te desideret æther.

Numinis aut iussu cedrum cum mastiche misces,
Mollitamq; picem & rasum de nauibus unguen,
Languida quo fidens medicamine mẽbra fouebis.

Numinis iussu.) Præcepto & traditione diuina Aesculapij, qui medicus fuit insignis & post obitum in deorum nu-

Cedrus. merum relatus. *Cedrum.*) Cedrus, autore Dioscoride, grandis proceraq; arbor est, ex qua cedrinus liquor colligitur: probaturq; qui crassus pellucet, & intenso firmoq; odore est, quiq; diffusus concretis stillicidijs seipsum continet, nec diffluit. Natura & uis illi est uiuentia corpora corrumpere, defuncta incorrupta seruare: quam ob causam cadauerum uitam pleriq; eum dixerũt. Siccat autem

Mastiche. & adstringit. *Mastiche.*) Mastiche lentisci arboris resina est, quę & lentiscina dicitur resina, adstringendi ui participãs. Nam, ut Dioscorides testatur, tota arbor et omnes eius partes, fructus, folia, ramorumq; et radicum cortex, & quicquid ex eo est, æquali sunt potestate, aluumq;, ut

Plinius libro 24.cap.7.tradit, fistunt. *Mollitam picem.*) Picem liquidam, quæ ex pinguissima tedæ & piceæ materia colligitur. Probatur splendore, leuore & puritate: facit contra letalia medicamenta: qualia sunt medicinæ quæ soluendo sunt & ultra quàm oportet soluunt & intestina excoriant & erodunt, quas erosiones lenit & glutinat, uiriumq; infirmitatem corroborat, & serpentia ulcera coercet. *Rasum de nauibus unguen.*) Hoc est, Zopissam, quæ derasa nauigijs cum cera resina est: eadem cum iam dictis ui præstans. *Fidens.*) Cum fiducia, & sine dubio subsequente effectu salubri. *Pix liquida.* *Pix naualis.*

Proderit & pueris quos dentis origo fatigat
Castaneas coxisse nuces & sorba uetusta
Atq; apium caulesq; rubus quos fundit acuta
Potio quæ fluidam consumpta morabitur aluum.

Proderit & pueris &c.) Ponit nunc medicamentum quoddam leue quod pueris dentientibus exhiberi possit dum fluida aluo tenentur. Solent enim communiter infantes eo tempore quo dentes oriuntur, uētris fluxu uexari, quibus facile cibis ac potionibus adstringentibus succurri poterit, præsertim potione quam Serenus prēscribit, quę & grata est & nō insuauis. Quod obseruandū nobis proponit Celsus lib.4.cap. de leuitate intestinorū, inquiens: Quod æque ad omnes similes affectus pertinet, in hoc maxime seruandum est: ut cū pleraq; utilia insuauia sint, qualis est plātago & rubi & quicquid malicorio mixtum est, ea potissimum in hijs dentur quæ maxie æger uolet. Deinde si omnia ista fastidiet, ad excitandam cibi cupiditatem, interponatur aliquid minus utile, sed magis gratum. *Castaneas nuces.*) Castaneas Latini nuces cognominant. Plinius libr.15.cap.23. Nuces uocamus & castaneas, quanquam accommodatiores glandium generi. Armatum hijs echinato calice uallum, quod inchoatum glandibus: mirumq; uilissima esse quæ tāta occultauerit cura *Canon.* *Castanea.* *Nuces castaneæ.*

naturæ. Trini quibusdam partus ex uno calice, cortexq; lentus. Proxima uero corpori membrana, & in his & in nucibus saporem, ni detrahatur, infestat. Torrere has in cibis gratius modulantum laturas præstanti ieiunio fœminarum quandam imaginem panis. Sardibus heæ pro uenere primũ: ideo apud Græcos Sardianos balanos appellant, hoc est, glandes Sardianas. Et Dioscorides inter glandes de hijs agit libro 1. capite de quercu, ubi de castaneis sic scribit, Sardianę uero glandes, quas aliqui lopima castanaúe aut mota aut Iouis glandes appellant, & ipsæ adstringentes eadem possunt, præsertimq; quæ inter corium et carnem earum membrana subiecta est. Et Plinius libro 23. cap. 8. Castaneæ, inquit, uehementer sistunt stomachi & uentris fluctiones. Has etiam Heracleoticas nuces appellant. *Coxisse.*) Crudæ enim acerbæ sunt & in cibo minus suaues coctis. *Sorba uetusta.*) Sorba sicca, magisq;, autore Celso, quæ torminalia uocantur. Cum enim in quadruplici sint differentia, ut Plin. tradit, quartum genus quod torminale appellant, remedio tantum probabile. At de horum ui & natura sic scribit Dioscorides: Sorba cum luteo colore adhuc sunt necdum maturuerunt, secta & in sole siccata, aluum in cibo cohibent. Mola eadem teruntur, fumiturq; pro polenta in eundem usum eorum farina. Potest idem & decoctum eorũ. Nec uires eorum in sistenda aluo tacuit Martialis inquiens, Sorba sumus molles nimium durantia uentres *Apium.*) De apio & generibus eius plura Theophrastus libro de plantarum historia 8. Plinius libro 19. cap. 7. et Columella libro 11. Quod ad medicinam attinet, apium compescit aluum, autore Dioscoride. *Rubus.*) Rubus quem Græci baton uocant, trium est generum. Vnus à loco in quo nascitur, Idæus uocatus, quoniam multus, ut Dioscorides tradit, in Ida monte nascitur, spinas habens breues & aliquando nullas. Alter quem Latini modo rubũ, ut Plin. modo sentem, ut Columella, nuncupant: et qui à Theophrasto

Balani Sardiani. Glandes Sardianæ.

Nuces Heracleoticæ.

Sorba.

Apium.

Rubus.

Rubus Idæus.

phrasto chamębatos, id est humilis et terrestris rubus uo- *Chamebatos.* catur. Hic, autore Dioscoride libro 4. siccat & adstringit, bibiturq́ue ad sistendam aluum ramorum eius decoctum. Quin etiam succus ex folijs caulibusq́ue expressus, mox in sole densatus, ijsdē efficatius medetur. Fructus prętereà in media maturitate in cibo sumptus, et flos eius in uino potus sistit aluum. Huius rubi, quę uulgo omnes nouerūt, *Mora Vaticana.* mora, quę Vaticana, à loco ubi augustiora nascunt, appellant, extrema ęstate maturescentia, bestijs uel hominibus cibos dedit natura. Est & tertius rubus, quem Græci cy- *Cynosbatos.* nosbaton, Latini rubum caninum seu canis sentē appel- *Rubus caninus.* lant. Frutex est rubo longe maior: arborescit enim autore *Sentis canis.* Diosco. libro 1. Foliaq́ue habet lōge quàm myrtus latiora. Spinas in uirgis durissimas, florem candidum, fructum oblongum, oliuę nucleo similem cum maturescit rubentem, intra quem lanis similia sunt: qui siccatus & in uino coctus & pot⁹, sic tamē ut sine interioribus lanis illis, quę faucibus et arteriæ nocēt, sumatur, aluū sistit. Estq́ue rubus hic, ut Theophra. tradit, inter fruticē & arborē medius, punicæ similis, folio uiticis, fructū ferēs rubentem, punicæ cytino similem. Cæterū siccantē & adstringentē uborum uim testātur etiā Plin. atq; Celsus. *Acuta.*) Spinosa propter spinas quas habet. *Cōsumpta.*) Exinanita, exhausta & ebibita. *Morabitur aluū.*) Ventrē sistet & adstringet.

LVMBRICIS ET TINEIS ASPVRGANDIS.

CAPVT XXIX.

QVID non aduersum miseris mortalibus addit
Natura? interno quum uiscere tinea serpens,
Et lumbricus edax uiuant inimica creanti,
Quod genus assiduo laniat præcordia morsu,
Sæpe etiam scandens oppletis faucibus hæret,
Obsessasq́ue uias uitæ concludit anhelæ.

Vermes.

VMBRICIS & tineis.) Animalibus & uermibus uentris. Quorum hic Serenus quemadmodum et Celsus duo tantum genera facit, cum tamen tria faciat Galenus. Vnum eorum qui tenues et minores in parte maxime inferiore intestini crassi & longanone generantur, & plurimi apparēt in iumentis male cibū coquentibus, et tales uocātur ascarides. Alterum uero eorum qui teretes ac rotundi & palmares aut etiā maiores in superioribus & gracilibus magis intestinis cōsistunt, & aliquando ad uentriculum ascendunt & per fauces ac os exeunt: talesq́ pueros maxime exercēt & infestant, multoq́ plures in eis generantur quàm ascarides. Tertium genus est eorū qui rarius generantur, sed peiores sunt, lati et longissimi, qui sępe per tota extenduntur intestina, & totius intestini longitudinem æquant: dicti Ciriæ, eo quod assimilentur κιρίαις, hoc est fascijs, institis & zonis, qua ratione etiam ταινίαι tæniæ uocantur, ut facile suspicari quis poterit, muntatis literis, quod factu facile fuit, pro tænijs dici cœptum esse tineæ. Porrò hoc genus Paulus Aegineta haud aliud esse ait quàm mutationē adnatæ in interiore intestino membranæ in materiā animalis modo mobilē, quæ sæpenumero tota reddatur longitudine incredibili, aliquando autē pars eius aliqua. Tales tricenū pedū & plurium longitudine aliquando uisas tradit Plinius libro 11. Et nos itidem admirandæ longitudinis tales uidimus non semel, ceu relatum est à nobis in commentarijs Apuleianis copiosius. Verū quo pacto creentur animalia uentris & uermes, docet Hippocrates libro 4 de morbis: Estq́ omnium causa, materia cruda, crassa & pituitosa, qualis in pueris colligitur, & in prouectioribus qui immoderate uiuunt. Suntq́ omnes & ascarides & elminthes siue eæ teretes sint siue etiā latæ ex genere eorum quæ tota substantia præter naturā sunt. Quocirca & prorsus eas expelli è corpore conueniet. Expelles autem, ut inquit Galenus therapeutices libro ultimo,

Ascarides.

Lumbrici rotundi.

Lumbrici lati & longi.

Ciriæ

Teniæ.

Tineæ.

mo, si prius enecaueris. Necantur autem amaris medicamentis. Viuentes nanq; obsistunt intestinis adhærentes: At mortuæ expelluntur unà cum stercore. Expelluntur cum hoc etiam uiuæ: sed stupefactæ, & ut ita quis dixerit semimortuæ factæ. At teretes quidem absinthium perimere potest, latæ uehementiora medicamenta desiderāt. Pari modo quæ Ascaris dicitur. Hęc ille. *Quid nō.*) Quasi dicat, Nihil. *Aduersum.*) Contrariū, inimicū & noxium. *Miseris mort.*) Hominibus calamitosis & infelicibus. Porrò de miseria humana plura Plinius naturalis hist. libr. 7. *Addit.*) Adducit, infert. *Interno uiscere.*) In intestinis. Solet enim & sub cute nonnunquam nasci uermiculorum genus quoddam φθεῖρες dicti, de quibus habitum est supra cap. 5. de phthiriasi. *Tinea serpens.*) Vermis repens et perambulans. Serpere & repere propriè sunt animalium humi gradientium & pedibus carentium, qualia sunt serpentes, lumbrici & reliqua genera uermium. *Lumbricus edax.*) Vermis à lubricate sic dictus, uorax, corrodens, mordicans & consumens. *Creanti*) Homini è cuius humoribus supereffluentibus procreantur. Generant enim ex materia pituitosa, quæ dum non est apta conuerti in substantiam aliti, nec etiam tantæ putredinis ut ex toto putrefiat, natura quæ semper ad optima nititur, mediāte calore illam disponit ut uitæ spiritum accipiat, & sic procreati uermes uiuunt, mouentur, nutriuntur & crescunt. *Laniat.*) Mordet & rodit. *Scandens.*) Ad superiora ascendens. Solēt enim uermes uel ad uētriculum & fauces usq; aliquando ascendere, & inde fœdius ore nonnunquam reddi. *Vis uitæ.*) Guttur & gulā. Hæc enim uitæ nostræ, hoc est rerum corpus nostrum intrantiū per quas alimur & uiuimus, uiæ sunt. Gula etenim cibi ac potus quibus nutrimur & alimur uia est. Guttur uero aēris, quo ad pectoralium membrorum cordis ac pulmonis refrigerium & spiritus nutrimentum maxime & necessario opus habemus. Sine aēris eni inspiratione & expiratione, homo

Serpere. *Repere.* *Vermium procreatio.* *Via uitæ.*

Vermes in pectoralibus gigni. uiuere non poteſt. Quod autem in pectoralibus ceu pulmone & in canna uocata pulmonis aliquando generentur uermes, teſtantur Abinzoar theizir libro 1. tract. 2. & Azarauius cap. de tuſſi. Qui uermes, ut aiunt, parui ſunt & aſſimilantur muſcis.

Ergo cinis cornu ceruini proderit hauſtus,
Vel nepetæ tritum ex uino uel lacte capellæ,
Nec non & ſuccus medici potatur aceti,
Prodeſt præterea cum Baccho perſica frondis.
Democritus memorat menthæ conducere potum.

Cinis cornu ceruini. *Cinis cornu ceruini.*) Idem medicamentum ponit Plinius dicens, Tinearum genera pellit ceruini cornus cinis potus. Cornus huius comburendi & cremandi in cinerem modus & ratio, ut Dioſcorides tradit, hæc eſt: Secatur in fruſta cornu, ſectumq́ in fictile crudum primo, mox luto circumlito operculo in fornacem conijcitur: uriturq́ uſque dum albeſcat. *Nepeta.* *Nepetæ.*) Calaminthes, maxime fluuialis & quæ aquoſis naſcitur locis. Dioſcorides loco uini & lactis, ſal & mel illi admiſcet, & uim hanc uermium interfectiuam illi tum elixæ tum crudæ tritæ & potæ tribuit. *Vinum.* *Vino.*) Maxime rubro ſeu nigro & dulci: tale enim ob maiorem ſiccitatem magis uermium naturæ aduerſatur: propter dulcedinē uero uermes id libentius accipiunt. *Vermes dulcibus gaudent.* Dulcibus enim gaudēt, et ad pharmaca quę amara ſunt illectantur, nō ſecus ac piſces per uermiculos & lumbricos terræ ad hamū. *Lac caprinum.* *Lacte capræ.*) Quamuis omne lac ſit dulcedinis particeps, caprinū tamē minus eſt humectans ſed magis ſiccans reliquis, propter cibū quo ueſcūtur, & ideo quoq; accōmodatius. *Succus medici aceti.* *Succus medici aceti.*) Per ſuccum aceti medici intellige ſuccum mali medici qui ſemiacidus eſt. Medicum aūt malum eſt, quod Dioſcorides Perſicum etiam & Plinius Aſſyrium patriæ nomine uocari dicit. Latini citromalum & citrium uocant. Cuius uaria habentur genera, magnitudine potius quàm genere differentia, &

quorum eadem quasi uis est, omnia odoratissima, & uenenis medentia, præcipue quod priuatim Citrum uocatur: de quo & Vergilius intellexit cũ ait, Fœlicis mali quo non præstantius ullum Pocula si quando sæuæ infecere nouercæ Miscueruntq́ꝫ herbas & non inoxia uerba. Huius odor, ceu libro 12. scribit Plinius, transit in uestes unà conditus, arcetq́ꝫ animalium noxia. Arbor ipsa omnibus horis pomifera est, alijs cadẽtibus, alijs maturescentibus, alijs uero subnascentibus. Contra uenenum, ut idẽ lib. 23. tradit, in uino bibuntur, uel ipsa, uel semen. Faciunt oris suauitatem decocto eorũ colluto, aut succo expresso. Horum semen edendum præcipiunt in malacia prægnantibus: ipsa uero contra infirmitatẽ stomachi. Diosco. item libr. 1. Arborem, inquit, habent toto anno fœcundam & superfœtantem. Pomum oblongum est, rugosum, colore ad aurum inclinato, cum grauitate odoratum. Semen habet pyrorum seminibus simile, quod in uino potum uenenis aduersetur & aluum deijciat. Decocto, succoq́ꝫ eorum commendandi halitus gratia colluũtur. Comeduntur & in pregnantium fastidijs: quod malũ Græci κίσαρ dicunt. Creduntur eadem in armarijs & scrinijs composita erosionum noxas à uestibus arcere. Suntq́ꝫ huius pomi partes non unius nec eiusdem uirtutis. Cortices enim calidi sunt: qui intus est succus, semiacidus: semẽ item calidum. Quæ omnia ferè de medicis etiam & citreis, quæ uulgo Narantia uocantur, quorumq́ꝫ duplex sapor est, acris & dulcis, dici possunt. Sunt & citrigenum species, quos limones uocant. De quibus omnibus eleganter satis & copiose scribit poeta celeberrimus Iouianus Pontanus in libris de hortis Hesperidum, in quorum secundo de horum pomorum utilitate sic etiam tradit: Omnibus his usus suus est: seu forte uoluptas Quæratur, seu certa salus, studiumq́ꝫ medendi Præcipue pueris, semen lege, conijce lectum In cyatho, & latices ad summum infunde liquẽteis, Sub Ioue quos tacitę cõtingant frigora noctis.

Mane autem puero instilla, bibet acre uenenum Lumbricis: stomacho, mirum, medicabitur ægro. Quin & arundineis mala ipsa liquoribus, ante Arte quidem medicata coquunt, ac lenibus inde Intingunt succis, & uase madentia seruant Auxilium latura, et opem languentibus ęgris, Regalesq́ epulas uario affectura sapore. Qui quod & in calidis fornacibus igne tepenti Sæpe liquāt lectos flores, & in horrea condunt Vitrea, odoratos latices, suffimina nota. Sæpe & fictilibus in lancibus imbre recenti Dimensis spacijs, macerato cortice, melle Contingunt, Siculoúe premunt concocta liquore, Atque hos, atque alios conuertunt citria in usus. Hactenus de malis medicis & succo eorum, quem Serenus intelligit per succum medici aceti. Nisi quis per eum intelligere maluerit liquorem aceti & acetum ipsum medicū, hoc est, laserpitiatum, quod è lasere & laserpitij seu silphij succo fiebat, multi quondam in oxyporis & oxygaris quibus miscebatur, usus. Meminit medici succi Strabo geographię libro II. inquiens, Hæc regio, loquitur autem de Media, silphium fert, à quo medicus succus appellatur. *Persicæ frondis.*) Hoc est, arboris Persicæ folia, quæ uel Galeno teste, trita & umbilico imposita, lumbricos necant. Arbor nota & quæ poma fert lanata, hoc est, lanugine obducta: innocua & expetita ægris, stomachoq́ accommoda, quorum palma duracinis. Nec aliud fugacius pomum: longissima nanq́ decerpto bidui mora est. Persica uero appellata sunt à regione Perside, unde ad nos aduecta. Non quidē uenenata in Persia, translata deinde in Aegyptum mutata natura innocua, ut quidam ferunt, & meminit Columella hijs uersibus, Stipantur calathi & pomis quę barbara Persis Miserat (ut fama est) patrijs armata uenenis. At nunc expositi paruo discrimine læti Ambrosios prębent succos, oblita nocendi. Quin etiam eiusdem gentis de nomine dicta Exiguo properant mitescere Persica malo. Non inquam Persicæ arboris in Aegyptum translatæ

Acetum laserpitiatum.

Folia Persicæ.

latæ fructus is est, qui in Persia letalis, deinde in Aegyptũ transplantatus factus est esculẽtus, sed Perseæ potius quę à Persica arbore diuersa est. Quod uel ea testantur quæ scribit Dioscorides libro 1. cap 155. de Persea, ubi ait: Retulerunt quidam letalẽ in Perside hanc arborem esse: translatam deinde in Aegyptum mutata natura salubrem & edendo factam fuisse. Et Galenus libro 2. de alimentis ait, Vidimus & hanc plantam in Alexandria, magnis & ipsa arboribus annumeranda. Tradunt huius apud Persas fructum tantę perniciei esse, ut edẽtes interimat. In Aegyptum uero translatum, in esculentum mitescere, & pyrorum malorumq́ modo, cũ quibus & magnitudine conuenit, esitari. Quin & Plinius ipse naturalis historiæ libr. 15. cap. 13. Idem testatur dicẽs: Persicæ arbores sero & cum difficultate transiere, ut quæ in Rhodo nihil ferant: quod primum ab Aegypto earũ fuerat hospitium. Falsum est uenenata cũ cruciatu in Persis gigni, & pœnarum causa à regibus translata in Aegyptũ & terra mitigata. Id enim de Persea diligentiores tradunt, quę in totum alia est, myxis rubescentibus similis, nec extra orientem nasci uoluit. Eã quoq; eruditiores negauerunt ex Perside propter supplicia translatam, sed à Perseo Memphi satã. Et ob id Alexandrum illa coronari uictores ibi instituisse in honorem ataui sui. Semper aũt folia habet et poma, subnascentibus aliĳs. Hactenus Plinius. *Frondis.*) Frons, estq́ nominandi siue recto casu dictum frondis, sic supra capite 11. Delphica frondis. *Democritus.*) Democritus Abderitanus philosophus sapientissimus & medicæ rei peritissimus fuit: scripsit inter alia libellum etiam de insania. De hoc plura in epistolis Hippocratis. *Menthæ.*) Menthæ uim contra uermes testatur etiam Celsus, præsertim ubi teretes sunt & pueros exercẽt. Dioscorides succũ eius cũ aceto id facere tradit inquiẽs, Menthæ succus potus cum aceto, rotundos lumbricos necat. Plinius aliorum referens sententiam, Aspersa, inquit, in potionem mentha,

Persica differt à Persea.

Democritus.

Mentha.

Tt 2

uentris animalia expellere dicitur. Est autem ex medicinis leuioribus ad hoc.

Sumitur abrotonum nec non & uile melanthum,
Allia per sese sanant, & ius coriandri.
Quin et marrubium decoctum haustumque iuuabit,
Pulegiumue potens & agreste iugatur anethum:
Synthesis hæc prodest unda mollita calenti.

Abrotonum. *Abrotonum.*) Abrotonum quod uermes amaritudine sua interficiat, testantur etiam Galenus, Paulus Aegineta, Serapio, Auerrois & alij. Melanthum. Nigella. Gith. *Melanthum.*) Quod Græcis melanthum, id Latinis est nigella. Vtrisque à seminis colore sic dicta herba. Plinius Gith uocat & optimum esse ait quod quàm excitatissimi odoris & quàm nigerrimũ existat. Huius semen nõ modo potum, sed & extra umbilico & uentri illitum, uermes & reliqua interaneorum animalia interimere & pellere testes sunt etiam Dioscorides, Galenus, Serapio & Auicenna. Allia. *Allia.*) Allia per se sola sine alterius rei permixtione in cibo sumpta contra uermes prodesse, testantur etiam Celsus & Auicenna, nec refert siue cruda siue cocta edantur. Vtraque enim autore Hippocrate libro de morbis mulierum 2. prosunt. Noua tamen & recentia, teste Rufo, sunt meliora. Porrò Plinius & Macer illis in aceto mulso coctis & exhibitis uim illam attribuunt. Coriandrum. *Ius coriandri.*) Succus coriandri. Quòd uulgò notum est. Huius semen lumbricos & interaneorum animalia pellere cum mali punici succo & oleo potum Plinius asserit. Dioscorides uero cum passo sumptum: & paulum quidem. Copiosiorẽ enim continuumque eius usum cauere oportet. Quoniam maiore copia sumptum, mentem non leui periculo tentat: haustum etenim ebrietati similem cum turpi loquacitate furorem facit. Porrò Apuleius foliorum usum per inferiora administrandum docet, dum infit: Ad lumbricos, Herba coriandrum coquatur ad tertias in oleo, & in anum mittatur. Cæterũ cuius

qua-

qualitatis sit particeps coriandrum, frigidum ne sit an calidum, autores inter se discrepant. Hippocrates enim lib. 2. de ratione uictus & libro de morbis qui extra, & Galenus libro 7. de simplicibus, Serapio tr. 2. de medicinis calidis, et Auerrois colliget libro 5. ipsum calidum ponunt. Dioscorides uero libro 3. & Auicenna undecima tertij, tr. 1. cap. 7. Rasis Almansoris libr. 3. cap. 19. & Hali abbas frigidum asserunt. Sed uerius Isaac in dietis particularibus capite proprio, diuersæ uirtutis esse tradit, testante id saporis sui uarietate. Cui & Gentilis Auicennæ expositor non postremus subscribit, omnesq; certis signis motos ait. Primi enim qui calidum asserunt, argumentum ad id sumunt ab amaritudine & aromaticitate quas in eo sentiunt, quæ & partiũ tenuitatem illi faciunt. Alij uero qui refrigerandi uires ei tribuũt, id à frigiditate in ipso percepta colligunt, quæ & partium crassitiem causatur. Verum quæ pars præualeat, difficile esset ponderare. Nostri tamen æui medici frigiditatem pręcipue illi tribuunt præsertim intus assumpto. Exterius enim admotum nũc quidem calefacit nunc uero refrigerat, id tamen in diuersis morborum generibus, uti clare demonstrat Gentilis Canonis Auicennæ libro 5. fen 11. tractatu 1. cap. 7. de medicinis cordialibus. *Marrubium.*) Marrubij uim contra uermes prodit etiam Apuleius, sed iungit illi absinthij & lupinorum pondera paria: iubetq; in aqua mulsa coquere cum uino & bibere aut super umbilicum imponere. *Pulegium.*) Idem testatur Auicenna: porestq; id coctũ, potum, & illitum. *Agreste anethum.*) Etsi apud ueteres medicos unicam tantum anethi speciem repperio, simpliciter anethum dictum: uerum tamen est quod Plinius & Dioscorides herbam quandam tradunt quam hic meon, ille meu uocat, quæ caule & folijs anetho sit similis: quamuis utrobiq; tum apud Plinium tũ apud Dioscoridem, non anetho sed aniso perperam & falso legat Dioscoridis interpres ille Florentinus. Et hanc herbam meon intelligit

Marrubium. *Pulegium.* *Anethum agreste.* *Meon.* *Meu.*

nunc Serenus per agreste anethum. Et sic etiam meo in- terpretantur medici recentiores, dicentes id esse agreste a- nethum. Hocq; ui sua feruente uermium interfectiuũ est, ut hic tradit autor: nec id mirum, si enim aliud domesti- cum tale est, autore Auicẽna, multo magis agreste tale erit: cum syluestria domesticis cõmuniter sint efficatiora. *Syn thesis.*) Synthesis compositio dicitur, à σύν quod est con, & θέσις positio.

Decimasexta tertij tract. 5.

Synthesis.

COLO SEDANDO.

CAPVT XXX.

QVVM colus inuisũ morbi genus intima carpit,
Mande galeritã uolucrem quam nomine dicunt.

COLO.) Dolori colico, qui fit in intestino cras siori colo: quamuis plurimi uehementissimos quosq; dolores in quacũq; parte intestinorum euenerint, ad colum referant. Sunt autẽ in du- plici differẽtia intestina ordine quodam sese cõsequẽtia. Nam horum quædam superiora quæ gracilia uocantur, alia inferiora quę crassa dicuntur. Ante omnia uero in in feriore ipsius uentriculi parte foramen est & meatus qui πύλωρος & portanarius dicitur. Sic quidem nominatus, uti Galen⁹ ait, quod ueluti ianitor iustus nihil permittat exire, quod non fuerit prius in chylum conuersum atq; concoctum. Talem aũt chyli bene concocti substantiam certum est per pylorum ad inferiora intestina deduci, nõ ut excernatur, sed potius ut intra corpus retineatur, ui hepatis in sanguinem trãsmutanda, ex quo omnia mem- bra debent nutriri. Vnde libro de utilitate partium quin to, aperte pronunciat, Intestina non esse superfluitatum excretionis, sed alimentorum potius instrumẽta. Quam- uis

De intestinorũ ordine.

Pylorus portanarius.

uis Celsus pyloron primũ faciens intestinũ sic nominatũ dicat, q̃d portæ modo in inferiores partes, quæ excreturi sumus, emittat. Pylorum meatum sequitur intestinũ pri mũ, quod ἔκφυσις hoc est propago siue exortũ appellatur: sic dictum quia ex pyloro primũ exoriatur: aut δωδεκαδάκτυλον, id est, duodenum, à duodecim digitorum mensura. Quod quia non sit implicitum, uoluerunt quidam intestinum non esse appellandum, & primum faciunt ieiunum. Vnde Macrobius ait: Ieiunum omnium intestinorum principium habere exaratũ est. Nisi quis sub eo & ieiunũ & duodenũ comprehendi censeat. Sic etiam Galenus de locis affectis lib. ϛ. primum facit ieiunum, dicens: Omnia intestina à uentriculo ordine quodam descẽdunt atq; omnium supremum ieiunum est, deinde quod tenue uocatur. Suscipiunt autem ambo inuolutiones, ieiunum tamen, autore Celso, minus implicitum est: ac ita dictum, quia nunquam quod accipit, continet, sed protinus in inferiores partes trãsmittit: tenuius uero in sinus uehementer implicitum est. Differunt etiam autore Galeno, nam tenue non inuenitur uacuum, & quia non habet idem tenue tantum uenarum multitudinem. Imperitiores hoc ilion uocant, & morbum illius iliacum, quum tamen ileos, id est uoluulus, ab eruditioribus appelletur, et qui hoc affecti sunt ileosi. Nam iliaci iliosiue dicuntur qui lagopono, id est ilium dolore, uexantur. Plinius hæc gracilia intestina per quæ flexuosissimis orbibus cibi delabuntur, in homine & oue lactes uocari tradit, in cæteris ilæ plurali numero. Quamuis lactes etiam à nonnullis pro pinguibus intestinis accipiantur, unde Persius lactes unctos uocat: aliquando uero pro membranis quibus inter se intestina cohęrescunt. Sunt etiam qui lactes uocant loca sub umbilico pubetenus delicata, adeo ut plagam ferre nequeant. Vltra hæc quoq; significata, adhuc pro mesenterio accipit Theodorus, uir utriusq; linguæ doctus, ca

ἔκφυσις, exortũ. δωδεκαδάκ-κτυλον. Duodenum. Ieiunum. Tenue. Ileos, ileosi. Iliaci, iliosi. Lagoponos. Lactes. Ilæ.

forte ratione ductus, quod Macrobius quoq; mesenterō pro intestino accipit: ubi intestina principalia facit tria, unum dissipium quod uentrē à reliquis secernit, alterum medium quod Græci μεσέντερον dicunt, tertium quod ueteres hiram uocarunt: aut forte quia contentum pro cōtinente accepit. Est enim mesenteron non intestinum, sed potius in medio intestinorum collocatum, unde & illi apud Græcos nomen, sicuti & alterum apud eosdem nomen est à propria substantia sortitum, quo mesarcon appellatur: quoniā omnes, quæ ad ipsum ex iecore uenas feruntur, unà cum adiacentibus arterijs circunquaque ambit atq; cōplectitur: huic lactes inuoluūtur, ut à duro spinæ contactu munitiores magisq; septos reddat. Sed hæc missa faciēs ad intestinorum ordinem reuertar. Post gracilia itaq; & tenue intestinum est id quod cæcum uocatur, quod usq; ad infernas partes extenditur. Deinde colum quod ad superiores reuertitur partes, donec sæpe numero & lienem & iecur attingat, in quo dolorum maxima caussa est, qui & colici dicuntur, & inde colicon dictum medicamētum quod colico dolori medetur, quale est id quod à Scribonio Largo compositione medicinali 119. & à Cornelio Celso lib. medicinæ 4. & 5. ad Cassium medicum refertur, licet apud eos nōnulla sit compositionum discrepantia. Hoc intestinum colon Plinius Ile singulari numero uocat. In hoc dolor fit qui Colicus dicitur et Chordapsos ac Choridos: quamuis Diocles Carystius commutatis nomenclaturis, tenuioris intestini dolorē chordapson, crassioris uero Ileon nominauerit. Post colon est intestinum rectum, quod & aluum & longanonem uocant. Contegit uero uniuersa hæc omentum ex interiore parte leue & strictum, ex superiore mollius: cui adeps quoq; innascitur, qui sensu sicut cerebrum quoq; & medulla caret. Omento uero quod uenis etiam quibusdam uel maioribus illigatum est, autore Celso: iungitur abdominis membrana interior, quæ quoniam interioribus

Dissipium. Mesenteron. Hira. Mesarcon. Intestinum cæcum. Colon. Dolor colicus. Medicamentum colicon. Ile. Chordapsos. Chordios. Intestinum rectum. Aluus. Longanon. Omentum.

bus omnibus extensa adiacet & intestina cumométo continet, peritoneon à Græcis dicit & à Barbaris mirach. Cæterum quod ad colicum dolorem attinet, fit is à frigido crassoq; aut uiscoso humore seu spiritu flatuoso egressum non habente. Estq; uehemens & longus: uehemens quidem ob intemperantiam & corporum quibus continetur tentionem: longus uero et perseuerans, quia difficulter uacuatur, ob corporum ambientium crassitudinē ac spissitudinem quibus ipsum continent et arcent, quod tenuiora intestina ob tunicarum rarā tenuemq; essentiam facere non possunt. *Colus.*) Dolor colicus. *Inuisum.*) Inuisum dicitur quod inuidia & odio habetur, cuiq; inuidetur. *Intima carpit.*) Interiora uentris & intestina corripit, molestat & torquet. *Mande.*) Mandere proprie est dentibus cōterere et comedere. *Galeritam.*) Galerita auis est quæ nunc alauda dicitur, Græce corydalus, à galeæ similitudine, eo quod in summo uertice habeat apicem & plumulas elatas in modum galeæ. Plinius libro 11. cap. 37. ait: In capite paucis animalium nisi uolucribus apices: diuersi quidem generis, Phœnici plumarum serie medio eo exunte alio, Pauonibus crinitis arbusculis, Stymphalidæ cirro, Phasianæ corniculis. Præterea pauo, atque ab illo galerita appellata quondā, postea Gallico uocabulo etiā legioni nomen dederat alluda. Huius cōtra colon uarius usus est. Nā Diosco. tostā in cibo sumi iubet. Paulus Aegineta, Auerrois et Serapio simpliciter coctā & comestam diu. Plin. lib. 30. ca. 8. assā, siue in nouo uase cū plumis exustam contritamq; in cinerē, bibiq; ex aqua coctū cochlearibus ternis per quadriduū, item cor eius adalligatum fœmini, amplius recentem tepentemq; adhuc deuorari.

Peritoneon. *Mirach.* *Causa doloris colici.* *Inuisum.* *Mandere.* *Galerita.*

Aut pauidi leporis madefacta coagula pota,
Siue apio nepetam tereti cum mastiche iunges,
Necnon & species ambas redolentis anethi
Quorum decoctos patiens haurito liquores.

Pauidi.) Inter animalia enim maxime pauidus est lepus.

Coagulum leporis. *Leporis coagula.*) Inter coagula intestinorũ doloribus maxime medetur leporinum ex uino trium obolorum pondere potum, autore Dioscoride. Coagulũ quid. Coagulum autem ea uiscerum pars est, qua ad densandum lac utimur. Estq; substantia & mucillago quædam superflua lacti coagulato quodammodo similis in uentribus & certis animalium uesicis genita & appensa. Sic quidem dictum à cogendo, hoc est, à colligendo aut stringendo. Vnde etiam aliquando pro omni eo quod densat & coniungit, accipitur. *Madefacta.*) Humecta & resoluta, idq; præcipue in uino.

Apium. Petroselinum. *Apio.*) Scilicet satiuo et hortulano, quod non modo coli sed & aliorum quoq; doloribus medetur qui ex flatuoso spiritu egressum non habente generãtur. Vnde Dioscorides ad nullum determinatum morbi genus id applicat, sed omnibus indifferenter inflationibus utile pronũtiat, simpliciter dicens, Soluit inflationes. Quamuis saxatilis apij quod petroselinon dicitur uires cõtra colon propriè ualidas tradat inquiens, Petroselinon stomachi & coli inflationibus torminibusq; medetur.

Nepeta. *Nepetam.*) Quemadmodum apium simpliciter inflationibus ubicunq; existant prodesse dicit Dioscorides: sic etiam nepetam simpliciter strophis & torminibus, hoc est doloribus uehementissimis, siue in colo siue alia quacũq; parte existant, utilem scribit. *Tereti.*) Rotundo.

Masliche. *Masliche.*) Et hoc uentrem ac intestina confortando. *Species ambas.*) Genus utrunq;, domesticũ & agreste.

Anethum, domesticum, agreste. *Redolentis anethi.*) Vtrunq; enim odoratum est. De agresti quod meon appellatur, agit Dioscorides libr. primo inter aromata et odoramenta, aitq; radicibus esse odoratis, quæ in aqua decoctæ & sine coctura tritę utiles sint inflationibus & torminibus. sed dolores capitis facere potum ultra quã deceat meon. Domestici uero redolentiam testatur Columella dicens, Et bene odorati flores sparguntur anethi: cuius siccati comæ & seminis decoctum, ut Dioscorides prodit, tormi-

na

na & inflationes finit. Estq; nunc communis in omnibus uentris & intestinorum doloribus mitigandis anethini olei usus.

VESICAE ET CALCVLO PVRGANDO ET VRINAE prouocandæ.

CAPVT XXXI.

SI cui uesicæ tardus cunctabitur humor,
Hæc mora rumpetur uino peruicta uetusto.

ESICAE.) Vesica, quam κύστιν Græci dicunt, infra aluum à priore parte est, tota neruosa. Cuius officium unicũ est, ut uidelicet comprehendat, estq; humidi excrementi conceptaculum. Vnde Aristoteles libr. de historia animalium primo cap. 2. Humidi, inquit, excrementi cõceptaculum uesicam: sicci, aluum nominamus. Nec à renibus trahit urinam uesica, sed renes per ureteras, quæ uenæ sunt à renibus ad uesicam protensę, excernendo in uesicam mittũt. Accidentia quæ uesicæ superueniũt, partim cæteris communia sunt, ceu omnes ipsius præter naturam tumores, dolores & quę hos facere possunt affectiones, partim ipsi soli propria, ut Ischuria, Stranguria, ac per alium quoq; modum immoderata urinæ excretio, & quæ Dysuria dicitur. Verum huiusmodi affectus uesica tanquam meatu utuntur, ipsa haudquaquã affecta. E quibus Ischuria est integra urinæ detentio, propter meatus ipsius & fistulæ quam Vrethram uocant, constrictionem: quæ uarijs fit modis, uidelicet, aut propter corporis ipsius tumorẽ prę ter naturam, aut cum aliquid ei præter naturam innascitur, aut cum à re quapiam obstruitur. De quibus latius Galenus libro de locis affectis primo. Aliam demũ sup-

Vesica, κύστις. *Vesicæ officiũ.* *Venæ ureteræ.* *Ischuria.* *Vretra, fistula urinæ.*

pressæ urinæ & ischuriæ causam ponit item Celsus, qui urinam aliquando non reddi ait quia senectute iter eius collapsum sit. Stranguria, quam Cato lotij substillum uocat, est quãdo stillatim, parum & frequenter quis mingit: fitq; aut ob uirtutis retentiuæ imbecillitatem in uesica, aut ob urinæ acritudinem. Imbecillitas autem ob immodicam intemperaturam præsertim frigidam, siue tumorem aliquem præter naturam in ea. Acritudo uero urinæ aut ob renum passionem, aut aliarum partium uitium aliquod, cuius ratione humorum suorum uitia ad uesicam transmittunt & cum urina permiscent: nonnunquam etiam ab intemperaturis quibusdam, maxime à caliditate, deinde à caliditate & humiditate, & demum ab humiditate. Dysuria est mingendi difficultas, de qua Galenus sic scribit: Dysuria potest & quæ cum dolore fit mictio dici: potest autem & quæ cũ difficultate aliqua, adeo quod uix uesica operetur. Eam uero quæ cum dolore est, facit inflammatio & abscessus & ulceratio & inæqualis intemperatura & spiritus flatuosus. Si uero motus difficilis aliquis, uel potentiæ imbecillitas, uel tumor cõtra naturam, ex omnibus hijsce dispositionibus. Hęc ille. *Calculo.*) Lapidi, qui hominum quibusdam diro cruciatu in uesica generatur: maxime autem, ut in aphorismis libro 3. Hippocrates prodit, pueris, qui inter illos qui iam dentes ediderunt, & qui pubertati sunt proximi, mediam, quæ usque duodecimum & tertiumdecimum annum progreditur, habent ætatem. Et horum, uti Galenus scribit, lapis propria est passio: hij enim ob edacitatem nõ paucos crudos humores coaceruant, ex quibus pars crassior unà cũ urinis ad uesicam perueniens, fit lapidum generationis materia. Accedit altera causa, uehementia caliditatis. Aceruant enim et senes humorem crudum non paucum, non propter edacitatem, ut pueri, sed propter potentiæ concoquentis imbecillitatem, non tamen calorẽ fortem habent qui ex materia crassa uaporem resoluens lapidem generet.

Aph. li. 3. & 5.
Stranguria.
Lotij substillum.
Dysuria.
Aphor. lib. 7.
Calculus uesicæ.
Aphor. 26.
Hipp. lib. 4. de morbis.

generet. *Vrinæ.*) Lotio suppresso & præter naturam retento. Est autem urina sanguinis & aliorum humorum colamentum et aquositas. Sic dicta, ut quidā putāt, quod in exeundo urat. Vel ut alij uolunt à uerbo Græco οὐρῶ quod est mingo, unde etiam οὖρον Græci urinam dicunt. *Vesicæ humor.*) Lotium & urina. *Tardus.*) Segnis, exire non potens, sed præter naturam detentus & remoratus. *Cunctabitur.*) Remorabitur & detinebit. *Hæc mora.*) Vrinæ detentio. *Rumpetur.*) Frangetur & ad exitum prouocabitur cieturq; urina. *Vino uetusto.*) Vinum præsertim uetustum & tenue, diureticum esse & urinam mouere testatur etiam Dioscorides libro 5. dicens, Vrinam pellunt quę uetustissima tenuiaq; & alba uina sunt. Et hoc maxime ubi aut grumus aut pus aut crassus lentusq; humor retentionis causa fuerit. Vrina. οὐρῶ. οὖρον. Vinum uetus diureticum.

Prodest ex paruis acinos potare sabucis,
Aut hederæ succum, ut lachrymosi trita sinapis,
Necnon resinas Oricia therebinto
In speciem heruiliæ paruos glomerabis in orbes,
Quos ternos tepida mixtos hausisse medela est.

Acinos ex sabucis.) Idem testatur Plinius libro 24. cap. 8. inquiens, Acini sabuci urinam mouent. *Hederæ succum.*) Hederæ in medicina acris est natura, autore Dioscoride. Vnde & urinam mouet, teste Plinio. *Lachrymosi sinapi.*) Acrimonia & feruore suo lachrymas cientis & prouocantis. Columella, Secq; lacessenti fletum factura sinapis. Quod autem urinam ciat & moueat sinapi, testantur etiam Celsus & Plinius. *Trita.*) Contrita scilicet semina. *Resinas therebinto.*) Quamuis omnis resina moueat urinam, ut autor est Dioscorides, potior tamen inter omnes est therebintina, quæ omnes alias antecedit. *Oricia.*) Hoc est, circa Oricon ciuitatem nascenti. Est enim Oricos ciuitas Epiri, secus quā plurima nascitur therebintus, nigrum lignum habens, soliditatem in buxi speciē. Verg. Eneid. Acini sabuci. Hederæ succus. Sinapis. Resina therebintina. Terebintus Oricia. Oricos.

libr. 10. Inclusum buxo aut Oricia terebintho. Et Propertius libro 3. Sed thiæ thalamo aut oricia terebintho. *In speciem heruiliæ.*) Hoc est formam paruam & rotundam, cuiusmodi est heruilia, quæ leguminis genus est, & Græce dolichus uocatur, ut sentit Io. Manardus in Epistolis medicinalibus. *Orbes.*) Orbiculos, globulos & pilulas paruas. *Glomerabis.*) Formabis & in glomeris formam conficies. *Ternos.*) Numero tres, & hæc quantitas una uice sumenda est sufficiens. *Tepida.*) Aqua moderate calida. Sic enim nō adhærent. Cum enim tenax & uiscosa res sit per se deglutiri nō posset. *Hausisse.*) Deuorasse, deglutisse.

Heruilia.

Quondam etiam nimium præceps urina fluendo
Irrigat exuuias, obscœnoq; inficit imbri,
Ergo cinis cornu ceruini proderit haustus,
Vel nepetæ ex uino tritum uel lacte capellæ,
Tum leporis cerebrum ex uino potare decebit.

Quondam etiam.) Aliquando. Postquam retentā urinam ciere docuit: nunc nimium fluentem, & incontinentiam eius sistere & cohibere docet. *Nimium præceps.*) Nimis uelox & plus iusto prætereq; naturam fluens. *Irrigat.*) Humectat. *Exuuias.*) Vestes ab exuendo sic dictas, quemadmodum ab induendo induuiæ & indumenta sunt dicta. Dicuntur autem exuuiæ non solum de hominum uestimentis, sed & de aliorum animalium spolijs: unde & serpentum pelles exuuiæ dicuntur. *Obscœno imbri.*) Humore olente & lotio fœtente. *Inficit.*) Contaminat & fœdat. *Cinis cornu ceruini.*) Cerui cornu uim habet omnes humores exiccandi: quare & omnem fluxum tum uentris tum uteri tum uesicæ cohibet & sistit, doloremq; sedat, præsertim in cinerem redactum, drachmæq; unius pondere in potu datum. *Nepetæ tritum.*) Nepetæ puluis uel cinis contritus seu succus per cōtritionem extractus. Solet autem Nepeta urinæ incontinentiā cohibere, maxime ubi uirtutis retentiuę ob frigidam intemperaturam imbecillitas

Exuuiæ Induuiæ.

Cornus ceruini cinis.

Nepeta.

aut

aut spiritus flatuosus causa est. Frigus enim feruore suo reprimendo, uirtutem corroborat & flatuosos spiritus dissoluit, humoresq; desiccat. Aliâs enī & ab aliis causis accidentē urinæ fluxum potius augeret. Nam, ut omnes testantur, urinam cit nepeta: nisi & hoc modo humores expurgando fluxus fluxum tollat. *Vino.*) Maxime acerbo & stiptico. *Lacte.*) Pręsertim ubi exulceratio adest. Nam, ut Dioscorides lib. 2. tradit, Interaneorum exulcerationibus cōmuniter lac medetur, pręcipueq; gutturis, pulmonum, intestinorum, renū & uesicæ. *Capellæ.*) Capræ: propter cibum adstringentem quo plurimum uescuntur. *Tum.*) Deinde ultra dicta iā medicamenta. *Leporis cerebrum.*) Idem testatur Plinius lib. 28. cap. 10. dicens: Cerebrum leporis in uino urinæ incontinentiā cohibet. *Lac caprinum.* *Cerebrum leporis.*

Sed dolor internam uesicæ si capit aluum,
Subueniet radix frondosæ epota cupressi,
Pulegiûmue potens domitum feruentibus undis.

Sed dolor int.) Solet nonnunquam urinæ incontinentiam dolor subsequi, præserti ubi exulceratio aut acris quispiā humor ipsi occasionē præbuerit: quemadmodū et in dysuria uocata accidit. Huic itaq; affectui nunc idonea adhiberi docet medicamenta. *Internam uesi. aluum.*) Hoc est, cauitatem interiorem uesicæ & uesicam ipsam. *Capit.*) Afficit & molestat. *Radix cupressi.*) Adstringit cupressus, siccat & refrigerat. Vnde & folia eius contra destillationes in uesicam & dysuriam cum passo & exigua myrrha utiliter bibuntur, ut autor est lib. 1. Dioscorides. Plin. uero libro 24. ca. 5. Radix, inquit, cum foliis trita potaq;, uesicæ & stranguriæ medetur. Quæ mala quoniam dolor sequi solet, tolletur idem, iisdem malis sublatis: quod, ut hic Serenus testatur, cupressi radix efficit pota. *Frondosæ.*) Foliosæ & multorum foliorum: quæ eandem quoq; cum radice uim habent adstringentem. *Pulegium.*) Vesicæ dolores, pręsertim qui ex urinę angustiis & calculo originē *Cupressus.* *Pulegium.*

habent, pulegij potu mitigari, uel Plinij testimonio certum est: libro etenim 20. cap. 14. inquit, Vrinam pellit ex uino, & si Amineum sit, & calculos & interiores omnes dolores. *Domitum fer. undis.*) Hoc est, in aqua decoctum.

Si uero in lapides densus conuertitur humor,
Qui retinet cursus, gemitumq; dolore frequentat,
Saxifragam seu sphongiten succurrere credunt,
Præterea semen myrthi syluestris Iaccho
Atq; oleo mixtum bibitur nec desit acetum,
Vinaq; sumantur fricto condita cumino,
Siue palumborum capitur fimus acre ferorum
Dulcacidis sparsum succis tritumq; solutum,
Necnon obscœnus capræ potabitur humor,
Obruit hic morbum, labefactaq; saxa remittit.

Si uero in lapides.) Calculi remedia traditurus autor, docet prius ex qua re idē generetur, & quæ inde causentur accidentia. Dictum est autem prius à capitis initio, quod calculi materia est crudi in corpore coaceruati humoris pars crassior, cum urina ad uesicam perueniens, quam partem densum humorem uocat, generatus uero calculus urinæ cursum & fluxum retinet, & inde affectos diro cruciatu & dolore sępius & frequenter molestat & afficit, gemitumq; & suspiria inducit. *Gemitum.*) Suspiria. Gemere proprie pectoris est, cum prę angustia in sonum prorumpit. *Saxifragam.*) Saxifragam ab aliquibus Empetron uocari, autor est Dioscorides medicinalis syluæ libr. 4. cap. 17. quamuis eodem libro capite 170. aliam herbam faciat empetron, aliterq; illam describat & alias tribuat uires. Verum quia Plinius lib. 27. cap. 9. unam eandemq; saxifragę ac empetri nomine facit herbam, uiresq; illi tribuit, quas Dioscorides sub ijsdem nominibus, diuersis herbis, & nostro etiam æuo saxifragæ nomine herba fit uiribus eisdem quibus Dioscoridis saxifraga, & siliquas ferat lentis

Gemere. *Saxifraga.* *Empetron.* *Phacoides.*

tis similitudinem referentes, ceu de Empetro scribit idem Dioscorides, unde & phacoides, ut ait, appelletur: hinc facile persuasum habeo, male olim ab ignaris diuisa fuisse uti nunc etiam sunt apud Dioscoridem, quæ simul iungi cõuenisset, et ut ex uno capite duo separata, et una herba diuersæ factæ sint, quæ unũ & idẽ esse debuissent. Quare etiam non male egisset, meo iudicio, si Dioscoridis interpres ille Florentinus Plinium sequutus diuersa illa capita in unum coalescere permisisset, quod & ego factu opus esse censeo. Sed de hoc satis. Quod uires eius concernit, Saxifraga, inquit Plinius, recens, quamuis nos radice non recenti etiam communiter utamur, urinas cit decocta in aqua, uel trita calculos frangit. Qui fidem promisso huic quærunt, affirmant lapillos qui sufferuefiant unã rumpi. Dioscorides uero, Bibitur, inquit, in uino decocta utiliter stillicidio uesicæ & singultientibus: calculos uesicæ frangit, urinam cit. Cæterum dicta est saxifraga, aut quia in petris nascens eas dum nascitur rumpat, ut aliqui uolunt: seu ut alij, quia lapillos in uesica frangat atq; cõmminuat. Nascitur autẽ plurima in Rhetia prima, locis asperis & petris. Sunt & aliæ sub saxifragę nomine nũc in usu herbę, sed de quibus nihil ad præsens. *Spongiten.*) Spongites lapis est qui in spongijs reperitur, unde & nomen indeptus est. Hinc Plinius libro 37. cap. 10. Spongites, inquit, spongiæ nomen repræsentat. Et lib. 36. cap. 19. Spongiæ lapides inueniuntur in spongijs, & sunt natiui. Quidam eos cysteolithos uocãt, quoniam uesicæ medentur: calculos rumpunt in uino poti. Et Dioscrides libro 5. Inueniuntur, inquit, & in spongijs lapides: hij cum uino poti calculos uesicæ frangunt. Et hij etiam ex medicamentis illis sunt quę reliquis in frangendo lapidem longe fortiora sunt, autore Auicenna. *Semen myrthi syl.*) Myrthus syluestris Latine Ruscus dicitur, myrtho simile foliũ habet, minus tamen: lanceæ figura, in summo acuminata cuspide: fructum fert in medio folio herētem, rotundum,

Spongites lapis.

Myrthus syluestris.

Ruscus, oxymyrsine.

cum maturuit rubētem, ossea intus duricie. Ramulos utilium modo lentes, numerosos, ab ipsa radice statim, infragiles, cubitali longitudine, folijs plenos. Radicem gramini similem, sapore acerbo, amarescenteq́, uti libr. 4.

Libr. 23. cap. ultimo. Dioscorides autor est, qui etiam cū Plinio oxymyrsinen, id est, acuminatam myrtum, & chamæmyrsinen, id est humilem & terrestrem myrtum, appellari tradit. Cuius semen Plinius etiam cum uino aut oleo aut aceto potum calculos frangere testatur: nec refert quod liquores non coniunctim, uti Serenus, accipiendos præcipit. Nec modo semen, sed & radix, quam in honore esse dicit Plinius, & folia itidē in uino decocta & pota uesicæ calculos frangunt & pellunt, si Dioscoridi credimus.

Vinum. *Iaccho.*) Vino, præsertim antiquo & tenui, quod fracto calculo uiam ad exitum præbet & urinam ciendo etiam expellit.

Oleum. *Oleo.*) Hoc enim utile est excoriationi quæ ex calculo accidit, leniendæ & dolori mitigando.

Acetum. *Acetum.*) Vt quod alijs penetrandi uim administret & inflammationes arceat, calculosq́ frangat: quā uim illi esse uel ex historijs satis manifestum esse poterit, prǽsertim ea qua Hannibal alpes fregisse & ita transcendisse fertur.

Cuminum. *Cumino.*) Maxime syluestri, & eo quidem quod satiuo simile est, quod ex singulis floribus corniculatas siliquas sublimes profert, in quibus nigellæ simile semen est: quod potum uesicæ stillicidio, calculis, & sanguinis concretos grumos cum urina reddentibus succurrit, autor Dioscorides libr. 3. *Fricto.*) Parum asso, ut si quæ inest superflua humiditas consumatur.

Fimus palumborum. *Fimus palumborum.*) Columbarum agrestium alui excrementum & stercus, quod reliquis longe acrius est, magisq́ calefacit & urit. Et quam hic Serenus Palumborum, illam Auicenna decimaoctaua tertij, columbarum fimo uim extrahendi lapides tribuit, quod tamen idem est. Plinius libro 30. cap. 3. Fimum quoq; palumbium, inquit, in faba sumi contra calculos & alias difficultates uesicæ: similiter plumarum cinerem palumbium ferorum

ex aceto mulso iubent. *Ferorum.*) Agrestium & syluaticorum, qui domi non nutriũtur, sed procul à uillis uitam agunt semper. *Dulcacidis succis.*) Aceto mulso, quod & oxymel dicitur, de quo diximus supra capite undecimo. *Obscœnus capræ humor.*) Vrina capræ fœtida. Quam hic Serenus uesicæ calculos frangendi & expellendi uim, urinæ caprarum, eam Dioscorides aprinæ, Auicenna porcinæ tribuit. Plinius libro 28. cap. 10. apri etiam urinam et ipsam uesicam pro cibo sumptam, uesicæ calculorumq́ cruciatibus auxiliari testatur. Et id efficacius quidem, si prius fumo maceratur utrunq;. Imò, ut idem prodidit, fimum caprarum in mulso calculos pellit, efficaciusq́ syluestrium. *Obruit.*) Sepelit, absc͂odit & tollit. *Hic.*) Humor obscœnus & urina capræ. *Morbum.*) Calculorum dolorem & cruciatum. *Labefacta saxa.*) Lapillos & calculos comminutos & attritos. *Remittit.*) Relaxat, et educit. *Acetum mulsum.* *Oxymel.* *Vrina caprina,* *aprina,* *porcina.* *Fimus capræ.* *Vesica capræ.*

CONCEPTIONI ET PARTVI.

CAPVT XXXII.

IRRITA coniugij sterilis si munera languent
Et sobolis spes est multos iam uana per annos,
Fœmineo fiat uitio res nec ne silebo,
Hoc poterit quartus magni monstrare Lucreti:
Sed natura tamen medicamine uicta potenti
Sæpe dedit fœtus studio curante paratos.

CONCEPTIONI.) Hoc est, conceptionis impedimento amoliendo, & uterum infœcundum ad facile concipiend͂u præparando. Nam quæ per se facilis est nec impedita conceptio, nullo medicaminis eget auxilio. Præpedita uero, adeo ut difficulter aut nunquam concipiat mulier, nec tamen in uniuersum denegata sit, medicamentis recuperari & pro

moueri poterit. Præpeditur autem non modo mulieris, sed & uiri aliquãdo ob affectum & intemperaturã. Nam bonam habẽtes temperaturã, semper generabunt etiam cum malam habentibus coeuntes: malam uero habẽtes solum cum contrariam habentibus coeuntes, gignent.

Conceptio. Sperma. Semẽ genitale. Est autem conceptio, spermatis, hoc est seminis genitalis, utriusq; & uiri & mulieris in utero susceptio & apprehensio. Sperma uero siue genitale semen dicitur id ex quo tale quid produci natum est, quale est illud à quo ipsum genitum est.

A uiro & à muliere decidi sperma. Quod autem utriq; & mari & fœmellæ genitale semen insit, & ab utroq; decisum ad fœtus generationẽ concurrat, testis est Hippocrates non uno loco. Nam libro de natura seminis genitalis sic infit, Et in uiro et ĩ fœmina semen & marinum & fœmineum inest. Libro uero de natura pueri & fœtus sic ait, Siquidem semẽ ab utrisq; manauerit in mulieris uterum, primum quidẽ simul miscetur. At libro de morbis quarto, Semẽ genitale, inquit, de membris omnibus uiri & mulieris ad hominis generationem ueniens, & in mulieris locellos decidens cogitur, temporeq; adueniente ex eo humana natura procreatur: quoniam quatuor has humiditates, humorisúe species uir & mulier in corpore habet, quæ sũt heæ, sanguis, bilis, pituita, aqua: quæ non minimam nec debilissimam partem semini porrigunt. Hęc ille. Ab utroq; itaq; semen decidi & in inchoandi hominis domicilio utero suscipi, uel Hippocratis, qui unus pro pluribus sit, testimonio satis manifestum est.

Vterus, Vtriculus, Loci, Vulua, Matrix. Vterus uero quem & utriculum et locos & uuluam & matricem uocant aliqui, est inchoandi hominis domicilium: seu, uti Galenus describit, ἀγγεῖον κυητήριον, hoc est, uas fœtum conseruans. Nam postquam genitale semen apprehendit, adeo contrahitur ut nulla omnino uacua pars relinquatur, & in tantum os clauditur ut ne acus quidem acies ingredi possit, teste Galeno, cuius de locis affectis libr. 6. hæc sunt uerba: Quid autem in rerum natura potest esse admirabilius? nouẽ perpetuis mensi-

mẽſibus clauditur os uteri, adeo exacte, ut ne ſpecilli quidem acumen admittat: perfecto autem fœtu, uſq; adeo diſtenditur, ut totum animal per ipſum egredi poſſit. Hanc uteri clauſionem teſtatur etiã Hippocrates libr. aphoriſmorum quinto hijs uerbis, Quæ utero gerunt, hijs uteri os cõprimitur. Sed quia uaria uteri uocabula relata ſunt, nonnihil de ijſdẽ adhuc dicendũ. De aliquibus Plin. lib. 11. ſic profert, Fœminis eadem omnia præterquam ueſicæ iunctus utriculus, unde dictus uterus, quod alio nomine locos appellant, hoc in reliquis animalibus uuluam. Celſus tamen uuluam in homine etiam uocat. Noſtro tempore uulgus imperitum muliebrem naturam & pudẽda perperam uuluam nuncupat. Per matricem Columella fœminam intelligit quæ fœtus gratia tenetur ac parit fœtumq; generat, cum ait, Sint ergo matrices probi coloris, robuſti corporis &c. item, octies anno pullos educat ſi bona eſt matrix. Communis tamen medicorum ſchola matricem nunc uocat uterum. Græci item uterum non uno nomine nominant. Dicitur enim ab illis aliquando μήτρα, hoc eſt matrix, non obſtante quod Ariſtoteles lib. de hiſtoria animalium tertio capite primo, hoc nomine uteri os & ceruicem uocari tradat. Inquit enim, Pars uuluæ interior, loci & uterus appellatur. Vnde fratres uterinos cognominamus. Oſtium autem & ceruix, matrix dicitur. Appellatur itẽ Δελφὺς id eſt uterus, unde ἀδελφοὺς uocant fratres uterinos: item ὑστέρα id eſt loci: quãuis non nunquam etiam pro pellicula accipiatur exteriore, (nam & interior eſt tum tenuior tum mollior,) quæ embryon ambit & ſecunda dicitur & χώριον, eo quod ſit χώρημα, id eſt infantis alueus, ſeu quia χωρυγεῖ, id eſt cibũ, ei ſuppeditat. Et hactenus de utero, poſt quẽ os eius eſt quod uteri os uocatur, uidelicet illud quod intus eſt oſtiolum ubi loci deſinunt & uterus, collum uero incipit, quod Galeno teſte, magis proprie os uteri diceretur. Nam altera colli extremitas, quæ mulieris pudendis coniungitur, non

Marginal notes: Vulua. — Matrix. — Μήτρα. — Δελφὺς. — ἀδελφοί. — ὑστέρα. — Secunda. — χώριον. — Vteri os. — Vteri collum. — Vteri ceruix.

uteri, sed ipsius colli os haud sine ratione diceretur. Post os uteri est ceruix carnosa, cartilaginea, modiceq́ ob dura, quæ ab uteri ore inchoat ac recto tramite ad muliebrem usq; naturam fertur, per quam & menses egrediuntur, & foramini fistulæ uesicæ contermina est. Hanc etiã collum uocant uel trachleum, Celsus canalem. Huius os porus primus uocatur, & ex partibus interioribus penitioribusq́ intra cletorem, primũ occurrit. Cleroris uero quam & Nympham & Eugion & Hymen nominãt, est in parte extima ac omniũ prima, hoc est, in muliebris pudendi medio neruosa exilitas & tunicula, integritatis ac uirginitatis argumẽtum: quã mẽbranulã primus dirimit coitus, qua rupta et cruor emanat ob colligationes uenulasq́ tenues, quib⁹ ex adiacẽtib. partibus exortis cõtexitur. Tandem pars illa muliebris pudenda occurrit, cui carnis tuberculum hiulcum bifidumq́ prominet. hanc etiam muliebrem uocãt naturam ac genitale muliebre & os genitale. Sed de hĳs nunc satis superq́. *Partui.*) Partus est completi & perfecti iam in utero fœtus in has uitales auras exitus. Qui naturaliter fit nono mense aut decimi initio. Et hoc iustum nascendi tempus est. Qui antea nascuntur, raro superstites permanẽt. Quomodo autem in utero afformetur & nutriatur infans & demum in lucem exeat, copiose docet Hippocrates libro de pueri fœtúsue natura: quæ breuitatis causa hic nũc omitto. *Irrita.*) Vana, cassa, frustranea & ad effectum non peruenientia. *Coniugij.*) Matrimonĳ, extra quod omnis coitus illicitus est et prohibitus. Dictum est aũt cõiugium, à iugo, quasi duorũ ad unũ iugũ coniunctio, ut pares operis uices sustineant, quemadmodũ & coitus ex æquo negotium habent, itidem ut in iugo. *Sterilis.*) Infœcundi & fructũ nõ ferentis, hoc est, ex quo soboles non suscipitur. *Munera.*) Coniugĳ munus & officium est, ex coitus negotio prolis susceptio & generatio. *Languent.*) Marcent & fructũ non ferunt. *Fœmineo.*) Cuius uitio, uiri ne an mulieris conceptio

Canalis. Trachelus. Colli uteri os. Porus primus. Cletoris, Nympha, Eugion, hymẽ. Muliebris natura, os genitale. Partus. Coniugiũ unde dictum.

ptio præpediatur, silentio se præteriturum ait Serenus: remittit tamen nihilominus nos ad quartum librum Lucretij ubi id habetur. Impeditur aũt ex parte uiri quidem ob seminis intemperaturã frigidã uel humidã, ob quam semen non bene concoquitur & ad conceptionem reddi tur ineptũ. Quod si intemperatura frigida sit mediocris, indiget utero calido sufficienter: si uero immodica, omnino sterilis est. Sic etiam si intemperatura humida sit modica, utero indiget calidiore & ficciore: si immodica, sterilis est. Eodem modo & propter excellentẽ calorem, semen fit tosto simile. Simliter ob siccitatem, ubi primũ excidit, neq; extendi potest, cũ extensio necessaria sit ad conceptionem. Nam, ut in libro de semine scribitur, Mulier non concipit, nisi per uteri cauitatem parte plurima semen extendatur. In mulieribus autem male temperati uteri si parum à bonitate recedant, difficulter concipiunt: si uero nimium, mulieres steriles fiunt. Non concipiunt autem quęcunq; frigidos uteros habent, propter substantię ipsorum spissitudinem et densitatem ualde frigidos uteros ex necessitate comitantẽ. Similiter quæcũq; præhumidos habẽt uteros, ut in quibus genitura extinguatur. Item quæcunq; siccos, magis & adurentes: nam ex defectu alimenti semen in hijs corrumpitur. Porrò quęcunq; ex utrisq; mediocrem habent temperaturã, heæ fœcundę sunt; autor Hippocrates, Gal. Sunt & alia conceptionis impedimenta, quæ breuitatis causa omitto. *Res.*) Conceptionis inpedimentum. *Hoc.*) Scilicet cuius uitio contingat. *Natura.*) Vis concipiendi impedita tanquam naturalis reputata, hoc est, infœcunditas & uteri dispositio citra omnẽ aduersam ualetudinem ad cõcipiendũ inidonea. *Victa.*) Superata & conceptioni præparata. *Studio curante.*) Diligenti cum medicinæ auxilio adhibita cura.

Conceptionis impedimenta et sterilitatis causa.

Aut igitur leporis consumit fœmina uuluam:
Aut ouis in stabulis fractas cum ruminat herbas.

Pendentem ſpumam molli deducit ab ore
Atq; illam meminit mixto potare Falerno,
Mercurialis item capitur communiter herba
Sic cubitum noctu coniunx feſtinat uterq;.

Leporis uulua. *Leporis uuluam.*) Præteſtato quod medicamentis cõceptionis impedimentum tolli poterit, & uterus ad concipiendum idoneus fieri: ponit nunc conceptionem promouentia remedia. In primisq; magnus inter talia eſt leporis uſus mulieribus, nec modo uulua ipſius fœcunditatem ipſis adfert, ſed & conceptus leporis & teſticuli & coagulum, ut refert Plinius, cuius lib. 28. capite 10. hæc ſunt uerba: Si uuluæ leporum in cibis ſumantur, mares concipi putant: hoc eſt teſticulis eorum & coagulo profici. Conceptum leporis utero exemptum hijs quæ parere defierint, reſtibilem fœcunditatem adferre. Ex quibus uerbis etiam non ſolum hijs remedijs fœcundas reddi mulieres colligitur, ſed & maſculos etiam concipere ſolere. *Conſumit.*) Edendo abſumit & cõmedit. *Fœmina.*) Mulier in

Ouis ſpuma. fœcunda & concipere deſiderans. *Ouis ſpumam.*) Huius medicamenti uim & naturam conceptionem promouentem apud alios autores legiſſe me non memini, quare penes huncipſum fides maneat. Talem autẽ effectũ occulta

Stabulum. ui quadam producit, ſi modo id agit. *Stabulis.*) Stabulum proprie hominũ diuerſorium ſiue hoſpitium ſignificat, uti Perottus tradit. Petronius, Cum errarem per totã ciuitatem, nec inuenirem quo loco ſtabulum reliquiſſem. Hinc etiam ſtabula, loca in quibus armẽta & greges conſiſtunt in agris et ſub diuo ueluti ſtationes illorum. Verg. Montano flumine torrens cũ ſtabulis armenta tulit. Accipitur etiam ſtabulum pro ſtatione & habitatione quacunq; & loco ubi quis ſtare conſueuit. Varro, Equinũ pecus paſcẽdum in pratis potiſſimum herba, in ſtabulis ac præſepibus arido fœno. *Fractus.*) Frangendo & decer-

Ruminare. pendo comeſtas. *Ruminat.*) Ruminare eſt cibum per os aſ

ſumptũ

ſumptũ & in uentriculo iam contentũ, in primis quidem ad os ſubleuando reducere, deinde multo tempore mandendo terere, poſtremo rurſus ipſum deuorare, idq́ non in eundem, ſed in alium uentriculum. Galenus de locis affectis lib. 6. cap. 6. *Meminit potare.*) Id eſt, potat & bibit. *Falerno.*) Vino optimo, quale eſt Falernũ, de quo dictum eſt ſupra cap. 28. *Mercurialis.*) Qualis herba ſit Mercurialis & quæ ſpecies eius, dictum eſt ſupra capite 27. Natura illi conceptum adiuuare: et, ut Dioſcorides tradit, creduntur fœminæ Mercurialis herbæ folia trita, tum pota, aut poſt purgationes fœminarũ genitalibus appoſita, ut fœminæ concipiantur facere: maſculæ uero contra, mares. Oportet autem ipſam altero à purgatione die dare mulieribus per triduum, & quarto die à balneo coire eas, ceu Plinius uarios etiam exhibendi modos referens docet, et ut de leporis uulua etiam dictum eſt. Hęc herba quoniam Mercurij inuentum eſt, à Latinis Mercurialis, à Græcis ἑρμοῦ πόα, id eſt Mercurij herba, dicta eſt. *Capitur.*) Accipitur & aſſumitur. *Cubitum.*) Ad concubitum, rem ueneream & coitum peragendum. *Noctu.*) Pudor enim nos docet interdiu rem ueneream non eſſe exercendam: ſed tempore ſolum nocturno, & in tenebris, nõ ſub luce. *Coniux.*) Citra enim coniugium, haud licitum eſt homini coitu uti, diuina etenim lege id nobis prohibitum eſt: uerum qui abſtinere non poterit, is nubat in domino & intra legitimi thori limites & præſcriptum ſe contineat. Melius enim eſt nubere quàm uri & ſcortari, de illo quo Paulo teſte. *Vterq́.*) Mas & fœmina.

Mercurialis.

Atq́ ubi iam certum ſpondet prægnatio fœtum
Vt facili uigeat ſeruata puerpera partu
Dictamnum bibitur, cochleæ manduntur edules.
Vt menſes olim minus octo moratus in aluo
Irrumpat thalamos & nexus ſoluat inertes,
Pulegio admixto uenit embryo nectus aceto,

Cuius opem ueram casus mihi sæpe probarunt.
Quin etiam stercus supponunt uulturis atri
Sentiat ut minimum partus quā proximus urget.
Oua etiam rutæ ac fragili miscentur anetho,
Quæ diluta simul uino atq; exhausta medentur.

Atq; ubi iam.) Docet nunc quæ partum accelerant medicamenta, quibus aliquādo opus est uti propter pariendi difficultatem, quæ nonnunquam mulieribus haud parum periculi & mortem ipsam adferre solet: ad quod cauendum & prægnantem saluandam, medicinis opem ferre necessum est. *Spondet.*) Promittit, & certo fœtū in utero esse conceptum indicat. *Pregnatio.*) Imprægnatio, & fœtus in utero conceptio. *Vigeat.*) Viribus constet et saluetur. *Seruata.*) Per medicaminum uim incolumis custodita. *Puerpera.*) Puerpera dicitur quæ iam peperit & ædito fœtu facta est mater. *Dictamnum.*) Non potu tantum, uti Serenus tradit, sed & illitu & suffitu sine puerperæ uexatione & periculo partum ex utero pellit dictamnum: nec modo uiuos partus accelerat, sed & emortuos uel transuersos, & secundas quoq; eijcit ex uino ubi febris absit, si uero febricitet, ex aqua potum, autor Celsus, Plinius, Apuleius, Dioscorides. *Cochleæ.*) Cochleas item in cibo sumptas partum accelerare testatur etiam Plinius libro 30. cap. 4. *Edules.*) Edulis, ab edo quod manducari potest, dicitur. *Vt menses minus octo.*) Relatis quæ uiuum partum accelerant remedijs, ponit nūc ea quæ mortuum expellunt. Solet enim interdū infans ante octauum mensem in utero emori, quem mortuum prægnans debilis expellere nequiēs, in parturiendo laborat, periculoq; imò & morti ipsi subijcitur: quod tamen ne accidat sed salua seruetur, maxime enitendum erit, et auxilium illi ferendum medicamentis ad partum eijciendum idoneis, qualia Serenus nobis nunc propónit. *Aluo.*) Aluū hic pro utero accipit. *Irrumpat thalamos.*) In cubiculū et hunc mun

Puerpera. Dictamnus. Cochleæ. Edulis. Aluus.

mundum ex utero emergat & expellatur. *Nexus inertes.*) Hoc est, quibus utero alligatur fœtus ligamenta debilia, quæ Græci cotyledones, Latini acetabula uocant, quibus embryo & partus per umbilici radices utero ualentissime continuatur. Quamuis etiam cotyledones aliquando pro uasorum oris accipiantur, quę ad uterum ueniūt, ex quibus secundæ pendent: non, sicuti quidam putant, pro adnatis ipsis carnibus adenosis, uti tradit Galenus. Praxagoras item in libro 1. de naturalibus, Cotyledones, inquit, sunt ora uenarum & arteriarum quæ ferunt ad uterum. *Soluat.*) Abrumpat. *Pulegio.*) De pulegio quātum ad hunc locum attinet, Dioscorides simpliciter sic pronunciat, Pulegium potum menses, secundas, & fœtus trahit. Plinius uero libro 20. cap. 14. Ex melle & aceto, ait, citat menstrua & secundas, uuluas cōuersas corrigit, defunctos partus eijcit. Apuleius demum, Si infans, inquit, in utero mulieris mortuus fuerit, pulegij codas tres recentes quæ adolent suauiter, tritas in uino uetere optimo, sextarij quartario da bibat, liberabitur. *Venit.*) Egreditur & eijcitur. *Embryo.*) Hesychius in lexico, ἔμβρυον, inquit, νεογνὸν βρέφος. τὸ ἐν γαστρὶ γυναικὸς ὂν διάπλασμα ἢ ὀλίγον, hoc est, Embryo est nuper genitus infans. Est & in uentre seu utero mulieris adhuc existens figmentum & conceptus uel minutus & imperfectus. *Nectus.*) Enectus, mortuus. *Cuius opem.*) Pulegij auxilium in educendo fœtum mortuū. *Casus.*) Experimēta. *Quin etiam.*) Insuper. *Stercus uulturis.*) Quod hic circa fœtus eiectionē de uulturini fimi suffitu testatur Sere. & cū eo Diosco. id de penna uulturina pedibus subiecta asserūt Plin. & Sextus Plat. *Supponunt.*) Subijciūt, & suffiūt. *Sentiat ut minimum.*) Hoc est, ut sine labore et dolore partū ædat. *Partus quā proximus urget.*) Hoc est, quę iā parturit et partu laborat. *Oua etiā rutæ &c.*) Idē medicamentum ponit etiam Plin. lib. 29. cap. 3. nisi quod cyminū addit, inquiens: Tota oua adiuuant partum cum ruta & anetho & cymino ex uino.

Cotyledones. *Acetabula.* *Pulegium.* *Embryo.* *Vulturis stercus, penna.*

PROFLVVIO CVIVSCVN
QVE SANGVINIS ET MATRICI.

CAPVT XXXIII.

SI modicus pleno manat de corpore ſanguis,
Subuenit. At nimius cum uita funditur ipſa,
Quapropter multo naris completa cruore
Cum fluit, attritus cimex conducit odore.
Lana oleo madeſit ſed nondum lauta roſarum,
Hæc datur in nares, uel claudet denſius aures.

ROFLVVIO *cuiuſcunq;.*) Sanguis à uarijs partibus fluere ſolet, utpote à naribus, utero, ueſica, & alijs, quorum omnium fluxui hoc capite mederi docet Serenus. *Matrici.*) Vtero, hoc eſt, accidẽtibus uterum concernentibus, qualia ſunt ſanguinis mẽſtrui fluxus nimius, aut eius præter naturã retentio, ſiue poſt partum ſiue aliâs id fiat: item fœtus mortuus & ſecundæ retentio. *Si modicus pleno.*) Ex medicorum decretis eſt, Plethorico & ſanguine pleno exiſtente corpore, nullum ſauguinis fluxum moderatum ſiſti debere. Omnis enim talis & commodo eſt et à multis grauibus affectibus & morbis hominem tum pręſeruat tum liberat, præſertim qui creticus fuerit. Nimius uero undecunq; etiam fluxerit, non modo nõ commodus aut non utilis eſt, ſed maxime nocet ac uitam ſæpius cum morte ipſa permutat. Et talis utiq; neutiquam negligendus eſt, ſed ſummo ſtudio reſtringẽdus: id quod & Serenus nũc docet. *Cimex.*) Cimex uermiculus eſt fœtens, & ex ligno, chartis & paleis naſcens. Cuius atriti fœdo odore ſanguinem è naribus fluentem ſiſti, autor nunc eſt Serenus. *Lana oleo mad.*) Plinius huic medicamento parum allij addit, dum ſic ſcribit, libro 29. cap. 2. Lana ſuccida ſanguinem

Canon.

Cimex.

Lana ſuccida.

sanguinem in naribus sistit cum oleo rosaceo & allio indita modico auribus obturatis spissius. Oleum enim rosarum sanguinis feruorem refrigerando acuitatem ipsius obtundit, glutinat etiam & adstringit. Lana uero ne nimium refrigeret, facit. Oportet enim huiusmodi medicamenta non esse nimis refrigerantia, ne frigus nocumento sit. Oportet etiam quum naribus imposita sunt, ut nasus bene stringatur donec uim suam bene impresserint. *Non dum lauta.*) Id est, succida & à sordium suarum pinguedine, quę œsypus est, nondum abluta aut purgata. *Lana succida.*

Contritis prodest cochleis conducere frontem.
Aut galli cerebro, uel sanguine tinge columbæ,
Quod nisi supprimitur, sanguis potādus & ipse est.

Cochleis.) Idem tradit Plinius hijs uerbis: E naribus fluentem sanguinem sistunt cochleæ contritæ frōti illitæ, idq́, ut Dioscorides ait, ex aceto. *Conducere.*) Inducere, imponere, & illinire. *Galli cerebro.*) Non modo cerebello, sed & sanguine gallinacei profluuia à cerebro sisti prodit Plinius libr. 30. cap. 3. Cum autem à cerebro dicit, oportet illud intelligere non à substantia cerebri, quę exanguis est, sed de membranis cerebrum continentibus, ut aperte docet Dioscorides libr. 2. dicens: Cerebrum gallinaceorum compescit ex cerebri membranis erumpentē sanguinem. Membranæ enim sunt, quæ uenas habent sanguinē continentes. Porrò hij administrandi modum non docent. Serenus illini iubet. Serapio, Auicenna & Mesue, comestionem laudant, idq́ de gallinarum cerebro affirmant: sed nihil refert, eiusdem enim naturæ sunt. Est autē huius modi cerebrum ex medicinis quæ à proprietate quadam singulari talē sanguinis fluxū cōpescunt, uti tradit Mesue. Sed oportet ut frequēs fit eius comestio. Vnde Auicenna quinta tertij, tract. 1. cap. 9. inquit, Congregatio experientium existimat, quod cerebella gallinarum sunt ex melioribus cibis, imò ex melioribus medicinis ei qui habet *Cochleæ.* *Cerebrū galli.*

fluxum sanguinis narium ex casu aut percussione, uerum oportet ut ex eis plurimum sumat aut fiat ei cibus continuus. *Sanguine columbæ.*) Duos sanguinis columbini administrandi modos proponit, unum per illinitionē, quo non proficiente, alterum subiungit per potum. Plinius, E naribus, inquit, fluētem sanguinem sistit columbinus sanguis seruatus, concretusq́: & eum quidem, autore Auicenna, qui ex cerebri membranis fluit: quod Dioscorides quoq; testatur inquiens, Sanguis columbæ priuatim sanguinis ex cerebri membranis eruptiones compescit. *Tinge.*) Fronti illine. *Supprimitur.*) Sistitur.

Sanguis colūbæ

Præterea pharijs caput hic metire papyris,
Detrahe quod super est alio genitalia necte:
Fœmineas prodest illinc uincire mamillas.

Sanguinem sistendiē naribus duo modi.

Præterea pharijs.) Docet nunc duobus modis diuersis sanguinis profluuio ē naribus mederi, & id quidē ex eadem planta sed diuersis eius partibus sumpto remedio. Primus uero modus est, uias & ductus unde sanguis fluit coartare, & hoc cum altera plantæ parte quæ interior est, & uirtutis est conglutinantis ac stipticæ, ipsam fronti & temporibus imponendo: non quidē simpliciter solam qualis est, sed aut infusam aut in cinerem cōuersam. Nam, uti Serapio autoritate Galeni capite Burdi scribit, hæc planta non administratur in medicina sola sicut est, sed postquā infunditur & comburitur: Et hæc quando infunditur cū aceto et aqua aut in uino solo incarnat uulnera recētia, maxime quando apponitur circa uulus ipsum, nisi quia secundum hunc modum est sicut materia unius medicinarum quæ sanant, & quando comburitur, conuertitur ad medicinam desiccatiuam. Verum tamen efficacior in hoc est factæ ex ea crematæ chartæ cinis, autore Dioscoride. Secundus modus est, sanguinem auertere & ad alia membra conuertere, tum ad uicina deriuando, tum ad cōtraria reuellendo, quod & natura ipsa facere solet. Mulieri

Papyri diuersæ partes.

lieri enim, inquit Hippocrates, sanguinem uomenti, menses superuenientes remedio sunt. Ad uicina deriuationē Græci parocheteusin: ad contraria reuulsionem antispasin uocant. Et hanc hic nos docet Serenus. Et hæc in ijs quę supra sunt omnibus, deorsum semper agitur: sursum in ijs quæ sunt infra, uti docet Galenus therapeuticæ lib. 5. Curabimus itaq; sanguinis fluxum à naribus, sanguinem deorsum reuellendo: & id quidem non per uenæ sectionem aut cucurbitarum appositionē, quod etiam aliquando fieri solet, sed per ligaturas & compressiones dolorosas factas a: ut in testiculis, si mas fuerit: aut, si mulier sit, in mamillis, uti Mesue quoq; docet, nedum hic Serenus, qui ad hoc sumere iubet papyri librum & corticem ex quo funiculi fiunt. Sed quia papyro ista nos caremus, nihil intererit, si alterius generis funiculus accipiatur. Nā dolor qui ex ligatura prouenit, potior causa est quæ sanguinem reuellit, quo reuulso, fluor etiam sistitur. *Pharijs.*) Aegyptijs. Pharos Aegypti olim insula fuit contra Nili hostia, à continenti noctis dieiq; uelifico nauigij cursu distans, ut Homerus prodidit: nunc continenti adiacet & Alexandrię ponte iungitur, à Cæsare dictatore deducta colonia. Cuius promontorium est petra quædam mari circumluta, quæ turrim habet ingentem & multis tabulatis excelsam & albo lapide mirifice structā eodem nomine quo insula. E qua nocturnis ignibus & accensis facib9 nocturna dirigitur nauigatio: autor Strabo, Mela, Plin. Solinus, Aegesippus & alij. *Hic.*) Scilicet in fronte. Prius enim frontem etiam illinire iussit. *Metire.*) Hoc est, ad frontis circumscriptionē & magnitudinem commensurando & adęquando eidem imponito. Quæ enim loco alicui toto imponuntur, illa eundem æquare, metiri, & mensurare dicuntur. *Papyris.*) Papyrus ē qua charta fit, & à Græcis βύβλος etiam dicitur, palustris planta est, & ut Strabo scribit, nuda uirga, lanuginem quandam in summo habens, quę nascitur in Aegypti lacubus.

Parocheteusis. *Antispasis.* *Pharos.* Ὀδυσσ. δ. Libro. 17. Libro. 2. Libro. 5. ca. 31. Cap. 41. Lib. 4. ca. 27. *Papyrus.* *Byblus.*

ac paludibus: & quidem in inferioribus ipsius delta partibus permulta: in aliis uero locis, quia non colitur, non multa. Et alia quoq; deterior, alia uero melior, hieratica appellata. Nonnulli prouentum augeri cupientes, Iudaicam industriam huc transtulere, quam illi in palma & maxime in Cariotica, atq; balsamo adinuenerunt. Non enim permittunt eam multis in locis nasci: quo fit ut pecuniæ precium imponentes, prouentum quidem augeant: communem uero usum atq; commoditatem uident. Hæc ille. Plinius uero, Papyrum, inquit, nascitur in palustribus Aegypti, aut quiescentibus Nili aquis: ubi euagatæ stagnant, duo cubita non excedente altitudine gurgitum. Brachiali radicis obliquæ crassitudine, triangulis lateribus decem non amplius cubitorum longitudine in gracilitatem fastigiatũ thyrsi modo cacumen includẽs. Semine nullo aut usu eius alio quàm floris ad deos coronandos. Radicibus incolæ pro ligno utuntur: nec ignis tantum gratia, sed ad alia quoq; utensilia uasorũ. Ex ipso quidem papyro nauigia texunt: & è libro uela tegetesq́;, necnon & uestem, atq; stragula ac funes. Præparantur ex eo chartę diuisę acu in prætenues sed quã latissimas phyl luras. *Quod super est.*) Id est, partem superiorem. ALIO.) Hoc est, libro & cortice interiore, ex quo funes & alia texuntur & fiunt. *Genitalia.*) Hoc est, testiculos, si quidem mas fuerit cui sanguis à naribus fluit: nam in fœmina id fieri nequit. *Necte.*) Forti & dolorifica ligatura cõstringe ac comprime. *Fœmineas mamillas.*) Quemadmodum in uiris ob genitalium ligaturam & cõpressionem fortem sanguis à naribus fluens auellitur & fluor sistitur: ita etiam in mulieribus per mamillarum constrictionem eadem ratione fit idem. *Illinc.*) A parte tum naribus tum genitalibus apposita.

Menstruus immenso si profluit impete sanguis
Succida lana malos remoratur subdita cursus:
Mortua quin etiam producit corpora partu.

Sed

Sed quacunq; fluit uis immoderata cruoris,
Subereus cortex calidis potatur in undis
Ante minutatim studio uincente terendus.

Menstruus immenso.) Menstruorum fluxus, moderatus quidem, bono est, & incolume seruat corpus, nam eo ab excrementis perpurgatur: quæ ut idem ægrotet, causa sunt. Vnde talis fluxus moderatus sisti non debet. Immodicus autem, similiter & præpeditus, morbos conficiunt: quod & Hippocrates aphorismorum lib. 5. testatur inquiens, Si menstrua plura fiant, accidunt morbi: et si non fiant, ex utero morbi contingunt. Causa autem ob quam plura fiunt quàm opus sit, est orificiorum uasorum ad uterum uenientium ultra modum apertio, aut si sanguis calidior tenuiorúe fiat, aut multitudine abundet: aut ubi totum corpus propter malum habitum aliquẽ aggrauatur sanguine, etsi modum naturæ conuenientem sua multitudine non excedat. Verum quæcunq; causa fuerit, si immodicus sit fluor, ne morbi accidant, sistendus est. Quod & Serenus præsenti loco nos docet. Cæterum dicitur sanguis menstruus siue purgatio mẽstrua, quia singulis mẽsibus fluere solet. *Impete.*) Pro impetu, per antithesin, quę literæ commutatio est. *Succida lana.*) Eosdem lanæ succidæ effectus testatur etiam Plinius libro 29. cap. 2. dicens, Succida lana imposita subditaq;, mortuos partus euocat, sistit etiam profluuia earum. *Malos cursus.*) Fluxum menstruorum immodicum qui malo esse solet, ac morborum causa. *Mortua corpora.*) Fœtum in utero mortuum. *Producit.*) Educit, euocat & extrahit. *Partu.*) Per partum & uia partus. *Sed quacunq;.*) Scilicet parte corporis. *Subereus cortex.*) Plinius libro 24. cap. 4. Suberis cortex tritus ex aqua calida & potus, sanguinem fluẽtem ex utralibet parte sistit. *Minutatim.*) In minimas & subtiles partes & puluerem minutum. *Studio uincente.*) Id est cura & diligẽtia superante & opera laboreq; diligenti.

Causæ fluxus menstruorum.

Sanguis menstruus cur dictus.

Lana succida.

Suberis cortex.

Sed si forte cruor clausa cunctabitur aluo,
Pulegij calido purgatur fœmina potu,
Aut molles nepetæ, aut rutæ quæcunque bibentur.

Sed si forte cruor.) Docet nunc menstruorum retentioni mederi, idque merito. Siquidem menstruis deficientibus morbos fieri, iam uel ex Hippocratis autoritate patuit. Cum itaque retinentur, ne morbi accidant, præcauendum est: idque ipsa prouocando forasque proliciendo: quod fiet, res causæ aduersantes administrando. Cum autem causa sit, aut uenarum per quas ad uterum ferūtur compressio uel obstructio, adeo ut quod influit, non admittant: aut quia sanguis est iusto frigidior aut crassior, ideo medicinas exhiberi oportebit quæ obstructiones adaperiant, & quæ refrigeratum sanguinem excalfaciant, crassumque extenuent & fluorem cieant: quales autor in textu nobis proponit. *Clausa aluo.*) Vtero & matrice obstructa. *Cunctabitur.*) Remorabitur, & retinebitur. *Pulegij.*) Pulegiū menses trahere potum simpliciter, etiam testatur Dioscorides. Plinius uero ex melle & aceto potum id facere prodit. Macer, Mēstrua, inquit, deducit cum uino sumpta tepenti. *Purgatur.*) A menstruis emundatur & alleuiatur. *Nepetæ.*) Nepetæ folia, ut Dioscorides ait, feruido sapore & acri gustu sunt: eadem concisa & apposita menses ducunt. Plinius in aqua ad tertias decocta mulierum menstruis prodesse simpliciter pronūciat. Macer uero, Appositu, inquit, potuque suo cito menstrua purgat. *Rutæ.*) Et syluestris & hortensis. Vtræque enim uuluas aperiendo menstruum sanguinem proliciunt & educunt, uel Dioscoride testante. *Quæcunque.*) Hoc est, siue hortensis siue syluestris, aut utraque simul.

Causæ retentionis menstruorum.

Pulegium.

Nepeta.

Ruta.

At si puniceos fundit uesica liquores,
Marrubium è sparsis tritum perfunditur undis,
Hij poterunt haustus rutilum purgare cruorem:
Reliquias partus eadem tibi detrahet herba,

At si puniceos.) Tradit nunc autor remedium aduersus urinam sanguineam, docens illam, non ut alios sanguinis fluxus sistere, sed purgare potius et foras propellere, ne in uesica aliquando pars crassior subsidens in grumos aut calculos tandem coalescat & induretur, sicque maius malum efficiat. Agit autem non de omni cruenta urina, sed de ea tantum quæ aut uirtutis sequestratiuę uitio accidit, cum scilicet in sequestrando sanguinem ab aquositate in nutritione renum patitur defectum, aut ubi aliunde sanguis in uesicam delabitur et cum urina foras egreditur: et id quidem citra uesicæ aut renum uitium. *Puniceos.*) Color puniceus, est qui et phœniceus & spadix & rutilus dicitur. Estque ruffi coloris species, de quibus copiose A. Gellius Atticarum noctium libro 2, cap. 26. Vocat itaque Serenus puniceos liquores, ipsum sanguinem qui rutilo colore est. *Marrubium.*) Marrubio uis est purgans atque detergens, urinamque prouocans. Vnde triti & aqua aspersi extractus succus epotus uesicam à turbidis & immundis in ea humoribus purgat et emundat. Cauendum tamen exulceratæ uesicæ & renum uitijs, uti Plinius præcipit, hijs enim nocuum est, teste Dioscoride. *Hij haustus.*) Scilicet succi marrubij. *Reliquias partus.*) Hoc est, menses & secundas quæ ędito partu detinentur. *Eadem herba.*) Scilicet marrubium. Datur autem ad bibendū uel siccorum foliorum & seminis ex aqua decoctum, uel uiridium foliorum expressus succus. Quod autem mulieribus quæ non purgantur menses ducat & purget, secundasque pellat, testantur etiam ultra Serenum Dioscorides, Plin. Macer, Auicēna & alij. *Detrahet.*) Deducet, eijciet & expellet.

Vrinæ cruentæ causa. *Color puniceus.* *Rutilus.* *Marrubium.* *Reliquiæ partus.*

Quod si fœminei properabit sanguinis imber,
Est qui frusta molæ percussu decutit uno
Quorum aliquid lanis tectum ad præcordia nectit,
Hæc simul incantans, sisti debere cruorem,
Vt lapis ille ulæ solitos iam destitit orbes.

Sanguis fœmineus.

Quod si fœminei.) Fœmineum ſanguinem uocat mulieris menſtrua, quorum nimio fluori nunc denuo & quidem aliorum traditione docet mederi. *Properabit.*) Accelerabit & profluet. *Imber.*) Impetus & fluxus inſtar imbris multum profluēs. *Eſt qui.*) Per hoc inteligere dat nobis, non ſe, ſed alios medicamenti huius ſuperſtitioſi autores eſſe & adſertores. Sed quia uulgo id receptū erat tanquā uerum & efficax remedium & cuius effectus ſæpius probatus fuerit, non diſplicuit illi idem alijs quoq; ſubnectere: nō quod ſuo id adprobaret iudicio, ſed aliorum ſolum referret opinionem. Quid uero de hoc & alijs ſimilibus ſuperſtitioſis à gentilibus profectis remedijs, quorum effectus aliquādo fieri cernimus, ſentiendū ſit nobis Chriſtiano nomine inſignitis, aliorum eſto iudicium. *Molæ.*)

Mola.

Lapis molaris.

Lapidis molaris, ſcilicet ex quo molas quibus molimus faciunt & qui molæ uſum iam præſtitit, Græce μύλαξ & mylites dicitur. Verum quia ex duplici lapide conſtituitur mola, uno inferiore qui ὄνος uocat & immobilis ſemper iacet: altero uero ſuperiore qui μύλος καὶ μύλη appellatur, & circūuoluitur & dum molitur in continuo curſu eſt, de hoc ſuperiore ad medicum hunc effectum fruſta decutienda ſunt & adfigenda adaligandaq;: quod uel ex ſequentibus uerbis intelligitur, quę ſunt, Vt lapis ille uię ſolitos iam deſtitit orbes. Et ex hijs facile ueræ lectioni reſtitui poterit Heſychij in lexico locus, ubi ſuperior molæ lapis ὄνος uocari legitur, inferior uero μύλη, cum oppoſitū cōſtet. Scribitur aūt in dictione μύλη poſt alia ſic, οὕτω λέγεται καὶ ὁ κάτω τῆς μύλης λίθος, τὸ δὲ ἄνω ὄνος, hoc eſt, Sic dicitur & lapis molæ inferior, ſuperior autem onos. Vbi ſi tranſponuntur heæ duę dictiones κάτω & ἄνω, uera reſultat lectio ſic, οὕτω λέγεται καὶ ὁ ἄνω τῆς μύλης λίθος, τὸ δὲ κάτω ὄνος id eſt, Sic dicitur & lapis molę ſuperior, inferior

Mola unde dicta & quot ſignificet.

autem onos. Dicta eſt autem mola, quod ea quaſi molæ quadam frumentum & cæteræ res minutatim teruntur: ſeu à Græca uoce μύλος, ut aliqui uolunt. Aliquādo tamē

mola

mola dicitur far tostum & sale conspersum, quo in sacrificijs olim utebãtur. Plinius, Mola tantum salsa litant, qui non habent thura. Est item & in muliebri utero mala affectio dicta mola, ubi scilicet caro informis & inanima præter naturam in utero generatur, à Grecis μυλόσαρξ dicitur. Hesychius, μυλόσαρξ, ἣν αἱ κυοφοροῦσαι ἀντ᾽ ἐμβρύων φέρουσιν. *Vno.*) Vnico, non pluribus. Et in hoc iam superstitio se manifestat. *Hæc.*) Sequentia incantamẽta & carmina. *Simul.*) Scilicet cum appensione & dum appenditur in lana inuolutum. *Incantans.*) Incantare, est uerbis *Incantare.* solis uel etiam rebus quibusdã adiunctis, supra naturam aliquid moliri, ut serpentes contrectare, hostia sine clauibus aperire, amorem sibi conciliare, morbos curare, & alia id genus deliramentorũ contra naturã facere. Quod stultitiæ genus mirum est profecto ita hominum mentes occupasse, ut uiri etiam insignes & uulgus ipsum, etiam in religione Christiana, nedum gentiles, id uerum esse & talia efficere posse sibi persuaserint. An autem homini in medendo aliqua uis sit uerborum: & an id agere bonum sit aut malum, aliorum iudicio discutiendum relinquo, paucis tantum Plinij libro 28. capite 2. uerbis relatis, quę sunt hæc: Ex homine remediorum primũ maximæ quæstionis & semper incertæ est: Valeant ne aliquid uerba & incantamenta carminum. Quod si uerum est, homini acceptum fieri oportere conueniet. Sed uiritim sapientissimi cuiusq; respuit fides. In uniuersum uero omnib⁹ horis hominis credit uita, nec sentit. Et post multa deliramẽtorũ exempla sic finit: Sed in prodendo obstat ingens uerecũdia in tanta animorũ uarietate. Quapropter de hijs ut libitũ cuiq; fuerit opinetur. Hæc Plinius. Ab incanto *Incantatio.* dicitur incantatio & incantamentum, pro quibus etiam *Incantamentũ.* carmina aliquando usurpantur. Vergilius, Ducite ab ur *Carmina.* be domum mea carmina, ducite Daphnin. Et Plin. Carmina quędam extant contra grandines, contraq; morborum genera. Cæterum uerbo incantare contrarium est

Excantare. Recantare. excantare, quod est, rem incantatam alio carmine liberare, quod & recantare aliquando dicitur. Plinius, Quin etiam & legum ipsarum in 12. tabulis uerba sunt, Qui fruges excantasset. Et alibi, Qui malum carmen incantasset. Idem, Non pauci & serpentes ipsos recantari putant. *Cruorem.*) Sanguinem menstruum. *Vie.*) Qua rotabatur & uoluebatur. *Orbes.*) Gyros, circumactus & reuolutionum cursus. *Destitit.*) Dereliquit, cessauit.

INTERNECANDIS QVAE OCVLOS IMPEDIVNT.

CAPVT XXXIIII.

MOBILIS hirsutas horret lasciuia setas
Et gaudet rapto nudari flore pilorum:
Sed bona nonnunquam uellendi causa uidetur,
Corpora cum releuat ratio manifesta salutis,
Nanque oculos infesta pilorum tela lacessunt,
Quodque illis dederat uallum natura tuendis,
Inde inimica seges proprios desæuit in orbes.

INTERNECANDIS.) Interimendis, intercipiendis & euellendis, nec nõ euulsis ne renascãtur cohibẽdis. *Quæ oculos impediunt.*) Hoc est, palpebrarum pilis oculos uel prolixa acutie sua uel incuruatiõe infestãtibus & lacessentibus, quos ob salutis commodũ euellere, et ne renascantur efficere, præsenti docemur capite. *Duplex causa pilorum palpebrarum oculos irritantium.* Solent autem duabus de causis oculos irritare qui in palpebris sunt pili. Aliquando enim pili naturales ad oculos conuertuntur, et hoc ubi palpebræ superioris summa cutis relaxata procidit, non simul remittente se cartilagine. Aliquando uero sub ordine naturali pilorum alius ordo præter naturam succrescit, qui pro-

protinus intus ad oculum tendens pungit: cuiusmodi affectio dystrichiasis appellatur, de qua nūc agit Sere. priorem curare docet Celsus lib. 7. *Mobilis.*) Quia continuo mouētur. *Hirsutas setas.*) Pilos hirsutos, prædurос & acutos instar setarū. Setæ enim pili sunt crassiores, rigidi atq; erecti, quales suum. Pilus uero generale nomen est. At capillus proprie capitis crinis est, quamuis etiam ad alios corporis pilos transferatur. *Horret.*) Abhorret, propterea quod oculos pungunt & lacessunt. *Lasciuia.*) Petulantia, & luxuries ob fœcunditatem eorū. *Gaudet.*) Ob salutis commodum quod inde sequitur. *Nudari.*) Priuari & euelli. *Rapto flore pilorum.*) Pilis radicitus euulsis. Vocat autem pilorum florem, eorum radicem & originem, quæ albi quid ostentat & floris rationem obtinet, à quo pilus tanquam fructus progreditur & excrescit. *Corpora releuat.*) Oculos ab infestatione & punctione liberat. *Infesta tela.*) Inimicæ pilorum acuties oculos infestantes & pungentes. *Illis uallum.*) Id est, munimentum. Pilorum munus potissimum à natura datum est, ut oculos ab extrinsecus occursantibus rebus prævalide tueantur & defendant, à quo cum degenerant & nocumento sunt, protinus euelli et ne renascantur præpediri debeāt. *Inde.*) Ex eo loco scilicet palpebrarum. *Inimica seges.*) Pilorum instar segetis succretio multa & aduersa noxiaq;. *Proprios orbes.*) Hoc est, oculos rotundos & orbiculatos, ad quorum tuitionē à natura ordinati erāt. In alio codice scripto legitur, ualidos, id est sanos.

Dystrichiasis. *Setæ.* *Pili.* *Capilli.* *Flos pilorum.* *Pilorum palpebrarum munus.*

Ergo locum crinis uulsi continge cruore
Quem dat auis tremulis simulat quæ pellibus alas.
Præterea quascunq; uoles auertere setas
Atq; in perpetuum rediuiua obcludere tela,
Corporibus uulsis saniem perfundito ranæ,
Sed quæ parua situ est & rauco garrula questu,
Necnon quæ stagnis cessantibus hæsit hirudo

Sumitur, & uiuens Samia torretur in olla,
Hæc acidis ungit permixta liquoribus artus,
Auulsamq; uetat rursus procrescere syluam.

Psilotra.

Ergo.) Propter nocumentũ auferendum & salutem promouendam. Ponit autem nunc psilotra, hoc est depilatoria medicamenta, & quæ pilos renasci non sinant. *Crinis uulsi.*) In omni enim psilotra uellendi prius sunt pili, ut libro 22. cap. 6. præcipit Plin. *Contingo.*) Illine, inunge.

Vespertilio.

Cruore auis trem.) Hoc est, sanguine uespertilionis, quæ nocturna auis est, sine pulmis tamen: sic dicta, quod uespertino uolatu se proferat. Ouidius Metamorphoseon libro 4. Tectaq;, non syluas celebrant: lucemq; perosæ, Nocte uolant: seroq; tenent à uespere nomẽ. Harum sanguis inunctus pilos euulsos renasci non sinit. Vnde Abinzoar libro 1. Theizir ait, Et semper post exstirpationẽ unge locũ cum sanguine uespertilionis. Et mox post: Extirpare pilos & radicitus ipsos euellere, & desuper sanguinem uespertilionis, sicut diximus, ponere: cura laudabilis ualde existit. Quamuis Auicenna Canonis lib. 2. dicat hoc non esse uerum. *Tremulis pellibus.*) Mobilibus & trementibus membranis. Nam plumis caret, quapropter potius biforme uolucre animal dicendũ esset quàm auis, cum auiũ sit habere plumas & pennas. *Simulat alas.*) Hoc est, alas imitatur & repræsentat, alarum enim formã habent, sed plumis caret quæ ad alarum constitutionem pertinent. *Setas.*) Pilos palpebrarum. *Rediuiua tela.*) Pilos renascituros. *Occludere.*) Obstruere & ne renascantur præpedire. *Corporibus uulsis.*) Id est loco unde euulsi sũt pili.

Sanguis uespertilionis.

Sanies.

Saniem.) Per saniem autor hic non pus intelligit, sed succum & humorẽ cruentum siue sanguineum, imò sanguinẽ ipsum siue purus siue aliis humoribus mixtus is fuerit, quiq; à Græcis ἰχὼρ dicitur, sic ipsis appellantibus in cæde & uulnere primam sanguinis à sua natura & integritate declinationem. Plinius saniem etiã uocat. Celsus uero sanguinem. *Perfundito.*) Fundendo inungito

ἰχώρ.

&

& illinito. *Ranæ quæ parua.*) Quam hic Serenus certis notis paruitate & coaxatione deligendam nobis proponit ranam, eam coloris uiriditate designat & cōmendat Dioscorides medicinalis syluæ libro 2. cap. de ranis inquiens, Prohibet renasci euulsos palpebrarum pilios uiridiū ranarum instillatus sanguis. Et capite de sanguine, Creduntur, ait, depilari oculorum palpebræ uiridium ranarum sanguine inunctæ. Et ad hoc maxime idoneæ sunt aquatiles & coaxatrices, ut quæ minus noxiæ sint: quamuis Plinius effectum hunc terrestrium quibusdam & mutis etiam, idq; tum per se tum aliis rebus adiunctis contribuat. Libro enim naturalis historię 32. cap. 4. sic scriptum reliquit: Ranæ quas diphthitas & calamitas uocant, sanguis earum cum lachryma uitis, si euulso pilo palpebris illinatur, euulsos pilos cohibet. Et paulo post: Est parua rana in harundinetis et herbis maxie uiuēs, muta ac sine uoce, uiridis, si forte hauriatur, uentres boum distendēs. Et paucis interiectis, Ranas 15. ait, coniectas in fictili nouo iuncis configunt quidam, succum earum qui ita effluxerit admiscent lachrymæ quæ ex alba uite emanat, atq; ita palpebras emendant inutilibus pilis exemptis acu instillantes hunc succum in uestigia euulsorum. Meges psilotrum palpebrarum faciebat in aceto enecans putrescentes, & hoc utebatur in multis uariisq; per aquationes auctumni nascentibus. Et postea ad caput hoc se referens capite 6. Ranæ paruæ, inquit, quam in oculorum curatione descripsimus, sanies efficacissime psilotrū est, si recens illinatur. Et ipsa arefacta ac tusa, mox decocta tribus heminis ad tertias: uel in oleo decocta ęreis uasis. Eadē men sura alii ex 15. ranis conficiunt psilotrum, sicut in oculis diximus. Hæc Plin. Ex dictis manifesto patet non unum esse ranarum genus. Aliæ enim aquatiles sunt: quarum quædam marinæ, quædam uero fluuiatiles sunt, & nonnullæ palustres aquas incolētes. Alię uero terrestres sunt: quarum quędam in uepribus tantum uiuunt, ob idq; ru

Ranarum sanguis.

Ranarum genera.

betæ dictæ à rubis, Græci phrinos uocant, grandissimæ omnium, geminis ueluti cornibus, plenæ ueneficiorum. Quædam inter harundines ac frutices uiuunt, ob quod calamitæ à calamis uocantur, minimæ omnium ac uiridissimæ: mutæ item & sine uoce, à quibusdam diphthitæ appellatæ. Et ultra iam dictas sunt aliæ paruæ arbores scandētes. *Situ.*) Positu, mole & corpore. *Rauco garrula questu.*) Coaxatrix & uoce querulāte rauca. Ouidius Metamorphoseωn libro 6. ubi Lyciorum rusticorum in ranas transformationem fabulatur: Turpes litibus exercent linguas, pulsoque pudore, Quamuis sint sub aqua, sub aqua maledicere tentant. Vox quoque iam rauca est, inflataque colla tumescunt: Ipsaque dilatant patulos conuitia rictus. *Necnon.*) Item, insuper. *Stagnis cessantibus.*) Aquis palustribus stantibus & quiescentibus, in quibus hirudines communiter uiuunt. Stagnum est aqua stans, sic dicta à stando. *Hæsit.*) Inhæsit & latuit. *Hirudo.*) Hirudo uermis est, qui & sanguisuga uocatur. Cuius in fictili uase et nouo quidē tostæ cinis ex aceto illitus psilotrum est & euulsos pilos renasci non sinit, autore etiam Plinio libro 32. cap. 4. & 6. *Samia olla.*) Vase fictili è Samia terra ficto: quamuis nihil referet si è quocunque luto confictum fuerit in quo torrebitur: unde Plinius simpliciter nouum fictile uas accipit. Dicitur autem Samia olla, quod è Samia terra, à Samo insula sic dicta, sit constructa: de qua Dioscorides libro 5. & Plinius libro 35. cap. 16. *Torretur.*) Comburitur & incineratur. *Acidis liq.*) Hoc est, aceto. *Vngit artus.*) Membris & palpebris unde euulsi sunt pili illinitur. *Syluam.*) Pilorum copiam præter naturam succrescentem, quam prius segetem dixit.

Stagnum. Hirudo. Sanguisuga.

OMNIBVS OBSCOENIS MEDENDIS.

CAPVT XXXV.

Di-

Dicendũ & quæ sit membris medicina pudendis.
Languidus antiquo purgatur penis Iaccho,
Ac super illinitur fœcundæ felle capellæ.
Mane nouo myrti frondes quoq; mandere prodest
Cui dolet atq; illas in uulnus despuat ipsum.
Fece etiam uini genitalia lauta leuantur.
Et tumidos testes Nereia lympha coercet,
Vel bulbi ex mulso, uel cera immixta cupresso,
Aut faba cum tepidis Bacchi decocta fluentis.

OBSCOENIS.) Partes corporis obscœnas uocat, quas alio nomine genitalia appellamus siue pudenda & naturalia, uerendaq;: ceu sunt in muliere natura muliebris siue cunnus: in uiris uero penis & testes: at in utrisq; inguina & pubes pars ea qua pili inhorrescunt. *Languidus.*) Infirmus & ulcere infectus. *Antiquo Iaccho.*) Vino uetusto, quod ulceribus & malignis quidem, si eo foueantur et eluantur, mederi, testis est etiam Dioscorides & Celsus: à pure enim & influentibus humoribus illa purgat & emundat, præsertim si humida sunt & leuis humor est, qui ulceri influit. Galenus item therapeuticæ libro 3. Vinum omnis ulceris qua ulcus est, optimum esse medicamentum testatur. *Penis.*) Penis uirile membrum est, quod alio nomine coles dicitur & mentula, muto, fascinum, uerpa, natura, et aliquando simpliciter membrum. Cuius pars summa quæ pelle tegitur, ob similitudinem glans dicitur, Græci balanon uocant: tegumẽtum uero & pellis qua glans tegitur, præputium appellatur. *Felle capellæ.*) Hoc enim inter alia medicæ est efficaciæ: qua solum ab aliis differt, misceturq; ut alia uulnerariis emplastris: ulceribus purgandis et curandis accommodum. *Mane nouo.*) Tempore matutino, nouo exoriente sole, uentriculo ieiuno atq; à cibo uacuo: saliua enim hominis ieiuni masticatis foliis nonnullam de

Partes corporis obscœnæ. Genitalia, pudenda, naturalia, uerenda. Natura muliebris, cunnus. Penis, testes. Inguina, pubes. Vinũ antiquũ. Penis, coles, mentula, muto, fascinũ, uerpa, natura, membrum. Glans, balanõ. Preputium. Fel caprinum.

Myrtus. tergendi ac sanandi uim addit. *Myrti frondes.*) Folia myrti præsertim satiuæ nigræ, quæ medicinæ utilior est, & cuius folia, humētia purgant ulcera, tumoresq; reprimūt, autore Plinio & Dioscoride. Dico autē humentia, ut quę non sint sordida: nam ubi sordes ulceribus adessent, tunc illas adstringens medicamentum potius arctius affigeret quàm ut facile posset absolui, autore Galeno therapeuticæ lib. 3. *Mandere.*) Mandere proprie est dentibus commolire & masticare. *Fece uini.*) Et hoc maxime ubi tumores sunt, hos enim cruda sex tum per se tum cum myrto reprimit ac discutit, destillationesq; imposita compescit, autore Dioscoride. Et Plinius libro 23. cap. 2. Medetur, inquit, illita & testibus & genitalibus. *Lauta.*) Lota & abluta. *Tumidos testes.*) Hoc est, testiū tumores & abscessus. Sunt autem testes pudendorum pars à cole dependens, unde & colei uocantur, & forma diminutiua testiculi. Galenus didimos uocat: quamuis aliqui seminaria uasa eo nomine intelligant: quidam uero panniculum qui duplici sinu testiculos continet, seperans eos ab inuicem, ne uno læso alteri quoq; communicetur nocumentum. At testiculos interiacens portio & in sedem dactylion desinens perineon appellatur. Sed de testiculis & ipsius loci natura, quæ Celsus medicinæ libro 7. tradit, haud abs re fuerit subiūgere. Inquit autem: Testiculi simile quiddam medullis habent. Nam sanguinem non emittunt, & omni sensu carent. Dolent autem in ictibus & inflammationibus tunicæ, quibus hij continentur: dependent uero ab inguinibus per singulos neruos, quos cremasteras Græci nominant: cum quorum utroq; binæ descendunt & uenæ & arteriæ. Heæ autem tunica conteguntur tenui, neruosa, sine sanguine, alba: quæ erytroides à Græcis nominatur, super eam ualentior tunica est quæ interiori uehementer ima parte inhęret: darton Græci uocāt. Multæ deinde membranulæ uenas et arterias, eosq; neruos comprehendunt, atque inter duas quoque tunicas supe

Marginal notes: Mandere. / Fex uini. / Testes, testiculi, colei, dydimi / Dactylion. / Perineon. / Testiculi. / Nerui cremasteres. / ἐρυτροειδής.

superioribus partibus leues paruulæq; sunt. Hactenus propria utriq; testiculo & uelamenta & auxilia sunt. Hæc Celsus. *Nereia lympha.*) Hoc est, aqua marina, sic dicta aut à maris deo Nereo, aut à filiabus eius & maris nymphis Nereidibus. Quæ aqua marina, quantum ad uires eius attinet, discussoriam uim habet, ceu Dioscorides testatur inquiēs, Vtilis est emplastris & malagmatis quę discutiendo sunt. Sed quod Sereni sententiam magis confirmat Plinius medicorum autoritate libr. 31. cap. 6. infit: Aquam maris per sese efficaciorem discutiendis tumoribus putant medici. Et paulo post hæc ait: Testium tumori fouendo non aliud præferunt. *Coercet.*) Comprimit, scilicet discutiendo. *Bulbi ex mulso.*) Bulbi siccant & discutiunt, quēadmodum et aqua marina iam dicta. Mulsum uero ultra hæc lenit & dolorem mitigat. Sed quod ad medicamenti huius confirmationem attinet, sic refert Plinius in historia naturæ libro 20. cap. 9. Bulbi uulneribus mire prosunt per se, aut, ut Damion, ex mulso, si quinto die soluantur: ijsdem & testium pituitas curat. *Cera mixta cupresso.*) Plinius libr. 24. cap. 5. Cupressi folia testium tumori cum cerato illinuntur. Et paulo post: Tumores discutit. Celsus libro 6. Cupresso tritici farinam ex mulsa coctam iungit. Cupressus, autore Dioscoride, refrigerat, siccat & adstringit, quapropter humorum influxiones & inflammationes ardoresq; compescit. Adhęc inest ei, Serapione ex Galeni autoritate referēte, acuitas quoq; ad profundum penetrare faciens, sine tamen calefactione, propter quam etiam siccat & discutit. Cera uero calefaciendi uim habens mediocriter mollit & cupressi frigus contemperat: estq; ad excipienda retinendaq; medicamenta ceratorum materia. *Faba.*) Quam autor ex uino, eam Celsus libro sexto, ex mulso coctam cum cumino trito ex melle cocto imponi iubet fabā. Cuius uirtus secundum medicinam, uti Serapio autoritate Galeni scribit, infrigidat temperate, & desiccat desiccatio

Nereia lympha. *Aqua marina.* *Bulbi.* *Cupressus.* *Cera.* *Faba.*

ne sine nocumēto, & uirtus secunda abstergit. Vnde Auerrois ait, Faba parum declinat ad calorem, & propterea uim habet dissoluendi apostemanta propter suam abstersionem, præsertim si ex uino decocta imponatur: & quidem hijs etiam quæ in testiculis & pudendis oriuntur, nedum alijs. Vnde Dioscorides libro 2. ait, Faba sanat in uino cocta testium inflāmationes. Et Plinius libr. 22. cap. 25. In uino decocta ad testium tumores & genitalium imponitur. Quod & Auicenna comprobat dicens, Fit ex ea emplastrum cum uino super apostemata testiculi. Et eius sorbitio confert apostemati testiculorū proprie decoctæ

Fluentum. cum uino. *Bacchi fluentis.*) Hoc est, humore uini & uino ipso. Fluentū paruū flumen dicitur propriè: & quia humidum est ut aqueum, hinc pro humore accipitur: & illius quidem cui iungitur rei.

Ramicis immensum fertur cohibere tumorem
Far madidum lymphis ferali à fronde cupressi,
Vnde etiam potu frons hæc memoratur amica.

Ramex. Hernia. Κήλη. *Ramicis.*) Ramex scroti & oschei affectio est, quemadmodum & hernia, quam Græci κήλην uocant. Sunt aūt uariæ scroti affectiones, quas Græci singulas proprijs nominibus appellant. Latini ueteres alias quidem hernias, alias uero ramices: recentiores autem omnes herniæ nomine designant, singulis tamen discretionis causa discerniculum addentes, ceu Græci suo κήλῃ: hanc intestinalem, illam zirbalem, aliam carnosam, & alijs nominibus appellantes herniam. Porrò quę de scroto et affectionibus eius scribit libr. 7. capite 18. Celsus, subiungam: Inquit autem,

Oscheon. Scrotum. Cōmunis utriq; testiculorum omnibusq; interioribus sinus est, qui iam conspicitur à nobis, Oscheon Græci, scrotum nostri uocant: isq; ab ima parte medijs tunicis leuiter innexus est, à superiore tantum circūdatus est. Sub hoc igitur plura uitia esse consueuerunt: quæ modo ruptis tunicis quæ ab inguinibus incipiunt: modo hijs integris

tegris fiunt. Siquidem si pondere rupta fuerit tunica,quę diducere ab inferioribus partibus intestina debuit, tum eò deuoluitur aut omentũ,aut intestinũ,Gręci enterocelẽ & epiplocelen uocãt, apud nos indecorum, sed cõmune hĳs herniæ nomẽ est. Integris uero mẽbranis interdum eam partẽ humor distringit: atq; eius quoq; species duæ sunt. Nã uel inter tunicas is increscit, uel in membranis quæ ibi circa uenas & arterias sunt,ubi hæę grauatæ occa luerũt.Græci cõmuni nomine quicquid est hydrocelen appellãt:nostri,ut scilicet nullis discriminibus satis cogni tis,hæc quoq; sub eodẽ nomine quo priora habẽt.Præter hæc æque integris tunicis ramex innascitur, Cirsocelen Græci appellãt,uenæ intumescunt: hæc quoq; intortę & conglomeratæ ad superiorem partem, uel ipsum scrotũ implent,uel mediam tunicam,uel imam: interdum etiam sub ima tunica circa ipsum testiculum neruumq; eius increscunt.Raro sed aliquãdo caro quoq; inter tunicas increscit,sarcocelen Græci uocant.Interdũ etiam ex inflam matione tumet ipse testiculus, ac febres quoq; adfert, & dolor ad inguina atq; ilia peruenit, partesq; heæ intume scunt: neruus ex quo testiculus dependet, plenior fit, simulq; indurescit. Super hæc, inguẽ quoq; nonnunquã uarices implẽt,bubonocelen appellant.Hactenus ex Cel so. Quibus id tantũ addere placet, quod à ramice dicuntur ramicosi, quemadmodum ab hernia herniosi: qui Græce κηλῆται uocantur. Hernia uero dicitur à duricie pellis quę fit post intestinorũ descensum. Hernium enim durum dicitur & asperum. Vergilius, Hernia saxa. *Parã fronde cupressi.*) Farina & puluis foliorum cupressi. Plinius etiam cupressi tum folia trita & imposita & bibita tum pilulas eius,ramici prodesse tradit. *Madidũ lymphis.*) Hoc est,aqua solutum & contemperatum. *Ferali.*) Dira,atra, funesta, & ut Horatius eam uocat, inuisa. Diti enim sacra est,ut Plin.tradit,cupressus:& ideo ne quisquam per ignorãtiam ingrederetur atq; pollueretur,funebri signo

Hernia. *Enterocele.* *Epiplocele.* *Hernia.* *Hydrocele.* *Ramex.* *Cirsocele.* *Bubonocele.* *Ramicosi.* *Herniosi.* *κηλῆται.* *Hernium.* *Cupressus feralis & Diti sacra.*

ad domos ponebatur. Hinc Ouidius Metamorphoseon libro 10. ubi Cyparissum Thelephi filium in hanc arborem conuersum fabulatur, Lugebisq; alios, aderisq; dolentibus, inquit.

Sin autem existit durum tibi glandibus inguen,
Proderit induci cochleas cum melle minutas.
Obscœnos si pone locos noua uelnera carpent,
Horrentum mansa curantur fronde ruborum.

Chœrades. Bubones. Strumæ. Glandulæ. Glandia. Adenes. Inguen. *Durum glandibus inguen.*) Intelligit duricies & induratos circa inguina tumores, quales sunt quos Græci chœradas uocant & bubona, Latini strumas & glandulas, quæ & glandia dicuntur, & à Græcis etiam adenes uocãtur. Sunt autem, autore Galeno, cõuolutæ in seipsam carnis, duræ concretiones. Quæ eodem modo quo reliqui corporis duricies discutiuntur atq; sanantur. *Inguen.*) Inguen pudendorum pars est circa femora supra scrotum & infra Cochleæ ex melle. peritoneon sita. *Induci.*) Imponi & illini. *Cochleas cum melle.*) Idem tradit Plinius dicens, Inguinum tumorem cochleæ minutæ cum melle illitæ, leniunt. Et hoc ui sua desiccante atq; discutiente. *Pone.*) Id est, prope, iuxta & circa loca ipsa obscœna. *Noua uulnera.*) Recens orta ulcera & Rubi. non sordida. *Carpent.*) Arripient & illic oriantur. *Horrentum ruborum.*) Asperorum & acutorum. Spinas enim habent & aculeos. Plura illorum genera, de quibus dictũ est supra. Omnes siccandi uim habent & adstringendi, suntq; genitalium ulceribus accommodatissimi, præsertim ubi sordida non fuerint ulcera: sed, ut inquit, noua, per quod & sordes excludit: quas ubi adessent, adstringens medicamentũ potius arctius affigeret quàm ut facile posset absolui, autore Galeno. *Mansa fronde.*) Folijs masticatis & sic impositis, ceu dictum est de folijs myrti.

At si iam ueteri succedit fistula morbo,
Mustelæ cinere immisso sanabitur ulcus,
Sanguine uel ricini quem bos gestauerit ante.

Herba

Herba chelidoniæ fertur cum melle mederi,
Herbaq́ꝫ cum seuo folijs de mille uocata.

At si iam uet. succ. fist. morbo.) Hoc est, ubi ulcera iam inueterata sunt & in fistulam abierunt. Solet enim tum ex abscessibus tum ex ulceribus nonnunquã oriri fistula, quæ nil aliud est quàm ulcus altum, angustũ et callosum. Sunt autem fistularum plura genera, de quibus copiose Celsus medicinæ libro 5. *Mustelæ cinere.*) Quod Serenus de totius mustelæ cinere hic prodit, uidelicet, quod fistulas purgando & excrescentia duriciasq́ꝫ erodendo sanet: id de fimi tantum animalis illius cinere scribit Plinius nat. hist. libro 30. cap. 3. quasi ad finem. *Sang. ricini.*) Ricinus animal est & insectum fœdissimum, Græci κρότωνα uocãt: quod animalibus tum alijs tũ bubus & canibus sine motu inhæret cum semel insederit, illa acrius infestans & excrucians. Cui uni, ut Plinius nat. historiæ lib. 30. cap. 3. refert: nullus est exitus saginæ, nec finis alia quàm morte, diutius in fame uiuenti. Septenis ita diebus durasse tradunt. At in satietate paucioribus dehiscere. Est autem nullis discretis membris, in globum continue crescens, donec suctu plenum post aliquot dies sua sponte decidat. Et hoc est animal & insectum illud de quo Plinius libro 11. cap. 34. sic quoq; scribit: Est animal eiusdem temporis infixo semper sanguini capite uiuens, atq; ita intumescens: unum animalium cui cibi non sit exitus, cum nimia dehiscit satietate alimento ipso moriens. Nunquam in iumentis gignitur, in bubus frequens, in canibus aliquando, in quibus omnia. In ouibus & in capris hoc solum. *Chelidoniæ.*) Sordes enim exterit, præsertim si cum melle imponitur. Mel etenim, autore Dioscoride, exterit & humores in summum proritat: quare & sordidis ulceribus et sinibus utiliter infunditur, solutasq́ꝫ cõtinuitates conglutinat & sanat. Chelidonia quoq;, ut Plinius libro 26. cap. 15. tradit, siccantur ulcera, adeo, ut etiam pro spodio

Fistula.
Mustelæ cinis.
Ricinus & sanguis eius.
Chelidonia.
Mel.

utantur: eadem iam desperatis cum axungia imponitur.

Millefolium. *Herba folijs de mille uoc.*) Hoc est, millefolium herba, quæ & Veneris superciliũ appellatur, Græci myriophyllon uocant, à foliorum multitudine sic dicta. Singularis, ut Dioscorides libro 4. testatur, coliculus est, tener, singulari radice: circa quem cum leuore numerosa folia sunt, fœniculo similia, à quibus nomẽ inuenit. Habet caulis ruborem aliquem. Per totum dẽsus est & ueluti arte expolitus. Nascitur in paluftribus, magnifici, uti Plinius libro 24. cap. 16. ait, ad uulnera usus. Nam, ut Apuleius tradit, millefolium cum axungia pisata & imposita uulnera purgat et sanat.

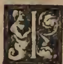
Adeps suillus. *Seuo.*) Adipe, præsertim suillo salso & inueterato, exq; uino loto. Talis enim, uti ex Dioscoride libro 2. & Plinio libro 28. colligitur, utilior est, contraq; tumores, inflammationes, & fistulas prodest: purgat etenim ac discutit & sanat.

ISCHIAE ET ARTICVLARI MORBO.

CAPVT XXXVI.

SAEPIVS occultus uicta coxendice morbus
Perfurit, & gressus diro languore moratur,
Populus alba dabit medicos de cortice potus,
Nec non & teneræ gracili cum fronde genistæ.
Arreptos caules acidoq; liquore madentes
Sumere conueniet, rubiam quoq; ducere potu,
Aut ex Bithyno cochleas haurire lyeo.

Ischias.

SCHIAE.) Ischias coxendicum morbus & dolor est longus atq; diuturnus, qui non facile soluitur, & per interualla temporis repetit, à coxendice ad femora, poplites, suras & imos talos ali

aliquando pertingens, uti Galenus scribit, & idem Paulus Aegineta confirmat, eundem à natibus et inguinibus usq; ad genua & in pluribus usq; ad extremos pedes pertinere dicens. Neq; ab articulari dolore differt nisi quod humor ipse in sola eius ossis uersura & articulo gignitur. Vocaturq; morbus & ischiacus & ischiadicus, coxendicusq;. Vulgus corrupto uocabulo sciaticam uocat. *Articulari morbo.*) Morbus articularis est quem Græci ἀρθρῖτιν uocant, ἄρθρα enim articuli sunt. Est autem, uti Galenus describit, inflammatio quæ circa articulos coit permanens: maleq; affectis neruis uehementissimos afferens dolores. Huius species sunt, ischias, podagra, chiragra & similes, qui locis tantum distinguũtur, causis uero ijdem sunt morbi, ut qui ex crasso pituitosoq; humore cui aliquanta bilis permixta sit, gignuntur, neruosq; afficiunt quibus nectuntur motumq; habent articuli: semperq; aut omnes aut plurimos infestat articulos arthritis. Vnde Serenus etiam ait, Si uero articulos tabes inimica per omnes Hæserit *Occultus.*) Absconditus & in imò hærens propter carnium illic altitudinem. *Coxendice.*) Coxẽdix coxarum uertebrum dicitur, Græci ischion uocãt: quamuis ijsdem neruus etiam quo colligatio fit atq; commissura ischion dicatur: et, ut Pollux tradit, partes carnosę post lumbos utrinq; eminentes ischia appellantur. Coxendicem Nonius coxam exponit, cum hæc tota ad genu pertendat. Accipitur etiam aliquando pro dolore ipso coxendix. Os uero concauum cui uertebrum inuoluitur Græce cotyle, Latine acetabulũ uocatur. Plinius, Ossa ex acetabulis, qua coxendices uertuntur. *Gressum moratur.*) Ambulationem prępedit et ingredi non finit propter languorem & dolorem cruciatumq; uehementem. *Populus alba.*) Duplex est populus: alba et nigra. De alba idem Sereno testatur Plinius libr. 24. cap. 8. dicens: Populi albæ cortex potus ischiadicis prodest: idq;, ut Dioscorides tradit, unciç unius pondere. *Medicos.*) Id est, salubres & auxilium

Morbus ischiacus, ischiadicus, coxendicus.

Morbus articularis.

ἀρθρῖτις.

Coxendix.

Ischion.

Coxa.

Cotyle.

Acetabulum.

Populi albæ cortex.

Genista. prẽstãtes, doloreq́ mitigãtes. *Genistæ.*) Quid sit genista, dictum est supra. Hęc pituitã tũ per superna tũ per inferna egregie purgat, unde & ischiadicis confert cyathi unius pondere à ieiuno potus succus. Plin. lib. 24. cap. 9. Ramis, inquit, similiter fronde in aceto maceratis pluribus diebus & tusis succum dant ischiadicis utilem cyathi unius potu. Quidam marina aqua macerare malunt & infundere clystere. Perunguntur eodem succo ischiadici addito oleo. Dioscorides libro 4. ex aqua marina maceratis uirgis succum exhibet ieiunis. *Caules.*) Virgas & ramulos

Acetum. cum folijs. *Acido liquore.*) Aceto, hoc enim inflammationes compescit & aliarum medicinarum uim ad ima penetrare facit, qua re maxime opus est in hoc morbo, in pro-

Rubia. Erithrodanus. fundo enim situs est. *Rubiam.*) Rubia quę Gręce erithrodanus et ereuthedanus uocatur, herba est cuius radix tingendo est, unde & nomen tum apud Latinos tum apud Græcos à rubore quo lanę tinguntur pellesq́ perficiuntur, inuenit. Vrinam cit, ob quam causam, ut Dioscorides libro 3. prodit, ictericis cum mulsa aqua utiliter bibitur, ischiadicisq́. Sed bibentes lauari oportet quotidie in balneo. Hinc libro 24. cap. 11. Plinius ait, Rubia ischiadicos sa-

Vinum Bithinum. nat ita ut bibentes lauentur quotidie. *Ducere potu.*) Id est haurire & bibere. *Bithino lyeo.*) Vino sic dicto à regione Thraciæ, quæ Asię pars est, de de qua Strabo libro 12. Scriptus codex habet in Amineo, de quo diximus supra ca-

Cochleæ. pite 28. *Cochleas.*) Hijs aliqui piper addunt, ut Plin. lib. 30. cap. 3. scribit dicens, Ischiadicis cochleas crudas tritas cum uino Amineo & pipere potu prodesse dicunt.

Si uero articulos tabes inimica per omnes
Hęserit, ex ficu betas ac melle ligabis,
Vel pelagi latices simul & Baccheia dona
Sumere curabis, Nimio sed parcito uino.
Ennius ipse pater dum pocula siccat iniqua,
Hoc uitio tales fertur meruisse dolores.

Tabes.) Lues, consumptio & morbus ipse articularis cor pus consumens & lancinans. *Omnes.*) Omnium enim aut saltem plurium articulorum simul morbus est arthri tis & morbus articularis. *Haeserit.*) Inhaeserit, permanēs enim passio est et diuturna. *Fico.*) Ficus uim habet emol lientem discutientemq; & adtrahentem, praesertim sylue stris & satiua nondum matura. *Betae.*) Beta, inquit Pli nius, hortēsiorum leuissima. Quae quoniam insipida est, fatua uocatur à Martiali hoc uersu, Vt sapiant fatuae fabrorum prandia betae. Duo eius genera, candidum & nigrum. Vis illis etiam discussoria, & praesertim albae. *Melle.*) Hoc alijs uim addit & efficaciam. Natura enim illi est exterere, aperire & humorem in summum proritare: aliorum uero eosdem discutere, quibus discussis & dolor abigitur. *Pelagi latices & Baccheia dona.*) Intelligit autor ui num marina aqua concinnatum, quod salsum uocat Cel sus & aluum mouere tradit. Nec modo aluum deijcit, sed & uomitum prouocat: quorum utroq; articularium morborum causas purgamus & euacuamus. Nam mari na aqua, ut Plinius tradit & Dioscorides, pituitam & bi lem purgat bibita, idq; alterutra parte tum per superna uomitione tum per interna deiectione. Verum quo faci lius ac citius id perficiat, uinum illi admiscetur. Sic enim uelocius uim suam exercet & destinatum effectum conse quitur. Porrò salsi uini confectiones discere qui uolet, is legat Plinium naturalis historiae libro 14. cap. 8. Colume lam rei rusticae libro 12. cap. 25. & Dioscoridem libro 5. *Ni mio.*) Abundantius enim haustum, uti Dioscorides testa tur, neruos infestat, Noxiaq; omnis ebrietas praesertimq; continuata. Cedunt enim nerui quottidiana ueluti obsi dione laborātes. Ingeneratq; copiosus quotidie uini po tus acutorum morborū principia. Estq; articulariū dolo rum causa praecipua. At modico uino, ut Plin. ait, nerui iuuantur, stomachus recreatur, appetentia ciborū inuita tur, tristitię cura hebetat, somnus cōciliatur. Imò, ut sacrę

Ficus.

Beta.

Mel.

Vinum salsum.

Vini immo derate hausti nocumenta.

Vini moderati commoda.

testanturlitere, uinum letificat cor hominis, si moderate sumitur. Ennius.) Quod qui nimio uini potu utũtur, articulari morbo obnoxij sunt, cõprobat id nũc exemplo Ennij poetæ, qui ob nimium uini usum & ingurgitationem uinosus tali morbo interijsse dicitur. At uini potorẽ fuisse testatur Horatius inquiens, Ennius ipse pater nunquã nisi potus ad arma Prosiluit dicenda. Vinum enim ingeniosos facit poetas, ut Græcum Nicerati testatur carmen, Οἶνός τοι χαρίεντι μέγας πέλει ἵππος ἀοιδῷ, ὕδωρ δὲ πίνων, καλὸν οὐ τέκοις ἔπος. Et Propertius de Baccho ait, Sine te nostrum non ualet ingenium.

Ennius articulari morbo interijt.

FVRVNCVLO MEDENDO.

CAPVT XXXVII.

CVM sanguis nimium fuerit combustus, & ater
Aestuat, & papulas alte sustollit acutas,
Resinam misces & saxis hordea fracta,
Conspersa hæc tepidis apponere conuenit undis.
Vis & hyoscyami semen seuumq; iugatum
Nectere? non minus hæc poterit medicina iuuare.
Prætereaq; fimum ex gallo quod legeris albo
Imbribus ex acidis tundens appone dolenti.
Auribus aut pecudum molles expromito sordes
Vnguine quo fotis dabitur medicina papillis.

Furunculus.

VRVNCVLO.) Quid sit Furunculus, docet tum autor in textu, tum Celsus medicinæ libro 5. hijs uerbis: Furunculus est tuberculum acutum, cum inflammatione & dolore, maximeq; ubi iam in pus uertitur: qui ubi adapertus est et exit super, apparet pars carnis in pus uersa, pars corrupta, subalbida, subrubra, quẽ uentriculum quidam furnunculi nominant. In eo nullum periculum est, etiam si nulla

curatio

curatio adhibeatur. Maturescit enim per se atque erumpit. Sed dolor efficit, ut potior medicina sit quae maturius liberet. Nascitur autem passim, ut libro 26. capite 13. tradit Plinius, & in quacunque parte, ac maximo incommodo: mortiferum aliquando malū confectis corporibus. *Cum sanguis nimium.*) Descriptio est furunculi. Est enim cum tumore abscessus ex sanguine & humoribus crassis & adustis generatus. *Ater aestuat.*) Propter adustionem nigricans feruet & feruore agitatur. Nam cum inflāmatione tuberculum est, ut Celsus prodit. *Papulas alte sustollit.* Tuberculum in altum & sublime acutumque eleuat & erigit. *Resinam.*) Vtitur eadem Celsus, sed ubi alia desunt. Nam si caetera desunt, ut inquit, imponi debet primum non pingue emplastrum, ut id reprimat: deinde si non repressit, quodlibet puri mouendo accommodatum. Si ne id quidem est, uel resina, uel uermentū. Expresso pure nulla ultra curatio necessaria est. Resina itaque eorum medicamentorum est quae & collectiones dissipant atque discutiunt, maturant item atque repurgant: quare & emplastris miscetur & malagmatis & acopis, ut libro 1. tradit Dioscorides. *Saxis.*) Mola quae ex saxis & lapidibus constituitur. *Hordea fracta.*) Farinam ordeaceam, quae autore Plinio libro 22. capite 25. cruda decocta collectiones impetusque discutit, lenit & cōcoquit. Et, ut Dioscorides tradit, expressus cum aqua succus eius, moxque cum pice & oleo coctus suppurationes adiuuat. Tumores enim & collectiones omnes maturat, discutit, mollit, & calores prĕter naturā refrigerat. *Hyoscyami semen.*) Hyoscyamus herba est, quam Latini apollinarem uocāt. Plura eius genera, de quibus dictum est supra. Vsus seminis & per se & succo expresso. Vtilis autem est contra inflammationes & tumores omnes qui à calidis humoribus fiunt. Illos enim lenit & dissipat, doloresque sedat & mitigat. *Seuum.*) Adipem suillum, qui etiam, ut Dioscorides testatur, contra tumores & inflammationes prodest. *Iugatum.*)

Resina.

Farina ordeacea.

Hyoscyami semen.

Adeps suillus.

Iunctum & simul mixtum. *Nectere.*) Annectere & impo nere furunculo. *Fimum gallo albo.*) Plinius lib. 30. ca. 3. coloris etiam meminit, non tamen galli, sed fimi: nec albi, sed rufi, sic: Furunculis mederi dicit ex gallinaceo fimo quod est rufum maxime recens illitum ex aceto: discutit autem & erumpit. *Imbribus acidis.*) Id est, liquore acido & aceto ipso. *Auribus pecudum sordes.*) Idem medicamentum ponitur à Plinio hijs uerbis, Furunculis mederi dicitur sordes ex pecudum auriculis. *Fotis papillis.*) Furunculorum tuberculis & tumoribus illitis & inunctis.

Fimum gallinaceum.

Sordes aurium pecudum.

CARBONI TOLLENDO.

CAPVT XXXVIII.

HORrēdus magis est perimit qui corpora Carbo,
Vrit hic inclusus, uitalia rumpit acerbus:
Hunc ueteres quondam uarijs pepulere medelis.

Carbo.
Carbunculus.
Anthrax.

ARBONI.) Carbo, quem Celsus & Plinius Carbunculum, Græci anthraca uocant, est ulcus hijs quæ usta sunt simile, cui aliquando febris & horror & bubones superaccedūt. Generatur autem ex humore crasso & sanguine in atræ bilis naturam cōuerso cum inferbuerit & in aliquod membrum incubuerit. Incipitq; plerunq; à pustula ambustis igne simili: aliquando uero & sine ea. Sed ab initio scabunt membrum omnino, mox aliquando una aliquando plures oriuntur pustulæ exiles & ueluti milij semina crebræ: quib⁹ perruptis, crustosum ulcus gignitur & prouenit, modo cinereum, modo nigrum præ se ferente colorem: à quo & nomē tum apud Latinos tum apud Græcos indeptum est. Omnibus præterea his circumposita caro in summam peruenit inflammationem, non tamen colore aspicitur erysipelatis: imò qui adhuc phlegmones colore

colore fit nigrior, ueluti si plusculo rubro, minus misceas nigri: autor Galenus therapeuticæ libro 14. cui & Paulus Aegineta libro 4. & Rasis continentis libro 13. subscribunt. Nasciturq; sæpe, ut Plinius libr. 26. scribit, in occultissimis corporum partibus, sine alio quàm somni indicio, quo grauatos in triduo aufert: rarius feriens stomachum faucesq;, cum inuaserit ocyssime exanimans. Est enim eorum quę interius corrupta aliqua corporum parte nascuntur, Celso testante libro 5. non aliud carbunculo peius. Et si circa stomachũ faucesq; incidit, subito spiritum sæpe elidit. *Horrendus.*) Timendus propter præsens periculum. *Magis.*) Scilicet quàm furunculus. *Perimit.*) Interficit & exanimat. *Carbo.*) Carbũculus morbus. Nam eodem carbunculi nomine dicta est gemma. Et carbunculus uitium, arborum & segetum morbus, cum in hijs quodam quasi uredinis carbone fructus exuruntur. A carbunculo fit uerbum carbunculare, quod carbunculum pati & carbonũ more fieri significat. Plinius libro 23 Succus eorum carbunculantibus circa oculos ulceribus excrescentibus & pustulis efficax. Idem libro 12. Verum et hijs sua iniuria est, atq; cæli intemperie carbunculantur, fiuntq; semina cassa & inania. Res ipsa carbunculatio dicitur. *Vrit inclusus.*) Collectus & coactus in mẽbro feruet & exardescit. *Vitalia rumpit.*) Spiritum elidit et exanimat uitaq; priuat.

Carbunculus morbus, gemma, uitium nascentium.

Carbunculare.

Carbunculatio.

Tertia nanq; Titi simul & centesima Liui
Charta docet ferro talem candente dolorem
Exectum, aut poto raporum semine pulsum,
Infecti dicens uix septem posse diebus
Vitam produci, tanta est uiolentia morbi.
Dulcacidum laticem cum lini semine iunges
Atq; fimum Paphiæ pariter compone columbæ,
Hinc line diruptas partes & clausa uenena.

Titus Liuius. *Titi Liuij.*) Titus Liuius Patauinus, uir ingenio & doctrina clarus, uixit ſub Auguſto & Tiberio Impp. Romanæ hiſtoriæ ſcriptor inſignis, cuius libri partim adhuc extãt, partim aut omnino perierunt, aut alicubi in tenebris adhuc deliteſcunt. *Charta.* *Charta.*) Liber. Ouidius, Nullus in hac charta uerſus amare poteſt. Libri enim ex chartis fiunt, chartæ uero ex papyro alijsq́ rebus. Sunt autem folia & phyllirę in quibus ſcribimus, etiam cuiuſcunq; materiæ fuerint, ſiue papyraceæ, ſiue membranaceæ, ſiue ex pergameno aliaúe materia quacunq;, quamuis primo è papyro fieri ſolerent. *Aduſtio ignita.* *Ferro candente.*) Inter prima carbonis remedia aduſtionem laudat etiam Celſus libro 5. cap. 28. ad urendiq́ modum et finem docet dum infit: Nihil melius eſt quàm protinus adurere. Neq; id graue eſt. Nam non ſentit, quoniam ea caro mortua eſt. Finisq́ adurendi eſt, dum ex omni parte ſenſus doloris eſt. Tum deinde uulnus, ſicut cætera aduſta, curandum eſt. *Dolorem.*) Morbum carbunculum dolorem facientem. *Exactum.*) Extirpatum et ſublatum. *Raporũ ſemen* *Poto raporum ſemine.*) Quoniam humor ex quo carbo generatur, adeo malignus eſt ut inflammatione ſua ueneni uim æquet & ualidiſſime ardore ſuo cor incendens non minus quàm præſens uenenum mortem ocyſſimam, ceu ad lõgiſſimum intra ſeptimum diem adferat: hinc non minus quoq; carboni quàm alijs letalibus uenenis uenenatorumq́ morſibus reſiſtere & mederi poteſt raporum ſemen epotum. Nam quod ad uenena attinet, Raporum ſemen, ut libro 2. tradit Dioſcorides, in antidota additur, & his quæ contra uenenata ad leuandos ſomno dolores conficiuntur. Succurrit & letalibus uenenis potum: nec modo potum, ſed & illitum, Plinio teſte libro 20. cap. 3. in uino contra ſerpentes & toxica ſalutare eſſe proditur. A multis uero antidoti uim habere in uino & oleo. *Infecti.*) Carbonem patientis. *Dulcacidum* *Acetũ mulſum.* *lat.*) Hoc eſt, acetum mulſum, quod & oxymel dicitur. *Lini ſemen.* *Lini ſemine.*) Linum omnibus notum eſt, huius ſemen omnes

omnes quæ intus & quę foris sunt inflammationes discu tit, autore Dioscoride. *Fimum columbæ.*) Hoc tum per se cum aliis iam dictis rebus commixtum carboni medetur. Plinius, Carbunculus fimo columbino deletur per se illi to, uel cum lini semine ex aceto mulso. Dioscorides uero pro aceto mulso aliis mel & oleum comiscere iubet inquiens, Columbarum fimum carbunculos cum melle, lini semine, & oleo subactum erumpit. *Paphiæ.*) Veneriæ. Columba enim Veneri dicata dicitur, quę & Paphia dicitur à ciuitate Cypri Papho, in qua numinis uice cole batur. *Pariter.*) Simul cum aliis iam dictis. *Hinc.*) Ex tali medicamento dicto. *Dirupta.*) Corruptas & exulce ratas. *Clausa uenena.*) Humores malignos & uenenosos intus coactos & conclusos.

Fimum columbinum.

Columba Paphia.

Præterea triti reserant adoperta lupini.
Nonnullus calcem uiuam dissoluit aceto
Fumantemque illam papulis imponit acerbis.
Est qui gallinæ perducat stercore corpus.
Allia uel piperi parce commixta linuntur.
Pythagoræ cognata leui condita cumino
Proderit, & madido fermentum polline turgens.

Triti lupini.) Id est, lupini in farinam commoliti & præser tim fatiui: quos impositos Plinius etiam libro 22. cap. 25. carbunculos rumpere testatur. Sed, ut Dioscorides lib. 2. docet, conuenit illos prius in aceto coquere. *Reserant.*) Adaperiunt, rumpunt & dissipant. *Adoperta.*) Cooperta, clausa & intus collecta. *Calcem uiuam.*) Calx uiua dicitur quæ aqua non est restincta: cuius in medicina magnus usus est, præsertim recentis quæ præ cæteris eligitur. Habet uim feruidam & urentem, discutit, & ignium modo crustas inducit, incipientesque serpere ulcerum impetus cohercet: aliis mixta, ceu oleo aut adipi, mollit, discicit & ad cicatricem perducit, præsertimque aceto & rosaceo

Farina lupinacea.

Calx uiua.

temperata: autores Plin. & Dioscorides. *Fumantem*) Fumum adhuc reddentem & calentem: dum enim humore aspergitur, fumum exhalat & calet. *Papulis acerbis.*) Pustulis & ulceribus excruciantibus & dolorem facientibus. *Gallinae stercore*) Quemadmodum columbarum ita & gallinarum fimum, licet minore efficacia, carboni mederi testatur Dioscorides. *Corpus.*) Membrum carbunculatum & carbonem ipsum. *Allia piperi com.*) Hoc medicamentum eadem ratione qua & reliqua iam dicta carboni medetur. *Pythagorae cognata.*) Fabam intelligit. Horatius Sermonum libro 2. Satyra 6. O quando faba Pythagorae cognata, simulq; Vncta satis pingui ponentur holuscula Lardo? Vocat autem Pythagorae cognatam fabam quod ea non secus quàm cognatus à cognata abstinebat, ut uolunt aliqui. Cur autem à fabis abstinendum praeceperit Pythagoras, uariae et diuersae sunt opiniones, de quibus A. Gellius Atticarum noctium libro 4. cap. 11. Plinius nat. hist. libro 18. cap. 12. Et Germaniae nostrae decus illud insigne Erasmus Roterodamus in adagiorum chiliadibus ab initio non pauca. Porrò de fabarum medicina sic Dioscorides: Farina fabacea per se et cum polenta uulnerum inflãmationes mitigat illita. *Leui cumino.*) Tenero & gracili. Columella: Gracili melanthia grata cumino. Discutit autem non minùs quàm reliqua iam dicta tum per se tum cũ faba inflammationes. *Fermentum.*) Fermentum est farina quae subigitur priusquam addatur sal ad pultis modum decocta, & relicta donec acescat. Vulgo autem nec sufferuere faciunt, sed tantum pridie asseruata materia utuntur. Palamq; natura est acore fermentari. Et tale quidem ex triticea farina confectum calefaciendi extrahendiq; ui quam habet, callos extenuat, & addito sale alia tubercula furunculosq; maturat & aperit. Panisq; ipse crudus maxima molliendi refrigerandiq; ui sua omnes inflammationes illitus lenit, autore Dioscoride. *Polline.*) Farina. Pollin in tritico dicitur, quod flos in siligine.

Fimum gallinarum. *All a cũ pipere* *Faba Pythagorae cognata cur dicatur.* *Cuminum.* *Fermentum.* *Pollin.*

ne. Est autem tenuissimus puluis & farina tenuior, qualis circa molas plerunq; & loca in quibus panis pinsitur parietibus hærens inuenitur. Qui ex tritico in mulsa aqua aut hydrelæo decoctus inflammationes etiam discutit, autore Dioscoride. *Turgens.*) Intumescens & in altum se sustollens.

PANO, VOMICAE, ET STRVMAE DEPELLENDIS.

CAPVT XXXIX.

SVNT alij quos dura uomit natura tumores
Non minus horrendi, sed non ita perniciosi,
Vomica qualis erit, uel eidem proxima quædam:
Simplice resina miscebimus hordea tusa,
Et mulsos amnes & purgamenta columbæ
Hijs bene decoctis languentia membra fouentur.

ANO.) Panus, quem Celsus Græce phygethlon uocari tradit, est abscessus tumidus, ex humore corrupto in parte aliqua collecto generatus: quem Celsus medicinæ libro 5. sic describit, Phygethlon est tumor nō altus, sed latus, in quo quiddam pustulæ simile est: dolor distentioq; uehemens est & maior quàm pro magnitudine tumoris: interdum etiam febricula: idq; tarde maturescit, neq; magnopere in pus conuertitur. Fit maxime aut in uertice, aut in alis, aut inguinibus. Panum ad similitudinem figuræ nostri uocant. *Vomicæ.*) Vomica tumor est ex humoribus corruptis proueniens, qui Græce phyma dicitur, & à Celso ita describitur: Phyma nominatur tuberculum furunculo simile, sed rotundius & planius, sæpe etiam maius. Nam furunculus oui dimidij magnitudinem raro explet, nun

Panus. φύγεθλον. *Vomica.* φῦμα.

quam excedit. Phyma etiam latius patere consueuit. Sed inflammatio dolorq́ sub eo minores sunt. Vbi euulsum est pus, eodem modo apparet uentriculus, quod in furunculo non inuenitur. Verum omnis corrupta caro in pus

Strumæ. uertitur. *Strumæ.*) Strumæ dicuntur, quas Græci chœra

χοίρας. das uocant, uulgus scrophulas: fiuntq́, uti Galenus tra

Scrophulæ. dit, glandulis in scirrhosum affectum mutatis. At Celsus strumam sic describit, Struma est tumor, in quo subter cõcreta quędã ex pure & sanguine quasi glandulæ oriuntur. Quæ uel pręcipue fatigare medicos solent, quoniam & febres mouent, nec unquam facile maturescũt, & siue ferro siue medicamentis curantur. Plerunq; iterum iuxta cicatrices ipsas resurgunt, multoq́ post medicamento est opus. Quibus id quoq; accedit, quod longo spatio detinent. Nascuntur maxime in ceruice, sed etiam in alis & inguinibus & in lateribus: in mammis quoq; fœminarum se repperisse chirurgicus Meges autor est. *Vomit.*) Euomit, eijcit & in altum sustollit, tumoremq́ facit. *Non minus.*) Scilicet quàm prædicti tumores carbo & furunculus. *Eidem proxima.*) Vomicæ cognata tubercula qualia sunt pani, strumæ & similia, quæ iisdem quasi

Resina. medicamentis curãtur. *Simplice resina.*) Hoc est, pura: quę autore Dioscoride, mollit & dissicit collectiones repur-

Ordeum. gatq́. *Ordea tusa.*) Farniam ordeaceam, quam et crudam & coctam collectiones impetusq́ discutere, lenire & con

Aqua mulsa. coquere affirmat Plinius. *Mulsos amnes.*) Aquam mulsam

Fimum columbinum. in qua hordeacea farina decoquenda est. *Purgamenta columbæ.*) Stercus & fimum columbinum, quod uires habet omnes duricies soluere. Vim enim discussoriã habet uel per sese uel cum farina hordacea illitum, teste Plinio libr. 30. capite 5.

Mollis odorato faba perlita cum coriandro
Proderit appositu hæc mollitq́ aperitq́ tumorem.
Aut de phasganeo radix decocta palustri,

Siue

Siue salix mixto tundetur cum coriandro.

Proderit & mansum quod traxeris arbore uiscum. *Mollis.*) Tenera. Et per hoc intelligit fabam pisatã & farinam eius. *Odorato.*) Per hoc intelligit semen ipsum aceto præparatum quod odoriferũ est: cum caulis & folia ipsa male olentia sint. *Faba cum coriandro.*) Qua uirium potestate dictis tumoribus medeatur hoc medicamentũ, docet autor in textu, cum ait, Mollitq́ꝫ aperitq́ꝫ tumorem. Nec modo ambo hæc mixta id possunt, ut Dioscorides etiam lib. 3. testatur inquiẽs, Coriandrum cum lomento fabæ strumas disijcit & panos: sed & horũ quodlibet uel per se idem efficere idoneũ est. Nam faba, quæ etiam ad furunculos maturãdos discutiendósue imponitur: lomento quoq; ex aceto decocto tumores maturat atq; aperit, teste Plinio libro 22. capite 25. Qui & de coriandro sic prodit libro 20. capite 20. Coriandrum omnes tumores collectionesq́ꝫ sanat cum melle aut uua passa. Panos uero ex aceto tritum. *Phasganeo.*) Phasganion herba est quæ & Xiphiõ & macheroniõ dicitur à Græcis: Latini gladiolũ uocãt, à similitudine foliorũ ab utrisq; sic dicta. Habet enĩ gladio, quẽ Græci φάσγανον & ξίφιον & μάχαιραν uocãt, simile folium: idq́ꝫ etiam iridi, ut tradit Diosc. ueruntamen breuius angustiusq́ꝫ & cultelli modo in mucronem desinẽs, uenosumq́ꝫ caulẽ ex se mittit cubitalẽ: in quo purpurei flores sunt deinceps dispositi & à se inuicem distantes. Semen habet rotundum: radices duas, & alteram alteri insidentem exiguorum bulborum figura: earum inferior gracilis est: superior uerò crassior. Nascitur maxime in aruis. Et hinc fortassis Apuleius eam à Latinis gladiolum segetalem uocari dicit, inquiens: Xiphion, siue ut alij phasganion, Latini gladiolum segetalem, folijs gladio similibus, thyrso cubitali, floribus purpureis, radicibus duabus paruulis rotũdis, altera in altera nata, quarũ superior maior est, & acrioris uirtutis: cui ad panos discutiendos loliaceam farinam & aquam dulcem iungit Dio

Faba.
Coriandrum.
Phasganeon.
Xiphion.
Macheronion.
Gladiolus.
Gladiolus segetalis.

scorides, dicitque discutiendi causa eam emplastris in hūc usum conficiendis addi. *Radix.*) Scilicet superior, quæ efficacior est. *Palustri.*) Quoniam, ut Plin. tradit, gladiolus in humidis nascitur locis: cui Dioscorides non repugnat, in aruis eam nasci asserens. Potest enim utrunque esse: nam possunt & arua humida esse: neque quia in aruis nasci dixit, ideo etiam in aquosis nasci posse negauit. Sed quod diuersos illos facere poterit, id est, quod Plinius ait, cum primum exit gladij præbet speciem, caule duum cubitorum: cum Dioscorides & Apuleius cubitalem tantum dicant. Quod autem Plinius radicem illi esse dicit ad nucis auellanæ figuram fimbriatam, idem est & non diuersum illi quod alij dicunt, exiguorum bulborum figura & radicibus paruulis rotundis. Cæterum, ut Plin. ait, radicem effodi oportet ante messes & in umbra siccari. *Siue salix.*) Scilicet amerina, quę uitex dicitur, & Grę ce ἄγνον & λύγον uocatur, uulgus agnum castū appellat. Quod aūt uomicas panosque difficile concoquentes mol liat, autor est etiam Plinius, at non cum coriandro, sed cum farina ordeacea: uerū id nihil refert, utrunque enim prodesse solet. *Mansum.*) Per hoc alterū conficiendi modum indicat. Quidam enim fructum aqua tundunt, tum lauant, post hæc in aqua decoquunt: ut tradit Dioscorides. Quidam uero acinos illos cōmanducant & ita conficiunt. Et hic modus est quē autor innuit. Probatur aūt in quo leuor est, q̄d porraceo colore intus uiret, foris flauescit, & in quo nihil asperū furfurosumúe occurrit. Fit autem æstate. Idem etiam tradit Plinius libro 24. capite 4. inquiens: Quidam in aqua cōtusum decoquunt, donec nihil innatet. Quidam cōmanducantes acinos expuunt cortices. Optimum est, quod sine cortice est, quodque leuissimum: extra fuluum, intus porraceum, quo nihil est glutinosius. Amplius idem libro 16. capite ultimo: Viscum fit ex acinis qui colliguntur messium tempore immaturi. Nam si accessere imbres, amplitudine quidem augentur,

Salix amerina. Vitex. Agnon. Lygon. Visci conficiendi modus duplex

augentur, uiſco uero marceſcunt. Siccantur deinde & aridi tunduntur: ac conditi in aqua putreſcunt duodenis uere diebus. Vnumq; hoc rerum putreſcendo gratiam inuenit. Inde in proflue͂te rurſus malleo tuſis amiſſis corticibus interiore carne lenteſcunt, hoc eſt uiſcum pennis auium tactu ligãdis, iuglandis oleo ſubactum cum libeat inſidias moliri. *Arbore.*) Ponit hoc ad differentiam alterius quod alibi naſcitur. Nam, ut Dioſcorides tradit, inuenitur & quorundam fruticum radicibus adnatum. Naſcitur autem in arboribus quercu, robore, ilice, pruno ſylueſtri, terebintho, malis, pyris, corylo & alijs arboribus. *Viſcum.*) Viſcũ arbuſcula eſt in arboribus naſcens, ferens acinos ex quibus glutinum conficitur, quod ſimiliter uiſcum dicitur. Porrò arbuſculæ altitudo non excedit cubitalem ſemper fruticoſi ac uiridis. Mas fertilis. Fœmina ſterilis, aliquando non fert. Eſtq; buxi folio, fructu acinorum figura. Omnino autem ſatum nullo modo naſcitur: nec niſi per aluum auium redditum, maxime palumbis et turdis. Hęc eſt natura ut niſi maturatum in uentre auium non proueniat. Cæterum quod ex acino fit uiſcum & glutinum, diſcutit, mollit, extrahit & humores ſiccat, quare & ſtrumas, panos, omniſq; id generis tumores mitigat & ſanat, autoribus Plinio & Dioſcoride. Docet & Celſus inter alia contra panos uiſco uti. **Viſcum.**

Gramen hyoſcyami ceræ ſeuoq; uetuſto
Concilia, mixtumq; loco perduce dolenti.
Exercere etiam corpus medicina potens eſt,
Ouum diffundis in fictile, deinde putamen
Marrubij ſucco repleas, poſt melle liquenti
Omnia conſociata tepenti proſpera potu
Sumuntur, reſerantq; malum, purgantq; leuantq;.

Gramen hyoſcyami.) Herbam hyoſcyami quæ reprimit et refrigerat, quare & materię aditum prohibet. *Seuo.*) Adipi ſuillo, qui cum cera digerit et reſoluit diſſipatq;. *Cõcilia.*) **Hyoſcyamus.** **Adeps ſuillus.**

Exercitatio corporis. Coniunge & cōmisce. *Exercere corpus.*) Per corporis exercitationem intelligit gestationem, ambulationem, fricationem, aut aliam quampiam eiusmodi corporis motionem: cuiusmodi etiam Celsus in sacrum ignem patientibus utiles asserit. Et in cura apostematum durorum Auicenna sic præcipit: Et oportet ut membrum famem pati cogatur in reuolutione resolutionis, & trahatur nutrimentum ad eius oppsitum cum motione illius oppositi & exercitio eius & ipsius famelicatione et cibetur in reuolutione lenificationis, et fiat ei causa appetendi nutrimentum cum fricatione & quæ sunt ei similia. *Ouum diffundis.*) Hoc est, oui partes internas luteum & albumen extra corticem eorum effundis & corticem ab eisdem euacuas. Cęterum medicamentum hoc ut plæraq; alia ex Plinio desumptum uidetur, qui naturalis historiæ libro 20. cap. 22. sic infit: Castor marrubij duo genera tradit, Nigrum, & quod magis probat Candidum. In ouum inane succum adijcit is, ipsumq; ouum infundit melle æquis portionibus tepefactum: uomicas rumpere, purgare, persanare promittens. Marrubium siquidem ac mel aperiunt et purgant, doloremq; mitigant, præsertim iuncto ouo: quod etiam marrubij malignitati, qua renibus & uesicæ nocet, resistit. Sorbetur enim uel per se parum tepens contra uesicæ erosiones & renum exulcerationes. *Putamen.*) Putamina dicuntur rerum purgamenta & quicquid à quacunq; re proijcitur. Vnde ouorum ac nucū cortices etiam putamina uocantur. Plinius lib. 15. cap. 22. de nucibus: Honor his naturæ peculiaris, gemino protectis operimēto, puluinati primum calicis, mox lignei putaminis. Et sola differentia generum in putamine duro fragiliue. Idem libro 29. cap. 3. de ouis: Firmitas putaminum tanta est, ut recta nec ui nec pondere ullo frangātur: nec nisi paululum inflexa rotunditate. Dicuntur item putamina, arborū ac uitium sarmenta, quę putantur & exciduntur. *Liquenti.*) Puro & mundo.

Tertia quarti, tr. 1. cap. 12.

Marrubiū cum melle & ouo.

Putamen.

Igni

IGNI SACRO DIMOVENDO.

CAPVT XL.

ES T etiam morbi ſpecies qui dicitur ignis,
Languida quo multo torrentur membra calore,
Vel tu uicino ſeuum bouis igne remittis,
Mollitumq́ lines, uel oloris fecibus oua
Sed non cocta dabis: ſic torrida membra fouebis.

GNI *ſacro.*) Ignis ſacer eſt, quem Græci ἐρυσι-πέλας uocāt, in genere inflammationis à ueteribus poſitū, qui om̄es calidos cū dolore & inflāmatione tumores ſimpliciter inflammationes uocare conſueuerunt: uerum uariante illarum materia ex qua generantur, mox aliis etiam nominibus diſtinxerunt, utpote phlegmonas id eſt inflammationes, anthraces ideſt carbunculos, herpetas id eſt ſerpentia ulcera, & eryſipelata id eſt ſacros ignes appellātes. E quibus qui ex bono & mediocris craſſitudinis ſanguine multo fiunt, priuatim & proprie phlegmonas & inflammationes uocant. Qui uero ex ſanguine calidiſſimo ſimul & craſſo, anthraces & carbunculos. Qui ex flaua bile, herpeta, id eſt ſerpens ulcus. At qui ex tenui ſanguine interim et cum bilis parte, incenſo ac feruente cōſiſtit, eryſipelas & ſacrum ignem appellant. Qui affectus circa cutim maxime conſiſtit, tum eam quæ foris & omnium partium commune tegumentum eſt, tum illam membranoſam & tenuē quæ ſingulis internarum eſt circūdata, uti Galenus therapeutice libro 14. tradit. Eſtq́ in duplici differentia. Nam uel cum exulceratione, uel ſine ea incidit. Cum enim craſſior humor acriorq́ fuerit, ſummam cuticulam epidermida, à Græcis uocatam excoriat: ſpacioq́ ad profundum aliquando cutis exulceratio peruenit: non tamen alte in cor

Ignis ſacer. Eryſipelas. Phlegmone, inflammatio. Anthrax, carbunculus. Herpes, ulcus ſerpens. Eryſipelas, ignis ſacer. Cutis duplex. Epidermis.

pus descendit, sed in cute potius consistit, quamuis sicuti phlegmones affectus cutis aliquid apprehendit: ita hic quoq; aliquid subiectæ sibi carnis occupet. Estq; color huic pallidus aut flauus, seu ex pallido flauoq; mixtus. Cæterum cum nec plane biliosa nec sanguinea sit fluxio, sed ex ambabus mixta, utiq; ex abundante altero humore nominatur, sic ut exuperante sanguine phlegmonem inflammationemúe erysipelatosam: flaua uero bile abundante, erysipelas phlegmonosum seu inflammatum uocemus. Vbi neutrum uincit, ibi uitium phlegmones erysipelatosq; medium dicemus. Et hæc erysipelatum genera, quæ antiquiores Latini uno nomine sacros ignes uocauerunt. De quibus & si aliter dicere uideatur lib. 5. Celsus, & separatim de sacro igne & erysipelate egerit, non multum tamen ab horum ratione illa communi discedit. Fatetur & Plinius plura sacri ignis esse genera libro 26. Sed de hijs nunc satis. *Est etiam mor.*) Descriptio est ignis sacri, de quo iam copiose satis dictū est. *Torrentur.*) Vruntur & inflammantur. *Vicino igne.*) Hoc est, secus & iuxta ignem. *Remittis.*) Relaxas, dissoluis et liquefacis. *Mollitum.*) Remissum, solutum & liquefactum. *Oloris.*) Olor auis est candida, maior ansere, quæ instante morte, ut tradunt, mirandos cantus ędere solet, hanc Gręci Cygnum uocant. *Dabis.*) Commisces. *Sic.*) Ita mixtis fecibus & ouis. *Torrida.*) Igne sacro inflammata.

Olor. Cygnus.

Lumbricus terræ mixto inducetur aceto,
Aut parili noua ruta modo, sed iungis oliuum.
Ouaq; cum betis prosunt super illita tritis.
Allia dant cinerem, sociato oleoq;, garoq;,
Vnguine quo gliscens deponet flamma furorem.
Sæpe chelidoniæ, pars candida iungitur oui,
Quæ modico potu sedulo detrita capesses,
Admiscere memor lymphas amnemq; Falerni.

Lumbricus terræ.

Lumbricus terræ.) Vermes terreni, Qui, ut Plinius etiam libro

bro 30. cap. 3. teſtatur, ex aceto illiti ſacro igni medentur. *Parili.*) Simili modo quo lumbrici, ſcilicet ex aceto. *Noua ruta.*) Ruta recens, quam illitam ex aceto & oleo ſacrum ignem emendare, Plinius etiam tradit libro 20. cap. 13. At Dioſcorides Ceruſam addit libro 3. *Oliuum.*) Oleum, & præſertim roſaceũ, autore Dioſcoride. *Oua cum betis.*) Plinius nat. hiſt. libro 29. cap. 3. Ouis oleum miſcet & betę folia ſuperligare iubet inquiens, Oua cum oleo trita ignes ſacros leniunt, betæ foliĳs ſuperligatis. Et libro 20. cap. 8. betæ albæ ſuccum aluminis parum admixto eundẽ morbum ſanare dicit. Dioſcorides uero id etiam de ſola beta elixa aſſerit. Sed quod ad oua attinet, oportet illa accipere cruda, & præſertim quod candidum eſt in ouo: id enim non modo ſacrum ignem, ſed & omnem inflammationem lenit. *Allia.*) Alliorum cinerem ex oleo & garo illitum ſacros ignes ſanare teſtatur etiam Plinius libro 20. cap. 6. *Vnguine.*) Linimento. *Gliſcens.*) Creſcens. *Flamma.*) Ignis & ardor. *Furorem.*) Seuitiam, cruciatum & dolorem. *Chelidoniæ.*) Quod chelidonię ſuccus cum oui candido potus ſacrum ignem ſanat, hoc ideo fit, quia chelidonia bilem, quæ cum calido ſanguine morbi cauſa eſt, purgat: oui uero cãdidum calorem refrigerat: temperantur autem hæc aqua & uino æquis portionibus. *Sedulo.*) Diligenter. *Capeſſes.*) Sumes & bibes. *Lymphas.*) Aquam. *Amnem Falerni.*) Vinum bonum quale eſt Falernum, ſic dictum à loco ubi naſcitur.

Ruta. Beta. Oua. Allia. Chelidonia.

PODAGRAE DEPELLENDAE.

CAPVT XLI.

Quædã ſunt rabidæ medicamina ſumma podagrę,
Cui ter trigeminas ſpecies Epidaurius ipſe
Dixit ineſſe deus, requiem tamen indere morbo
Fas erit, & triſtem ſaltem mulcere dolorem.

Podagra.

ODAGRAE.) Podogra pedum morbus est, dolorem male affectis neruis adferens, nũc cum inflammatione, nunc cum refrigeratione. Fit autẽ ex influente aliquo ad pedes humore supfluo ac eorundẽ imbecillitate. Necesse enim est, autore Galeno, pedes natura esse imbecilliores si quis podagra corripi debeat: quamuis imbecillitas illa nõ sit sufficiens ad generãdam passionẽ ex intermedio tẽpore accessionũ, in quo nulla fere infestantur, quamuis natiua imbecillitas continua sit. Clarum autem & in prodagricis manifestissime apparens est & hoc, quod influente aliquo ad pedes humore superfluo, passio generatur. Cæterũ quum ad pedes influit humor, fluctio ad articulos decumbit, hancq́ue fluctionem suscipiunt, primum quidem loca articulationum, deinceps circumstantia omnia, usq; ad cutẽ. Quia uero implentur articulationes, liquet etiam ea quæ ipsi circumiacent ligamẽta extendi esse necessarium: non autem inflammari, licet cum inflãmatione fuerit passio. Neruos enim & chordas non est rationabile in ipsis inflammari, sed solum dolere, cum simul articulationes extenduntur. Estq́ue hic morbus podagra omnibus qui in articulis fiunt uehementior, est item longissimus & liberatu difficillimus: quamuis enim in pluribus ad tẽpus mitigetur dolor, non ideo tamẽ radicitus euellitur morbus. Quod si in aliquibus sponte desinat, id non medicinæ potestati tribuendũ est, sed uitæ potius moderantiæ: quæ uel potissima causa fuit quod Hippocratis ætate ac patrũ auorumq́ue memoria rarior solebat esse morbus paucíq́ue tunc eo laborabant. Nostris uero temporibus, usq; adeo auctis eduliis, ut nihil eis addi posse uideatur, infinita est podagrarum multitudo, cum nonnulli sint qui nihil exercitantur, & cruditatibus atq; ebrietatibus offendantur & ante cibum assumptum bibant uina potentia, ac uenereis utuntur immoderatis: nonnulli uero, & si non in his omnibus, in uno saltem, aut duobus ex his quæ

sunt

ſunt dicta delinquant. Præſertim circa uenereorũ & uini immoderatiorẽ uſum. Vnde non inelegantes Græci extant uerſiculi, λυσιμελοῦς βάκχου καὶ λυσιμελοῦς ἀφροδίτης γεννᾶται θυγάτηρ λυσιμελὴς ποδάγρα. Quos nos utcunque Latine ſic reddidimus: Connuptis Venere & Baccho ſol uentibus artus Nata artus ſoluens naſcitur hijs podagra. Sed cùm peccatum fuerit magnum, ſæpius in uno dictorum deliquiſſe ſat erit. *Quædam.*) Aliqua: quæ ſi non radicitus morbum tollunt, ſaltem ad tempus dolorem leniunt. Quamuis inſanabilis non eſt credendus, ut Plin. ſcribit, quippe quoniam in multis & ſponte definit, & in pluribus curatur. *Rabidæ.*) Furibundę & ob doloris uehementiam cruciatumq́ quaſi ad rabiem & furorem inſaniamq́ perducentis. *Summa.*) Vltima & præcipua & præ alijs maxime efficacia: quæ ſi non iuuant, nec alia iuuare poterunt. *Ter trigeminas.*) Hoc eſt, tres. Siquidẽ podagra in triplici repperitur differentia. Nã aut eſt in principio morbus & ſine tumore, quamuis non ſine dolore uehementi: aut eſt cum tumore cui calor quoq; accedit, aut altius radices fixit & tumor iam induruit obcalluitq́, qui uix aut nũquam curã admittit. Vnde Oui. ait, Soluere nodoſam neſcit medicina podagrã. Qui itaq; podagrã curare uolet, conſiderare debet, quæ nã ſpecies mẽbrum infeſtet. Nam, ut Cel. ait, ubi dolor uehemens urget, interest, ſine tumore is ſit, an tumor cũ calore, an tumor iam etiam obcalluerit. *Epidaurius.*) Aeſculapius, qui Epidauri numinis uice colebatur. *Requiem indere.*) Hoc eſt, morbi dolorem lenire & mitigare. *Triſtẽ.*) Hoc eſt, triſtitiam, inquietudinẽ & perturbationem adferentẽ. Inter eos enim qui in articulis gignunt, nullus moleſtior eſt ipſa podagra. *Saltẽ.*) Quaſi dicat, Si nõ ex integro & radicitus euelli poteſt, laborandum tamen eſt ut dolor mitigetur, ſi fieri poterit. Saltem enim quidã per defectionẽ dictũ putant: quaſi, ſi aliter nõ poteſt. Aliqui uero dicunt Saltem dictũ u. media litera extrita & abiecta. Salutẽ enim ante dictũ, quod nos ſaltem dicimus. Nam cum alia quædam petita,

Podagræ ſpecies tres.

Deus Epidaurius.

Saltem.

& non impetrata sunt, tum dicere solemus, hoc saltem fieri oportere, tanquam salutem postremo petentes, quam & impetrari certe & obtineri sit æquissimum: autor Atticarum noctium lib. 12. cap. 14. Gellius.

Ergo age & arreptam salicis frondemq; librumq;
Cum uino tere, sic contractos perline neruos.
Aut cum prima mali sese ostentabit origo
Feruida non timidis tolera cauteria plantis,
Seminecisue hirci reserato pectore calces
Insere, sic diræ reprimis primordia pestis.

Age. Salix. *Age.*) Age, olim uerbum fuit, sed factum est aduerbiũ hortantis ex imitatione Græcorum. *Salicis frond. libr.*) Folia & corticem salicis. In quo liquore coqui debeant non tradit Dioscorides, eorundem tamen decocto podagras utilissime foueri testatur libro 1. Plinius autem libro 24. cap. 9. ijsdem in uino decoctis foueri neruos utilissimum ait.
Contrahere. Contractio. *Contractos.*) Contrahere inter alia significata sua aliquando colligere est. Et inde contractio dicitur neruorum, cum scilicet nerui rigore quodã colliguntur, ita ut extendi non queant. *Prima origo.*) Hoc est, à morbi initio, & quàm primũ dolor percipitur. *Feruida.*) Excalfacta, candentia & ignita. *Non timidis.*) Nõ pertimescẽtibus, sed audacibus et sine timore, solide audenterq; cauteris ustionẽ
Cauteria. perferentibus & tolerantibus. *Cauteria.*) Cauteria siue cauteres, sunt instrumenta metallica chirurgorum, quibus candentibus & ignitis putridas carnes & ulcera adurunt & curãt, maxime ubi lenia siue alia nihil proficiunt medicamenta. Fiunt autem maxime ex ferro, quamuis etiam aliquando ex auro fiant, quæ etiam propter auri uim confortantem alijs meliora probantur. Et hæc cauteria sunt, quæ ãctualia uocãt medici. Sunt enĩ alia quoq; ab ijsdem potentialia appellata, hoc est, medicamẽta caustica quibus caustica & adurẽs uis inest ceu calx aut sapo. Cæterum ad quid utilis sit cauteris usus, docet nos Auicenna

cenna quarta primi dicens: Cauterizatio est medicamen ualde utile, iuuans ad prohibendum ne corruptio spargatur, et ad confortandum membrum cuius complexionem uolumus rectificare, & ad resoluẽdum materias corruptas in membro retentas, & ad restringendum sanguinis fluxum. Sunt item & pictorum cauteria, instrumenta quibus peculiariter in encaustice dicta pictura utũtur, quę fit coloribus inustis & resolutis igne ceris. Sed de his nihil ad præsens. *Plantis.*) Planta pedum pars est tota inferior. *Seminecis birci.*) Semimortui. Nex enim mors est. Accipitur autem hircus uiuus & pectus seu uẽter illi scinditur aperiturq́, quo aperto quamprimum & actutum sanguine adhuc calente pedes podagrici imponuntur, sicq́ podagræ dolor sedatur. *Pectore.*) Ventre. *Calces.*) Pedes. Calx enim pes imus dicitur, cuius partes sunt, Cõuexum quæ pars est superior, Planta pars inferior, Calcaneum pars posterior, Vola pars medij pedis concua, Digiti & ungues. *Primordia pestis.*) Podagram incipientem. Dicitur autem pestis eo quod saluti et sanitati fit aduersa. Planta. Nex. Hircus. Calx. Pedũ partes.

Aut si corruptus persederit altius humor,
Trita cupressus ibi Baccho iungatur acerbo,
Panibus & teneris cohibet superaddita quæstus,
Parua sabucus item si hircino est condita seuo,
Triticeæq́ acido manantes amne farinæ,
Aut nitidum ranæ decoctum uiscus oliuo,
Siue chelidoniæ succus sale mixtus aceto.

Humor.) Scilicet ex quo generat̃ podagra. *Persederit altius.*) Profundius radices egerit & longius durauerit & quasi obcalluerit: quamuis ubi cõfirmatus est morbus uix aut nunquam curetur. Nam soluere nodosam nescit medicina podagram, ut inquit Ouidius. *Cupressus.*) Clarius idem medicamentum ponitur à Plinio libr. 24. cap. 5. hijs uerbis, Cupressi folia trita cum duabus partibus panis mollis & è uino Amineo subacta, pedum ac neruorum Cuppressus.

dolores sanant. Præsertim ubi cum incęsione siue inflammatione est morbus. Cupressus enim adstringit & refrigerat: adstringit & uinum si acerbum fuerit: Panis uero, ut Dioscorides libro 2. tradit, maxima molliendi refrigerandiq; ui quam habet, omnes inflammationes illitus lenit, pręsertimq; admixtis succis herbisúe aliquibus ad id facientibus. Loquitur autem de pane triticeo. *Baccho acerbo.*) Vino adstringēte. *Panibus teneris.*) Pani maxime triticeo, molli, & molliendi ui participanti. *Cohibet.*) Arcet, lenit & mitigat. *Superaddita.*) Imposita et illita. *Questus.*) Querelas, dolores & cruciatus. *Parua sabucus.*) Per hoc quod dicit parua, intelligit folia tenera & recētia siue coliculos ipsos teneros: nisi ad alteram speciem eius quæ chamæacte est & ebulum, referre malueris. Sunt autem ambo genera eiusdem uirtutis. Siccant, adstringunt & refrigerant. Plinius libro 24. cap. 8. Podagris cum seuo hircino uehementer prosunt sabuci cauliculi illiti. Dioscorides: Podagris opitulantur cum taurino hircinóue adipe emplastri modo imposita folia tenera & recentia. *Hircino seuo.*) Adipe hircino, qui etiam adstringētis est uirtutis, autore Dioscoride. Nec modo cum sabuco podagris medetur, sed et egregia resoluendi potestate cum caprino fimo et croco coactus impositusq; ĳsdem prodest, ut idem testatur Dioscorides. *Condita.*) Abscōdita & commixta. *Triticeæ farinæ.*) Cur tritici farina podagræ inflammationibus medeatur, eadem est ratio quæ iā paulo ante dicta est de pane. *Acido amne.*) Id est, aceto, quod adstringit & refrigerat et inflammationes arcet, autore Dioscoride: in quem usum etiā, ut ait, succidæ lanæ aut spongiæ inspergitur, & imponitur. Porrò non est prætereundum ex eo exemplum ingens quod Plinius libro 23. cap. 1. refert: Siquidem M. Agrippa supremis suis annis conflictatus graui morbo pedum, cum dolorem eum perpeti nequiret, unius medicorum portentosa scientia, ignorante diuo Augusto, tanti putauit usu pedum sensuq; omni carere dum-

Panis. Sabucus. Seuum hirci. Tritici farina. Acetum. Marcus Agrippa.

dummodo et dolore illo careret, demersis in acetum cali dum cruribus, in acerrimo impetu morbi euasit. Ea itaq; uitæ conditio est, ceu idem Plinius libro 25. cap. 3. ait, ut mori plerunq; etiam optimi portus sit: traditq; Varro Seruium Clodium equitem Romanũ magnitudine doloris in podogra coactum ueneno crura perunxisse, & postea caruisse sensu omni æque quàm dolore in ea parte corporis: meminitq; huius in libro de illustribus grammaticis Suetonius hijs uerbis quoq;, Seruius cũ librum soceri nondum ęditum fraude intercepisset, et ob hoc repudiatus pudore, ac tędio secessisset ab urbe, in podagræ morbum incidit, cuius impatiens ueneno sibi perunxit pedes, & enecuit ita, ut parte ea corporis quasi præmortui uixerit. *Manantes.*) Stillantes, hoc est, aceti mixtione humectatæ. *Nitidum.*) Splẽdidum, candidum & album. Est enim albi coloris ranarum caro cocta. *Ranæ dec. uisc. oliuo.*) Hoc est, oleum in quo decocta est rana. Plinius libro 32. cap. 5. Podagris, articularibusq; morbis utile est oleum in quo decocta est rana, & ipsarum intestina, & rubetæ cinis cum adipe uetere. *Viscum*). Viscus dicitur proprię quicquid sub corio & cute est, ceu caro, ossa, cor et reliqua exta. *Chelidoniæ.*) Valet hoc medicamentum in podagra quæ à frigidis oritur humoribus.

Seruius Clodius. *Oleum ranarum.* *Viscus.* *Chelidonia.*

Sunt quibus apposita siccatur hirudine sanguis,
Non audita mihi sit fas, sed lecta referre,
Hoc quidam captus morbo per tempora messis
Vicino plantas frumenti pressit aceruo,
Euasitq; grauem casu medicante dolorem.

Hirudine.) Corruptum enim sanguinem extrahunt, idq; potentius quàm cucurbitæ post cutis incisionem appositio. Sed de hirudinũ usu quid Plinius dicat, audiamus, cuius uerba in naturali historia libro 32. cap. 6. sunt hæc: Hirudinum, quas sanguisugas uocant, ad extrahendum

Hirudo.

sanguinem usus est: quippe eadem ratio earum quæ cucurbitarum medicinalium ad corpora leuanda sanguine, spiramenta laxanda iudicantur. Sed uitium quod admissæ semel desiderium faciunt circa eadem tempora anni semper eiusdem medicinæ. Multi podagris quoq; admittendas censuere. Decidunt satietate & pondere ipso sanguinis detractæ aut sale aspersæ. Aliquando tamen ad fixa relinquunt capita, quæ causa uulnera insanabilia facit & multos interimit: sicut Messalinum è consularibus patritijs cum ad genua admisisset. Inuehunt uirus remedio uerso, maximeq; ruffæ ita formidantur. Ergo suggentia ora forficibus præcidunt, ac ueluti siphonibus defluit sanguis: paulatimq; morientium capita se contrahunt, nec relinquunt. Natura earum aduersatur cimicibus, & suffitu necat eos. Hæc Plin. *Sanguis.*) Humor corruptus sanguini mixtus, qui & morbi causa est. *Non audita &c.*) Ponit nunc contra podagram remedium, quod non auditu tanquam fallaci, sed lectione & scripto tanquam ueraci relatione se habere dicit, ea enim quæ literis mandantur, ceu uera putantur: est autem remedium id quod Plinius etiam naturalis historiæ libro 22. capite 25. refert, inquiens: Sextus Pompeius prætorij uiri pater, Hispaniæ Citerioris princeps, cum horreis suis uentilandis præsideret, correptus dolore podagræ, mersit in triticum sese super genua, leuatusq; siccatis pedibus mirabili modo hoc postea remedio usus est. Vis tanta est, ut cados plenos siccet. *Quidam.*) Scilicet Sextus Pompeius. *Frumenti.*) Tritici maxime. Cum enim è frugum generibus frumenta etiam sint uaria & non unius generis, ceu triticum, hordeum & alia, hic per frumentum intelligitur triticum maxime. *Pressit.*) Impressit & immersit imposuitq;.

Messalinus.

Sextus Pompeius.

Vul

VVLNERIBVS FERRO AVT VERBERIBVS FACTIS.

CAPVT XLII.

NATVRAE uitijs medicas obiecimus artes:
Nunc & fortunæ iaculis obsistere par est.

VVLNERIBVS.) Inter morborum genera est & ipsa continuitatis solutio, in omnibus animalis partibus incidens, sed quę in diuersis partibus diuersa quoque sortiatur nomina, de quibus copiose Galenus in libris therapeutices. Porrò inter eas una est quę in carne fit: & hęc itidem duplex. Nam aut ulcus est, quod per se nascitur & intra seipsum corrũpitur, aut etiam ex præcedẽte uulnere quoquo modo putrescente generatur, de cuius curatione infra capite proprio agetur. At uulnus est quod extrinsecus cęsim percussimúe acuto telo, saxo aut simili aliquo incidit corpori. Diciturq́ esse ex uulnerando in carnosa parte relicta continuitatis solutio, hoc est, hians patensq́ extrinsecus in carnosa corporis parte, ferri aut lapidis aut alterius similis alicuius rei ictu & uulneratione facta apertura. Nam quæ citra uulnerationem fit, non uulnus sed ruptio, Gręce rhegma dicitur. Fiunt aliquando & animalium uenenosorum morsu aut ictu uulnera, de quibus etiam proprijs aget capitibus autor. Præsenti uero capite solum de his tractat quæ aut telorum & acutarum rerum ictu, aut grauiorum durorumq́ contusione fiunt. *Ferro.*) Per ferrum intelligit tela, enses & omnia acuta quæ ad secandum sunt habilia. *Verberibus.*) Per uerbera intelligit lapides, ligna & omnia grauia atq; dura, quæ contundendo unitatem soluunt. *Naturæ uitijs.*) Id est, morbis naturalibus, hoc est, qui existentię & originis suæ principium intra naturam, hoc est intus in corpore humano ex humo-

Continuitatis solutio.
Vlcus.
Vulnus.
Ruptio, rhegma.
Naturæ uitia.
Morbi naturales.

rum, è quibus constituitur, corruptione habent: & quibus in corporis partibus certæ sedes assignantur. *Medicas artes.*) Remedia salutaria ex medicinę arte deprōpta. *Obiecimus.*) Opposuimus, & quibus amoliri curariq; possint, ostendimus. *Nunc.*) Scilicet capite præsenti & aliquot sequentibus. *Fortunæ iaculis.*) Hoc est, casibus & effectibus corpori extrinsecus fortuito per tela, enses, saxa, aut id genus iacula alia illatis. Iaculum enim dicitur quicquid in longum iaci potest. Fortuna uero accidentium rerum subitus atq; inopinatus euentus est: sic dicta à ferendo, quod temere & sine ratione feratur. *Par.*) Aequum, conueniens ac decens.

Iaculum. Fortuna

Si cui forte lapis teneros uiolauerit artus,
Necte adipes uetulos & tritam chamæcisson,
Nec pudeat luteæ stercus perducere porcæ,
Sin autem sæuo laceratū est uerbere corpus,
Tunc ex lixiuio ceras dissoluis & oua
Admixtoq; oleo uibices comprimit atras.

Violauerit artus.) Hoc est, membris & corpori uim intulerit & uulnerauerit. *Necte.*) Annecte & uulneri superligato. *Adipes uetulos.*) Et hoc præsertim si immundum sit uulnus: purgat enim Celso teste libro 5. Qui etiam quanto uetustior, tāto utilior: siue salitus sit, siue nō. Inueteratur enim Plinio libro 29. capite 9. autore, duobus modis, aut cum sale, aut syncerus. *Chamæcisson.*) Chamęcissos est hedera terrestris, cuius uirtus est siccans, quare et uulneribus nō inutilis. Siccatio enim totius uuluerum curationis est finis, autore Hippocrate in lib. de uulneribus, dum inquit: Quodcunq; uuln⁹ cęsim percussimúe acuto telo est diuisum, medicamentū enhæmō & siccās aliquid, quod suppurare uetet, admittit. Siquidem uulneris qua uulnus est sanatio, uti therapeutice libro 3. & 4. Galenus prodit, mediocris siccatio est: ut & si qua sanies subsit, hæc cōsumatur: & si qua in uacuum locum influxura est, hæc prohibeatur

Adeps uetus.

Chamæcissos. Hedera terrestris.

beatur. *Luteæ.*) Rutilæ & croceæ siue cerinæ à colore. Color enim is maiorem temperamēti siccitatem indicat. *Stercus porcæ.*) Idem testatur Plinius naturalis historię lib. 28. cap. 10. inquiens: Fimum recens suum uel inueterati farina illinitur uulnerib⁹ ferro factis. *Sæuo uerbere.*) Forti & uehementi percussione. *Lixiuio.*) Lixiuium est aqua in qua lauandi gratia decoctus est cinis, hoc est, puluis in quē materia usta redacta est & lix dicitur. Plin. Ad cōuulsa uiscera aut contusa, ut M. Varro autor est: ipsis enim uerbis eius utar: Lix cinis, inquit, est foci. Inde enim cinis luxatis potus medetur, ut licet uidere gladiatores, quum deluserint hac iuuari potione. Hæc ille. Dioscorides libr. 5. cap. 89. Fit ex cinere lixiuia, cuius usus est contra lapsus præcipitationesq́. *Ceras.*) Cera duricias mollit & discutit: estq́ materia emplastrorū. *Oua.*) Præsertim album eius: quod libr. 5. Celsus inter ea quæ uulnera glutinant, connumerat. Et Plinius libr. 29. capite 3. aliorum opinionem referens inquit, Aiunt & uulnera cādido glutinari. Idq́ maxime crudo, teste Dioscoride libro 2. cum inquit: Quod cādidum in ouo est crudum refrigerat & glutinat. *Oleo.*) Pręsertim ueteri, quod magis discutit. *Vibices.*) Vibices dicūtur plagę uerberū & percussionū in corpore humano factæ. Sic dictæ quod ui fiant. Plagę uero quędam sunt apertæ, & harum aliæ recentes ut uulnera recentia: aliæ ueteres, ut ulcera putrida sanieq́ purulenta fluentes. Quædam autem sunt clausę, quarum aliæ sunt notæ tantum collecti ex uerbere sanguinis & citra tumorem etiam quæ liuores dicuntur: alię uero cum tumore, ut tumentia ulcera & tumores qui ex uerbere collecto in unū sanguine fiunt, quamuis & citra uerbera in corpore tumores nascantur.

Stercus porcæ. Lixiuium. Lix. Cera. Oua. Vibices. Plagæ. Liuores.

Si uero infrenus manat de uulnere sanguis,
Purpura torretur conchilis perlita fuco,
Huius uis cineris currentem detinet undam.

Infrenus.) Impetuosus, immodicus & multus atq; superfluens, qui periculum secum ferre solet. Vnde Celsus ait: Vbi aliquis ictus est, qui seruari potest, protinus prospicienda duo sunt, ne sanguinis profusio, néue inflãmatio interimat. Si profusionem timemus, quod ex sede uulneris et magnitudine eius & ex impetu ruentis sanguinis intelligi potest, siccis linamentis uulnus implendum est. Et

Purpura. tale nunc nobis proponit Serenus. *Purpura.*) Purpura proprie piscis est ex genere concharum, cuius sanie siue cruore tinguntur lanæ nigrantis rosæ colore. Accipitur tamen aliquando pro colore ipso à matre sic dicto. Potest item & pro lana eo colore tincta accipi, siue pro uellerib⁹ quæ in marinis purpuris stupparum imagine sunt, ab alijs

Purpurarũ tomenta, Licia, Fimbriæ, Stuppæ, Villositates. κροκύδαι. quibus tomenta uocata, ab alijs licia, ab alijs fimbriæ, ab alijs stuppę aut uillositates, Gręci κροκύδας nuncupant. Reperiuntur siquidem in purpurarũ genere quæ superiore sui parte uillosæ sunt, tam tenui & sequaci uellere ut in filum lini modo trahi & confici possit. Et siue de hoc siue pecoris uellere purpurarum sanguine tincto loqui intelligatur autor, medicamentum efficax comprobabitur. De priore testimonium nobis exhibet Dioscorides libro 2. capite de lanis, dũ id in eundẽ medicinę usum lanarum modo cremari prodit. De posteriore idem testatur autor hic mox post & infra capite penultimo. Cęterum non solum huiusmodi uellera tali sanguine infecta & cremata sanguinis fluorem sistere possunt, sed & ipsa tota purpurę piscis substantia cremata, hoc est, testæ & carnis ipsius cinis. Vnde Auicenna Canonis libro 2. de ostraco purpureo adusto loquẽs, Ostracum, inquit, cum carne sua confert uulneribus. Siccat enim purpurarum cinis & constringit, autore Dioscoride. *Torretur.*) Aduritur & in cinerẽ redigitur. *Conchilis.*) Scilicet purpurei. *Perlita.*) In

Fucus. fecta & tincta. *Fuco.*) Colore & sanguine. Fucus herbæ genus est tingẽdis lanis aptũ: Græci φῦκον uocãt. Accipit aũt & pro colore ipso arte addito. *Vndam.*) Sanguinem.

Verrucæ

Verrucæ quoq; desectæ frenare cruorem
Dicitur ambustus Tyrio deuellere puluis.
Præterea nimios reserati uulneris amnes
Fœniculi cinis adstringit, uel fimbria porri,
Siue fimus manni cum testis uritur oui,
Et reprimit fluidos miro medicamine cursus.

Verrucæ.) Verruca est caruncula & tuberculum corporis eminens, cuius sectæ sanguis suo contactu alias quoque nasci facit: e quarum etiam sectione sanguis aliquando immoderatius fluere solet, cui fluctioni nunc præsenti capite mederi docet Serenus. Quo pacto autem ipsæ radicitus extirpandæ sint, docebit idem infra capite penultimo, ubi & hanc medicinam repetit. *Frenare.*) Compescere & constringere. *Ambustus puluis.*) Hoc est, cinis. *Tyrio uellere.*) Lana Tyria purpurarũ sanie infecta. Sic dicta à loco ubi fit purpura: apud Tyrum enim optima tingebatur purpura. Est autem Tyrus præclara Phœniciæ urbs, quæ & Sarra dicebatur. Vnde Sarranum ostrum uocat Vergilius, hoc est, Tyrium. Huius urbis in sacris literis sæpe percelebris fit mentio. Est autem uicina Iudææ, sita ad aquilonem uersus occidentem. Fuitq; olim, ut Plinius lib. 5. cap. 19. scribit, insula præalto mari septingentis passibus diuisa. Nunc uero Alexandri oppugnantis operibus continẽs. Olim partu clara, urbibus genitis, Lepti, Vtica, & illa Romani imperij æmula, terrarum orbis auida Carthagine, etiam Gadibus extra orbem conditis. Nunc omnis eius nobilitas conchylio atq; purpura constat. Sed plura de Tyro Curtius libro 4. & Strabo libro 16. qui inter alia quoq; ait Tyrum post euictas calamitates suas, seipsam tum nauigando tum purpurarum piscatu instaurasse. Tyria enim purpura optima omnium perhibetur. Estq; sanguini sistendo cæteris magis accommoda: habet enim adstringẽdi uim reliquis tenuiorẽ, ut tradit Galenus therapeutice libro 8. quare cæteris etiam præstat.

Verrucæ. *Purpura et uellus Tyrium.* *Tyrus.* *Sarra.*

Eius enim uirtus, ſiccando, calefaciendo, ac robur inſerendo, corpora alte penetrare poteſt, ob quod & efficacior habetur. *Nimios amnes.*) Hoc eſt, ſanguinis fluxum ex uulnere ſuperfluentem. *Fœniculi cinis.*) Præſertim ſtipitum. Siccantis enim uirtutis eſt & adſtringētis. *Fimbria.*) Fimbriæ ueſtimentorum & aliarum rerum extremitates dicuntur, à fibro quod antiqui, ut M. Varro teſtatur, extremum dicebant. Vnde & in iocinore & pulmone fibræ dictæ, partes extremæ. Et fiber animal quod circa fluminum oras extremas uerſetur. *Porri.*) Porro adſtringēdi & ſanguinem ſupprimendi uim eſſe, teſtantur etiam Dioſcorides, Plinius & Celſus. Vnde & uulneribus imponitur. *Fimus manni.*) Idem teſtatur Plinius libro 30. capite 9. dicens: Si ex uulnere immodice fluit ſanguis, fimi caballini cum putaminibus ouorum cremati cinis impoſitus mire ſiſtit. Sunt autem Manni, equi & caballi. Seneca in libro epiſtolarum moraliū: Ita non omnibus obeſis mannis & aſturconibus & tollutaribus præferes illū unicum equum ab ipſo Catone defrictum.

Fœniculi cinis. *Fimbria.* *Fiber.* *Porrum.* *Fimus equi.* *Manni.*

VVLNERIBVS QVIBVSCVNQVE CASIBVS FACTIS.

CAPVT XLIII.

TAM multa humanæ ſunt uulnera conditionis
Vt nequeam proprias cunctis adſcribere curas,
Iiſdem igitur monitis caſus armabimus omnes,
Sic tamen ut nullus medicinam eluſerit error.
Ergo modus quicunq; obtingit uulneris atri
Contritus cum melle dabit medicamina bulbus.
Herbaq; quæ folijs nomen de mille recepit
Appoſitu prodeſt adipi permixta uetuſto.

Qui-

VIBVSCVNQVE *casibus.*) Id est, quacunque occasione, siue incidendo, siue contundendo, siue rumpendo, siue quomodolibet aliter fiant. *Tam multa.*) Hoc est, plurima et uaria atque diuersa: alia enim secando, alia percutiendo aut contundendo, alia rumpendo aut aliter fiunt: & quocunque casu fiant, sunt etiam uariæ ipsorum differentiæ, ceu magnum, paruum: æquale, inæquale: summũ, profundum: rectum, curuum, & si quæ sunt aliæ. *Humanæ conditionis.*) Sortis humanæ, & quæ in humano corpore contingũt. Conditio enim dispositio quædam est & ueluti sors fortunarum, temporum & rerum. *Vt nequeam prop.*) Scilicet propter laborem frustraneum: frustra enim & superuacaneum esset unicuique differentiæ propriam speciatim & seorsum adscribere medicinam, cũ omnes una & eadem possint curari. *Curas.*) Hoc est, curandi modos & medicamenta. *Monitis.*) Admonitionibus, documentis, curationibus & medicamentis. *Casus.*) Vulnera cuiuscunque sortis aut conditionis fuerint. *Armabimus.*) Instruemus & curabimus. *Cum melle bulbus.*) Plin. libr. 20. cap. 9. Bulbi uulneribus mire prosunt per se: aut, ut Damion, ex mulso, si quinto die soluantur. Dioscorides libr. 2. contusos emplastri modo impositos prodesse ait. Vulnera enim glutinant, uti Celsus testatur. *Herba folijs &c.*) Hoc est, millefolium, quod Plinius etiam magnifici usus ad uulnera testatur libro 24. cap. 16. imò & obscœnarum partium ulceribus mire subuenit, ceu supra capite 35. Serenus etiam tradit.

Vulnerũ uariæ differentiæ.

Conditio.

Bulbus.

Millefolium.

Succida cum tepido connectit lana lyæo:
Ambustæue cinis complebit uulneris ora.
Concludit uero uel frons uel ramus ab ulmo.
Aut succis hederæ pulchrescit fœda cicatrix.

Succida lana.) Quid sit lana succida, dictum est in superio- *Lana succida.*

tibus. Hæc Dioscoride libro 2. teste, uulneribus à principio statim ex aceto, oleo, uino ue utiliter imponitur, contusis itidem, desquamatis, liuoribus, fractisq́ ossibus. Plinius item lib. 29. cap. 2. Ex uino, inquit, uel aceto, uel aqua fracta et oleo aspersa, uulnera sanat. Idq́ glutinando ipsa, uti libro 5. tradit Celsus. *Connectit.*) Colligat & glutinat uulnera. *Ambustæ cinis.*) Scilicet lanæ. Idem testatur Plinius ubi supra dicens: Cinis eius illinitur attritis, uulneratis. Nec modo uulneribus sed & ulceribus est utilis. Nam, ut Dioscorides tradit, cremantur lanæ, crematarumq́ cinis ignis modo crustas inducit, carnium excrescentias cohibet, & ad cicatricē ulcera perducit. In quem usum purgantur prius lanæ, carptæq́ in crudo fictili quēadmodum & alia cremantur. Sunt & alij cremandi modi, quos breuitatis causa nunc omitto. *Complebit uul. ora.*) Id est uulnera perficiet & ad cicatricem perducet. *Concludit.*) Claudit, consolidat & conglutinat atque persanat. *Frons.*) Folium. *Ramus.*) Per ramum intelligit tum totam sui substātiam, tum corticem ipsum crassiorem, tum corticis tiliam, ut Plinius uocat, hoc est, corticem interiorem & tenuiorem, qui lentus uitilium modo in uincula facile flectitur: quiq́ folijs multo magis uulnera glutinat pro uinculo & fasciola eisdem circūuolutus, autore Dioscoride. *Vlmo.*) Vlmus nota arbor est, cuius folia, cortex et rami adstringunt, uti libro primo testatur Dioscorides. Et Plinius libro uigesimoquarto, capite octauo, inquit, Vlmi & folia & cortex & rami uim habent spissandi & uulnera contrahendi. *Succis hederæ.*) Idem testatur Plinius libro uigesimoquarto capite decimo dicens, Cicatricibus quoq; decorem facit hedera. Imò et adstringente ui sua uulnera consolidat. *Cicatrix.*) Est signum et macula, quæ ex uulnere siue ulcere remanet. Et inde cicatricare dicitur pro cicatricē inducere, & cicatricosum quod plenum est cicatricibus.

Lanarum cinis. *Corticis tilia.* *Vlmus.* *Hedera.* *Cicatrix.* *Cicatricare* *Cicatricosum.*

HOMINIS AC SIMIAE MORSVI.

CAPVT XLIIII.

SIVE homo, seu similis turpissima bestia nobis
Vulnera dente dedit, uirus simul intulit atrum,
Vetonicam ex duro prodest assumere Baccho.
Necnon & rhaphani cortex decocta medetur,
Si trita admorsis fuerit circumlita membris.

OMINIS.) Inter morsus uenenosos ponitur & hominis morsus ab autoribus, idq; saliuæ morso uulneri illatæ causa: non obstante quod natiui caloris uestigium quo cibi coctionem adiuuat, obtineat saliua. Verum quia alter alteri temperiem habet haud conformem, hinc fit, ut aiunt, quod saliua unius scilicet mordētis, alteri morso fit noxia et uenenosa. Et Plinius libro 28. cap. 4. inter asperrimos uel hominis morsum numerari testatur. Qui etiā perniciosior est si à ieiuno infertur. Nā, ut Auicēna sexta quarti, tract. 4. cap. 2. prodit, Deterior morsus est ille qui est à ieiuno siue sit homo aut non homo. Et maxime etiam si ieiuno inferatur. Hinc Celsus libro 5. de serpentium morsu tractans, & noxæ huius nos admonens ait: Illud ignorari nō oportet, Omnis serpentis ictum & ieiuni et ieiuno magis nocere, ideoq; perniciosissimæ cum incubant. Vtilissimumq; est, ubi ex anguibus metus est, non ante progredi quàm quis aliquid assumpsit. Cæterum hominis saliua, sed morsu illata (nam et aliâs contra morbos amoliendos uim obtinet, ceu supra cap. 11. habitum est, efficacem, & idem ex Plinio libro 28. cap. 4. satis patet,) nō modo homini noxia est, sed & contra serpentes ueneni uim obtinet. Quod Plinius etiam libro 7. cap. 2. non ignorans ait:

Morsus hominis.

Morsus ieiuni nocentior.

Saliua hominis.

Omnibus hominibus contra serpentes inest uenenum: Feruntq; ictas saliua ut feruentis aquæ contactu fugere. Quod si in fauces penetrauerit, etiam mori. Idq; maxime humani ieiuni oris. *Simiæ.*) Simia notum est animal, ad hominis figuram proxime accedens. Earum plura sunt genera: de quibus & moribus earum Plinius in nat. hist. libr. 8. cap. 54. sic scribit: Simiarum quoq; genera hominis figuræ proxima caudis inter se distinguuntur. Mira solertia, uisco inungi, laqueisq; calceari imitatione uenantium tradunt. Mutianus & latrunculis lusisse, fictas cæra, acies uisu distinguere: Luna caua tristes esse, quibus in eo genere cauda sit: Nouã exultatione adorare. Nãq; defectum syderum & cæteræ pauent quadrupedes. Simiarum generi præcipua erga fœtum affectio. Gestant catulos quæ mansuefactæ intra domos peperere, omnibus demonstrant, tractariq; gaudent, gratulationem intelligentibus similis. Itaq; magna ex parte complectendo necãt. Efferatior cynocephalis natura, sicut saturis. Callitriches toto pene aspectu differũt. Barba est in facie, cauda late diffusa primori parte. Hoc animal negat uiuere in aliquo, nisi Aethiopiæ, quo gignitur cælo. Hactenus Plinius. Quod aũt simiarum morsus sit noxius, testis est non modo hic Ser. sed et Celsus, qui omnẽ ferè morsum uirus quoddã habere adstruit: et inter uenenosos morsus simiarum quoq; morsum cõnumerat dicens: Dixi de hijs uulneribus quæ maxime per tela inferuntur. Sequitur ut de hijs dicam, quæ morsu fiunt: interdum hominis, interdum simiæ, sæpe canis, nonnunquam ferorum animalium, aut serpentium. Sed cur simiarum morsus innocuus censeretur, cum hominis morsus uel inter asperrimos habeatur, autore Plinio? Et cũ quod minus uidetur inesse, cur etiam non id quod magis? ut loquũtur Logici. *Morsui.*) Morsus est dentium lęsio. Et mordere, est dentibus lędere. *Similis bestia nobis.*) Hoc est, simia. Nam, ut Plinius libro 11, capite 44, ait; simiarum genera perfectã hominis

Simia. Morsus. Bestia homini simili.

minis simulationem continent, facie, naribus, auribus, palpebris. Quæ solæ quadrupedum & inferiorem habēt genam, iam mammas in pectore, & brachia, & crura in contrarium flexa. Similiter in manibus ungues, digitos, longioremq́ medium. Pedibus paulum differunt. Sunt enim ut manus prælongi, sed uestigium palmæ simile faciunt: ijs quoq; podex & articuli ut homini, & præter genitale tantum: & hoc in maribus. Viscera etiam interiora omnia ad exemplar. *Virus atrum.*) Venenum noxiū atq; letale. *Simul intulit.*) Vnà cum morsu in uulnere morso reliquit. *Vetonicam.*) Quoniam maxima pars uenenorum frigore interimit, autore Celso: ideo cōtra ea medicamentis maxime opus est quibus calor mouetur, ne humorem intus coire patiātur. Similiter utilia sunt ea quę extenuāt, qualia sunt quæ urinam mouent. Cuiusmodi uires obtinet uetonica, quare & uenenatis morsibus ex uino pota medetur: idq́ non hominis aut simiæ tantum, sed serpentium quoq;, uti sequenti capite testatur Serenus. *Duro Baccho.*) Vino austero, quod urinam pellit & uires firmat. *Raphani cortex.*) Raphanū contra uenenatos morsus uim habere, idq́ ex posca uel aceto mulso, testantur etiam Plinius & Dioscorides: quamuis hic ad uiperarum solum, ille generalius ad serpentium morsus uim hanc contrahat. Eadem autem est huius medicinæ ratio quæ de Vetonica iam dicta est: & autor utraq; etiam contra serpentiū morsus utitur capite sequenti.

Vetonica.

Vinum austerū.

Rhaphanus.

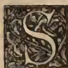
SERPENTVM MORSIBVS ET VIPERAE VIRVS EXcludendis.

CAPVT XLV.

CVSPIDE nō quisquā, longæ neq; cęde sarissæ,
Fulmine non gladij, uolucris nec felle sagittæ,

Quàm cito uipereo potis est affligier ictu:
Quare aptam dicamus opem, succosq; medentes.

Serpentiũ plura genera.

ERPENTVM.) Serpentũ plura sunt genera. Quędã enim magis noxię sunt: ceu aspis, cerastes, dispas, hæmorrhois, chelydrus, scytale, basiliscus, & id genus aliæ, quæ calidissimis ceu India, Aethiopia, Aegypto, Aphrica & similibus commorãtur regionibus. De hijs & earundem morsus notis plura Lucanus libro 9. Quædam uero sunt minores & minus terribiles, ceu uipera, boa, cecilia, anguis & reliquę Italiæ frigidarumq; regionum serpentes. Et hoc serpentium discrimen Celsus quoq; nõ obticet lib. 5. Postquam enim speciales pestiferarũ curationes tradidit, sic ait: Verum hæc genera serpentium & peregrina & aliquãto magis pestifera sunt, maximeq; æstuosis locis gignuntur. Italia, frigidioresq; regiones hac quoq; parte salubritatem habent, quod minus terribiles angues ædunt. Verũ quia serpentium omnium morsus, eodem Celso autore, non nimium distantem curationem desiderant: quamuis in ea multum antiqui uariarunt, ut in singula genera anguium, singula medendi genera prçciperent, atq; alijs alia: sed in omnibus eadem maxime proficiunt. Hinc Serenus quoq; curationes cõmunes aduersus omnes morsus quorumcunq; serpentium promiscue tradit: excepta sola aspide, cuius morsus aliâs incurabilis habetur: nec per uiperam propriam speciem illã sic dictã, sed generatim oẽs serpentes intelligit. Docetq; non modo factis iam morsibus mederis sed & à futurorum ueneno præcauere. Sed antequam hæc agat, Primũ quàm noxij sint huius morsus & ictus, ostendit, afferens illos nocentiores esse omnibus quæ extrinsecus corpori occurrentia ipsum lædunt. Et Plinius libro 29. capite 8. serpentium ictum pessimum asseuerat dicens: Ordiendum à malorum omnium pessimo, id est serpentium ictu. Porrò aduersus serpentium

ictus et morsus curationes tum communes tum speciales
copiosius repperies apud Dioscoridem lib. 6. & Celsum
libro 5. *Vipere uirus.*) Quid sit uipera, quid uirus, dictum
est supra. Hic tamen uirus pro ueneno accipitur: uipera
uero non solum pro proprie sic dicta serpente, sed & pro
omni alia serpentum specie. *Cuspide.*) Hastæ summitate *Cuspis.*
acuta. Cuspis enim & hastam significat, & hastæ summi-
tatem. *Non quisquam.*) Non aliquis, nemo. *Longe sarisse.*) *Sarissa.*
Sarissa est hasta prælonga Aelianus in Tarticis, Sarissa est
lancea qua utitur phalanx Macedonica, longitudine 14.
cubitorum, quorum duo manus continent, reliqua duo
decim prominent. Σουίδας Σαρίσα εἶδος ἀκοντίου ἑλλινικοῦ,
δορὺ μακρὸν παρὰ μακέδοσι. Et Liuius: Prælongas hastas *Sarissophori.*
Macedones Sarissas uocant. Hinc Sarissophori qui saris=
sas gestãt dicti. *Cede.*) Percussione & uulneratione. Cæ *Cedes.*
des proprie mors est, ferro aut alia re exteriore et ui illata.
Fulmine.) Fulmen proprie est exhalatio inflammata & in- *Fulmen.*
censa quæ de nube elisa deorsum eiaculatur & ruit, cuius
duæ sunt species, de quibus Aristoteles Meteororum lib.
3. cap. 7. & 8. Hic tamen pro ictu & uulneratione accipitur.
Gladij.) Gladius est ensis qui & spata dicitur & mucro, *Gladius.*
quamuis mucro pro teli cuspide aliquando accipiatur. *Mucro.*
Volucris.) Velocis, pernicis. *Felle sagitte.*) Hoc est, uene
no sagittarum. Solebãt enim antiquitus populi quidam *Sagittarum*
ceu Arabes & Indorum quidam, Galli itẽ & Scythæ ue- *infectio.*
neno tingere sagittas. De Indis habes apud Paulũ Oro-
sium lib. 3. ubi scribit Alexãdrum in expugnatione ciuita
tis cui Ambira rex erat, magnam partem exercitus sagit-
tis hostium ueneno illitis amisisse. Gallorum qui sagittas
elleboro collinebant, meminit Celsus libr. 5. hĩs uerbis,
Venenum serpẽtis, ut quædam etiam uenatoria uenena,
quibus Galli præcipue utuntur, non gustu sed in uulne-
re nocent. Ideoq; colubra ipsa tuto estur, ictus eius occi-
dit. Et Plinius libro 25. cap. 5. Galli, inquit, sagittas in ue-
natu elleboro tingunt, circumcisoq; uulnere teneriorem

sentiri carnem affirmant. De Scythis uero sic scribit Plinius: Scythæ sagittarum unguntaciem uiperina sanie & humano sanguine. Irremediabile id scelus, mortem illico adfert leui tactu. Et hoc fortassis Serenus nobis insinuat & proponit, uolens per id nobis ostendere serpentium ictu illatum uenenum omni alio extrinsecus illato magis noxium pestiferumq́ esse, etiam si Scytharum sagittis ueneno tinctis inferatur, quod tamen leui tactu mortem illico adfert. Cæterum sagitta iaculi genus est quod arcu emittitur: sic dictum quod satis longe siue sagaciter mittatur. Per fel autem uenenũ intelligit autor. *Potis est.*) Potest. *Affligier.*) Pro affligi. *Aptam opem.*) Auxilium et medicamenta conuenientia atq; utilia. *Succos medentes.*) Medicinas salutiferas ex herbarum succis & aliis liquoribus confectas.

Sagitta.

Quæ nocuit serpens, fertur caput illius apte
Vulneribus iungi, sanat quæ sauciat ipsa,
Vt Larissea curatus Thelephus hasta.

Serpentis medicina. *Serpens sibi ipsi remedio.*

Quæ nocuit serp. &c.) Quæ morsu uel ictu uenenum lethiferum intulit. Idem testatur Plinius nat. hist. lib. 29. cap. 4. hiis uerbis: Viperæ caput impositum uel alterius quàm quæ percusserit, sine fine prodest. Et paulo post, Constat, inquit, cõtra omnium serpentium ictus quamuis insanabiles ipsarum serpentium exta imposita auxiliari. *Vt.*) Quemadmodũ. Et per hoc uult probare id quod dixit, Sanat quæ sauciat ipsa: hoc est, quod eadem res quæ nocumentum intulit, idem etiam amoliri & mederi possit. Et huius gratia exemplum subiungit de Thelepho qui eadem hasta ab Achille letaliter uulneratus fuit et persanatus, ut fabulãtur poëtæ. *Larissea.*) Achillea. Larissa Thessaliæ ciuitas, quam Pensilem & Pelasgiam cognominãt, à qua Larisseus dictus est Achilles. Sunt & aliæ eius nominis ciuitates in diuersis locis, de quibus plura Strabo geographiæ lib. 9. & 13. *Telephus.*) Telephus ab Achille letaliter

Larissa. *Telephus.*

letaliter uulneratus, Apollinem de remedio consulit: & accepto responso, nisi rursus ab eodem uulneraretur, liberari eum non posse, rursus congreditur & eodem loco uulneratur, sicq; sanitati restituitur. Et hæc est quam autor nobis proponit fabulam, cuius & Ouidius meminit, Vulnus Achilleo quæ quondam fecerat hosti, Vulneris auxilium Pelias hasta tulit. Ortum autem habuit figmentum hoc poëticũ, ex eo quod Achilles ferri rubigine Telephum sanasse dicitur, ut refert Plinius nat. hist. libro 34. cap. 15. hijs uerbis: Est & rubigo ipsa ferri in remedijs, & sic Telephum proditur sanasse Achilles, siue id ærea siue ferrea cuspide fecit. Ita certe depingitur ex ea decutiens gladio. Vis eius ligare, siccare, restringere. Meminit eiusdem idem libro 25. cap. 5. sic: Inuenit & Achilleon Achilles discipulus Chironis, qua uulneribus mederetur, quę ob id Achilleos uocatur, hac sanasse Telephum dicitur. Alij primum ęruginem inuenisse utilissimam emplastris, ideoq; depingitur ex cuspide decutiẽs eam gladio in uulnus Telephi. Alij utroq; usum medicamento uolunt. Cęterum quia cuspide & uulneratus et sanatus dicitur, hinc adagio locus factus est de eo qui uulnerauit, idemq; persanauit, ut dicatur ὁ τρώσας, καὶ ἰάσεται. Et hinc etiam quæ multæ malignitatis sunt uulnera & quibus salutari Achillis manu opus sit uulnera, Telephia appellantur: quemadmodum & Chironia quæ curam uix admittant & Chironem aliquem desiderent, autore Paulo Aegineta medicinæ libro 4. *Adagio.*

Proderit & caulem cum uino haurire sabuci,
Aut coctum raphani librumq; tritumq; ligare,
Siue etiam excelsa folium de mole cupressi.
Manauit lactans caprifici succus ofellam,
Aut tithymallus atrox, uulnus quę trita perungat.

Caulẽ sabuci.) Quod de caule sabuci tradit Serenus, id Dioscorides libro 4. de radice testatur & Plinius lib. 24. cap. 8. *Sabucum.*

de folijs, idq; minoris sabuci. Sed nihil refert, omnia enim eiusdẽ sunt uirtutis. Apuleius capite de ebulo ex magica ostentatione precationẽ annectit, cui tamẽ nos ultimum uale dicemus. *Raphani librum.*) Corticem raphani præsertim satiui, qui & radicula uocatur à Romanis. Plinius simpliciter satiuos raphanos sed in posca decoctos contra serpentium morsus illini tradit. Dioscorides uero lib. 2. corticem ex melle impositam uiperarum morsibus succurrere. Semen uero contra ceraſtæ morsus cum uino utiliter bibi. Et libro 6. ubi contra uiperæ morsum ponit remedia, sic ait, Succurrit raphani tam diu tusus cortex, ut quàm maxime concisus sit: impositus loco & uulneri. *Ligare.*) Scilicet super uulnus morsum. *Excelsa mole.*) Arbore procera & alta atq; magna, ut quæ asseres & ualuas etiam exhibeat. *Folium cupressi.*) Idem testatur Plinius libro 24. cap. 5. dum ait, Cupressi folia trita serpentium ictibus imponũtur. Imò, ut idem paulo post dicit, Cupressi pilulæ quoq; aduersus serpentium ictus bibuntur etiam. *Manauit.*) Manare est stillare, cum scilicet ex integro sed nõ satis solido per minutissimas partes stillat. Res autem quæ manat hic in accusatiuo ponitur, quemadmodum apud Plinium libro 14. Arborum succo manantium picem resinamq;, aliæ ortę in oriente, aliæ in Europa feruntur. *Lactans*) Hoc est lacteum succum & liquorem reddens. *Caprifici succus.*) Lachryma & humor siue liquor fici agrestis, quem & lac à candore uocant. Caprificus est ficus syluestris, de quo Plinius libro 15. cap. 19. Huius lac scorpionum ictibus uulneri instillatum, canumq; morsibus, & omnibus quæ morsu ictuue uenenum relinquũt, succurrit. Potest eadem ex teneris caprifici coliculis expressus succus cum nondum erumpente gemma quasi prægnantes sunt. In quem usum tunduntur & exprimuntur, expressusq; succus in umbra siccatus seruatur, autor Dioscorides. *Ofellam.*) Ofella diminutiuum est ab offa, quemadmodum et offula. Sunt autem offę informes massæ

Raphani cortex. Cupressus. Manare. Caprificus. Ofella. Offa. Offula.

maſſæ & exiguæ in fruſta ſectiones. Vnde Serenus offellam hic pro ſucci deficcati maſſa & fruſtis accipit. Cæterum offulas pro eſca ſcitiſſimi ſaporis accipiunt, cuius uarios conficiendi modos conſcribit nobis Apicius culinariæ artis libr. 7. Huiuſmodi offulam quampiam intelligit Claudius dum inquit apud Suetonium: Rogo uos quis poteſt ſine offula uiuere. Sunt item carnis fruſta offæ & offulæ dictæ. Columella libro 12. de ſalſura ſuillæ carnis: Caro in libralia fruſta conciditur, deinde in ſeriam ſubſternitur ſal coctum, ſed modice infractum, deinde offulę carnis ſpiſſe componuntur, & alternis ſal ingeritur. Adhæc offa pultem ſignificat & quicquid in pultis modum eſt redactum. Cicero: Cum igitur offa iam cecidit ex ore pulli, tum auſpicanti tripudium ſoliſtimum nunciatur. Accipitur etiam pro cibo quocunq;. Vnde prouerbio dicitur, Inter os & offam, hoc eſt, inter os & cibum. Meminit huius A. Gellius Atticarum noctium libro 13. cap. 16. *Tithymallus.*) Tithymallus herba eſt, quę & lactaria & marina ſiue caprina lactuca appellatur. Cuius Theophraſtus tria facit genera. Dioſcorides uero & Paulus Aegineta & Plinius atq; Apuleius ſeptem. *Atrox.*) Vocat tithymallum atrocem propter acrimoniam et uim eius feruentem. Eſt enim tam feruentis naturæ, ut per ſe extra corpori impoſitus puſtulas ignium modo faciat, & pro cauſtico in uſu ſit. *Quæ.*) Scilicet offella ſucci caprifici aut tithymalli atq; ſuccus ipſe.

Tithymallus. Libr. 5. Libr. 26.

Carduus & nondum doctis fullonibus aptus,
Ex illo radix tepido potatur in amni.
Ceruino ex fœtu commixta coagula uino
Sumuntur, quæ res membris agit atra uenena.
Aut ferulæ radix potatur in imbre lyæi.
Vetonicæ ue leues, gallinæ aut iura uetuſtæ.

Carduus.) Carduus proprie herba eſt quę Gręce ſcolymos dicitur. Accipitur tamen aliquando pro alijs etiã ſpinoſi

Carduus.

generis plantis, quales sunt chamæleon uterq;, dipsacos siue labrum Veneris, spina alba, eryngium, & id genus aculeatarum aliæ. Quarum chamæleoni albo & eryngio priuatim uirtutem hanc contra uenena tribuit Dioscorides. Nam libro 3. capite 9. de chamæleone albo ait: Radix eius cõtra uenenata pro theriace est, pota cũ uino. Et capite 23. libri eiusdem de eryngio inquit, Bibitur cum uino utiliter & contra uenenatorum morsus & epota uenena. *Nondum aptus.*) Per hoc intelligit uiridem & recentem, qui fullonibus propter teneritatem suam nondum est idoneus nec utilis. Siccatis enim utuntur & aridis fullones. *Doctis fullonibus.*) In arte sua expertis & probatis edoctisq;: Siue doctis, ad differentiam uermiculorum qui etiam fullones dicuntur. Sunt autem fullones, uestimenta curantes & polientes: sic dicti à fouendis calida aqua uestibus. Ars ipsa fullonia dicitur. *Amni.*) Hoc est, aqua: siue, ut Dioscorides docet, uino. *Ceruino fœtu.*) Hoc est, hinnuli & cerui iuuenis in matris utero occisi, ut Plinius tradit, qui lib. 8. capite 32. sic ait: Contra morsus serpentium præcipuum remedium ex coagulo hinuli in utero occisi. Et iterum libro 28. capite 10. Summis, inquit, remediis præferri hinuli coagulum in matris utero execti. Dioscorides item uenenatorũ morsibus id utile esse testatum reliquit. Quid autem sit Coagulum, dictum est superius capite 30. *Agit.*) Abigit, fugat & expellit. *Atra.*) Letalia. *Venena.*) Venenum dicitur omne quod uitæ nostræ contrarium est, ceu dictum est supra capite 8. 9. & 10. *Ferulæ radix.*) Vltra id quod serpentium morsui medeatur, medicamenti quoq; bibendi pondus & mensurã nobis præscribit Plinius, & radicem imponi quoq; iubet, dum lib. 20. capite 23. ait, Ferulæ radix denarii pondere & uini cyathis duobus bibitur aduersus serpentes. Et ipsa radix imponitur. Dioscorides uerò uim hanc medullæ tribuit inquiens, Datur uiridis ferulæ medulla contra morsus bibenda cum uino, quod autor nunc imbrem lyæi uocat.

Fullones uermiculi. *Fullones artis.* *Ars fullonia.* *Coagulum hinnuli.* *Venenum.* *Ferulæ radix.*

Vetonicæ.) Vetonica nō solum bibita sed & imposita con tra serpētium & uenenatorū morsus utilis est. Ant. Musa: Vetonicæ drachmas tres in uini cyathis tribus diluito & potui dato, omnium serpentium morsus sanat. Item, Ve tonicæ drachmas sex in uini nigri cyathis tribus conte rito & super uulnus illinito. Item, Ad rabidi canis mor sum, Vetonica contusa morsui imponatur. Plinius libro 25. capite 8. Morsibus imponitur Vetonica præcipue: cu ius uis tanta perhibetur ut inclusæ circulo eius serpentes ipsæ sese interimant flagellando. Datur & ad ictus semen eius denarij pondere cum tribus cyathis uini: uel farina drachmis tribus sextario aquæ imponitur. Celsus item libr. 5. eandem tum potui datam ex uino tum impositam prodesse testatur. Et Dioscorides uires eius libro 4. de scribens: Dantur, inquit, bibenda folia trium drachma rum pondere, cum uini sextarijs duobus contra uenena torum morsus. Quin etiā emplastri modo imposita her ba uenenatorū morsibus pariter prodest. Prodest & con tra uenena, in quem usum drachmæ pondere bibitur in uino. Eadē præsumpta letalibus aduersatur uenenis. Vri nam præter hæc cit. &c. *Leues.*) Faciles ad sumendum. Nam, ut Musa in epistola ad Agrippam scribit, non gu stus asperos offert quum sumitur: & si adfert, tormenta sunt mediocri quadam lenitate parata, & sine offensa sto machi sumitur, tantumq; potest ut eam laborantes non tantum sine labore sumant, sed etiam libenter. Odore est tam amabilis, ut ignorantem cogat suspicari herbam uti lem corpori. *Gallinæ iura uetustæ.*) Gallinarum ius uenena torum morsibus mederi testatur etiam Plinius. Et quia domesticum est animal gallina & eius compar gallinace us, haud abs re aut incassum fuerit, quas de gallinaceis et eorum non solum iure sed alijs etiam partibus contra ue nenatos morsus cæteri quoq; instruxerunt medicinas, re ferre. Nam si casus huius uulneris contigerit atri, hac non alia profutura res prior & magis in promptu haberi

Vetonica. *Gallinæ ius et aliæ partes.*

poterit. Sed quæ partes ipsorum & quis earundem utendi modus opem & auxilium nobis promittant, aliorum audiamus testimonia. Et in primis quidem Dioscoridis qui medicinalis syluulæ libro 2. sic prodit: Succurrūt serpentium morsibus dissectæ & ita ut tepebunt impositæ gallinaceorum carnes: crebro tamen & subinde mutãdę sunt. Datur & in potione cum uino contra uenenatorū morsus gallinaceorum cerebrum. Et libro 6. capite de curatione communi morsus uenenatorum, Ex animalibus, inquit, utiliter etiam accipiuntur gallorum cerebella in cibo. Et libro eodem capite de uipere morsus curatione, Succurrūt, ait, uiperæ morsibus & gallinacei pulli dissecti quamprimumq́ & calentes adhuc impositi. Et paulo post Erasistratus, ut refert, præter hæc in commentario de remedijs plura alia quæ opē ferre possunt, enumerauit: Inter probatissima tamen & præcipua, gallinaceorum cerebella cum uino pota. Hęc Dioscorides, cui & Plinius subscribit naturalis historiæ libro 29. capite 4. inquiens: Carnibus gallinaceorum ita ut tepebunt euulsæ appositis uenena serpentium domantur. Item cerebro in uino poto. Parthi gallinę malunt cerebrū plagis imponere. Ius quoq; ex hijs potum præclare medetur, & in multis alijs usibus mirabile: ualidius ē uetere gallinaceo.

Si uero horrendum uulnus fera fecerit aspis,
Vrinam credunt propriam conducere potu,
Varronis fuit ista senis sententia. Nec non
Plinius ut memorat sumpti iuuat imber aceti.

Si uero horr.) Traditis contra uiperarum & aliarū minus perniciosarum serpentium morsus medicamentis, subiungit nunc magis pestiferarum & quæ propter ueneni uim præsentaneam, & quia morsus citra doloris sensum accedit, horrendæ et timendæ sunt curationes, sed ex aliorum autoritate relatas. *Aspis.*) Aspis serpens est, cuius plu- *Aspis* res diuersasq́ species refert Solinus, uerum disparis effectus.

ctus. Sũtq; omnib. ab effectu indita nomina. Vnde quantus nominum, tantus etiam mortium numerus est. Galenus item tria genera facit aspidũ, cherſæam, chelidoniam & ptyada, quam ultimam proprie sub aspidis nomine Serenus, Dioſcorides, cæteriq; autores intelligunt. De aſpide uero ſic ſcribit Lucanus libro 9. Hic quæ prima caput mouit de puluere tabes, Aſpida ſomniferam tumida ceruice leuauit, Plenior huic ſanguis, & craſſi gutta ueneni Decidit, in nulla plus eſt ſerpẽte coactum, Ipſa caloris egens gelidum non tranſit in orbem, Sponte ſua, Niloq; tenus metitur arenas. Hęc omnium pernicioſiſſima eſt, et morſus eius omnium maxime inſanabilis habetur, autore Aeliano de animantium naturis libro 1. ubi aduerſus uiperarum omniumq; ſerpentium morſus remedium inueniri tradit, aſpide una excepta. Nec id mirum cum clanculum & citra dolorem uenenũ infundat, nec poſt morſum in corpore uulnus niſi forte paruum et obſcurum relinquat, autore Nicandro in theriacis cum ait, ἀσπίδα φοινήεσσαν ἀμυδρότατον δάκνος ἄλλων. Sed tantũ ſomnus obrepit letalis. Hinc Plinius libro 29. cap. 4. Aſpides, inquit, percuſſos torpore & ſomno necant, omnium ſerpẽtium minime ſanabiles. Sunt & alij aſpidum effectus, quos omnes copioſius enumerat Dioſcorides libro 6. in hunc modum: Aſpidis morſus acu punctis uulneribus ſimilis eſt & perexiguus uix apparens, ſineq; tumore. Sanguis non multus ſed paucus & niger deſtillat. Hebetatur quamprimum oculorum acies: totoq; corpore multiplex, ſed mitis nec ſine uoluptate dolor adeſt. Vnde bene Nicander inquit, Peritq; ſine dolore homo. Mutatur color, uireſcitq;. Stomachi non adeo grauis eroſio adeſt. Frons continue contrahitur. Sine ſenſu palpebræ ueluti in acceſſione ſomni conniuent: & inter hæc mors adeſt, nec tertia diei parte quidem dilata. Hactenus Dioſcorides. Cæterum quod ad curationem eius attinet, nõ credendum eſt tales morſus eſſe immedicabiles aut inſanabiles, adeo ut

omnino curari non possint & omnimoda sanitatis restitutio tollatur, sed eousq; tantum ut solam curandi difficultatem designatam intelligamus. Inter omnes enim serpentes nulla ueneni uim præsentius exercet, & noxam magis sensui occultat. Vix enim dũ mordetur quis, morsus dolor aut sensus adest, ipsaq; leti frons caret inuidia, nec quicquam plaga minatur: sed subit uirus tacitum, quemadmodum de dipsade etiam scribit Lucanus, quæ tamẽ & ipsa inter aspidũ species numeratur à Solino. Curam itaq; admittit & sanabilis est aspidis morsus, si ueterum scriptorum autoritati fidem habemus, qui curã experimento comprobatam testantur, ut paulo post dicemus.

Vrina. *Vrinam propriam.*) Quoniam aspidis uenenum quemadmodum & cerastæ ac taurinus sanguis, spiritum & sanguinem in uenis gelant, uti Dioscorides libro 6. tradit, ideo contra id maxime proficient quæ congelationem et inspissationem illorum dissipent atq; discutiant, cuius generis uel ipsa urina existit. De qua sic scribit Plinius libro 28. cap. 6. Magna & urinæ non ratio solum, sed etiam religio apud autores inuenitur digesta in genera. Verum ex his quæ referre fas sit, impubium puerorum contra saliuas aspidum, quas ptyadas uocant, quoniam uenena in oculos hominum expuant. Sua cuiq; autem (quod fas sit dixisse) maxime prodest. Et libro 29. cap. 4. Contarer, inquit, in proferẽdo ex hijs remedia, nisi M. Varronem scirem 83. uitæ anno prodidisse aspidum ictus efficacissime curari hausta à percussis ipsorum urina. *Varronis senis.*) Confirmat nunc dictam medicinam quemadmodum et Plinius Varronis autoritate et testimonio.

M. Terentius Varro. Fuit autem M. Terentius Varro uir doctus & togatorum eruditissimus iudicatus. De quo Valerius Maximus memorabilium libro 8. cap. 7. sic scribit: Terentius autem Varro humanæ uitæ exemplo & spacio nominandus, non annis, quibus sæculi tempus æquauit, quàm stilo uiuacior fuit: in eodem enim lectulo & spiritus eius, & egregiorum operum

rum cursus extinctus est. Scripsit autē inter alia de lingua Latina libros, & de re rustica tres, & hos quidem, ut ipsemet testatur, anno ætatis suę octogesimo. *Plinius.*) C. Plinius Secūdus, uir ingenio clarus, libros scripsit complures: è quibus septem & 30. quos de naturali historia conscripsit, adhuc extant, opus diffusum, eruditum, nec minus uarium quā ipsa natura. In quorum libr. 23. hoc contra aspidas refert medicamentum, inquiens: Nescire medici quantum contra aspidas polleret acetum. Nuper ab aspide calcata percussus utrem aceti ferens, quoties deposuisset sentiebat ictum, aliâs illæso similis. Intellectum ibi remedium est, potuq; succursum. Perijt autem sub Tito dum Vesuuij montis incendium parum caute ex proximo specularetur. Sed plura de uita, studio et libris suis Plinius Iunior libro epistolarum 3. in epistola ad Marcum. De exitu uero ipsius idem libro 6. epistola ad Tacitum. *Sumpti imber aceti.*) Hoc est, acetum copiose potum. Idem testatur Celsus medicinæ libro 5. à quo & Plinius sententiam suam mutuatus est. Celsi uerba sunt: Vsus ipse docuit, quē aspis percussit, acetū potius bibere debere. Quod demonstrasse dicitur casus cuiusdam pueri, qui cū ab hac ictus esset, & partim ob ipsum uulnus, partim ob immodicos æstus siti premeretur, ac locis siccis alium humorem non reperiret, acetum quod forte secum habebat, ebibit, & liberatus est. Credo quoniam id, quamuis refrigerandi uim habet, tamen habet etiam dissipandi. Quo fit ut terra respersa eo, spumet. Eadem ergo ui uerisimile est, spissescentem quoq; intus humorem hominis ab eo discuti, & sic dari sanitatem. Hæc ille. Dioscorides uenenatorum morsus quicunq; refrigerant, aceto calido, & contra quicunq; incendunt frigido fouendos præcipit.

C. Plinius Secundus.

Acetum.

Dicendum et quæ sit præcox medicina timenti:
Cautio nanq; potest diros præuertere morsus,
Si iecur exectum tardo de uulture portes.

Erucis aut si totos pertinxeris artus,
Quas prius attritas uehementi spargis aceto.
Aut tu ceruina per noctem in pelle quiescis,
Aut genere ex ipso dentem portabis amicum.

Quando præcautione utēdum. Dicendum.) Tradita contra uenenatorum morsus curatione, agit nunc de præcautione, qua, ubi inferendi ueneni timor adest, ne malum ingruat, utendum est: & quam primum præueniendo remedijs auxilium afferendum, ne inutilis postea futura sit, cum uirus corpora iam occupauerit. Nam licet non statim semper, tamen non multo post malum adest. *Præcox medicina.* Præcox.) Præmatura & quæ ueneni uim anticipat & præuenit, præcauetq́ ne quod futurum sit malum accidat, aut si ne inferatur caueri non poterit, saltem ne noceat. Cautio.) Præcautio, præuisio ne uenenum inferatur aut noceat. Diros.) Asperos, crudeles, uenenatos & letales. Preuertere.) Anteuertere, præcauere. *Vultur.* Iecur de uulture.) Vultur auitij generis animal est rapax atque carniuorum, odoratu suo cadauera putrida lōge sentiens & indagans: de quo sic refert libr. 10. cap. 6. Plinius, Vulturum præualent nigri. Nidos nemo attingit. Ideo etiam fuere qui putarent illos ex aduerso orbe aduolare falso. Nidificant enim in excelsissimis rupibus. Fœtus qui dē sæpe cernūtur fere bini. Vmbricius aruspicū in nostro æuo peritissimus, parere tradit oua tria, uno ex hijs reliqua oua nidumq́ lustrare, mox abijcere. Triduo aūt ante aut biduo uolare eos ubi cadauera futura sunt. *Vulturis iecur, Cor, Pennæ.* Huius nō modo iecur, uti Serenus tradit, sed & cor & pennæ contra serpentes prosunt. Plinius libro 29. cap. 4. inquit, Ex uolucribus in auxilio contra serpētes primum uultur est. Annotandum quoq; minus uiriū esse nigris pennarum. Ex ijs enim si urantur, nidore fugare eas dicunt: item cor eius alitis habentes tutos esse ab impetu non solum serpentium sed etiam ferarum & latronum ac regum ira. *Vulturis etymon.* Tardo.) Epitheton est à uolatu quem facit tardum. Vnde

etiam nomen uultur inclinatum uolunt. *Erucis.*) Per erucas autor intelligit non herbam illam notam & ἰνζωμὸν à Græcis dictam, sed bestiolas & uermiculos illos olerum quos Græci campas appellant, & alio nomine etiam bruci uocãtur: quamuis hoc nomine Græci locustarum genus quoddam etiam appellent. Nascuntur autem erucæ dirum animal locis apricis post pluuias tempore humido & lento, ceu Plinius libro 17. cap. 24. prodit & Columella. Erodunt'que uitium, arborum & satorum omnium frondem & florem adeo ut depastam arborem turpi facie relinquant. Quæ quo pacto domandæ sint, satis copiose & uel ad superstitionem usq; docet Columella libro rei rusticæ 11. & in carmine de cultu hortorum uersus finem. Cęterum quoniam nihil à rerum omnium parente natura sine aliqua occultiore & ingenti causa, nullum'que malum sine bono aliquo producitur, gignitur'que, ut Plinius scribit, hinc etiam quamuis terræ nascentibus maxime sint noxiæ erucæ, habent tamen nihilominus in re medica utilitatis quidpiam, et præsertim contra uenenatorum morsus, ceu hoc loco Serenus affirmat, & idem Dioscorides testatur inquiens: Quæ in oleribus nascuntur erucę, à uenenatorum iniurijs, quę ictu aut morsu uenenum relinquunt, tutos ex oleo inunctæ feruntur homines seruare. *Totos artus.*) Vniuersum corpus. *Vehementi.*) Forti & acri. *Ceruina pelle.*) Idem testatur Plinius inquiens: Pelles cerui substratę, securos præstant ab eo metu somnos. Nam in ceruina pelle si quis iacuerit, nullus ad hominem serpens accedit, autore Sexto Platonico. *Quiescis.*) Iacis & dormis. *Genere ipso dentem.*) Hoc est, dentem ceruinum. Certum enim est, si Plinio libr. 28. cap. 9. credimus, Ceruos serpentibus aduersari & exitio esse. Et omnino aliquid cerui habentes fugiunt. *Amicum.*) Amicum cum re inanimata iunctum, utile significat & gratum, ut amicus humor, amica herba, amicum tempus.

Erucæ. *κάμπαι.* *Bruci.* *Pellis ceruina.* *Dens cerui.* *Amicum.*

Toxica præterea qua sint pellenda medela
Expediam, sanguis poterit prodesse caninus,
Qui facili potu antidotos imitatur honestas.
Vis & mirificos cautus prædiscere odores,
Accensis quibus arcetur teterrima serpens,
Aut styracen uras, aut atri uulturis alam,
Vel nepetam, aut frondē rigidæ stirpemq; myricę,

Toxicum. *Toxica.*) Toxica quondā cōmuni appellatione dicebantur uenena quibus sagittæ tingebantur, quæ tamē qualia fuerint & unde cōficerentur, haud facile quis nunc dixerit: quamuis Plinio ex taxi arboris succo confecta uideantur. Nam in historiæ naturalis lib. 16. capite 11. de taxo arbore agens, sic infit: Hanc Sestius smilacē à Græcis uocari dixit: & esse in Arcadia tam præsentis ueneni, ut si qui dormiant sub ea, cibúmue capiant, moriantur. Sunt qui & taxica hinc apellata dicunt uenena quæ nunc toxica dicimus, quibus sagittæ tinguntur. Verum Dioscorides proprium & certum ueneni genus faciens toxicum, non à taxo sed à sagittis quæ illo tingebantur sic uocatum tradit libr. 6. inquiens: Creditur ideo toxicum appellari quod Barbari sagittas telasq; sua quæ toxeumata nominant, eo inficiunt. Cui & Paulus Aegineta medicinæ libro 4. subscribit. Cæterum per toxica cōmuni uoce uenena intelligamus. *Expediam.*) Explicabo, proferam et describam. *Sanguis caninus.*) Dioscorides libro 2. Contra rabidi canis morsus, inquit, & epotum toxicum caninus utiliter bibitur sanguis. Nam ut libro 29. capite 4. Plinius tradit, sanguine canino contra toxica nihil præstantius putatur. *Antidotos.*) Dicitur tum atonidotus fœminino genere tum antidotum neutro. Sic quidem ab ἀντὶ contra & δόσις datio, quasi contra datum. Dicitur autem maxime de medicamentis quę aduersus uenena uel per morsus uel per cibos aut potiones nostris corporibus inserta desiderantur: quamuis etiam, quia grauissimis casibus opitulan-

Sanguis caninus.

Antidotus.

pitulātur, in aliis morbis aliquando, licet raro, præcipue tamen necessaria sunt, autore Celso libr. 5. Prosunt uero non modo illatum curando uenenū, sed & ad futuri noxam pręcauendum. *Vis &c.*) Ponit nunc suffumigationes quasdam quibus serpentes procul arceantur & fugantur. *Cautus.*) Prudēs, & qui sibi à futuro malo cauere nouit. *Odores.*) Hoc est, odoramēta quæ accensa nidorem & fumum serpentibus inimicū reddunt. *Styracem.*) Styrax & arbor est cotoneo malo similis, & eiusdem arboris lachryma: de cuius bonitate & adulteratione tum Dioscorides libro 1. tum Plinius libro 12. & 24. satis sufficienter. Vulgus nunc una mutata litera Storacem appellat. Cęterum medicam à Sereno contra serpentes uim traditam comprobat id quod Sabei eundem, referente Plinio libro 12. capite 18. & ad serpentes fugandas urunt. Aduersatur ꝙ uenenis quæ frigore nocēt. *Atri.*) Nigri & fœdi. *Vulturis alam.*) Hoc est, pennas quæ in alis sunt uulturis: harum enim combustarum nidore & fumo serpentes fugari testis est etiam Plinius, cuius uerba paulo antea adscripta sunt. *Nepetam.*) Nepeta non modo suffitu serpentes arcet, ut tradit Serenus, sed & supposita quoq;, ut alij tradunt autores: nec id solum, sed illato etiā ueneno ipsorum medetur tum pota tum uulneri imposita. Plinius libro 20. capite 14. Nepeta uires contra serpentes habet, Fumum ex ea nidoremꝙ fugiunt: quam & substernere in metu obdormituris utile est. Apuleius. Ad morsum serpentis. Herbæ nepetæ montanæ ex uino tritæ succus expressus cū uino potui datur, & eius folia contrita plagę utiliter imponuntur. Dioscorides lib. 3. Nepeta succurrit pota, aut emplastri modo imposita serpentium morsibus. Item suffitu eadem substrataꝙ serpentes fugat. *Frondem.*) Folia. *Stirpem.*) Lignum, corticem, uirgulta & materiam omnem. *Rigidæ myricæ.*) Myricam rigidam uocat quasi duram, asperam & infructuosam, siue syluestrē siue satiuam intelligat, Syluestris enim omnino sterilis est: sa-

Styrax.

Penna uulturis

Nepeta.

Myrica rigida.

tiua uero quę in Aegypto & Syria nascit,quamuis mitior sit & abundanter fructum ferat, est tamen is lignosus; ut Plinius libro 24. capite 9. scribit, &,ut Dioscorides lib. 1. concretione sua quemadmodũ & flore muscosum. Estq; in cęteris syluestri similis: sed semine seu fructu, nisi quod maior, gallæ similis, asperũ gustu & inæqualiter adstringentem, quo medici gallæ uice utuntur. Lignum autem & flos & folia & cortex in eosdem usus adhibentur, quan quam remissiora. Quorũ etiam usus efficax est contra serpentium ictus, præterquam aspidum, autore Plinio.

ICTIBVS SCORPII ET MORSIBVS MVRIS CAECI uel Aranei.

CAPVT XLVI.

SVNT minimæ species sed diræ uulnera pestis,
Quæ magis in tenui latitantes corpore fallant;
Scorpius ut grauis est & araneus, hæc mala semper
Captant securos multa iam nocte sopores.

Ico. Ictus. Scorpius uel Scorpio.

CTIBVS.) Ico uerbum idem est quod per cutio. Et inde ictus dicitur percussio & uulnus percussione illatum. *Scorpij.*) Scorpius siue scorpio (utrunq; enim dicitur) uermiculus est uenenosus, eo importunior cæteris quod grauiore supplicio lenta per triduum morte cõficit. Virginibus letali semper ictu, & fœminis fere in totum: uiris autem in ma tutino exeuntes cauis priusquam aliquo fortuito ictu ieiunum egerant uenenum. Semper cauda in ictu est, nulloq; mométo meditari cessat, ne quando desit occasioni. Ferit obliquo ictu & inflexu. Venenum omnibus medio die cum incanduere solis ardoribus. Itemq; cum sitiunt inexplebiles potu: autor Plinius naturalis historiæ libro 11.cap.

11.cap. 25. *Muris ceci.*) Mus cæcus, qui & araneus mus uo- *Mus cæcus.*
catur, exiguum animal est atq; leuissimum, aranei modo *Mus araneus.*
per tenuissimum filum, gladiúe aciem uel impune ambu
lans. Cuius morsus uenenatus est, et nisi succurratur tum
homines tum iumenta interimens. Græci μυγάλην myga μυγάλη.
len uocant, facto ex mure & mustela nomine: utriq; enim
similis est, autore Aetio, à quo muris magnitudine & ea-
dem illi caudæ gracilitate & rictus longitudine, reliquo
autem corpore mustelina specie describitur. Meminit hu
ius in theriacis suis Nicander et murem cæcum appellat,
hominiq; exitialem, dũ ait: τυφλήντε σμερδνήντε βροτοῖς,
ἐπίλοιγὸν ἄγουσαν μυγαλέην. τροχοῖσιν ἐνὶ θνήσκουσαν ἁμά-
ξης. Meminit & Columella rei rusticæ libro 6. cap. 16. Vbi
aduersus serpentis & noxiorum animalium ictus reme-
dia docens, sic infit: Mus araneus, quem Græci μυγάλην
appellant, quamuis exiguis dentibus nõ exiguam pestem
molitur. Vbi annotandum male apud eundem pro μυγά *Locus Columel*
λην legi σκυτάλην: quamuis σκυτάλη scytale uenenata ser- *læ restitutus.*
pens sit quam Aphrica tantum ferat: Mus uero araneus *Scytale.*
& in Italia & alibi repperitur. *Vel aranei.*) Potest hoc bi- *Araneus.*
fariam intelligi: uidelicet aut de mure cęco qui etiam mus *Phalangium.*
araneus dicitur, ut iam dictum est: aut de araneo qui Grę *Rutela.*
ce phalangion dicitur, & Arabice Rutela, uulgo uero ta- *Tarantula.*
rantula: cuius plura sunt genera dictu haud necessaria in
tãta notitia, quorum etiam noxij sunt morsus, & corpus
exiguum. De quibus plura Plinius nat. hist. lib. 11. cap. 24.
& lib. 29. cap. 4. *Sunt mi[n]æ spẽs, sed &c.*) Hoc est, uulnerum
modi & figuræ atq; foramina ipsa sunt parua adeo ut ui-
sui non appareant: sunt & animalia parua & uenenum
ipsum mole perexiguum, sed facultate quàm maximum,
ut quod per paruum uulnus in corpus ictum descendẽs
uim suã summe letalem subitario exerceat, & mortis peri
culũ adferat, ni præsentaneo succurratur præsidio. Quo-
modo autem uenena hæc corpus afficiãt, docet Galenus
de locis affectis lib. 3. cap. 7. & lib. 6. cap. 5. *Magis.*) Scilicet

quàm serpentium. *Tenui corp.*) Hoc est, corporis portione parua. Nam exigua pars est tum ea quæ icitur & uenenum primo concipit, tum ea quæ id à se proijcit. *Grauis.*) Molestus, noxius & letalis. *Hæc mala.*) Scorpius & araneus. *Captant*) Fallunt, decipiunt. Capto uerbum frequentatiuum inter alia significata sua aliquando idem est quod decipio, ut in hoc loco. *Securos sopores.*) Hoc est somnos tranquillos & qui fine cura transigũtur. *Multa.*) Frequenti, seu alta atque profunda.

Capto.

Hæc documenta dedit nobis prostratus Orion,
Magna quod exiguis perimantur sæpe uenenis.
At qui uulnus atrox incussit scorpius ardens,
Continuo capitur, tunc digna cæde retusus
Vulneribusque actus fertur reuocare uenenum,
Aut calidis pelagi lymphis loca læsa fouentes,
Siue meri potu dissoluitur improba pestis.

Hæc documẽta) Scilicet quod parui mole animalis, ceu scorpij ictus, exiguo ueneno magnis corporib. uim possit inferre letiferam & mortem ipsam: cuius rei exemplo est nobis Orion, qui, ut dicitur, à scorpione ictus, uitam cum morte commutauit, quod admirari quis posset. Nam, ut Lucanus inquit, quis fata putaret Scorpion, aut uires maturæ mortis habere? Ille minax modis, & recto uerbere sęuus, Teste tulit cælo uicti decus Orionis. *Prostratus.*) Interemptus, occisus. *Orion.*) Orion hic est qui scorpionis ictu peremptus fabulę locum dedit, quam astronomici poetici libro 2. refert Hyginius. Orion cum uenaretur & in eo exercitatissimum se esse confideret, dixisse etiam Dianæ & Latonæ, se omnia quæ ex terra oriuntur interficere ualere: quare terram permotam scorpionem eduxisse, qui eum interficere demonstratur. Iouem autem utriusque animum admiratum, scorpionem inter astra collocasse, ut species eius hominibus documento esset, ne quis

Orion.

Fabula Orionis.

quis eorum aliqua re sibi confideret. Dianam autem propter studium Orionis petisse à Ioue ut idē illi beneficium daret petenti quod terræ ultro tribuisset: itaq; eum constitutum, ut cum Scorpion oriatur, Orion occidat. *Atrox.*) Crudele & letiferum. *Ardens.*) Ab effectu. Nam, ut Dioscorides tradit, inflammari quàm primum à scorpionis ictu locus incipit, duratur, rubet & cum dolore supra modum riget. Nūc feruor, mox perfrictio alternis occupat. *Continuo.*) Statim quàm primum momordit. *Digna cæde.*) Morte promerita. Nam qui necem inferre uoluit, idem morte dignus censetur. *Retusus.*) Repercussus & in uulnus regestus. *Quæ.*) Pro id est. *Actus.*) Adactus & impactus. *Fertur.*) Dicitur. Siquidem Dioscorides libro 6. sic ait, Ipse qui percussit scorpio concisus, uulneriq; impositus ex repugnātia quadam naturæ, ut creditur, ictus sui remedio est, nec solum impositus sed et alijs uarijs modis sibiipsi medetur idem. Nam, ut Celsus libr. 5. ait, Scorpio sibiipse pulcherrimum medicamentum est. Quidam contritum cum uino bibunt. Quidam eodem modo contritum super uulnus imponunt. Quidam super prunam eo imposito uulnus suffumigant, undiq; ueste circundata, ne is fumus dilabatur, tum carbonem eius super uulnus deligant. Plinius item nat. hist. libro 11. cap. 25. Homini, inquit, icto putatur esse remedio ipsorum cinis potus in uino aut oleo mersus. Et lib. 29. cap. 4. Scorpio, inquit, & ipse suæ plagę impositus, aut assus in cibo sumptus, aut potus in meri cyathis duobus, prodest. *Reuocare.*) Retrahere & extrahere. *Calidis pelagi lymphis.*) Hoc est, aqua marina calida, quæ tum fotu tum balnei usu prodest. Dioscorides libro 5. Aqua maris contra uenenatorum morsus, quicunq; tremores, perfrictionesq; faciunt, præsertimq; scorpionum, phalangiorum et aspidum utilis: contra quos si in calidam eam descenderit aliquis pariter prodest. Idem libro 6. post plurium remediorum enarrationem, Omnibus hijs, inquit, addatur balneorum conti-

Scorpij medicine.

Scorpius sibi ipsi remedium.

Aqua marina.

nuus cum multo ſudore uſus. Plinius item libr. 31. cap. 6. ubi de marina aqua agit, ſic ſcribit: Quin & ad ictus uenenatos ſalutaris intelligitur, ut phalangiorum & ſcorpionum & ptyade aſpide reſperſis: calida autem in his aſſumitur. *Fouentes.*) Vaporantes & balneantes. *Meri potu.*) Merum quidem, ut Plinius libro 23. cap. 1. tradit, remedio eſt contra apes, ueſpas, crabrones, phalangia, ſerpẽtum, ſcorpionumq́ ictus, contraq́ omnia quæ refrigerando nocent. *Diſſoluitur.*) Diſijcitur, diſſipatur et annihilatur. *Peſtis.*) Venenum.

Vinum merum.

Ad cunctos autem morſus ictusq́ minorum
Caſeus aptus erit fœtæ de lacte capellæ
Cumq́ hoc abſumi debebit origanus herba,
Hæc duo mirificis curabunt icta medelis.
Necnon peniculo calidum annectatur acetum,
Aut uiuum ſulphur ſicci cum fece lyæi.
Exiguo piperis cerebrum conſpergito melis,
Quo lita ſaneſcunt depulſo membra dolore.

Ad cunctos minorum.) Docet nũc in communi remedia contra omnes morſus & ictus uenenatos, & præſertim animalium paruorum, ceu ſcorpionum, phalangiorum ſiue araneorum, apium, ueſparum, crabronum & id genus reliquorum. *Caſeus capellæ.*) Plinius medicamen hoc non ſolum comeſtum ſed & impoſitum utile tradit libro 28. cap. 10. inquiens: Contra ſerpentium ictum ualere dicunt caſeum caprinum cum origano impoſitũ. Et paulo poſt: Ad reliquos beſtiarum morſus caprinum caſeum ſiccum cum origano imponunt & bibi iubent. *Fœtæ.*) Enixæ et quę iam peperit. Amplior enim potentia fœtis eiuſdem generis quod numeroſiſſimum eſſe diximus, inquit Plin. libro 28. cap. 10. Et Auerrois Colliget libro 5. cap. de lacte, Lac melius eſt illud quod eſt prope partũ, id eſt poſt duos menſes. *Lacte.*) Ex lacte enim fit caſeus. *Abſumi.*) Conſumi

Caſeus caprinus.

ſumi & comedi aut b.bi. *Origanus.*) Origanum ſine caſeo etiam prodeſſe teſtis eſt Dioſcorides libro 3. dicens: Calefacit origanus, ideoq́ uenenatorum morſibus aduerſatur potum cum uino decoctum eius. Et Plinius lib. 20. cap. 17. Origani uſum contra araneos ſcorpionesq́ in uino albo teſtatur. *Hæc duo.*) Caſeus & origanum. *Peniculo.*) Peniculus qui & penicillus dicitur, ſiue in neutro genere peniculum & penicillum, eſt id quo pingunt, accepto nomine à caudarum extremitatibus è quibus fiũt. Aliquando uero dicitur id quo albarium tectorio infertur, unde & tectorij dicuntur penicilli. Sunt & quibus calciamenta terguntur dicta penicula. Interdum uero peniculus dicitur id quo uulnera ſtipantur, ob id uidelicet ne claudantur ſiue ut magis aperiantur, fiuntq́ uel ex ſpongia, uel ſabuci medulla, rebúsue alijs. Aliquando etiam dicitur id quo ad mundandum illinendumúe utimur, præſertim ſi ex ſpongia fiat. Demum ſpõgiæ genus eſt molliſſimum peniculus ex quo penicilli fiunt. Hoc loco pro ſpongia accipitur. *Anectatur.*) Addatur & inferatur. *Acetum.*) Acetum ſerpentum morſibus potum mederi priori capite docuit, nunc idem uenenatis reliquorum animalium morſibus & ictibus calidum in ſpongia impoſitum prodeſſe docet. Plinius libro 23. cap. 1. Plurimum fotu, inquit, medetur canis morſibus, ſcorpionũq́ ictibus, ſcolopendrarum, muris araneiq́. Contra omnium aculeatorum uenena & pruritus: item contra multipedum morſum. Et Dioſcorides lib. 5. ait, Fouentur calido aceto uenenatorum morſus quicunq; refrigerãt, frigido contra quicunq; incendunt. *Viuum ſulphur.*) Quare uiuum dicatur ſulphur, dictum eſt ſupra. Hoc Dioſcorides reſina mixtum ſcorpionum ictibus mederi tradit, & ex aceto eadem utilitate cõtra ſcorpij et marini draconis ictus utiliter inungi. Auerrois uero de ſulphure ſic prodit: Sulphur habet uirtutem attractiuam cũ complexione calida & ſubſtantia ſubtili, & eo reſiſtit uenenis anima

Origanum. Peniculus, um. Penicillus, um. Acetum. Sulphur uiuũ.

lium quando puluerisatur & spargitur loco morso. Plin. etiam lib. 32. cap. 14. contra scorpionũ ictus prodesse testatur. *Sicci lyxi.*) Vini quod exiccantis est naturæ. *Fece.*) Plinius lib. 23 cap. 2. Fex uini sicca uel madida contra phalangia illinitur. *Exiguo piperis.*) Piper uenenatorum morsibus succurrere autor est etiam Diosco. admiscetur ideo & hijs quæ cõtra uenenata conficiuntur. *Cerebrum melis.*) Quod Serenus de cerebro melis, id Plin. de gallinaceorũ cerebro contra araneorũ morsus testatur lib. 29. cap. 4. dicens: Contra omniũ araneorum morsus remediũ est gallinaceum cerebrum cum piperis exiguo potum in posca. Porrò melis animal est in cauernis uiuens, aluearibus ob mellis auiditatem infestum: cui uel illa solertia est, ut Plinius scribit, quod in metu sufflata cute distentu ictus hominum & morsus canum arcet. Est autem uulpis magnitudine, colore felis, capite albis & nigris ueluti lineis distincto, rostro instar suis oblongo, pelle aspera atq; prædura, ex qua pharetras & canum collaria obtegunt, quæ melium uocant. Vnde Varro de re rustica libro 2. Ne uulnerentur canes à bestijs, imponuntur hijs collaria, quæ uocantur melium, id est cingulum, circum collum ex corio firmo cum clauis capitatis. Vulgus animal hoc Taxonem uocat, & nõ maturellum animal auibus inimicum, ut falso interpretatur quidam in enarratione uocabulorum Varronis.

Fex uini. Piper. Cerebrũ melis. Melis. Taxo. Melium.

Sin autem muris nocuit uiolentia cæci,
Quæ sola signauit uoluendis orbita plaustris
Illine, mira datur uili de puluere cura.

Violentia.) Vis & impetus ipsius morsus muris cæci, atq; uenenum ipsum. *Sola.*) Terram. Solũ dicitur quicquid alicui rei subiacet: unde terra quod pedibus nostris subiecta sit, solum dicitur. Et inclinatur etiam pluraliter contra Grãmaticos, ut hic, & apud Statium syluarum libr. 2. ubi ait, Vix sola sufficiunt, id est, pauimenta & terra. Porrò quod de terra ex orbita hic tradit Serenus, idẽ quoque testatur

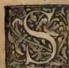
Sola pluraliter dictum. Solum quid. Terra ex orbita.

teftatur Plinius naturalis hiftoriæ libro 29. capite 4. Nam poftquam ex mure araneo contra fuijpfius morfum docuit remedia, fubiungit & illud: Eft & cõtra morfum eius remedio terra ex orbita. Feruntenim nõ tranfiri ab eo orbitã. *Voluendis plauftris.*) Mouendis & circumagendis rotis, hoc eft, ubi currus cum rotis uoluuntur. Plauftrũ dicitur currus: fic appellatus, ut Varroni placet, quod palã fit in eo quod uehitur. *Orbita.*) Orbita & rota & rotę uefti gium dicitur, & pro terra ipfa accipitur. *Puluere.*) Terra. *Plauftrum.* *Orbita.*

SVBITANEO DOLORI, FEBRI, ATQVE OSTOCOPO.

CAPVT XLVII.

NON nunquam exiftit fubiti noua caufa doloris,
Cuius origo latet, ueris reprimenda medelis,
Nanqꝫ chelidoniam mixto fale nectere prodeft,
Velleraqꝫ infufo recalentia fulphure fanant,

VBITANEO *dolori.*) Subitaneus dicitur dolor, qui prius non exiftẽs, repente & improuifus affatim irruit & animal primum afficit. Eft aũt tum animi tum corporis dolor. Animi quidẽ ut mœrores. Corporis uero duplex eft. Aliquando enim difpofitio ipfa in qua dolemus, & quæ cum dolore fieri natura apta eft, dolor uocaẽ, ut eryfipelas, inflammatio, uulnus, fractio, ruptura, cõuulfio & id genus alia: & fic dolorẽ accipit Hippocrates in aphorifmis li. 2. ubi dicit: Quicunqꝫ dolẽtes parte aliqua corporis omnino dolorẽ nõ fentiunt, hĳs mens ægrotat. Et in lib. Epidemiarũ, ubi dicit quod in Cranone antiqui dolores frigidi, noui autẽ calidi. Aliquando uero ipfe triftis fenfus, dolor nominatur. Cuius primæ fpecies funt duę: Vna cum affatim temperatura & uiolenter alteratur, ut cum uehementer uel *Dolor fubitaneus.* *Dolor quid.*

excalefit uel refrigatur. Altera cum soluitur continuitas. Quod etiã bifariã accidit, Aut à causa externa, quam Grę
Causa externa. ci προκαταρκτικὴν uocant, quæ scilicet corpori non inest, sed extrinsecus incidit: quæ doloris species à Galeno posita haud iuste ab Auerroe reprehenditur. Nam & si non per se dolorem causet, agit tamen id per accidens. Aut soluitur continuitas, ubi nihil extrinsecus triste appropinquat sed in corpore causa est, quã Græci προηγουμένην uo-
Causa interna. cant, hoc est internam, quæ intra ipsum animalis cõtinetur corpus. Et hoc fit aut distentione ob humoris multitudinem, flatuosumúe spiritum, qui exitum ut difflari posit, non habet: aut ob nimiam siccitatem: aut à qualitate rodente, uti humor est mordens: aut ab effectu, qui ex his componitur, inflammatorio, qualis est phlegmone, erysipelas & hijs similes. Porrò de doloribus plura Galenus therapeutices libro 11. & de affectorum locorum notitia
Febris. libro 2. *Febri.*) Inter morbos maxime uulgaris, & in toto corpore est ipsa febris. Quæ Galeno autore, calida & sicca est passio. Nam caloris natiui ad igneum conuersio, cuius sedes est cor. Non enim dicitur febris nisi cor ipsum concalefecerit, & adeo immodice auctus sit calor ut & hominem offendat & actionem lædat: nam si neutrum adhuc efficiat, quantumuis sit hoc nunc quàm ante calidior, nondum tamen febricitat. Vnde Ioannitius in hunc modum febrem diffinit: Febris est calor præter naturã, cursum supergrediens naturæ, procedẽs à corde
Febris species tres. per arterias in uniuersum corpus, suoq́ lædẽs effectu. Huius tres sunt species & differentiæ, quas Hippocrates indicat in epidemijs cum ait: Continentia, contenta, & im
Ectica. petum facientia. Per cõtinentia intelligens partes solidiores & corpus ipsum cordis, quæ cum calor præhendit, ecticas cõstituit: sic quidem uocatas, uel quia stabiles solutuq́ difficiles sunt ceu habitus, uel quia ipsum corporis habitum occuparunt: ita solidas partes ex aduersum di-
Putrida. ductas humentioribus nominantes. Per contenta uero intelligit

intelligit humores, in quibus cum eos in uētriculis ipsis conditos præhendunt, putridæ existunt: quarū aliæ sunt intermittentes, hoc est ad integritatem sensibilē definentes, ex humore eunte ac moto usquaque in corpore efficiēte febrē consistentes. Et harū adhuc aliæ sunt quotidianæ, aliæ tertianæ, aliæ quartanæ, & aliæ quædā longiore circuitu redeūtes licet raro eueniāt. Aliæ uero ex putridis sunt continuę ex materia condita & cōtenta in uenis consistentes: quarū aliæ sunt crescētes, aliæ similem tenorem seruātes, aliæ uero decrescentes. Priores Græci epacmasticas, alteras acmasticas siue omotonus, posteriores uero paracmasticas uocāt. Demū per impetū facientia Hippocrates intelligit aërē seu spiritus, cuius substantia sola si incaluerit, corpora uero solidiora atque humida caleant quidē sed nondū incaluerint, efficitur febris ephemera, hoc est diaria, uocata, quæ ex causis procartarcticis id est prægressis & euidentibus primitiuisque oritur, ceu sunt labor, iracundia, mœror, calor, frigus, otiū, insomnia, cruditas, temulentia, repletio, aër pestilēs, cibus prauus, medicamenta & id genus alia. Caloris uero præter naturā, qui febris essentia est, causę sunt, motus, putrefactio, cōuersatio: alterius caliditatis, suppressio calidi effluuij, permixtio calidę substantiæ, tanquā de fonte ebullientis aut genitæ scilicet ad nostrum sensum, aut augentis caliditatem. Sed de hijs in communi satis ad præsens. *Ostocopo.*) Ostocopos dicitur ossium dolor, ὀστέον enim siue ὀστοῦν Græce, os est Latine, κόπος uero dolor, labor & lassitudo. Qualis autem affectus sit ostocopus, ut clarius appareat, altius disquirenda erit lassitudinum essentia. Vnde lassitudo est imbecillitas uirtutis motricis iuncta tristi sensationi tactricis præsertim apud motum & compressionem. Est autem duplex lassitudo. Vna simpliciter & proprie sic dicta, quę ex multo uehementique motu contingit. Altera spontanea lassitudo appellata, quæ non ex labore aut exercitatione motúue sed sponte ex humorū immoderantia prouenit:

Febris intermittens. *Febris cōtinua.* *Febris ephemera.* *Caloris præter naturā causæ.* *Ostocopus.* *Lassitudo quid.* *Lassitudo simpliciter.* *Spontanea.*

de qua Hippocrates in aphorifmis lib. 2. fic pronunciat, Laffitudines fpontaneæ morbos prænunciant. Suntautem tres eius differentiæ. Prima ulcerofa uocata, quæ ulceris fenfum facit motis graue ceu ulceretur corpus: oriturq; ex humore uitiofo, non tamen quolibet, fed qui calidus & tenuis acrimoniam habet quæ corpus rodit, ftimulat & pungit, idq; uel circa cutim uel circa fubiectam illi carnem uel circa utrãq;. Secunda dicitur tenfiua, quæ tenfionis fenfum inuehit: nafciturq; ex plethora & plenitudine ac nimia humorum abundantia: quippe tenduntur ex hac folidæ animalis partes, præcipue in quibus humores continentur. Tertia uero differentia eft phlegmonofa, quæ phlegmones et inflammationis fenfum adfert, oriturq; ex ambobus tum nimia humorum abundantia tum uitiofo humore in quo rodens acrimonia continetur. Et heæ laffitudinis fpontaneæ funt differentiæ. Quæ fimiliter in fimpliciter & proprie dicta laffitudine reppeřiűtur. Prima ulcerofa, cũ trifti moleftoq; ceu ulceris fenfu inter mouẽdum afficimur, fic ut etiam horror interim oboriatur & quadãtenus cõcuffio cõmotioq; totius corporis inęqualis, quod Gręci ῥῖγος uocant. Et hãc excitare folent celeres ac multi motus. Secũda eft tenfiua dicta laffitudo, in qua tendi membra uidentur, inciditq; poft robuftas potius quàm celeres exercitationes. Tertia differentia eft phlegmonofa, qua nimirum ceu contufas aut phlegmone obfeffas partes fentimus, quæ tum maxime folet incidere, cum mufculi ob uehementiffimos plurimofq; motus nimium excalfacti attraxere quippiam ex circumfufis fibi excrementis. Quod fi etiam tum tendonibus tũ neruis idem affectus incidit, ὀστοκόπον Græce, quafi offium dolorem eum affectum nominant, ob penitiorem fcilicet fenfum, partib. quæ in alto maxime corpore funt pofitæ nomen tribuentes: quippe fummum locum cutis occupat: fecundum ab ea mufculi habent, utiq; circum offa pofiti: at tendones ipfis offibus adhærent. Quo magis

Laffitudinum differentiæ.

ῥῖγος.

Ostocopus.

gis rationabile est, cum hij quicquam prædictorum patiuntur, uideri in imo ac circa ipsa ossa affectionẽ hærere. Hæc hactenus. Qui plura de lassitudinibus desiderat, is Galenum de salubribus libro 3. & 4. legat, ubi fusius materiam hanc tractat, & nos hæc inde quoque sumpsimus. *Causa.*) Causam aliqui à casu dictam uolunt, quod rerum initia & origines quæ causæ sunt casu eueniant. Sunt autem quatuor causarum genera, tradente Aristotele. Est enim materialis una, ex qua aliquid fit: formalis altera, per quam tale quid fit: tertia est efficiens, à qua aliquid fit: & quarta est finalis, propter quam et cuius gratia aliquid fit. *Latet.*) Abscondita est & sensui non patet, quare hominem qui in tali speculatione sit exercitatus, nimirum postulat. *Veris medelis.*) Medicamentis quæ dolorem uere sedant & tollunt: non autem falsis aut fucatis, quæ membris sensum auferendo dolorem leniant solum ad tempus, post quod tamen rediens demum fortius & uehemẽtius affligat. Tollitur enim dolor aut causam eius submouendo cum medicinis digerentibus atq; uacuãtibus, aut uehementiam eius remittendo: quod bifariam contingit, uidelicet per epicrasin, hoc est uitiosi succi uacuationem & rei dolorem efficientis sublationem cum medicinis temperatis, natiuo calori conformibus seu parum calidioribus natiuum calorem augentibus. Et hæc uere dolorem remouent. Aliter etiam remittitur cum anodinis soporiferis et torporem stuporemq́ inferentibus, quibus tamen nisi urgente necessitate & aliis nihil conferentibus, utendum non est. Sunt enim huiusmodi narcotica medicamenta frigida, naturęq́ aduersa, dolorem non uere tollẽtia, sed fallacia atq; fucata. Nam sensum membris auferendo cruciatum & dolorem imperceptibilem reddunt. Sed de soporiferis anodinis plura Galenus libro aphorismorum 6. & therapeutice 12. *Nanq;.*) Ideo. *Chelidoniã mixto sale.*) Siquidem chelidonia humores extenuat & discutit. Nec minus eadem sali uis est et natura ob quas

Causa. *Causarum genera.* *Doloris sedatio duplex.* *Vera.* *Mendosa.* *Narcotica soporifera.* *Chelidonia.* *Sal.*

uires utique Dioſcorides chelidoniam dentium dolores finire commanducatam tradit. Salem uero contra laſſitudines ex oleo utiliter inungi, calentemq́ eundem ſaccis inditum & impoſitum dolores lenire. *Nectere.*) Alligare & imponere. *Vellera infuſo ſulphure.*) Idem teſtatur Plinius, niſi quod acetum hijs iungi permittit inquiẽs: Iam uero pura uellera aut per ſe impoſita cæcis doloribus aut aceto, ſulphure proſunt. Vocat autẽ cæcos dolores, quorum cauſa latet & ſenſui parum patet

Vellera. *Sulphur.* *Dolores ceci.*

Oſtocopon lento conducit melle perungi.
Sin autem calidæ depaſcent corpora febres,
Tunc apij ſuccus leni ſoluatur oliuo,
Membra line fotuq́ ferus mulcebitur ignis.
Nec ſpernendus adeps dederit quem beſtia melis,
Seminecis cerui lachrymam miſcere liquori
Conuenit, atq́ artus illinc mulcere dolentes:
Sic lacerat morbum, bilemq́ reuoluit in aluum,
Præterea chymum ſtomacho deſiccat iniquum:
Quæ magis atq́ magis promittunt corpora claudi.
Febribus aut longis galli noua iura uetuſti,
Subueniunt, etiam tremulis medicantia membris.

Mel. *Lento melle.*) Melle non fluido, ſed firmo et quod tractum digitos ſequaci lentore ſequitur, & tale cum alijs bonis conditionibus in omni genere probatius eſt, cuius uis eſt humores in ſummum proritare & extrahere, diſijcereq́ ac neruorum dolores mulcere, unde & oſtocopo utiliter inungitur. *Calidæ depaſc. corp. feb.*) Vergilius Georgicon libro tertio: Atque artus depaſcitur arida febris. *Apium.* *Apij ſuccus.*) Apium Celſus inter ea quæ ſimul reprimunt & refrigerant ponit, quare febrium ardores ex oleo refrigerare & mitigare haud abſurde iudicatur inunctum. Oleum enim quamuis calefaciat, diſcutit tamen & ne nimium reprimat apij ſuccus, prohibet. *Fotu.*) Inunctione

ne

ne & medicamenti huius calidi ac humidi applicatione. *Ferus ignis.*) Calor & ardor febrilis, igneus, ferociens ac sę uiens. *Adeps melis.*) Quid sit melis, dictum est capite præ cedenti. Quod autem adeps eius febribus medeatur, testa tur etiam libellus de usu & medicina eius, in quo sic legi- tur, Adipe quoq; eius si ægrum perunxeris, statim febris ab eo recedet, dũtaxat si uita superest. Nam morbus pro- rogat tempus. Quod si morbus maior fuerit, celerior re- cedet. *Seminecis.*) Hoc est, semimortui & iam morti ap- propinquantis si non succurratur, idq; propter assum- ptum ex serpentium esu uenenum. Cum enim assumitur uenenum, mox inficitur eo corpus & quasi iam semimor tuum ad obitum accelerat animal, mortiq; obnoxiũ est, ni præsens adhibeatur medela. *Cerui.*) Placidissimum animalium fertur ceruus, cuius caro etiam febribus me- detur comesta, nedum lachryma eius adhibita. Plinius libro 28. cap. 10. Febres arcet ceruorum caro. Tuetur item ea uescentes ne febres incidant. Idem lib. 8. ca. 32. Febrium morbos non sentit hoc animal, quin & medetur huic ti- mori. Quasdam nos principes fœminas scimus omnibus diebus matutinis carnem eam degustare solitas, & lon- go æuo caruisse febribus. Quod ita demum existimant ra tum, si uulnere uno interierit. *Lachrymam.*) Hoc est, lapi dem qui ex lachryma eius concrescit, et cõtra uenena prę sens est medicina & bezehard. Quare hijs febribus maxi- me medetur quæ originis suæ causam habent intus as- sumptum aut extra illatum uenenum, cuius uirtuti re- sistit, illud è corpore pellendo. Siquidem scriptum legi- mus, Ceruos orientis, ut iuuenescãt & robustiores effici antur, serpentes edere, & antequam inde ueneno infici- antur, flumina petere & intrare, ubi usq; ad caput immer si, docente natura, tandiu morantur sine ulla aquæ pota tione (nam hausta illa mox morti succumberent) donec ueneni ui euicta lachrymam emittant, quæ sub palpebris inuiscatur & coagulatur, adeoq; increscit & augmenta-

Adeps melis.

Ceruina caro.

Lachryma cerui.

tur ut iuglandis aut castaneæ magnitudinem interdum æquet. Et cum sentiunt uenenum & nocumētum eius ex pulsum, exeunt flumen: quo egresso per terram deambu lantibus lachryma illa ut lapis indurata fricando decidit, & ab hominibus reperta bezehard est cæteris omnibus perfectius & efficacius ad expellendum uenenum & no-

Liquor. xam eius. *Liquori.*) Hoc est, adipi melis, uel aquæ: sicut enim per calidam aut frigidam, ita etiã per liquorem sine adiuncto, aquam intelligere poterimus, iuxta illud Celsi libro 6. ubi ait, Quotiescunq; nõ adiicio quod genus hu moris adiiciendùm sit, aquam intelligi uolo. *Lacerat.*)

Bilis. Dilaniat, frangit & abigit. *Morbum.*) Febrem. *Bilem re-uoluit in aluum.*) Bilem ad intestina retrudit & per aluũ ex-pellit. Quæ quid sit, dictum est supra capite 18. Hæc ad in testina transmittitur, quo sua extimulatione celerior fecũ fiat excretio: quod si propter obstructionem aliquam aut expultricis debilitatem detineatur ita ut ad intestina non transmittatur & feces ob id nõ excernantur, accidunt in-de ęgritudines & maxime febres, quibus ortis & infestan tibus, si bilis iterum ad intestina uoluatur & excremẽta re iiciantur, morbus quoq; amolitur cessatq; febris. *Chymũ iniquum.*) Humores prauos in stomacho contentos & su perfluentes, ex quibus obstructiones & inde morbus ac

Stomachus. febris orta fuerit. *Stomacho.*) Ventriculo qui cibi recapta culum est. *Desiccat.*) Exsiccat & consumit. *Quæ.*) Bilis

Promittere. & chymus prauus. *Promittunt.*) Minantur. Promittere enim aliquando minari est. Vergilius, Promisi ultorẽ, & uerbis odia aspera moui: id est, minatus sum. *Corpora.*) Vias & ductus in corpore per quos meant spiritus & san guis in corpore, imò & aluum ipsam quæ per bilis absen tiam & pituitæ abundantiã obstruitur & detinetur. *Clau di.*) Concludi & obstrui. *Febribus longis.*) Hoc est, longin quis & diuturnis atq; antiquis quæ longo tempore iam

Ius recens galli ueteris affixerunt. *Galli noua iura uetusti.*) Galli ueteris tanquam efficacioris ius recens coctum, diutinis febribus utile esse tradit

tradit etiam Dioſcorides. Aluum enim à craſſis & crudis glutinoſiſq́ humoribus, qui obſtructionum & inde febrium cauſa ſunt, purgat ius gallinaceorum non modo antiquorum ſed & pullorum autore Celſo, quamuis ſeniorum ob nitroſitatẽ maiorem efficatius exiſtat. Et Plinius de eodem iure loquens ſic ſcribit: Aluum ſoluit: ualidius è uetere gallinaceo. Prodeſt & contra longinquas febres, & torpentibus membris, tremuliſq́. *Tremulis.*) Hoc iam ex Plinij teſtimonio confirmatum eſt. Intelligit autem per membra tremula, non ex quacunq́ mala corporis affectione trementia, ſed ea quę in febriũ acceſſione cum frigore affecta tremunt. *Membra tremula.*

QVARTANAE TYPO REMEDIANDO.

CAPVT XLVIII.

NEC tu crede leuem dilato tempore febrem,
Quæ ſpaciũ ſibi dat, magis ut ceſſando caleſcat,
Letali quæ graſſatur quartana calore,
Ni medicas adhibere manus curemus & herbas.

VARTANAE.) Febris quartana ſimplex ac diligẽs dicitur ea quæ ex atra bili ſeu humore melancholico putri ſolo ceu frigido & ſicco efficitur, paulatimq́ ſuccenditur quemadmodum lapis quidam uel teſta uel os uel aliud ſiccum ac frigidum corpus quoddam. Et in hac rigor eſt, qualis potiſſimum in forti frigore refrigeratis, non qualis interdum exiſtit per æſtum uel laborem uel medicamentum calidũ ac mordax uulneri adhibitum. Et hæc in intermittentibus longior exiſtit, quarto die, unde ſic dicta, reuertẽs & exacerbans. Nam integro biduo intermittit, autor Galenus. *Typo.*) τύπος Græce, Latine forma dicitur. Intelli- *Febris quartana.* *Typus.*

git autem Serenus per typum tempus afflictionis febris & afflictionem exacerbationemque ipsam, quae uarie in diuersis febrium generibus accidit. Sed de typo uide latius Galenum in libro de typo. *Dilato tempore.*) Scilicet afflictionis. Nam paroxismi tempus in quartã usque diem pro-

Paroxismus. rogat & extendit, duobus interim quiescens. Est autem paroxismus periodi tẽpus deterius, hoc est, accessionis &

Periodus. exacerbationis afflictionisque tempus. Periodus uero siue circuitus, est tempus ex intensione in morbo & remissione. *Spacium.*) Scilicet intermissionis & quietis. Nam ultra alias febres longissimũ intermissionis tempus utpote duos dies habet: de aliis enim ut quintana, sextana, septimana & nonana, dubium est an fieri possint. Vnde Galenus de differentiis febrium libro 2. dubitanter ait, Si febris ulla quintana est: ipse enim nondum perspicue uidi, neque eam circuitionẽ, neque aliquam aliam ultra quartanã.

Letale. *Cessando.*) Intermittendo & quiescẽdo. *Letali.*) Periculoso, noxio & malo. Intelligit aũt per letale nõ tanquã ex necessitate mortẽ afferentem, sed tanquã difficulter sanabilem. Nam qui hac febre comprehenduntur, nõ cito liberãtur, temporis spacio & longitudine molestantur, adeo ut quibusdam ad integrum annum et ultra prolongetur: nemi-

Cap. 15. nemque iugulat, autore Celso libro 3. nisi ex ea quottidiana facta fuerit, tunc enim in malis æger est. Quod tamen nisi culpa uel ęgri uel curantis nunquam fit: quare danda opera est, ne qua cruditas in quottidianam id malum uertat. *Grassatur.*) Inuadit, sæuit & affligit. *Medicas.*) Medicantes & salutares, quæ morbum pellendo sanitatem restituant. Verg. Georg. libro 3. Dum medicas adhibere manus ad uulnera pastor Abnegat.

Allia non pudeat terno cum cimice trita,
Et diluta mero, mediis haurire diebus.
Mira est absinthi cum simplice potio lympha.
Sume tribus digitis compressum semen anethi,

Tantundẽ

Tantundem marathri, nec mulsum desit acetum
In cuius cyatho prædicta salubriter hauris.

Allia.) Allio prauos in corpore humores excernendi facultas est. Vnde caput eius unum sed cum laserpitij obolo quartanas excutere credunt, ut scribit Plinius. At Celsus allium solum comestum ante accessionem mouere calorem qui horrorem non admittat, testatur. *Non pudeat.*) Quia utile est, licet turpe sit & fastidiendum. Pudere uerecundiæ est, & in hijs quæ turpiter fiunt. Loquitur autem hoc non propter allia sed cimices: de quorum medicina quid sit sentiendum, docet nos Plinius naturalis historię libro 29. cap. 4. dicens: Quædam pudenda dictu, tanta autorum asseueratione commēdantur, ut præterire fas non sit. Siquidem illa concordia rerum aut repugnantia medicinæ gignuntur: ueluti cimicum animalis fœtidissimi & dictu quoq; fastidiendi. Et paulo post: Cætera quæ de his tradunt, uomicæ & quartanarū remedia, aliorumq́ morborum, quanquam ouo aut cera aut faba inclusos censeant deuorandos, falsa nec referenda arbitror. *Terno cimice.*) Dioscorides medicinalis syluæ libr. 2. de lectorum cimicibus scribens, illorum non tres, imò septem numero, et nō cum allio sed per se fabarum cauis inclusos, contra quartanas febres ante accessionem utiliter deuorari tradit. *Diluta.*) Soluta & mixta. *Medijs diebus.*) Hoc est, tempore quietis & intermissionis ante accessionē. *Mira.*) Admiratione digna: quoniam, ut Plinius libro 27. cap. 8. dicit, non dandum in febri. Sed hoc intelligitur solum quantum ad qualitatem manifestam quę est caliditas: propter quam febrilem calorem augeret, sed quia obstructiones aperit & prauos humores & biliosos, è quibus febris oritur, purgat, maxime conuenit. *Absinthi.*) Mesue, Confert etiam absinthium iuuamentū magnum febribus lōgi temporis & febribus opilationum, quales sunt quartanæ. *Simplice lympha.*) Aqua pura & syncera. *Sume tribus.*)

Allia. Pudere. Cimex. Absinthium.

Anethum et fœniculum ex aceto mulso. Cyathus.

Quod nunc ex anetho, marathro siue fœniculo & aceto mulso docet medicamentum, id eadem ratione qua absinthium, febribus medetur. Crassos enim ac putridos humores ex corpore educit & febrium ardores lenit. *Cauis.*) Aceti mulsi. *Cyatho.*) Cyathus est uncia una cum dimidia pondere.

Mæoniæ Iliados quartum suppone timenti,
Aut leporis timidi diluta coagula trade.

Liber 4. Iliados Mæoniæ. Homerus, deus Mæonius. Coagulum leporis.

Mæoniæ Iliados quartum.) Hoc est librum quartum Iliados Homericæ. Scripsit enim Iliada Homerus opus diffusum uigintiquatuor uoluminibus uix absolutum, in quo nullum mali genus non recensetur. Mæoniæ autem uocat, id est, Homericæ, eo quod Homerus patria fuerit Mæonius. Vnde & Columella in præfatione ipsum appellat deum Mæonium. Videtur autē hoc quoque sicut & alia compluria superstitionem sapere medicamentum. *Suppone.*) Scilicet capiti, & id quidē ante accessionem febris & paroxismum. *Leporis coagula.*) Hoc est quod Plinius nat. hist. lib. 28. cap. 10. testatur Magos leporis coagulum ante accessionem propinare quartanis. *Timidi.*) Natura enim pauidum ac timidū animal est lepus. *Trade.*) Propina & ad bibendum exhibe.

Prodest & potus uel multus Doridis humor.
Quidam etiam miranda ferunt, ueniente calore
Iurantes ludum Veneris munusq́ꝫ petendum,
Sed prius est oleo paruas feruescere ranas
In triuijs, illocꝙ artus perducere succo.

Doris. Aqua marina.

Vel) Pro etiam & ualde. *Doridis humor.*) Id est, aqua marina. Doris nympha dicitur maris, filia oceani & Tethyos, coniunx Nerei. Interpretatur autem amaritudo. Vnde Vergilius in Gallo, Doris amara suā non intermisceat undā. Accipitur tamen aliquando pro aqua ipsa marina, ut hic: de qua sic etiam scribit Plinius libro 31, cap. 6. Bibitur

tur quoq; quamuis non sine iniuria stomachi ad purganda corpora, bilemq; atram, aut sanguinem concretum reddendum alterutra parte. Quidam & in quartanis dedere eam bibendam. *Quidam.*) Ceu Icethidas medicus, qui, ut Plinius libro 28. cap. 7. refert, quartanas coitu finiri incipientibus duntaxat menstruis spopondit. Quod quia minus probatur à Sere. ueritas & fides eius in alios reiicitur. *Miranda.*). Quia citra ueri fidē uidetur id asseri. *Veniente calore.*) Appropinquante ardore febrili & exacerbationis eius tempore. *urantes.*) Affirmantes. *Ludum Ven. munusq;.*) Id est, coitum & rem Veneream exercitandam. *Sed prius.*) Hoc est, ante coitum. Docet quo modo ad coitum tales se prius disponere & præparare debeant, & quid ipsis prius agendum. *Est.*) Cōuenit & utile est. *Oleo ranis.*) Quam Serenus nunc coitui præmittendam præcipiens utilem tradit inunctionem, eam lib. 32. cap. 6. Plinius simpliciter & per se factā adprobat, alios aliquot interim administrandarum ranarum modos & effectus circa febres non omittens dum ait, Ranæ uero in triuio decoctæ oleo abiectis carnibus perunctos liberant quartanis. Sunt qui strangulatas in oleo ipsas clam adalligēt, oleoq; eo perungant. Cor earum adalligatum frigora febrium minuit. Et oleum in quo intestina decocta sint. Maxime autem quartanis liberant ablatis unguibus ranæ & alligatæ. Hæc ille. *Feruescere.*) Decoquere. *Illo succo.*) Oleo ranarum.

Coitus contra quartanam utilis.

Oleum ranarum.

TERTIANAE TYPO REMEDIANDO,

CAPVT XLIX.

EST etiam alternis febris rediuiua diebus
Tempora discernens quasi iustæ pondera libræ.

Vt possis igitur talem prohibere furorem
Inuolues cera pallentis grana cumini,
Puniceaq́ʒ indes pelli, colloq́ʒ ligabis.
Pulegij ramus lanæ uelatus amictu
Tempore suspecto medicos pręebebit odores.
Præterea cimex asso potatur in ouo,
Horridus attactu, sed gustu commodus apto.

Febris tertiana.

ERTIANAE.) Febris tertiana simplex ac diligens dicitur, quæ ex flaua bile per corpora sententia delata consistit, & cum rigore præhendit, ardorisq́ʒ speciem habet, & bilis uomitu, uel sudore, uel quibusdam horum uel omnibus soluitur. Estq́ʒ accessionis eius longitudo maxima horarum æquinoctialium 12. Et hæc respectu aliarum intermittentium cito terminatur. Verũ si bilis multa & crassa fuerit, aut uires debiles, corporisúæ dispositio densior, tũc longiorem efficit accessionem: breuiorem uero ubi bilis pauca & tenuis fuerit, aut uires ualentes, corporisúe dispositio rara. Et in hac præcedens rigor est quasi pungens ac uulnerans sensum, cũ in quartana quasi refrigeret, autor Galenus. *Alternis.*) Quia uno intermittens die, altero redit paroxismus & afflictio. *Rediuiua.*) Quæ post intermissionem & discessum ad affligendi uires tanquam de morte ad uitam redit. *Tempora.*) Scilicet quietis siue intermissionis & afflictionis. *Discernens.*) Distinguens & diuidens. *Quasi.*) Ceu, quemadmodũ, hoc est, æqualiter. *Iustæ.*) Aequæ & unicuiq; ius suum ac debitum æqualiter distribuentis. *Pondera.*) Pondus dicitur graue id quo librando ad stateram seu librã ponderamus. *Libræ.*) Libra est: instrumentum quo res ponderantur cum lancibus, quod alio nomine bilancem uocãt. Persius satyra 4. Scis etenim iustum gemina suspendere lance. *Furorem.*) Seuitiam, exacerbationem & afflictionẽ febris. *Pallentis.*) Pallorem inducentis. Nam, ut libr. 20, cap. 14. Plinius tradit

Pondus. Libra. Bilanx.

dit, omnem pallorē bibentibus gignit. *Grana.*) Semen. *Semen cy-* *Puniceæ p. lli.*) Corio puniceo & ruffo colore tincto, non *mini in cera* tamen quocunq; sed eo potissimum quem dat herba ery *& pelle ruffa.* throdanus siue rubia dicta, qua lanæ tinguntur pellesq; perficiuntur. Ni per puniceam pellem intelligere malueris malicorium, quod punici mali cortex est & pellis. *Pulegij ramus.*) Idem remedium testatur Xenocrates, & eun- *Pulegium.* dem pulegij cōtra eandem tertianam latius quoq; extendit, ut scribit Plinius: cuius lib. 20. cap. 14. hæc uerba sunt: Xenocrates pulegij ramum lana inuolutum in tertianis ante accessionem olfactandum dari, aut stragulis subijci, & ita collocari ægrum inter remedia tradit. *Tempore suspe ƈo.*) Hoc est, ante febris et paroxismi accessionē. *Cimex.*) *Cimex.* De hoc dictum iā est cap. priori. *Horridus attactu.*) Quando tangitur & cōteritur odore abominabilis & fœtidus. *Gustu apto.*) Hoc est, cum apte & conuenienter ceu in oue assumitur & deglutitur.

QVOTTIDIANAE TYPO REMEDIANDO.

CAPVT L.

AT qui continuis non cessat adire diebus,
Sed tantum certas morbus discriminat horas,
Triticeum metuit granum: si credere dignum est:
Quod latitans fracto fuerit sub pane repertum,
Nec non ossa iuuant septis inuenta domorum,
Conuenit hæc tereti pendentia subdere collo.
Multaq; præterea uerborum monstra silebo,
Nam febrem uario depelli carmine posse
Vana superstitio credit, tremulæq; parentes.

Febris quottidiana.

VOTTIDIANAE.) Febris quottidiana simplex ac diligens dicitur, quę ex pituita putri per membra sentiētia pulsa ab ipsa natura consistit: sic dicta, quod singulis diebus accedēs, desinit ad integritatem. Incipit autem ex frigore partiū extremarum, atq; horrore potius, non rigore, difficulter calor accēditur, longumq; obtinet incrementū in ipsum consistendi uigorem, quoniam humor ipse ex quo consistit, frigidus atq; humidus est temperamento ac glutinosus cōditione. Itaq; difficulter accenditur ac tarde meat sæpe in ipsis meatibus detentus. Collidit interdū grauatq; uires: autor Galenus. *Continuis.*) Hoc est, singulis, nullo ut in aliis intermedio quiescente & intermittente. *Certas horas.*) Non integros dies, sed dierum solum partes, ut horas aliquot certas quibus desinit & reditū facit. *Morbus.*) Scilicet febris. *Discriminat.*) Discernit & partitur. *Triticeum.*) Quantum fidei sit tribuendū huic medicamento indicat autor cum ait, Si credere dignum est. Quasi uelit dicere: Quamuis quottidianę febri medicina hęc mederi dicatur, id tamen à ueri fide longe abesse uidetur. *Nec non ossa.*) Remedium hoc eandem fidem meretur, quam prius iam positum. *Septis domorum.*) Hoc est intra domum ipsam & circa parietes ipsos domus. *Hæc.*) Scilicet duo iam dicta medicamēta de tritico & ossibus. *Tereti.*) Gracili & rotundo. Teres dicitur quod rotundum est & oblongum. *Pendentia.*) Suspensa & alligata. *Subdere.*) Supponere & substernere. *Verborum monstra.*) Hoc est, carmina & incantamenta quæ uerbis fiunt peregrinis maxime & fictis: quæ in rerum natura nil aliud sunt quàm monstra, deliramenta & uanitates meræ. *Carmine.*) Carmen aliquando accipitur pro poëmate & uersibus certo pedū numero constrictis, ut supra in principio libri, Phœbe salutiferum quod pangimus adsere carmen. Aliquando uero pro incantatione ponitur, ut hic. An autem ualeant aliquid incantamenta, quęstio est: & ualere nōnunquam uidemus,

Tritici granū sub pane fracto

Ossa intra domum reperta.

Teres.

Verborum monstra.

Carmen.

bidemus: quanquam illa, ceu ueritati dissona & falsa, à Christiana fide reiecta sint & prohibita. *Vana.*) Inanis, inutilis, absurda & falsa. *Superstitio.*) Superstitio generaliter pro omni inani obseruatione accipitur. Specialiter tamen, ut tradit Lucretius, dicitur superstitio quod sit superstantium rerũ, id est, cælestium & diuinarũ quę super nos stant, inanis & superfluus timor. Estq; alia & separata à religione. Vnde Cicero de natura deorum libro 2. Non solum philosophi, ait, uerum etiam maiores nostri superstitionem à religione separauerunt. Nã qui totos dies precabantur & immolabãt ut sibi sui liberi superstites essent, superstitiosi sunt appellati. Et idem libro 1. Atheorũ sententiæ, inquit, non modo superstitionem tollunt in qua inest timor inanis deorum, sed etiam religionẽ quæ deorum cultu pio continetur. *Tremulæ parentes.*) Mulieres uetulæ & superstitiosæ, inq; uera fide nutantes trementesq; & de medicinis reliquis naturę munere nobis è terra procreatis dubitantes & diffidentes. Suntq; mulierculæ & præcipue aniles plus hac superstitionum peste quàm uiri infectæ.

Superstitio.

Religio.

HEMITRITAEO DEPELLENDO.

CAPVT LI.

MORtiferum magis est quod Græcis hemitritæos
Vulgatur uerbis, hoc nostra dicere lingua
Non potuere ulli, puto, nec uoluere parentes.

HEMITRITAEO.) Febri semitertianæ, sic dictæ, quod totius duarum ex quibus componitur febrium naturæ medietatem alteram habet: quemadmodum Hemionus, id est mulus,

Hemitriteus.
Febris semitertiana duplex.

afini & equi medietatem, & Semideus hominis ac dei me dietatem habens, ab altero eorum tantum modo dicitur. Est autem duplex semitertianæ febris genus. Vnum quidem eius quæ ex tertiana intermittēte et quottidiana continua componitur: & talis uel habet flauā bilem exuperantiorem, proindeq; flauæ bilis accidentia fortiora: uel hanc pauciorem, pituitam uero maiorem, & ideo quottidianæ continuæ affectiones etiam firmiores habet: uel ambos humores æquales, qualis est diligēs semitertiana, qualem Hippocrates indicat libro epidemiarum primo

Febris horrifica.

hijs uerbis: Mala uero hæc plerisq; fiebant. Febres horrificæ, continuæ, acutæ, in totum minime intermittentes: modus autem hemitritæos siue semitertianæ erat, diem quidem unum siue accessionem habens leniorem, altero autem grauius affligens, atq; ad acutiorem dispositionem increscens. Horrificas autem uocat, non simpliciter incipientes cum horrore, quod innumeris febribus accidit, sed in quibus parte plurima accessionis horror præhendit, altera die in qua simul afficiunt tertiana & quottidiana continua: altera enim dies quottidianam tantūmodo

Horror.

habet. Horror autem in medio amborum existit, rigoris scilicet & frigoris. Alterū uero semitertianæ febris genus est eius quæ ex tertiana continua & quottidiana intermittente componitur, ex cuius humorum exuperantia aut æqualitate, accidentia quoq; intenduntur aut æqualiter se habent, ut in priore dictum iam est. Cæterum quæ ex ambabus continuis aut ambabus intermittentibus fiūt, semitertianæ esse non possunt. Hæc & plura Galenus in de differentijs febrium libro secundo. *Mortiferum magis.*) Hoc est, dictis iam febribus perniciosior est & magis letalis hemitritæus, quoniam plerunq; frequentiores, ut Celsus lib. 3. ait, accessiones decessionesq; habet: quare etiam magna cura opus est, ne fallat. Præterea priores febres simplices sunt, hæc uero ex dictis aliquot diuersarum naturarum composita. Liquet autem simplicem morbum

simplici

ſimplici indigentem medicina, curationis eſſe leuioris, & ob id etiam minus noxium letalemúe: compoſitum autem ex diuerſis & præſertim contrarijs, ob diuerſarum et contrariarum rerum adminiſtrandarum neceſſitatem, curæ eſſe difficilioris magisꝗ mortiferum. Nam ubi diuerſæ & contrariæ ſimiliter concurrunt cauſæ auxilio indigentes, caute proſpiciendum erit ne uni auxiliando alteri incrementum addamus. *Quod.*) Febrium genus. *Hemitriteum.*) Semitertianum. Nam ἡμι Græce, Latine ſemis eſt. τριταῖον uero tertianũ. *Vulgatur.*) Vulgo et ab omnibus ita appellat. *Noſtra.*) Hoc eſt Latina. *Puto.*) Correctio eſt prioris quod non potuerint, potuiſſent enim æque ut nos ſi uoluiſſent. Sed quoniam in uſu (forte quia tunc recẽs aut rarior & ob id etiam minus cognitus morbus) non erat quod hemitritæi nomen ipſis repręſentaret, id idem etiam de nouo formare noluerunt, quod tamen licite etiam uti nos facere potuiſſent ſi modo uoluiſſent, quare ſubiungit, Nec uoluere. *Parentes.*) Maiores noſtri & priſci ſeculi homines. ἡμι. τριταῖον.

Inſcribis chartæ quod dicitur Abracatabra
Sæpius & ſubter repetis, ſed detrahe ſummam
Et magis atꝗ magis deſint elementa figuris,
Singula quæ ſemper rapies & cætera figes,
Donec in anguſtum redigatur litera conum:
Hijs lino nexis collum redimire memento.
Nonnulli memorant adipem prodeſſe leonis.

Inſcribis chartæ quod &c.) Quãuis ſuperſtitioſum & à Chriſtiana fide inhibitum ſit hoc cum ſui ſimilibus medicamentum, uidemus tamen nonnunquam optatum ſalutis effectum inde cõſequi. Scimusꝗ nos præſenti inſcriptione collo febricitãtis appenſa, eundem à febre liberatum. Inſcriptio autem quam autor nos docet, talis eſt, ut primo in prima linea ſcribatur hoc nomen Abracatabra, deinde eidem in alia idem ſubſcribatur & prioris ultima li-

tera omittatur: et hoc toties fiat donec ad primam & unicam literam deueniatur. Et talis scriptura collo suspendatur in lino ligata, & tot diebus portetur quot sunt lineæ, deinde remoueatur. Nam à febre tunc liberatus est. Inscriptionis autem forma talis est.

Abracatabra. *Abracatabra.*) Peregrina & ficta est dictio, nihil significās: nisi forte aut Hebraica aut Arabica fuerit. Magi siquidem & incantatores & reliquū superstitiosorum hominum genus, quo magis miraretur uulgus, potissimū Hebraicis aut Arabicis & quā possunt peregrinis utuntur uerbis. *Subter repetis.*) Subscribēdo reiteras. *Sed.*) Docet nunc quomodo uerbū hoc scribendum sit. *Detrahe summā.*)

Abracatabra
Abracatabr
Abracatab
Abracata
Abracat
Abraca
Abrac
Abra
Abr
Ab
A.

Hoc est, in unaquaq; linea prioris præcedentis ultima litera omittatur. *Elementa.*) Literæ. *Figuris.*) Formis & lineis. *In angustum conum.*) Ad fastigium & literam unicam. Sic enim coni formam referet. *Hijs.*) Scilicet in charta & papyro sic scriptis. *Lino nexis.*) Filo seu panno lineo ligatis. *Redimire.*) Ornare, circundare et appendere.

Coralium atq; crocum corio connectito felis,
Nec dubites illis uirides miscere smaragdos,
Talia languentis conducent uincula collo,
Letalesq; abigent miranda potentia morbos.

Coralium. *Coralium.*) Coralium notum est, olim magno in honore habitum apud gentes aliquas. Nam, ut libro 32. cap. 2. scribit Plinius, quantum apud nos Indicis margaritis precium est, tātum apud Indos in coralio. Nanq; ista persuasione gentium constant. Gignitur in mari forma fruticis, unde quidam lithodendron, id est lapideam arborē, uocant. Quod quandiu sub aqua fuerit, molle est tactu: exemptum uero ab aēre ueluti candens ferrum aqua mersum

ſum confeſtim duratur & lapideſcit. Tria eius genera. Rubens, cādidum, et nigricans, quod antipathes dicitur & ramoſius eſt. Sed probatiſſimum quod quàm maxime rubet & quàm ramoſiſſimum eſt, fragile item, totaq́ concretione ſua æquale, & ut lib. 5. Dioſcorides prodit, quòd terram, muſcum, algamq́ ſimul olet. Præterea quod non eſt ſcabrum aut lapidoſum, uel rurſus inane aut concauum. Ramuli ſunt quales arborum uiſimus ad ſemipedem frequentius longos: rarumq́ eſt pedaneos deprehendi, uti cap. 7. tradit Solinus. Excuduntur ex illis multa geſtamina: habet enim materies hæc, ut Zoroaſtes ait, quandam poteſtatem, ac propterea quicquid inde fit habetur inter ſalutaria. Maxime autem cordis eſt confortatiuum. *Crocum.*) Quod Græci & Latini crocum, id Arabes et Germani *ſafran* dicunt, cordis etiam maximum confortatiuum, de quo Dioſcorides libro primo. *Felis.*) Felis animal eſt, quod ſæpius nobiſcum in domibus uerſatur, quoq́ ad murium uenatum utimur, Græci ἀιλουρον, uulgus catum appellat. *Virides ſmaragdos.*) Smaragdus lapis eſt precioſus, colore uiridis. Cuius plura ſunt genera: de quibus copioſe Plinius libro ultimo. Hic lapis uel per ſe collo ſuſpenſus hemitritæum curat, teſte Alberto Magno. *Conducent.*) Proderunt. *Collo.*) Scilicet alligata & appenſa.

Crocum. *Zafran.* *Felis.* *Smaragdus.*

FRACTVRIS ET LVXIS SANANDIS.

CAPVT LII.

INFANDVM dictu cunctis procul abſit amicis
Sed fortuna potens omen conuertat in hoſtes,
Vis indigna nouo ſi ſparſerit oſſa fragore,
Conueniet cerebrum blandi canis addere fractis,

Lintea deinde superque inductas nectere lanas,
Sepius & succos conspergere pinguis oliui,
Bis septem credunt coalescere cuncta diebus.
Aut ueteri Baccho capræ fimus inde petulcæ,
Hoc aperit clausum, trahit hærens, sanat apertum.

Fractura. RACTVRIS.) Fractura est solutio continuitatis in osse, cuius uariæ sunt differentiæ: de quibus & curatione earum plura Galenus therapeutices libr. 6. *Luxis*) Luxa siue luxata *Luxa.* dicuntur membra soluta & loco sedibusque suis mota. Quod bifariam accidit, autore Celso: aut enim quæ iuncta sunt inter se dehiscunt et alterum ab altero recedit: aut articuli suis sedibus excidunt. Est autem semper ea parte tumor in qua os prorumpit, & in ea sinus à qua recessit. *Infandum dictu omen.*) Malum & omne aduersum magnum *Omen.* et quod uix fari quis possit. Omen auspiciũ dicitur, nunc prosperum, nunc aduersum, ut hoc loco: quare illi adiungit, Infandum dictu. Verg. Ignauus bubo dirum morta- *Fortuna.* libus omen. *Fortuna.*) Fortuna accidentium rerum subitus & inopinatus est euentus. Est et dea ueteribus credita uariis casibus humana deludens, & ideo cæca existimata. Iuuenalis, Te facimus fortuna deam, cœloque locamus. Ab hac omnia & fœlicia & infœlicia tribui, uulgus ferè arbitratur. *Potens.*) Fortis & ualida, ima summis mutare ualens. Vnde Horatius carminum libr. 1. O diua gratum quæ regis Antium Præsens uel imo tollere de gradu Mortale corpus, uel superbos Vertere funeribus tri- *Fragor.* umphos. *Nouo fragore.*) Fractura recenti quæ impetuose & cum sonitu accidit. Ossa enim dum franguntur fragorem, qui sonitus est, solent edere. *Sparserit.*) Disperserit, *Cerebrum canis.* soluerit, & frangendo separauerit. *Cerebrum canis.*) Idem testatur Plinius libro 30. cap. 3. dicens, Ossibus fractis caninum cerebrum linteolo illito superpositis lanis, quæ deinde suffundantur, ferè quatuordecim diebus solidat.

Et

Etidem quoq; comprobat Sextus Platonicus, hijs uerbis: Cerebrum canis illitum & in lana impositum, & sub inde suffundatur fracturis, diebus 14. solidat. Fractura autem debet solida alligatione uti. *Blandi.*) Mitis & fidelis. Nam, ut Plin. lib. 8. scribit, fidelissimi ante omnia sunt homini canes. *Addere.*) Imponere. *Lanas.*) Scilicet succidas, quæ ex oleo contusis fractisq; ossibus utiliter imponuntur, autore Dioscoride. *Succos ping. ol.*) Hoc est oleo oliuarum quod prępingue est. *Capræ fimus.*) Plinius libro 28. cap. 10. Costis fractis laudatur unice caprinum fimum ex uino uetere, aperit, extrahit, persanat. *Inde.*) Impone. *Petulcæ.*) Capra petulca dicitur à petēdo quod in alia loca penetrando iniuriam faciat. *Hoc.*) Scilicet dictum iam medicamentum, cuius uires & facultates autor subiungit. Vbi sciendum est ossa nonnunquam tanta uiolentia et impetu frangi, ut ab inuicem dispergantur & proprio loco restitui non possint, quare sui ablationem & extractionem ex carne cui inhærent, expostulant. Verum quia in tali casu uulnus per quod extrahi possint non semper adest, sed integra est caro & cutis, tunc eas aperire & uulnus facere oportet per quod extrahantur. Et quia tum uulneratio tum extractio nunc ferro nunc medicamento fieri solet, ferrum autem plurimi abhorreant, autor medicamentum nos docet quod utranq; & aperiendi & extrahendi & ultra hæc persanandi facultatem habet.

Lana succida.

Fimus capræ.

Capra petulca.

Sin uero caput infestus colliserit ictus
Ex oleo necti uestis debebit arachnes,
Nesciet hæc illinc nisi cum sanarit abire.
Quod si luxa suo decedunt membra tenore,
Vrere fœmineos crines ac iungere seuum
Congruit, ac tali medicamine mota ligare.
Aut malum ex pingui tritum apposuisse iuuabit.

Et si conclusum seruabit tibia uulnus,
Stercus ouis placidę iunges, adipesq́ uetustos,
Pandere quæ poterunt ulcus, patuloq́ mederi.

Tela aranei. *Sin uero cap.*) Docet nūc mederi fracturæ cranei & totius capitis uulneribus, idq́ per telæ arenei ex oleo impositione, quod & Plinius lib. 29. cap. ultimo testatur, nisi quod dictis acetū miscet dicens: Fracto capiti aranei tela ex oleo & aceto imposita non nisi uulnere sanato abscedit. *Vestis arachnes.*) Hoc est, tela arenei siue araneæ. *Araneus.* *Aranea.* Vtrunq; enim dicitur: quamuis areneus proprie dicatur animal ipsum, aranea uero tela. Poëtæ tamē areneam etiam pro animali accipiunt, cuius prima diuisione duplex est genus. *Phalangia.* Sunt enim noxij quidam quos tum Gręci tum Latini phalangia dicunt: quorum itidem plures sunt species, de quibus Aristoteles, Plin. & Nicāder plura. *Arachne.* Sunt alij innoxij, quos Græci ἀράχνας, Latini araneos dicunt: de quibus Dioscorides libro 2. ubi duo genera eorū facit. Vnum quod holcon & lycō, id est lupum, uocat: alterū uero ait esse quod candidas tenues & densas telas operetur. Et tales intelligit autor per uestem arachnes. Alludit aūt ad fabulā Arachnes puellæ Lydiæ, quæ, uti fabulatur Ouid. Metamorphoseon libro 6. lanificij peritissima, cum se temere præposuisset Mineruæ, conuersa est in araneū. *Hæc.*) Tela aranei. *Illinc.*) A loco uulnerato cui imposita est. *Suo tenore.*) Ex ordine, cōtinuitate & loco suo proprio. *Cinis capillorum muliebriū ex fimo pecudis.* *Vrere fœmineos crines.*) Plinius libr. 30. capite 3. Articulis luxatis præsentaneum est & seuū pecudis cum cinere ex capillo mulierum. *Seuum.*) Scilicet pecudis. *Malum.*) Pomum. *Pomum cum axungia.* *Pingui.*) Id est pinguedine, adipe, & axungia porcina: quę, ut Plinius scribit, rupta & conuulsa & spasmata & luxata sanat. *Conclusum.*) Clausum & non apertū. *Pandere.*) Aperire. *Patulo.*) Aperto.

NERVIS INCISIS ET DOLENTIBVS ATQVE contractis.

CAPVT LIII.

HAVD quisquã credet dissectos uulnere neruos
Ad solitum rursus reuocari posse uigorem,
Sed prodest terræ lumbricos indere tritos,
Quis uetus & ranæ sociari axungia debet.

NERVIS.) Nerui quid sint & unde oriantur, docet nos Auicẽna prima primi dicens: Nerui sunt corpora à cerebro orta, aut à nucha, alba, ad flectendũ mollia, & ad separandum dura: ad hoc creati ut per eos mẽbra sensum habeant & motũ. Et Gal. de locis affectis lib. 3. ait, Atqui ex anatomice didicimus, neruos oẽs à cerebro primariũ sumere initiũ. Neq; simpliciter initium, sed primarium, spinalis medullæ gratia dixi: quamuis enim permulti ex ea nerui prodire uideantur, uim tamen omnem quam habet, cerebrum ipsi suppetit. Et de iuuamentis lib. 9. Caput, & sensus & uoluntarij motus fontem, ac neruorum tum mollium tum durorum originem esse tradit. Nec obstat quod aliter de hoc statuat Aristoteles, cui & Auerrois Colliget lib. 2. & Auicenna de animalibus tertio adstipulatur. Sed de hijs non plura. Quod reliquum est, Nerui aliquando cæsim uulnerantur & dolent, aliquando uero citra uulnerationem dolore afficiuntur: & nonnunquam conuelluntur cõtrahunturq;, cum scilicet rigore quodam colligũtur, ita ut extendi & plicari moueriq; non possint. Et hijs neruorum passionibus hoc capite mederi docet Serenus. *Nerui quid, & unde eorum origo.*

Haud quisquã credet.) Difficilem enim curationem habẽt, adeò ut creditu difficile sit, ea posse sanari. Vnde inter uulnera mala & periculosa, quæq; ad sanitatẽ uix perueniãnt.

Celsus libro 5. ea quoque ponit quæ neruos lędunt. *Dissectos uulnere.*) Hoc est incisos & cæsim uulneratos. *Solutum uigorem.*) Firmitatem, robur & statum pristinum. *Reuocari.*) Reduci & restitui. *Terræ lumbricos.*) Vermes terrenos. Neruis & membris ipsis neruosis cæsis & quoquo modo male affectis, dolentibusque mederi lumbricos & ranas, aliorum etiam comprobat autoritas. De lumbricis enim sic prodit Dioscorides, Glutinant præcisos neruos concisi siue cōtriti & impositi uermes terreni. Quod & Galenus & Paulus Aegineta quoque testatur. Plinius item libro 30. capite 3. Vulnera, inquit, recentia conglutinant uermes terreni, adeo ut neruos quoque abscisos illitis solidari infra septimum diem Democritus persuaserit. Itaque in melle seruandos censet. Et idē eodem capite, Terreni uermis cinis, ait, cum melle illitus etiā dolores tollit. Et eiusdem libri cap. 4. Vermes terreni illiti in ceruices & scapulas, ne nerui doleant, pręstant. Porrò quod ad ranas attinet, prosunt illæ, ut Dioscorides tradit, contra ueteres neruorum in ceruice, quos tenontas Græci dicunt, abscessus. Et Plinius libro 32. capite 5. In articulis, inquit, morborum impetus sedant ranæ subinde recentes impositæ: quas quidam dissectas iubent imponi. *Quis.*) Quibus terrę lumbricis. *Vetus axungia ranæ.*) Adeps & pinguedo ranæ uetus, ut quæ efficacior sit recenti. Idem autē potest & tota substantia eius, & in oleo decoctarum ius.

Vermes terreni

Adeps ranarū.

Si uero occultus neruos dolor urit inertes,
Vulturis excisos adipes rutamque remitte,
Aut ceram, & tali recreabis languida fotu.
Conuenit & pelagi calidis perfundier undis.
Carica uel betis lento cum melle iugatur.
Aut Baccho madefacta Ceres cū fronde cupressi,
Quo poteris fotu recreare rigentia membra.
Sin autem subito replicantur corpora morbo
Contractos reuocat neruos caro sumpta columbę.

Occultus.

Occultus.) Absconditus & cuius causa latet. *Vrit.*) Dolore quasi urente affligit. *Inertes.*) Desides & languentes. *Vulturis adipes.*) Vulturis medicinam in hoc casu, licet aliter, attestatur etiam Plinius libro 30. cap. 3. dicens, Adeps uulturinus cum uentre arefactus contritusque cum adipe suillo inueterato, neruorum dolores tollit. Et Sextus Platonicus, Vulturis adeps, inquit, et uentriculus cum axungia contritus & perunctus, omnem neruorum dolorem tollit & articulorum emēdat. *Rutam.*) Scilicet puluerem siue succum eius. Rutam contra articulorum dolores uel ex melle emplastri modo impositam prodesse tradit Dioscorides, Plinius uero dolētibus neruis illam tritam cum lana & adipe aliquos imponere tradit libro 29. capite 2. *Remittite.*) Dissolue & permisce. *Pelagi calidis undis.*) Aqua marina calida, de qua sic Plinius: Medendi modus item et in marinis erit, quę calefaciunt ad neruorum dolores ferruminata & fracturas, ossaque contusa, idem ad corpora siccanda. *Carica uel betis.*) Hoc est quod contra articularem morbum etiam docuit medicamentum. Si uero articulos tabes inimica per omnes Hæserit, ex fico betas ac melle ligabis. Vnde & neruis etiā prodest. Carica autem ficus est siccata. *Baccho misd. Ceres &c.*) Hoc medicamine prius etiam contra podagram uti docuit dicens: Aut si corruptus persederit altius humor, Trita cupressus ibi Baccho iungatur acerbo, Panibus & teneris, cohibet superaddita quæstus. Ponit autem quemadmodum Bacchum pro uino, ita & Cererem pro frumento & pane. Dicta est autem Ceres, ut aliqui uolūt, à fructibus gerendis, quasi geres. Seu, ut alij, à creo quod frugū creatrix sit & inuentrix. Ipsa enim, ut Plinius libro 7. cap. 56. scribit, frumenta inuenit, cum antea glande uescerentur. Eadem molere & conficere in Attica, Italia & Sicilia, ob id dea iudicata. Græce δημήτηρ, quasi γημήτηρ, id est terra mater, quod omnium sit mater: siue, ut Plato ait, quod δίδου σα μήτηρ, hoc est tribuens mater, dicitur. Ex terra enim

Adeps uulturis.

Ruta.

Aqua marina.

Ficus & beta ex melle.

Carica.

Cupressus et panis ex uino.

Ceres.

Δημήτηρ.

frumenta nobis dantur & nascuntur. Vnde Galenus libro 2. de alimentis demetria semina uocat Cerealia & frumentaria. Cæterum medicamenti huius Plinius quoque meminit lib. 24. cap. 5. hijs uerbis: Cupressi folia trita cum duabus partibus panis mollis & è uino Amineo subacta, pedum ac neruorum dolores sanant. *Rigentia.*) Indurata & dolore affecta. *Replicantur.*) Colliguntur, conuelluntur & contrahuntur. *Caro columbæ.*) Plinius libro 30. cap. 5. In contractione neruorum caro palumbina in cibis prodest & inueterata.

Demetria semina.

Caro columbæ.

AEGRIS SOMNO ASCISCENDO.

CAPVT LIIII.

NON solum miseros teterrima febris adurit,
Sed super optato pergit uiduare sopore,
Ne prosint placidi cælestia munera somni.
Charta igitur uarijs quam pinxit litera uerbis
Vritur, inde cinis calido potatur in amni.
Proderit & magnum capiti substernere fulcrum,
Prodest & lymphis mixtam potare cupressum.

AEGRIS.) Scilicet insomnibus & uigiliarum excessu uexatis, quibus somnũ inducere & uigilias sopire docet hoc capite Serenus. Est autem uigilia, ut apud Aristotelem habetur, sensuum solutio, cum liberam suis functionibus intendere ualet operam. Somnus uero ipsorum ligatio, defectus & impotentia ob excessum uigilandi. Verum uigiliæ excedentes fiunt aliquando quidem citra ægritudinem, ut in senibus ob ariditatem; aliquando uero ex ægritudine propter primæ partis sensitiuæ calorem, sed uel ex sola in tem-

Vigilia.

Somnus.

Vigiliæ excedentes.

temperatura, uel ex humoris biliosi abundantia, ut in febribus & alijs biliosis calidisq; morbis, ut tradit Galenus. Et de hijs loquitur Hippocrates libro secundo aphorismorum, ubi sic pronunciat: Somnus atq; uigilia utraque si modum excesserint, malum. Quare uigiliarum excessui occurrere nunc docet Serenus. *Asciscendo.*) Prouocando & conciliando. *Non solum mis. &c.*) Ponit duo febrium mala, uidelicet calorem adurentem & uigilias, quæ etiam inter mala uniuersi corporis sunt plerisq;, ut libr. 26. cap. 11. ait Plinius. *Super optato sopore.*) Plurimum expetito & desiderato somno, qui salubris est & non inexpugnabilis, ut Celsus uocat. Nam sopor proprie nõ simplex somnus est, sed malus & noxius: cuius iuxta causarũ uarietatem plura sunt genera: inter quæ est Coma, lethargus, caros, & alia quorum omnium commune quoddam consequens est cataphora, id est in somnum delatio. *Pergit.*) Procedit & nititur. *Viduare.*) Priuare. *Placidi somni.*) Quietis mitis & gratæ ac placidæ, quod ea quæ quieta sunt omnibus placent. *Cœlestia munera.*) Dona diuina & deorum munere concessa. Somnus enim & quietem et quietis largitorem deum significat. Vnde Ouidius Metamorphoseon libro 11. Somne quies rerum placidissime somne deorum, Pax animi, quem cura fugit, qui fessa diurnis Membra ministerijs mulces, reparasq; labori. Est autem omni animali necessarius somnus, si naturam suam sequi saluariq; debeat, ut inquit Aristoteles. *Charta.*) Quid charta, quid papyrus, dictum est in principio libri. Vim eius sed ex uino sumptæ & adustæ contra uigilias Plinius etiam testatur libr. 24. cap. 11. cum ait: Charta quæ fit ex papyro cremata, inter caustica est. Cinis eius ex uino potus somnum facit. *Amni.*) Aqua. *Fulcrum.*) Puluinar. Fulcra à fulciendo dicta sunt, summę lectorum partes quibus thori sustinentur. *Cupressum.*) Et hoc uirtute sua refrigerante & adstringente. Cum enim ex calidis humoribus cerebrum scandentibus fiant uigiliæ, cupressus

Sopor. *Cataphora.* *Somnus deus.* *Cinis chartæ.* *Fulcrum.* *Cupressus.*

illos refrigerando & ne sursum ferantur prohibendo, uigilijs etiam obsistit somnumq́ conciliat.

Palladijs itidem succis quos flore rosarum
Iungis, & immisces madidum tritumq́ papauer,
Quo lita frons facilem præbebit nocte quietem.
Necnon mandragoræ gustu sopor additur altus,
Dilue præterea glomeramina quæ gerit intus
Clausa aries inter geminæ coxendicis umbras,
Inde soporati ducentur gutture potus.

Oleum rosaceum. *Palladijs succ. quos flo. &c.*) Oleum rosaceum intelligit quod ratione rosarum refrigerat & adstringit, somniferumq́ existit. Nam, ut Plinius tradit, succi rosarum usus in febre per se uel cum aceto ad somnos conciliandos utilis est, flos enim somnum facit. *Succus Palladius.* Per Palladios autē succos oleum intelligitur oliuarum. Palladi enim deę oliua, cuius inuentrix dicitur, consecrata est. *Papauer.* *Papauer.*) Quo efficacius fiat medicamentum, iubet rosaceo oleo miscere papauer: quod, ut Celsus ait, somno aptum est. Vnde Serenus supra capite primo uocat, amica papauera somno. Et Dioscorides, Nigri papaueris semen, ait, contra nimias uigilias, & ubi sopire opus fuerit emplastri modo frōti & temporibus ex aqua imponitur. *Quietem.*) Somnum facilem. *Mandragora.* *Mandragoræ.*) Mandragoræ tum in cibo & potu sumptæ, tum naribus olfatu admotę, uim soporiferam testantur omnes: possuntq́ id tum poma tum radix, ceteræq́ partes eius, & earundem succus & liquor. Verum largior illorum usus ignaros obmutescere facit: quare caute utendum, & si necessitas uti coget & eo accersendus somnus erit, satius fuerit, & satis etiam ob id odore tantum somnum quæsisse, & ita quidem si fieri poterit, non naribus admouendo, sed ut quidam faciunt, mala *Canon.* puluino subijciendo, habita scilicet moderatione illa maxime necessaria, ne quem obdormire uolumus, excitare

postea

postea non possimus: cuius rei & Celsus fideliter nos ad monet libro 3. *Sopor altus.*) Somnus profundus: & si copiosior fit usus, letalis. Differt sopor à somno: quod hic salubris sit, ille uero malus & noxius: quod & Plinius nobis innuit cum ait, Curandum ne somnus sopor fiat. *Glomeramina.*) Intelligit testiculos arietis, qui globosi tanquam glomeres inter fœmina dependent. Siue sordes eas quæ eò loci colliguntur & coaceruantur. *Intus.*) Intra scrotum siue oscheon & ambientem testes tunicam. *Inter coxendicis umbras.*) In abscondito & tanquam in umbra latentes. *Soporati.*) Somnum secum adferentes. Soporatus enim dicitur, cui ueluti irrigatus est somnus. *Gutture.*) Per guttur intelligit spacium illud in quo sunt meatus anhelitus & cibi, siue gulam & œsophagum, id est fistulam cibalem & uiam eorum quæ deuorantur, de quibus dictum est supra capite 16.

Somnus. *Sopor.* *Testes arietis.* *Soporatus.* *Guttur.*

LETHARGIAE EXPELLENDAE.

CAPVT LV.

DIXIMVS hanc sortem miseris mortalibus esse,
Vt sæpe inter se mala sint contraria morbi,
Deniq; nonnunquã somno sic membra grauantur,
Vt coniungatur letho sopor altus acerbo.

ETHARGIAE.) Lethargia siue Lethargus capitis morbus est phrenitidi contrarius, ut inquit Galenus. Nã cataphora est & in somnum delatio grauis & inexcitabilis, cui & febris accedit. Vnde Paulus Aegineta ait, Accidit autem lethargicis febris lenta & ignaua non ualde crucians cum cataphora. Et Celsus post cardiacum morbũ, quem phre

Lethargus.

nitidi contrarium dixerat, de lethargo sic scribit: Alter quoq; morbus est aliter phrenetico contrarius. In illo difficilis somnus, prompta ad omnem audaciam mens est: at in hoc marcor & inexpungnabilis penè dormiendi necessitas, lethargum Græci nominant: atq; id quoq; genus acutum est, & nisi succurritur, celeriter iugulat. Huius autem causa est pituita & frigidus humor, qui frigore & humiditate sua in somnum cogit: maliq; locus caput est. Vnde Galenus in expositione aphorismi libri 2. qui est, Somnus & uigilia, utraq; si modum excesserint, malum: post descriptionem somni grauis qui difficilem habet expergefactionem, sic ait: Fit autem huiuscemodi somnus primo refrigerato sensitiuo, hoc est cerebro ipso: quæ refrigeratio cum fortis est, humiditati mixta, lethargicas facit passiones: cum siccitate uero catalepses Græce uocatas, Latine uero occupationes siue depræhensiones dixeris. Et quia principalis actio læditur, febris quoq; accedit lethargo. Dictus est autem lethargus, ut illud etiã addam, tum obliuionis tum desidiæ argumento: quasi obliuiosa desidia, seu desidiosa obliuio. λήθη lethe enim obliuio est. ἀργὸς argos uero iners dicitur & deses. Latini aliquando ueternum uocant, utrunq; etiam aut alterutrum indicantes, desidiam scilicet torporemq; aut grauiorem somnũ & obliuionem. Punici subethicum morbum dicunt. Ab hoc non multum distat alter quem Græci κάρον caron uocant: ex eadem enim materia scilicet pituita uterq; cõstat tum lethargus tum caros. In illo tamen differunt, quod in caro somnus præcedit & febris uehementior, & quod ipse aliis aliquot affectibus superuenit, ceu febribus, comitialibus & aliis. In lethargo uero somnus sequitur & febris ignauior, propriamq; habet causam. Hos affectus Plinius aliquando ueternũ, sæpius soporem appellat, præsertim cũ ait: Curandum ne somnus sopor fiat: quasi salubris sit somnus & eius quies, sopor uero morbosus & maleficus. Quare etiam Serenus, ut maleficii nota magis pateret,

Causa lethargi. *Somnus grauis.* *Catalepsis.* *Letargus unde dictus* *λήθη.* *ἀργός.* *Veternus.* *Subethicus morbus.* *Caros.* *Sopor.*

teret, soporem uocauit altum, id est profundum, grauem & qui malo est: & quo adhuc periculosiorem ostenderet, addidit etiam, Vt coniungatur letho acerbo. Vnde etiam Vergilius Eneidos libro 6. ait, Tum consanguineus lethi sopor, & mala mentis Gaudia. *Diximus*) Scilicet superius capite 28. *Sortem*) Euentum. *Letho.*) Morti. Lethum aliqui dictum uolunt à Græca dictione λήθη, quæ obliuionem significat, eo quod morientes omniũ obliuione capiantur, & tunc cum aspiratione scribitur lethum. Alij uero à Leo deriuatum uolunt, quo ueteres usi sunt pro deleo, quoniã mors omnia delet, & tunc sine aspiratione scribitur Letum. **Lethum.** **Leo.**

Ergo leui flamma torrentur cornua capræ,
Quo nidore grauem depellent lumina somnum.
Aut Veneris labrum, quæ dicitur herba, bibetur,
Quæ teritur prius & uino confusa liquescit.
Conueniunt acidis euphorbia mixta fluentis,
Gramina uel rutæ gemina si nare trahantur.
Quidam dira iubent septeno cimice trito
Vt uitientur aquæ cyathusq; bibatur earum:
Hæc potiora putant quàm dulci morte perire.

Leui flamma.) Igne paruo. *Torrentur.*) Vruntur ut fumum reddãt. *Cornua capræ.*) Et hoc propter fœdũ quem urendo mouent odorem, quo ad cerebrum per narium meatus delato, ægri excitantur. Vnde Celsus, Hos ęgros, inquit, quidam subinde excitare nituntur admotis hijs quę per sternutamẽta euocantur, & his quæ odore fœdo mouent, qualis est pix cruda, lana succida, piper, ueratrum, castoreum, acetum, allium, cepa, iuxta etiam galbanum incendunt, aut pilos, aut cornu ceruinũ, si nõ est, quodlibet aliud. Hæc enim cum conburuntur, odorem fœdũ mouent. *Nidore.*) Odore fœdo cornus caprini. Nidor proprie uniuscuiusq; rei adustæ dicitur odor. *Lumina.*) **Cornu capræ.** **Nidor.**

Ignes quorum ardore & ustione cornu odorem reddit
Labrum Ve- lethargicos excitantem. *Veneris labrum.*) Herbam hanc
neris. multi carduum magnum, Græci à siti dipsacon uocant.
Carduum ma- Herba est, ut Dioscorides illam pingit, aculeata, caulem
gnum. habens excelsum, spinosum: folia lactucæ similia, oblon-
Dipsacos. ga & spinosa, quæ per medium dorsum ueluti bullas fo-
ris & intus spinosas habent, concauo qua se in geniculis
coniungũt sinu, quo rores & pluuiæ aquæ continentur,
unde & nomen inuenit. Habet & in summis singularum
germinationum caulibus singula spinis echinata & ob-
longa capitula, quę cum aruerunt candido colore fiunt.
Cur autem olim labrum Veneris dicta fuerit hæc herba,
causam haud facile dixerim. Porrò labrum hic non ab
Labrum. oris parte quæ manifestam in homine significationẽ ha-
bet, sed à balneorũ uasis aquarijs, quibus ad lauanda cor-
pora utebãtur, sic dictũ est: q̊d uel Græci indicãt, qui ean-
λουτρὸν. dem herbam ἀφροδίτης λουτρὸν uocãt. λουτρὸν autem ipsis
aquarium uas est, quod labrũ Latinis dici nũc diximus.
Sunt tamen non solum aquaria sic dicta uasa, sed olearia
quoq; & uinaria, in quæ oleum è cortina & uinum è lacu
transferuntur. *Confusa.*) Commixta. *Liquescit*) Molle-
scit & resoluitur. *Acidu fluentis.*) Aceto. *Euphorbia.*) Eu-
Euphorbiũ. phorbium succus est herbæ nominis eiusdem: quam, ut
Lib. 5. cap. 1. Plinius scribit, in Mauritaniæ monte Atlante inuenit rex
Lib. 25. cap. 7. Iuba, appellauitq; euphorbiam medici sui nomine & fra-
tris Ant. Musæ, qui diuum Augustum seruauit lactuca.
Dioscorides ferulaceam arborem uocat, quæ acerrimo
liquore plena est, quem ob nimium eius feruorem incolę
timentes colligunt excipulis ex ouillis aut hedinis lotis
uentriculis factis. Vis est illi excalfactoria atq; discutiens.
Et quamuis lethargicos excitari labor sit, ut Plinius ait,
hoc tamen præstat euphorbium (ut perhibent) ex aceto
naribus tactis peucedani succo. Et Mesue, Euphorbium,
inquit, est medicina bona lethargiæ & obliuioni. *Grami-*
Ruta. *na.*) Folia. *Rutæ.*) Ad lethargicos suscitandos rutam
tritam

tritam ex aceto fronti infundere iubet Apuleius. Aliqui ſuccum ex aceto lethargicis olfaciendum dederunt, ut libro 20. cap. 13. refert Plinius. *Nare trahantur.*) Id eſt, olfactentur, ſcilicet euphorbium aut ruta ex aceto, quod illis penetrandi uim addit. *Quidam.*) Medicamenti huius ci micum fidem & autoritatem in alios reijcit, quemadmodum & Plinius libro 29. cap. 4. dum ait: Lethargi tamen medicinæ cum argumento adhibent cimices, quoniam uincatur aſpidum ſomnifica uis, ſeptenos in cyatho aquę dantes, puerilibus annis quaternos. *Dira.*) Crudelia, abhominanda. *Potiora.*) Eligibiliora. *Dulci morte.*) Vocat mortem dulcem, quod lethargo oppreſſi citra dolorē ceu ſomno dulci & quiete ſopiti leniter animā exhalent.

COMITIALI MORBO.

CAPVT LVI.

EST ſubiti ſpecies morbi cui nomen ab illo eſt,
Quod fieri nobis ſuffragia iuſta recuſat:
Sæpe etenim membris atro languore caducis
Concilium populi labes horrenda diremit.
Ipſe deus memorat dubiæ per tempora lunæ
Conceptum, talis quem ſæpe ruina profudit.

COMITIALI.) Morbus comitialis ſic dictus eſt, uti Serenus tradit, eo quod ſi quis illo correptus in comitijs concidiſſet, ſoluebantur comitia, quæ Romani populi ad ciuitatis res tractandas, ut magiſtratus creandos & leges ferendas, conuentus & coitiones erāt, & diuidebantur in Calata, curiata & centuriata, de quibus A. Gellius Atticarum noctium libro 15. cap. 27. & Feneſtella de magiſtratibus Romanorum capite ſeptimo. Et quia hij qui interlunio con

Comitialis morbus. *Comitia.* *Lunaticus morbus.*

cepti aut nati sunt, hoc morbo ferè corripiuntur: hinc etiam lunaticus est appellatus. Quoniam uero illo affecti, paroxismi & afflictionis tempore in terram subito concidunt, dictus est etiam caducus. Aliqui eũdem Herculeum uocant, eo quod Hercules huic morbo fuerit obnoxius, seu quod ut ille inuictus, ita hic nulla medicorum ope superabilis sit. Dicitur item propter magnitudinem & grauitatem suam (quoniam homo subito concidit & ex ore spumæ mouentur, ipseq́ morbus aut recens hominem consumit, aut ad extremum uitæ ac mortis diem usq; durat) ἱερὰ νόσος id est morbus sacer, & ut Celsus ait, maior.

Morbus caducus, Herculeus, sacer, maior.

ἱερὸν. Græci enim ἱερὸν quod nunc illis sacrum significat, antiquitus magnum & grande dicebant. Sic Homerus Iliados libro ιϛ. ἱερὸν ἰχθύν, id est piscem sacrum. Vergilius, sacram famem. Medici, sacrum morbum & os sacrum uocauerũt, eo quod grandia essent. Quamuis sint aliqui qui non tam propter magnitudinem quàm quod dijs offerri solerent talia ἱερὰ, id est sacra, dicta coniectent. Verum illorum opinionem qui morbum sacrum seu diuinũ dictum contendunt, quod diuinitus immittatur, refellit Hippocrates libro proprio de morbo sacro inscripto: Apuleius in apologia seu defensione prima ἱερὰν νόσον, id est sacrum & diuinum morbum à Græcis nominatum putat, quod animi partem rationalem, quæ longe diuinissima est, uiolet. Hippocrates libr. de uulneribus capitis, puerilẽ etiam uocat, eo quod in pueris abundet & illos sæpius infestet.

Morbus diuinus.

Morbus puerilis.

Demum Græci hunc morbum, quoniam nerui eo contrahuntur, ἐπιληψίαν epilepsiam uocãt, hoc est correptionem & conuulsionem. Est enim, uti Galenus tradit, omnium corporis partium conuulsio, nõ quidem perpetua ut in emprosthotono & opisthotono atq; tetano uidere est, sed quæ ex temporum interuallis accidit. Consistitq; affectus hic in supremis corporis partibus, cerebro uidelicet, fitq; ex frigido crasso & uiscido pituitæ humore, spiritus animalis in cerebri uentriculis contenti meatum obstruen

Epilepsia.

ſtruente: quamuis aliquando etiam ab atra bile fiat, ubi ſcilicet in meatibus uentriculorum cerebri retinetur ſiue is medius ſit ſiue poſtremus. Porrò morbus hic ſubito fit & ſoluitur confeſtim: & qui ſic laborat, neq; uidet, neque audit, neq; ullo ſenſu quicquam percipit, ac ne memoria quidem conſequi poteſt, quid factum ſit. Siquidem cum memoriæ uiribus, ratio quoque læditur. Soletq; morbus hic, ut alij quidam, interdum ipſomet affecto, interdum alijs conſentiente cerebro euenire. Tribusq; continetur differētijs: quibus omnibus cōmune eſt quod cerebrum afficitur: uel conſiſtente in ipſo affectu, id quod pluribus epilepticis accidit: aut à uentriculi ore ad cerebrū per conſenſum aſcendente: aut, quod raro fit, cum à parte aliqua cui id forte fortuna accidit, incipit affectus, qui deinde ſentiente ægro ad cerebrum uſq; aſcendit. Sed de hijs copioſius Galenus in libris de affectorum locorum notitia, tertio, quarto & quinto. *Subiti.*) Quoniam homo ſubito concidit. *Nomen.*) Scilicet comitialis. *Suffragia.*) Suffragium aliquando auxilium ſignificat, aliquando uero, ut hic, uoces & ſententias quæ dicebantur in comitijs & in tabellis deſcribebantur, quibus unuſquiſque quem in magiſtratum eligi uolebat, declarabat, à quo & illa quoq; ſuffragia uocantur quæ ad idem declarandum clam in ciſtellam mittebantur, ceu lapilli, pilę, fabæ et ſimilia. *Iuſta.*) Quæ iuſto & ſtatuto tempore fiebant. *Atro.*) Funeſto. *Caducis.*) Labilibus, cadentibus. *Concilium populi.*) Comitia quæ uniuerſi populi conuentus erant, à ſimul itando ſic dicta, cum concilium ſit ubi populi pars aliqua & non uniuerſus populus conuenit. *Labes.*) Malum, ruina & caſus, qui dirimendorum comitiorum cauſa erat. Voluerunt enim non habendorum comitiorum cauſas eſſe aliquas, propter quas nefas erat habere comitia: dirimebantur autem tum comitiali morbo cadēte aliquo, tum tonante & fulgurāte Ioue. *Ipſe deus.*) Phœbus aut Aeſculapius. Indicat nunc qui huic morbo præ alijs

Suffragium. *Comitia.* *Concilium.* *Dirimēdorum comitiorum cauſæ.*

sint obnoxij. Sunt aūt maxime qui interlunio concipiuntur aut eduntur. Vnde Luna caducorum mater dicitur. Et inde quidam lunaticum morbum hunc uocāt. Porrò sacræ literæ lunaticos uocant eos quorum morbus lunæ ascensu increscat, quod diabolus lunaria seruet tempora, ut creaturam infamet in creatoris blasphemiam. *Dubiæ lunæ.*) Incertæ. Vergilius Eneid. libr. 6. Quale per incertam lunam sub luce maligna Est iter in syluis: ubi cælum condidit umbra Iuppiter, & rebus nox abstulit atra colorem: hoc est, interlunio quando luna in coitu est & silet. Plinius libro 16. cap. 40. Diem quo luna in coitu est, alij interlunium, alij silentis lunæ appellant. Quo tempore sine lumine aut sane minimo & dubio uidetur. Nam dum solis radios subit, hoc est in coitu, quoniam haustū omnem lucis auersa illò regerat, unde acceperit, ut Plinius scribit libro 2. non cernitur sed latet ac silet: idq; ferè triduo saltem manifeste, quo tempore nihil etiam uirtutis suæ hijs inferioribus infundit, ut placet Galeno. Sed dices, Cur igitur Serenus interlunio natos comitiali morbo corripi tradit, si luna tunc in hæc inferiora nihil operatur? Dico lunam in hęc inferiora agere bifariam. Primo actiue uim suam infundendo, quod non agit nisi cum lumine non est omnino priuata, quare interlunij tempore quia lumine exuta & uiduata, nihil inde defluit. Secundo priuatiue quatenus in coitu luminis splēdore et ui sublata, dum nihil agit, nihilq; impertit, uim suam substrahendo nocumentum affert nonnullum, & inferiora hæc utilitate sua priuat, sicq; ipsa uim & potestatem nullam inde accipiendo, afficiuntur. Et sic lunæ uiribus destituti qui interlunio nascuntur, communiter comitiales euadunt. *Conceptum.*) Per conceptum intelligit non solum illum qui interlunio in utero conceptus est, sed & eum qui in hunc mundum ex utero editus est interlunio. *Ruina.*) Casus. *Profudit.*) Prostrauit & concidere fecit.

Luna caducorum mater.

Lunaticus morbus.

Luna dubia, Silens.

Interluniū.

Prodest cum ueteri Baccho fel uulturis ampli,
Sed cochlear plenum gustatu sufficit uno.
Aut cruor ex Progne mixtus cum polline thuris.
Aut apium elixum, aut conditum melle fel agni,
Marrubiumúe pari confusum pondere mellis,
Cuius terna dabis gustu cochlearia in uno.

Fel uulturis.) Quod Serenus de felle uulturis poto ex uino contra comitiales prodit, id alij de aliorum animalium felle ac alijs uulturis membris referũt. Siquidem Dioscorides fel ursinum comitialibus delingẽdum utiliter dari, & testudinis in nares utiliter indi astruit. Sextus autem Platonicus, Vulturis iecur totum, ait, cũ sanguine ipsius tritum & per dies nouem potum, caducis prodesse dicimus. Plinius item lib. 30. cap. 3. sic scribit, Prædicatur recreare comitiales iecur uulturis tritum cũ suo sanguine ter septenis diebus potum, cor pulli uulturini adalligatum. Sed et ipsum uultrem in cibo dari iubent, et quidem satiatum humano cadauere. Quidam pectus ei bibẽdum censent, & in cerrino calice. *Cochlear.*) Quid sit cochlear dictum est superius capite 17. *Gustatu.*) Haustu. *Cruor ex Progne.*) Alludit ad fabulam qua Progne in hirundinem transformata fingitur, & cuius meminit Ouidius Metamorphoseωn libr. 6. Per Prognes itaq; cruorem Serenus intelligit sanguinem hirundinis, qui cum thure comitialibus medetur, imò & cor recens deuoratum, ut libro. 30. cap. 3. refert Plin. *Polline thuris.*) Thuris puluere tenuissimo, qui manna Græcis dicitur, aliud à cælesti rore aëreóue melle, quod à nostri temporis medicis & in sacris literis manna etiam uocatur. *Apium elixum.*) Apium herba est quam ætas nostra petroselinon appellat. Nam quam illi Plinius in condimentis gratiam, ut alias interim obticeam, adscribit, cum ait, Apio gratia uulgo est. Nanq; rami largis portionibus per iura innatant & in condimentis peculiarem gratiam habent. Hanc eandem gratiam &

Fel uulturis. *Cochlear.* *Sanguis hirundinis.* *Progne.* *Pollin thuris.* *Manna.* *Apium.*

illa quæ petroselinō à nōstris uocatur, obtinet. Sed quod Chrysippi et Dionysij autoritate dicit in puerperijs ab eo cibo comitiales fieri qui ubera hauriunt, eaq; causa inter nefastos frutices damnatū: id recentiorū medicorū schola quoq; cōprobat. Inter quos Auicēna, ut alios omittā, sic ait Canonis libro 2. Apium est malum epilepsiæ, excitans epilepsiam epilepticorum. Et libri 3. fen prima tract. 5. capite 10. dicit epilepsiam mouere apiū proprie sua proprietate quam habet in ea. Et cap. 11. de curatione iubet eos alienare à se omnia olera usq; ad atriplices & blites, nedum alia, & proprie apiū: etenim est ei proprietas commouendi epilepsiam. Sed dices: Quomodo igitur Serenus id epilepticis & comitialibus prodesse tradit? Dico, quod ubi in capite & id epilepsię obnoxiorum, multa fuerit humorum repletio, tunc ipsos commouendo, nocere & morbum excitare potest: ubi uero pauci fuerint, tunc ipsos discutiendo & dissoluendo confert. Aut si nimius & superfluens eius fuerit usus, nocebit: sin paucus & moderatus, conferre poterit. Et sic diuersa ratione aut oberit aut proderit. *Conditum.*) Mixtum. *Fel agni.*) Plinius, Magnifice, inquit, laudatur & sanguis pecudum potus, item fel cum melle pręcipue agninum. *Marrubium.*) Scilicet humores discutiendo & obstructiones aperiendo.

Fel agni.

Marrubium.

Aptus mustelæ cinis est & hirundinis unà.
Præterea pluuias hominis quas calua supina
Excepit proiecta sinu consumere prodest.
Et lapis ex nido uaga quem congessit hirundo
Vellitur, & nexu fouet attollitq; iacentem.
Pellitur ut fama est, gustu quoq; langor anethi.

Cinis mustelæ.

Mustelæ cinis.) Nō modo mustelæ cinis sed & nō usta eiusdem membra quædam huic morbo medentur, si alijs credimus. Nam, ut Plinius tradit, prodest & cerebrum mustelæ inueteratum potumq;: & iecur eius. Testiculi, uuluæq; aut uentriculus inueteratus cum coriandro. Item cinis

nis. Syluestris uero tota in cibo sumpta. Et Dioscorides, Mustelæ, inquit, uentriculus coriandro farctus, inueterate tusq́ue comitialibus utiliter bibitur. Prodest & sanguis eiusdem. *Hirundinis und.*) Hoc est, cinis hirundinis simul cum cinere mustelę: quamuis per se etiã prosint. Plin. lib. 30. capite 3. ubi anginis remedia ponit, non solum ad anginas sed & comitialibus quottidie cum pane aut potu dare aliquos dicit hirundinũ pullos strangulatos et cum sanguine combustos in uase: Quosdam uero & mustelæ cineres pari modo ammiscere. *Pluuias hominis &c.*) Hoc est, aquam pluuiatilẽ quæ in hominis interfecti caluaria reperitur. Artemõ fontanam dedit, ut refert Plinius, cuius libro 28. capite 1. hæc sunt uerba: Artemon caluaria interfecti igneq́ue cremati propinauit aquam é fonte noctu comitialibus morbis. *Calua.*) Cranium, caluaria quæ supernum capitis os est. *Supina.*) Reuersa, ita ut pars aperta sursum spectet. *Excepit sinu.*) Hoc est, in cauitatem suam suscepit. *Proiecta.*) Abiecta, neglecta. Et per hoc innuere uidetur quod Artemonis autoritate Plinius refert, uidelicet ut sit hominis interfecti. *Consumere.*) Hoc est, potare: quod enim bibitur, consumitur. *Lapis ex nido &c.*) Hoc est, lapillus qui in hirundinum nidis siue pullorum uentriculis reperitur. Dioscorides libro 2. Dissectis ex prima foetura hirundinis ante plenilunium hirũdinum pullis, in uentriculis eorum lapillos inuenies duos, ex quibus uersicolore & uario altero, uniformi uero concolorecq́ue altero priusquam terram attingant in bucculæ aut cerui aluta inclusis & brachio collóue adalligatis comitialibus proderis, sæpiusq́ue omnino ad sanitatem restitues. Porrò Plinius magorum opinionem referens libro 30. capite 3. sic scribit: Magis placent uel lapilli è uentre pullorum hirundinum sinistro lacerto annexi. Dicuntur enim excluso pullo lapillum dare. Quod si pullus is detur incipienti in cibo, quem primum peperit, cum quis primum tentatus sit, liberatur eo malo, Postea medetur hirundinum

Cinis hirundinum.

Aq. pluuia ex calua.

Calua.

Lapis hirundinis.

sanguis cum thure, uel cor recens deuoratum. Quin & è nido earum lapillus impositus recreare dicitur confestim & adalligatus perpetuo tueri. Hæc ille. Quæ eo profusius adscribere placuit, ut contra comitialem morbum tota

Hirundo uaga. hirundinum haberetur medicina. *Vaga.*) Mobilis & sine negotio flexuose modo huc modo illuc discurrens & uolans. Volucrum soli hirundini, ut Plinius libro 10. capite 24. scribit, flexuosi uolatus, uelox celeritas: quibus ex causis neq; rapinæ cæterarum alitum obnoxia est: eadem demum sola auium non nisi in uolatu pascitur. Præterea abeunt & hirundines hibernis mensibus, sola carne uescens auis ex hijs quæ aduncos ungues nō habent. Sed in uicina abeunt, Aphricos sequutæ montium recessus. Inuentæq; iam sunt ibi nudæ atq; deplumes. Thebarum tecta subire negantur, quoniam urbs illa sæpius capta

Bizya arx. sit. Nec Bizyæ in Thracia propter scelera Thesei. Est autem Bizya, ut idem lib. 4. scribit, arx regum Thraciæ à Terei nefasto crimine inuisa hirundinib. regio. *Vellitur.*) Euellitur, eruitur & accipitur. *Nexu.*) Alligatione & appensione in brachio uel collo. *Fouet.*) Recreat & tuetur etiam. *Attollit.*) Surgere facit & sanat. *Iacentem.*) Eum qui comitiali correptus in terram prostratus iacet & con

Fama cidit. *Vt fama est.*) Vt dicitur & pro uero habetur. Fama enim cōmuniter uera est. Nam quod uulgo dicitur, Haud frustra est, quod communis fama famat. Et Hesiodus ἐν ἔργοις καὶ ἡμέραις, in libro operum & dierum ait, *φήμη δ' οὔτις πάμπαν ἀπόλλυται, ἥν τινα πολλοὶ λαοὶ φημίζουσι, θεὸς νύτις ἐστὶ καὶ αὐτή.* Hoc est, Fama uero nulla omnino perditur, quam multi populi famigerant, Deus certe quidam

Anethum. est & ipsa. *Gustu.*) Esu aut potu. *Anethi.*) Auicenna Canonis lib. 3. Fen 1. tract. 5 capite 11. Cum anethum & ruta in cibis eorum ponuntur, conferunt.

Regio

REGIO MORBO PELLENDO.

CAPVT LVII.

REGIVS est uero signatus nomine morbus:
Molliter hic quoniam celsa curatur in aula.
Huic rubia ex mulsa fertur conducere lympha.
Allia trita dabis uino madefacta calenti.
Vellera cum uiuo suffiri sulphure prodest.

REGIO *morbo.*) Morbus dicitur regius à curatione, eo quod molliter, ut Serenus ait, & delicate in principum aulis curetur: hoc est, ut Varrro sentit & Plinius libro 22. cap. 24. refert, quod mulsi potione quæ in regum delitijs erat, seu ut Celsus autumat, quod rebus mentem exhilarantibus curetur. Nam in eius curatione, ut Celsus pręcipit, per omne tempus utẽdum est exercitatione, frictione, si hyems est: balneo, si æstas, frigidis natationibus: lecto etiam & conclaui cultiore, clauso loco uti ludis, lasciuia, per quę mens exhilaretur. Ob quæ regius morbus dictus uidetur. Vide licet à molli & uolupi dietæ genere & curatiõe. Dicitur et Arquatus à cęlestis arcus uirore. Et aurigo à pallore auri, quem bilis per uniuersum corpus fusa repręsentat. Gręci icteron ab aue cognomine et cõcolore uocãt. Vnde Plin. Auis icterus uocatur à colore, quæ si spectetur, sanari id malum tradunt & auem mori, hanc puto Latine uocari Galbulum. Hæc ille lib. 30. cap. 3. Hic morbus maxime in oculis manifestatur. Vnde Plinius libr. 26. cap. 13. ait, Morbum regium in oculis præcipue mirari est, tenuitatem illam densitatemq; tunicularum felle subeunte. Et Celsus, Aeque notus est, inquit, morbus quem interdum arquatum, interdum regium nominant. Color autem eũ morbum detegit maxime oculorum, in quibus quod album

Morbus regius. *Morbus arquatus.* *Aurigo.* *Icteros.* *Galbulus auis.*

esse debet, fit luteum. Soletq; accedere & sitis & dolor capitis & frequens singultus & præcordiorum dextra parte duricies, & ubi corporis uehemens motus est, spiritus difficultas, membrorumq; resolutio, atq; ubi diutius manet morbus, totum corpus cum pallore quodam inalbescit.

Causæ morbi regij. Fit autem à uarijs causis. Aliquando enim iudicatorie fit & per crisim, natura flauam bilem ad totum corpus & præcipue cutem reponente. Aliquando uero iocinore male se habente, uidelicet aut ob scirrhũ tumoremq; prædurũ qui diutinus morbus est, aut ob inflammationem, aut obstructionem, quę ambo repente fieri possunt. Interdum uero fit morbus hic citra hos affectus, ubi mutata iocinoris secundum naturam temperatura, humores biliosi efficiuntur: aut ab extranea aliqua occasione corrupto & bilioso effecto sanguine, qualis aliquando à feris mordentibus fieri solet. Præterea fit etiam aliquando ob folliculi fellis uim attractoriam secretoriamúe imbecilliorem factam, nec non folliculi ipsius oppletionem, obstructionemúe, quemadmodum & uasorum quæ ab ipso exorta, ora sua in hepar extendũt. Demum euenit morbus hic ubi ob splenis uitia atra bilis per corpus diffunditur.

Icteros niger. Sed huiusmodi colores multo nigriores sunt quàm alij, unde & nigrum icteron uocauerunt, solo colore distinctionem facientes. *Regiꝰ.*) Docet primo cur dictus sit morbus regius. *Signatꝰ.*) Indicatus & appellatus. *Molliter.*) Leniter, blãde & delicate. *Celsa.*) Regia. *Aula.*) *Aula.* Aula aliquando pro atrio accipitur, quod Grçci etiam αὐλὴν aulam uocant: aliquando uero pro principum domibus, hoc est regijs.

Rubia. *Rubia ex mulsa.*) Idem testatur Plinius libro 24. cap. 11. Qua uero ratione id fiat, docet Dioscorides libro 3. cum ait: Radix rubiæ urinam cit, eamq; ob causam

Allium. ictericis cum mulsa aqua utiliter bibitur. *Allia.*) Allium Praxagoras etiã cõtra morbũ regium uino miscuit, ut refert Plin. Et huius eadem redditur causa quæ rubiæ, quoniam scilicet urinam ciat. *Vellera cum sulphure.*) Medicamentum

mentum hoc regium morbum sanat, materiam ad cutim iam delatam & discolorantem discutiendo & purgando. Sulphur enim, ut Dioscorides tradit, icterum purgat cochlearis pondere fronti inspersum. *Vellera cum sulphure.*

INFANTIBVS, DENTIBVS VEL STRIGE INQVIETATIS.

CAPVT LVIII.

Nudum hominem primũ mũdi natura profundit:
Insuper excruciat niueis cum dentibus armat.

INFANTIBVS.) Infans dicitur puer quã diu fari nequit, quasi non fans. Et inde dicitur infantia, ætas prima hominis donec fari incipit. *Infans.* *Infantia.* *Dentibus.*) Scilicet erumpẽtibus & nascentibus, hoc est dentitione. *Strige.*) Strix auis dicitur nocturna quæ de nocte uolat, inuisa & inauspicata, quæ fertur mammis lactare pueros & infirmare, sic dicta à stridendo. Aliqui non aues striges sed anus quasdam ueneficas carmine in aues se conuertentes & noctu infantium sanguinem exsugentes autumant. Ouidius fastorũ lib. 6. Sunt auidæ uolucres, non quæ Phineia mensis Guttura fraudabant, sed genus inde trahunt. Grande caput, stantes oculi, rostra apta rapinæ, Canicies pennis, unguibus hamus inest. Nocte uolant, puerosq́ꝫ petũt nutricis egentes, Et uitiant cunis corpora rapta suis. Carpere dicũtur lactentia uiscera rostris, Et plenum poto sanguine guttur habent. Est illis strigibus nomẽ, sed nominis huius Causa, quod horrẽda stridere nocte solent. Siue igitur nascuntur aues, seu carmine fiunt, Neniaq́ꝫ in uolucres falsa figurat anus, In thalamos uenere Procæ, Proca natus in illis Præda recens auium quinq; diebus erat. Sed has fabulosas esse aues autumat, & uere quidẽ, Plinius: qui nat. hist. *STRIX.*

libro 11. cap. 39. sic ait: Fabulosum arbitror de strigibus ubera eas infantium labris immulgere. Esse in maledictis iam antiquis strigem conuenit: sed quæ sit auium constare non arbitror. Nec modo apud ueteres, sed & iam quoq; in maledictis esse constat strigem, accipiq; pro muliere malefica, noctu ambulante & infantes aggrediente, sanguinemq; illorum sugendo exhauriente, adeo ut aut mortui in cunis inueniantur, aut diu uiuere non possint. Quod si diutius uiuant, membro tamen aliquo, si non

Lamia. uniuerso corpore, debiles uiuūt. Multi strigem istiusmo
לילית di Lamiam uocāt. Hebraice לילית dicitur, et Lamia trans
Furia. fertur à Symmacho, ab alijs Furia. Isaias cap. 34. Et ibi cubauit lamia. Super quo scripsit Rabi Dauid Kimhi, quod sit animal ululans in deserto & præsertim de nocte. Vnde ei nomen est inditum à ליל, quod nox est. Sed reuera nihil aliud est quàm dęmonium syluestre habitans in locis desertis, ut Capnion ille Sueuiæ decus in rudimentis Hebraicis interpretatur. Quod quidem dęmoniū talia quandoq; peragere ob peccata nostra et ἀπιστίαν diuina permittit maiestas. *Nudum.*) Inter alias quā plurimas hominis miserias est & illa quod nudi nascimur. Plinius libro 7. Natura hominem tantum nudum & in nuda humo natali die abijcit ad uagitus statim & ploratū, nullumq; tot animalium aliud ad lachrymas, & has protinus uitę principio. Nec modo nudi nascimur, sed & nudi iterū ex hoc mundo recedimus. Vnde non inelegans est carmen Græcum, γῆς ἐπέβην γυμνὸς, γυμνός θ᾽ ὑπὸ γαῖαν ἄπειμι Καὶ τί μάτην μοχθῶ γυμνὸν ὁρῶν τὸ τέλος. *Primum.*) Ab initio uitæ, nataliq; die cum iam nascimur. *Mundi natura.*) Rerum or

Mūdus. do & dispositio conditioq; mundi. Mundus, inquit Aristoteles in libro de mundo, est uniuersitatis ordo & exor
Natura. natio, à deo & per deum custodita. Natura uero mūdi uita est & illi dominatur. *Profudit.*) Ex utero in hunc mundū & has auras uitales produxit ac genuit. *Insuper.*) Præterea ultra id quod nudi nascimur. *Excruciat.*) Molestat

punit

punit & dolore afficit. *Niueis*) Candidis & albis, à colore niuis. *Dentibus armat.*) Id est dentibus tanquam armis instruit & munit, hoc est, cum dentes primum erumpere incipiunt, quod dentire dicitur. Dentes autem homini pro armis et instrumentis sunt tum ad loquelam formandam, tum ad cibum conficiendum. *Dentire.*

Collo igitur molli dentes nectentur equini,
Qui primi fuerint pullo crescente caduci,
Aut teneris cerebrum gingiuis illine porci:
Aut leporis niueum bibitur cum lacte caprino.

Dentes equini.) Dentes equinos qui primum cadunt facilem dentitionem præstare infantibus adalligatos testatur etiam Plinius lib. 28. cap. 10. idq; efficacius, si terram non attigere. Et Sextus Platonicus remedium fore tradit equi dentes qui primum nati fuerint si dentem qui dolet tetigeris. Nam et si infans, ut ait, equi rostrum basiauerit, dentium dolorem non sentit, & nec equus mordebit infantem. Cæterum ætas nostra in hoc casu non equi sed lupi dentibus utitur, qui adalligati infantium pauores prohibent, dētientiq; morbos, quod et pellis lupina pręstat autore Plinio loco paulo ante dicto. *Pullo.*) Scilicet equi. Est autem generale nomen pullus ætatis teneræ & imbecillæ & adhuc increscentis. *Caduci.*) Labiles & cadētes. *Cerebrum porci.*) Cerebrum suis. Porcus enim de sue dicitur, & id quidem domestico ferè. Est autem Græcum nomen antiquum, ut Varro de re rustica libro 2. scribit, sed obscuratum, quod nunc eum uocant χοῖρον. Porrò quod ad cerebri ipsius medicinam attinet, facilem dētitionem præstat: quod quamuis aperte, quod sciam, Plinius non dicat, potest tamen idem ex eodem facile intelligi. Nam postquam libro 30. capite quinto ouis cerebrum gingiuis illitum magnifice iuuare dixit, haud lōgo interuallo post ait ad dentitionē cerebrū pecoris utilissimū esse. *Dentes equini. Dens lupi. Pullus. Cerebrū suis. Porcus. χοῖρον.*

Cerebrum leporis. Sub pecore autem & sues conprehenduntur. Ni una sim mutata litera pro ouis legere quis maluerit suis. *Leporis niueum.*) Scilicet cerebrum, quod candidum est, & infantium dentitionibus prodest, gingiuis cõfricatum, aut in cibo sumptum, autore Dioscoride & Paulo Aegineta. Plinius libro 28. capite 19. Lacte caprino uel cerebro leporum perunctis gingiuis faciles dentitiones fieri dicit, nulla potus aut esus facta mentione. Galenus uero, ut refert Serapio, de eodem sic scribit: Cerebrũ leporis pro certo scimus, quod quando liniuntur cum eo gingiuæ puerorum tempore ortus dentium eorum, facit eos facile nasci & sine dolore: & hoc est notorium apud omnes: & administratio eius est postquam decoquitur. Et nõ habet hoc cerebrum solum hanc proprietatem, imò etiam mel & oleum & butyrum, & alia multa huiusmodi, quę habent uirtutem faciendi nasci dentes infantium.

Præterea si forte premit strix atra puellos,
Virosa immulgens exertis ubera labris:
Allia præcepit tundi sententia Vecti
Qui ueteri claras expressit more togatas.

Premit.) Cõprimit, molestat & infirmat. *Atra.*) Nocturna propter noctem tenebrosam & noctis atritatẽ, quo tempore maxime uolat et talia peragit. Seu atra, id est funesta, propter noxam & læsionem, quã infert perniciosam letalemq́. *Puellos.*) Infantes. *Virosa ubera.*) Mammas maleficas & quæ infantium sint appetentes: quemadmodum mulier uirosa dicitur, quæ uiri est appetens, & loci muliebres uirosi, qui coitus sunt appetentes: deducto uocabulo à uir & non à uirus. Quanquam ab hoc etiam uirosus deducatur, quod modo malum odorem significat, Virg. Virosaq́ Pontus castorea: modo saporem malũ, Varro, Rancidam carnem apposuit nobis & uirosam. *Exertis labris.*) Dimotis & apertis labijs, quę oris sunt extremitates. *Allia.*) Hoc Vectij autoritate confirmat. *Sententia.*) Iudicium

Virosus.

Labra.

Allia.

cium siue credulitas autoritásue. *Vecti.*) Illius medici, de quo Plinius libro 29. capite 1. sic scribit: Exortus deinde est Vectius Valens, adulterio Messalinæ Claudij Cæsaris nobilitatus, pariterq́ue eloquentiæ affectator. Is eam potentiam nactus nouam instituit sectam. Fuit autem Græcus genere, & ad Neronem de medicina scripsit. *Togatus.*) Toga uestimenti genus est Romanorum proprium, sicut Græcorum palliū. A tegendo uero toga uocata est, cum sub ea tunica esset. A toga togati dicuntur Romani. Et togatæ comœdiæ togatæ sunt appellatæ, quæ scriptæ sunt secundum ritus & habitum hominum togarum, id est Romanorum. *Vectius Valens.* *Toga.* *Pallium.* *Togatus.* *Togata comœdia.*

COMBVSTVRIS IGNE VEL FRIGORE.

CAPVT LIX.

SVNT diuersa quidem mala frigoris atq́ue caloris,
Sed tamen amborum simili nocet ulcere uirus.
Illa quoq́ue usta putes quæ sunt niue læsa rigenti.
Conuersa in cinerem platani pila curat utrunq́ue.

COMBVSTVRIS *igne uel frigore.*) Quamuis diuersæ & contrariæ sint naturæ calor & frigus, nihilominus tamen similes in quibusdam locis, ut Plinius ait, sunt æstus immodici & frigorum effectus: estq́ue utriusq́ue tum caloris tum frigoris urere, ut hoc capite docet Serenus. Et per ignem intelligit omne id quod calore urit, siue ignis seu aqua feruēs, lapisúe aut ferrū candēs id fuerit. Per frigus uero, niuem, glaciē, uentos frigidos, & id genus si quid est aliud. De calore quod urat, omnibus notum est. De frigore uero testimonium habemus Catonis de re rustica capite penultimo de asparago serēdo, ubi infit: Quo anno seueris, sub *Combustionis causæ contrariæ.*

ſtramentis per hyemem operito, ne rigore peruratur. Et Cicero Quæſt. Tuſcul. lib. 2. Conſuetudinis, ait, magna uis eſt, pernoctant uenatores in niue, in montibus, uri ſe patiuntur. Lucanus: Vrebant montana niues. Et Vergilius de utraq; uſtione ſic ait: Rapidiúe potentia ſolis Acrior, aut boreæ penetrabile frigus adurat. *Vlcere.*) Exulcerat enim ambuſtio. *Virus.*) Vſtionis noxa & maleficium. *Rigenti.*) Frigida. Rigere proprie eſt frigere: deductum aũt eſt à uerbo Grǽco ῥίγω, quod eſt algeo & frigeo. Vnde etiã ῥῖγος dicitur frigus. *Conuerſa.*) Scilicet per combuſtionem. *Platani pila.*) Plinius libro 24. capite 8. Cinis pilularum platani ſanat ambuſta igni uel frigore. Quid autem ſint pilulę platani, habes ſuperius. *Vtrunq;.*) Hoc eſt, combuſturam & ignis & frigoris.

Rigere ῥίγω. ῥῖγος. Plantani pilule.

At uero ambuſtum flammis qui candidus oui
Succus ineſt, penna inductus ſanare ualebit.
Aut tu ſuccoſæ cinerem perducito lanæ,
Aut uiuam ex oleo lini contundito calcem.
Hordea uel franges, atq; oui candida iunges,
Adſit adeps porcæ mira eſt hæc forma medelæ,
Iunge chelidonĳs, ac ſic line uulnera, ſuccis.
Quodq; recens uſſit glacies axungia ſimplex
Mulcet & ex facili grata eſt medicamine cura.

Flammis.) Igne & alĳs etiã rebus calore ſuo adurentibus. *Candidus oui ſuccus.*) Albumẽ oui, quod frigidum eſt & glutinat, ardoresq; lenit, in ambuſtis excitari puſtulas prohibet, ſi quàm primũ eo inungãtur, ut tradit Dioſcorides. Et Plinius libr. 29. cap. 3. Ambuſta aquis, ait, ſi ſtatim ouo occupẽtur, puſtulas non ſentiunt. *Inductus.*) Illitus. *Succoſæ cinerem lanæ.*) Cinerem lanæ ſuccidæ combuſtæ: qui, ut Plinius quoq; libri iam dicti cap. 2. teſtatur, ambuſtis illinitur. *Viuam.*) Hoc eſt, recentem & aquis non aſperſam, quæ cunctis eſt efficatior. *Ex oleo calcem*) Quamuis

Albumen oui. Cinis lanæ ſuccidæ. Calx ex oleo lini.

feruidam uim habeat calx, excepta tamen quibusdam alijs ceu oleo uel adipe, maturandi uim acquirit, mollit, disijcit & ad cicatricem perducit: prӕterea ardores extrahit & incipientes serpere ulcerum impetus arcet, autore Dioscoride & Plinio. *Lini.*) Scilicet seminis, quod ardores omnes intus & foris discutit. *Hordea franges.*) Hoc est, contundes & in farinam rediges. Idē medicamentum ponit Plinius libro 29. cap. 3. Vlceribus ex ambusto cum candido ouorum tostum ordeū & suillo adipe mire prodest. *Chelidonijs succis.*) Vulnera enim serpere prohibent & serpentia sanāt, ut autor est Dioscorides. Apuleius herbam cum seuo caprino conterere & imponere iubet ad combustum. *Glacies.*) Glacies est aqua frigore congelata. Intelligit autem non solum glaciem, sed & niuem, & omne frigus adurens. *Axungia simplex.*) Adeps suillus syncerus. Plinius, Syncera axungia medetur ambustis uel niue. Dioscorides, Suillus adeps ambustis accomodatus est.

Semen lini.
Hordeum cum axungia et albumine oui.
Chelidonia.
Glacies.
Axungia simplex.

VENENIS PROHIBENDIS.

CAPVT LX.

VT tutus fias infestӕ fraude nouercӕ,
Vel quicunq; tuo carpetur liuidus auctu,
Non expectatis eat obuia cura uenenis.

ENENIS *prohibendis.*) Prӕcauendis ne lateāt, aut si assumpta fuerint, nocere ne possint: similiter sine prӕcautione assumptis, curādis. Dicuntur autem uenena ea quӕ corpori adhibita naturam eius immutant et corrupunt. Quorum quӕdam extra per morsum ictum ue animalium uenenosorum inferuntur: de quibus habitum est in superioribus.

Venenum.

Quædã uero intus in cibo uel potu assumũtur, quorũ medicatio ceu priorũ etiã, bifariã diuiditur, uidelicet in præcautionem & curationẽ. In præcautionem quidem ne lateant à principio uenena: aut si forte clam data fuerint, ne noceant. Sed quia qui uenenis homini clam insidiantur tam dolose ea præparant ut peritissimos etiam decipiant, amaritudinem admixtis dulcibus & odoris grauitatem odoramentis à letalibus uenenis auferentes, ideo in ueneni suspicione condita elaborataq; cibaria omnia uitare oportet, omnesq; in gustu uehemẽtiores cauere qualitates, quotcunq; scilicet dulcibus salsisúe aut acidis saporibus constãt. Et in maiore siti fameq; nõ omnia raptimq; bibere aut comedere: sed cibi ac potus qualitates diligentius contemplari. Præsumenda etiam potu frigida aqua. Extincto enim appetitu difficillime arripiuntur à stomacho postea cæteræ qualitates. Sed ne decepti facile intereant, alia quoq; ratio & efficacior quidem est, ut in suspicione ueneni semper præcomedatur aliquid quo inefficacia reddantur uenena, qualia sunt ea quę Serenus in textu enumerat. Altera medicationis pars proposita fuit curatio et remedia quæ afferenda sunt his qui in ea inciderint. Et tunc opem auxiliumq; non differre oportet, ne post tempus aliquod remedio nullus superfit locus & incurabilis fiat curatio: autor Dioscorides libro 6. *Tutus.*) Munitus & sine periculo. Differt autem à Securus, quoniam securus dicitur quasi sine cura, qui periculum non timet, quamuis eidem obnoxius sit: Tutus uero qui periculo obnoxius non est, etiam si securus non est, sed timeat periculum. *Infestæ.*) Infestus dicitur, qui alteri molestus est et insidias molitur. *Nouercæ.*) Nouerca dicitur patris uxor filijs ex alia matre susceptis & natis. Solẽt autem communiter nouercæ priuignis, hoc est mariti ex alia uxore filijs, esse molestę & aduersæ fraudulentæq;, adeo ut si possint, conentur etiam aliquãdo è medio tollere. *Carpetur.*) Discerpetur, torquebitur & cruciabitur. Et hoc boni in

Tutus. Securus. Infestus. Nouerca.

se

ſe habet liuor & inuidia quod inuido ipſi moleſta eſt, ut Graeci non inelegantes teſtantur uerſiculi. ὁ φθόνος ἐστὶ κάκιστον, ἔχει δ' ἔτι καλὸν ἐν ἑαυτῷ, Τήκει γὰρ φθονερῶν ὄμματα, καὶ καρδίην. Quos non ineleganter doctus ac pius, & de quo uere dici poteſt illud Horatij, Integer uitæ, Sceleriſque purus, Michael frater noſter amantiſſimus ſic uertit: Inuidia nihil eſt peius, laudatur at inde Autori quod cor torqueat atque oculos. Aliter idem id ipſum: Triſte malum liuor uirtutem continet in ſe Turbat nanque oculos liuide corque tuum. *Auctu.*) Incremento, fortunæ proſperæ, & rebus fœliciter ſuccedentibus. *Non expectatis.*) Hoc eſt, antequam exhibeantur quæ aduerſus te parantur uenena. *Eat obuia cura.*) Hoc eſt, medicina præueniat & aſſumatur ſitque in uſu antequam detur uenenum, ut ſi traditum fuerit, nocere non poſſit. *Inuidia.*

Ante cibos igitur iuglandis fœtus edatur.
Produnt electri manantia pocula uirus.
Præterea coctæ querno cum cortice lymphæ
Conueniunt potu, demerſaúe ficus oliuo.
Sępe etiam rhaphanum prædixit numen edēdum.

Iuglandis fœtus.) Fructus & nucleus nucis iuglādis: de qua Plinius libro 15. cap. 22. ſic ſcribit, Honor hijs naturæ peculiaris, gemino protectis operimēto, puluinati primum calicis, mox lignei putaminis, quæ cauſa eas nuptijs fecit religioſas, tot modis fœtu munito, quod eſt ueri ſimilius quàm quia cadendo tripudium ſonumúe faciant. Et has e Perſide à regibus translatas indicio ſunt Græca nomina. Optimum quippe earum genus, perſicum atque baſilicon uocant. Et hæc fuere prima nomina. Carion à capitis grauedine propter odoris grauitatem conuenit dictum. Sunt qui honori nomen interpretentur & Iouis glandem eſſe dicant. Idem libro 23. cap. 8. Nuces iuglandes Græci à capitis grauedine appellauere: etenim arborum ipſarum foliorumque uires in cerebrum penetrant, *Nux iuglans.* *Nux Perſica.* *Baſilica.* *Carion.* *Iouis glans.*

hocq; minore momento, sed in cibis nuclei faciunt. Sunt autem recentes iucundiores, siccæ unguinosiores & stomacho inutiles, difficiles concoctu, dolorem capitis inferentes. Eedem præsumptæ uenena hebetant. Et hoc est quod Sereni dictum comprobat. *Produnt.*) Ostendunt & manifestant ne lateant nos uenena poculis illis indita.

Electrum. *Electri.*) Per electrum intelligit autor non succinum, sed metalli genus quod sic uocatur, & id quidem natiuum: nam & aliud est quod arte conficitur, de quibus Plinius libro 33. cap. 4. sic prodit, Omni auro inest argentum uario pondere. Vbicunq; quinta argẽti portio est, electrum uocatur. Fit & cura electrum argẽto addito, quod si quintam portionem excessit, incudibus nõ resistit. Est electro autoritas, Homero teste, qui Menelai regiã, auro, electro, argento, ebore fulgere tradit. Electri natura est ad lucernarum lumina clarius argento splendere. Quod est natiuum & uenena deprehendit. Nanq; discurrunt in calicibus arquus cælestibus similes cum igneo stridore, & gemina ratione prædicunt. *Manantia.*) Humentia, propter inditum liquorem potus qui humidus est. *Pocula.*) Vasa potoria ex electro fabrefacta. *Virus.*) Venenum po

Cortex quercus. culis inditum. *Querno cortice.*) Plinius libro 24. capite 5. Folia & baccæ uel cortex uel succus decocti prosunt contra toxica. Dioscorides libro 1. id de corticis & glandium decocto cum bubulo aut humano lacte refert. Celsus autem libro 5. ius glandis ex uino contritæ priuatim contra

Ficus. cerussam maxime prodesse ait. *Ficus.*) Scilicet sicca, quã caricam uocant. Hanc Dioscorides libr. 6. cum iuglande nuce præassumptam commendat: is enim cibus inefficacia

Oleum. cia reddit uenena. *Oliuo.*) Oleo oliuarum, quod uenenis aduersari & præsertim quæ exulcerando erodendoq; sunt, testis est etiam præter alios Dioscorides libro pri-

Rhaphanus. mo & sexto. *Rhaphanum.*) Rhaphanum contra uenena prodesse testatur etiam libro 20. cap. 4. Plinius: & priuatim, autoritate Nicandri, contra fungorum aut hyoscyami

mi

mi uenena salutarem. Celsus item priuatim contra fungos commendat libro quinto inquiens: Si fungos inutiles quis assumpserit, radicula aut epota aut cū sale & aceto edenda est. *Numen.*) Aesculapius.

Antidotus uero multis Mithridatica fertur
Consociata modis, sed Magnus scrinia regis
Cum caperet uictor uilem deprehendit in illis
Synthesin, & uulgata satis medicamina risit.
Bis denas rutæ frondes, salis & breue granum
Iuglandesq́ duas totidem cum corpore ficus
Hæc oriente die parco consparsa lyæo
Sumebat metuens dederat quæ pocula matri.

Antidotus Mithridatica.) Hoc est, medicina contra uenena à Mithridate rege qui eam inuenit composita, cuius compositionem Serenus in textu subiungit. Plinius libro 23. cap. 8. de hoc sic scribit: In sanctuarijs Mithridatis maximi regis deuicti Cn. Pompeius inuenit in peculiari commentario ipsius manus compositionem antidoti è duabus nucibus siccis, item ficis totidem, & rutæ folijs uiginti simul tritis, addito salis grano. Et qui hoc ieiunus sumat, nullum uenenum nociturum illo die. Idem libro 25. cap. 2. Mithridates maximus sua ætate regum, quem debellauit Pompeius, omnium ante se genitorum diligentissimus uitæ fuisse argumentis præter quàm fama intelligitur. Vni ei excogitatum quottidie uenenum bibere, præsumptis remedijs, ut consuetudine ipsa innoxium fieret: primo inuenta genera antidoti, ex quibus unum etiam nomen eius retinet. *Multis modis.*) Varijs compositionum generibus. *Consociata.*) Coniuncta, commixta & composita. *Magnus.*) Scilicet Cn. Pompeius, à quo sublatus est Mithridates. *Scrinia.*) Repositoria et arcas in quibus secreta & præsertim scripturę recōduntur. *Regis.*) Mithridatis Eupatoris, qui rex fuit Pōti. *Victor.*) Pompeius, qui Mithridatē uicit et debellauit. Vi-

Antidotus Mithridatica. *Mithridates.* *Scrinia.*

lem.) Vulgarē & ex rebus cōmunibus nō preciosis cōpositam. *Synthesin.*) Cōpositionem, à σὺν quod est cum, & θέσις positio. *Vulgata.*) Cōmunia & uulgo parata. *Risit.*) Derisit & contempsit. *Bis denas.*) Hoc est, uiginti folia rutæ. Item Dioscorides ait: Rutæ folia etiam, iuglandis nucis interanea, salis grumum, duasq; caricas ieiuni comedant, nulloq; ueneno sic lędentur. *Oriente die.*) Hoc est, mane, ieiuno uentriculo. *Parco lyeo.*) Modico uino. *Desiderat quæ pocula matri.*) Hoc est, ueneni potionem, & uenenum quo matrem sustulerat & extinxerat.

Synthesis.

Si nequit infandum præuertere cautio uirus,
Proximus ille gradus, data pocula pellere cura.
Lac asinæ, placidæq; bouis prodesse loquuntur.
Vetonicam ex paruo sumunt pleriq; lyæo.
Quod si hederæ succum quæ truncis hęreat altis
Instilles paruis poterunt haud ulla nocere
Pocula, quæ quisquam sæuis uitiauerit herbis.
Si quis hyoscyamum gustarit, lactæ capellæ
Exhausto rabidos poterit mulcere furores.

Si nequit.) Docet nunc datis uenenis mederi. *Infandum uirus.*) Venenum magnum & letale. *Præuertere.*) Anteuertere, præuenire & cauere. *Cautio.*) Præcautio, præuisio. *Proximus gradus.*) Propinquus & primus pręcipuusq; modus & ordo. *Pocula.*) Potionem uenenatā & uenenum ipsum. *Pellere.*) Expellere & eijcere tū uomitu tum alui deiectione. *Cura.*) Curatione & medicamento curante. *Lac.*) Præsertim recens, quod aluum mollit & contra letalium uenenorum erosiones incensionesq; confert, acrimonias eorum hebetando, ardores restinguendo & erosionibus eorum aduersando, ut autor est Dioscorides libro 2. & 6. *Asinæ.*) Plinius libr. 28. capite 10. Asinino lacte poto, uenena restinguuntur. *Placidæ bouis.*) Mitis bucculæ & uaccæ. Plinius loco iam dicto: Lacte bubulo cuncta uenena expugnari tradunt. *Vetonicam.*) Hanc cæteri nō solum

Lac.

Lac asininum, Bubulum.

Vetonica.

solum in curatione sed & in prçcautione utilem tradunt, sumendiq́ quantitatem adscribunt. Dioscorides libr. 4. Prodest cõtra uenena, in quem usum drachmæ pondere bibitur in uino. Eadem præsumpta letalibus aduersatur uenenis. Idem libro 6. Dantur prçterea cõmuniter cunctis uenenis accommodata remedia, inter quæ sunt & betonicæ folia, drachmæ pondere cum uino. Plinius libro 25. capite 9. Betonicæ semen inmulso aut passo uel farinæ drachma in uini ueteris cyathis quatuor uomere cogendi atq; iterum bibere: his qui quottidie gustent eam, nulla nocitura mala medicamenta tradunt. Antonius Musa herbæ quantitatem auget his qui uenenũ sumpserunt. Nam Vetonicæ, inquit, drachmas tres ex uini cyathis tribus statim dato bibat, & reijciet. *Paruo.*) Modico seu leui & nõ forti. *Pleriq;.*) Plures, multi. *Hederæ.*) Hçc proprie non hedera est, sed ob foliorum similitudinem quandam inter genera eius tantum numerata: proprioq́ nomine smilax uocatur: quare seorsum de utraq; egerũt Plinius & Dioscorides: hic enim de hedera lib. 2. de smilace uero hac quam ad lenis differentiam uocat asperam, lib. 4. egit: ille autem libr. 16 post hederarum genera, pro prio capite de hedera quæ uocatur smilax intitulato, egit: sicq́ eam descripsit, Similis est hederç, quam uocant smilacem: densis geniculata caulibus, spinosa, fruticosa ramis, folio hederaceo, paruo, non anguloso, à pediculo emittente pampinos, flore candido, olente lilium: fert racemos labruscæ modo, nõ hederæ, colore rubro, com plexa acinis maioribus nucleos undenos, minoribus singulos, nigros, durosq́. Infausta omnibus sacris & coroni s, quoniam sit lugubris, uirgine eius nominis propter amorem iuuenis croci mutata in hunc fruticem. Id uulgus ignorans plerunq; festa sua polluit hederam existimando: sicut in poëtis aut Libero patre aut Sileno, qui omnino nescit quibus coronetur. E smilace fiunt codicilli. Propriumq́ materiæ est, ut admota auribus leuem

Hedera smilax.

ſonum reddat. Hactenus Plinius de hedera ſmilace. *Succum.*) Scilicet foliorum & acinorum. Dioſcorides libro 4. Folia eius & fructus contra letalia uenena prius & poſt pota ſunt antidotum. Traditum præterea eſt, ſi tritũ eorum aliquid nuper genito infanti bibendum detur, nullum illi poſtea nociturum uenenum. Plinius etiam libro 24. capite 10. hanc immortalitati proximam & conuallibus opacis ſcandentem arbores dicit comantibus acinorum corymbis contra uenenata omnia efficaciſſimis: in tantum ut acinorum ſucco infantibus ſæpe ſtillato, nulla poſtea uenena nocitura ſint. *Quæ truncis hæreat.*) Nam, ut Plin. dicit, per arbores ſcandit & repit. Dioſcorides, Ad uoluitur arboribus ſupra infraq́ ſe circumagens. *Inſtilles.*) Stillatim & guttatim immittes, ad bibendumq́ dabis. *Paruis.*) Paruulis, pueris, & infantibus nuper genitis. *Pocula.*) Potiones. *Sæuis herbis.*) Herbarum ſuccis uenenatis. *Vitiauerit.*) Corruperit & ueneno infecerit. *Hyoſcyamum.*) Traditis in cõmuni contra letalia uenena remediis, ſubiungit nũc priuatim aduerſus hyoſcyamũ quod profit remedium. Nam quamuis uſus eius aliquis ſit, eſt tamẽ in uenenorum genere quoq; ceu alia id genus complura poſitum: nec modo hyoſcyamo, ſed omnibus id genus uenenis remedio eſt lac quodcunq;. Sed quod ad hyoſcyamum attinet, ſunt eius tria genera herbæ. Vna flore purpureo, ſemine nigro: Altera flore luteo, ſemine fuluo & ſufflauo ceu irionis. Et heæ duæ mentẽ ac caput infeſtant, inſaniam capitisq́ uertigines facientia, infelicis in uſu euentus. Tertia quam medici receperunt, flore & ſemine albo, utilis ad medicinam. Qua ſi uti non licebit, utendum altera quæ luteo ſemine eſt. Nigra etenim quod omniũ peſſima, ex omni uſu abdicanda erit: autor Dioſcorides libro 4. Plinius libro 25. capite 4. Apuleius capite 4. *Guſtarit.*) Potauerit, aut in cibo aſſumpſerit. *Lacte capellæ.*) Contra hyoſcyami noxam, non caprinum modo, ſed & omne in uniuerſum præcipueq́ aſininum prodeſſe

Hyoſcyamum.

Lac caprinum.

prodesse dicitur. Celsus: Si hyoscyamum quis ebibit, feruens mulsum bibendum est, aut quodlibet lac, maxime tamen asininum. Dioscorides libro secundo capite de lacte: Facit recens lac ad letalium uenenorum erosiones incensionesq́, quales in cantharidibus fiũt, picearum erucis, salamandra, buprestide & hyoscyamo. Idem libro sexto: Pota, in ciboúe sumpta hyoscyamus, ebrietati simillem amentiam facit: facillime tamen curantur qui eam hauserint, si copiose pota mulsa aqua illis & lacte succurratur, asininoq́ præsertim: sin minus, caprino, bubulóue. Nec male huc quadrat quod Plinius dicit: Infunditur quoque lac contra rosiones à medicamentis factas. Auicenna: Oportet ut in potu detur statim lac uaccinum aut caprinum. *Rabidos furores.*) Hoc est, insaniam & rationis permixtionem, quæ ex eo accidit, autore Auicenna. Et Apuleius, Sumentes, inquit, mittit in furiam, appellataq́ inde est maniopæos à Grçcis. *Maniopæos.*

VVLNERIBVS ET REI DVBIAE CVRANDIS.

CAPVT LXI.

VVLNERA tabescunt spatio uitiata dierum:
Curaq́ nil prodest, nec ducitur ulla cicatrix:
Sed tamen herbarum tam mira potentia pollet,
Vlceris annosi sinus ut coalescere possit.

VVLNERIBVS.) Quid sit uulnus proprie, quid item ulcus, dictum est supra cap. 42. Hic tamen autor uulnus non proprie accipit, sed pro uulnere illo quod temporis mora contabuit & in ulcus conuersum est. Cuius etiam multa sunt *Vlcerum differentiæ.*

diſcrimina & differentiæ multiformes, uarie nominatæ, ceu chironia, telephia, cancri, phagedenæ & herpetes: quæ deinde magis proprias etiam ſortita ſunt appellationes, licet non ſimiliter omnes. Nam quædam à propria differentia ſunt appellata ut æqualia, concaua, & in quibus caro excreſcit ὑπερσαρκοῦς: quædam uero nõ à propria differentia ſed à ſymptomatis externis, ceu cruenta, impura, ſordida, de quibus omnibus Galenus therapeutice libro ſecundo copioſius agit. *Rei dubiæ.*) Rei ambiguæ, ſcilicet ad curandum. Sunt enim tam praua & maligna, contumacia & rebellia quædam ulcera, ut curam uix admittant, & de reſtitutione curationeq́ꝫ illorum du- *Vlcus cacoethe.* bitari quis poſſit, qualia ſunt quæ cacoethe uocantur, quæ omnibus rite decenterq́ꝫ factis, tamen non ſanantur ſed incurabilia permanent, aut ſaltem difficulter ſanantur. *Vulnera.*) Simplicia. *Tabeſcunt.*) Corrumpuntur, putreſcunt & in ulcera uertũtur. *Spatio dierum.*) Hoc *Ducere cicatricem.* eſt temporis diuturnitate. *Ducitur cicatrix.*) Ducere ulcus ad cicatricem, eſt tegere carnem naturali aliquo tegumento, hoc eſt, cutem generare, aut ſummam carnem cu- *Cicatrix.* ti ſimilem efficere. Cicatrix enim quamuis cuti ſit quàm ſimillima, cutis tamen non eſt, quando & denſior ea uiſu tactuq́ꝫ ſentitur, & ratione, ex eo quod pilos non ędit, intelligitur, ut inquit Galenus. *Pollet.*) Viget, & potis eſt atque efficax. *Annoſi.*) Diuturni & inueterati. *Sinus.*) Labra & extremitates ulceris. *Coaleſcere.*) Coire, uniri, concreſcere & conglutinari in unum.

Marrubium ſi thure coquas illoq́ꝫ liquore
Vulnus atrox foueas, cineres uel hirundinis atræ
Inducas, leporiſue aſperſa coagula uino,
Aut hederam Baccho decoctam, & ſemen anethi,
Aut cineres alni tardo cum melle ligentur.

Marrubiũ, Marrubium.) Et hoc ſordida purgando ulcera, & præſertim

tim si ex melle illinitur, tradente Dioscoride libro tertio. *Thure*.) Thus medicamen est ulceribus conueniens. Nam concaua explet ulcera & ad cicatricem perducit, & conglutinat recentia, lenitq́ malefica corporis ulcera tu sum, ut autor est Dioscorides: imò & carni producendæ aptum est. Nam primi ordinis siue gradus hoc est modice siccantium & detergentium thus est, qualia esse debēt omnia quæ carnem generare debent, teste Galeno therapeutice libro 2.5. & 14. *Atrox*.) Vlcus ferum & contumax, maleficumq́. *Foueas*.) Fouere est corpori læso calida & humida applicare medicamenta. *Cineres hirundinis*.) Et hoc post abscessuum maturationem et apertionem sordes purgādo. *Atræ*.) Pennis nigræ. *Leporis coagula*.) De coagulo leporis dicit Plinius libro 28. cap. 10. quod carcinomata curat, sed cum pari pondere capparis aspersum cum uino. *Vino*.) De uino dicit Galenus, quod omnis ulceris qua ulcus est, optimum medicamentum est uinum. *Hederam*.) Dioscorides libro 2. Hederæ folia in uino decocta medentur omnium generū ulceribus, & quæ cacoethe etiam, id est dolosa & malefica, uocant. Et Plinius lib. 24. cap. 10. Illinitur decocta in uino hedera omnium ulcerum generi, etiam si cacoethe sint. *Semen anethi*.) Siccat hoc ulcera, purgat, incarnat & consolidat: & maxime etiam si comburitur. *Cineres alni*.) Et hoc eadem ratione qua cætera iam dicta. Et folia alni ex feruenti aqua certissimo remedio sunt tumori, uti testatur Plinius libro 24. cap. 10. *Tardo melle*.) Melle lento & firmo, cui uis est & natura detergendi, aperiendi & humores in summum proritandi. Ideoq́ sordidis ulceribus & sinibus utiliter infunditur, decoctum idem & impositum solutas à continuitate sua carnes & hiantes glutinat: autor Dioscorides.

Thus. *Cinis hirundinis.* *Coagulum leporis.* *Vinum.* *Hedera.* *Semen anethi.* *Alni cinis & folia.* *Mel.*

Lumbrici terræ poterunt conducere uulnus,
Aut facilis lapathi cumulatio uulnera purgat,

Et commixtus adeps sed nonnullo sale tactus,
Pinea præterea uiuo cum sulphure cortex
Et pice cum spissa iam perdita membra reponit.

Lumbrici terræ. *Lumbrici terræ.*) Plinius libro 30. cap. 3. Quod si putrida sint ulcera, uermium quoque terrenorum cum oleo uetere ad cicatricem perducunt. *Conducere.*) In unum ducere, unire & conglutinare ad cicatricemque perducere & persanare. *Facilis cumulatio.*) Leuis & modica coaceruatio & additio impositioque super uulnus. Non enim magna opus est quãtitate, sed parua et modica satis est. *Lapathon.* *Lapathi.*) Quã uim habeat ulceribus impositum lapathon, autor ipse docet cum ait, Purgat. *Commixtus.*) Scilicet lapatho, sicque factum medicamentum linteoloque mundo inductum et impositum, ulcera sanat, ipsa à sordibus purgando, quod *Adeps suillus.* utrunque facit & lapathon & adeps suillus. *Nonnullo sale tactus.*) Hoc est, sale aspersus & salitus. *Cortex pini.* *Pinea cortex.*) Vbi humidiora sunt ulcera, idoneus est ipse per se etiam pini cortex, autore Galeno therapeutice libro 5. Plinius libro 24. cap. 7. eundem cum pice spissa contra ea quæ serpunt, *Sulphur uiuum.* utilem dicit. *Viuo sulphure.*) Sulphur uiuũ dicitur quod ignem non expertum est, cuius in medicina usus est. Natura eius excalfacit, concoquit, sed & discutit collectiones corporum: ob hoc tabulis, emplastris, malagmatibus miscetur, ut inquit Plinius libro 35. cap. 14. qui etiam idem cum pice spissa serpentia ulcera sanare tradit libro *Pix spissa.* 24. cap. 7. *Pice spissa.*) Picis spissæ natura, ut prodit Dioscorides, est calfacere, mollire, ad suppurationem perducere, discutere, & ulcera explere: misceturque uulnerarijs emplastris. Plinius de illa sic prodit: Pix spissa cum melle ulcera purgat, explet cum axungia, purgat & putrescentia ulcera, quæ uero serpunt cum pineo cortice aut sulphure. *Perdita membra.*) Carnem membrorum deperditam & corruptam. *Reponit.*) Restituit, & regenerat carnem, ulceraque carne explet & sanitati reponit.

Ver

VERRVCIS TOLLENDIS.

CAPVT LXII.

INTERDVM exiſtit turpi uerruca papilla,
Hinc quondam Fabio uerum cognomen adhæſit,
Qui ſolus patriæ cunctando reſtituit rem.
Id poterit uitium ſanguis curare lacertæ.

ERRVCIS.) Verruca nunc locum aſperum & æditum ſupereminentemq́; ſignificat, ut Catonis autoritate refert A. Gellius. Sed de hoc nihil ad præſens. Nũc uero cutis morbum qui Græce Porus dicitur, eſtq́; ſupereminens in corpore ueluti globulus durior, & rotunda eminentia, tuberculumq́; in ſumma cuti ex atra bile proueniens, cuius ſanguis ſuo contactu alias quoq; facit. Sunt autem uaria uerrucarum genera, proprijs diſtincta nominibus, ceu acrochordones, thymion, myrmeciæ & clauus, de quibus Celſus lib. quinto copioſe. A uerruca diminutiuũ ſit uerrucula. Et uerrucoſus dicitur homo uerrucis plenus. Perſius, Sunt quos Pacuuius & uerrucoſa moratur Antiopa. *Exiſtit.*) Eminet, emergit, prodit & exurgit. *Turpi papilla.*) Deformi tuberculo, inſtar papillæ in mammis. *Hinc.*) A uerruca. *Fabio*) De hoc Plinius Iunior in libro de uiris illuſtribus ſic ſcribit: Q. Fabius Maximus cunctator ut uerrucoſus à uerruca in labris, ita ouicula à clementia morum. Conſul de Liguribus triumphauit. Hannibalem mora fregit. *Verum cogn.*) Scilicet uerrucoſus. Alia enim ceu ouicula et cunctator, non uera fuerunt cognomina, ſed ab obtrectatoribus contumeliæ cauſa illi tantum addita & obiecta. *Qui ſolus patriæ &c.*) Verſus eſt Ennianus à Vergilio quoq; uſurpatus libro 6. Vnus qui nobis cunctando reſtituit rem. Meminit Fabij huius

Verruca. *Verrucarum genera.* *Verrucula.* *Verrucoſus.* *Fabij cognomina.* *Verrucoſus,* *Ouicula,* *Cunctator.*

Valerius Maximus libro 3. ubi post alia de ipso sic infit: Vt Scipio pugnando, ita hic non dimicando, maxime ciuitati nostræ succurrisse uisus est: alter enim celeritate sua Carthaginem oppressit, alter cunctatione id egit, ne Roma opprimi posset. Quam ob rem, ut Plinius in historia naturę refert, coronam meruit gramineam, qua nulla nobilior in maiestate populi terrarum principis, præmijsq; gloriæ fuit. Data est, inquit, à senatu populoq; Romano, qua claritate nihil equidem in rebus humanis sublimius duco, Fabio illi qui rem omnem Romanam restituit non pugnando. *Patriæ.*) Romæ. *Rem.*) Conditionem & statum. *Iduitium.*) Verrucas. *Sanguis lacertæ.*) Plinius libro 30. cap. 3. non modo sanguinem lacertæ, sed & caput & cinerem totius uerrucas sanare prodit. Dioscorides uero id de capite conciso solum refert libro 2. Est autem lacerta è uermium genere, inimicissimum, ut Plinius libro 8. cap. 39. refert, genus cocleis, colore fuluo aut puniceo aut ceruleo. Negantur semestrem uitam excedere.

Aut urina canis cum terra inducta madenti,
Aut herbæ succus quæ fertur nomine lathyr.
Est tithymalus item tali satis apta medelæ.
Si rupta immensos fundit uerruca cruores
Purpureo triti cineres de uellere prosunt,
Quod fuerit uero conchili sanguine tinctum.

Vrina canis.) Idem testatur Plinius libro 30. capite 5. inquiens: Verrucas omnium generum urina canis recens cum suo luto illita sanat. Et Sextus Platonicus, Ad Callos & uerrucas tollendas, Lotium caninum cum luto suo in lana collectum, mire sanat, & callos & uerrucas tollit. *Terra madenti.*) Id est, terra quæ mictam urinam suscepit & ab ea madefacta humectataq; est. *Fertur nomine.*) Id est, uocatur. *Lathyr.*) Pro lathyris, per figuram quæ dicitur apocope. Herba est quã Apuleius lacterida uocat, & qui-

quidam inter tithymalos numerant, & priuatim: quoniam pariter illi lac eius purgat, tithymalum uocant, ut Paulus Aegineta scribit: qui hanc etiam ob lactis notam & purgandi uim libro 6. tithymalis alijs adnumerauit. Estque eadem huic quæ tithymalis circa uerrucas tollendas uirtus. *Tithymalus.*) Tithymalus herba est, quam Latini lactariam siue lactucam marinam, caprinamúe appellant. Cuius septem sunt genera, de quibus copiose Dioscorides & Apuleius. Pellunt omnes & tollunt uerrucarum genera omnia, autore Plinio & Dioscoride. Apuleius lacti huius batrachion herbam iungere iubet, sicque ambo uerrucis imposita, tertio die sanare dicit. *Si rupta immensos &c.*) Docet nunc sanguinis fluori ex apertis uerrucis mederi, illumque sistere. Solent enim ruptæ multum fundere sanguinem, qui suo contactu alias quoque nasci facit. Et de hoc etiam dictum est supra cap. 42. *Purpureo uellere.*) Lana purpurarum liquore & sanie tincta. *Quod.*) Vellus & lana. *Vero.*) Genuino & non adulterato, maximeque Tyrio, qui cæteris præualet, & de quo supra quoque capite 42. sic tradit: Verrucæ quoque desectæ frenare cruorem Dicitur ambustus Tyrio de uellere puluis. *Tithymalus.* *Lana purpurea.*

HAEMORRHOIDIBVS MEDENDIS.

CAPVT LXIII.

EXCRVciant turpes anum si forte papillæ,
Agrestis prodest radix superaddita porri,
Ne uiolet sanum, iuglandis fragmine clausa.
Sal niueum sumes Bethicum quem nomine dicũt.

Dulcia cumq; nigra iunges fuligine mella,
Apponesq; super, pellit medicina dolorem.

LIBRI MEDICINALIS
Q. Sereni Sammonici
FINIS.

Hemorrhoides duplices. Apertæ & fluentes. Clausæ et cæcæ.

HAEMORRHOIDIBVS.) Vltimo hoc capite Serenus hæmorrhoidibus dolentibus clausis & sanguinem non fundentibus mederi docet. Nam quæ apertæ sanguinem manant, aliis & adstringentibus curantur medicamentis, non autem aperientibus, quales in textu ponuntur. Porrò hæmorrhoides: ut Galenus, aut quisquis sit autor, in libro de diffinitionibus tradit: uenarum sedem claudentium explicationes sunt, à sanguinis fluxu sic dictæ. Nam αἷμα sanguis est, ῥόος uero fluxus. Et Celsus libro 6. post rhagadiarum & condilomatum tractationem, Tertium, inquit, ani uitium est, ora uenarum tanquam ex capitulis quibusdam surgentia, quæ sæpe sanguinem fundunt, hæmorrhoidas Græci uocant. Quæ quamuis multifariam differant, magnitudine, multitudine, figura, loco, & habitu: omnium tamen communis & una curatio est, sanguinem supprimere: licet nō semper tuto id fiat, cum detentus qui fluere solebat sanguis, maioris sæpe mali causa sit. Vnde Celsus ait, In quibusdā parum tuto supprimit, qui sanguinis profluuio imbecilliores non fiunt: Habent enim purgationem hanc, non morbum. Ideoq; curati quidam cum sanguinis exitum non haberent, inclinata in præcordia ac uiscera materia subitis & grauissimis morbis correpti sunt. Aliud genus est quod Paulus Aegineta cæcas uocat, ex quibus nullus fluit sanguis, sed grauiore quàm aliæ dolore nos cruciant. Neque uenæ quibus explicitis hæmorrhoides fiunt, hæ sunt, sed intra

Hemorrhoides Cæcæ.

intra uenas latens idem hoc malum, ideoq; ad auertendum dolorem aperiri eas oportet, quod in aliis maleficium non remediũ homini esset: cum claudi & adstringi ubi nocent, non aperiri debeant, ne continuus fluor aquescere paulatim corpus faciat, aut copiosior cito hominem interimat. *Excruciant.*) Cruciatum & dolorem inferũt. *Turpes papillæ.*) Tubercula fœda quæ sunt hæmorrhoides. *Anum.*) Podicem, sedem, & ut Auicenna uocat, phicterim. *Agrestis porri.*) Hoc porrum est, quod Dioscorides & Plinius ampeloprason uocant, in uinetis nascens, porri folio. Paulus Aegineta libro ς. ἀμπελόπρασον οἷον πράσον ὂν ἄγριον. Et libro ι. τὰ δὲ ἀμπελόπρασα τῶν πράσων ὡς ἄγρια ξηρότερα. Virtus est illi exulcerare & incidere, eodem teste. *Ne uiolet sanum.*) Ne exulcerando circumiacentem carnem sanam lædat. *Fragmine.*) Putamine, cortice & testa inani inclusa. *Sal.*) Sal hoc loco in neutro genere positum est contra Grammaticos. Habet autem multiplices uires, adstringit, exterit, repurgat, disiicit, reprimit, extenuat, erodit & crustas urendo inducit, autore Dioscoride. *Niueum.*) Candidum & pellucidum qui efficacior est cæteris. *Bethicum.*) Hispanum. Betica enim Hispaniæ prouincia est, flumine Beti nobilis, à quo & nomen habet. Sali autem Betico, qui glebis ceditur penè translucentibus, iam pridem palma à plerisq; medicis inter omnia salis genera perhibetur, uti libro 31. capite 7. inquit Plinius. *Fuligine.*) Maxime qua pictores ex uitrariis officinis sumpta utuntur: bonitate enim hæc alias antecedit: habet autẽ exedendi & adstringendi uires, ut tradit Dioscorides.

Porrũ agreste. *Ampeloprason* *Sal in neutro genere.* *Sal Beticum.* *Betis.* *Betica.* *Fuligo.*

COMMENTARIORVM IN
Q. Serenum Sammonicum
FINIS.

